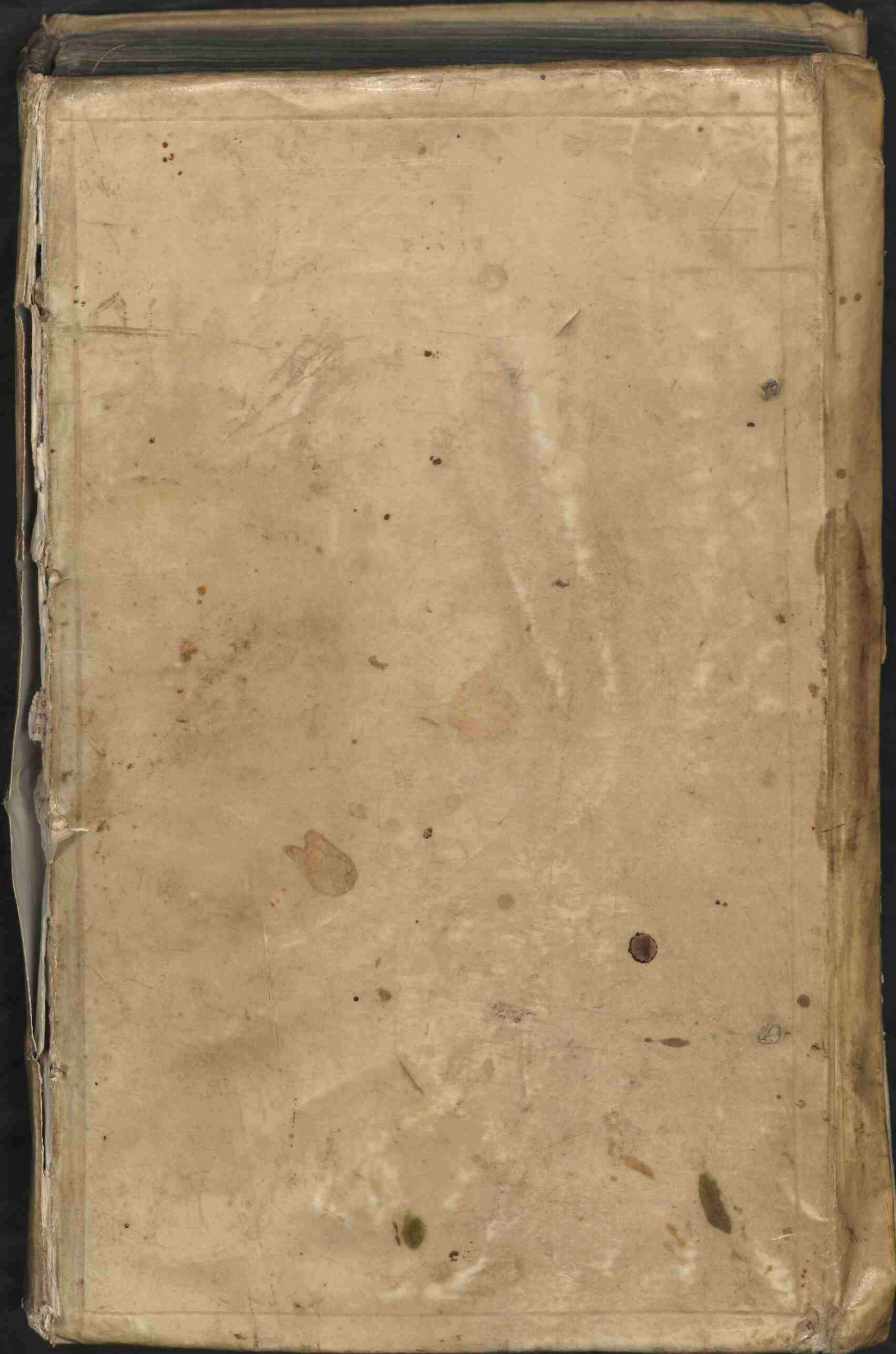

Den nieuwen herbarius : dat is: dboeck vanden cruyden ...

<https://hdl.handle.net/1874/348821>

H 12

Historia Naturalis

Folio n°. 67.

K. (~~Kruidboeken~~)
plank 3

H 12

Herbarius

Orthographia

Woutsoe Rucadaz Symonot
Woutsoe tot. Harmon. Cos

ad fauces Cap. 32. 116. 119. 170. 190. 225. 229. 236.

ad Oculos. V. ita 191.

Herbarius

C. Schegolev

Wrouboe P. mura bay (Symondt
Wrouboe tot. Varmom. Co.

ad fances Cap. 32. 116. 119. 172. 190. 225. 229. 236.

ad Oculor. Vitis 191.

DEn Nieuwen Herbarius/
dat is/dboeck vanden cruy-
den/int welcke met groote neersti-
cheit bescreuen is niet alleen die gantse historie/dat is/die namen/
tfaetsoen/natuere/cracht ende operatie van meesten deel de cruy-
den/die hier ende in ander landen wassende sijn/midts gaders der
plecken oft stede/ende den tijt waer ende wanneer sij wassen/maer oock
alle de wortelen/stelen/bladeren/bloemen/saet/vruchten/ende in sum-
ma dat gantse wesen ende gelegenheyt vanden seluen/is hierinne so con-
stelijcken ende natuerlijcken na dleuen gefigureert ende geconterseyt/dat
desghelijcs voormaels noyt ghesien en heeft geweest/
noch oyt inde printe ghecomen en is.

Door den Hoochgheleerden Doctoor in Medicijnen
Leonhaert Fuchs.

Met drij Tafelen oft Registers/waer as die twee eerste inhouden den
naem van alle cruyden/also die in Duytsch/Latijn en Griecx/ende oock
inder Apoteken ghenoept worden. Inde derde Tasele vindtmen ter-
stont menigerhande medicijnen ende raet tot alle sieckten ende gebreken
die den menschen/ende oock eens deels den beesten toecomen mueghen/
midts gaders seker andere fraey stucken/die tot huyshouding-
ge seer wel dienen ende profijtelick sijn.

Cum Gratia ende Priuilegio der Keyserlijcke ende Coninck-
lijcke Maiesteyt/in thien iaren tselue niet na te drucken/
op de pene ghelijck de Copye wtwijst.

Ghedruet tot Basel bij Michiel Isingrin.

A^o. 1543.

Doct. Leonhaert Fuchs inc XLVIII.
iaer sijns leuens.

Allen die alderdoorluchtichste Chri

stelickste hoochgebornen Vorstinne ende Vrouwe/Vrouw Anna/
Roomsche Coninginne/van Hungheren ende Beemen. Eerdes-
hertoginne van Gostenrijck. Hertoginne van Burgon-
dien/Stier/Crain. Grauinne van Tyrol etc.
mijn alderghenadichste Vrouwe.

Alder doorluchtichste/Christenlickste Coninghinne/al-
der ghenadichste Vrouwe/ ick hebbe int iaer lefleden
eenen Latijnschen Boeck vanden Cruyden inde printe
laten wtgaen / inden welcken niet sonder merckelijcke
groote costen / moeyte en arbeyt meer dan vijf hondert
figuren van sulcke versche ende leuende cruyden / als in
Duytschlant principalic en in meer ander landen wassende sijn/in sul-
ker manieren ende so wel getrocken ende afghecontrefeyt sijn/ dat sij niet
wel constichlijcker noch beter na sleuen en hadden connen ghesigureert
worden. Daertoe so heb ick so neerstelick/ende so cort alst mij moghelick
gheweest heeft/die waerachtige historie van alle deselue cruyden/ te we-
ten haren naem/gheslachte/ghesteltemisse/plaetse ende tijt waer en wan-
neer sij wassen/haer nature oft complexie/ cracht ende werckinge wt die
alder oudtste/beste ende vermaerste scrijvers vanden cruyden ende me-
dicijnmeesters/bescreeuen ende ghecopuleert/also dat desghelijcken noyt
hier te voren (sonder iactantie oft beroemenisse te spreken) int licht gheco-
men en is. Ende om sulcs alles te doene/en heeft mij geen ander oorsake
gemouueert/dan dat ick met dese mine moeyte ende arbeyt den genen / die
in die louelijcke ende noodelijcke const van Medicijnen begeeren te profi-
teren ende te studeren/dienlick / behulpelick ende vorderlick sijn mochte.
Aengesien dat ick wel wete hoe dat ouer sommige iaren die kennisse van
schier alle cruyden bij dmeeste deel der Medicijnmeesters so gants ende
gheheel verdonckert heeft gheweest/ende ghedaelt is / datmen der luttel
gheuonden heeft die thien cruyden recht ende te deghe gekent hebben/ge-
merct dat sij haer met deser saken niet seer en becommerden / maer beuo-
len sulcs den ouden wijuen/ ende ongeleerde Apotekers / ghelijck als oft
haerlieden te verwijten ende een oneere gheweest hadde haer te beladen
met sulcke noodeloose sorghe van cruyden te ondersoecken. Daermen
nochtans wel weet hoe dat in ouden tijden die Medicijnmeesters ende
sonderlinghe Theophrastus/Dioscorides ende Galenus / gheen dinck
en hielden eerlijcker noch nootsakelijcker te sijn / dan dese neerstighe on-
dersoeckinghe vanden cruyden. Daeromme sijn dieselue Medicijnmee-
sters met groote costen / ende met perijckel van haren lijne en leuen door
veel landen door en door gereyft / om die cruyden gantselick te doorken-
nen/ ende hoe ende waer sij wiesse met haren eyghen ooghen te besien.
Ende het waer wel behoorlick dat dat exempel van soo treffelijcke ende

Voorrede.

gheleerde mannen onse Medicijnmeesters ghemoneert ende beweecht hadde/op dat sij die kennisse der cruyden niet so gants ende geheel inden windt gheslagen ende veracht hadden. Maer wat groote merckelijcke dolinghe ten lesten wt dese onachtsaemheyt ende verachtinghe ghewassen ende gheuolcht is/ dat heb ick in ander mijne boecken genoeghsaem te kennen ghegheuen/ende wt dyen en ist niet van nooden sulcs hier int langhe te verhalen. Ende op dat ick nu de ghene die in onsen tijden haer totter const der Medicijnen ghegheuen hebben / in die kennisse der cruyden eenichsins behulpelick sijn mochte/ende die dolinge/die wt sulcker onwetehydt oft ignorantie ghesproten is/keeren mochte/so heb ick dit voorghe noemde mijn Latijnsch boeck vanden Cruyden tsamen ghecompileert/ende voorts inde printe laten wtgaen. Maer mids dyen dat tselue boeck alleen den ghenen die de Latijnsche sprake verstaen / vorderlick is / ende des niet te min veel menschen sijn/die dese sprake niet en connen/ en nochtans lust ende liefde hebben tot de plantinghe ende kennisse der cruyden/so heb ick dictwils van sommigen van dyen seer grootelick ende eernstelick versoecht ende ghebeden geweest/dat ick desen mijnen boeck vanden Cruyden soude willen brengen wt en Latijne in Duytsche / ende voorts mids daer bi settende de waerachtighe ende leuende pourtraicture ende figuren der cruyden inde printe te laten wtgaen. Dwelck ick na haer menichuuldich ondersoecten ghedaen hebbe. Ende sulcx wt geender ander oorsake/dan dat ick voor goet ende orbaer aengesien hebbe/dat die cruyden niet alleen vanden Medicijnmeesters/maer ooc vanden leecten/ende den ghemeynen man inde hoven hier en daer neerstelick gheplant ende opghenoet worden/op dat die kennisse vanden seluen in Duytschlant also daghelics wassen ende toenemen mach / dat sij nimmermeer in verghetinghe ghestelt en moghen worden. Ende dat heb ick hier principaelick daerom willen te kennen gheuen/ om dat die onuerstandighe niet en mochten meynen/ dat ick daerom mijn boec vanden cruyden inde Duytsche sprake heb willen brengen/om dat de ghemeynen man hem seluen in den noot soude connen Medicijnen gheuen/ende allerley siecken gheenesen. Want ick weet oock wel/dat tot een recht medicijnmeester veel meer hoort/dan alleen die cruyden ende die werckinghe der seluer te kennen ende te weten. Daeromme al ist dat yemant veel cruyden kent / so en sal hij nochtans in langhen geen Medicijnmeester sijn / maer hi moet oock ander dinghen/die tot eenen perfecten Medicijnmeester hooren/ weten ende gheleert hebben. Maer daerome en sal oock niemant laten dese edele creature Gods te leeren/ al ist dat haer kennisse gheen perfecten Medicijnmeester en maect. Ende in Duytsche heb ick willens en wetens wtghelaten ende ouergheschreden die dinghen die den gemeynen man niet dienstelick noch nootelick en sijn te weten. Maer daer teghen heb ick dat faetsoen ende ghesteltenisse der cruyden breeder ende volcomelijcker bescreuen/ende beter wtgestreken dan voormaels in Latijn/ op dat dieselue cruyden eenen yeghelijcken in dier manieren figuerlick moghen ingheprint

print worden/ dat sij voortaan nimmermeer in eenigherley vergeten comen en moghen. Want waert sake dat die oude leeraers die gesteltenisse der cruyden oueral neerstelick ghesfigureert ende met woorden volcomelick bescreuen hadden/ soo waren ons op den dach van heden veel cruyden bekent/ die also wt ghemeyn kennisse gecomen sijn. Ende op dat ick die sake cort make/ so en heb ick noch moeyte/ arbeyt/ noch cost gespaert/ om dat desen mijnen nieuwen Herbarius also int licht comen soude/ dat hij den ghemeynen man tot kennisse der cruyden nut ende profitelick sijn mochte. Maer na dyen dat ick mij langhen tijt versinnet hebbe/ aldergenadichste Vrouwe/ wyen dat ick sulck mijn nieu boeck vanden Cruyden alderbequaemlicst toescriuen ende dediceren mochte/ so en hebbe ick na sulcs langhe bedenccken niemant ghenonden/ dyen ickt best mocht toescriuen/ dan aen vwe Conincklijcke Maesteyt/ ende dat wt sulcke oorsake als hierna volghen. Inden eersten op dat desen mijnen Herbarius/ die onder de bescherminghe ende naem van vwer Conincklijcker Maesteyt wtgaet/ bij eenen yeghelicken in des te meerder achtinghe sijn soude/ ghemerct dattet openbaer is ende elckerlick wel weet/ dat in deser tijt onder alle Coninghinnen gheene van hoogher stam geboren/ ende met meer ende hooger Conincklijcke duechden begaest is/ dan vwe Conincklijcke Maesteyt/ also dat sonder twijfel een yeghelick die geneycht is om ander lieden arbeyt te lachteren ende te versnaden/ om den naem van vwer Conincklijcker Maesteyt hem vermijden sal/ ende also sijns blamerens afstaen. Ten anderen dat ick gheens sins en twijfele/ desen mijnen boeck/ daer so veel cruyden seer constelick in ghecontrefeyt staen/ ende met wtnemende neersticheyt bescreuen/ en sal vwer Conincklijcker Maesteyt seer aenghenaem sijn/ ghemerct dat vwe Conincklijcke Maesteyt dickwijlen haer daermede mach recreeren ende den tijt corten/ exempel nemende aen veel machtighe Coninghen ende Coninginnen/ die voortijts met groote neersticheyt de cruyden ghehanteert hebben/ alsoo dat noch op den dach van heden veel Cruyden claerlick betuyghen/ die den naem behouden hebben vande selue Coningen ende Coninginnen. Want waeras heeft Gentiaen/ dwelck in Latijn Gentiana heet/ sijnen naem vercreghen/ dan van Gentio den Coninck van Slauonien oft Croatien? Also is dat cruyt dwelck wij Weyderick oft Salicaria noemen/ Lysimachia gheheeten gheweest na Lysimachus den Coninck van Macedonien. Desgelijcs dat cruyt/ dwelck wi Scordium heeten/ heeft oock Nithridatia gheheeten/ na den Coninck Nithridates. Also is ooc den Bijuoet wt gheender ander oorsake Artemisia genoempt geweest/ dan na de Coninginne Artemisia/ die Coninck Mausolus huysvrouwe was/ die welcke dit cruyt met sonderlinghe neersticheyt genonden heeft/ ende hem desen naem ghegheuen heeft. Ende wie is voor ende na onder alle Coningen so machtich en geweldich geweest als Salomon? noch tans heeft hi/ dien niet teghenstaende/ so seer inde kennisse der cruyden ge arbeyt/ dat hi (also ons sulcs die heylige Godlijcke schrift openbaerlick

Voorrrede.

tuycht vanden Cederboom aen tot op die Ysopē die aende muere wast/
constelick ende wisselick wist te spreken ende te disputeren. Desghelijcks
doet oock nu die alderdoorluchtichste hochghebooren Roomsche Co-
ninc van Hungarien 2c. vwer Conincklijcker Maesteyt getrouwe man/
mijn aldergenadichste Heere/dewelcke/also ick verstaen in dese const der
cruyden so grooten lust en ghenuechte heeft/dat hij niet alleen de gene die
vande selue cruyden experientie ende kennisse hebben / ghenadelick / ghe-
lijck als sommighe Keyfers van Roomen voortijts ghedaen hebben/en
onderhoudet/maer sijn Conincklijcke Maesteyt laet hem in somers tij-
den de cruyden opt veldt ende inde houen plucken / om hem daermede te
recreeren/alsoo dat hij vanden seluen een groot verstandt heeft/en meer
daeraf weet te spreken / dan de ghene dyen sulcs na haer vocatie toestaet
ende betaemt. Ende dit heet voorwaer recht treden inde voetstappē der
oude Coningen / die haer ooc neerstelick met deser hanteringe/also voor-
seyt is/becommert hebben. Wt deser oorsaken hope ick / dat desen minen
boeck vwer Conincklijcker Maesteyt oock des te meer aengenaem sijn
sal. Ten derden so heb ick desen mijnen voorgenoemden Herbarium me-
nichmael in sin ghehad vwer Conincklijcker Maesteyt toe te scrijuen/
om daermede mijnen gants onderdanigen dienst ende geneychden wil-
le teghen vwe Conincklijcke Maesteyt te betuygen. Daerom so is mijn
onderdanighe bede aen vwe Conincklijcke Maesteyt / dat haer beliene
dit boeck/dwelck ick haer hiermede toeyghene ende dedicere / van mi ge-
nadelick te ontfanghen / ende niet aen te sien die cleynheyt vander ghifte/
maer veel meer tot vwer Conincklijcker Maesteyt mijn gants gehoors-
same ghewillicheyt / ende teghen yeghelijcken mijn getrouwe goede mey-
ninghe ende ionst. Ende ist dat ick mercke ende beuinde desen mijnen ar-
beyt vwer Conincklijcker Maesteyt aenghenaem te sijne / so wil ick des
te neerstigher sijn in ghelijcke sake voortaan met Gods hulpe/den gemey-
nen orbaer na alle mijn vermueghen te dienen. Die almogende God
wil vwe Conincklijcke Maesteyt in langduerende ghesondtheyt ende sa-
lich voorspoet genadelick ghesparen ende onderhouden / derwelcker ick
mij in aller ghehoorsaemheyt hiermede recommandere ende beuele.
Datum Tubinghen den derden dach Martij/inden iare M. D. XLIII.

Vwer Conincklijcker Maesteyt

onderdanighe

Leonhart Fuchs/Doctoer inder
Medicijnen.

Michel Singrin totten Leser.

Op dat ons nieuw boeck vande cruyden / ionstighen lieue Leser /
dwelck wi niet sonder merckelijcke groote costen (den almuegen-
den God te loue / ende oock tot profijt ende vorderinghe van die Duyts-
sche Natie int gemeyn) van alderhande ghewas en cruyden / so veel als
men in Duytschlant en in ander landen heeft connen opbrengen / wel ge-
formeert / gestelt ende geordineert sijnde / menigen mensche des te profijte-
lijcker sijn / ende te bat dienen mochte / so hebben wi tgheheel begrip van
den seluen in drij Registers oft Tafelen afgedeylt. Ende int eerste Regis-
ter staen alle de namen ende toenames van alle de cruyden in Duytsche.
Inde tweede Tafel oft Register / staen alle de cruyden / die oueral in
Duytsch gheset sijn / verhaelt in Latijn ende Griec / midtsgaders de na-
men also die de Apotekers noemen. Alle welcke namen gheuonden wor-
den int beghinsel vanden Capittelen / oft onder de gheslechten van cruy-
den / die somtijts recht na de Namen vande cruyden volgende sijn. En-
de inde derde Tafel oft Register / daer de keerne vande geheel materie in
berust / hebben wi gheset de medecijnen / raet / ende remedie tot alle siecten
ende ghebreken / die den mensche ende somtijts oock de beesten toecomen
moghen / midtsgaders sommighe ander stucken / die totten huyshouden
seer nut ende dienstelick sijn. Sulcke cracht ende operatie en hebben wij
den cruyden niet toeghescreuen wt ons seluen / oft wt onghesondeerde
boecken / maer wt seer oude / vermaerde ende experte Medicijnmeesters /
als Dioscorides / Theophrastus / Galenus / Plinius &c. der welcker ghee-
ne in veerthienhondert ende meer iaren herwaerts geleest en heeft / ende
ghelijck dat oock ontwijfelick gheprobeert is / op dat nyemandt daerop
yet te spreken hadde. Ende ist dat wi sien / dat dit werck v aenghenaem
is / gelijk wi / niet sonder sake / hopen / als dan so en sullen wi niet ophou-
den / wilt God / tot dat wij versaemt hebben alle tghene datter noch re-
steert / ende gheuonden mocht worden hiertoe dienstlick te sijne / ende sul-
len tselue in desghelijcke form ende ghesteltenisse opt alderschoonste figu-
reren ende conterseyten / ghelijck wij hierinne oock ghedaen hebben / en-
de in een besonder boeck / op dat niemant beswaert en worde wederom
yet te coopen / dat hij te voren hadde / ende datselue sullen wij als dan ee-
nen yeghelijcken in vriendschap mede deylen / ghelijck als wij nu ghe-
daen hebben. Want God heeft ons sulcken costelijcken schat ende ouer-
vloedicheyt van cruyden daeromme ghegheuen / mids dyen dat hij ons
veel toevallende siecten onderworpen heeft / dat wij die alst noot ware /
ghebruycken / ende ons daermede helpen souden / ende hierinne / ghelijck
oock wt andere creaturen / sijn ongrondelijcke vaderlijcke goetheyt sou-
den leeren kennen / en ons altijt danckbaerlick tegen hem ver-
thoonen. Aldus dan so wilt onse getrouwe neer-
sticheyt ende goede meyninghe in
danck nemen.

Register oft Tafel vanden duytschen

namen ende toenames van allen alsulcken cruyden als in desen boeck staen. Bij tghetal verstaedij dat Capittel. Die figure ende beelt van elcken cruyde vint ghi in sijn Capittel. Oock staet bouen op de figure van elcken cruyde sijne naem in Latijn en Duytsch/ daer bij men tselue kennen mach.

A ckermelde	clj	Berchsaue	ccxiiij	brem	lxxix
Ackerwortel	clj	Berendaw	xx	spaenschen brem	ccxcj
Adick	xx	Berckwortel	xcviij	stekende brem	lxxx
Aelbesien	ccxviij	Beercaerden	ccccxxix	brockwortel	cccliiij
Affodille	xl	Berenpoot	xx	bruynelle	ccccxviij
Akeley	xxxx	Bertram	ccclviij	bruynheylighe	cx
Alantwortel	lxxxix	wilde Bertram	ccclviij	bryonie	xxxij
Algoeye	ccxx	Beerwortel	cccv	bucrbroom	ccclxviij
Aloe	clix	Bessencruyt	cxv	burgel	xxxix
Alruyt	ccj	Beete witen root	ccc		
Alsen	j	Betonie	ccxxij (xiiij)	C erden	lxxxij
Amarant	xxxiiij	Beuernelle groot ende		Calfsvoet	xxij
Ammi	xxj	cleyne	ccccxij	Calcoetsche bloemen.	
swerten Andoren	lvj	Biesloock	ccccxiiij	Cannecruyt	ccxj (xiiij)
stincenden Andoren.		Bitterwortel	lxxiiij	Cardobenedictus	clij
ccccxiiij		Bijvoet	xiiij	Carnoillien	ccxviij
witten Andoren	ccccv	Bladeloos	x	Castanien	clj
Angelica	clij	Bloetcruyt	cccviij	S. Catharinē bloem	
Anijs	xx	Bloetwortel	lxxviij	ccxij	
Apostuenicruyt	ccclxxij	Boberellen	ccclv	Cattendruyfskens	x
Argentine	ccccxviij	Bocbaert	ccccxviij	Cattekens	clxxxviij
Aron	xxij	Bocboren	ccccj	Cattekeeskens cruyt	
Artichaut	cccviij	Boelkenscruyt	c	xxviij	
Aueroone	ij	Boereneppe	ciiij	Cattekernel	ccxviij
huys Aueroone	ij	Boerenkerse	cxv	Cattemunte	clxx
Ackerayeyn	lc	Boeren mostaert	cxv	Cattensteert	ccxj
Ayeyn	clxiiij	Boonen	ccclviij	Cauwoorde	ccccxviij
wilden Ayeyn	lc	Roosche Boonē	ccclix	Centorie de cleyne	clv
B		Boomvaren	ccccxiiij	Chamedren	ccccxxv
Alsemcruyt	lxxx	Boomwolle	cccxj	blaw Chamedren	
Barbaracruyt	ccclxxv	Bornagie oft Berna-		ccccxxv cleyne Cha-	
		gie	lj	medren	ccccxxv.
Basilicō allerley	ccxviij	Borstwortel	clij (viij)	groote Chamedren	
wilde Basilie	ccclviij	boterbloemen	ccccxx	chamille viij (ccccxiiij)	
Bedelaers luyfen	ccxx	boterbloemen oft Sa-		christus palme	ccxviij
Belsencruyt	ccccxiiij	nenvoet	lvij	clapperroose	cccv
Benedictenwortel	clx	braembesien	lv	Clauercruyt/ bruyn/	
Berberis	ccvj (iiij)	brantlattonwe	l	wit en geel	ccccxviij
				clauers	

clij
zie Ende
e regio

Register.

Clauercruyt dat tam. cclxxxvij
geel Clauere cclxxxvij
Cleescruyt xiiij
Cliffen xiiij
Cleyen Cliffen cxxx
Clocckenscruyt xcviij
Coeckdoeckclauer ccciiij
Coeckdoeckbloem ccciiij
Coeckdoeckbroot ccciiij.
Coedille lij (cccviij
Coehoren cccxi
Coentraet xxv
Coedooge oft Kindsoo
ghe lij
Colbloemen cxcv
Colle cxcv
Coloquintida cccxiij
Comijn swerten ende
geelen cxcij
Concomeren cclxviij
Esels Concommer
cclxviij Turckſche
Concomer cclxviij.
wilde Concommer
cclxviij. Zee Con
commer cclxviij
Conſilie degreyen cxc
Conſolida cclxviij
Coraclcruyt xviij
Corenbloede blauwe
Coriander cxxx (clxiij
Cortſcruyt viij
Cottoen cccxiij
Craenhals lxxviij
Craeyen oft Raven
voet clxx
Criecken van ouer Zee
cclxv Roomſche
Criecken van ouer
Zee cclxv
Cruysbalse oft Croes
balsem cx
Crolbeſien lxxviij

Cruysbloemen cclxxij
Cruysboom cccviij
cruys diſtel oft croes di
ſtel cxij
cruyswortel clxx
cneckenſchelle ccccliiij
culleckenſcruyt allerley
cypres cccxxxviij (ccx
wilden cypres ij

D
Dunetel cclxviij
Dille ix
Dolwortel xxx
Donderbaert x
Doornwas ccccliiij
Dorenappel cclxv
Drakenwortel iiij
Drijculleckenſcruyt cccxi
Drijuuldicheyt bloem
cccxiij
Duyuencruyt lxxiiij
Dulcruyt cclxv
Duyſentblat cclxviij
Duytſchen Gengbeer
xxij
Duyuencrop cccxviij
Duyuels beet cclxxij
Duyuels Kerſen xxxij
Duyuels melck cccxx
Duyuenvoet lxxviij

E
Eckoren cxiij
Erdtamadelen
xlviij
Erdtappelen clxxij
Erdtbeſyencruyt ccc
Erdtbrem lxxx (xxix
Erdtcranſkens ccc
xxxviij
Erdtveyl cccxxxviij
Erdtvijghen xlvij
Erdtwieroock ccc
Eerenprijs lix (xxxv
Endinie, alias cclxiij
Cichoraye

Engelſoet cccxiiij
Eppe cclxxxiiij
Boereneppe ciiij
grootte Eppe ccciiij
Watereppe ciiij
wilde Eppe lviij
Ernen cccxviij
Erwtten ccccl
Euerwortel cccxxxix
Eyckenboom lxxxiiij
Eyloof oft Veyl clxx

F
Fenigrieck cccxiij
Flouweelbloem
men xxxiiij
Fonteyncruyt cclxiij
Freysſamcruyt cccxiij
Fyecruyt i

G
Galligaen de wils
den clxxij
Galiſſihout lxx
Gansbloem liij
Gansencruyt viij
Gansen Diſtel cclxxij
Gansentonghe ccc
Gansenvoet cclxiij
Ganſerick cccxxxviij
Geelbloemen cccxv
Genener xxxviij
Genoffelen wt Indië.
xiiij
coren Genoffelen xliij
Gentiaen lxxxiiij
Gerſte clxviij
Gerwe cclxxxviij
Geytenbaert lxxv
Geytenblat ccl
Geytenmelck cccxviij
Ginoſſelen cccxiij
Ginſt lxxxix
Cleyenen Ginſt lxxx
Glaſcruyt cxviij (lxxviij
Gods ghenadeſcruyt
v

Register.

Gondbloem cxiij
Gondtwortel xl
Gouwe cccxxxiij
Cleyne Gouwe. ccc-
xxxiij
Gras xlvij
Grasbloemen cxxxiij
Grondtheyl lix
Grysecom cxxviij
Guychelheyl vi

Hallscruyt clxiij
Haselnoten clj
Hasenclauer cxxiiij
Hasenhuys cclxiij
Hasenlattuwe. cclxiij
Hasenpoot clxxviij
Hasenpootkes cccxxij
Hasenstruyck cclxiij
Hauere lxxv
Hauickcruyt cxx
Hefelcruyt xviij
geel Hemelsnetel. ccc-
xxviij
Herders naelde lxxviij
Herstroosen cxxiiij
Herick cxxviij
Hertecruyt cx
Hertthoy xxiij
Hertsclaueren c
Hertsge-span cxlix
Hertshoren clxx
Hertstonghe cxj
Hertwortel de witte
ccxiij
Hertwortel de swerte
ccxiij
Heyde xcv
Heylighe geest wortel
xliij
Heylige cx
goeden Heyndrick c-
lxxv
Sinnebeet viij

Hirs clviij
Hoefbladeren l
Hoenderbeet viij
hoenderderm viij
hoendererne viij
hondtskoole clxxviij
hondtsribbe xj
hondtsstonghe clv
hoe langher hoe lieuer
ccclij
hofkerse cxxxiij
Boerenkerse cxx
wilde Kerse cxxiiij
hofmostaert cxiij
holder xx
holwortel lange ende
ronde xxiij
hoppe lviij
homheckel xviij
huelcruyt cxxviij
huelsaet cxxviij
geel huel cxxviij
hueninckbloem cxx
huychblat lxxxiij
huyfwortel x

Int Jacobsbloē
cclxxxiij
S. Jans cruyt xiij.
ccxxxiij
S. Jans gordel xiij
S. Jans besykens oft
druyskens cclviij
Indiaenschen oft Cal
coetschen Peper cc
lxxxiij
Ingroen cxxxiij
Jodentersen cclxx
Joffrommerck cc-
lxxxiij
Jonckvrouwen haye
xxviij
Jsercruyt cxxxiij
Jros cxxxiij

Keleruyt lxxxiij
Kemp cclviij
Keerelcruyt cc-
lxiiij
Keesinaluwe cxxiiij
Kersteruyt cv
Kersen clxiij
Kernel lxxxiij
wilde Kernel cxxix
Knechtenscruyt ccc-
xiij
Koolen clviij
Kroesbesien lxxviij
Kuel of Thymus xxiij

Laserwortel cc-
xiij
Lattuwe allerley c-
xiij
Lauender cccxiij
Laureole lxxxiij
Ledercruyt cxxviij
Lelie cl
geel Waterlelie iij
Lelien wit ende root
cxxxiij
blaw Lelien cxxix
Leenwēdoet cccxxxiij
Lenen xxiij
Leuercruyt clxxix
Leuistock cccxiij
Lijnen clxxviij
Linde cccxxxiij
Linsen cccxxxiij
Lis ouer Zee cxxix
Lisdodden cccxxix
Lombaertsche Linsen
clxxix
Lombaertsche Milie
oft hirs cxxxiij
Longencruyt cclxx
Loock cclxxxiij
Loock sonde looc xxxviij
Luyfcruyt cccxiij
Māde

Register.

M Abelienent liij	Moren drierhande	Onfers Heeren baers
Maechdepalm crrrv	cclxxxix	deken cccvij
Maencruyt dat cleyn clxxiiij	Mottencruyt xxxiiij.	Onser Vrouwen Bed
Mageleyne cclix	lxvj	stroo lxxij
Maier lxxij	Munte cx	Onser Vrouwen Dis
Maluwe allerley c	geel Munte clxx	stel xvij
rciij	Muer vj	Onser Vrouwe man-
witte Maluwe v	cleyn Muer vij	tel cccxxiiij
Malroue cccrv	muercruyt cvj	Onser Vrouwe mun-
stincende Malroue	muerpeper x	te cx
ue lvj	mueruyte cclxxx	Onser Vrouwe schoe
Mammekenscruyt ccl	muysooren cccxxj	kens cc
Mancop cxv	muyfen met steerten.	Onser Vrouwe Vlas
Mans ooren iij	xlvi	ccvij
Marienrooskens ccc-	N	Ossenbreke xvij
xxvij	N achtshade aller	Ossentonge groot en-
Mastbloemen lxxv	ley cclxx	de cleyn cccix
Mater xij	Nagelcruyt cccxxj	wilde Ossentonghe.
Mee cvj	Natercruyt clij	cij
Meecrappen cvj	Natervortel cccxviij	Oyenaersbeck lxxvj
Meerradijs cclvi	Natertongesken cccix	P
Meertsebloemen aller	Nanelcruyt ccviij	P addebloemē cc-
ley clxxx cccrrv	Nepte clxx	xxij
Meesterwortel cccxiiij	Netelen allerley xxxvij	Paddendille cccxxj
Melansana ccij	doone oft doode Ne-	Padderlas ccviij
Melckweye cclxxj	tele clxxvij	Palmboom cccxviij
Melde xij	grone Netelen xxxvij	Panickcoren xciij
wilde Melde xij	heeren Netelen xxxvij	Papenpint xxiij
Melisse cxc	roosche Netel xxxvij	Pareye cclxiiij
mercuriael de wilden	Niescruyt ciij	Pastenaken/Peen/en-
clxxvij	Nieswortel de swerte	de Caroten cclxiiij
tam mercuriael clxxx	cv	Patich allerley clxxv
Mercuriuscruyt c	Nieswortel de witte.	Patientie clxxv
lxxx	ciij	Peersche Corenbloe-
Meyebloemkens lxxx-	Nigelle cccij	me xliij
vij	Nimnewortel lxxv	Peertsclauwe l
Middelmuur vij	Noteboom cxlij	Peertsteert cccij
Moedercruyt xij. cxc	O	S. Peeters core cvij
Moetbesyboō cccxviij	O derminge xc	S. Peeters cruyt ccc-
Mollencruyt cccxviij	O leander ccv	xxvij
Monthout clxxij	O gentroost xxi	Penminckcruyt clij
	O osterlucey xxxj	Penserbloemen cccxiiij
	O nderhaue cccxxvij	Peonienbloemen lxxv
		vj Peper

Register.

Pepercruyt	clxxxiiij	Ringelbloeme	cxliij	Scabiose	cclxxiiij
Peper van Indien	cc- lxxxj	Kobrechtscruyt	lxxvj	Schaepstonge	xj
breede Peper van In- dien	cclxxxj	Kogge	ccxcv	Schast	cxvj
lange Peper van In- dien	cclxxxj	Koode Beete	cccxiiij	Schastihoy	cxvj
Pepoenen	cclxxvij	Koode Coorenroosen.	cccv	Schaepsgerwe	cc- lxxvij
Peerlencruyt tam en- de wildt	clxxxvj	Koode heylwortel	xc- vij	Schaerdēcruyt	lxxvj
Pestilenciwortel	cc- xlj	Koode Peper	cclxxxj	Scharleye	ccxcv
Perseboom	ccxxix	Koode Steenbreke.	ccxij	wilde Scharleye	cc- xv
Persickcruyt	ccxliij	Koomsche Boonen.	cclxix	Scheerlinck	ccxcix
Peterselie de gemeyne	ccxvij	Koomsche Crieckē vā ouer See	ccxcv	Schelwortel	ccc- xxiiij
vreembde Peterselie.	ccliiij	Koomsche Distel	cccxl	Schijtcruyt	clxxiiij
wilde Peterselie	cliiij	Koomsche netel	xxxvij	Schijtmelde	xlij
Pfenich oft Heydel	xciiij	Koosen	cclv	Scordien	ccxcix
Plompen tweederley	ccij	Koomsche Steencla- uer	cc	Seepcruyt	cccj
Pluymkens	ccxxiiij	Koosemarijn	clxxxj	Sena	ccxcix
Poleye	lxxiiij	Koosewortel	cclvij	Senesson	cix
wilde Poleye	clxv	Koot melizoen cruyt.	lxxxj	Serpentine de groot	lxxxv
Polytrichon dat gul- den	ccxliij	ruyte	ccxxxvj	Seuenghetijdecruyt.	cclxxxvij
Porceleyne	xxxix	S		Sinnaw	ccxxiiij
Priangwortel	xvij			Sinkenroosen	lxxv
Pruymen	clij	S Aetercruyt	cclij	Slanghecruyt dat cleyt	lxxxvij
Q		S affraen	clxxvij	Sleen	clij
Queappelen	cxl	wilden Hof affraen	clix	sineerwortel	cclxxvij
R		wilde Veldtsaffraen	clij	solfferwortel	ccxxvij
R Adijs	cclvj	Salomons segghel	cc- xxij	sophie	j
R apen	lxxvij	Sanickel	cclx	sophiecruyt	j
Raponcelen	lxxvij	groote Senickel	cc- xxiiij	sofbpeeren	ccxxvij
Rauenvoet	clxx	Satureye oft Kuel	c- xiiij	sorgsaet	ccxxvij
Ratten	cliiij	Sauelboom oft Se- uenboom	liij	spaenschen Brem	cc- xij
Reynvaer	xij	Sanie	ccij	spargen	xvij
Ridder sporen	xvij	wilde Sanie	ccxxiiij	speencruyt	ccxxiiij
Rijnbloemen	xxxiiij			spelte	cxvij
Rijnwilghe	clxxxj			spenencruyt	lxxj
				spicanardi	cccxliij
				spinagie	cclxj
				springcruyt	clxxiiij
				spring-	

Springwortel clxxij	Tapkens cruyt lxxvij	bruyn en geel cccxlv
Spuerie vij	Terbentijnboom c	Violetten crvij
Squille cccij	lxxix	Viscus cxxij
Stalcruyt xvij	Terwe cclj	Vitsen xxxvij
Standelcruyt cclxx	Teskens cruyt cxxvij	Volders cruyt cccj
Steckrapen lxij	Thymus cccxj	Vogelcruyt vij
Steenbreke cccx C	wilden Thymus xij	Vogelnest cccvj
Steenbreke de witte. cclxxvij	Tijdeloose cxxvij	Vorschlepelcruyt xij
hooghe Steenbreke. cclxxvij	Toortscruyt cccxxvij	Vlas clxxvij
roode Steenbreke cc xij	Torcksch Cozen cccxx	wildt Vlas ccvij
Steenclaner cc. cc lxxvij	Torcksche Concomer cclxvij	Vlassijde cxxj
Roomsche Steenclaner cc	Tormentille xcvij	Vliegencruyt cccxxvij
Steenleuercruyt c lxxix	Tuynlinck ccl	Vlier xx
Steenruyte xxvij.	Tweebladt cxxij	Zeech Vlier xx
ccclxx	V	Vloocruyt cclij.
Steenfaet clxxvij	Valeriane cccxx	ccclij
Stekelbesien lxvij	Veldtayenyn lx	Vreembde Peterfelie. cclij
Stekende Brem lxx	Veldtknooploock cc lxxij	Vrouwenhayt xxvij
Sterrecruyt xlvij	Venckel cxj	W
Stichascruyt ccc	Verbene cccxvj	Wortel cclxvj
Stoppetgat cclij	Verckensbroot clxxj	Wantluyfcruit ccc. cccix
Storckensnanel lxxvj	Verckensdoot cclij	Watercamedie cccix
Suegenbroot clxxj	Verckessteert cccxxvij	Watereppe ciiij
Suethout lxx	Verckens Venckel cc xxvij	Waterkerffe cclxxvj
Surckel clxxv	Vergouwe cccxxvij	Watermunte cclxxvj
Suyckterwortelkens. cclxxix	Verwers bloeme ccc xv	Waterpeper cccxxvij
Swaluwencruyt ccc xxiij	Veyloft Zyloof clx	Waterponge cclxxvij
Swaluwortel xlv	Viercruyt cv	Waterwechbreec xij
Swerten Coriander cccij	Vijchboone cxvj	Wechbreede xj
Swertwortel cclxvj	Vijfvinghercruyt cc xxxix	Wechgras cccxxv
Swijnenbroot clxxj	Vijgheboom cccx	Wechtreedt cccxxv
Switselbloem ccl T	Vilieren cxxvij	Wederdoot cccx
Amarifckboom. cxxij	steen Vilieren clxxij	Wederick tweederley cclxxvij
	winter Vilierē cxxvij	Weedt cxxv
	Vilierē/geel/purpure/ ende witte clxxij	Wegerick xj
	Vilierē vā Tunis xij	Weermoet j
	Vincorde cccxv	Wenerscaerden lxxij
	Vingherhoedt cruyt/ xcvij	Wicken lxj
		Wijngaert xxxix
		Wijngaert wranghe. xcvij

Register

Wijnruyte cccrvj
 Wilden Alyenyn lē
 Wilde Basilie cccclvj
 Wilden Bertrā cclvj
 Wilde Chamille cccrij
 Wilde Concomer cc-
 lrvij
 Wilden Cypres ij
 Wilde Eppe lvij
 Wilde Kerse cccrij
 Wilde Kerkel cccij
 Wildt Loock cclxxij
 Wilde Marioleyne.
 ccij
 Wilden Mercuriael.
 clrvij
 Wilde Mostaert rcvj
 Wilde Ofsentonge cij
 Wilde Peterselie cliij
 Wilde Samie cccv
 Wilde Wickē xxxvij
 Wilge allerley cccvj
 Windteruyt cclxxv.
 cccclij
 Winterroosen cccij
 Wintergroen clxxvj
 Witten Andorē cccv
 Witte Beete cccrij
 Witte Comijn cl
 Witte cloeken cclxxv
 witte Distelen rcvj
 witten Hoemst v
 witte Maluwe v
 witte Mozen cclxxix
 wit Mostaertcruyt.
 rcij
 witte Nieswortel cliij
 witte Sluetelbloemē
 cccrvij
 witte Steenbreke cc-
 lxxvj
 witte wijngaert xxxij
 witte Sporckelbloes-
 men cclxxv

witte wortel cccrij
 wolbladerē cccrvij
 wolcruyt allerley ccc-
 rvij
 wolfsbesien xxx
 wolfsmelck menigher
 hande cccrvj
 wolfswortel xxx
 wondteruyt cccrij
 Heydensch wōdcruyt
 cclxxix
 wormcruyt rij
 wormsact j
 wouthaenten xxxvij
 woudtknooploock cc
 lxxij
 woudtvaren cccrvij
 wouwe cccv
 woutwijngaert xxxij
 wrange oft Vilteruyt
 cccij

Y
 Ysopē cccrvj

Z
 Ze Alyenyn cccij
 Zeelbast lxxij
 Zee Concomer cclrvj
 Zeuse castanien rcvj.

Hiernaē volghen de
 Latijnsche ende Griec-
 sche namen vanden cruyden/
 die in desen boeck begrepen
 sijn. Tghetal beduydt dat Ca-
 pittel/ghelijck oock voor
 maels geseyt is.

Brotonū Cap.2
 Absinthium 1
 Acalyphe 37
 Acantha 15
 Acetosa 175
 Achimilla, uel Alchimilla
 234
 Aconitum 30
 Acte 20
 Acus muscata 76
 Acus pastoris 76

Adiantum 28
 Aegoceros 311
 Aera 44
 Affodillus 40
 Agrimonia 90
 Agrimonia sylvestris 237
 Agriococcimela 153
 Agrostis 48
 Aiuga, siue Abiga 341
 Aizoom 10
 Aizoon agrion 312
 Alcea 27
 Alcibiacum 102
 Alcocalum 308
 Alkakengi 265
 Alleluya 213
 Alliaria 36
 Allium 282
 Alsine 7
 Altercum 324
 Althea 5
 Amaracus 259
 Amaracum 222
 Ammi 21
 Ampelos melena 33
 Ampelos oenophoros 29
 Amylum 251
 Anagallides 6
 Anagallis enydros, uel a-
 quatica 277
 Andrachne 39
 Androsemon 25
 Anemone sylvestris 344
 Anethum 9
 Angelica 43
 Anguria 267
 Anisum 19
 Anonis 18
 Anthropomorphos 201
 Aphaca 263
 Aphace 38
 Aparine 14
 Apiastrum 190
 Apios 46
 Apium hortense 284
 Apium montanum 217
 Apium palustre 103
 Apollinaris 324
 Aquilegia 35
 Arcium 23
 Aristolochia 31
 Armoracia 256
 Arnoglossum 11
 Arocum 308
 Aron

vanden Latijnschen ende Griecschen namen.

Aron	22	Botrys	64	Castanea	141
Artanita	171	Branca ursina	15	Castrangula	71
Artemisia	13	Brasica canina	168	Casslytha & Cassutha	131
Artemisia monoclonos	13	Brasica sativa	158	Cataputia maior	128
Artemisia tenuifolia	13	Brathys	54	Cataputia minor	173
Arthritica	328. I	Bromus	67	Cauda equina	121
Articocalus, uel Articoca	308	Bryon	58	Caulis	158
Arum siue Aris	22	Bryonia	32	Caulis capitulatus	158
Asarum	3	Bubonium	47	Cauta	222
Asclepias	45	Bucerus	311	Centaurium minus	145
Ascyron	24	Bucheiden	271	Centumcapita	112
Asparagi	17	Buglossa	129	Centummorbia	152
Asphodelus	40	Buglossum	51	Centumnodia	235
Asprella	121	Buglossum magnum	129	Centunculū, uel Centun-	
Aster Atticus	47	Buglossum sylvestre	102	cularis	81
Asteritium	293	Buibus sylvestris	60	Cepa	163
Astrion	170	Buniades	63	Cepa sylvestris	60
Atractylis	42	Bupthalmum	52	Ceratitis	311
Auellanæ nuce	151	Bursa pastoris	233	Cerasa	161
Auena	67	Buxus	248	Cerefolium	78
B		C		Cestron	132
		Alamentum	165	Chamæcissos	337
Balsamine	69	Calendula	143	Chamæcyparissus	336
Balsamita	276	Caltha, uel Calthula	143	Chamædrys	335
Ballote	56	Campanella	275	Chamæleon	339
Baptifecula	162	Campanula	164	Chamapitys	341
Barba capri	65	Candelaria, seu Candela		Chameacte	20
Barba hirci	318	regis	328	Chamemelon	8
Bardana	23	Canina malus	201	Charantia	69
Basilicum	208	Canina rosa	255	Cheiri	174
Batrachium	57	Cannabis	148	Chelidonium maius	333.
Batinia	55	Capillaris	310	minus	334
Batus	55	Capillus Veneris	28	Cherua	128
Baucias	289	Capnos	127	Chrysanthemon 8. 6	338
Bechion	50	Capsella	115	Cicer	101
Bellis uel Bellius	53	Caprifolium	250	Cicerbitæ	262
Bellis maior	53	Capsicum	281	Cichoriū uel Cichorea	263
Bellis minor hortensis	53	Cardamum	136	Cici	128
Berberis	206	Cardiaca	149	Cicuta	154
Beta	314	Cardo fullonum	82	Cicutaria	199
Beta sylvestris	176	Cardopatium	339	Cinara	308
Betonica	132	Carduus benedictus	42	Circæa	201
Betonicæ	133	Carduus Mariæ	16	Cirsion	129
Bipennula	232	Carduus suarius	339	Cissos	160
Bismalua	5	Carduus Veneris	82	Citrargo	190
Bistorta	298	Careum	150	Citrulū	267
Blattaria	66	Caros	150	Clauellata herba	313
Blechon	72	Carota	264	Clematis daphnoides	135
Blitum	62	Carpentariorū herba	285	Cnicus uel Cnecus	156
Bolbon agrion	60	Cartamus	156	Cnicus sylvestris	42
Bombax, uel Bombafon	221	Carui	150	Cnide	37
Bonifacia	87	Carya pontica	151	Coccimelea	153
Borago	51	Caryon basilicum	142	Colchicum	134
		Castia herba	75	Colocyntha	138

Register

Colocynthis	139	Cyclaminus	171	Euzomos	99
Colubrina	298	Cynia	168	F	
Columbaris, uel Colum-		Cynoglossum officinarū.			
bina	226	Cynorhodon	255 (155)	Faba	146
Colutea	169	Cynorchis	210	Farrago	295
Coma	318	Cynocrambe	168	Faseoli	269
Condisi	301	Cyperus, uel Cypirus	172	Febrifuga	145
Conion	154	D		Felterra	145
Consolida maior	266			Ficaria	71
Consolida media	147	DaphneAlexadria	87	Ficus	290
Consolida minor	53	Daphnoides	83	Filicula	224
Consolida regalis	8	Dauci tertium genus apud		Filipendula	212
Consolida sarracenica	279	Dioscoridem	306	Flammula	57
Conuoluulus	97	Dens Leonis	263	Flos amoris	34
Cordumenum	281	Diapensia	260	Flos tinctorius	315
Coriandrum	130	Dicoccos	108	Foeniculum	191
Corion, uel Coriānon	130	Digitalis	345	Foeniculus porcinus	228
Cornu ceruinum	170	Digiti citrini	271	Foenumgræcum	311
Corona regia	200	Diosbalanos	141	Fontalis	252
Corona terræ	337	Dipsacos	82	Fortis herba	279
Corona Veneris	276	Distichum	166	Fragaria	329
Coronopus	170	Dolichum	269	Fuga dæmonum	323
Corrigiola	235	Dracontion mega	85	Fullonum herba	301
Corylus	151	Dracontion micron	86	Fumaria	127
Cotonea	140	Dracunculus maior	85	Fumus terræ	127
Cotonea struthæa	140	Dracunculus minor	86	Funis arborum	275
Cotula foetida	222	Drys	84	G	
Cotula non foetida	52	Dulcis radix	70		
Cotum	221	E		GAlation	72
Crambe	158			GAleopsis	71
Crassula maior	312	EBulus	20	Galerium	72
Crassula minor	10	Echion	102	Galla	84
Cressio hortensis	136	Elaterion	268	Gallium	72
Crinon	137	Elelisphecon	92	Garyophyllata	144
Crithe	166	Elenium	89	Geminalis	215
Crista gallinacea	226	Eleoselinum	103	Genestra, seu Genesta	79
Crocus	167	Elleborus candidus	104	Genista	79
Crocus hortensis	156	Elleborus niger	105	Genistella	79
Crommyon	163	Elymos	94	Gentiana	74
Cruciata		Empetron	280	Gerania	76
		Enula campana	89	Gingidium	78
Croton	159	Ephemerum	88. 134	Gith	192
Cucumer, uel Cucumis	267	Equisetum	121	Glastum	125
Cucumis asininus	268	Eranthemum	8	Glechon	73
Cucumer marinus	267	Erebinthos	101	Glycyrrhiza	70
Cucumis anguinus, sylue		Erica	95	Glycistide	75
stris, uel erraticus	268	Erigeron	109	Gnaphalium	81
Cucurbita	138	Eruca	99	Gongyle, uel Gongylides	
Cucurbita syluestris	139	Eruum	216	Gordylion	305 (77)
Cunila sativa	114	Eryngium	112	Gossipium	221
Cupressus pumila	336	Erysimon	96	Gramen	48
Cuscuta	151	Erythrodanum	107	Gratia Dei	76
Cydonea	140	Esula rotunda	230	Guadum	125
Cyami	146	Eupatorium	90	H	
Cyanus	162	Euphrasia	91		
		Euphrosyne	91	HAstula regia	40
				HALicacabum	265
				Hedera	

vanden Latijnschen ende Griecschen namen.

Hedera	160	Iua	341	Linozostis agria	168
Hedera terrestris	337	Iuglans	142	Linum	178
Hedysmos	110	Iuniperus	26	Liquiritia	70
Hedypnois	263	Iunonis rosa	137	Lirium	137
Helxine	106	Iusquiamum	324	Lithospermon	186
Helxine cissampelos	97	Ixos	124	Lotos hemeros	287
Hemionitis	111	K	K	Lolium	44
Hepatica	179			Lotos agrios	288
Heptaphyllon	98	L	L	Lotus sativa	287
Heracleotica nux	151			Lotus sylvestris	288
Herba clauellata	313	L	L	Lunaria minor	183
Herba fortis, uel sortis	279			Lupinus	116
Herba fullonum	301	Lactuca	113	Lupulus	58
Herba paralytis	328, 1	Lactuca caprina uel mari-		Lupus salictarius	58
Herba pulicaris	342	na	316	Lychnitis	328
Herba Roberti	76	Lactuca leporina	262	Lycostionum	30
Herba sagminalis	226	Lactucellæ, uel Lactero-		Lyfimachium	187
Herba stellæ	170	nes	262	M	M
Herba trinitatis	313	Lagopus	188		
Hermodactylus	134	Lamium	177	M Aiorana	259
Hiberis	122	Lanaria	301, 328	Mala insana	202
Hierabotane	226	Lapathum	175	Malache	193
Hieracium	120	Lapatium	175	Malua	193
Hierosolymitanū pomū.		Lappa inuersa	220	Maluauiscum	5
69		Lappa maior	23	Malus canina	201
Hippolapathum	175	Lappa minor	220	Malus terrestris	201
Hipposelinum	123	Larga	189	Mandragoras	201
Hippuris	121	Larix	189	Marathron	191
Hirci barba	318	Lathyrus	173	Marrubiastrum	56
Hirundinaria	45	Lauendula	343	Marrubium	225
Hispanach	261	Laureola	83	Marrubium nigrum	56
Hordeum	166	Laurus Alexandrina	87	Matersylua	250
Humulus	58	Lecythos	240	Matricaria	13
Hyacinthi genera	325	Lens, seu Lenticula	331	Matronales uiolæ	118
Hydroselinon	103	Lepidium	184	Mecon ceratitis	197
Hyoscyamus	324	Lepidium minus	122	Mecon rheas	195
Hypericum	323	Leporinus pes	188	Mecon hemeros	196
Hyssopus	326	Leptocarya	151	Melanthia	191
I		Leucanthemum	8	Melanzana	202
I Acea	313	Leucanthos	212	Melissa	190
I biga	341	Leucoia	174	Melilotus	200
Ichthyotheron	171	Leucoion	185	Melilotus officinarū	288
Illecebra	312	Leuisticum	292	Melissophyllon, uel Meli-	
Inguinalis	47	Libanotis	181	phyllon	190
Intubi	263	Lichen	179	Melones	267
Inula	89	Ligustrum	182	Mentastrum	110
Ion porphyron	117	Lilium	137	Menta	110
Iouis glans	141	Lilium conuallium	88	Menta aquatica	276
Iringus	112	Lilium inter spinas	250	Mercurialis	180
Irio	96	Limonium	176	Milax	274
Iris	119	Linaria	207	Milium	157
Iris sylvestris	88	Lingua bouis	129	Milium solis	186
Isatis	125	Lingua ceruina	111	Millefolium	278
Itea	126	Lingua serpentina	219	Minthe	110
		Linozostis	180	Mora uaticana	55

Register

Morea	198
Morella	265
Morsus diaboli	272
Morsus gallinæ	7
Morus	198
Morus celsi	198
Muralis	106
Muraria ruta	280
Myrice	194
Myrrhis	199

N

N Api	63
Napy	204
Nardus sylvestris	330
Nasturtium	136
Nasturtium agreste	122
Nasturtiū aquaticum	276
Nasturtiū tectorum	115
Nenuphar	203
Nepeta	165
Nerion	205
Nigellæ	192
Nux pontica	151
Nux Prænestina	151
Numularia	152
Nymphæa	203

O

O A	218
Ocimastrum	346
Ocimoïdes	346
Ocimum	208
Ocularis	91
Oenanthe	212
Olusatrum	123
Omphalocarpon	14
Ononis	18
Ophioglosson	219
Ophioscorodon	282
Ophris	214
Ophthalmica	91
Opium	196
Orchis	210
Orchis Serapias	211
Oreoselinum	217
Origanum	209
Orminum	215
Orobus	216
Os mundi	38
Osteritium	293
Osyris	207
Oxalis	175
Oxyacantha	206
Oxylapathon	175
Oxys	213

P

P Aeonía	75
Pagana lingua	87
Palma Christi	128. 271
Pampinula	232
Pancratium	339
Panis cuculi	213
Panicum	94
Panis porcinus	171
Papauer cornutum	197
Papauer erraticum, fluidū	195
uel rubeum	196
Papauer satium	192
Papauera nigra	328.1
Paralysis herba	30
Pardalianches	106
Parietaria	222
Parthenium	264
Pastinaca	303
Pedicularis herba	236
Peganon cepeuton	128
Pentadactylon	239
Pentaphyllon	230
Peplos	267
Pepones	106
Perdicion	243
Perfoliata	323
Perforata	250
Periclymenos	226
Peristereon	229
Persica malus	142
Persica nux	242
Persicaria	229
Persice melea	23
Personatia	135
Peruinca	76
Pes columbinus	170
Pes cornicis	234
Pes leonis	22
Pes uituli	249
Petasites	217
Petroselinum	217
Petroselinū agrion, id est,	228
sylvestre	331
Peucedanus	220
Phacos, uel Phace	269
Phasganon	332
Phasioli	328
Philyra	330
Phlomos	263
Phu	231
Picris	232
Pilosellæ	
Pimpinella	

Piper Hispanum, uel In-	
dianum, uel Calecuthi-	281
cum	281
Piperitis	184. 281
Pison, uel Pisum	240
Pituitaria	303
Plantago	11
Plantago aquatica	12
Planta leonis	234
Polygonatum	223
Polygonon arren	235
Polypodium	224
Polystichum	166
Polytrichon	310
Polytrichon Apuleij	241
Poma amoris	202
Pomum mirabile	69
Pomum spinosum	265
Pontica nux	151
Porrum	244
Portulaca	39
Potamogeton, uel Pota-	
mogeton	252
Potentilla	237
Prænestina nux	151
Prasion, & Prasium	225
Prasium foetidum	56
Prason	244
Primula ueris	53
Propolis	243
Prosopium	23
Proserpinaca	235
Prumna	153
Pruneola	153
Prunella	238
Prunula	153
Prunus	153
Pseudomelanthium	44
Pseudonardus	343
Psyllion	342
Ptarmice	246
Pterion	227
Pteris	227
Pulegium	73
Pulicaris herba	342
Pulmonaria	245
Pyrethrum	247
Pyrethrum sylvestre	246
Pyrola	176
Pyros	251
Pyxos	248

Q

Q Vercus	84
Quercula minor	335
Quin	

vanden Latijnschen ende Griecschen namen.

Quinquefolium	239	Satyrium trifolium	270	Smilax aspera	274
R		Saxifraga	280	Smilax cepaea	269
R Adicula	256. 301	Saxifraga alba	286	Smilax hortensis	269
R Radix	256	Saxifraga rubra	212	Smilax lia	275
Ranunculus	57	Saxiphragon, uel Sarxi-		Smilax trachia	274
Rapa	77	phagon	280	Smyrnum	292
Raphanus	184	Scabiosa	273	Solanum	265
Raphanus maior & minor	256	Scandulaceum	115	Solatrum	265
Rapistrum	96	Scariola	263	Solidago	266 <i>Solidago serotina</i>
Rapum	171	Scelerata	57	Solidago media	147
Recta	226	Scilla, uel Squilla	302	Solidago Sarracenicæ	279
Regia nux	142	Scolopendria	111	Solis oculus	222
Remora aratri	18	Scolymus	308	Sonchi	262
Restabouis	18	Scopa regia	285	Sonchites	120
Ribes	257	Scordion	299	Sortis herba	279
Ricinus	128	Scorodon	282	Spanachia	261
Roberti herba	76	Scrophularia	334	Sparagi	17
Robertiana	76	Scrophularia maior	71	Spartum	291
Robus	251	Secale	295	Spelta	108
Rhodon	255	Sedum	10	Sphatula foetida	309
Rododaphne, uel Rodo-		Selinon cepæon	284	Spicanardi	343
dendrum	205	Semen	108	Spicata	252
Rosa	255	Semen lumbricorum	1	Spina alba	16
Rosa canina	255	Seminalis	235	Spina mollis	129
Rosata radix	258	Semperuivum	10	Spinacea	261
Rosmarinus	181	Senecio	109	Splenium	111
Rostrum ciconiæ	76	Sentes	55	Stachys	294
Rostrum porcinum	263	Septifolium	98	Stachyites	252
Rubea tinctorum	107	Serides	263	Staphis agria	303
Rubus	55	Serpentaria	152	Staphylinus	264
Rubus Idæus	329	Serpentaria maior	85	Stellæ herba	170
Rumex	175	Serpyllum	93	Sternutamentaria	246
Ruta hortensis	236	Serratula	335	Stichas, uel Stœchas	300
S		Sertula campana	200	Stichas Arabica	300
S Abina uel Sauina	54	Seseli Creticum	305	Stichas citrina	34
S Sagminalis herba	226	Seseli Malsiliense, Aethio-		Stramonia	265 (278)
Salicaria	187	picum & Peloponesia-		Stratiotes chiliophyllos.	
Saluaris	247	cum	304	Stratiotes millefolia	278
Salix	126	Seutlon	314	Strobilus	308
Salua	92	Sicula, uel Sicla	314	Struthium	301
Salua uita	280	Sicys	267	Strychnos	265
Sambucus	20	Sicys agrios	268	Succisa	272
Sampfychon	259	Sideritis	296	Supina	226
Sanctum	1	Sideritis latifolia	285	Sycaminea	198
Sanguinalis	235	Sigillum Solomonis	223	Syce	290
Sanguinaria	170	Siler montanum	304	Sylua mater	350
Sanguisorba	307	Siliquastrum	281	Symphyton	266
Sanicula	260	Sinapi	204	T	
Santonicum	1	Sinapi agrion	115	TAgetes	13
Saponaria	301	Sinapi syluestre	96	Tamarix	194
Sardiana glans	141	Sion, uel Sium	277	Tanacetum	13
Satureia	114	Sisara, uel Sisera	289	Tanacetum syluestre	237
Satyria basilica	271	Sisymbria	276	Tapfus barbatus	328
		Sisymbriū cardamine	276	Telephium	312

Register

Telis	311	Triphyllō chortocopiōn	Violaē albæ	185	
Terrestris malus	201	317	Violaē matronales	118	
Testiculus canis	210	Trithales	16	Virga pastoris	82
Testiculus sacerdotis	270	Triticum	251	Virile sacerdotis	22
Testiculus serapias	211	Trixago	335	Viscum	124
Testiculus uulpis	270	Trixago palustris	299	Vitealis	97
Teucrium	322	Trychnos	265	Vitia syluestris	38
Teutlon	314	Tuber	171	Vitis alba	32
Thelypteris	227	Tunicae	133	Vitis nigra	33
Thermos	116	Turcicum frumentū	320	Vitis uinifera	29
Thlaspi	115	Tussilago	50	Vuularia	87
Thlaspidion	115	Typha	319	Vmbilicus terræ	171
Thridax	113	V		Volubilis maior	275
Thymbra	114	VA	218	Volubilis media	97
Thymus	321	Vacinia	55	Volucrum maius	250
Tilia	332	Valeriana	330	Vrceolaris	106
Tithymalorū genera	316	Venti herba	343	Vrtica iners & mortua	177
Tordylon	305	Verbascum, & Verbascu		Vrtica labeo	71
Tormentilla	98	lum	328	Vrticae uariæ species	37
Torminalis	148	Verbena	226	Vua crispa	68
Tragopogon	318	Verbenaca	226	Vua lupina	265
Trichomanes	310	Vermicularis	10	Vua uersa, uulpina, uel lu	
Trifolium	287	Vermicularis minor	10	pina	30
Trifolium acetosum	213	Veronica	59	Vua uulpis	265
Trifolium humile	188	Vesicaria	265	X	
Trifolium minus	288	Vetonica	132	X Anthium	220
Trifolium pratense	317	Viciae	61	X Xylon	221
Trimestre	251	Vincaperuinca	135	Z	
Trinitas	188	Vincetoxicum	45	Z Eia	108
Trinitatis herba	313	Viola	117		
Triorchis	211	Viola muraria, uel purpu			
Triphyllon	287	rea	117		

F I N I S.

FINIS.

Rrancckheyden Register / int welc
ke tghetal dat Capittel beduydet / ende de letteren die na tghetal
volghen / thoonen de plaetse des Capittels / daer een
heghelijcke gescreuen staet.

Dem lichtelick te doen halen /
oock soet en welriekende ma
ken. xix a. xxviii c. lxiij c.
cxviii c. cxxj f. cxxxvj c. clxv f.
clxvij d. cxc e. cxcij g. cxxij c.
ccxxij b. ccxxv b. ccxxviii d. cc
xxxvj d. ccclix d. cclxiij e. cclxxxj
g. cccxd. cccxij d. cccj d. cccij c.
ccciiij e. cccxc. cccxiij e. cccxxj c.
cccxv d.

Aderen suyueren. cxxxj c. cclj d. e.

cclxxj d.

Zensicht suyuer ende claer maken.

xxij d. lxxvij e. lxxij e. lxxxv d.
lxxxvj c. xcix d. cxvj d. cxix d.
cxxxvj d. cxxviii e. cxxxvij e. cl
vij f. clx e. clxvj d. clxxj e. c
lxxvij c. cciiij d. ccvij c. cccxj c.
ccxxij d. cccxxij d. cccliiij e. cc
plvj c. cel d. celvj f. cclxvij g.
cclxvij d. cclxxvij c. cclxxxj g.
cclxxxij e. cclxxxvij c. ccxc e. cc
xij

Crancfheyden Register.

rcij e. cccxxvij i. cccxx e.
 Afnemen oft wtdroogen van line.
 xv c. xl f. lxxvj g. cxxxij e. cliij d.
 clxxvij d. clxxxix d. cxcix c. cc
 xxv c.

Apostuenien die hittich sijn. xj a.
 Appetijt ende lust tot eten maken.
 j d. xix b. xxix d. xliij d. lx c.
 lxxvij e. cx e. cxiiij e. cxiiij c. c
 xvj d. clxj d. clxiiij d. cxcix c. cc
 vij c. cclvij d. cclxxxj g. cclxxxix
 d. cccxiiij e. cccxxj d.

Arbeyt van kinde vorderē. lxxvij
 c. cxxxij f. clxxj d. ccl d. cclxiiij
 e. cccxj e.

B

Blert wassen maken. ij b.
 Barbelen die geswollen sijn.
 xlix d. cvj d. cliij d. cxcvij f.
 cciij d. ccix d. cclj f. ccc d.

Beesten te bewaren dat haer geen
 quaet ghedierte schaden en mach.
 cccxxij e.

Beesten te behouden als de sterfte
 daeronder compt. clx c.

Beenen die gebroken sijn wttreckē.
 xxxij c. xcix d. cxix e. cxxxij e.
 clxxvij d.

Beesten helpen dat sij lichtelic haer
 iongen worpen. ccciiij e.

Beten van veninige dieren heylen.
 iij a. xvij b. xix b. xxj b. xxiij c.
 xxvij c. xxxj e. xxxij c. xxxiiij e.
 xliij d. xlv e. xlvij c. lv d. lxx
 iij e. lxxiiij c. lxxx c. lxxxvj c.
 lxxxix d. xcij d. xcvi b. cvij d. c
 xij d. cxiiij e. cxix d. cxxxij d. c
 xxxij e. cccxx c. clx e. clxv e. c
 xc d. cxcj c. cxcij g. cxciiij h. c
 xciiij d. cxcix c. cciij e. ccv c.
 ccix c. cccxxvj e. cccxxv c. cccxx
 vij f. cccliij e. cclj f. cclxiiij e.
 cccxiiij d. e. cccxxvij h.

Blasen gesweer heylen. xj b.

der Blasen nut. lxxvij c. cxxxvij
 f. clxvij e. clxxx d. cxcj c. cclx
 vij g. ccc c. cccxij d.

Blasen pijnē versaechten. viij a.
 xj b. xxix d. xxxix d. lxx c. lxxv
 d. cxiiij c. cxij e. cxxxij e. cxiiij
 h. cciij e. ccxij c. cccxxvij d. cc
 liij d. cclxiiij g. cclxxvij g. cclxxx
 vij c. cccxxvij c.

Blasen reynighen. cclxv i.
 cclxxxiiij d.

Blasen steen breken. clxxxvj d. cc
 xxxij d. cclxxx c. cclxxxvj d. ccc
 xiiij c.

Blaw plecken aent lijf verdriuen.
 cxlij e.

Bloet dat geronnen is verdeylen.
 j b. xxiij b. xxxij c. xxxiiij e. xliij
 d. xlix d. lxxiiij c. xcviij e. cxvi
 d. cxlvij c. clviij g. cxcj d. cc
 iij e. ccix d. cccxxvj h. cccxvj c.
 cclxvj e. cclix c. cclxxij d. cclxx
 vij d. cclxxxiiij e. ccc f. cccxiiij
 d. cccxxj c. cccxxvj d. cccxxvij b

Bloet dun maken. cclxxxij e.

Bloet oft etter spouwen. xxiij b.

Bloet spouwen verdriuen. va. xj
 b. xvj b. xxiij c. xxvij c. xxix c.
 xxxix d. xlix c. lve. lxxiiij c. lxxxix
 d. xcij e. cvij d. cix d. cx e. c
 xj f. cccxx d. cxxxij e. cccxx c.
 ccl c. cclj c. cliij d. clxxvij e. c
 xciiij d. cccxx e. cccxxiiij c. cc
 xxx c. d. cccxv c. cclj f. cclv f.
 cclxd. cclxiiij g. cclxxvj d. cccx c.

Bloet stelpen. iij a. xj a. xiiij b.
 xxv b. xxxix d. xliij c. xlix d.
 lxxij c. lxxvj h. lxxiiij d. xcij d.
 xcviij e. cx d. cccxx d. cccxx c.
 clv c. clxxx c. cciij e. cccxxij c.
 cccxxv d. cccxxvij c. cccxxix g.
 cclxxvij d. cccxxvj c. cccvij e. ccc
 xij d. cccxxiiij e. cccxxij d.

Bloet snyueren. lviij d.
 xi

Crancckheyden Register.

- Bloedē wten nuese stellen. Soeck/
 Nuesen bloeden.
 Borsten die ontsteken sijn heylen. v d. cclxxv h.
 Borsten ghebreken. lxx c. lxxxix d. cxiiij c. cxxxviij f. cxciij h. cxxij c. cccxxvij d. cccxiij e. cccxxviij h.
 Borstengesweer. xl e. xlv c. l d. lxxvij d. cxiiij d. cxlij d.
 Borsten gheswel. cclj f.
 Borste die hert sijn vā melck / weec te maken. cx e. cclxxiiij d.
 Borsten herdicheyt versaechten. cxxviij e. cxlj d. cxxvj d.
 Borsten hert maken. cccxxiiij d.
 Borst suyueren. *xxviij c. xxxvij e. xliij d. xxvj c. c d. cxix c. cxxij e. cxxxvj c. cxliij d. cxix c. clxx viij c. clxxxix d. cxcix c. cxxvj d. cxxvj c. cccxiij e. cclj d. ccliiij d. cclvj e. cclxxvj d. cclxxiiij d. cclxxxvj d. cclxxxviij d. cclxxxviij d. cccx d. cccxiij d. cccv d. ccc riij d. cccxxix e.
 Brandt heylen. v a. xc. xj a. xv c. xx c. xxiij c. xxiij c. xxiij e. l d. lxxij c. cvj c. cxiiij d. cxxx viij d. cxxxviij e. cxlvj d. cxlviiij e. clx d. clxxiiij c. clxxxix c. cxciij g. cxxviij f. cccxxiiij e. ccliiij e. cccxf. cccxiij d. cccxiij b. cccxiij c. cccxxviij h.
 Buuyne verdriuen. cxxv e. cxxxviij c.
 Buycck purgeren. cxxxvj c.
 Buycckloop stelpen. iiij a. v a. xc c. xxvj c. xxviij c. xxix d. xxiij e. xxxviij b. xxxix d. xlviiij c. lv d. e. lxj c. lxxx c. lxxxj c. lxxxiiij c. xciiij c. cxxij f. cxxx c. cxxxv b. ccl c. d. cxlj c. cxlvj c. clj d. c liij d. clvj c. clxxvj d. clxx d. e lxxij d. clxxv e. clxxvj c. clxxviij d. clxxxviij c. clxxxix d. cxciij d.
 cxxvj d. e. cxxviij f. cxciij e. cxxvj c. cxxij c. cxxviij d. cxxxix e. cxxxviij c. cxxxviij c. cxxxix f. cclij d. cclxiiij e. cclxiiij f. cclxiiij c. cclxv c. cclxviij c. cclx f. cclxiiij g. cclxxxix e. cccxiij c. cccxiij e. cccx c. cccxiij c. cccs xxiij c. cccxxv e. cccxxviij g. ccc xxiij e. cccxxix c.
 Buycck saecht makē. xvij b. xxix d. xlij d. xcix d. xj c. cxxxviij e. cxiiij d. clvj c. clviij e. clxxj d. clxxv e. clxxx c. cxxv d. cxxviij e. cxx viij d. cxxxviij e. cxxxviij d. cxxxix e. cxxx c. ccliiij d. cclvje. cclxj c. cclxxviij g. cccx c. cccj d. cccij c. cccxxix c.
 Buycck weedom. xlviiij c. lxxv d. xcv c.
 Byen behouden dat si niet wechen vliegghen. cxc e.
 Byen steken heylen. v a. cxc e. cxciij g. cxxxviij f. cclxxvj d.
 C
 Ackhielen. lxxviij d. clxxj e. cxxxviij g. cccx e. cccij d. c cccxiij d.
 Carbonckel breken oft genesen. cxxvj d. ccl d.
 Cholerā afdrjuuende makē. xxiij c.
 Clieren rijp maken. clxxvj c.
 Clieren heylen. v d. xxxviij d. c lxxviij d. clxxviij c. cclv c. cclj f. cccx d. cccxiij e. cccxxviij h.
 Cortse verdriuen. vij a. xxxix d. cxxvj c. cxxiiij c. cxxxj d. clxx f. cxiij e. cvj c. cccxxv c. cccxxix f. cclxxviij c. cclxx d. cclv f. cccxxiiij c
 Cortse / diemen Tertiana en Quar tana noempt / verdriuen. xj b. lj c. lxxxij e. cclxxj d.
 Crimsel inden buycck doen cesserē ix c. xxiij b. xlv c. lxxiiij c. xciiij e. cx e.

cr e. crij c. crix d. crriij c. celiij
e. celiij d. crxj d. ccrxj d. ccrri
c. ccrxvj f. ccrriij d. ccrxvj c.
celiij d. cclix c. cclxxij e. cclxxx
ix e. cccij d. cccij e. cccvj d.
Cleeder welriekende maken. lriij
a. celiij d.
Cleyen pocken makē dat se haest wt-
slaen. cxc c.
Clouen aende handen oft voeten
heylen. rrvj c. ccrriij c. cccrriij d
Cramp der moeder. lriij f.
Cramp. rrvj b. rrvj c. rrrj e.
lriij e. ciij d. crj d. crrij d.
cclix c. crxj d. ccix c. ccrxij c.
d. cclxx c. ccrxij e. cccix d.
Crampas pine versaechtē. crrj c
Crancck lieden verstercken. rriij d.
Crancckheyte te verhoeden. crxij h.
Croppen oft dieren heylen. v d.
rj a. clxxv f. ccrxvj g.
Croppen rijp maken. clrvj c.
Cruyden die ophalen. lvij h.
clriij c.
Cussens met cruyt vullen. lrrj c.
D
Dermen crimsel verdrinuen.
celrvj d.
Dermen hitte lesschen. rxiij d.
den Dermen profijtelick. ccrxvj
h. cclvij d.
Dermen weedom verdrinuen. viij
a. cr e. crri e. crrvj d. clrvij
c. cxiij g. ccrxvj d. cclv e.
Dierē die schadelic sijn doode. cv f
Digestie stercken. cr f. crriij c.
crrij e. celiij d. cl c. clrvij e.
ccij f. ccrxij d. ccrxij d. cccij d.
cccij e.
Doode vrucht wtdrinuen. riij d.
lriij e. lriij c. rxiij d. cjc. cvij d.
crvi d. ccrxvj g. cclriij g. cclriij f
crrxij e. ccj d. cccij e. cccvj d.
Doornen wttrecken. vj c. rrrj e.

crxij h. ccvj c. ccrv d. cccix c.
cccrxij h.
Doonicheyt verdrinuen. crrxvj c.
clvij g. clxx d. ccij e. ccrxvj
f. cclrvij c.
Dorst lesschen. lj c. lxx c. crriij e.
crrij c. ccrxij e. ccvj c. ccrriij d.
cclvij d. cxc c. cccrriij d.
Droenicheyt verdrinuen. lj b. cxc
e. ccrriij b.
Dröcken hz te verhoede. j b. crrriij
f. clrvij d. cclriij e. cclxxij d.
Droomē verdrinē. rriij b. cxc. cxiij f
Droppelpisse. lrrxvj c. rrvij d.
crrvj d. cclxx c. cclxxij d. cc
rxiij d. cccij e. cccv d. ccc c.
Druyuen voor de vogelen te bewa-
ren. cclrvij e.

E

Ersd erm sluyten en ontsluy-
ten. vj c. rlvij c. clxx e.
Ersd erm die gequetst is heilē. v d
Ersseericheyt. rrrxvj f. cxiij g.
cccrxvj e.
Etter verdrinē. crrriij e. crrxvij e.
Etteroogen. crrxvij e. cxiij g.
cccrxvj d.

F

Istelen inde oogen. viij a.
Fistelen heylen. rj b. rriij d.
rrvj c. rliij d. rliij c. lrrriij e. lrrrv
d. lrrxvj c. rrvij d. cv f. crix d.
crrriij e. clrvj d. clrvij d. ccrriij
d. cccrriij f. cclij d. cclrvij d.
cclxxij f. cccvij d. cccrriij c.
Fondement dat geclonē is heylen.
clix d. lrrriij e. clriij f. cclv e.
Fondemēt dat gequetst is heylen.
cxiij g. cccij e.
Fondements hitte lesschen. cclriij e.
clrvj d.
Fluxien die int tantvleesch oft opt
tapken vallē bedwingen en achter
waert drinē. lrrriij d. ccrxij c.
rij

Crancckheyden Register.

Flurien die op de borst genallē sijn
lxxxv d. xcviij b. cxv d. ccxciiij d.
Flurien/die binnen int lijf ouertol-
lich sijn/verteeren. cxlv c.
ccxciiij d.

Flurien oft vlotē des hoofts doen
cesseren. cxlvj d. clj e. clxxix c.
clxxxj d.

Flurien verdeylen. clriij e
Fluymen lossen. cxliij c.

G

Alle wtduyuen. xx c. xlvj d.
lviij d. lxxiiij e. cv d. cxv
c. cxix c. cxviiij c. cxviiij c. c
xxxj d. cxlv c. clxviij d. clxix e.
clxxv f. clxxx c. ccj f. ccix c. cc
xxij b. ccxxiiij c. ccxxviiij e. ccxx
viiij e. ccxxx c.

Geelsucht. j b. d. viij a. xvij b.
xxviij c. xl f. xliij d. xlix c. liij c.
liiij c. lxxv d. xcj c. xcviij b. c
c. cvij d. cxxxj d. cxxxij e. clxv
e. clxix e. clxxj d. clxxv f. clxxix
c. clxxxj d. ccviij c. ccix d. ccxij
c. ccxxvj f. ccxxxix g. ccxliij d. cc
xliij e. cclxiiij g. cclxv i. cclxviij
e. ccxciiij d. ccxj d. ccxij c. ccx
c. ccxciiij e. ccxcv e. ccxcxxiiij c.
Ghebrecen die ondt sijn. viij a.
xxij d. xxiij c. xxxij b. xl f. xliij
d. xliij c. xlv c. lxxxj c. lxxxvj
c. c e. ciij c. cv f. cxv d. c
lviij f. clx e. clxxviij d. ccxxviij e.
ccxxviij e. cclxxiiij c.

Ghebrockenheytheylen. ij a. xv c.
xxiiij e. cxj f. clx c. ccxiij d.
ccxxj d. ccxxiiij c. ccxxix g. cc
li f. cclxvj d. ccxcij d. ccxcviiij
g. ccxliij c.

Ghebrockenbz aen heymelijke plaet
sen. ccxcij d.

Ghebrockenheyth die van hooge val
len is. lxxiiij c.

Ghebrockenheyth van binnē heylen.

xxviij b. xxxij c. lxxxix d. xciiij e.
cxj e. ccxxiiij d. cclxvj d. cc
xc f. ccxxxix g.

Ghedachtenisse. iij a. xcj c. c
lxxxj d. cclix d.

Ghesicht scherpen. Soec/ Vogen
donckerheyt verdrinen.

Gheswel des fondaments. cix d.
Gheswel dat hittich is vercoelen.
cxix c. cc e. ccxxij c. ccxxvje. cc
xxiiij b. ccxxiiij d. cclxij d.

Gheswel dat van conde vochtichz
compt. lxxxix d. ccxxj d.

Gheswel ende ruidicheyt van peer
den verdrinen. cclxxviij c.

Gheswels pine benemē. ccxxiiij d.

Gheswel rijp maken. ix d. cxvj
d. cxiiij c. clxxviij c. ccviij e.
ccxc f. ccxcviiij d.

Gheswel vande schamelheyt. cjc.
cix d. ccxxviij e. cxlvj d. clxxx
viij c. cxve e. ccxxvje. ccxxj d.

Gheswel vande clieren. xj a. xliij
d. xlvij c.

Gheswel versaechten. ccxxviij e.
cxlviiij e.

Gheswel verteeren. ij b. xc. xij
d. xv c. xvj d. xxiij d. lviij d.
lxv e. lxxj c. lxxix c. lxxxiiij c.
lxxxviij d. xc v c. xcviij c. xcviij c.
xcviij e. cviiij d. cx d. cxij d. c
xxv d. ccxxvj c. cxlvj d. cxlvij c.
cxlvij e. cxviij f. clxvj c. clxxviij
d. clxxx d. cxciij f. cce. ccj g. cc
viij e. ccix d. cxj c. ccxv d. cc
xix c. ccx c. ccxxix d. ccxxix f.
ccxlvj c. cclviij d. cclix d. cclx d.
cclxviij d. cclxxxj g. cclxxxviij d.
ccxc d. f. ccxcij d. ccxcvj c. ccxj
e. ccxvj d. ccxj d. ccxciiij d.
ccxcviiij g. h. ccxcxxj d.

Ghesweer aende nagelen. ccxxv d.

Ghesweer aen heymelijke plaetsen.
ix d. lxxvj h. ccxxviij f. cxlvij c.

clxxij

clxxij c. clxxxij d. cccxxv d.
 Ghesweer des fondaments. lv d.
 Ghesweer des monts. xlij d. lve.
 cxvij c. clv c. cccxvj f.
 Ghesweer dat hittich is vercoelen.
 cvj c.
 Ghesweer heylen. ix d. xxxij b.
 c. xxxvij d. xl f. xlij d. xliij c.
 lvj c. lxxvj h. lxxxij c. c. c. ciiij
 c. cvij d. cxvj c. cxxij c. clxvj
 c. clxxvj d. clxxxij c. cxxvij c. cc
 rij d. ccxij b. cclxxxij d. ccc f.
 cccxij c. cccxxvij g. cccxxxij d.
 Gesweer int aensicht. cxcix c.
 cccxxxij d.
 Ghesweer opt hoost van ionge kin
 deren. cx e.
 Ghesweer suyneren. cccxvj d.
 Ghesweer tusschen den nuese ende
 de ooghen. cxcij f.
 Gicht ofc stuypen verdriuen. xvj
 b. xix b. cccxij e. cccxxxij d.
 die Gyps gegeten hebben / hoemen
 huer helpen sal. ccix c.
 Goudtwormkens bereyden dat sij
 niet en letten. xxi b.

S

Salsclieren verdriuen. xc.
 xj a. xiiij b. xxiij c. xxvij
 c. xliij c. liij d. lxxij c. lxxxij c.
 xcviij e. cix d. cxvj d. cxix d. c
 xxx c. cccxvj c. clxvj d. clxxij e. c
 lxxvj f. clxxvij d. cxc e. ccj g. cc
 ix d. cccxij c. cccxv d. cccxxxij f.
 cclij d. cclxxxij g. cclxxxvij d. cc
 x f. ccc c.
 Sals gheswel. cxvij c.
 cccxvj d.
 Sals ghesweer. cxvij c. cclij d.
 clxxvij d. cclxvj f. cclxxvij e.
 Sayr dattet niet en wasse. clxvj d.
 cccxv e.
 Sayr dat graw is verdriuen. cc
 xliij e.

Sayr schoon maken. cxiij e. cxiij
 c. ccc c. cclxxvij c. cccxxvij g.
 Sayr swert maken. xx c. lxxxij
 d. xcij d. clx e.
 Sayr wassen maken. xxvij c.
 xl f. cccxvij e. cel d. clj e. clxiij
 e. cxiij d. cclij d. cclxvj e. cc
 lxxxij e. ccc c. cccxxxij d.
 Sayrs wtualen verdriuen. ij b.
 xxxvij f. xlij d. lvij h. cccxvj c.
 cxiij e. clxxij e. cxiij e. cccxvj f.
 cclij d. cclx f. ccc c. cccxxxij d.
 Serdicheyt verdeylen. xxxij e.
 xij d. liij c. xcviij e. cxix d. cxiij
 f. ccj g. cccxxxij f. cccxij d.
 Serdicheyt weeck maken. ccc d.
 Serffenen die coudt ende vochtich
 sijn. lxxij f. cccij c.
 Serffenpanne heylen. liij d.
 Serffenen reynighen. ciiij d.
 cxiij c. cclix d.
 Serffenen stercken. iij a. cclix c.
 ccc d.
 Serte dat clopt. cclix c. ccviij
 e. cclxxxij e.
 Therte stercken. xliij d. lxxxvij d.
 cxxij d.
 Sicken verdriuen. ix c. xix b.
 xxxij e. cx d. cel d. cclxxvj d. cc
 lxxx c. cclxxxij d. cclxxxij e.
 Sinnen dieden sprow hebben. liij
 c. clxxxij d. cclxxxij f.
 Sittelesschen. vij a. xij d. xx c.
 l d. lxxxij c. ccc c. clxxij c. c
 xc d. cclxvij d. ccc c.
 Soesten verdriuen. iij a. xxvj
 c. xxxij d. xxxij c. xl e. xliij d. l
 d. lxxij c. lxxv c. xcij d. xcviij
 b. cvj c. cvij d. cxvij c. cxix c.
 cxxij f. cel c. clxvj c. clj d. clxj
 d. clxvij e. clxxij d. clxxvij c.
 clxxxij d. clxxxij d. cxxvj d. e. cc
 ix d. cxiij c. cccxij c. cccxv b. cc
 xxvij d. cccxvj d. cclxvj e. cc
 xij

Crancfheyden Register.

lxxij d. cclxxij e. ccxc d. ccxcij
d. ccxcij e. ccxcix d. cccj d. cccij c
ccciij e. cccvj d. cccxxvj d. ccc
xxvij h.

Hoest der beesten. lix c. cclv c.
Sondtsbeten heylen. cxiij d. cc
xvj d. cclj e. cclxxvj g.

rasende Sondtsbeten heylen. xj a.
xx c. xxij c. xxxvj d. xliij d. xlv
c. lvj c. cre. cxxij c. cxxij e. f.
cxiij d. cxiij e. cxj d. cccxxvj f.
cclxxij d. ccxc e. ccxcij e.

Hoofden die schorft sijn ghenesen.
lv d. lvj c. cxvj d. cc e. cciij e.
ccxxvj e. g. cccx c. cccxj d.

Hoofstwee. iij a. xc. xix b.
xxix c. xxxix d. xliij c. xlix d. lxij
c. lxxij f. xcij e. cx e. cxvj c.
cxix d. clx d. clxix e. cxij f. c
cxvj e. cc e. cciij f. cccxxvj f. cc
xxvij c. cccxiix e. cccxxvj e. cccxx
vij c. cclv e. cclvij d. cclxiij g.
cclxv h. cclxvij e. cclxxij d. cc
lxxv d. cclxxvj d. cccxiij d.

Thoofst purgeren. vj c. xxix d.
lxxij c. cccxxvj c. clvij f. clxiij
d. clxj d. cciij c. cclxvj c. cc
lxxj g. cccj e. cccij c. cccxiij c.

Thoofst stercken. ccviij e.
die Suelcruyt sap gete oft gedronc
ken hebben/te helpen. ccix c.

Snepen weedom. ij a. iij a.
xvj b. xxiij c. xxvj c. xxxij e.
xliij c. liij d. lxxij f. lxxix d. lxxx
ix d. xxvj b. ciiij d. cvij d. c
xiij c. cxv c. cxvj d. cxix e. cxiij
d. cxxij e. cccxxvj c. cclv c. cl
vij g. clxv f. cclxxij d. cccxvj
b. cciij d. cccxxvj f. cccxxvij c.
ccxxvj d. cccxxvij c. cccxiix f. cc
lxvij d. cccj c. cccij d. cccxiij
e. cccxiij d. cccxiij c.

Suyt oft vel reynende schoon ma
ken. cxvj d. clxj d. cclix d. cc

lxxvj e. ccxcij e.

Suyt oft vel opbarnen oft doorbij
ten. xc. lvij h.

Niet bereyden dat de muysen
de letteren niet en eten. j c.
Inghewandt dat ghequetst is hey
len. cccxiij d.

Tuecksel verdrinen. lxxij f. c
lxxv e. cccxvj d. cccij d. cccxiij d

Ries bewaren dat hij niet en
verrotte. lxxv d.

Kancker heylen. xxxvj d. xliij d.
lxij c. cxvj c. cxiij d. cc e. ccc
vij e. cccxxij c.

Keelen oft hals weedom. cccxiix
f. ccxcij e.

Keelen gheswel. cccxiix e.

Kichen. ij a. iij a. xj b. xxvij c.
xxxj e. xxxvj e. l d. lxxv c. lxxx
ix d. cccxxvj c. ccl d. cccxiij e. ccc
xxvj d.

Kindtbedderen reynigen. cccxiij d.

Kinder gheschoortheyth heylen. cc
xliij d.

Kinderen/die noch ionck sijn/den
loop stelpen. cccxiix c.

Kinder ghebaren die verstandich
worden. ccl d.

Kinnen gesweer doen verdwinen
liij c.

Knaghen vander maghe versaech
ten. cxx d. cclxiij d.

Knechtkenste ontfanghen. clxxx
d. ccxc e. cclxx c.

Knien weedom. lxxix c.

Knokelen weedom. cccxxvij h.

Zazarie. lxxvij d. ciiij d.
clxv e. clxvj d. cccxvj f.

Zeden conforteren. cccxxvij c.

Zeden die tgheuoelen verloren heb
ben behulpelick. cclxvij c.

Zeden

Crancckheyden Register.

Zeden die ghebroken sijn heyleu.

ccxxvij g.

Zeden oft knueckelen weedom ver-
drinen. xxij c. xxxvij f. lxxvij h.
cv e. clvij e. f. cxc e. ccj g. cc-
xxvij d. cccxxvij c. cccxxij f. ccc
d. cccxj e. cccxxij d.

Zeden die ontstelt oft wt malcan-
deren sijn. xv c. xxix d. cxxvij
d. cxlij e. clxvij e. cclix d. ccc-
xxvij h.

Zeden die tsamen ghetrocken wor-
den versaechten. clvij e.

Zeden die vercout sijn. cccxxvij g.
ccclvij c. cccxij e.

Zeden die verleemt sijn. xxij c.
liij d. cvij d. cxxij e. cxlix c. c-
lxxij d. ccclvij c.

Zeden pine. xcv c. cij c. cxix
e. cclxij f.

Zeden die vermoeyt sijn. lxxij c.

Zendensteen breken. lv e. lxxvij g.
cxij d. cxxij f. cclxxvij c. cclxx
vij d.

Zendensteen lossen. cxix e. cclv f.
cclxij e. cclxvij d. cclxvij h.

Zener hitte lesschen. xciij e. cc-
lv e. cclxv h. cccxxix e.

Zener die vercout is. cx f. cxxij d.

Zener die verstoppt is oepenen. xij b.
xvij b. xxvij c. lviij d. lxxv d.
xc c. xcij d. cd. cij c. cvij d. c-
xvij c. cxxvij c. cxxij d. cxliij d.
cclv c. clxvij e. ccvij c. ccxvij d
ccxxv c. cclxij g. cclxv i. cclxxv
d. cclxxvij d. cccxij d. cccxix d
cccxij c. cccxxij c.

Zener stercken. lxxvij d. clxvij
e. cxc c. cxcj d. cclv f.

Zener suyneren. cvij d. cxxij e.

Zenersiecke. j d. vij c. viij a.
lij c. lxx c. lxxij c. xc c. cix d.
cxij d. cxxvij c. cxxvij b. cccxxix
f. cclxij g. cclxij f. cccj d. ccc
xij d.

Zittecken van quetsuren den an-
deren vel oft huylt gelijck maken.

clxvij d. clxv e.

Zien dat Zijfint fondemēt wtgaet.
cxvij c.

Zochtreynighen. xxvij b. clxxij d.
ccxxvij c.

Zonghe die ghequetst is. lix c.
clij d. ccclv c.

Zonghen ghebreken. cccxxix f.
ccc d.

Zonghen ghebreken aende beesten.
ccclv c.

Zonghen ghesweer. xxxvij e.
xlij d. cxiiij c. clij d. cccxxvij d.
ccclv c.

Zonghen hitte. cccxxvij f.

Zonghereynighen. xxvij c. lxx-
iij e. xcvj c. cd. cxiiij c. cxix c.
ccxxij e. cccix c. ccxvij d. cccxix e.
ccclj d. cclxvij d. cclxxvij d. cc
xc d. cccv d. cccxij e.

Zonghen profijtelick. cxij d.
cxiiij h.

Zuysen ende neten dooden. xxx d.
xxiiij e. cv d. cxij d. cxxiiij e.
clx e. clxxij d. cxiiij c. cclxxij
e. cccij d. cccxxvij d.

III

Maden wt de keesen te verdrij-
uen. xxij d.

Maghen hitte lesschen. xxix c.
xxxix d. xlvij c. lxx c. cxij d. c-
xvij c. cxx d. cccxxij c. cccxxv d
cclvij d. cclx c. cclxij d. cclxv
h. cccxxij c.

Magens opworpen versaechten.
ix c. xix b. cxxij e. ccl d.

Magen weedom verdriuen. j b.
xij d. xxxix c. lv d. cvij d. cix
d. cc e. cciij e. cclxij g. cccxix
d. cccxij d.

Inflatie der Magen. xxxvij f.
ccxvij d. cclxij d. cccxij d.

xiij

Crancfheyden Register.

Gequetstheyt der Nagen heylen. cccxij d.

Maghen profijtelick. j c. d. iij b. xvj b. xxvj c. xxx c. d. xxxix d. xliij d. xlix c. lxxij e. lxxiiij c. d. lxxviij c. lxxxix d. cx f. cxiiij c. cxxvij c. cxl c. d. cl c. clxj d. e. lxvij e. cxj d. cciiij e. ccxiiij c. cclv f. cclvij d. cclxiiij g. cclxxxix d. cccxij d. cccxiiij d.

Maghen reynighen. j b. xlix c.

Maghen schadelick. j c. ij b. xx c. cxxxviij e. cxxxix d. cxlij d. cxlvij d. cliij d. clxxviij d. cxc iij f. cxviij e. cccliij d. cclvj d. ccxc c.

Manlick saet vermeerderen. cxxx c. cxj d. cxxx c.

Manlick saet te niet doen. cxlvij d. cccxxvj c. cclxvij b.

Maseren ende cleyn pocckens heylen. clxxj e.

Melancholiam wtdrijuen. clxix e.

Melck dattet niet en clontert noch te samen en loope. cx e.

Melck te samen doen loopen. clvj c. ccxc e.

Melck den vrouwen inde borsten vermeerderen. xix b. xxxij d. cj c. cij c. cxj c. cxij g. cxiiij b. ccviij d. cclxij d.

Melck den vrouwen verdrijuen. cx e.

Melck/als sij den vrouwe inde borsten gheclontert is/verdeylen. cclvj d. cclxxxiiij d. cccxiiij d. ccc xxx d.

Melck den vrouwen inde borsten doen comen. ix c. cij c. cxij e. clxvj d.

Meluxen die int hayr wassen doo den. cclxxiiij d.

Menschen beten heylen. cxlij d. cccxvj d.

den Menschē goede verwe maken. clxvij d. ccxc c. cccxiiij d. ccc xxvj c.

Messen en sweerden bereyden dat se iijser houwen. cccxxij d.

Meysskens te ontfangen. clxxx d. ccx e. cclxx c.

Milte cleyn maken. xxxij c. xxxiiij c. cvij d. cxj c. cxiiij c. cxxxvj c. clxxj e. clxxv f. cxiiij c. ccij e. cccxxviij d. ccl d. cclvj f. ccj d. cccxj d. cccxxij c.

Milten crancfheyt. j c. xxviij c. xxxviij d. c d. cvij d. cxix d. cclviij f. clx d. e. clxxiiij f. clxxxiiij d. cxiiij d. cciiij d. cccxxvij e. cclj d. cclvj e. cclxxiiij f. ccxc c. cccxxiiij c. cccxxij c.

inflatien inde Milte scheyden. ccc xxx c.

Milte die verhert is. cclv c. cxiiij c.

Milten hitte lesschen. cclv f.

Milten verstoptheyt oepenen. lviij d. cj c. cxvj c. cxxxij d. ccviij c. cccxvij d. cccxx c. cclxxv d. cclxxxviij d. cccxij d. cccxix d. ccc xiiij c.

Moeder achterwaerts drijuen. xxx vij e. lxxxiiij d. ccl c.

Moeder die gequetst is heylen. c xciij g. cccxij d.

Moeder die ghesloten is oepenen. xij d. xx c. xxxvij e. lviij d. c xvij d. cccxxviij d. cccliij d. ccc xj d.

Moeder die gheswollen is. cccxxij c. cccxj c.

Moeder die ontfeken is. v a. cclxij e.

der Moeder opstooten benemen. ix c. xix b. xxvj c. xxxvj c. lxxv d. cxxxij d. clxxij c. cxce. cciiij c. cccxxviij c. cccxx c. cccxxvj d.

cc

ccclix d. cclxiij f. cccliij e.
 Moeder die verherdt is. cxix e.
 cccxvij d. cxciij g. cccxij c. cc-
 cliij d.
 Moeder suyneren. xxj b. xxxij
 d. cvij d. ccj g. cccxiij e. ccj e
 Moeder weedom doen cesserē.
 cccxv c. clxxvij c. cccxvj e. cc-
 lv e. cclxiij f. cclxxij d. cccxi e.
 Montgesweer genesen. xcviij e.
 cxlij d. clxxij c. clxxiiij f. clxxij
 d. cxciij g. cxcvij f. ccix d. cccxxix
 f. cclx d. cccxviij f. cccliij d.
 Mondtwater maken dat heylsam
 is tot veel dingen. li c.
 des Monts quaden ruck verdrij-
 uen. cccxxix e.
 des Mondts seerichēyt genesen. cc
 xcij e.
 Mondt welrieckende maken. cc-
 lxxij g.
 Motten verdrijven. j c. xix b.
 xxxiiij e.
 Niesen ende muggen verdriuen
 j c. xx c. ciiij d. clxxvij e. c
 xcij g.
 Nuyssen ende ratten verdrijven.
 ciiij d.

N

Nagel gesweer suyneren. cc-
 xxv d.
 Naghelen rouwichēyt benemen.
 lvij h.
 Naterbeten heylen. vj c. viij a.
 xxiij c. xl e. xc c. xcv b. cxxxij d
 cccxvij d. clviij e. clxxj d. clxxij
 c. ccj g. cccxv c. cccxxij d. cc-
 lvj e. cclxxij d. cccxiij d. cccxiij
 e. cccxi c. cccliij c. cccliij d. ccc-
 xxvj d.
 Nateren als sij gequetst sijn/waer-
 mede sij haer wederom heylen. cc
 clviij c.
 Natte cranwagie. cxciij g. cccxvj d

Natuerlick saet te behoude. cxix d.
 clv c. cclxiij g.
 Navel die te seer wtgaet heylen/oft
 achterwaert driuen. cclxiij d.
 cccclij c.
 Nerven die afgesneden sijn heylen.
 cccxvij d.
 Nerven die ghequetst sijn. cxlvj d.
 Nerven pijn doen vergaen. clviij
 c. cccxiij e.
 Nerven versaechten. cccxvij d.
 Neten verdrijven. cccxiij d.
 Nieren ghebreken. vj c. xj b.
 xvij b. xxvj c. xxix d. lxx c. lxxv
 d. clxvij e. cxciij c. cccxviij d. cc
 liij d. cclxj d. cclxiij f. cclxv h
 Nieren ghesweer ghenesen. xj b.
 Nieren reynigen. xvij b. cclxv i.
 Nieren verstoppinge oepenen. cc-
 xcij d.
 Nierensteen wtdrijven. xix b.
 lxxiiij f. lxxix c. cccxiij d.
 Nijnagelen verteeren. xxxij c.
 Niesen maken. lvij h. cxix e.
 cciiij c. ccviij e. cclxvj c. cclix d
 ccj e.
 Niesen bloeden stelpen. xxvj c.
 xxxvij e. xlij d. cxxiij e. cccxv c.
 clxv f. clxxvij d. cxv e. cccxiij
 d. cccxv d. cccxvj e. cccxvij
 c. cccxxix g. cclxiij d.
 Niesen ghesweer heylen. clx e.

O

Oelselen ghestanc verdrij-
 uen. cccxiij e.
 Ooghen die druypen. clxvij d.
 Ooghen die loopen. ccviij e. cc-
 xxxvij c. cclxv h. cclxvij g. ccc-
 xxiij c.
 Ooghen donckerthēyt verdrijven.
 j c. iij a. vj c. viij a. xxvij c.
 xxix c. lxxvij e. lxxxiij e. lxxv d.
 lxxviij d. xciij c. xcviij e. cxx d.
 cccxvj d. cccxiij f. cclx c. clxj d.

Crancckheyden Register.

clriij d. clrije. clriiij f. clrviiij
d. crce. crcj d. cciiij e. ccviij d
ccrv d. cccrv d. cccriij d. cccr-
vje. f. h. cclrrrvij d. cclrrrvij d
cccj d. ccccrriij c.
Vogen donckerheyt den dierē ver-
drinuen. crcvij c.
Vooghen die wten hoofde willen
vallen. lv d. clviij d.
Vogen die gequetst sijn. clviij d.
voor quade Vogen. rcv c. cccrjc
Vogen hittelesschen. iij a. viij d.
rc. rij b. crvij c. crviij e. ccr-
viij e. ccl d. clrvij d. e. crcvj e.
ccjg. ccviij d. cclrv h. cclrvij g
cclrv d. cclrrriij c. cccrriij c.
Vogen die graw sijn swert makē.
clj e.
Voghen rootheyt verdrinuen. rrric
c. rlvij c. rlix d. clrij c.
Vogen schadelick. criij e.
Vogen scherpen. crriij c. crviij c.
ccrriij f. clrij d. cccrvij d. h.
Vogen weedom verdrinē. jc. c-
rcv e. ccviij d. cccrvij d. cclv e
Onmacht verdrinuen. lxxij e. lxx-
viij d. crric d. ccviij d. cclrvij h
Voren pine versaechten. jc. rij b.
riij b. cvj d. cre. crriij c. crvj
d. cccrvij e. cclviij d. clj d. c-
lrrv e. crcvje. cce. ccix d. cccrv
d. cccrvij d. cccrv c. cccrvje
ccclriij e. cclv e. cclrij e. cccrriij d
Voren die ontsteken sijn heylen. v
d. rij a. rrrvij d. lxxj c. rcvje.
cj c. crriij c. crrriij e. clviij d.
clrv f. clrvij c. cclrv h. ccre
d. cccrj e.
Voren die van binnen gequetst sijn
ghenesen. rix b.
Voren ghesweer. cccrriij d.
ccrrv c.
Voren gestancck verdrinuen. lvij d
clrric e.

Ossen vet maken.

ccrvj c.

P

Estilentie. rrvj b. rrrj e.
clij d. rliij c. rcviij e. cccriij
e. clir c. cccir c. cccriij d. cccrvj
c. cclriij d. cccriij d. cccrr e.
den Peerden wormē int lijf doode
Pine der voeten. crcvij e. (ccclir d
Pleurisis ghenesen. rrrvij e.
Pocken heylen. clv c.
Podagra. rc. rvc. rrc. rrv b.
rrrvij f. rliij c. liij c. lxxij e. lxx
viij d. lxxic c. cvj c. crrvj d. c-
rrriij f. cccrvij e. clviij d. clviij
e. clviij e. g. clrvj d. clrrj e. c-
lxxij f. crvj e. cccrvj f. cclj f.
cclriij g. cclrvij d. ccre. cccriij
e. cccir d. cccrj e. cccrriij d.
Popelcije. rrrij c. (ccrrrj c.
Purgeren. rlvij d. rlix c. crviij
c. cccrj c.

R

Aserije int hoofte verdrinuen.
rciiij e.
Kimpelen verdrinuen. rrrij b.
cclrij d. cccrvij i. cccrrriij c.
Konselen int fondement / geheeten
Condylomata ghenesen. ix d.
rric c. cric e. cccriij e.
Root melizoen verdrinuen. va.
rij a. rij b. rrvj c. rrvij b. rrric
c. d. rrric d. lv e. lxxj c. lxx-
riij c. d. rc c. rcij d. rciiij d. rc-
viij e. crj e. cccrv c. cccrvij f.
ccl c. cclj c. clviij c. clj d. clv
c. clj d. clrv e. clrvj d. clrv-
viij d. clrrvij e. clrrvij c. c-
rcviij f. cciiij e. cccrvj f. cccrriij
d. cccrvij c. cccrric f. cclij d.
cclij c. cclviij d. cclj d. cclriij g.
cclrvj d. cclrvij c. cccrvij f. cc
rcir d. cccvj d. cccvij e. cccrje.
cccrj d. cccrrj c.
Roose int aensicht verdrinē. lxxj e.
ccc

ccccxix e.
 Rouen verdrinuen. xviij c.
 cxcviij c. cclxiij e.
 Rouwicheyt inde keele versaechten
 lxx c. cxxij c. clxj d. cciiij c. cc-
 rrix e. cxc c.
 Rugader ghenesen. xviij c.
 rrrix d. plix d. lv d.
 Ruydicheyt heylen. xxvj c. rrix c.
 rrrij d. liij c. xl f. xliij c. plix d
 lvij h. lix c. cij c. ciij c. cv f. c-
 xxvij c. cxxxvj c. cliij d. clix e.
 clxxv e. clrrix e. cciiij e. ccix d.
 cccxxvj g. cccrrix f. celj f. cclxx-
 iij d. cclrrix e. cxc e. cccj d.
 ccciiij d. cccviij c. cccix c. cccxj
 e. cccriij e. cccxvj e. cccxxvj d.
 cccrrix d.

S

SChellen opt hoost verdrinuen
 xxviij c. cxxxvj c. cxxxvij e
 cccx c. cccxj d. cccriij d.
 Syden weedom verdrinuen. rrrje.
 rxxvj e. xxiij d. cxiij c. clxxj c.
 clrrix e. ccix d. cccxxv d. cccxx-
 vj d. cccxviij c. cccrrx d.
 Sinnen scherpen. cxxxvj c.
 clrrj d. cxc e. celvj e.
 Slangen verdrinuen. xx c.
 rxxvj b. lxxv d. clxxviij e. cxiij
 g. cciiij f. cccxxvj e. cccxviij d.
 Slapen maken. ix d. rix b.
 rlix c. cxiij e. cxxij c. crix d. c-
 lxiij e. clxxij e. cxiij h. cxxv d.
 cxxvj e. ccj f. g. cciiij f. celv f.
 celxiij g. cclrrix f. cccxriij e.
 Snuf verdrinuen. xxvj c.
 rrriiij e. clv c. cxiij f.
 Splinters ende pijlen wttrecken.
 vj c. rrrje. xliij c. clxxviij d. c-
 xxiij h. cxxj c. cxxv d. cccvj d.
 cccix c. cccxxviij i.
 Splinters van ghebroken beende-
 ren wttrecken. xliij c.

Spouwen maken. rxxvij f. xlvj d
 lxxv e. lxxriij c. ciij d. cxxij d. cc
 iiij e. celvj f. clxxvij h. cclxxriij d
 Sprake wederom brengen. clxxj
 d. celix d.
 Sproeten verdrinuen. rrrje. rxiij
 d. clviij f. cxiij f. cxxvj d. cccxj
 c. celj e. celxxvij h.
 Steen afdrinuen. va. viij a. ix b
 xvij c. rrix c. cij c. clx e. clxj d.
 cxxj d. cciiij d. cccxij c. cccxxvj f.
 cccxxv d. celvj e. celxxv i. cclxx-
 iij d. cccxij d. cccj d. cccv c.
 Steen breken. rriij d. xviij c.
 rxxviij c. xliij d. xlvij c. lxx c. cij
 c. cxiij c. cliij d. clxxv f. clrr-
 vj d. cxiij h. cxiij c. cccrix e. cc
 lvj f. cclxxviij d. cccxij d. cccj
 d. cccx c.

T

Tley slimicheyt afiagen. cv d.
 cxxij d. crrix d. clxxj c. c-
 lxxv f. ccj f. cccxviij e. cccxxvj h
 celxxviij d. ccciiij c. cccrrj c. ccc-
 xxvj d.
 Tanden behoude dat sij niet en ver-
 uuylen. cclrrj g.
 Tandē beumicheyt benemē. rrrix d
 Tanden die waggghelen oft loteren
 vast maken. rrrix d. lv e.
 Tanden weedom versaechten. j c.
 va. xj b. xvj b. xvij b. xviij c.
 lxxviij d. ciij d. crix e. cxiij f.
 cxxv c. cxiij c. clxxv e. clxxriij d
 clrrix d. cxd. cxiij g. cxiij c.
 cxxviij f. cccxxvj f. cccxviij d. cc-
 rxxvj c. cccrrix f. cclxxij c. cclxx-
 viij d. cxc f. ccciiij d. cccriij d.
 cccxriij e. cccxxvj d. cccxxviij h.
 Tanden suyuerē. rrrje. (ccccriij c
 Tanden wit maken. ccix d.
 Tantvleesch dat bloedet. xj b.
 Tantvleesch stercken. lv d. lxxij e.
 celv e. cccrrix e.

Crancfheyden Register

Tantvleesch dat geswollē is. xlij d.
Tandvleesch / dat vochtich is wt
doen drooghen. cclv f. cclxxxij g.
Tapkens geswel. xxxvij f. lxxxvij
c. cliij d. ccix d.

Tapkens ouertollighe vochticheyt
verteeren. lxxxvij c.

die Tijdeloosē geten hebben / hoe-
men haer helpen mach. cxxxiij d.
cxlij c. ccix c.

Tongen rouwichheyt verdriue. cx e
Toouerie verdriuen. xliij d.

lxvij c. cclxxij d. cccij d.

Tuynen maken. lxvij c.

Tuyten ende suysen inde ooren ver-
driuen. cciiij e. ccix d. cccxxvij
g. cclxiij e. ccc e. cccxiij d.

V

Vallende sieckte. xij b. xij b.
xxxij e. xxxij c. xxxij c. lvij
d. lxxxvij d. ciiij d. cv e. cxij
d. cxvij c. cxxxiij e. cxxxiij e. c-
clix c. clxix e. ccxiij c. cccxxvij f. cc
xxvij c. cccxxix f. cclxxij d. ccc
c. ccciiij e. cccxxij c. cccxxxiij d.
beten van Denijnige dieren heylen
iij a. xvij b. xij b. xij b. xxiij c.
xxvij c. xxxij e. xxxij c. xxxiiij e.
xliij d. xlv e. xlvij c. lvd. lxx-
iiij e. lxxiiij c. lxxx c. lxxxvij c. lxxx-
ix d. xcij d. xcij b. cvij d. cxij d.
cxiiij e. cxix d. cxxxiij d. cxxxiij e. c-
xxxv c. clx e. clxv e. cxd. cxiij d
cxiij g. cxiij h. cxiij d. cxiij d
cciiij f. ccv c. ccix c. cccxxvij e. cc
xxxv c. cccxxvij f. cclxiij e. cclij f.
cclxiij e. cccxiij d. e. cccvij d. ccc
xxv e. cccxxvij b.

Denijn wederstaen. j b. ij a.
xiij b. xvij b. xxvij c. xxxij e. xxx
vij f. xliij d. xliij c. lxij c. lxx-
iiij d. lxxvij e. lxxxiij c. xciiij e.
xcvij c. xcviij e. xcix d. cxij d. c-
xxxij d. cxiij d. cxiij d. clj e. c-

lxv e. clxxij d. ccc e. ccciiij h. cc-
iiij e. ccix c. cccxxv d. cccxxij d.
cccxxvij c. f. cccxxix f. cclvij f. cc-
lxij d. cclxxij d. cclxxiiij d. cclxx
ij e. cclxxiiij d. ccc f. cccxiij d.
cccxiij d. cccxiij d. cccv d.

die Denijnige campernoelien geten
hebben / hoemē haer helpen mach
cccxxvij f. cclvij e.

Denijnige dieren veriagen. xciiij e.
cd. cccxxvij c. clxv e. cxiij g. cc-
ix d. cccxxvij e. cccxxiiij d.

dat geen Denijnich ghedierte eenen
mensch niet schaden noch letten en
mach met bijten. v a. xiij d.
clj e. cccxxvij c. f. cclxiij e.

Veruuyttheyt van velle verdriuen
lix c. cvj c. clxix e. cccxxvij e. cc
lij f. ccc e.

die Vercont sijn helpen. cxix d.

Vermoeytheyt verdriuen. viij a.
xiij d. lxvij c. ccl d.

die Verstickē willen te hulpe comē
xxxij c.

Verstoptheyt oepenen. viij a.

Vijchbladeren ghenesen. xxiij d.
lxvij c.

Vijghen te behouden dat sij niet en
verdernē. cccxxvij g.

Visch die crancf sijn ghesondt ma-
ken. cclxxiiij c.

Ulceration oft ander schorfticheyt
ghenesen. xxxij c. xliij c. lix c.
cj c. ciiij c. cv f. cvj c. cvij d.
cx f. cliij d. clxxiiij c. clxxix c. c-
lxxxix e. cciiij e. cccxxv d. cccxxix
e. cccxxvij e. cccxxix g. cclij f. cc
lxvij d. ccc e. cccxiij d. cccviij
c. cccxxvij c.

Ulceration aen heymelijke plaetsen
suueren ende ghenesen. xxxij e.

Ulceration des monds verdriuen
viij a. xj a. lvd. e. lxxvij h. c-
xlvij c. ccc e. cccij c. ccciiij d. cc
xxvij

rrvj f. cccrrvij c. ccclij d. ccc-
rrij e.
Ulcerationen heylen. crj c. crrv d.
clix c. clx e. clxiij d. clrvj d.
ccrrvj e. cclij b. cccrrr e.
Ulcerationen die hittich sijn. ccrj
c. cclij b.
Ulcerationen die loopen. rj a. rrrj
e. cclij b. cccrrrj d.
Ulcerationen die onreyn sijn suyverē
rrrv c. rc c. lvij e. clx e. cccrv
d. cccrvj e. f. cccrvij e. cclij b.
Ulcerationen die oudt sijn ghenesen.
vij a. rrij d. rrij c. rrij b. rl
f. rlij d. rliij c. rlv c. lrrrj c.
lrrrvj c. cd. ciij c. cv f. crrv
d. clvij e. clx e. clrvj d. cc-
rrvj e. cccrvij e. cclrrrij c.
Ulcerationen die voorts eten. lx c.
lrrrv d. cvj c. crrrvj c. clvij f.
clrrrj c. ccrj c. ccrvj d. cclij b.
cclvj e. cccrrrj d.
Ulcerationen die vuyl sijn heylen. c-
rrv d. clrij c. ccrj c. cccrrij c.
Vlecken verdriuen. Soeck / Aen-
sicht claer ende suyver maken.
Vleesch te behouden dat niet stinc-
kindt en worde / noch geen maden
daerin en wassen. crrr c.
ouertollich Vleesch dat inden nuese
wast / Polypus genoempt / vertee-
ren. cccrrij c.
Vleesch / dat in stucken gehouwen
is / wederom te samē maken was-
sen. cclvj d.
Vleesch wassen maken. crj d.
ccrrvij f.
Vloeyen verdriuen. rr c. crrij g.
ccclij c.
Vloten inde ioncturen verdriuen.
lvj d.
Dochticheyt / die oueruloedich is /
verteeren ende wtdroogen. rv c.
crvij c. clix c. ccrvj d. cccrrvj h

Voeten die gheswollen sijn. ccc-
rrrij d.
Voeten die opghewreuen sijn van
den schoen. clrij e. ccij e.
Drinelossen. ij a. iij a. va. vij a
ix c. rj d. rv c. rvj b. rvij b.
rvij c. rix b. rrvj b. c. rrvij c.
rrrij b. rrrij c. rrrvj e. rle. rlij
d. rlvij c. lj c. liij c. lvij d.
lriij c. lrrvj g. lrrvj e. lrrvij
c. lrrrj c. lrrrij c. lrrrj d. re-
ij d. rciij e. rrvj c. rcir d. cd.
cj c. cvj d. cvij d. crj c. crrij
c. crvj d. crvij c. crje. crje.
ccrij c. crrj d. crrrij d. cl c.
clix c. cl c. clvij c. clvij e. c-
lrij e. clrv e. clrvj d. clrrj c.
clrrij f. clrrd. clrrvj d. clrr-
ir d. e. crj c. crrij g. ccij e.
ccvj c. ccvij d. ccij c. ccrvj c.
ccrvj d. cccrrj d. cccrv c. d.
ccrrrvj c. h. cclj d. cclrij d. cc-
rlj d. cel d. cclrij d. cclv f. cc-
lvj e. f. cclix c. cclrij e. cclrv i.
cclrvj g. cclrx d. cclrvj d. cc-
lrrrj e. cclrrrij c. cclrrvj d. cc-
lrrrvj d. cclrrvij d. cclrrrj d
ccrij d. e. ccrij e. cccrj c. ccj
d. cccvij c. cccrij d. cccrrj c
ccrrv e. cccrr d. cccrrj e.
Vrolickheyt maken. lj b. cre. c-
rrj d. crj e. ccvij e. cccrvj f.
Vrouwen die den witten vloet heb-
ben te hulpe comen. rix b. c-
lrrrij c. cclv e. cccv c. cccrvj d
Vrouwē helpen dat si lichtelick ge-
baren. cr f. crrij h. cccrv c. cc-
rvij d. cclrij e.
Vrouwen die vrembt belustet sijn.
rrj c.
den Vrouwen haer maentstonde
brengen. j b. ij a. iij a.
vij a. r c. rrij d. rvj b. rj b.
rrvij c. rrrj e. rrrij c. rrrij e.
rvij

Crancckheyden Register

rrrvij e. rl e. rlv c. liij c. lriij
c. lrv e. lriij e. lrv d. lrvij
c. lriij c. lrvij c. lrrir d.
rcij d. rcij e. cd. cj c. ciij d.
cve. cvij d. crij c. crij e. cruij
c. crv c. crvj c. crvij c. crir d.
crrij c. crrij e. crrvj c. crij c
cluij d. clv c. clir c. clvij f.
clre. clrij d. clve. clrj c. clr
ij c. clriij f. clrv f. clrr d. c
rd. crj c. crij g. crir c. crij
f. cvij e. cir d. crvij d. c
rv c. crrrvj c. cclir d. ccluij d
cclir c. cclrij g. cclrij e. cclvij
e. cclir d. cclrvij c. cclrr c. c
lrrrij f. cclrrrij c. cclrrvj c. c
rd. ccrrij c. d. ccrrij e. ccrrij
c. ccrir e. ccd. ccj d. ccuij e
ccv c. ccvj c. ccir c. ccrrij c.
ccrr c. ccrrij d.
Drouwen maentstonde stelpen.
iij a. rj b. rvj c. rir d. lv d.
lrv d. lrr c. lrrj c. lrrrij c. d
cre. crj f. crir c. cl d. clj f.
clj d. clrij d. clrvj d. clrrij c
clrrvij e. crij c. d. creve. cre
vj e. crij e. cvj c. crrrij c. c
rrv c. d. crrrvij c. cclv c. c
lv f. cclvij d. cclv i. cclvj d.
cclrvij d. ccrevij f. ccvj d.
cccrrij d. cccrir d. cccrrj c.
Drouwen na dat sij ghebaert heb
ben suyueren. lrv d. crrvj g.
Drouwen verlossen vanden tweede
gheboorte. va. rij d. rvij c.
rrj e. lriij e. lrvij c. cvij d.
clij c. clriij f. clrr d. clrrir
d. crir c. crij c. crrv c. crrr
vj g. ccrrij c. ccrrij d. ccc c.
Druchten in moeder lichaem scha
delick. rrij c. rv c. crrvij e.
Druichtbaer maken. cclrij e.
Duyt vleesch verteeren. cv f. c
lriij c. cclrrv c. cccir d.

Windtluyfen verdriuen. cc
rrvij e. cccir c.
Waterachtighe vochticheyt
afdruiuen. crij e.
Water sonder schade drincken. lrv
ij f. cclrrij e.
Watersuchtighen helpen. j c.
iij a. rir b. rr c. rlv c. lvij d.
cj c. ciij d. crir e. crrrij e. clrr
ij c. crj d. crij f. cir c. crrr
vj d. cclriij e. cclvj e. cclir c.
cclriij e. cclrvij d. ccc d. c
rcij d. ccrrij d. ccij c. d. ccc
rvj e.
Weenende maken. crrvij c.
Wijnbrauwen rouwichheyt verdri
uen. crij e.
Wijnbrauwen hayr te behouden.
clrrir e.
Wijnbrauwe beware datter geen
dubbel hayr aen en wasse. crrvij c
Wilt vier heyle. iij a. r c. rrrir c.
ld. lrvij c. lrvj g. cvj c. crij
e. crrv d. crrvij e. crrrvij e. c
liij d. clrvj d. crij g. crevj d.
e. crj g. crrij c. crrvj e. crrr
ij c. crrrv d. crrrvj e. cclv f.
clrij g. cclrv h. cccrij d. ccc
rr e. cccrij c.
Windten inde dermen scheyden. cc
rr c.
Windt inden buyck verdriue. j b.
vij a. ir c. rir b. crj c. clvij
d. cl c. clrvj c. ccrj c. crrvij
d. cclrrj e. cclrrj d. cclrrrij
c. cccrj d.
Windt inde milte scheyden. crrr c
den Wolfghenesen. rj a. crj c.
ccrrij c.
Wolf die van rijden compt ghenes
sen. clvj c. clrrir c.
Woluen dooden. rrr d. cv f.
Wonden die hitlich sijn vercoelen.
vij a. clvj d. clrrir d. crevj e.
Wond

Wonden heylen. vd. vj c. xxc.
 xxiij c. xlf. xliij c. xlv c. xlvij
 c. xlix c. liij d. lve. lix c. lxix e.
 lxx c. lxxiiij c. lxxvj h. lxxxiij c.
 lxxv d. lxxvij c. xc c. xcij d.
 xcviij d. cd. cix d. cxij e. cxv
 d. cxxiij e. cxrvij d. cxliij d.
 cxlv c. cxlvij c. clij d. clv c. cl
 viij f. clx e. clxij c. clxiij d. c
 lxxj e. clxxvj d. clxxvij d. clxxiiij
 c. clxxix e. cxiiij d. cxiiij b. cx
 xix b. cxxiij d. cxrvj e. f. cxxiij
 e. cxxxij d. cxxxiiij c. cxxxiiij c.
 cxxxv d. cxxxvij c. cxxxviij c.
 cxxxix f. cxliij d. cxliij d. cxli
 iij e. cxlv c. cxlix d. celd. ce
 lv f. celd. cclxvj d. cclxxviij d.
 cclxxix d. cclxxiiij c. cclxxij d. cc
 xvj c. cclxxviij f. cclxxij d. cclxxij
 e. cclxxij d. cclxxvij b. cclxxviij
 h. cclxxix e. cclxxix e. cclxxiiij d.
 Wonden reynighen. vj c. xja.
 xxiij d. cclxxv c. cclxxij d. cclxxij d
 Wonden suyueren. vj c. xxiij b.
 cxix d. cxc e. cclxxiiij d. cclxxvij

b. cclxxij c.
 Wonden van binnen heylen. xliij
 d. cclxxij d. cclxxviij d. cclxxij e.
 Worm aende vinger heylen. xlix d.
 Wormen int lijf dooden oft wdr
 uen. jc. ij c. xc. xiij d. xxvj
 c. xxiij e. lxxj c. cjc. cix d. cx
 d. cxvj c. cxix c. cxxiij e. cx
 vj c. cxliij d. cxlv c. clviij f. clx
 e. clxe. cxij g. cxviij f. cx
 vij e. cclxxix d. cclxxvij d. cclxx
 d. cclxxiiij d. cclxxij d. cclxxiiij d. ccl
 xxj c. cclxxvij d.
 Wratten int fondement ghenesen.
 xxix c. cclxxij e.
 Wratten verdriuen. lvij h.
 lxxij e. cxvj d. clxxij c. cclxx
 f. cclxxij d. cclxxvij e. cclxxij d.
 V
 Voyer weeck maken. ccj f.
 Z
 Zenuwen die verstijft sijn. vd.
 Zenuwen profijtelick. cxlv c.
 clviij f.

Zan Alsen.

Dat eerste Capittel.

Den Naem.

Isen / oft Weermoet wordt dit cruyt gheheeten / daerom dattet seer bitter is / ende ouermids dient vruecht en moet weert ende verdrift. In Griecscher en Latijnscher sprake wordet Absinthiiu geheeten. Ende met desen naem noempt ment noch op den dach van heden in der Apoteken.

Daerom

Geslacht oft diuersiteyt.

Men vindt drierley geslachten ende manieren van Alsen / also dat Galenus ende Dioscorides claerlick betuygen. Dat eerste noempt men Roomsche oft gemeyn Alsene. Dander wordt in Latijn Seriphium genoempt / ende in duytsch Sophie oft Syecruyt. Dat derde wordt in Latijn geheeten Santonicum / om dattet geerne pleech in Vrancrijck te wassen bij een natie van volcke / die Santones heeten. Ende hier wt comet dat sommighe dit woort qualick verstaende / tsaet van desen cruyde / dwelck in medecijnen gebesicht wort / Sanctum heeten / dat is / heylich. Soewel nochtans dat sij daerom niet te begrijpen en sijn / ist dat sij dien sade desen naem geue om sijnder groter kracht wille / want het doodet die worme die in des menschen lijf wassen. In de Apoteke wordet twoorfsaet geheete Semen lumbricoru / dat is / wormsaet.

Absinthium.

Alsen.

Seriphium.

Syecruyt.

A

I faetsoen oft ghesteltenisse.

Die ghemeyn Alsen is een cruyt met veel schueten ende tacken/ en daer aen aschverwe bladeren menichuuldelyck geclouen / en goudtgeele bloemen / ende rondt saet / dwelck ghelyck kleyne druyskens tsamen aen een hangt. Dander geslacht van desen cruyde Seriphium genaempt/ heeft teere schueten en tackens / der cleyn Aueroone niet onghelyck / en draecht veel cleyns saets/daertoe ist oock bitter/ en heeft eenen stercken rueck. En de hoewel dat dit cruyt meest aen den zeecant wast / ende in alle landen niet gevonden en wordt / nochtans so mogen wij wel ende te recht daer voor besigen dat cruyt dwelck men Sophiecruyt heet / wat het van crachten ende oock eens deels van faetsoene het rechte Seriphium geheelic gelijc is. Santonicum is der gemeyn Alsene van faetsoene niet onghelyck / nochtans en ist niet so oueruloedich noch rijck van sade / noch so bitter van smaecte.

Die plaetse daert wast.

Die gemeyn Alsene wast geerne in geregeerde / berchachtige en steenachtige plaetsen. Maer die beste en excellentste wast in Ponto / Cappadocia / en op den berch Taurus geheete. Syecruyt is in sommige plecken van duytschland ganz gemeyn / wat het wast aen den wech / mueren en tuynen. Santonicum wast in Drancckrijck / gelijc als boue verclaert staet.

Den tijt.

In Julio brengt Alsene bloemen ende saet.

B

Die natuer ende complexie.

Die gemeyn Alsene is warm in den eersten graet / ende drooge in den derden. Maer dat sap is veel heeter dan tcruyt. Dat eerste geslacht is bitter / scherp / en treckt tsamen. Maer dat tweede is veel heeter dan eerste. Dat derde maect subtil ende dunne / ende dorret oft droocht minder dan dat tweede geslacht.

Die cracht ende operatie.

Alsene verwermt / treckt tsamen / is bitter / scherp oft tangher / het suyuert / sterckt ende droocht wt. Daerom so purgeret sij den mensch door den camergancx en vrine van der galle die haer in de mage oft crop der magen / oft oock in de aderen vergadert heeft. Leest datmen sinorgens nuchteren Alsen in neemt / so preserueert sij den mensch voor dronckenschap / also dat hi dien dach niet droncken en wordt. Alsen gedroncken met Sesel saet / verdrijs die winden en inflaten des buycks / ende oock weedom der mage / desgelijcken die walginge en opworpen der magen. Alsen in water gesoden oft daer in geweyckt / ende daer af alle dage acht loot gedroncken / beneempt eenen mensch die geele. Maer wordt sij met honich gedroncken / oft op der vrouwen secrete plaetsen geleyt / so brengt sij den vrouwen haer maentsonde. Met azijn gedroncken / so is sij goet voor die venijnige campernoelien. Met wijn gedroncken is seer crachtich tegen vergiftheit van Cicute oft wilde Peter selie / spinnen ende ander

Eder venijnich gedierte Allsen is oock goet voor doncker gesichte / die oogen daer mede en met honich bestreken / want sij drijft daerwt tgeronden bloet. Allsen gesodē en alsdan den damp daeraf in den mondt ontfangē / ver saecht den tandtweer en pijnē der ooren. Allsen met sueten wijn gesoden ende ouer doogen gestreken / beneempt die sinerte ende weedom der seluen. Allsen ghemengt met olie van Roosen / dient seer wel ende is goet voor de mage als ment daer op leyt. Met vijghen / salpeter ende met meel van Radten oft peersche Cozenbloemen gemengt ende op geleyt / compt sij te hulpe den ghenen die dwater laden / ende sieck sijn in de milte. West dat ghi Allsen in de cleer kisten oft cleerscapraeyen legt / so sijn die cleederen bewaert datter gheen motten in en comen. Allsen met olie yergens aen gestreken / verdrijft die muesien ende muggen. Wanneer men water daer Allsen in ghesoden oft geweyckt is in den inct doet / so en eten die muysen die letteren niet. Sulcken cracht ende duecht heeft oock tsap van desen cruyde / nochtans en salmen dit sap niet innemen binnen slijfs / wāt het is der magen schadelick / ende het maect pijnē int hooft. Seriphium alleene oft met rijns gesoden / en met huenich ingenomen / doot die wormen in den buyck / ende maect eenen saechten camerganck. Sulcken duecht heeft dit cruyt oock / ist datment met sueten wijn in neemt. Santonicum heeft genoeg die virtuyt en cracht van Seriphium / maer het wort aldermeest ghebruyckt tegen die wormen / alst met huenich inghenomen wort / oft met eenen anderen sueten drancke. Den Allsen wijn becompt der magen wter maten wel / want hi maect die mage sterck om die spijs te verteeren / ende maect oock appetijt en lust tot eten. Ende brengt den vrouwen haer bloeme. Si is goet den genen die sieck sijn in der leuer / ende die de geele hebben / ende oock die wormen hebben.

offers.
necess.

ad idem vide
Cap. 19. de
Matricaria.

Van Aueroone.

Cap. II.

Den Naem.

Dit cruyt dwelck wij in duytsch Aueroone heeten / wort in Griecx ende Latijn Abrotonū genaemt / daerom dattet teer / saecht / ende lustich is om aensien / oft om des wil le dattet eenen stercken ende bracken rueck heeft. Desen naem hebben die Apotekers behouden.

Geslacht oft diuersiteyt is tweederley.

De Aueroone is tweederley / groot ende cleyne / oft dmanneken ende wijfken. Die groote oft māneken / noempt men huys Aueroone / oft simpelc / Aueroone. Die cleyne oft dwijfken wort geheeten Vrouwelijcke Aueroone / oft Wilden cypres.

Haetsoen.

Dat manneken oft groote Aueroone heeft veel geerdekens oft tackkens / met cleynen bladerkens becleet / het en is oock niet so wit als dwijfken / het heeft veel cleyns saets ghelijc de Allsene. Dat wijfken is een spruyt

a ij ken

Aken ghelijc een boomken / met witte ende aschverwe bladerkens / seer cleyne / ghelijc die bladerkens van Syecruyt oft Seriphium / geclouen / vol bloemen / die sijn ghelijck goudtgeele cnoppen oft besien. Dit cruyt heeft oock redelick goeden ruck.

Die plaetse waert wast.

Die groote Aueroone wast alomme in de houen. Maer die cleyne vindt men op de hucuelen ende aen bergen / op sandachtige heerstraten.

Den tijt.

Aueroone bloeyt in Augusto / maer dat saet vergaet men in Septēbri.

Die natuer ende complexie.

Aueroone is warm ende drooghe in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Die bloemen en saet van beyde de Aueroonen met water ghesoden en gedroncken / dient seer wel den genen die kichen / die ghebroken sijn / dats als die sennen getrocken worden / dietsciatica hebben / ende die swaerlic haer water maken. Si brenghen den vrouwen ooch haer maentstonde. Aueroone met wein gedroocken / is crachtich en goet tegen alle venijn dat den mensch dooden mochte. Si is ooc goet den coud vorstighen / en die huuerich sijn / als sij met olie gemēgt en aengestrecken wort. Sij doodet

Abrotonum mas.

Aueroon manneken.

Abrotonum fcemina.

Aueroon wijsken.

die wort

Die wormen binnen den lijue. Aueroone verdrijft ende scheydet die taeye vochticheyt/daerom is sij goet tegen allerley geswel. Die asschen van desen cruyde gebernt/en met Mollencruyt oft Radijs olie gemengt/is goet teghen dat wtualen vanden haere. Ende ist dat yemant sijn kinne daer mede bestrijckt/so sal den baert seer en snel wassen. Alsmen dit cruyt onder dbedde oft kussens leyt / so maket lust tot den vrouwen / en verdrijft oock alderhande toouerije / die desen lust ende begeerte beletten mochte. Maer die Aueroone is der magen gants ende geheel contrarie.

Van Mansooren.

Cap. III.

Den naem.

M

Ansooren wordt in Griecx ende Latijn geheeten Asarum / welcken naem in de Apoteken gebleuen is tot op den dach van heden.

Haetsoen.

Mansooren heeft bladeren ghelijck Veele / maer sijn sijn veel saechter en ronder. Tusschen de bladeren nae bij de wortel wassen bruyn purpur welrieckende bloemē / in huyskens gelijc Belsencruyt / en daerinne saet den wijnbesistenen niet onghelijck. Het heeft veel wortelen/gecnobbelt/teer/crom / gelijc als aent Gras / maer nochtans veel dunner / ende hebben eenen vriendelijcken lieflijcken rueck / ende sijn tanger ende scherp op de tonge.

Asarum.

Mansooren.

Die plaetse waert wast.

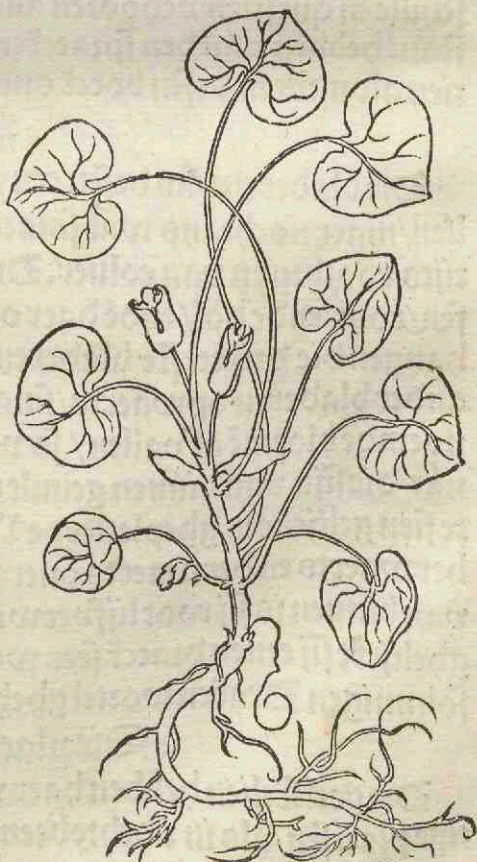
Het wast gheerne in doncker plaetsen / ende sonderlinge aen bergen ende in bosschen die veel lombre ende schaduwe hebben. Het heeft geerne row en dor eerdtrijck/het wort nochtans som tijts in vochte bosschen oock gheuonden/ende in taeye eerdtrijck.

Den tijt.

Mansooren bloeyen tweemaal int iaer / te weten in die Lenten en in den Herst. Het wordt vergadert van den vijftienden dach Augusti af tot op den achten dach van September.

Die natuer ende complexie.

Mansooren sijn heet ende drooghe in den derden graet/en principalick die wortel/die aldermeest gebesicht wort.

21

Die cracht ende werckinge.

Die wortel van desen cruyde doet wel water maken. Si is oock ghesont den genen die dwater laden/en den genen die pijn in die huepe hebben. Si brengt den vrouwen haer bloeme/als men se met wijn ende huenick siedet/ende daer af drinct. Si purgeert oock door den camerganc/ gelijk die witte Lieswortel. Die wortel verdrift oock dat kichen en hoesten. Met wijn gedroncken is sij goet den ghenen/die van venijnich ghe dierte gebeten sijn. Die bladeren van desen cruyde trecken tsamen. Tsap van desen bladeren is goet voor de pijn int hooft/en voor hittige oogen/ende ooc voor dwilt vier/als men dat aenstrijckt. Mansfooren in looge gesoden/ende dat hooft daer mede gewasschen/sterckt de hersenen en die memorie. Dat sap gemengt met Tutia die bereyt is/is een goede medecijne voor de doncker oogen.

voor Eoost pijn

Van geel Waterlelien.

Cap. IIIL.

Den naem.

B

Dit cruyt dwelc wi geel Waterlelien heeten/ende bouen int lant Draekenwortel/geel Sweerdel/ofst Ackerwortel ghe noemt wort/en is dat cruyt niet dwelc in Griecx ende Latijn Acorus heet/gelijk wi lanc ende breet in onsen Latijnschen boec van de cruyden vercleert hebben/en is hier noodeloos dat selue den gemeynen man te verhalen. Want van sulcken gheschille en questien behooren alleen die geleerde luyden te spreken/die verstant hebben van den spraeken. Daerom soo willen wij sulcke disputatien alomme in desen boeck ouerslaen en ongeruert laten.

Haetsoen.

Die bladeren van desen cruyde sijn lanc/gelijk van blaw wilde Lelien/maer nochtans wat smaelder ende scherper/ter wortelwaerts somtijts rootbruyn van coluer. Die stelen die wter wortelen schieten/sijn effen/ront/ende hol/ende daer op wassen die geel Lelien. In elcke bloeme hangen die drij eerste bladeren nederwaerts/en daer tegen wassen drij ander bladeren opwaerts/smaelder dan die onderste. Als die voorge noemde bloeme afvallen/so volgen daer dicke ende drijcante hawkens nae/die sijn van binnen gevult met geel breet saet/ende elck saeyken is aen te sien gelijk een ghepletterde Wicke oft Vitse. Die wortel wast dweers herwaerts en derwaerts ouereen/met veel veesen die daer aen hangen/van binnen is sij root lijfverwich/seer row van sinaecke. Van gedaente ghelijckt sij eenen draeck seer wel/ende van des wegen wort sij van den sommigen Draekenwortel gheheeten.

Die plaetse haerder wassinghe.

Die geel Lelien hebben haer wooninge bij dwater en vijuers/in vochtige plaetsen/als in vochte beemden/ende watercanten.

Den tijt.

Den tijt.

In de Lenten eer die bloemen wtcomen/pleech men die wortel te graven. Dit cruyt bloeyt in den Mey ende int beghinsel van Junius.

Die natuer ende complexie.

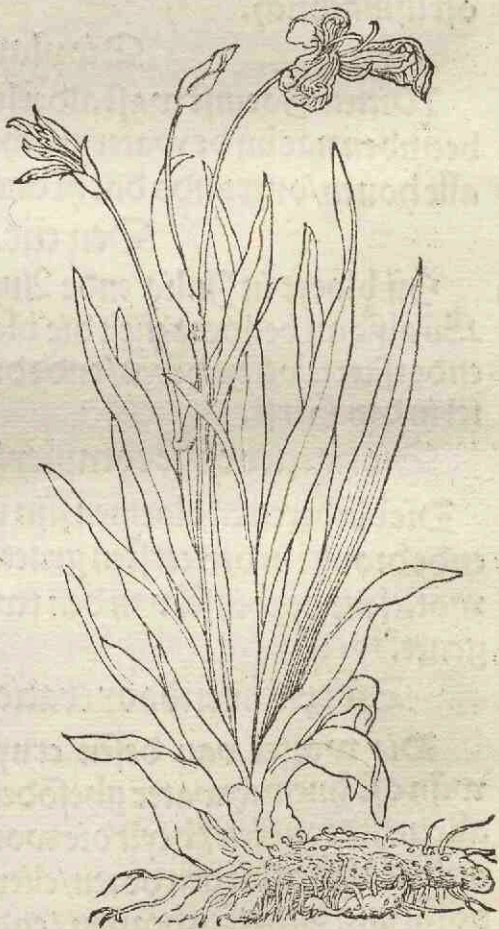
Gheel Waterlelien drooghen wt sonder hitte / want bij den rouwen smaect machmen claerlick mercken / dat dese wortel gheens sins heet en is / maer veel meer cout / ghelijck dat den gheleerden / die Galenum ghelessen hebben / wel kennelick is / en en is niet van noode den leecten veel daer afte scrijuen.

Die cracht ende operatie.

Die geel Waterlelien wortel treckt wt der maten seer te samen / daerom salmense besigen om allerley bloet te stelpen / ende oock den loop des buycr. Si is oock wonderlijcken goet om den vrouwen haer maent stonde te stillene / als sij die oueruloedich hebben. Men machse ooc wel tot den Ackerman ghebruycken / nochtans niet alleene / maer daer toe doende sommighe specerijen / als caneel / naghelen / calamus / gengbeer / ende dierghelijcken. Want als sij also ghemengt is / soo is sij van wegghen haerder adstrictie oft tsamen treckinghe / der maghen seer goet. Maer alleen en salmen dese wortel / als sommighe pleghen te doene / voor den Acorum niet besighen / maer men sal daer voor nemen een wortele / die men nu schier in alle Apoteken vindt / ende wort gheheeten grooten Galigaen. Want dieselue wortel heeft alle die cracht ende operatie van den oprechten Acorus / ouermids dat sij beuonden wordt scherp te sijne / en geens weechs row van smaecte / ghelijck die geel Waterlelien wortel.

Acorus officinarum.

Geel Waterlelien.

a iij Van witte

C Van witten Hoemst. Cap. V.

Den Naem.

D It cruyt/dwelck witten Hoemst oft witte Maluwe geheeten wort/heet in Griecx ende Latijn Althea / om sijn heylsame cracht. Want Althea in Griecx is te seggen/Heylwortel. Die Apotekers noemen dit cruyt Bismana en Maluaniscu / sij hebben altyt geern wat besonds.

Tsaetsoen.

Witten Hoemst wast mans hooghe / het heeft eerst bladeren ghelijck Verckenfbroot / daerna ghelijck Wijngaert / nochtans sijnse langer en ghehaert oft wollachtich / ende saecht ghelijck als sluweel. Tusschen die saechte bladeren ende ronde stelen comen die bloemen wtgewassen / ghelijck als witte rooskens. Het brengt saet gelijck als die ghemeyn Maluwe / ghelijck caefkens. Die wortel is binnen wit / taey / ende clymerich oft lijmachlich.

Die plaetse waert wast.

Witten Hoemst wast alderlieft in vochte ende vette plaetsen / als in beemden nae bij de watergrachten. Si is oock seer ghemeyn worden in alle hoven / ouermids dat hi daer geplant wordt.

Den tijt.

D Sij bloeyt in Julio ende Augusto. En alsdan behoort men die bloemen endetsaet te vergaderen / ende die wortel in den Herst.

Die natuer ende complexie.

Die bladeren en bloemen sijn warm ende drooge in den eersten graet. Die wortel int beghinsel van den tweeden graet.

Die cracht ende operatie.

Die wortel van desen cruyde in wijn oft huenichwater ghesoden / oft alleen gedroncken / heylt die wonden / ontstekingen bij den ooren / clieren / apostuenie / ontsteken borsten / ende den eerstdarm die ghequetst is. Si is oock goet tot geheuen inflatien en verstijfde senuen / want sij scheydt en maect rijp / sij breekt op ende heylt wederom toe. Als si gesode wort / gelijc voorseyt is / ende met gansen sinout / oft verckens liefe / oft met termentijn ghemengt / so

Althea.

Witten Hoemst. of Maluwe.

is sij

Is sij goet voor die moeder die ontfeken is / als inent in der vrouwen scas ^{matige ont} melheyt doet. Die wortel in water ghesoden ende ghedroncken / verlost ^{steen} de vrouwen van de tweede geboorte / Secundine geheeten / ende van an ^{voordie ijde} dere oueruloedige humoren / die na den arbeyt in moeder lichaem bleue ^{soorte} sijn. Witten Hoemst wortel in wijn gesoden ende ghedroncken / lost die vrijne en den steen / en is ooc goet den genen diet root melisoen oft dysenterie hebben / ooc voor dat sciatica / ende den genen die beuen / ende gebroken oft geschuert sijn. Met edick oft azijn gesoden / en den mondt daer mede gespult / verlicht den tandgweer. Tsiet van desen cruyde gruen ende drooge gepuluerizeert / verdrijft die swertte en witte plecken int aensicht / als inent met azijn daer op strijckt. So wie hem sineert met dit saet ghemengt onder olie en azijn / dien en sal geen venijnich gedierte bijten. Het is oock goet tegen troot melisoen / teghen dbloetspouwen / ende allerley loopen des buycks. Dat saet in water ende azijn / oft wijn gesoden ende ghedroncken / heylt ende gheneest alle steken van Byen ende diergelijcke ghedierte. Die bladeren met olie gemengt / salmen leggen op beten van alderhande gedierte / desgelijck oock op den brant oft verberntheyt.

Van Anagallis.

Cap. VI.

Den naem.

Dese cruyden hebben voortijts bouen int landt Guychelye ^{heyl} gheheeten geweest / want sij gheloofden / waert dat ment aen den stijl vander dore hinc / dat alderhande guychelye ende nachtgeesten daer door verdreuen werden. In Griecx ende Latijn heeten dese cruyden Anagallides.

Geslachte.

Dit cruyt is tweederhande / dwijfsken ende manneken. Dat manneken / dwelck men ooc Muer noempt / heeft een root bloemken van cinnoberverwe. Dwijfsken heeft een schoon hemelblaw bloemken / anders ist dmanneken in alder manieren ghelijck.

Saetsoen.

Anagallides sijn ghelijck struyckens wtgespreyt op der eerden / met viercante steelkens ende cleyn bladerkens / een luttel rondt / ghelijck Glas cruyt oft Nageleyne. So wanneer haer roode ende hemelblaw bloemkens afvallen / so wordent heel ronde knopkens / gelijck Coriander saet / ende daerin is dreycantich geel cleyn saeyken.

Die plaetse waert wast.

Si wassen beyde in de wijngaerden / ende ackerlandt / maer gemeynlick in natte stoppel velden.

Den tijt.

Sij bloeyen van den Mey af den gantsen somer door / maer meest

En Augusto. Die bloemkens sijn wter maten schoon / ende principalick van dwijfken.

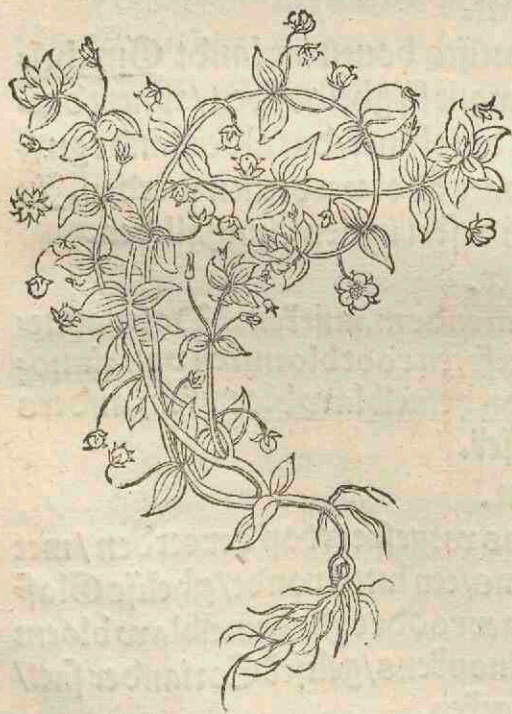
Die natuer ende complexie.

Beyde dese cruyden / so wel dmanneken als dwijfken / sijn warm ende drooge van natueren / sij suyueren ende trecken tot haer.

Die cracht ende operatie.

Beyde de Anagallis versaechten die pijn / maken suyuer ende reyn / sij trecken doornen ende splinters wt alsment daer op leyt. Si sijn goet tot onreyn wunden / want sij suyueren ende reynigen die / ende heylense toe. Tsap van desen cruyden purgeert dat hooft / en treckt daer wt die taeye slijmige vochticheyt / pituita genaemt / als men dit sap in de nuese neemt. Alsment in deser maniere vseert / so versaechtet den tandgweer. Dit sap gemengt met maechden huenich / ende in doncker oogen gedaen / maect die claer ende suyuer. Lest dattet met wijn ghemengt ende also gedroncken wordt / so geneset die van nateren gebeten sijn / ende is goet voor die ghebreken der leueren en nieren. Dat wijfken sluyt den eerstdarm / maer dmanneken ontsluytten.

Anagallis mas.
Guychelheyl manneken.

Anagallis foemina.
Guychelheyl wijfken.

quaduplex genus. v. Icones ab altera parte.
Den naem.

Dit cruyt wordt in Griecx ende Latijn gheheeten *Alfina*. Bij vnser tijden heet ment *Morsus gallinae*. Sommen genooten ooc Vogelcruyt ende Gansencruyt. Alle dese namen sijn desen cruyde gegeuen worden / ouermids dien dat sulcx die hinnen/hoenderen/ende vogelen geene eten/ende dattet haer seer goet is als sij sieck sijn.

Geslachte.

Men vindt vierderley manieren oft geslachten van desen cruyde / die welcke wi alle onderscheydelick met dese namen genoempt hebben. Dat eerste/dwelc die rechte *Alfina* is/heete wi *Hoenderderm* oft *Sinnebeet*. Dat tweede *Hoendererue* oft *Middelmuur*. Dat derde/cleyn Vogelcruyt/ *Spuerie* / oft cleyn *Muer*. Dat vierde/ *Hoenderbeet*. Simogen noch wel anders genoempt werden / maer om dat men se te bat deen wt dander kennen soude/so hebben wi haer dese namen gegeuen.

Die forme ende faetsoen.

Dat eerste cruyt ende vliddert langs der erden met ronde stelen / en wt de knopē van desen stelen wassen cleyn tacckens becleet met cleyn bladerkens / den *Muysoorkens* gelijk / gelijk aen *Glascruyt* / maer niet so row. Tusschen de bladerkens wassen cleyn witte bloemkens / die sijn van buyten gruen. Ende inder waerheyt ist dat men die cleyn bladerkens van **B** *Glascruyt* met de bladerkens van desen cruyde confereert ende bij malkanderen houdt / soo sijn se deen den anderen also ghelijck / dat men se niet wel onderkennen en can. Dat tweede dwelck wij *Hoendererue* noemen/heeft bladerkens die sijn wat rouwer / ende rondtom gehackelt oft ghekerft / ende die stelen sijn purpuroot. Die bloemkens sijn lichtblaw / ende staen tusschen de vliegelen vande tacckens. Dat saet is in twee bree de haukens gesloten. Dat derde/dwelck wij Vogelcruyt heeten/heeft ouer maten cleyn steelkens ende bladerkens / den *Thymus* seer ghelijck. Die bloemkens sijn wituerwich. Tsaet is geel/in cleyn ronde knopkens oft haukens besloten. Dat vierde met namen *Hoenderbeet*/heeft oock ronde ende gehaerde steelkens / het is vol saps/en heeft bladerkens schier ghelijck deerste/maer niet so lanck / ende meest deel gehackelt en gehaert. Het crijcht cleyn purpurbruyen bloemkens tusschen de bladerkens ende steelkens / daerwt worden cleyn besloten knopkens / daerin vindt men drey greynkens.

Die plaetse daert wast.

Dese geslachten en manieren van cruyden vindt men allet iaer door in alle cruythouen/in wijngaerden/in bosschen/en in vette ackernelden.

Den tijt.

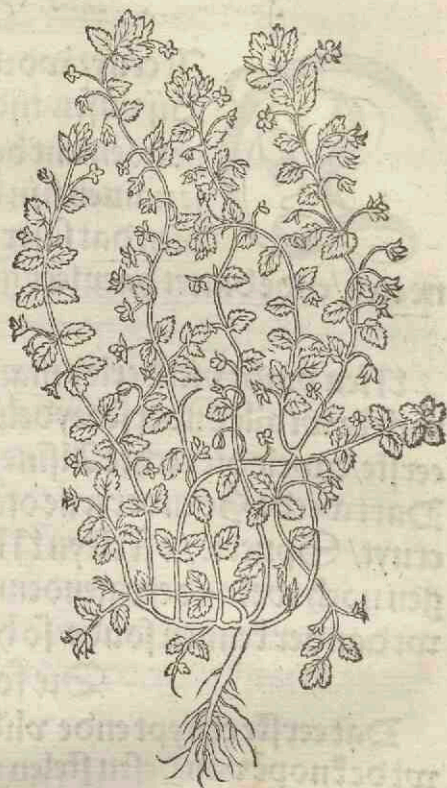
Dese cruyden loopen oock midden in den winter wt / ende hebben alle bladerkens ghelijck die cleyn *Muysoorkens*. In den somer verdrooghen se eens deels.

Die nae

Alfine maior. Hoenderderm.

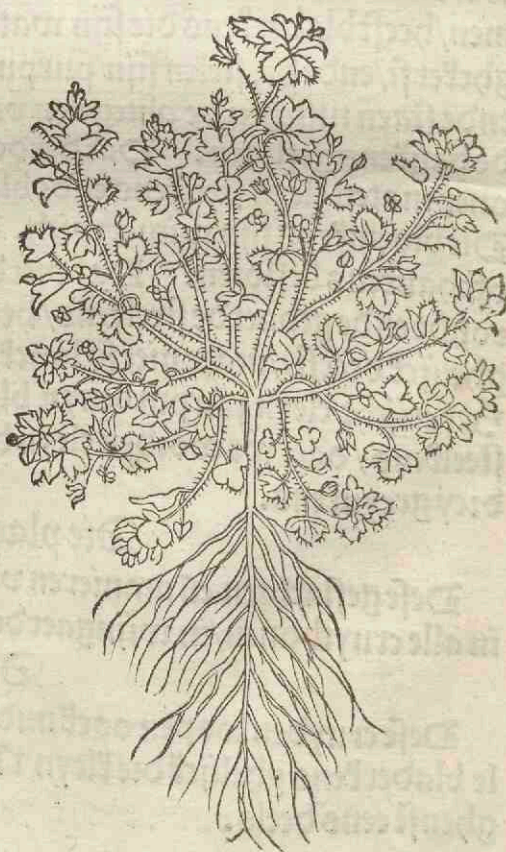
Alfine media. Hoendererve.

Alfine minor. Kleyn Vogelcruyt.

Alfines quartū genus. Hoenderbeer.

Die natuer ende complexie.

Die Hoenderderm sijn al cout en vocht van natuerē/nochtans en adstringeren noch en trecken sijn niet te samen.

Die cracht ende operatie.

Dese cruyden coelen seer / daerom sijn sijn goet tot inflammatie en ontstekinghe der oogen/ende tot allerley groote hitte/ want sijn lesschen ende blusschen seer/als ment te voren stoot/oft tsap daeraf daer op leyt en aenstrijckt. Si dienen oock seer wel tot alle hittige wonden/als ment onder Gersten meel mengt. Dat Cleynvogelkenscruyt is goet den genen die dat feber en de cortse hebben/alst in water gesoden wort/en gedroncken/ouermids dien wordet oock van sommigen Cortscruyt gheheeten.

voez alle ontstekinghe
vren hittigen
wonden

Van Chamillen.

Cap. VIII.

Den Naem.

Dit cruyt dwelck wi in duytsch Chamille heeten/wort in Griecscher ende Latijnscher talen genoempt Chamæmelum / ouermids dien dattet eenen lieflijcken rueck heeft/als eenen appel. Maer dit is principalic te verstaen van der witte Chamille.

Chamæmelum leucanthemum.
Witte Chamillen.

Chamæmelum chrysanthemum.
Geel Chamillen.

b

Geslachte.

Daer sijn drieley manieren oft geslachten van Chamille / also Dioscorides dat claerlick beschrijft. Dat eerste heeft witte bloemen / ende wort wt dier oorsaken van den Grieken *Leucanthemum* gheheeten. Wij mogent in duytsch wel witte Chamille heeten.

Dat tweede draecht goudtgeel bloemen / daerom wordet in Griec ghe-noemt *Chrysanthemum*. In duytsch heeten wij tselue cruyt geel Chamille.

Dat derde heeft purpurbloemē / ende wort van Dioscorides ghe-noemt *Eranthemum* / om des wille dattet in warme landen in die Lenten meest bloeyt. In duytsch heetet Kiddersporen / ouermids die dat sijn bloem eens ridders spore niet ongelyck en is. Die Apotekers noemen dit cruyt *Consolidaregalis* / van des wegen dattet die wonden heylt.

Die tacken van dese cruyden sijn sel den ouer een spanne hooghe / haer stelen hebben veel vlercken / maer die tacken sijn dunne / daer op wassen ronde bloemen / die sijn binnen goudt geel / en van buyten rontomme gheciert met witte / oft geele / oft purpure bladerkens / van de grootte van Wijnruyt bladeren. Die bladeren aen de stelen vande twee sorten / sijn de Dille niet ongelyck. Maer dat ander geslacht heeft bladeren die sijn den Reynvaer oft de Gerwe ghelyck.

Die plaetse haerder wassinge.

Si wassen geerne in herte / drooge / en mager eerdtrijc aen den wech. Nochtans deerste en tderde / die malcanderen niet qualick en ghelycken van bladeren / die wassen ghemeynlick op de velden onder de vruchten.

Den tijt.

Dat eerste ende derde gheslacht / bloeyen daer de landen warm sijn in de Lenten / ende daerna oock wederom in den Herft. Maer dat tweede gheslacht bloeyt in Junio.

Die natuer ende complexie.

Alle de Chamillen ververmen ende droogen in den eersten graet / ende de principalick de witte.

Die cracht ende werckinge.

De wortel / de bloemē / en tcruyt / ververmen / maken subtyl en dunne /
ende

A ende verteeren. Alsmen daer af drinckt/ oft daerinne badet/ so brengen sij den vrouwen haer maentstonde/ en lossen die vrïne ende den steen. Sij verdrijven oock die inflatien ende winden/ ende oock de pijn in den cleynden derm. Si purgeren die gene die metter geele gequelt sijn/ en sijn goet den genen die gebreck hebben inde leuer. Chamille in water gesoden ende op de blase geleyt/ versaecht die pijn der seluer. De beste en crachtichste onder alle Chamillen/ is die gene die purpurbloemen draecht. Naer deerste ende tweede maniere van Chamillen/ lossen die vrïne machtelyken seer. De Chamillen sijn goet gestreken op de fistelen in den traenhoec vanden oogen/ want sij genesen deselue. In water gesoden/ ende in den mont gehouden/ so verdrijven sij die vlcera^{voorz vlcera}tionen binnen den mont. Olie van Chamillen is oock goet gebesicht tot de clysterien/ diemen inde cortse vseert. Si versaecht oock allerley weedom/ ende neemt wech die vermoe^{voorz alle oude wonden}ytheyt vanden leden. Wat verstijft en ghespannen is/ dat maect sij slap ende los/ ende wat verbert is/ dat selue versaecht en versoet sij. Ende alles wat verstopt ende dick is/ dat opent sij ende maket dunne. Men mach oock die Chamille een drachma swaer te drincken geuen/ de genen die van den nateren gebeten sijn/ want sij is daer toe seer goet. Die Chamillen/ die de purpurbloemen dragen/ sijn excellentelycken goet en crachtich teghen den steen/ ende voor cranc^{voorz alle oude wonden}ke doncker oogen. Si heylen ende ghenesen oock alle oude wonden ende ghebreken/ als sij ghestooten ende ^{en ghebreken} daer op gheleyt worden.

Van Dille.

Cap. IX.

Den naem.

Dille wort in Latijn ende Griecx Anethum gheheeten/ en dien naem is tot noch toe inde Apoteken bleuen.

Haetsoen.

Dille wast lanc^{schuettens en tacckens} ende hooge met ronde stelen/ en veel schuettens en tacckens/ ende draecht cleyn smale bladeren/ eenen grouen draet niet ongelijck/ ghelijck de Venckel/ daertoe oock schoon geel gecroonde bloemen. Tsaet is breet gelijc een cleyn bladeken. Die wortel is houtachtich ende wit/ niet seer lanc^{schuettens en tacckens}. In somma/ Dille is den Venckel van haetsoenegants gelijck/ also dat men se niet lichtelijcken en can onderkennen.

Die plaetse waert wast.

Set wast al omme in de houe^{den} daert ghesaeyt wort. Set compt oock van selfs voort/ ghelijck als de Venckel.

Den tijt.

Set bloeyt ghemeynlick in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Dille is warm in den tweeden graet/ oft int beginsel van den derden/ b ij ende

Ende is drooge in den eersten / oft int beginsel van den tweeden graet. De gebrande Dille is werm ende drooge in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Dille saet / en die opperste sopkens van de stelen ende tackens in water gesoden / brengt den vrouwen weder om soch in de borsten. Het doet oock tgrimsel in den buyck vergaen / ende scheydt die inflatien ende winden in den buyck. Het stilt ooc dat ouergene en den camerganck. Het lost oock die vrije. Het versaecht den hick / en dat opworpen van der maghe. Het maect onclaer ende duyster gesicht. So wanneer men Dille dickwils drinckt en doorgaens vseert / so verteeret en verdroocht si saet va geniture. Dille gesoden / en ouer dien damp geseten / beneempt dat opstoot van der moeder. Dille saet tot asschen gemaect en gepulueriseert / geneest die clieren oft rontselen int fondement / geheeten condylomata. Dille in olie gesoden / verteert / versaecht die pijn oft sinerte / maect slaperich / en brengt die groe herde geswellen tot rijpicheyt. Gebrande Dille is goet tot vochte sweeren / ende sonderlinghe so heylt ende gheneest si die sweeren die aen heymelijcke plaetsen staen.

Van Donderbaert.

Cap. X.

Den Naem. *Huys wortel huys sloech*

Donderbaert wort oock van den sommighen Huyswortel geheeten / want men meynt / so waer dit cruyt op een huys wast / dattet weder daer geen schade doen en can / ende dattet ooc van blixem noch van donder niet en can geraect wordē. In Griecx heetet Alizoum / in Latijn Sempervivum / ter causen dattet altijt somer en winter groen blijft / ende gheen letsel en crijcht van eenich weder. Desen naem is in de Apoteken bleuen.

Geslacht.

Donderbaert is drijerley / also ons dat Dioscorides beschrijft. Deerste heet grooten Donderbaert / oft groote Huyswortel / daerom dat sijn bla deren

Aizoum maius.
Grooten Donderbaert.

Sedum minus mas.
Bladeloos manneten.

Sedum minus foemina.
Bladeloos wijfken.

Sedi tertium genus.
Querpeper.

A deren groter sijn dan van dandere. Dat tweede gheslacht oft soorte heet men Bladeloos/oft cleynen Donderbaert manneken/ ende wort in Griecx genoemt Trithales/ ouermids dattet drijmael des iaers bloeyt. In de Apoteken ende bij andere die cruyden hanteren/heetet Vermicularis/daerom dat de bladeren ront sijn/gelijck eenen worm. Sommighe noement oock Crassula minor. Dit tweede geslacht van Donderbaert is tweederhande/deen met geelen bloemen / datmen noemt Bladeloos/oft cleynen Donderbaert manneken. Dander met witten bloemē/dwelc men oock heet Bladeloos/oft cleynē Donderbaert wijfken. Dat derde geslacht van Donderbaert /heetē sijn Nuerpeper/oft Cattendruyfskens/oft oock Vermicularis minor/daerom dat sijn bladerē eenen cleynen ronden corten wormken gelijck sijn.

Haetsoen.

Den grooten Donderbaert heeft eenen steel/die is eenen cubitus hoogevet ende dicke/sijn bladeren sijn vet/eenen duym dicke/en voor scherp gelijck een tongesten. Dese bladeren buygen haer som nederwaerts ter eerden/som staen si strack en hert aen malcanderē/makende een rondeel/aen te sien gelijc een ooghe/oft een dobbel sterre. Die stelen dragen bruyne bloemen deen neffens dander/die gelijcken wel een open vlasbolleken.

B Den cleynē Donderbaert heeft veel cleyn stelen/comende wt een wortele/ende die sijn vol cleyn ronde vette bladerkens/bouen scherp. Dese stelen sijn een span hooge/ende int opperste van den seluen wassen geele en witte bloemkens gelijc sterren. Die derde manier van Donderbaert/dwelc men Nuerpeper heet/heeft seer cleyne bladerkens/der wilde Porceleyne niet ongelijck van haetsoene/nochtans beter gelijckende een Terwen coren / ghehaert / niet so scherp voren als die ander geslachten / het crijcht oock geel bloemkens gelijck sterren.

Die plaetse daert wast.

Grooten Donderbaert wast geerne op de huysen / op oude mueren / op de daken/ende op hooge bergen. Cleynen Donderbaert wast oock op de mueren/op oude daken/ in hooge bosschen / ende oock somtijts op sandige heete velden ende heyen. Dat derde in steenachtige plaetsen/bi dwater/in de grachten/in de lombre/ende in sandige plaetsen.

Den tijt.

Grooten Donderbaert bloeyt in Junio ende Julio. Den Cleynen in Maio ende Junio. Desgelijcken oock die Cattendruyfskens.

Die natuer ende complexie.

Grooten ende cleynen Donderbaert en droogen niet seer/maer si sijn cout in den derden graet. Dat derde geslacht / gelijck Dioscorides en alle oude erpente medecijs beschrijven/iae gelijc oock sijnen scherpentangeren smaect wtwijf/is werm van natuere. Ende gemerckt oock dattet Nuerpeper heet/so geeft sijnen naem genoeg te kennen/dattet heet is op de tonge gelijck Peper. Ende om deswille dattet op de mueren en steenen wast/so heetet Nuerpeper.

Die cracht

C

Die cracht ende operatie.

Donderbaert beyde groot ende cleyne vercoelen seer/ende trecken tsa-
men oft astringeren ter redelijcker wijze / ter causen van dien sijn sij goet
tot dwildt vier/tot ontstekinghe der ooghen/brandt/podagra/ende swee-
ren die voorts eten / als men die bladeren alleen / oft met Gersten moudt ^{voorz dat wilde vrie}
daer op leyt. Dat sap met Gersten moudt ende olie van Roosen ghe- ^{en sweeren die voorz}
mengt/ende ghestreken/beneempt die pijn int hooft. Dat sap ghedron-
cken / stelt ende stilt dat root melisoen / ende den loop des buycks. Met
wijn ingenomen/verdrijuet die ronde lange wormen roten buycke. Het
stilt oock den vrouwen haer cranchtheyt oft maentstonde/als sijt in haer
heymelijcke plaetsen vseren. Dat derde geslacht/dwelc men Nuerpe-
per heet/verwermt / eet innewaerts / ende bydt dat vel door. Lest dat
men tsap daeraf met liese onder een mengt / so verdrijuet die gheswellen
ende halsclieren/als ment daer aen strijckt. Nij verwondert seere dat
sommighe medecijnmeesters desen cruyde die operatie van die tweede
maniere van Donderbaert toescrijuen / aengesien dattet scerp ende tanz
gher op de tonghe is / ghelijck als bouen verclaert staet / ende ouermids
dien de cracht ende operatie niet hebben en can van vercoelen.

Van Wechbree.

Cap. XI.

D

Plantago maior. Groot Wechbree.

Den naem.

Wechbreede oft We-
gherick / wordt in
Griecx geheeten Ar-
noglossum / dat is
te seggē / Schaeps
tonge/ ter causen dattet blat van desen
cruyde de tonghe van een schaep ghe-
lijckt. Oock wordt dit cruyt in Latijn
gheheeten Plantago / ende also heetet
noch in die Apoteken.

Geslachte.

Vlaet verclare van Dioscorides en-
de alle oude doctoren die vanden cruy-
den gescreuen hebben / so sijnder twee
geslachten van Wechbreede/groot en-
de cleyne. Naer in onse lande worden
drij gheslachten gheuonden / de groo-
ten / middelbaren / ende den langen oft
smalen Wechbree. Den grooten heet ^{Vida Jones.}
den middelste/brede Wechbree. Den
derden / langen oft smalen Wechbree/

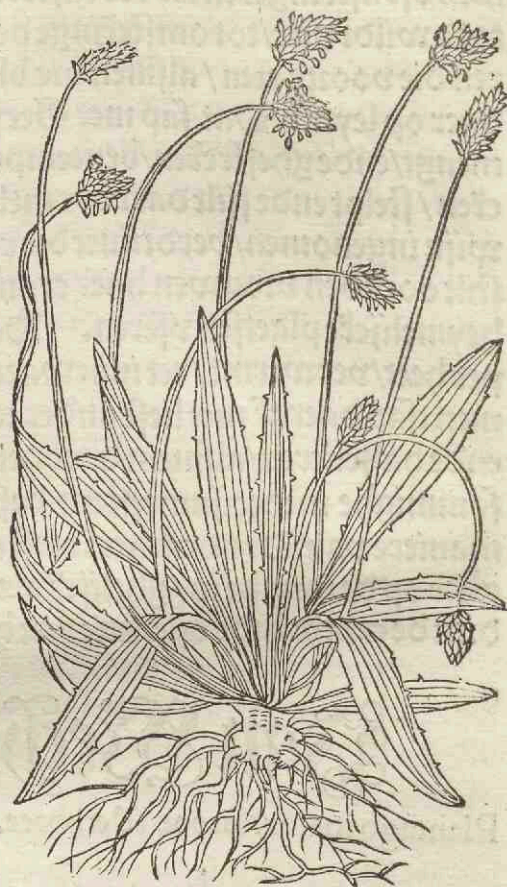
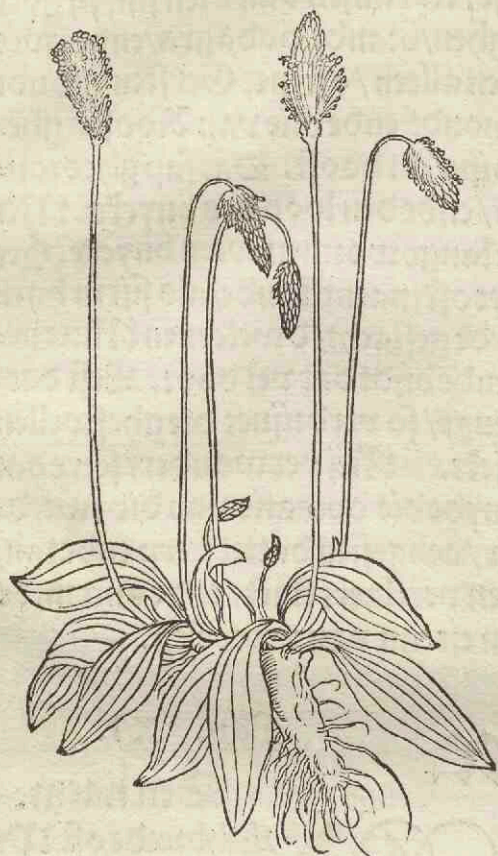
b iij daerom

Van Wechbree.

Plantago media.
Breedde Wechbree.

Cap. XI.

Plantago minor.
Hondtsribbe.

¶ daerom dat hi scherpe en sinaele bladeren heeft/gelijck den grooten/breedde bladeren/en desen heeten wij bij ons Hondtsribbe. De groote Wechbreede wort oock roode Wegherick gheheeten/wt oorsake dat die aren/ofst toortskens met den sade een weynich bruyroot van coluer sijn.

Haetsoen.

De groote Wechbree heeft breedde bladeren/gelijck de Beete/die hebben van buyten seuen ribben/die altsamen vergaderen aen dat eynde vanden blade ter wortelen waert. Dit cruyt crijcht ronde ofst bi tijden/also Dioscorides oock vermaent/ghehoeckte ofst gecante haerachtighe stelen/een span hooge/root van coluer/die sijn ghelijck een tortse/van de middel af tot opt sopken toe rondtsomme met saet becleet en bedeckt. Aen sijn aren wassen bi tijden geele en somwijlen ooc groen bloemkens. De wortel is teer/row van veesen/wit/eenen vinger groot. De middelbaer en breedde Wechbree is wat cleynder. Sijn bladeren breyden haer wt op deerde/gelijck een sterre/ende sijn row ende gehaert/met seuen genoude ribben/elck blat alst volcomen is/ghelijck wel eender tonghen. Die stelen sijn ront/haerachtich/een span lanc/ende draghen int opperste gheerde weltrieckende bloemen/van coluer wit/met purpurbruyghemengt. Die wortel is der voorgaender gelijc. Die bladeren vande Hondtsribbe ofst smal Wechbree/die sijn sinaelder/minder/saechter/effens en teerder.

Die stelen

A Die stelen sijn met canten/haer buyghende ter eerden/ende int opperste van den stelen wassen bleecke gheerde bloemen.

Die plaetse daert wast.

Die groote Wechbree wast geerne in vochtige plaetsen. Desgelijcks oock die Sontsribbe/ende daertoe oock aen de dijcken/in de hoven/ende beemden.

Den tijt.

Sij bloeyen altsamen in Maio en Junio. Dat saet mach men in Augusto vergaderen.

Die natuer ende complexie.

Wechbreede coelt ende droocht in den tweeden graet.

Die cracht ende werckinge.

Wechbree bladeren drooghen en trecken tsamen. Daerom sijn se goet ghebesicht tot alderhande quade/lopende/en onreyn wonden. Wechbree stilt dbloet/ende dat root melisoen/principalicktsaet met wijn ghedroncken. Die bladeren heylen ende ghenesen den wolf/ende alle loopende gaten/als men die daer op leyt. Sij sijn oock goet gheneseert voor die ghene die van dulle ende verwoede honden ghebeten sijn. Item tot verbrandtheyt/hittighe apostuenien/sweeringhen ontrent den ooren/ende gheswellen ende houelen. Met sout/verdrjuen sij die sweerende clieren ende apostuenien ontrent der kelen/als sij daer op gheleyt worden. Dat sap vanden bladeren is goet tot vlcerationen ende veruyltheyt binnens monts/als men den mont des daechs dicwils daer mede wasschet. Het heylt oock die fistelen/als ment daer in druypt. Het is oock goet gegeuen den ghenen die kichen/ende den genen die de vallende sieckte hebben. Het beneempt die pijn in de ooren/als men dat daer in druypt. Desgelijcks die hitte in de oogen. Het dient oock wel als yemanden sijn tandvleesch bloedet/en doorgaens bloet spout. Dit sap ghedroncken/oft in der vrouwen schamelheyt ghedaen/stopt haer crancfheyt. Dat saet van Wechbree met wijn gedroncken/stilt dat spouwen des bloets. Die wortel van Wechbree ghesoden/ende met dat water den mont gespuellet/oft die wortel ghechnout/beneempt den tandtsweer. Die wortel oock met den bladeren in soeten wijn ghedroncken/gheneest dat ghesweer in de blase en nieren. Sij sijn oock goet tot de verstoptheyt der leuer ende nieren. Drij van desen wortelen in vier loot wijns/ende so veel waters gedroncken/verdrjuen die tertiane oft drjdaechsche cortse. Desghelijcks vier van desen wortelen/de vierdaechsche cortse oft quartane. Sommige hangen Wechbree wortelen aen haeren hals/meynende daermede die sweerende clieren ontrent der kelen te verdrjuen.

quacttant vlij
dat zeer bloet

Van Wa

e Van Waterwechbree. Cap. XII.

Den naem.

DEn Waterwechbree heeten sommighe oock Vorschlepelcruyt/daerom dat de bladeren geformeert sijn gelijck lepen/ende dat die vorschē altijd bi dit cruyt haer woninghe hebben. Ende mids dien dattet den Wechbreede gelijc is/ende in waterachtige plaetsen geerne wast/so heetment in Latijn *Plantago aquatica*. Maer oft dit cruyt den ouden Griescen ende Latijnschen meesters bekenst heeft gheweest/en can ick noch ter tijt niet gheweten.

Haetsoen.

Waterwechbree is een schoon cruyt met vette groene bladeren/den Wechbree/als voorseyt is/niet seer onghelijck. Dit cruyt langhe stelen/met veel neuenschuettens bouen hooge/die dragē cleyn bloemkens/wit van coluer/ghemengt met een weynich purpurverwe. Als dese bloemkens af vallen/soo wordent schoon cnopkens/daerin leyt sijn saet.

Plantago aquatica.
Waterwechbree.

Die plaetse daert wast.

Het wast in staende water/poelen/ende watergrachten oueral.

Den tijt.

DHet bloeyt in den somer/sonderlinghe in Junio ende in Julio.

Die natuer ende complexie.

Die wortel is cout en drooge van natueren/gelijck de Wechbree/want van smake en is si der Wechbree wortel niet onghelijck.

Die cracht ende operatie.

Waterwechbree/ oft Vorschlepelcruyt/wort bouen ander cruyden gepresen ende verheuen om hittede leschen/en gheswel te verdriuen. Daerwt machmen mercken/dat dit cruyt den Wechbree in duechden niet onghelijck en is/ende daerom so waert noodeloos hier van sijn operatie meer te scrijuen.

Van Bij:

quadruplex gemynt. vide Icones.
Den naem.

Onder desen naem willen wij begrijpen alle die cruyden/
die in Griecx ende Latijn Artemisie heeten. Maer welck
cruyt desen naem principalic behoort te dragen/dat wil-
len wij corts hier na verclaren/int bescrijuen van der di-
uersiteyt van dese cruyde. Maer waerom dat dese cruy-
den Artemisie heeten/en darfinen hier niet te verhalen/want sulcx staet
int lange vertelt in onsen latijnschen boeck van de cruyden.

Geslacht.

Also ons Dioscorides bescrijft/so sijnder drij maniere van cruyde die
Artemisia heeten. Deerste wort sonderlinge geheeten Bijuoet/en S.
Jans cruyt/oft S. Jans gordel. Want sommige gorden haer met de-
sen cruyde op S. Jans Baptisten auont. Dit cruyt is ooc tweederhan-
de. Deene met gants bruyntroode stelen ende bloemen/en wort daerom
rooden Bijuoet geheeten. Dander met witte groen stelen en bloemen/
waer door dattet witten Bijuoet gheheeten wordt. Ende dese maniere
van cruyde wordt in Latijn gheheeten Artemisia latifolia/om sijn bree-
de bladeren wille. Dander maniere oft geslacht van desen cruyde/wort
in Latijn geheeten Artemisia tenuifolia/om sijn teer bladeren wille. In de
Apoteken heetet Matricaria/dat is te seggen/Mater/oft Moedercruyt.

Dat derde geslacht/dwelck in Latijn ghenoeemt wort Artemisia mo-
noclonos/ende Tagetes/ende van sommighen Tanacetum/wordt in
duytisch Keynvaer oft Wormcruyt geheeten/daerom dattet die wormen
in den buycck doet steruen en af drijft. Onder dat derde geslachte van de-
se cruyden mogen oock gherekent worden die lieflijcke schoon bloemen/
diemen nu schier al omme in de hoven ende teylen plant/ende heeten Ge-
noffelen wt Indien/oft Calcoetsche bloemen/oft Vilieren van Tunis/
want die bladeren daer af/sijn den Keynvaer seer gelijck/nochtans sijn-
se wat teerder. Sij hebben oock eenen stercken rueck/ghelijck die blades-
ren van den Keynvaer.

*Matricaria,
mater of moeder-
cruyt.*

Laetsoen.

Bijuoet heeft veel schuettekens oft struyckfens/het is der Alsen gelijc/
nochtans heeft den Bijuoet grooter ende vetter bladeren/die bouen don-
cker groen/ende beneden heel wit van coluer sijn/ende sijn seer gehackelt
ende geclouen/gelijck als handekens aen te sien. Sijn bloemen sijn cley-
n ende teer/ende sijn saet is ront. Mater heeft cleynder ende teerder bla-
deren/en sijn bleeck groen/sijn bloemen sijn der Chamillen ghelijck/bin-
nen geel/ende rondsom met cleyne witte bladerkens beleet/maer noch-
tans cleynder en teerder. De bloemen/ia oock tgeheel cruyt is sterck van
ruecke. Keynvaer heeft gemeynlick eenen bruyntrooden steel/somtjits
twee ellen hooge/met veel neuenschueten/daeraen wassen bladeren die en
sijn niet diep gekerft. Maer op den steel wassen veel geel bloemen/niet ge-
lijck een sterre/maer gelijck een knoppe. Die Calcoetsche bloemen heb-
ben

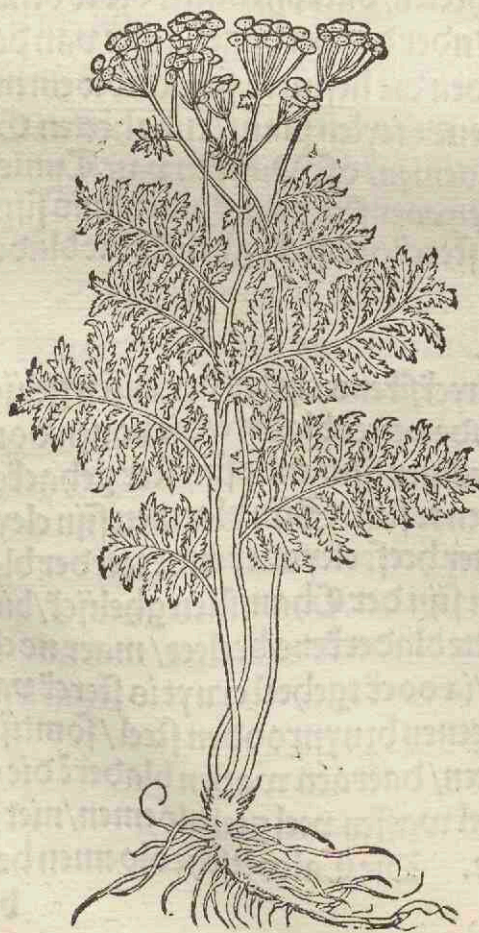
Artemisia latifolia. Bijnoet.

Matricaria. Water.

Tagetes. Keynvaer.

Flos Indianus. Calcoetsche bloemen.

Eben eenen donckerrooden steel/gelijck den Keynvaer / met veel tacken en schueten/ende daeraen staen oock veel teere bladeren/aen beyde syden geferst/ende hebben eenen stercken rueck. Op de stelen wassen schoon bloemen/die en sijn den Genosselen niet onghelijck / ende van coluer mogen sij wel gheleken worden bij geel carmesijn slouweel.

Die plaetse daert wast.

Bijuoet wast gheerne in waterachtighe onghebonde row plaetsen. Water wast geerne in drooge plecken/bij de mueren/ontrent de tuynen/ende in de hoven. Keynvaer wast gemeynlick op de watercanten/aen de dijcken ende dammen. Die Calcoetsche bloemen plantmen in de hoven ende teylen / ende sijn cortelinghe hier te lande gebrocht/want voormaels en wistmen niet daeraf te spreken.

Den tijt.

Si bloeyen al te samen in den somer/ende sonderlinghe in Julio ende Augusto. Die Calcoetsche bloemen so wannermense in stouen/ende in werm cameren/en kelders bewaert/so brengen sij oock haer bloemen voort ontrent Ker smisse/ende den gheheelen winter door.

Die natuer ende complexie.

Dese gheslachten van cruyde sijn werm in den tweeden graet/ende in den eersten graet volcomelick drooghe/daertoe hebben sij oock een teere substantie.

Die cracht ende werckinge.

Dese cruyden gesoden/sijn seer goet voor de vrouwe/als sij den damp daeraf van onder ontfangen / oft in sweetcuypen haer daermede waschen / want sij brenghen dan haer maentstonde / ende sij driuen haer af die secundine/ende die doode vruchten. Si openen oock die moeder die ghesloten is / ende sij breken den steen / ende maken dat hi rijst / ende brengen die vrije haeren loop weder. Tsap van desen cruyde met Myrrhe ghemengt/ende in die moeder ghedaen / driift den vrouwen allerley vochticheyt af. So wie dese cruyden ouer hem draecht/dien en can geen* venijnich ghedierte noch anders yet letten oft schaden. Als yemandt die* ouer wech reyst/Bijuoet bi hem draecht/so verdriuet die vermoeytheyt.

* Water ghesoden/ende met olie van Amandelen ghemengt/ende gheslijck als een plaester op de maghe gheleyt/geneest die pijn ende weedom der seluer / het verdriift oock die pijn der senwen / alsment in dier maniere daer op leyt/oft als men tsap daeraf met olie van Roosen mengt/en daer op strijckt / oft daermede wrijft / oft saluet. Die bloemen van den Keynvaer hebben een sonderlinghe cracht tegen die wormen/als sij met wijn/oft melck / oft met huenick inghenomen worden / want sij driuen die wormen crachtelijcken af. Van de Genosselen van In-

dien/oft Calcoeten/en heb ick geen sonderlinge experientie/maer ick achte ende houde dat

haer cracht den Keynvaer seer ghelijck is.

Van Cleescruyt.

Cap. XIII.

Den Naem.

A

Leescruyt wordt also gheheeten om dattet al omme aen-
cleest/ende gheerne aen de cleederen blijft hanghen/want
het is seer row ende haectachtich. In Griecx ende Latijn
heetet Aparine en Omphalocarpon/om dat sijn saet eenē
nauel gelijk is.

Haetsoen.

Cleescruyt heeft veel teere cleyne viercante rouwe tacken ende stelen/
ende rondomme wassen gesterde bladerkens/ van malcanderen staen-
de ghelijck aen dat Meecruyt. Wt de
ioncturen en cnoopkens wassen oock
nueschnettens met witte bloemkē/
en als die afvallen/ so compt dat saet
voort/dwelck graw/hert/ ende ront
is/ende is in de middelt een luttel wt-
gheholet/ghelijck als eenen nael/ en
is row. Dat cruyt/de stelen/ en tsaet/
haect ende blijft aen de cleederen han-
ghen/ghelijck als bouen verclaert is.

Aparine. Cleescruyt.

Die plaetse daert wast.

B Dit row Cleescruyt wast ondert
Vlas ende ander vruchten/al omme
ontrent de tuynen/heggen en hagen.

Den tijt.

Men vindt allet iaer door/son-
derlinghe in den Mey. Het wort ver-
gadert in den somer/alst saet brengt.

Die natuer ende complexie.

Cleescruyt is werm ende drooge
van natueren/ en suynert al wat ons
reyn is.

Die cracht ende operatie.

Tsap van desen cruyde/ stelen en-
de saet/wtghestooten/ende met wijn ghedroncken/dat helpt teghen tve-
nijn van nateren/ende ander venijnich gedierte. Lest datment in de oor-
ren doet/so verdrijuet die pijn der seluer. Dit cruyt met verckens liese ge-
stooten ende gemengt/ dat doet die sweerende clieren ontrent
der kelen vergaen. Alsmen die bladeren op de won-
den leyt/so stelpen en stillen sij dat bloet.

Van Beren

Van Berenclaw. ^{Duplex} Cap. XV.

21

Den naem.

Berenclaw heet oock Berenpoot / daerom dat sijn blat eenen berenpoot ghelijck / ende daerwt heetet noch in de Apoteken Branca visina. In Griecx en Latijn noempt ment Acantha.

Geslachte.

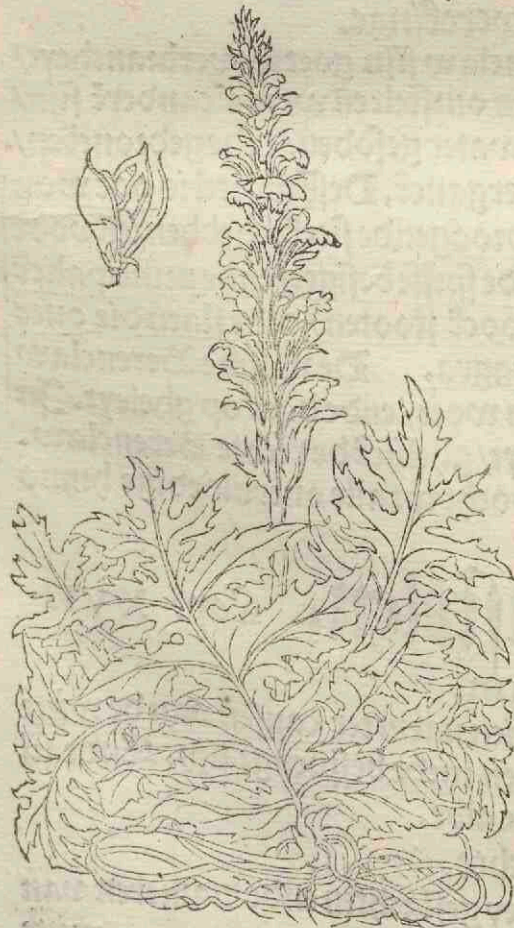
Dit cruyt / dwelck Acantha ghenoept wort / is tweederley / also dat Plinius lib. xxij. cap. xxij. claerlick betuycht. Deen heeft stekende oft rouwe ende gecrolde bladeren / ende corter dan dat andere / dwelck der beschrijvinge van Dioscorides niet en gelijck / ende is tselue dat hier te lande alomme in de hoven ende beemden wast / ende dit is den valschen Berenclaw. Dat ander is plan en effen / ende is langer / iae oock also Dioscorides beschrijft / twee cubitus oft eenen haluen vadem hooge / ende dit is den rechten Acanthus / oft rechten Berenclaw.

Haetsoen.

Den rechten Berenclaw heeft bladeren ghelijck Lattourwe / maer sijn sijn breeder ende langher / geclouen ende ghefertelt ghelijck aen wit Mostaertcruyt / ende sijn sijn swert / vet ende effen. Het heeft eenen hoogen oft langhen steel / eenen vinger dick / die met lange stekende bladeren / welcke

Acanthus uera.

Den rechten Berenclaw.

Acanthus germanica.

Den valschen Berenclaw.

B in manieren van schubben oft vischschellen voort comen / tot bouen toe becleet is. Op denseluen steel wast een schoon witte bloeme / als die afvalt / so wort daer aen hawken / ende int selue leyt lanck en geel saet / also groot als een Roomsche erwte. Die wortelen sijn taey ende lijmachtich / root ende lanck. Onsen duytschen valschen Berenclaw is een swert row cruyt / sijne bladeren sijn oock gheclouen ende verdeylt gemeynlick in vijf sijdbladeren / den steel is oock row / lanck / hol / somtijts eenen vinger dick / met bruyn aderkens doortrocken / met knoppen onder set gelijck de Venckel / int opperste van den steel wassen schoon croone / die dragen wit bloeyfel bijnae ghelijck den Vlier. Tsaet / dwelck van den bloeyfel compt / wort breeder dan Dyl saet / altijt twee breede graenken te samen / gelijck dat inde figure claelick gheconterseyt staet. De wortel wast bij tijden een elle lanck / binnen wit / scherp van smake.

Die plaetse daert wast.

Den rechten Berenclaw wast in houen / steenachtige en vochte plaetsen. Den valschen Berenclaw heeft sijn stede in grashouen / en sandachtighe beemden.

Den tijt.

Sij bloeyen in Junio en Julio / bij tijden oock int leste vanden Mey.

Die natuer ende complexie.

C Die bladeren van Berenclaw scheyden en verteeren / maer die wortelen sijn van subtyl substantie / waer wt licht te verstaen is dat si werm ende drooghe van natueren sijn.

Die cracht ende werckinge.

Die wortelen van de rechten Berenclaw sijn goet tot verbrantheyt / ende voor die leden die wt de ioncturen ontfelt en wt malcander en sijn / als ment daer op leyt. Die wortelen in water gesoden / ende gedroncken / lossen die vryne / ende stoppen den camerganck. Dese wortel is ooc wonderlijcken goet voor de gene die de wtdroogende sieckte hebben / en voor de gene die gebroken sijn / als men die in de spijse besiget / ende principaelick met Gerste. Men mach dese wortelen oock stooten / ende slaen die ouertfleursijn in de voeten / gheheeten Podagra. De valsche Berenclaw verdriyft die swellingen / als sij gesoden wort / ende daer op gheleyt. In summa sij heeft schier alle die proprieteyt / ghelijck de rechte Berenclaw. Maer sonderlinge verteert sij ende droocht wt alle oueruloedige humoren ende vochticheden.

Van witte Distelen. Cap. XVI.

Den naem.

Witte Distelen hebben dien naem ter causen van de witte placken daer de bladeren mede besprengt sijn. Ende sij heeten in Latijn Spine albe.

Geslachte.

Daer sijn tweederley geslachten ende manieren van witte

Al witte Distelen. Deerste heet in duytsch onser Vrouwen Distel/ende in de Apoteken Carduus Marie. Dat ander gheslacht heeten wij groote witte Distelen.

Ufaetsoen.

Onser Vrouwen Distel heeft eenen hoogen steel/eenen vinger dick/en ront/die bladeren sijn groot/breeder dā eenich Lattouwe/en stekende met veel scherpe doornkens/oueral met witte plecken bespreyt. Op de stelen en neuentackens wassen scherpe stekende ronde Egghels bollekens/die sijn rondsomme ghelijck als raderkens/met seer langhe scherpe doornen beset. De bloemen sijn purpurroot/nae dat sij ghebloeyt hebben/so dragen sij saet dat is den wilden Soffraen gelijk/maer tis ronder. De grootste witte Distelen hebben seer breede en stekende lange bladeren/en daer toe eenen seer langhen en dicken steel/met teere witte wolle ouertrocken/aen alle canten vol doornen ende distelen/het heeft oock neuentackens/die dragen al scherpe stekende ronde bollekens gelijk Egghels kopkens/geelijck als onser Vrouwen Distel/die bloeyen oock purpurroot/en na dat bloeyfel so brengen sij swertgraw saet voort/ghelijck den wilden Soffraen/nochtans ist wat cleynder ende ronder.

Die plaetse haerder wassinghe.

Onser Vrouwen Distel wast in cruythouen/aldaert geplant wort.

Carduus Mariæ.

Onser Vrouwen Distel.

Spina alba syluestris.

Groote witte Distelen.

Van witte Distelen. Cap. XVI.

V Maer groote witte Distel vindt men in ongebowde ende sandachtighe plaetsen/ende somtijts ontrent de tuynen.

Den tijt.

Dese Distelen bloeyen in Julio en in Augusto. Sōtijts ooc in Junio.

Die natuer ende complexie.

Die wortel droocht ende treect een weynich tsamen. Tsaet is van subtil substantie/ende werm van natuer.

Die cracht ende operatie.

Die wortel gesoden en gedroncken is goet den genē die bloet spouwē/ ende den genen die een crancke mage hebben / en den genen die geen spijse int lijf en connen gehouden. Sij lost oock die vūne / ende verdrijft alle geswel/alsiment daer op strijct. Dat water daer de wortel in gesoden is/ alsiment inde mont houdt / verdrijuet den tandtsweer. Dat saet is goet gedroncken van de ionge kinderen/die met de gicht oft met den cramp beswaert sijn/ ende den ghenen die van de nateren ghebeten sijn. Ende tis oock goet teghen alle ander venijn.

San Coraelcruyt. Cap. XVII.

Den naem.

A

Coraelcruyt wort van sommigen ooc Spargen geheeten / want in Latijn heet ment Asparagi.

Asparagi.

Coraelcruyt.

Haetsoen.

Inden Mey comē eerst wt der wortel ghelopen lange effen schuetkens/ eenē vinger dick/ ront/ vet en malsch/ sonder bladerē / bouen met eenen boten punt/ gelijk als die ionge Hoppe schuetkens. Vessens dese wassen lange stelen/die verbreyden haer wte met veel tacken/ende die hanghen vol seer cleyne bladerkens gelijk hayr/ oft gelijk als Venckel bladeren/ die welcke met der tijt gants herdt ende stekende wordē. Die stelen van dē Coraelcruyde dragen oock vruchte als besien/ een erwte groot/ende die sijn eerst groen/maer daerna worden sij geelroot gelijk als corael/vol saets/die wortelen sijn geulochten/lanc ende rondt.

Die plaetse

B

Die plaetse waert wast.

Cozaelcruyt wast geerne in steenachtige/taeye ende lijmachtige plaetsen/het wort oock in de hounen gheset.

Den tijt.

Die ionge schuettens / als voorseyt is / loopen wt in de Lenten. Dese worden gesoden/ende bereyt met azijn/sout/ende olie/ende men maect een salaet af. Dat saet moet inden somer vergadert werden.

Die natuer ende complexie.

Asparagi die suynere/nochtas en vercoele noch en verwerme sij niet.

Die cracht ende operatie.

Die ionge schuettens gesoden en ghegeten/maken saecht inden buyck/en iagen die vrije af. Die wortel in water ghesoden en ghedroncken/is goet den genen die swaerlick haer water maken/ende oock den genen die metter geele gequelt sijn. Sij reynicht ooc die nieren/ende dient wel den gene die weedom inde huppe hebben. In wijn gesoden/becompt sij wel den genen die van venijnich gedierte gebeten sijn. Alsinen den mont/oft tanden daer mede spuel/so benemet den tandtsweer. Dat saet ghesoden ende ingenomen heeft in aller manieren de selue virtuyt. Die wortelen en dat saet openen die leuer ende die nieren/daerom sijnse oock goet vorden steen in de lenden. Si brengen den vrouwen haer bloeme/ende maken de mans lustich tot haer wijs.

Van Prangwortel.

Cap. XVIII.

Den naem.

A

Dit cruyt dwelck wi Prangwortel heeten/heeft in diuerselanden diuerse name/want sommige noement Howheckel/daerom dattet so diep gewortelt is/datment met houweelen oft met picken moet wtroeden. Sommige heetent oock Hekelcruyt/om der doornen wille die tuschen de bladeren staen/diewelcke een hekel gelijck sijn die men totten vlas besiget. Sommige noement Ossenbreke/om dat sijn wortel somtijts eenen ploech hout staende/also dat sij den ossen oft den peerden hare ganc breet ende belet. Die ruyters heeten dit cruyt oock Stalcruyt/daerom dattet die peerden wel doet stallen oft water maken/alst gesoden is ende den peerden in ghegoten wort. In Griecx en Latijn wordet Anonis oft Ononis genaemt. Sommige nieuwe Apotekers heeten dit cruyt Restabonis/en Remora aratri. De oorsaken van alle dese namen staen in onsen Latijnschen cruydenboeck int langhe verclaert.

Laetsoen.

Prangwortel heeft tacken anderhalf span hooghe/ende langer/met veel rijfens/die hebben veel ioncturen/ende sijn ghevlerckt/bouen aen

B t fop ront. Die bladeren sijn cleyn/der Wijnruyte oft de Clauerbladeren ghelijck/een luttel row/van goeden ruecke/ende aen sijn tacken draghet gants scherpe ende herte doornen. Sijn bloemen sijn lijfverwroot/den Roomschen boonen oft erwten bloemen also gelijck/dat men se nauwelick deen wten anderen en can kennen. Van de bloemen comē cleyn hawkens/als Linsen hawkens/daerin vindt men breet saet/dwelck van saet soene ende sinake den Wicken ghelijck. Die wortel is wit en seer lanck.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne op gebowde/vette en lijmachtighe velden. Het belet die vruchten te wassen/ende verachtet den ploech/ende daerom haetet de landtman dit cruyt seere.

Den tijt.

Prangwortel loopt wt in den somer/ende is volwassen in den Herst. Het bloeyt in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Die wortel is seer werm tot in de derden graet/ende sij suyuert.

C Die cracht ende operatie.

In den ouden tijden plach men dit cruyt alst noch ionc was/eer dat tet sijn scherpe doornē voort bracht/in sout oft pekē te legghen/ende ouer iaer te behoude om te eten. Sijn wortel verwermt/maect subtil en dunne. Die schorssen daeraf in wijn ghesoden/ende daeraf gedroncken/doet wel water makē/het breekt den steen/ende gheneest die rugader/Hemorhoides geheeten. Die wortel siedt men in water en azijn/en men houtse in den mont tegen den tandtsweer. Sij doet oock die rouen haest afval len/als sij daer op gheleyt ende ghestreken wort.

Anonis.

Prangwortel.

Van Anijs.

Cap. XIX.

Den Naem.

D

En Anijs heet in Griecx ende Latijn Anisum/ende dien naem hebben de Apotekers tot op den dach van heden behouden.

Haetsoen.

Anijs is een cruyt/dat is van stele/bladeren ende bloemen

A bloemen der Eppe heel ghelijck / wtghenomen dat sijnen steel een luttel met voren onderscheyden ende ront is / en heeft veel tacken. Maer sijn bladeren die eerst wtcomen sijn ront / maer namaels worden sij gheclo- uen gelijc als de Eppebladeren. Op den steel wassen veel schoone witte bloemkens / ende crijcht eenen quispel gelijck de Venckel. Theel cruyt en daertoe dat saet heeft eenen goeden rueck.

Die plaetse waert wast.

Dit saet ist eerst wt land van Sy- rien ghecomen / maer nu ist also ghe- meyn worden / dattet schier in alle ho- uen wast.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio / en in dier tijt mach men ooc sijn saet ver- gaderen.

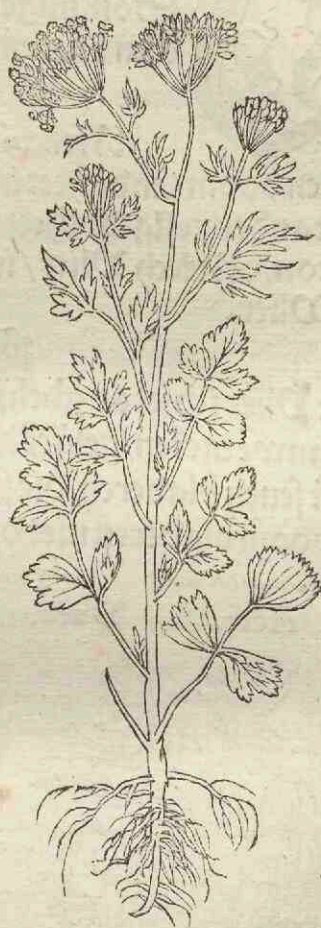
Die natuer ende complexie.

Dit saet is werm ende drooghe in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Anijs saet maect eenen langen en- de soeten adem. Het versaecht de pij- **B** ne ende weedom. Het lost de vrijne. Het is goet ingenomen voor de gene die dwater laden / ende verdrijft ooc die opgeblasenheyt en inflatien des buycks. Het is goet tot dat biten van gistisch oft veninich gedierte / als inent daer op leyt. Het stopt ooc den camer ganc / ende is goet voor de vrouwe die met den witte ghequelt sijn. Die vrouwen crijghen van Anijs veel melcks / ende maect lust tot bijnslapen. **E**enen roock ghemaect van Anijs saet / ende in den nuese ontfanghen / verdrijft die pijn int hooft. Dit saet ghestooten ende ghemengt met olie van Roosen / ende in de ooren ghedaen / gheneest die ooren die van bin- nen ghequetst sijn. **A**ls men Anijs in een kussken oft in een sacken doet / ende voor den nuese hangt / ende daeraen rieckt / so verdrijuet de quade droomen. Dit saet maect lust ende appetijt om eten / ende den hick / oft dat opworpe vander magen vergaet daer mede / en men slaept daer wel af / en het drijft af den steen in de nierē. En als dit saet gedroocht is / so ist goet voor dat roode melisoen. Het is ooc sonderlinge goet den kinderen die stuypen hebben. **S**omige scriuen / waert sake dat men dit cruyt maer in de hant en hielde / dattet die besmetheyt en vallende siecte wederhoude soude. Het is ooc goet genut oft opgeleyt van de vrouwe / als de moeder opwaerts

* Anisum. Anijs.

opwaerts nae therte treckt. Het doet wel sweeten / als ment met wijn
drinct / ende neemt wech alle verstophtheyt. Dat cruyt endet saet verdrin-
uen de motten wt de cleederen.

Van Vlier.

Cap. XX.

Den naem.

A

Vlier heet in Griecx Acte / in Latijn Sambucus.
Sommige noement oock Solder / ter causen dat de ta-
cken binnen hol / ende vol merchs sijn.

Geslacht.

Men vindt tweederley Vlier. Deen wast op gelijck
als eenen boom / ende heet in Dapoteke Sambucus / in duytsch Vlier.

Dat ander geslachte heet in Griecx Chameacte / dats in duytsch te seg-
ghen / cort / oft leech Vlier / in Latijn Ebulus / ende in duytsch Adick / oft
wildt Vlier.

Saetsoen.

De Vlier schiet op ghelijck eenen boom / met ronde / hole / stercke ende
witgrauwe tacken / gelijck als Riet. Men de tacken wassen drij / vier / vijf /
sesse oft seuen bladeren / die staen onderscheydelick van malcanderē / den
Vlootboom bladeren niet onghelijck / ende hebben eenen stercken rueck /

latine - Sambucus.

Acte.

Vlier.

latine - Ebulus.

Chameacte.

Adick.

ende

V ende sijn rondtsomme aen de canten ghekerft ende ghetandt. Bouen int sop van de tacken wassen ghecroonde witte bloemkens/wtghespreyt gelijck eenen breeden hoet. Ende van dese bloemkens comen ronde besien/die sijn bruyn oft swetroot/ ende staen tsamen ghehoopt ghelijck wijnbesien/ende sijn vol saps/smakende schier gelijck wijn. Den Aldick is leegher ende minder/ende is meer een cruyt dan eenen boom gelijck/ende heeft eenen viercantighen steel/die heeft veel leden oft cnobbelen/en daer wt wassen lange bladeren/die sijn de bladeren van eenen Amandelboom ghelijck/ ende spreiden haer wt ghelijck als vlueghelen/ende sijn ringsomme gekerft/sterck van rucke. Opt sop van de stelen wassen bloemen en besien gelijck aen de Vlier. Die wortel is lanc/ en eenen vinger dick.

Die plaetse haerder wassinghe.

De Vlier ende Aldick beyde/wassen geerne in de lombre/ende in row plaetsen/ ende aen de watercanten. Den Aldick nochtans wast oock op sommighe velden ende ackers.

Den tijt.

De Vlier bloeyt in Junio/een luttel voor den sonnenkeer/ solstitium gheheeten. Naer den Aldick bloeyt spader/te weten int leste van Junius ende in Julio. De besien vergadert men in Augusto.

Die natuer ende complexie.

C Den Vlier ende Aldick sijn beyde werm ende drooghe van natueren ende complexie.

Die cracht ende operatie.

Den Vlier ende Aldick hebben eenderley operatie ende werckinghe. Sij drooghen en drijven d'water wt/nochtans sijnse der magen quaet. Die ionghe schuettens ende bladeren/ghelijck als ander cruyden ghesoden/ende inder spijse ghebesiget/purgeert den mensch van slijmige vochticheyt/Pituita geheeten/ende van der gallen. Die wortel in wijn ghesoden/ende in de spijse gebesiget/ is den watersuchtigen seer goet/ want sij is seer crachtich om dat water af te drijven wt smenschen lijf. ^{van d'urgrake} ^{gillen in brand} Eest dat mensche drinct/so is sij goet den genen die van nateren/vipere geheeten/gebeten sijn. Alsmen die wortel in water siedet/en daerin sidt/so vermorwet ende opent sij die herte ende geswollen moeder. Sulcken cracht hebben oock de besien/als sij met wijn gedroncken worden. Tsap van de besien maect swert haer. De teere versche bladeren van desen cruyde met Gersten mout ghemengt/sijn goet voor ouergrooten brandt ende hitte. Sij sijn oock goet tot verbrandtheyt/ ende den genen die van eenen verwoeden hont gebeten sijn/alsment daer op leyt. Si heylen ooc die diepe en holer wonden. Met offen oft boer smout ghemengt/versaechten sij de pijn van tseerzijn in de voeten/alsment daermede bestrijckt. In water te weycke geleyt oft gesoden/ verdrijven ende dooden sij die vloeyen ende muesie/alsment die plaetse daer die sijn/met dit selue water bespraeyt. Den roock van Aldick verdriyft ende veriaecht die slangen ende nateren.

Van Am-

21

Den naem.

At cruyt/dwelck in Griecx ende Latijn Ammi heet / dat heeten wij in duytsch oock Ammi / ende heet in Dapoteske Ameos.

Tsaetsoen.

Ammi heeft eenen ronden steel / die is groen / met veel cleyne tacken ende schuetkens. Sijn bladeren zijn lanc ende ringsomme ghekerst. Bouen aen tsop wassen cleyne ghesternende witte bloemkens / die tsamen wtgespreyt staen ghelijck als eenē breeden hoet. Dit wort een cleyne sadeken / dat is van sinake eens deels scerp / ende eens deels oock bitter. De wortel is wit / ende heeft veel cleyne veeselinghen.

Die plaetse waert wast.

Ammi en wast in sommigelanden van hem seluen niet. Naer als in dat in de houe plant ende saeyt / so comet wel geerne wt / en van sijns selfs saet dat af valt / wasset alle iaer van hem seluen voort.

B

Den tijt.

Het bloeyt meest in Augusto / ende daerna so comt dat saet / dwelck in de medecijnen ghebesighet wort.

Die natuer ende complexie.

Tsaet van desen cruyde is werm ende drooghe volcomelijcken in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Dit saet verdrijft die inflatien ende dat crimsel int lijf. Het is goet den ghenen die swaerlick haer water maken. Het brengt de vrouwen haer suuerheyt. Tis goet voor de gene / die van venijnich gedierte gebeten zijn / alst in wijn ghesoden is / en daerna gedroncken wort. Dit saet is goet gemengt met die cleyne goudtwormkens / Cantharides geheete / want het beneempt haer de schade en letsel / want als in dese Cantharides alleen besiget / so brengen sij eenē mensch letsel. Dit saet met huenick gemengt / scheydet tgeronnen bloet / als in die plaetse daer mede bestrijckt. Met hers gemengt / ende aen ghesteken / oft op gloeyende kolen geleyt / ende den roock daer af van onder ontfangen / suuert de moeder. Men seyt oock als die vrouwen bijslapen / ende daer aen riecken / dat sij te lichtelijcker ontfangen.

Ammi.

Ammi. f. Ameos.

Van Aron.

Den naem.

Aron heeten wij oock Calfsvoet. In sommigelanden heet oock Papenpint/ende duytschen Gengbeer. In Griec ende Latijn heetet Arum en Aris. Sommighe Apotekers heetent oock Pes vituli/ende Virile sacerdotis. De oorsake van alle dese namen ist noodeloos te vertellen/ want sij staen alle in onsen Latijnschen Herbario.

Haetsoen.

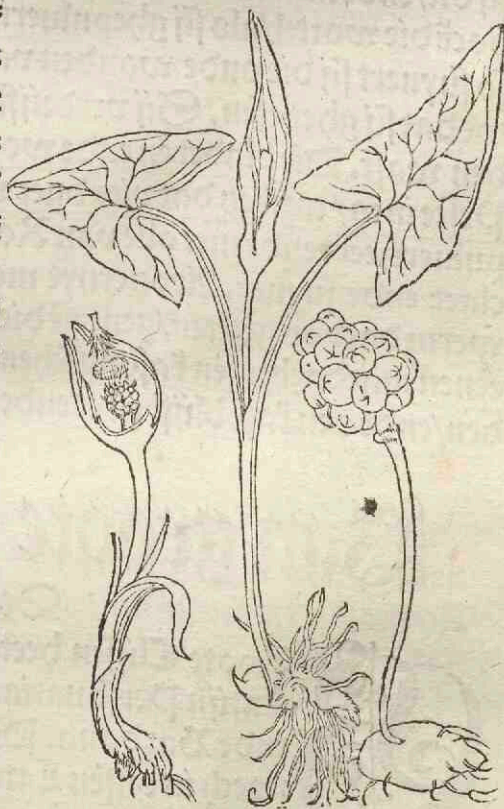
Aron draecht bladeren gelijk Slangencruyt/maer sij sijn langer en breeder/ende niet so seer geplect. Tusschen deselve bladeren sluyp eenen

steel wte/die is een spanne lanc/ende wordt een weynich purpurbruyn van coluere. Op tsoep van desen stele wast een lanc/ scherp dinc/tsamen gedronghen ghelijck een hantve oft are/ende daer binnen inne leyt een cudsken gheslijck als oft in een scheelage/en is eenen mortierstock seer gelijk. Maer als die voorseyde schee oft hantven hem oplyck/ende dat gheschiet in den April/

Bso machmen dat cudsken volcomelick sien/en tis purpurbruyn van coluer. Onder dit colfken oft cudsken wast hayr/ende als dat afvalt/so wordt dit colfken beneden ondert hayr rontomme beset met gruen besien/die worden met der tijt grooter/in maniere van een druue. In den Herft wordt dit voorseyde druysken root ghelijck schoon corael. Sijn wortel is wit/eerst langachtich/ghelijckende eender Olijuen/met veel hayrachtighe veeselinghen beset/daerna als die besien rijp worden/so wordt sij rondt eenen ayenynsbol niet onghelijck.

Arum.

Aron.

Die plaetse daert wast.

Aron wast geerne in bosschen/heggen/ende in lombriese conde ende vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Die bladeren comen wtghespronghen inden Meerte ende April/seer vroech als die aller eerste cruyden wtcomen. In Junio verwelcken ende vergaen die bladeren/also dat dat druysken bloot en naect blijft staen/

d

ende

Ende die besien van dit dryffen bliuen in Julio ende Augusto gruen/
maer inden Herst so worden sij bleectroot.

Die natuer ende complexie.

Galenus scrijft dat Aron in den eersten graet werm ende drooge is.
Maer dat en is van onsen Aron niet te verstaen die seer scherp is / want
dien is sonder twijfel tot in den derden graet werm ende drooghe. En-
de dat en is geen wonder / want den Aron is ter eender plaetsen scherper
van wortel dan ter andere. Ende wt dien wort sijn complexie oock ver-
andert / ghelijck wij dat breedt verclaert hebben in onsen Latijnschen
boeck van de cruyden.

Die cracht ende operatie.

D Aron verteert / maect subtiyl ende suyuert / ende daerom is hi goet tot
gheswellen / ende sonderlinghe aen de ooren. Die groen bladeren van
Aron heylen ende ghenesen die oude quade ghebreken ende fistelen / als
mense daer op leyt. Want eerst suyuereu sij die / maer daerna so heylen
sij die / ende maken dat die onnutte vochticheyt wtdroocht. Ditselue doet
oock die wortel / als sij ghepulueriseert wort / ende daer in gestroyt wort /
so suyuert sij die oude wonden van alle vuylicheyt / ende brengtse daer-
toe dat sij ghenesen. Sij verdrijft oock dat quaet vleesch dat inde won-
den wast. Die bladeren ende wortelen beyde op clieren gheleyt daer de
Peste in is / trecken dat vier daer wte ende ghenesen die. Die wortel ghe-
puluerizeert ende met olie van Roosen ghemengt / maect dat aenghesicht
claer ende suyuert. Aroncruyt metter wortelen in olie ghesoden / ende
werm daer op geseten / geneest die vichbladeren int fondement. Als men
eenen maedachtigen kase tusschen Aronbladeren leyt / so vergaen die ma-
den / ende den kase blijft goet ende gheduerich.

Van groote Clissen. Cap. XXIII.

Den naem.

A Roote Clissen heeten in Griec Arcium / Prosopium. In
Latijn Personatia. De Apotekers heetent Lappa maior /
ende Bardana. De oorsaken van sulcke namen staen ghe-
noech in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Haetsoen.

Groote Clissen hebben bladeren der Cauwoorden ghelijck / maer
nochtans grooter / herter / sweter / ende haerachtich / op dander sijde
ter eerdenwaerts aschverwich van coluere. Den steel is rondt / ende wit
ghemengt met purpurroot / ende heeft veel tackens ter syden / daeraen
wassen groote Clissen / die sijn eerst gruen / ende crighen veel crome
haeckens / daarmede dat sij aen de cleederen bliuen hanghen. Als die
Clissen bloeyen / so sijnse schoon licht bruyroot. Die wortel is slecht en
recht / ende lanc / buyten swert ende binnen wit / ende heeft eenen bitteren
smaeck.

B smaect.

Die plaetse waert wast.

Groote Clissen wassen gheerne bij de tuynen / aen de canten van ackers / in oude hoven ende ongebowde plaetsen.

Den tijt.

In Julio brengt dit cruyt sijn Clissen voort / ende die sijn purpurroet als sij bloeyen.

Die natuer ende complexie.

Die groote Clissen trecken tsamen / sij drooghen ende verteeren.

Die cracht ende operatie.

Die wortel eē drachma swaer met pijnnootkens ghestooten ende ghezoncken / is een costelijcke medecijne voor de gene die bloet ende etter spouwen. Si is oock goet ghestooten ende opgheleyt den ghenen die groote pijn in haer leden hebben / als die beenen en leden gebroken en gequetst hebben geweest. Die groen bladeren van desen cruyde sijn goet geleyt op oude vlceratien / want sij heylen ende ghenesen die. Die bladeren ghestooten ende met sout gemengt / sijn seer goet voor de ghene die van nateren / verwoede honden / ende ander veninich ghedierte ghebeten sijn / als men die daer op leyt. Desghelijcks die wortelen ghestooten ende daer ouer gheleyt. Si verdriift ooc die clieren ende croppen ontrent der kelen / Strume geheeten / als men se met smout oft lie se onder een mengt / ende daer op leyt. Die bladeren ghestooten ende met dat wit vanden eye ghemengt / heylt verbrandtheyt / als men dat selue daer op leyt.

Arcium.

Groote Clissen.

Van Gerthoy.

Cap. XXIIII.

Den Naem.

Gerthoy heet in Griecx ende Latijn Ascyron / en en wort inder Apoteken niet gheuseert.

Haetsoen.

Gerthoy is Sint Janscruyt niet onghelijck / maer tis grooter van tacken ende bladeren. Die stelen sijn purpur
dij oft bruyne

A

V oft bruynrroot van coluer. Die bloemē sijn geel. Dat saet is Sint Jans-
cruyt ghelijck / maer triectt bijna ghelijck als hers / ende als men dat met
den vingerē in stucken wrijft / so comt
daer bruynrroot sap wte.

Ascyron. Herthoy.

Die plaetse daert wast.

Herthoy wast geerne in row onge-
bowde plaetsen.

Den tijt.

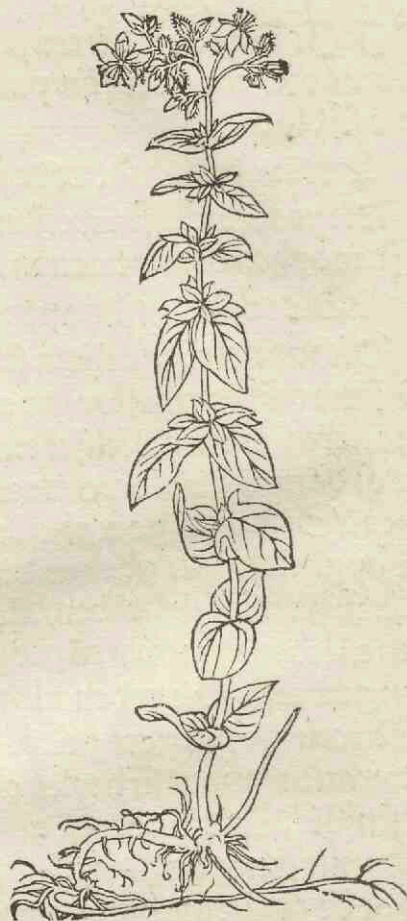
Herthoy bloeyt in Julio ende Au-
gusto.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is van subtyl substancie/
ende verwermt ende droocht.

Die cracht ende operatie.

E Tsiet van desen cruyde twee drach-
men swaer in Meede gesoden ende ge-
droncken / is goet voor dat Schiati-
ca / en drijft af wt den mensche die hu-
moren / Cholera geheeten. Maer men
moet sulcx so dicke ende so lange doen /
tot dat die patienten ghenesen. Herdt-
hoy is seer goet tot verbrandtheyt / als
dat ghestooten / ende daer op gheleyt
wordt. Die bladeren in wijn gheso-
den / ende die wonden daer mede ghe-
wasschen / heeft groote cracht om die
te heylen.

Van Coenraet.

Cap. XXV.

Den naem.

A Coenraet heet in Griecx ende Latijn Androsomon / ter cau-
sen dat wt sijn bladeren oft bloemen bruynrroot sap ghe-
lijck bloet compt / als men die met den vingheren in stu-
cken wrijft. Dit cruyt en wordt in de Apoteken niet ghe-
besighet.

Haetsoen.

Dit cruyt heeft cleyn teere tackkens ende schuettkens / die sijn bruy-
nrroot van coluere. De bladeren sijn drij oft viermael grooter dan de
Wijnruyte / ende als die in stucken ghewreuen worden / so compt daer
een sap wte dat is ghelijck bloet. Si sijn oock wtghespreyt inder hooch-
de ghelijck als twee vlueghelen. Dit cruyt heeft geel bloemen gelijk als
Sint Janscruyt. Dat saet dwelck in cleyn huyskens oft schaelfkens leyt /
is swert

Van Coenraet.

Cap. XXV.

Is swert Snelſaet ghelijck / ende heeft veel cleyn ticckens oft punctkens / ende ſmaect ſchier ghelijck hers.

Androſemon. Coenraet.

Die plaetſe daert waſt.

Dit cruyt waſt gheerne in rouwe ongheworde plaetſen / ghelijck dat Herthoy.

Den tijt.

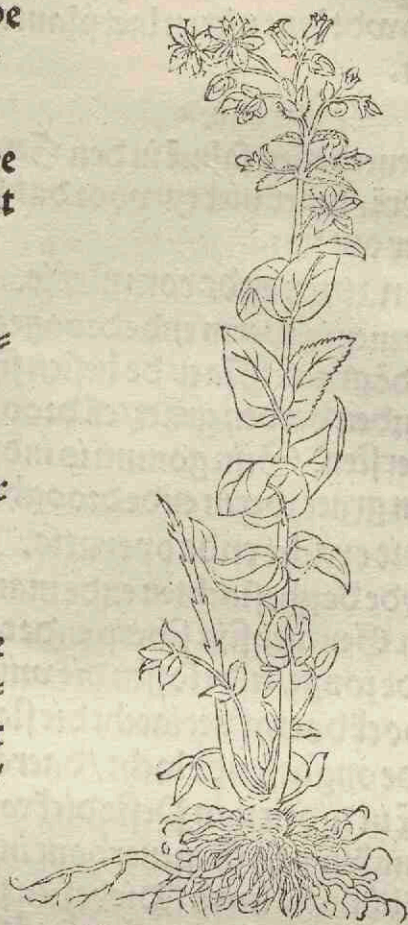
Dit cruyt bloeyt in Julio ende Auguſto.

Die natuer ende complexie.

Tverwermt ende droocht in alder manieren gelijck als Herthoy.

Die cracht ende operatie.

Coenraet heeft ſulcke virtuyt ende cracht ghelijck als dat Herthoy. Ende ooc ſo ſtelpet bloet / ende is ſeer goet den ghenen die dat Podagra hebben / alſment daer op leyt.

Van Geneuer.

Cap. XXVI.

Den naem.

Geneuer noemt men in Griec Arcenthos / ende in Latijn Juniperus. De Sneppen eten geerne Geneuerbeſien.

Beſlachte.

Geneuer is tweederhande / te weten groot ende cleyn. Den grooten Geneuer ſchiet op gelijck eenen boom / daer af dat den ſtock hooge is / en die tacken breet / ende die beſien veel grooter dan aen den cleynen Geneuer. Den cleynen Geneuer is leeghe / ſijn tacken liggen op deerde / ende heeft cleyn beſien.

Laetſoen.

Alle beyde de Geneueren ſijn altyt gruen / ende hebben ſmale ſcherpe ſtekkende bladeren. De ſtoc van den Geneuer heeft een dunne ſchorſſe / die lichtelick ſplijt / dat hout is leuerverwich. In den ſomer ſo loopt wt dat hout een gomme oft hers ghelijck wier oock / ende dat wordt in Dapoten Vernix geheeten. Si dragen oock beſien / die ſijn eerſt gruen / en daer na als ſij rijp worden / ſo worden ſij ſwert / en ſtaen wel twee iaer lanck eer ſij rijp worden.

Die plaetſe haerder waſſinge.

Geneuer waſt geerne ontrent der Zee / ende op dorre berghen. Het is
d ij een wildt

Veen wilt gewas / dat hem op plat ende ghebowdt lant niet en laet planten oft setten.

Den tijt.

Geneuerbesien salmē in den Herst vergaderē / maer niet eer voor dat sij twee iaer out sijn.

Die natuer ende complexie.

Geneuer is warm ende drooge in den derde graet. Maer de besien sijn warm inden derden graet / en drooge inden eersten. Sijn gommi is inden tweeden graet warm ende drooghe.

Die cracht ende operatie.

Beide de gheslachten ende manieren van Geneuer sijn scherp ende tanger op de tonge / ende lossen die vrine. Den roock daer af veriaecht die slangen / ende onghesondelocht / daerom so salmē in tijden van Peste dickwils roock maken van Geneuerhout in de camerē binnens huys. Die besien sijn

Cder mage goet / om die te stercken. Si verdriuen den hoest / inflatien en steecten des buyck / en alderhande veinijn. Geneuerbesien purgeren en openen die leuer en die nieren / want sij scheyden en maken dunne die grone en taye humoren en vochticheyt. Si lossen die vrine ter redelijcker wijsē. Si sijn den vrouwen oock goet als die moeder opclimt na therte / eest dat ment stoot en drinct. Die schorssen van den houte van Geneuerboom tot asschen ghebernt / ende met water aengestrecken / verdriift die cranwagie ende ruidicheyt. Geneuer hers oft gommi met dat wit vanden eye int slaep vanden hoofde / oft opt voorhoofst gestrecken / stelpt dat bloeden wt de nuese. Alsinen dese gommi met wier oock ende dwit vanden eye onder een mengt / ende op die mage leyt / so benemet dat opworpen / braken ende spouwen. Oock so stoppet den loop inden buyck. Gestooten ende gepuluerizeert / en in een weeck ey ingenomen / so stoppet dat ouergenen / ende troode melizoen. Den roock van dese gommi beneempt ende verdriift den snuff. Set doodet oock die wormen inden buyck / en gheneest ende droocht wte die quade fistelen oft loopende gaten / ende stelpt der vrouwen bloeme. Waert dat yemants handen oft voeten gheclouen waren / die sal die met dese gommi bestricken / ende sij sullen genesen. Geneuer olie is seer goet den genen die den cramp hebben / ende dat Schiatica / ende dient oock wel tot allerley siekten die van coude humoren comen.

Arceuthos. Geneuerboom.

Palina Juniperus.

Van Cattedaefkens cruyt.

Cap. XXVII.

Den Naem.

A

Attekaefkens cruyt heet in Griec ende Latijn Alcea.

Haetsoen.

De bladeren van dit cruyt sijn gekerft ende diep doorsneden gelijck xserherdt. Dit cruyt heeft drij oft vier stelen/die sijn rondt/ een elle hooghe/waeraf die schelle den Kemp gelijck is. De bloemen sijn gelijc Rooskens/root en lijfverwich/ende als die afvallen so comt dat saet daerna/dat is gelijc als caefkens ront tsamen gedrongen/gelijc aende Maluwe. Die wortelen van desen cruyde sijn wit/eenen haluen arm lanc.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt vindtmen op ongebowde vette velden.

Alcea. Cattedaefkens cruyt.

Den tijt.

Set brengt bloemen in Julio principaelick ende in Augusto.

B Die natuer ende complexie.

Cattedaefkens cruyt droocht/nochtans sonder sonderlinghe wermtte oft coude/alsoo wij in onsen Latijnschen Herbario int lange verclaert hebben.

Die cracht ende werckinge.

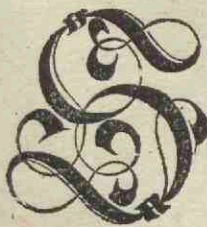
Alcea met cruyt ende wortelen in wijn oft water gesoden/ende gedroncken/stelpt dat roode melizoen/en gheheest die rupturen oft ghebrokenheyt van binnen. Die wortel heeft sonderlinge proprieteyt en cracht tot doncker oogen/want sommige meynen als men die voorsayde wortel aenden hals hanget ende draecht/dat sij tgesichte sterct/ende die oogen claer en suuer maect.

Van Steenruyte.

Cap. XXVIII.

A

Den naem.

Teenruyte/ oft Vrouwenhay/ oft Jonckvrouwen hay heet in Griec ende Latijn Adiantum/ende inde Apoteken Capillus Veneris. Maer doorsaken van alle desenamen staen int langhe verclaert in onsen Latijnschen Herbario.

d iij bario.

B vario. Vrouwenhay: eest daerom ghenaeempt / om deswille dattet dick ende schoon hay: maect alsment in de looghe vseert.

Haetsoen.

Capillus Veneris heeft bladeren gelijk Coriander als hi noch ionck is / ende niet met sijn stelen opghewassen en is. De bladeren van desen cruyde sijn witachtich / rontsomme ghekerst. De stelen sijn teer en bruyn swert glickende. Het en brengt noch bloemen noch saet.

Adiantum.

Steenruyte.

Capillus Veneris.

Die plaetse daert wast.

Vrouwenhay: wast gheerne in de lombre ende vochte plaetsen / bi de myren ende water.

Den tijt.

In den somer ist gruen / nochtans en verwelcket des winters niet heel.

Die natuer ende complexie.

Capillus Veneris is getempert aengaende die warmte en die coude / maer het droocht redelijken.

C Die cracht ende operatie.

cortademij Dit cruyt ghesoden ende ghedroncken / is goet den ghenen die eenen corten adem hebben / ende kichen / die ghebreck hebben in de milte / ende die de geelle hebben. Dit cruyt lost die vrijne / breekt den steen / ende stopt den loop in den buyck. Die van venijnich ghedier te ghebeten sijn / die sullen dit cruyt met wijn innemen. Het brengt den vrouwen haer maentstonde / ende iaecht af die Secundine. Tis goet voor

dbloet spouwen. Dit cruyt is goet row op debeten van dulle honden geleyt. Ende maect dat dat hay: wederom wast. Het verdrijft die swelende clieren aen de keele / gheheeten Strume. Alsmen dit cruyt in looghe leyt / so verdrijft die schelferen opt hoost. En verdrijft voek die sluy men die op de borst ende longen liggen.

Van Wijn

Van Wijngaert.

Cap. XXIX.

Den naem.

21

Wijngaert heetmen in Griecx Ampelos enophoros/ en in Latijn Vitis vinifera.

Geslachte.

Men vindt menigerley Wijngaert/ ende die brenghen oock menigherhande wijn/ dwelck noodeloos waere hier te vertellen.

Haetsoen.

Den Wijngaert heeft eenen stock die spreyt hem wte met veel ranccken. De schorffe vanden Wijngaertstock is alomme gheclouen ende geschelfert/ met sijn lange clauwierkens en draeykens hangt hij aen latten/ stocken ende staken. Alende ranccken wassen bladeren die sijn breed/ aen de canten gekerft ende doorsneden. Dat bloeyfel is een luttel wolachtich/ en loopt rontsomme de vrucht. De druynen sijn met veel besien te samen gehoopt/ ende die sijn somtijts bruyen/ somtijts rootachtich/ ende somtijts ende den meestendeel gruen. Elck besie heeft binnen keernen ende steenkens oft saet.

Die plaetse haerder wassinge.

Den Wijngaert wast vele in Vrancken landt/ Wirtenbergher landt/ aen den Rijnstroom ende Elsatien. Desge-
B lijcks oock in ander landen meer.

Vitis uinifera. Wijngaert.

Den tijt.

Dat bloeyfel van den Wijngaert thoont hem meestendeel ontrent den Solstitium oft Sonnenkeer/ en principelijcken ontrent Sint Medardus dach/ dat is den achtsten dach Junij. Maer in den Herst so wordē die druynen rijp.

Die natuer ende complexie.

Die natuere van alle tgene dat aen den Wijngaert wast / machmen wt sijn operatie kennen / die wij hier nae vertellen sullen. Die druynen diewyl datse noch gruen ende onrijp sijn / so vercoelen ende droogen sij. Maer als sij rijp sijn / so sijn sij werm ende voch-
tich in den eersten graet.

Die cracht ende werckinge.

* Die Wijngaert bladeren en clauwieren gestooten en overgeleyt / versaechtē
o' Laef- pijn

die pine

E die pine int hooft. Alsinen die met Gersten mondt mengt/so verſaechten ſij die ontſtekinghe ende ouergroote hitte vander maghen. Sulckē operatie hebben de bladeren oock alleene yergens op gheleyt. Dat ſap van den bladeren inghenomen is goet den genen die dat roode melizoen hebben/bloet ſpouwen/en een quade maghe hebben. Deſghelijcks oock den vrouwen die vrendt beluſtet ſijn. Alsinen die draeykens vande Wijngaert/of de clauwierkens in water te weycke leyt / ende daeraf drinckt/ſo hebben ſij dieſelue cracht ende operatie. Dat waterken oft traenken die roten Wijngaert druypen/met wijn ingenomen/verdrijft den ſteen. Het gheneeſt quade ſcorſticheyt/ruydicheyt ende alderley ſeericheyt/alsmen dat daer op ſtrijct / nochtans ſalmen de plaetſe eerſt met Salpeeter wrijuen. Dat voorſeyde water is oock goet voor dooghen / want het maect ſeer ſcherp geſichte. Dat ſap dat roten Wijngaert rancken loopt/alsmenſe aenſteeckt oft verbernt / dat verdrijet hayr / ende maect die huyt glat ende ſael. Die aſſchen van de afgheſneden wijngaertrancken/ende de baſten / ende ſteenen van de wijnbeſien / ghenen die ſweeren de froncelen/ende wratten des fondements / alſmen die met azijn daer op ſtrijckt. Deſe aſſchen ſijn oock goet met olie van Rooſen/Wijnruyte/ende azijn gemengt tot de ontſtelde leden die wt de cote ſijn. Die druypen verſch gheten / blaſen de maghe op / ende maken den loop in den buyck. Alsinen die druypen ophangt / ende een luttel laet verdrooghen. ſo ſijn ſij goet voor de maghe / ende brenghen appetijt ende luſt tot eten/ende ſtercken den onſtercken. Die baſten van de wijnbeſien geſoden/ende ghedroncken/ſijn goet den ghenen die den rooden loop ende den loop des buycks hebben. Si ſtoppen oock de maentſtonde van de vrouwen. Die wijnbeſiſteenen trecken tſamen/adſtringeren/ende ſijn der maghen aenghenaem. Als ſij ghedroocht ende gheſtooten/ende ouergeleyt worden / ſo ſijn ſij goet den ghenen die den rooden loop hebben / ende gheen ſpijſe ingehouden en connen. Die cleyn wijnbeſyken ſijn goet voor den hoeft / voor de nieren ende blaſe. Alſmenſe in den mondt neemt ende knowt/ſo trecken ſij die ſnoter na haer/ende purgeren thoof van coude humoren.

Van Doolwortel.

Cap. XXX.

Den naem.

A Doolwortel oft Wolfswortel heet in Griecx en Latijn Aconitum. Doorſaken waerom dit cruyt alſo ghenamt is/ſtaen in onſen Latijnschen Herbario.

Geſlacht.

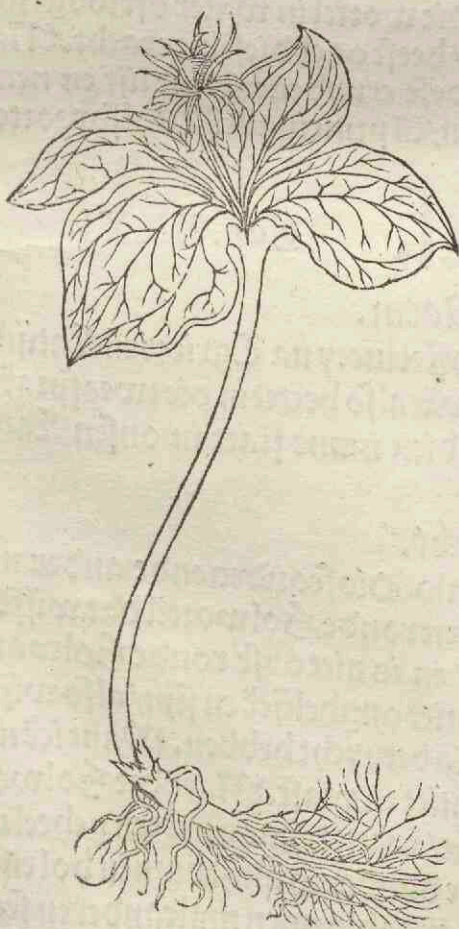
Dit cruyt is tweederhande. Deerſte heet in Griecx Pandalianches / en ſommighe Apotekers heetent in Latijn Vauverſa / oft Vau vulpina / oft Vau lupina. En in duytsch Doolwortel / oft Wolfsbeſien. Dat tweede heet Lycopodium in Griecx / om dat dit cruyt die woluen

B woluen doodet/ende daerom heetet in duytsch Wolswortel. Ende dit selue cruyt is drierley/deen den anderen seer ghelijckende.

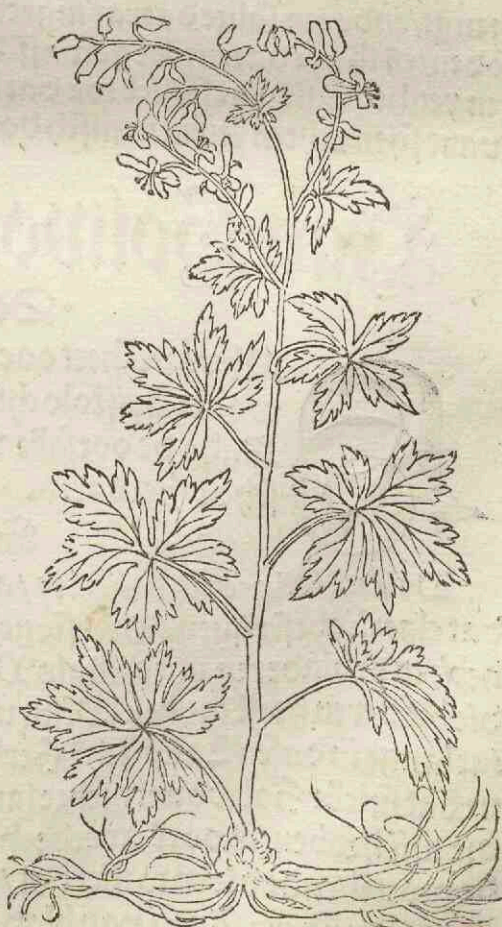
Tsaetsoen.

Doolwortel heeft drij oft vier bladeren den Verckensbroode oft wil de Cocommeren niet ongelyck/maer sij sijn cleynder/en staen in maniere van een sterre van een geset. Ende in den middel van desen bladeren wast een schoon ghesternt bloemken met drierley coluer verdeylt/eerst met vier swertgruene bladerkens/daerna acht cleyne geele streentkens oft haertkens/ende midden in dit bloemken staet een purpurroet viercantich cnopken/aentesien gelyck een oogken/dat wort een schoon bruyn besie/wildt van smake/maer nochtans suet. De steel is ront/een span hooge/ende is effen sonder knobben. De wortel is lanck/en ghelijck wel eenen Scorpioensteert/en is glat ende glijsterende. De Wolswortel heeft bladeren gelyc als Mollencruyt/in stucken gheclouen/elck blat met vijf onderscheyden ghelijck als aen de Sanickel/en sij verwen swertgruen. De stelen sijn een elle oft twee hooghe/ende die draghen bleeck geele scherpe huyskens/dat worden cleyne hawkens/ende daerin leyt swert ghehoeckt sadeken. De wortelen sijn swert met veel veeselinghen/gelijck als aen Heylicherscruyt.

Aconitum. Doolwortel.

Lycostonum. Wolswortel.

De plaetse

C

Die plaetse haerder wassinge.

Doolwortel wast geerne in dicke bosschen daer veel lombre is. Des ghelijcks oock aen sommighe houelen bij de heggen. Maer Wolfswortel vindt men in wilde diepe dalen/ende foreesten.

Den tijt.

Doolwortel crijcht bloemen op dleste van den April/ende int beginsel van den Mey/maer Wolfswortel bloeyt inde Mey/ Junio ende Julio/na gheleghentheyte van den iare.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn brandich van natuere/ende eten innerwaerts/ende ter cause van dien en salmens binnens lijfs niet innemen/ghelijck als de sommighe meynen.

D

Die cracht ende werckinge.

Doolwortel doodet die woluen gelijk als Wolfswortel/als men se in row vleesch steect en den volue voorworpt. Dese cruyden dooden oock ander beesten als sij die eten. Ende al eest dat Dioscorides scrijft dat men die Doolwortel tot pijn in de oogen van buyten vseren ende daer op leggen mach / nochtans ist beter dat men sulcke venijnighe cruyden laet varen/het en ware dat men die moeste vseren. Maer men mach dese cruyden ghebruycen om die luyfen ende neten daer mede te dooden / als men dat cruyt/saet oft wortel gruen stoot/ oft drooghe pulueriseert ende met olie mengt/ende een salue daer af maect. Die wortel in water oft looge ghesoden/en thayt daer mede gewasschen / heeft oock dieselue cracht. Maer ^{Nota} een yeghelick sie neerstelick toe dat hij dese cruyden niet int lijf en neme/want sij mochten eenen mensch dooden/en principelick Wolfswortel.

Van Holwortel.

Cap. XXXI.

Den Naem.

A

Holwortel heet oock Oosterlucy na Tgriec en Latijnsch woort Aristolochia/ wāt also heetet in die twee spraken. Ende de oorsake van dien name staet in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

De Oosterlucy is drijerley / also als Dioscorides ende ander meer dat claerlic bescrijuen. Deerste geheeten ronde Holwortel dat wijfken/hebbende bladeren ghelijck als Veel / en is niet onse ronde Holwortel/die bladeren heeft die der Wijnruyte niet onghelijck en sijn/ also wij dat int lange in onsen Latijnsche Herbario betuycht hebben. Want ick meyne dat sulcke Holwortel hier te lande niet en wast. Maer die Holwortel die wij hebben/is oock tweederhande/ want deene heeft een geheel ronde wortel/ende die en is niet hol / ende dander is alijt binnen hol en wort gehooft/anders sijn sij van bladeren ende bloemen malcanderen seer gelijck/also

25
 Blijck/also wij hier na breeder sullen verclaren. Dat ander gheslachte/
 dat in Latijn Aristolochia longa heet/en niet rotunda/also dat in onsen
 Latijnschen Herbario mids erruer daer bij geset is/ende in Duytsch ge-
 heeten wort lange Holwortel/dat is dmanneken. Dat derde wort in
 Latijn Clematitis genoempt/ende is ons noch onbekent.

Haetsoen.

De ronde Holwortel heeft eenen ronden effenen steel/ een span hoo-
 ghe/en daeraen swytsergruene bladeren/ die der tamme Wijnruyte bla-
 deren ghelijck sijn/ ende op tsop van elcken steel draecht sij bloemen/ die
 sijn van saetsoenen de Ridder sporen seer ghelijck/ sommighe bruyn ende
 die andere sneewit. Na dat bloeyfel volghen cleyn hawkens/daerin leyt
 Coolswert saet besloten/ghelijck als cleyn Wickelinskens. Die wortel is
 bij tijden hol/en bij tijden ooc massijf/en niet hol/ van binnen geel van co-
 luere/ende heeft eenen bitteren en eens deels schermen smaect. Die lan-
 ghe Holwortel heeft teere tacckens/ende bladeren ghelijck als Veel/ een
 weynich rondt/die bloemen sijn bleeckgeel ende lancck/gelijck scherpe hoe-
 deken/ende riecken sterck/ ende als sij wtghebloeyt hebben/ so worden
 sij ghelijck een pere. Die wortel is lancck/te sommighe plaetsen eenen vin-
 ger dick/binnen geel/ende rieckt sterck/sij is bitter ende een luttel scherp.

Aristolochia longa mas.
 Lange Holwortel.

Aristolochia rotunda.
 Ronde Holwortel.

D

Die plaetse haerder wassinge.

Onse ronde Holwortel wast gheerne in bosschen/ en in plaetsen daer veel lombre is. Maer de lange Holwortel vindt men bij tijden in wijnbergen ende hooge wildernissen/ ende in hoven daer sij gheplant wort.

Den tijt.

Deronde Holwortel compt seer haest wt int beginsel van de Lenten ende van de Meerte. Maer int begheinsel van den April so bloeyt sij volcomelick/ ende daerna verwelcken haer stelen/ ende sij en wort niet meer ghesien. De lange Holwortel bloeyt in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Beyde de Holwortelen sijn werm ende drooge inden tweeden graet perfectelijcken.

Die cracht ende operatie.

Die Holwortelen een drachma swaer met wijn gedroncken/ sijn goet teghen venijn ende die Peste. Sij ghenesen oock wat van slangen ghebeten is/ alsment daer op leyt. Met Myrthe ende Peper gesoden ende gedroncken/ so maken sij dat die vrouwen haer maentstonde crijghen/ sij drijuen oock wt die Secundine/ ende alle onghesonde materie die inde moeder is. Alsinen een tapken oft pessarium daeraf maectt/ so heeft dat dieselue operatie. Voorts so dienen sij oock tot cortheyt van ademe/ kichen ende hicken/ vallende siecte/ tot den cramp/ ende weedom inde sijde/ als sij in water ghesoden ende ghedroncken worden. Dese wortelen als sij noch gruen sijn ghestooten/ trecken doornen/ splinters ende pijlen wt/ alsment daer op leyt. Si sijn ooc goet tot alderhande loopende en veruulde vlceratien/ want sij suyueren/ drooghen en heylen die. Maer sonderlinghe suyueren ende ghenesen sij die vlceratien ende ghebreken in heydelijcke plaetsen/ alsment in wijn siedet ende daermede wasschet/ en dat puluer oft poeder vande ghedroochde wortelen daerin stroyt. Het suyuert die tanden/ alsment die daermede wrijft. In somma die Holwortelen verwormen/ reynigen/ suyueren/ maken subtyl en verdeylen alle groue vochticheyt ende humoren int lijf.

Van Bryonie.

Cap. XXXII.

Den naem.

A

It cruyt heet in Griec Bryonia/ in Latijn Vitis alba/ in Duytsch witten Wijngaert/ ende inde Apoteken heetment ooc Bryonie. Sommige noement oock Duyuelskerfen/ om sijn roode besien wille.

Haetsoen.

Die stelen van Bryonie schieten haest hooch op/ en thangt hem alomme met sijn clauwierkens ende draeykens aen die tuynen/ haghen/ mueren ende struycken/ alomme waert ghereycken can ghelijck de Hoppe.

Sijn

Van Bryonie.

Cap. XXXII.

Bryonia.

Bryonie.

Sijn tacckens/bladeren en clauwieren
sijn den Wjngaert gelijk / maer
nochtans wat rouwer / en meer ghe-
hayt. Si draecht cleyn schoon witte
bloemkens / dat worden ronde besy-
kens / die sijn eerst gruen / ende daerna
als sij rijp worden gants root. Die
wortel is wit / groot ende dicke.

Die plaetse daert wast.

Bryonie wast oueral aen tuynen
en hegghen / daer clint sij op / also als
voorseyt is.

B

Den tijt.

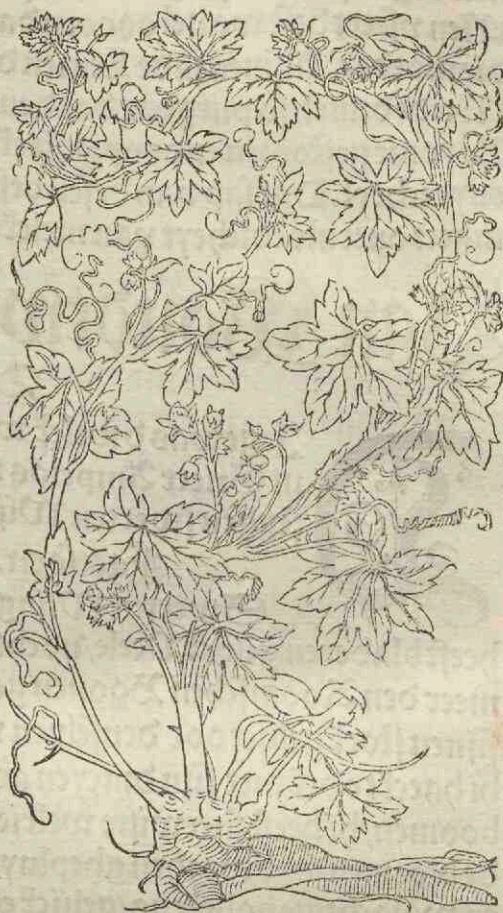
Bryonie bloeyt den gantsen somer
door tot inden Herft / sij beghint ter
stont te bloeyen int leste vanden Mey.

Die natuer ende complexie.

Die ionghe spruytens sijn eens
deels bitter / ende een luttel scherp / sij
adstringeren en trecken tsamen. Die
wortel droocht en verwermt redelic.

Die cracht ende operatie.

Die ionge schuettens ghesoden en
geten / lossen die vruene / ende maken saechten camerganck. Die bladeren /
vruchten en wortel sijn scherp / en daerom sijn sij goet tot alderhande on-
reyn wonden en gesweeren / want sij suyuere en droogen sulcke vuyl vl-
ceratien. Die wortel suyuert dat lichaem / en verdrijft die rimpelen / ende
daerom als sij met Krnen en Fenigrieck gemengt en aengestrecken wort /
so maect sij een schoon aensicht / verdrijft en verteert die plecken / sproeten
ende ander swerte masen. Desgelijcke operatie heeft sij oock als men se in
olie siedt tot dat sij morw ende weeck wort. Si verteert oock dat geron-
nen bloet / als men blaw geslagen oft gestootē is / en die nijnmagelen daer
dat vleesch ouer wast. Si breekt oock die apostuenien en gesweer / als men
se met wijn daer op leyt. Dese wortel gestooten ende opgeleyt / treckt wt
die gebroken beenē. Si is oock goet den genen die met de vallende siecte /
popelcye / swijmelinghe / ende dierghelijcke siecten beuangen sijn / als men
dicwils int iaer een drachme swaer daer af inneempt. Waert sake dat ye
mant van slangen gesteken ware / die mach dese wortel oock innemē. Die
beuruchte vrouwen sullen haer voor dese wortel wachten / want sij doo-
det die vruchten in moeder lichaem. Lest dat ghij een dunne Electuarie
met huenick van dese wortel maect / so is sij goet den genen die verstickē
willen / die den hoest hebben / ende van binnen gebroken sijn. Dertich da-
gen van dese wortel met azijn gedroncken / maect de milt cleyn. Als men se
e ij met

D met vigen stoot en yergens op leyt/ so heeft sij dieselue cracht en operatie. Men vseert dese wortel ooc om daer ouer te sittē baden / wāt sij purgeert die moeder. Alsinen inde Lenten dat sap wt dese wortel perst ende met Meede drinct/so purgeert dat den mensch van sluymen. De vrucht van Bryonie gestooten ende opgestreken / is goet tot alderley seerichēyten ende ruydichēyten. Dat sap van desen besien met Terweghesoden ende gheten/ maect oueruloedichēyten van melcke.

Van Woudtwijngaert. Cap. XXXIII.

Den Naem.

A It gewas dwelck wij hier Woudtwijngaert heeten / heet in Griecx Ampelos melena/ in Latijn Vitis nigra/ dat is te seggen swerten Wijngaert. Sōmige heetent oock Lenen.

Laetsoen.

Vitis nigra. Woudtwijngaert.

S Swerten Wijngaert heeft bladeren gelijck Dee/le/ nochtans meer den Roomschen Boonen gelijck/ sijnen stock gelijck ooc denseluen wel/ hi haect oock met sijn draeyen aen de boomen/ hi heeft sneewitte welriecken de bloemen/ dat worden ghepluymde en wolachtige bollekens/ gelijck eenen grūsen baert aen te sien. Sijn saet is gelijck als druyskens tsamen gedrongen/ eerst gruen / ende daerna alst rūp wort so ist swertbruyn. De wortel is buyten swert en binnen geel / gelijck als Boesboom / dwelck wi Palmboom heeten.

B Die plaetse daert wast.

Vitis nigra wast geerne in heggen ende haechbosschen / ende cruypt opwaerts aē de boomē/ also voorseyt is.

Den tijt.

Swerten Wijngaert bloeyt in Julio/ ende brengt sijn saet in Augusto.

Die natuer ende complexie.

De natuere ende complexie van desen cruyde is der Bryonie gelijck.

C Die cracht ende operatie.

Die ionge schuetkens van desen cruyde machmen eten gelijck als ander cruyden/ sij lossen wel vūne / en brengen den vrouwen haer maents stonde. Si maken oock de milt cleyn. Sij sijn ooc den genen goet die de vallende

vallende sieckte hebben/die swijmelinghe hebben/en die in haer leden ver-
leemt sijn. Die wortel heeft sulcken operatie gelijc als de Bryonie/maer
niet heel so crachtich. De bladeren van desen cruyde met wijn gerveert/
genesen de beesten die scorst aen haren hals sijn/als ment daer op strijct.
Men machse oock in sulcker manieren leggen op de leden die ontfelt sijn
wt de coten.

Van Amaranth. Cap. XXXIIII.

Den naem.

A

De cruyden heet wij Amaranth na den Griecsche/daer
om dat sijn bloemen niet en verwelcken ghelijc als van
andere cruyden/want int midden vanden winter besa-
get men dese bloemen tot de cranskens oft croonen.

Geslachte.

De Amaranten sijn tweederley. Deerste heeft schoon goudtgeel bloe-
men/en die heetmen in sommighe plaetsen Rhijnbloemen/om datse ont-
trent den Rhijnstroom tusschen Spier ende Worms gheerne wassen.
Sommige noement Mottenbloem/oft Mottencruyt/want die motten
en comen in die cleederen niet als dese bloemen daer bij liggen. Sommi-
ge Apotekers heeten dit cruyt Stichas citrina. Dat ander gheslachte

Amaranthus. Mottencruyt.

Flos amoris. Glouweelbloemen.

e ij heeft

heeft donckerroode bloemen gelijk flouweel/en wt dien heetment Flouweelbloemen/ende Flos amoris na den Latijne.

Maetsoen.

Mottencruyt heeft teere stelen en tacrkens/lange ende finale bladeren gelijk xsope/ende die sijn bitter van smake/ ende wit ghelijck Aueroone dwijfsen. Elck steelken is ront/en aschverwich van coluere/en draecht op tsop goudtgeele ronde cnopachtighe bloemkens/die nimmermeer en verwelcken/maer altijt haer verwe houden. De wortel is cort/dunne
C ende swert. Maer de Flouweelbloeme heeft ronde purpur stelen/met schuetkens en tacrkens ter syden/die bladeren sijn den grooten Basilicom gelijk/maer sij sijn grooter ende langer. Aent opperste vanden steel staen purpurroode bloemen/die staen tesamen gedrongen gelijk een are/ende als die bloeyen/so brengen sij voort swert cleyn sadeken/dat is effen ende gelickende/ende leyt in cleyn huyskens gesloten. Dit cruyt is seer play sant om sien/maer het en heeft geen ruck.

Die plaetse haerder wassinghe.

Mottenbloemen wassen geerne in row/drooghe ende sandachtighe
D plaetsen/en op dorre heyden die bi dwater liggen. Maer Flouweelbloemen plant men inde hoven ende in teylen.

Den tijt.

De Mottenbloemen bloeyen in Junio en Julio. Maer de Flouweelbloemen inden somer/ende sonderlinge in Augusto.

Die natuer ende complexie.

Mottenbloemen sijn sonder twijfel werm en drooge van natuere/dat can men aenden smaek kennen/die is bitter. Floramor/oft Flouweelbloemen droogen wt/ende als sommighe meynen so vercoelen sij oock.

Die cracht ende werckinge.

E Rhijnbloemen in wijn gesoden ende gedroncken/sijn goet den genen die met pijn haer water maken/ende die van slangen gebeten sijn/ende die met Tsciatica gequelt sijn/ende den genen die gebroken sijn. Si brengen den vrouwen oock haer suuerheyt. Si verdrijven dat gheclontert ende gestolt bloet inden buyck/ende inde blase/als si met huenick en azijn gemengt/ende also ghedroncken worden. Alsmense anderhalf drachme swaer met slechten witten wijn nuchteren drinct/so stoppen sij den snuf/ende distillatie wt den hoofde. Dese bloemen bewaren de cleederen dat sij vande motten niet geten en worden. Die voorsseyde bloemen in wijn gesoden ende gedroncken/iagen de wormen af. Als sij in looghe ghesoden sijn/so dooden sij de luyssen. Si verteeren oock ende verdrijven alderley herte inflammationen. Si sijn oock goet tot verbrantheit/als sij met huenick daerop geleyt worden. Floramor/oft Flouweelbloemen gemerckt dat sij seer droogen/als sij met wijn inghenomen worden/so stoppen sij den loop des buyckx. Ende sijn oock voort meer goet tot alle tghene dat wel droogens behoeft.

Van Akeleye.

Den naem.

Akeley en heet op den dach van heden in Latijn anders niet dan Aquilegia/ende en heeft ooc voortijts in Griec en Latijn anders geen naem gehad/so veel als mi kennelic is.

Haetsoen.

Akeley heeft bladeren ghelijck Vergouwe/maer sij sijn ronder en saechter. De stelen sijn meer dan een elle hooge/ende sijn ront ende effen/en op dieselue wassen veel schoon bloemen/die sijn dubbel gheuult/en aende clocke wassen vijf crōme haectkens/schier ghelijck Ridder sporen. Dese bloemen sijn hier te lande gemeynlic blauw/men vindter ooc heel witte/ende purpurbruyn/en sommige sijn ooc rootbruyn. Als die bloemen afvallen/so wordent bollekens oft cnopkens met vier oft vijf scherpe dingerkens aen malcanderen/gelijck aen swert Coriander/ende daerinne leyt lanc swert saet. De wortel is sommijts eenen vingher dick/met veeselinghen ter sijden.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne inde houe aldaert gheplant wort. Men vindt oock in vette beemden/en in bosschen die hooghe ligghen/somwijlen oock aen steenrooten ende mueren.

Den tijt.

EAkeley bloeyt inden May en Junio.

Die natuer ende complexie.

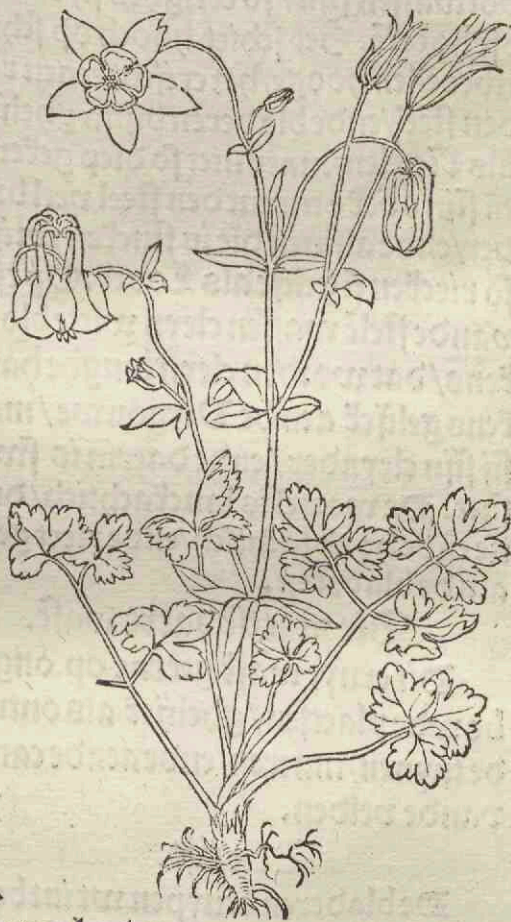
Gemerct dat dit geheel cruyt geneycht is tot sueticheyt van smake/so eest noot dattet redelijcken worm van complexie is.

Die cracht ende operatie.

De Akeley heeft sulcken operatie ghelijck als de bladeren van witten Hoemst/daeromme so verteert sij/en verdeylt ter redelijcker wijse/sij dilateert/sij versuet de pine/en brengt die gesweeren en vlcerationen tot rijpheyte. Als men Terwen oft Gersten meel met Akeleyen mengt/so wort sijn cracht daer door te stercker/en droocht dan meer dan te voren. En daer om mach si in deser manieren tot ruydicheyt en ander gesweeren en vuyl vlcerationen gebesiget worden. Der Akeleyen worden van sommige nieu Apotekers veel versierde en valsche proprieteyte en operatie toegegeuen.

e iij Van Loock

Aquilegia. Akeleye.

Van Loock sonder loock.

Cap. XXXVI.

Den naem.

A Loock sonder loock heet in Latijn *Alliaria* / om dattet van rucke den Loock ghelijck is.

Laetsoen.

Dit cruyt so wanneer dattet eerst wtcomt / so heuet ron de bladeren die sijn blauw Violetten cruyt ghelijck / maer sijn

sijn breeder ende grooter. Ende als si volwassen sijn / so crijghen sij canten oft hoeckē. Het schiet hooch op schier twee ellen hooge / het crijcht eenen ron den steel / ende bladeren bijna ghelijck als Netelen / maer niet so diep gekerft / en sijn oock ontrent den steel veel breeder / ende als men die in stucken wrijft / so riecken si gelijc als Loock. Op tsop vande stēle wassen cleyn witte bloemkens / dat worden cleyn langhe hawkens gelijck aen de Vergouwe / maer sijn sijn cleynder / ende daerin is swert saet. De wortel is lancachtich / dunne ende houdtachtich / ende riect gelijc als de bladeren.

Alliaria. Loock sonder loock.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne op ongeboude plaetsen / ghelijck als ontrent de tuynen / mueren / ende aende canten vande velden.

Den tijt.

De bladeren cruypen wt int begin vanden Lenten / ende inden Meerte.

Ende bloeyt inde Mey ende Junio / ende brengt daerna saet.

Die natuer ende complexie.

C Dit cruyt verwermt ende droocht.

Die cracht ende operatie.

Loock sonder loock dient seer wel tot gruen sauce. Het verwermt / en verdeylt / ende maect subtyl die groue slijmachtighe humoren ende rochticheyt. Dit saet ghestooten ende daer aen plaester ghemaect / ende met azijn ghetempert / ende op de moeder gheleyt / beledt haer dat sijn niet opwaerts en treect / en brengt de vrouwen wederomme tot haer seluen. Dit cruyt heeft bijna sulcken operatie ghelijck als Kerse.

Van Netelen.

21

Den naem.

De Netelen heeten in Griecx Alcalyphe oft Cnide/ende in Latijn Vrtica. De redene van dese namen staet beschreuen in onsen Latijnschen Herbario.

Geslachte.

Dioscorides scrijft datter twee gheslachten oft manieren van Netelen sijn. Deerste is gants row/ende is die rechte Netel diemen nu in Latijn Vrtica Romana/ende in Duytsch Roomsche Netel noempt. Dat ander gheslachte en is niet so row/ende is wat saechter/ende datselue en heb ick noch niet ghesien. Dese twee gheslachten van Netelen sijn tam/ende sijn wassen van haer seluen niet/het en sij datse te voren gheplant oft ghesedt worden. Plinius scrijft noch van sommige wilde gheslachten van Netelen/ende van dien sijn oock onse Seeren Netelen/die alomme hier te lande wassen/ende dier sijnder oock tweederley. Deen is seer groot/ende heet in Latijn Vrtica maior/ende in Duytsch grone Netelen. Dat ander is minder/ende heet in Latijn Vrtica minor/ende in Duytsch Seeren Netelen. Plinius scrijft van een onder de wilde Netelen die rieckt sterck/dewelcke hi Herculaneam noemt/ende die en bernt oft en steect niet.

Vrtica Romana, Roomsche Netelen.

Vrtica maior, Grone Netelen.

Facitsoen.

De Roomsche Netel heeft eenen ronden en rouwen steel/die is heel scherp. De bladeren sijn langachtich ende diep gekerft oft gekertelt/ende crijcht witte bloemen/ende als die afvallen/so worden ronde cnopkens oft bollekens/va veel cleyn hole dingertkens te samen geset/daerin leyt saet/dat is Lijnsaet seer ghelijck/maer tis minder. Die wilde diemen Heeren Netel noempt/wast hooch op/ende heeft bladeren die sijn de Roomsche Netel niet seer onghelijc/maer sij en sijn so seer niet gekerft. Saren steel is row ende hayrachtich/en daeraen wast saet met wtgespreyde purpurbruyn veeftkens/daerwt wrijft men wit saet gelijk Hirs/maer tis veel cleynder. De wortel is lanck/ende geel van coluere/ende vliddert hier ende daer in deerde. De groene Netelen sijn met stele/bladeren ende wortel de Heeren Netelen gelijk/maer nochtans cleynder. Maer tsaet is grooter dan die voorgenoemde/ende oock sweter/ende is ghelijck Lijnsaet.

Die plaetse haerder wassinghe.

Die Roomsche Netelen en wassen niergent hier te lande van haer seluen/maer men moetse planten. Die wilde Heeren Netelen vindt men ontrent de tuynen/hegghen ende mueren.

Den tijt.

Dat saet wort vergadert inden Vogst.

Die natuer ende complexie.

Die Netelen sijn van subtyl substantie/werm en drooghe/nochtans en sijn sij niet overheet.

D

Die cracht ende werckinge.

Netelbladeren met sout ghestooten ende opgheleyt/ghenesen tghene dat van dulle honden ghebeten is. Ende groote sweeren. Desghelijcks oock op vnyl vlcerationen/ghelijck als de Cancker ende dierghelijcke/ghesleyt/so suyueren sij dieselue ende ghenesen die. In ghelijcker manieren verdeylen ende verdriuen sij alderhande gheswel/als ghesweer ontrent den ooren/ende dierghelijcke inflammationen ende bloetsweeren. Si sijn ooc goet voor de sweerende milte/als men een plaester daer af maect/ende daer op leyt. Die voorgenoemde bladeren met dat sap ghestooten/ende

En op voorhoofd gheleyt/stelpt dat bloet dat wten nuese loopt. Alsment met Myrhe stoot/ende tapkens daeraf maect / en in der vrouwen schamelheyt doet/so brengt dat den vrouwe haer suuerheyt. Maer als men se versch op de moeder leyt die onder wt wil comen/so doense die weder om achterwaerts keeren. Dat saet van Metelen met sueten wijn gedroncken/trect den mensch tot lust om bijslapen/ende opent die moeder. Dat voorseyde saet met huenick ghemengt / ende een Electuarie daeraf ghe-
maect / is goet voor de ghene die den sich hoeft hebben / ende dat Pleuresis/ende ghesweer inde longhen. Het doet oock wel wtleggghen/ende het purgeert de borst. Die bladeren met mosschelen ghesoden ende ghedroncken / maect eenen saechten camerganc / ende doen wel water maken. Als men die bladeren siedt / ende dat water daeraf met een luttel Myrhe mengt ende drinct/so brengt dat den vrouwen haer suuerheyt. Dat sap
Svande voorseyde bladeren inden mont ghenomen ende ghegorgelt / is goet voor den huych. Dit saet is den wilden Peter selie/Cicuta/ende vernijnige campernoelien contrarie. Dit saet doet oock lichtelick spouwen/alsment des auonts na den eten met Neede een half drachme swaer inneempt. Met sueten wijn ghedroncken/eest goet tot inflatie vander maghe. Metel in looghe gheleyt / is goet tegen dat wtvalen vanden hayre/ende verdriift die quade seerichheit / desgelijcks oock dat saet. Die bladeren met berensmout gestooten/sijn goet tot dat Podagra / ende alderley pijn ende weedom der leden.

sime hoeft

voor den lijg

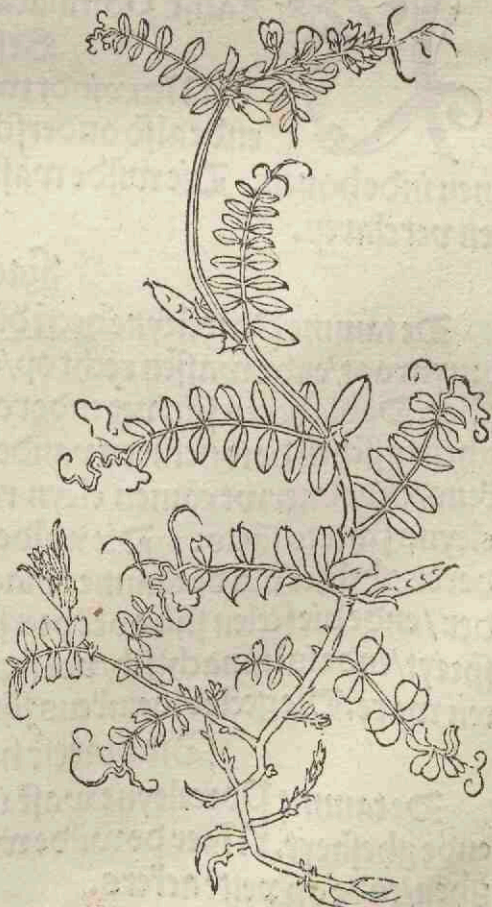
Van wilde Wicken. Cap. XXXVIII.

21 **W**ilde Wicken oft Vitsen heet in Griec en Latijn Aphace. Somige Apotekers heetent Os mundi/en Vitia syluestris.

Tsaetsoen.

Wilde Wicken dat is een cleyn gewas / ende is hooger dan de Linsen/en heeft ter syden aen synen steel teere bladerkens/wtghespreyt ghelijck als vlercken / en met syn draeykens haket allesins aen. De bloemen sijn purpurbruyn/en gelijcken wel de bloesel vande Erwtten/maer si sijn cleynder. De bloem dat wordē hawkens/e luttel grooter dan aen de Linsen/en daerin

Aphace. Wilde Wicken.

sijn drij

Van wilde Wicken.

Cap. XXXVIII.

Sijn drij oft vier Wicken/die sijn sweter ende cleynder dan Linsen.

Die plaetse daert wast.

Die Wicken wassen van selfs opt veldt ende in hegbosschen.

Den tijt.

B Dit ghewas bloeyt inden Mey/en daerna so crijghet hawkens/daer in leyt swert saet.

Die natuer ende complexie.

Die wilde Wicken sijn redelick ende middelmatelic worm/ende drooghen seere.

Die cracht ende operatie.

Die Wicken trecken tsamen/ende daeromme als mensse droocht ende stoot ende yergens op leyt/oft datmen drinckt van den water daer sij in ghesoden sijn/so sijn sij goet teghen dat walghen/ende stoppen den loop des buycks. Drij oft vier van dese Wicken ghegeten/stillen die verbrant heyt ende dat suer opworpen vander maghe. Somma de Wicken hebben meer cracht om te stelpen dan de Linsen/maer anders hebben sij bijna eenderley cracht ende operatie.

Van Porceleyne.

Cap. XXXIX.

Den naem.

A Orceleyne oft Burgel heet in Griecx Andrachne/ende in Latijn Portulaca.

Geslacht.

Nien vindt tweederhande Porceleyne/tam en wilt/ende also onderscheydse Dioscorides. De tamme plant men inde hoven. Die wilde wast van haer seluen/also wij hierna sulen verclaren.

Gaetsoen.

B De tamme Porceleyne heeft dicke vette ronde stelen/die sijn een luttel bruynrout/ende wassen recht op/een span hooge/ende somtijts oochhogher. De bladeren sijn vet ende rondachtich inde lengde. Die stelen draghen tusschen de ioncturen vande bladeren/en int sop bleeckgeele bloemkens/ende daerwt comen cleyn ronde bedeckte schaelfkens/die sijn vol cleyns swerts saets. Die wilde Porceleyne heeft vette stelen ende bladeren ghelijck als de tamme/maer sij sijn cleynder/teerder ende sijn alder/ende die stelen sijn oock peerscher. Sij leyt altijt op deerde wtghe spreyt/ende is lijmachlich/vol saps/ende suerachtich/als oft sij ghesouten ware. Die geele bloemkens sijn oock cleynder dan aen de tamme.

Die plaetse haerder wassinghe.

De tamme Porceleyne wast inde hoven/aldaer sij gheplant wordt ende ghesaeyt. Maer de wilde wast van sels op steenrooten/wijnberghen/ende op vette ackers.

Den tijt.

C

Den tijt.

Porceleyne tam ende wilde beginnen te bloeyen van Junio astot int den Herft. Die bladeren salmen vergaderen in Junio ende Julio / ende daerna dat saet.

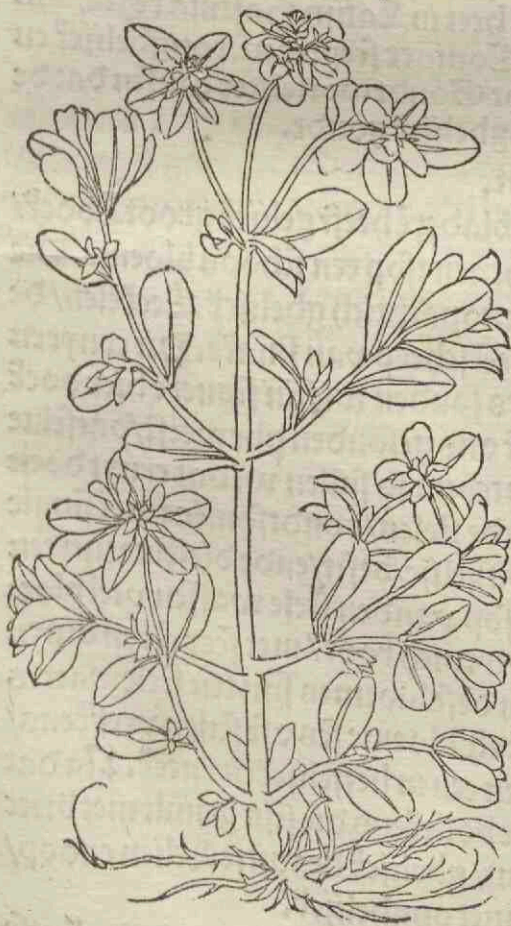
Die natuer ende complexie.

De Porceleyen tam en wilde sijn van natueren coudt inden derden graet / ende vochtich inden tweeden. Si sijn oock een luttel suer / als oft sij ghesouten waren / ende daerom werden sij in ouden tijden inde pekel geleyt gelijk als die Olien ende Capers. Die Italianen vseren die veel heden sdaechs int salaet.

Die cracht ende operatie.

Porceleyne met Gersten mout gemengt en geapliceert / verdrijft die pijn int hooft / die hitte ende rootheyt van oogen / die pijn inde mage en inde blase / ende blusschet dat wildt vier. Porceleyne geknowt / beneempt die buemicheyt vanden tanden / ende die ouergroote hitte inde mage en inde dermen / ende stopt den loop inden buyck. Si geneest ende heylt die gequetste nieren ende blase / ende blust en beneempt den lust om bij te slapen. Sulcken operatie heeft oock dat sap / ende is seer goet tegen de cortse. Set doodet oock die wormen inden buyck / ende stelt dat bloetspou-

Portulaca hortensis.
Tamme Porceleyne.

Portulaca sylvestris.
Wilde Porceleyne.

f wen/den

wen/den rooden loop/ende die rugader/Hemorrhoides geheeten/ende alderley bloetloop. Dit sap doet men oock inde oogesaluen. Als yemant sijn hooft wee doet vande sonne/so salmen dit sap met olie van Roosen mengen/en daer op strijcken/oft laten van bouen neder opt hooft druypen. In somma Porceleynne vercoelt alderhande hittige gebreken/en ghe merckt dat sij een luttel row is/so is sij oock goet om alderhande loopen ende fluxien te stelpen. Als yemant van binnē inde keele gequetst is/so sal hi Porceleynne sieden/ende van dat water gorgelen. Dit cruyt salmen knauwen als yemant sijn tanden loteren en waggelen/want het maectse vast. Het maect oock een goede stercke maghe/als ment met azijn ende olie bereyt/ende in salaet etet.

Van Asphodelus.

Cap. XL.

Den naem.

A It cruyt daer wi in dit Capittel af handelen/heet in Griecx ende Latijn Asphodelus/ende inde Apoteken Asfodillus.

Geslachte.

Dit cruyt is tweederhande/alsoo Plinius lib. xxi. cap. xvij. claerlick beschrijft/en wi dat in onsen Latijnschen Herbario met veel woorden betuycht hebben. Deerste dat is dmanneken/en mach in Duytsch Heydensche bloeme/oft Heydensche lelie geheeten worden. Dander is dwijfsken/ende dat heet in Latijn *Sasula regia*/om deswille dattet met sijn bloeyfel eenen Conincx scepter niet onghelijck en is. Sommighe heetent bouen int landt Goudtwortel/ter causen dat de wortel van desen cruyde gants geel is ghelijck goudt.

Tsaetsoen.

Dioscorides scrijft dat dmanneken bladerē heeft gelijck groot Loock/ende heeft eenen langen steel/die draecht aen tsop een schoon bloeme. Die wortelen sijn lanckachtich/rondt oft cnopachtich ghelijck Reckelen/de Mastbloemen niet onghelijck/ende is heel scherp van smake. Dit cruyt en is ons noch niet ter hant comen/anders souden wi sijn figurere hier oock mede geset hebben. Maer dat saet heeft ons gesonden gheweest/datselue willen wi saeyen/ende eest dattet voortcomt so sullen wi dat cruyt doen contrefeyten. Dat wijfsken heeft ronde stelen/rondtsomme met sinale lange bladeren/de Goudstribbe niet ongelijc/beset/ende dieselue sijn een weynich taey/en niet ghehackelt. Op tsop vanden stele wassen veel bloemen/die sijn dickachtich ende vet/lifverwich root/met seer cleyn bruyn tipkens bespraeyt/ende die bladerē van dese bloemen sijn ten stelewaerts crom om gewelft. Inde midden heeft elc bloeme ses oft seuen veeftens/en daeraen wassen hoykens/die hebben eenen lieffelijcken rueck. Na dat sij gebloeyt hebben/so comē daer lange bollekens die sijn geuult met breet geel saet. Die wortel is geel gelijck gout/ghelijck de witte Lelien cnoop/met veel veeselingen/eenen Loockbol niet onghelijck.

Die plaetse

Van Asphodelus.

Cap. XL.

Asphodelus. Affodille.

D Die plaetse daert wast.

Dmanneken en wast niet van hem seluen in onse landen / maer men moet inde houe planten. Dat wuysken wast oueral in hooge wouden oft boschen / en somtijts oock op de beemden die op hooghe berghe ligghe / gelijck als te Tubinghen op den Osterberch / daer wastet met hoopen.

Den tijt.

Dat wuysken bloeyt in Junio. Dat manneken en hebbe wi noch niet gesien.

Die natuer ende complexie.

Die wortel van dmanneken is werm en drooge. Desghelijck oock dat wuysken / maer niet so seer als dmanneken.

Die cracht ende werckinge.

E Die wortel van dat manneken lost die vrjne / het brengt den vrouwe haer maetsfonde. Si is goet voor weedom inde sijde / en voor den hoeft / als men se een drachme swaer gestooten in wijn drinct. Waert dat yemant van slange oft nateren gebeten ware / die sal nemen de bladeren / wortel en bloemen / ende met wijn tempereren ende stooten / ende daerop legghen. Dese wortel is oock goet tot alderhande vuyl sweeren die voorts en voorts eten / ende principelick tot sweerende borsten / als sij in wijndroessem gesoden ende daerop gheleyt wort. In somma / dese wortel heeft schier eenderley operatie gelijck de Mansfooren ende Slangencruyt / want sij reynicht en scheydt / sij is van subtil substantie / en verteert / sij opent oock al wat verstoppt is / ende daerom so en isser nauwelick gheen beter medicijne tot de geelsucht dan dese wortel / in wijn ghesoden ende gedroncken. Eest dat mensche tot affschen bernt / en een salue met huenick daer af maect / en strijct / so wort dat wtvallende hayr wederom wassende. Dat wuysken / waer af de wortel en bladeren taey en bitter sijn / heylt sweeren ende wonden / ruydicheyt / ende ander oude gebreken. Die wortel is oock goet met Gerste ghesoden voor de ghene die wt drooghen ende afnemen. Men mach se oock met meel menghen / ende broot daer af maken ende eten. Daerom me so pleechmen in ouden tijden / also Hesiodus ende meer ander scrijuen / dese wortel daghelijck inde spijse te besighen.

f ij Van Melde.

Den naem.

21

Melde heet in Griecx *Atraphaxis* ende *Chrysolachanon* / in Latijn *Atriplex* / ende dien naem blijft noch inde *Apoteke*. De oorsake van sulcken namen hebben wij geset in onsen Latijnschen boeck vande cruyden.

Geslacht.

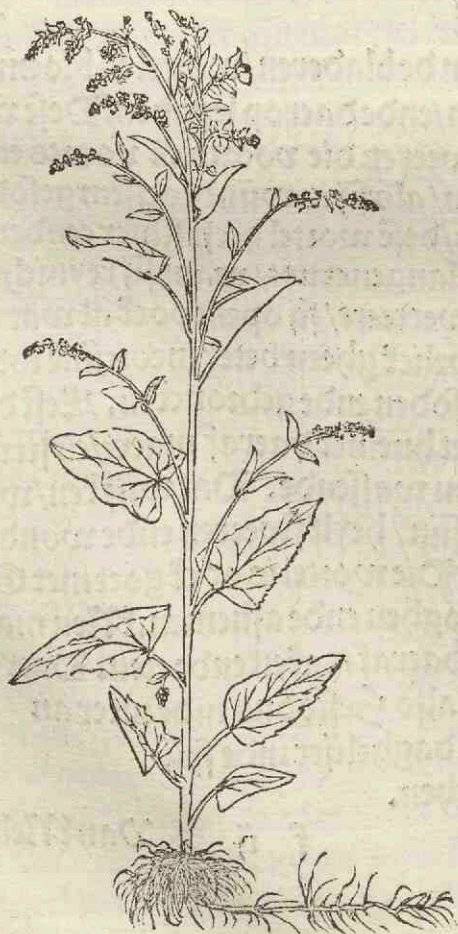
Melde / als *Dioscorides* scrjft / is tweederhande / deen tam / dander wildt / ende die heetmen oock *Ackermelde* / oft cleyn *Schijtmelde*.

Maetsoen.

De tamme Melde heeft van onder opwaerts eenen ronden / ende int opperste eenen viercantigen steel / met veel meyen ende tacken. De bladeren sijn meelachtich / en principalick diewijl sij ionck sijn / eer sij op de stelen climmen / lanck ende breed / des Arons bladeren niet seer ongelyck. De bloemen sijn geel ende seer cleyn / daerna brenghet saet / dat leyt in dunne velckens gesloten / en tis breed ghelijck een cleyn bladeken. Die wortel is lanckachtich / niet essen / maer sij heeft veel veeselingen / ende cleyn wortelkens aen malcander hangende. Ende dese tamme Melde is oock drijer ley / nochtans ist onderscheet alleen inde bladeren en stelen / want de sommige hebben swertgruene bladeren en stelen / die andere die oock de beste

Atriplex hortensis. Tamme Melde.

Atriplex sylvestris. Wilde Melde.

sijn

sijn/dragen witgroene/die derde bruyntroode/ anders sijn sij malcanderen in alle dingen ghelijck. Die wilde Melde wast seer hooge op/ also dat sij vier cubitus lanck wort/ ende heeft eenen gehoecten steel ghelijck als de tamme/ dien is met purpurbruynt besprengt. De bladeren sijn der tamme niet ongelijck/maer nochtans cleynder en meelachtiger/ die bloemen sijn geel. Dat saet is hert ende oueruloedich in een ghedrongen/ ghelijc als cleyn druystens. De wortel is een luttel lanck en heeft veel veesen.

C

Die plaetse daert wast.

De tamme wast oueral inde hoven. De wilde vindtmen oock inde hoven ende in ander plaetsen/nochtans wast sij van haer seluen.

Den tijt.

Beyde de Melden tamme en wilde bloeyen den gantsen somer/maer principalick in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Melde is coudt inden eersten graet/en vochtich inden tweeden/nochtans is de tamme couder ende vochtiger dan de wilde.

Die cracht ende operatie.

D Melde inde spijsse/ghelijck ander gruen cruyt/ ghenut ende gesoden/maect weeck inden buyck. Melde row gestooten oft ghesoden/ verdrijft tgeswel vande clieren/als sij daerop geleyt wort. Tsaet met huenick water gedroncken/verdrijft die geele. Melde is oock goet den genen die heet van natuere sijn. Die tamme is beter tot de hittige sweeren en apostuemen/die eerst beghinnen te wassen ende toenemen. Maer die wilde is bequamer als si nu rijp sijn/en wederom afnemen. Si maken oock weeck al wat hert is/row ende ghesoden daerop gheleyt.

Van Wilden veldtsosfraen.

Cap. XLII.

Den naem.

A

Dese Distelen daer wij in dit Capittel af spreken/heeten in Griec Atractylides/ende in Latijn Cnicus syluestris/dat is wilden Veldtsosfraen.

Geslachte.

Dese Distel/die in Latijn Cnicus syluestris heet/is twee derhande. Deerste en is niet seer row/maer tis mild/ende gelijct bat den wilden Soffraen die inde hoven gheplant wordt. Den steel van desen cruyde is stijf ende hert/daerop plegghen de vrouwen voortijts int stede van eenen spinrock te spinnen. In Duytsch mach dit wel wilden Veldtsosfraen heeten/op datter onderscheyt sij tusschen den wilden Soffraen/ende dese tegenwoordige Distel. Dander is rouwer/ende heet in der Apoteken Carduus benedictus/dats Ghebenedijde Distel/om sijn heylsame cracht wille. Anders heet hi ghemeynlick Cardobenedictus.

f iij Faetsoen.

Haetsoen.

Wilden Veldtsoffraen is den wilden Soffsoffraen niet seer ongelijc/
nochtans heeft hi int opperste vande stelen langer bladeren. Sijnen steel
is inden Hersteens deels bloot/want dan vallen die bladeren seer af/en
daertoe row en stijf/nochtans dunne en cleyne. Op den steel wassen ste-
kende bollekens / ende dbloeyfel daer af is bleeckgeel. De wortel is smal/
en en wort inder medicinen niet gebesicht. Dat saet is smal/lanckachtich
cleyne ende swert. Cardobenedictus is gants row en hayrachtich. Sijn
stelen sijn der Melckwey/oft Hasenhuys gelijck/ende cruypen lanck der
eerden / om dat sij so weeck ende teer sijn. De stelen brengen ronde wol-
achtige bollekens/ende als die bloeyen so worden se bleeckgeel. Ende na
dat bloeyfel so vindtmen inde besloten bollekens lanck ende bleeckgeel
Csaet/in witte wolke gesloten / datselue saet is bitter / ende heeft int opper-
ste sommige haykens gelijck eenen baert. Die wortel is redelijcken lanc
ende teeder met veel veeselinghen.

Die plaetse haerder wassinge.

Den wilden Veldtsoffraen wast int velt/ende op de berghen. Cardio
benedictus wort nu schier oueral inde hoven gheplant.

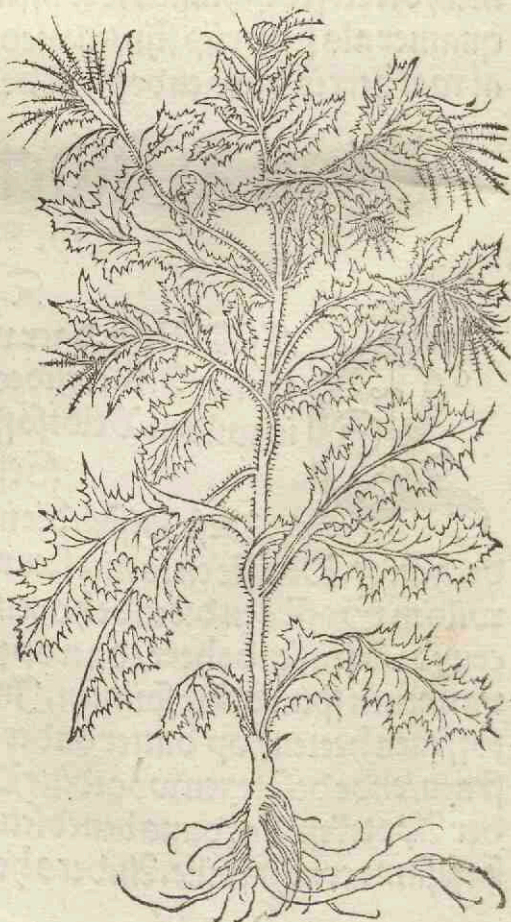
Den tijt.

Den wilden Veldtsoffraen bloeyt in Augusto/en sijn bollekens bliuen

Cnicus syluestris.
Wilden Veldtsoffraen.

Carduus benedictus.
Cardobenedictus.

den gantsen

Van wilden Veldtsoffraen.

Cap. XLII.

den gantsen winter staen. Dat saet wort eerst inden Herst rijp. Cardo benedictus bloeyt in Junio oft Julio. Sijn saet wort oock spade rijp.

Die natuer ende complexie.

Beide dese geslachten van cruyden/na den mael si bitter schinen te sijn van sinake/so sijn si werm en drooge van natuere/ende sij verteeren.

Die cracht ende operatie.

De bladeren van dese cruyden / en dat saet gestooten / en met Peper en wijn gedroncken / sijn goet voor de gene die vande Scorpioenē gesteken worden. Daer sijn oock sommige die scriuen / dat de gene die van Scorpioenen gesteken sijn / geen pijn en gevoelen / so lange als sij dese cruyden in haer hant houden. Maer de wilden Veldtsoffraen is sonderlinge goet tot oude vlcerationen en fistelen / want hi geneestse. Cardobenedictus bene- met allerley verstoptheyt van binnen / lost de vrjne / breekt den steen / en geneest alderley gesweer / ende principael vande longen. Ende is oock goet den genen die van veninich gedierte gebeten sijn. Dit cruyt is gepro- beert tegen alderhande venijn. Daerom eest seer goet gebesiget in tijden van Pestilentien / want het preserveert den mensch van dese sieckte / ende maect gesont de gene die metter pestilentien beladen sijn. In alle de voor- genoemde gebreken machmen dat cruyt in wijn oft water sieden / na gele- genheyt vander sieckte / oft men mach dat poeder van desen cruyde inne- men. Cardobenedictus dient oock seer wel tot vernuyldde vlcerationen / en sonderlinge tot den cancker inde borste / als in dat poeder daerin stroyt. Waerwt wel te mercke is dat dese twee Distelen ee geslecht va cruyde is.

San Angelica.

Cap. XLIII.

Den naem.

Al duechdelick cruyt / dwelck in Duytsch Angelica heet / oft Heylich geests wortel / oft Borstwortel / en weten wi met sijnen rechten Latijnschen oft Griecschen naem / eest anders in ouden tijden bekenet gheweest / niet te noemen. Daerom en heuet noch bij de Latijnsche geen en anderen naem gheuonden / dan dat sijt Angelica heeten. Ende daer bij laten wij dat te deser tijt rusten ende bliuen.

Geslachte.

Angelica is tweederhande. Deen is tam / waer af de wortel eenen goe- den ende edelen rueck heeft. Dander wildt / wiens wortel niet so lieflick / maer sterck van rueck is. Anders en sijnse malcanderē niet seer ongelijc.

Maetsoen.

De tamme Angelica heeft eenen steel die is twee cubitus hooge / dick en cnoopachtich gelijk een sterck riet / binnen hol. De bladeren sijn gheclo- uen / ende ringsomme ghekertelt / ghelijck de opperste bladeren aen den Valschen oft Duytschen Berenclaw / maer dese sijn teerder. Aen den steel wassen dunne vlimmen als opgeblasen holle sacckens / wt densel-
f uij uen cruy-

Vuen cruyppen schoon croonen/niet anders dan aende Venckel/en die dra-
gen witte bloemkens met purpurbruyn ghemengt / daerwt comt breet
saet/van rueck en smake der wortel gelijck. Dese wortel is dick en lanck/
met veel clauwieren ende veeselingen ter syden/ ende sij is buyten swert/
ende binnen wit. Die wilde is der tamme wat gelijck / maer de blader-
ren sijn gants ende niet geclouen/ende wat langer. De bloemen sijn wat
witter / ende dat saet oock wat breeder. Die wortel is veel slapper van
rueck ende smaect.

Die plaetse haerder wassinghe.

Die tamme Angelica plandten inde hoven/ nochtans wast sij oock
op sommich geberchte van haer seluen gelijck die wilde/ dewelcke genon-
den wordt in doncker plaetsen daer veel lumber is / somtijts oock aende
watercant/ende in sommige bosschen.

C

Den tijt.

Beyde Angelica bloeyen in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

De wortelen van beyde dese gheslachten sijn werm ende drooghe in-
den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Angelica opent/maect subtyl ende verteert. De wortel is wtneemende
Angelica hortensis. Tam Angelick. Angelica syluestris. Wilde Angelick.

goet tot alderley venijn/ende principalick tegen vergiftheyt vande Pestilentieuse locht. Want al eest datmense maer inden mont en houdt/so bewaert ende preserueert sij den mensch voor de Peste. Dese wortel gepuluerizeert ende een drachme swaer inghenomen/des winters in wijn/ende des somers in Rooswater/ende daerop ghelegghen ende wel gedect/maect sweeten/ende verlost den mensch vande voorseyde sieckte. Als yemant des morgens vroech nuchteren van dese wortel inneempt/so is hij dien dach beurt vander pestilentien/want sij drijft dat venijn wt door den sweet ende vryne. Sij scheydet oock die taeye vochticheyt ende sluyzen die op de borst leyt/ende is oock goet voor den hoest die van coude comt. Ende men mach die wortel tot dat voorghenoemde ghebreck in wijn oft water sieden/na ghelegentheyte vander sieckte/ende als dan den dranc besigen/oft men mach dat poeder daeraf innemen. Dat cruyt in wijn oft water ghesoden/heylt die wonden ende quetsuren van binnen. Set scheydet oock dat ghestolt bloet. Set versterckt die maghe ende dat herte. Set verdrijft dat ouergeuen ende walginge van eten/ende brengt wederom goeden appetijt. Waert dat yemandt van eenen verwoeden hont/oft slange gebeten ware/die sal de bladeren van desen cruyde met Ruyte ende met huemick stooten/ende inde wonden doen/oft daerop leggen/en daerna salment in wijn sieden ende daeraf te drincken geuen. Dit cruyt inden mont gehouden/blust te ouergrooten lust tot bijslapen. Dit cruyt is goet tegen alderhande toouerie/alst een mensch bi hem draecht.

Van Ratten.

Cap. XLIIII.

Den naem.

De Ratten diemen oock peersche Cozenbloemen/oft cozen Genoffelen heet/worden in Griec Aera ende in Latijn Lolium geheeten. Sommige heetent oock Pseudomelanthium/en niet sonder sake/want het en is dat recht en warachtich Melanthium oft Nigella niet/gelijck als sommige ongeleerde Apotekers meynen/ende wi sulcx in sijn plaetse verclaren sullen.

Haetsoen.

De bladeren van Lolium sijn lancachtich/smal en scerp/ghelijck als Loock/maer sij sijn corter/vet/ende harich/asschenverwich gruen van colnere/met een schoon donckerroode bloeme/ende dat wort een lanc/gheloeft/row/hayrachtich cnopken/ende daerin leyt swert saet. Dese cnoppe crijcht te voren eer de bloeme wtcomt/vier oft vyf gruen spitsen/ghelijck sulcx de figuere claerlick wtwijst.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt en wast niet alleen in Terwe ende Gerste/maer oock in alke ander cozen/daert groote schade in doet.

Den tijt.

Den tijt.

Lolium. * Ratten.

Het bloeyt gemeynlick in Junio/en
brengt daerna sijn saet voort.

Die natuer ende complexie.

Het is werm int begin vanden der
den graet/ende drooge int eynde van
den tweeden.

C Die cracht ende operatie.

*Dit cruyt gemalen/gheneest alder
ley ruydicheyt/rappicheyt/schorfheyt
en quade vernuyelde sweeren/alst met
solfer/wijn/ende azijn daerop gestre
ken wort. Dat meel van desen cruyde
met duyuenmes ende Lijnsaet in wijn
ghesoden/verdrijft die sweerende clie
ren/en maect datse vergaen/alsment
daerop leyt. Met huenick water ghe
soden/ist wt nemende goet tot Tsciati
ca/ofst weedom in de huepe/alsment
daerop leyt. Met huenick ende azijn
ghemengt/versaecht alderhande pi
ne/ende is sonderlinghe goet tot dat
Podagra/alsment daerop leyt. Dat
selue meel trect oock wt die splinters ende spaenkens van die beenen die
gebroken sijn. Het suyuert en heylt alderhande oude vlceraen. Met Ra
dijs/sout/en azijn/geneset quade seerichheit/alsment daerop strijct. Met
gansen sinout gemengt ende opt voorhoofd gestreken/ofst daerop geleyt/
benemet die pijn int hooft. Dit cruyt is wonderlijcken goet om dbloet te
stelpen/ende gheneest oock wonden/quetsuren ende fistelen/daerom be
hoorent die Chirurgijns in grooter eeren te houden.

Van Swaluwortel. Cap. XLV.

Latine Asclepias.
Den Naem.

A Waluwortel wort dit cruyt geheeten/daeromme dat sijn
scherpe hawkens als sij haer ontluycken met witte wolle
oft hayr/den vliegenden swaluwen niet ongelijck en sijn.
In Griecx ende Latijn heet sij Asclepias/en vanden som
migen Hirundinaria. Die Apotekers heeten dit cruyt Vin
cetoricum. Die oorsaken van sulcke namen hebben wij in onsen Latijn
schen boeck vanden cruyden verclaert.

Haetsoen.

Swaluwortel heeft eenen langhen/effenen/ronden/en dunnen steel/
met veel tacken. De bladeren sijn lanck/den Veel niet seer ongelijc/en sijn
doncker

Van Swaluwortel.

B donckergruen. De bloeckens sijn bleeck wit/sterc van ruecke/ dat worden lange scherpe hawkens/ van binnen gheult met pluymachtich / oft harich / rootachtich breet saet/ en als haer dieselue hawkens ontluycken / so sijn sijn een swaluwe niet ongelijck. Die wortel is vol veselen al door malcanderen geulochten met veel cleyn ronde wortelen / schier ghelijck de heylich Kerstwortel/ende is sterck van ruecke.

Die plaetse daert wast.

Swaluwortel wast op rouwe/ hooghe sandtachtighe berghen ende bosschen schier oueral.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio / en sijn bloeyfel duert tot in Augusto / ende brengt nochtan in middelen tijde langhe hawkens/als bouen verclaert is.

Die natuer ende complexie.

Swaluwortel is werm en drooge/ende subtiel van substancie / dwelc goet te mercken is aen den smaect vander wortel/die bitter is.

Die cracht ende operatie.

C Swaluwortel in wijn ghesoden ende ghedroncken / verdrijft dat crimsel inden buyck / ende is oock goet voor de ghene die van eenich vernijnich ghedierte ghebeten sijn. De bladeren ghestooten/sijn seer goet tot alderhande quaet gheswel/ ende sweeringen van borsten ende der moeder/als ment daer op leyt. Die wortel is seer goet voor de vrouwen die haer maentstonde niet en hebben/want sijn helpt daer seer toe. Si is oock goet voor de ghene die van eenen verwoeden hont gebeten sijn/ van binnen ende van buyten ghevseert.* Een half pont van deser wortel ouer nacht in eenen pot witten wijns te weyck ghesedt / ende daerna opt dervendeel inghesoden / ende alle morghen nuchteren int bedde eenen wermen dronck daer af inghenomen/ende daer op gesweet/becompt den genen die dwater laden wonderlijcken wel. De bloemen ende bladeren gedroocht ende ghepuluerizeert/ ende in oude wonden ende ulceration ghestroyt/heylt deselue.

Cap. XLV.

Asclepias. Swaluwortel.

Van Nuyssen

Van Muisen met steerten.

Cap. XLVI.

Den naem.

Muisen met steerten / oft Zeensche Castanien / heeten oock
A Eerdvijghen ende Eerdamandelen / daerom dat aende
wortel swerte langachtige vruchten hanghen / die sijn de
Haefnoten / oft rijpe vijgen / oft den Amandelen gelijk.

Haetsoen.

Muisen met steerten hebben twee / drij oft vier tackkens oft steelkens /
bij tijden oock meer / ende die sijn seer cleyn ende teeder / ter eerdenwaerts
rootachtich / ende en wassen niet hoo-
ge op / maer medien dat sij ooc draey-
kens hebben / daer sij mede aenhan-
ghen / so helpen die daertoe dat sij op-
waerts om hooge cruypen. Die bla-
derē sijn van saetsoen den Wijnruyt
bladeren gelijk / maer sij sijn langher
B ende gants gruen. Die bloemen heb-
ben de coluer van Roosen / ende eenen
lieffelijcken rueck / ende sijn van saet-
soene den Wicken oft Erue bloemen
niet ongelijc. Na de bloemen wassen
de hawkens / daerin is cleyn sadeken.
De wortel is lanck ende dunne / ende
daeraen wassen cleyn raepkens / oft
nootkens / die sijn gelijk cleyn peren /
ende sijn swert oft eerdachtich van co-
luere / ende binnen wit / suet van sma-
ke / schier gelijk de Castanien.

* Die plaetse daert wast.

Muisen met steerten wassen int co-
ren / en sonderlinge inde Weyte / Ger-
C ste ende Spelte velden / ende als die
verckenē daerin comen / en dese vruch-
ten soecken / so doorwroeten sij deerde seer / want tis haer een medeciñe.

Den tijt.

Sij bloeyen in Junio / ende dan behoortmen die liefliijcke welriecken
de bloemkens te soecken.

Die natuer ende complexie.

Die Muisen met steerten sijn redelijcken werm ende drooge / dwelck
lichtelick wt haren sueten smaect te mercken is.

Die cracht ende operatie.

D Dat opperste vander wortel inghenomen / lost die galle ende conde
sljmighe

Apios. Muisen met steerten.
alias Aerd noot

slijmigher vochticheyt ende sluymen door dat spouwen/ende donderste/door den camerganc. Maer als sij geheel inghenomen wort / so lost sij onder ende bouen. Dat sap van dese wortel ontrent een derdendeel van een drachma ingenomen ende gedroncken / purgeert onder ende bouen. Dat sap salmen aldus vergaderen / die nootkens oft wortelkens salmen stooten ende in een becken vol waters leggen ende wel doorrueren / ende dat sap dat op d'water sweemt met een veder versamen/ende latent drooghe werden ende vseren. Men mach dat voorszeyde sap den watersuchtighen oock ingheuen. Bi experientie machmen mercken dat dese Deensche Castanien doen spouwen ende ouerghen.

Van Sterrecruyt.

Cap. XLVII.

Den naem.

A

Terrecruyt wort in Griec en Latijn Aster Atticus / Buzbonium ende Inguinalis genoempt. Die redene van sulcke name staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert. Maer daerom wordet Sterrecruyt geheeten / om dat de bladeren vanden cruyde ende principalic aen de bloemen een sterre gants ghelijck sijn.

Haetsoen.

Aster Atticus. Sterrecruyt.

Sterrecruyt heeft eenen hontachtighen steel / die is met langachtighen / diecken en hayrachten bladeren becleet. Optop vanden stelen wassen schoon purpurgeele bloemen / want den appel is binnen geel / en rondtsomme geciert met purpurbruyne bladerkens die eender sterre gelijck sijn / ende die worden ten lesten grijs hayr / en vliegen wech. De wortel heeft veel veselen.

B

Die plaetse daert wast.

Het wast aen hooghe dijcken / huyzen ende berghen / somtijts oock in de bosschen.

Den tijt.

Het bloeyt meest in Augusto / en die bloemen dueren tot in September.

Die natuer ende complexie.

Sterrecruyt vercoelt gelijck als de Roosen / maer niet so seer / ende het ver teert oock en droocht / ghelijck dat claerlick te mercken is aen sinen smaect / want dien is bitter.

g

Die cracht

Die cracht ende operatie.

C Sterrecruyt becompt een heete mage seer wel / alsment daerop leyt. Als yemant clapooren oft swerende clieren in sijn gemechte heeft / die sal dit cruyt al gruen stootē en daerop leggen / so vergaet dat geswel. Het is oock goet tot ouergroote hitte ende roodicheyt der ooghen. Als yemanden sijnen achterderm wtgaet / so salmen dit cruyt daerop legghen / ende het sal ghenesen. Men seyt dat dit cruyt de pijnē int ghemechte doet vergaen / al eest dattet daer maer op ghebonden en wort.

Van Gras.

Cap. XLVIII.

Den naem.

A **G**ras heet in Griec Agrostis / in Latijn Gramen.
Geslacht.

Daer is menigherley geslacht en manieren van Gras / waerafdit oock een is / dwelck wij hierna willen verclare.

Haetsoen.

Dat Gras cruypt met sijn stelen oft tacckens op der eerden / ende diesel ue stelen hebbē veel ledekens oft cnoopen / ende daerwt comen suete ende geknoddelde wortelen. Die bladerē sijn spitsich / hert / ende een luttel breet / gheelijck de bladeren van cleyn Riet. Also scrijft Dioscorides van dat Gras. Maer wt dese woorden is lichtelijck te mercken / dat dit cruyt / waer af hier die figure ende contrafeytinge staet / oock een geslecht van Gers is / want het heeft ronde stelen en tacckens met sijn cnooppens / die ghelijck ledekens van malcanderen staen / ende cruypen lancx der eerden. Die cleyn wortelkens sijn dunne ende suet. De bladeren staen op beyde syden van de ledekens altyts paer en paer teghen een / ende sij sijn scherp / hert ende breetachtich. Sijn bloemen sijn wit / ghelijck als dat Gras dat op den berch Parnaso wast / gelijck een sterre / ende sijn rondsomme met vijf bladeren verciert / ende hebben inde midden van dien een kercken. Als die afvallen / so wast daerna een ront knopken / dat is een vlasbolleken niet onghelijck / ende is vol cleyns saets.

Gramen.

Gras.

Die plaetse

Die plaetse daert wast.

Dat Gras daer wij hier afspreken/wast geerne in plaetsen daer veel
lomber is/ende aen heggen en haghgen.

Den tijt.

Int leste vanden April/so bringet schoon witte bloemen.

Die natuer ende complexie.

C Die wortel van dit Gras is redelick coudt ende drooghe. Maer dat
cruyt is cout inden eersten graet/ende in droochte ende vochticheyt heel
middelmatick. Dat saet is wat swack ende onsterck/maer het droocht.

Die cracht ende operatie.

Die wortel ende cruyt van Gras groen gestooten/heylt de wonden
als ment daerop leyt. De wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken/is
goet tegen de pijn inden buyck/ende lost die vryne/ende breekt den steen.
Dat saet iaecht oock den steen af/ende droocht den loop des buyck. Set
is oock goet tottet bijten van veninich ghedierte.

Van Aloe.

Cap. XLIX.

Den naem.

A Loeh heeft sinen Duytschen naem na dat Griecx en Latijn/
want in beyden spraken heet Aloe.

Maetsoen.

A Aloe heeft een blat schier gelijc Squillen oft See ayenyn
dick ende vet/een luttel breet/ront ende omgewelft. De bla
deren hebben op beyde syden stekende scerpe punctkens/die sijn cort/en
de staen wijt van malcander. Den steel is ghelijck de Goud wortel man
neken oft Asphodelus/desghelijck oock dat saet. Maer de bloeme is wit.
Dat gantse cruyt riekt sterck/ende is bitter van smake. Set en heeft maer
een enckel wortel/die is ghelijck eenen staeck die in deerde steect.

B Die plaetse daert wast.

Aloe wast met groote menichte in India. Men vindets oock in Ara
bia ende Asia/ende wort nu oock te sommighe plaetsen in Duytschlandt
inde hoven geplant. Maer na dat ick vernomen hebbe/so en ist noch nêr
gens tot perfectie ghecomen/ende en heeft oock noyt bloemen gebracht.

Den tijt.

Ghemerckt dat wij/als voorseyt is/de bloemen noyt ghesien en heb
ben/so en connen wij oock niemanden recht bescheedt gheuen wanneer
dattet bloeyt.

C Die natuer ende werckinghe.

Datt samengheronnen oft gestolt sap van Aloe is tweederley. Deers
ste is seer sandachtich ende dalder onreynste. Dander is sonder sandt/
glisterende/een luttel root als gondt/ende laet hem oock gheerne in stu
cken wij

cken wrijuen/ende is te samen gheron
nen ghelijck als een leuer/ende seer bit
ter. Dit is dbeste/ende treckt tsamen/
maect slapende/het droocht/en maect
camergancck/ende purgeert de mage.

*ad sanguinis
emissionem*
Twee drachma swaer met water ghe
droncken/stopt dat bloetspouwen.

Maer een drachma swaer inghenom
men/geneest vader geel. Met huenic
ingenomen/brengt den camergancck.

Drij drachma swaer ingenomen pur
geert volcomelick. Als Aloe onder an
der purgerende medicijnen ghemengt
wort/so maket dat sij der magen min
der letten/want het is der magen son
derlinghe goet ende aengenaem. Aloe

ghedroocht ende in die wonden ende
vleration ghestroyt/heylet dieselue.
Maer sonderlinghe eest goet tot qua
de manlickheyt/ende tot dat capken

Dvander manlijcker roede als dat ghe
quetst/gebroken/oft eenich letsel heeft.
Als dat sondement opgheclouen is/
ende dit met sueten wijn gemengt/en
de daerop gheleyt wordt/so gheneset.

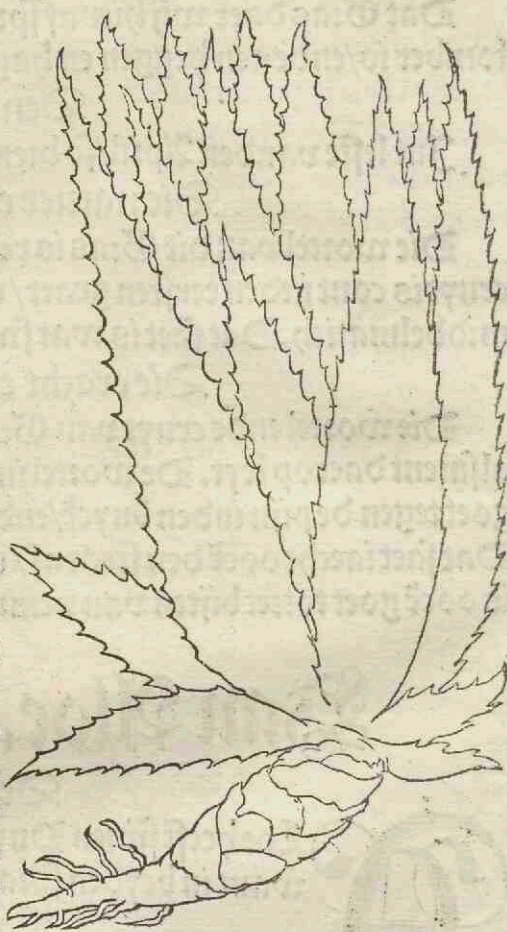
Desghelijck wanneer die ruga
der te seer loopt/so stoppet deselue/alst daerop gheleyt wordt. Set heylt

oock den worm aende vingheren oft nijn naghelen. Met huenic mengt
ment/ende men leytet op blauw gheslaghen oft ghestooten plaetsen/ende
verteert dat gheronnen bloet dat daer onder leyt. Als de schel vande oog
ghen een luttel roo ende schorft wordt/so strijckt men dit daerop/ende
het versaecht die pijn/ende gheneest oock dat incken in de hoecken van
de ooghen. Set versaecht oock die pijn int hooft als ment mengt met olie

van Roosen ende azijn/ende dat voorhoofte ende slaep vanden hoofde
daer mede bestrijckt. Met wijn ghemengt/ende aen ghestreken/maect
dat dat hayr niet wt en valt. Aloe is goet tot gheswollen barbelen/tant
vleesch/ende alle sweeringhen binnens monts/als ment met wijn ende
huenic mengt/ende inden mondt houdt. Tis oock een goede medicine
tot allerley ghebreck inde ooghen/ende sonderlinghe tot roode ooghen.

Aloe is oock seer goet tot alderhande schorste kinnen. Met
huenic ghemengt/so stelpet dat bloet dat wt de
wonden ende elders wt loopt.

Van Peertsclau

*voor den Worm
aan de vinger
of dijn*

*voor loofspijn
of roos-ghelt*

Den naem.

A Peertsclauwe oft Hoefbladeren wort dit cruyt daerom genoemt/om dat de bladeren/die dun sijn/met haer stre men/hoecken/oft canten / en aderkens een peertsclaw ge lijck sijn. Sommighe heetent Brantlattouwe/daerom dattet goet is voor brant ende verbrantheyt. In Griec heetet Bechion/ende in Latijn Tussilago. De oorsaken ende redenē van sulcke namen hebben wij in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Ufactsoen.

Peertsclaw heeft bladeren die sijn den Veel ghelijck/maer dese sijn meer der/en daer comender ses oft senē van een wortel / en onder ter eerdenwaert sijn sij witachtich oft aschverwich / en op dander sijde groen / en hebben ooc veel hoecken en aderkens. De steel is wit en harich / een span lanck / en dien draecht schoon geele geuulde bloemē/ ende dien steel verliet haest. De bloe men vergaen oock lichtelic / want dat worden graw wolachtige bollekens/ die vliegen wech. De wortel is wit en delanck.

Die plaetse daert wast.

Peertsclauwe wast geerne bi dwa ter/en op vette onghebowde plaetsen/ ende op vochte ackers ende velden.

Den tijt.

Int beginsel vande Meerte/ April/ en Mey so brengt de Peertsclaw sijn wolachtige stelen/ en daerop geel bloe men sonder eenich bladeren. Daerbi comet dat luttel menschen dese bloe men kennen/ want als die bladeren voortcomen / wt dewelcke dit cruyt licht om kennen is / so sijn de stelen en de bloemen alreede vergaen / en de bladeren/stelen/ en bloemen en worden nimmer bi malcanderen geon den. Daerom hebbender oock veel geweest die gemeynt hebben / dat dit cruyt noch steel noch bloemen en heeft. Dwelck nochtans valsch en gelo gen is/want si worden beyde geuonden inden Meerte/April en Mey/al so nu verclaert is. En wie sulcx niet ghelooen en wil/die grane de bloe men wt met der wortel/ende sette die ergens in/so sal hi die bladeren met der tijt sien wtcruppen/ so en can hi niet geloochen het en sijn bladeren van Peertsclauwe. Ende dieselve dueren naemaels den gantsen somer.

Tussilago. Peertsclauwe.

ooc Hoefblad.

Die natuer ende complexie

De bladeren van Peertsclauwe verkoelen ende droogen diervijle dat sij noch gruen sijn. Maer wanneer si dorre werde/so worden sij scherp/ende ouermids dien van natueren werm.

Die cracht ende operatie.

D

Die bladeren als sij groen gestooten en gesceert worden/so lesschen si allerley hitte/en genesen dat wildt vier. Maer als sij gedort worden/en op gloeyende colen gheleyt worden/ende den roock daeraf door eenen trester inden mont ontfangen wort/so genesen sij den droogen hoest/en dat kichen oft dempicheyt op de borst. Si breken oock de apostuenien op de borst. Diergelijke cracht heeft oock die wortel/als si ontfeken wort/ende den roock die daeraf opwaerts slaet/inden hals ontfangen wort. Het is oock te mercken/dat de groene bladeren van Peertsclauwe een sonderlinge medicine sijn tot brant die van vier compt/als sij daerop geleyt worden/ende onderwijlen op een niem ververscht worden.

Van Bornagie.

Cap. LI.

Borrigo.

Bornagie.

alias

Buglos

Den naem.

21

D

It cruyt dwelck wi in duytsch Bornagie oft Bernagie noemen/is recht tgene datmen in Griecx Buglossum en inde Apoteke Borrigo heetet/gheleijck wi dat met veel woorden in onse Paradoris geprobeert hebben/ende niet van noode en is hier sulcx verhalen.

Faetsoen.

Bornagie heeft eenen rouwen vetten steel/sijn bladeren sijn oocrow/steken de/breet/gefroncelt/ende swert gelijck Wolcruyt/en buygen haer ter eerden/van faetsoene eender coetonge niet ongelijck. Den steel deylt hem int opperste in veel tacckens/die draghen lieslijcke bloemen gelijck een sterre/gants hemelblaw van coluere/sommige oock snee wit. Als die afvallen/soo wassender swerte corenkens na/somtijts twee/drij oft vier neffen een/in huyskens die sijn bouen open.

Die plaetse daert wast.

B Bornagie wast in effen ende sandtachtighe plaetsen/maer nu vindt ment

ment oueral inde hoven.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio/ende duert den gantsen somer.

Die natuer ende complexie.

Bornagie is werm ende vochtich van natuere.

Die cracht ende operatie.

Die bloemkens vāder Bornagie in wijn geleyt en daeraf gedroncken/
maken den mensch vrolick en blijde/en verdriven droef heyt/melancolye
en alderhande swaermoedicheyt. Als si met huenick water gesoden wor-
den/so sijn se seer goet en bequaem den genen die row sijn binne der kelen/
en daer door hoesten. Den stock vande Bornagie die drii stelen oft tacr-
kens draecht/seyt men dat goet is tot de derde cortse/tertiana genaet/als
hi met wortel en saet in wijn gesoden en gedroocken wort. Ende als den
stock vier tackerkens heeft/so soude hij nut sijn tot de vierdaechsche cortse/
quartana genaemt/als hij in dier manieren/als voorseyt is/bereyt ende
geyseert wort. Men mach oock dat suycker vande bloekens tot de voor-
seyde cortsen besigen. Dat cruyt van Bornagie tot aschen gebrant/ende
met huenick water gemengt/dat geest een heylsam mondtwater oft gor-
gelwater tot alderhande sweeringhen ende quetsuren binnen den hals/
tonge/ende tandvleesch/als ment doorgaens daermede wasschet. Bor-
nagie lost oock die vrine/ende verslaet den dorst. Dat cruyt ghesoden en
geten/is goet tot de gebreken der leuer.

Voetquaden in
in quact tant ble

Van Coedille.

Bupthalmum. Coedille.

Cap. LII.

Den naem.

A Coedille heet dit cruyt/
daerom dat sijn blader-
ren der Dylle niet onge-
lijk sijn/men heetet ooc
Coeooghe oft Rundsogge/om dat de
bloemen de coeoogen gelijk sijn. En-
de ouermids dien heetet ooc in Griecx
ende Latijn Bupthalmum. Anders
heetet oock Cotula non ferida.

Haetsoen.

Coedille heeft eenē steel die is teer/de
bladerē sijn de Vēckel gelijk/en de bloe-
men sijn de Chamille heel gelijk/maer
nochtans grooter/gelijk wi dat in on-
sen latijnschē Herbario verclaert heb-
ben. Die wortel is dick ende lanck met
veel wortelen ende veeselen ter syden.

g iij Die plaetse

Die plaetse daert wast.

B Coeooge en wast niet oueral. Maer waert gheuonden wordt/daer wasset opt velt/ende na bij de steden.

Den tijt.

Het bloeyt in Julio ende Augusto/ende duert tot inden Herst.

Die natuer ende complexie.

De bloemen van Coeooge sijn wat scherper op de tonge dan de Chammille/ende ouermids dien oock heeter.

Die cracht ende werckinge.

C De bloemen van desen cruyde ghestooten ende met ghesmolten was gemengt/doen alderhande herte inflatien ende sweeringen die van coude vochticheyt comen vergaen ende verdwijnen. Men seyt oock als yemant wt dat badt compt/ende van dese bloemen/te voren in wijn gesonden sijnde/seker daghen lanck daeraf drinct/datse de geele verdrinen/en wederomme een schoon verwe ende coluer maken.

Van Madelieuen.

Cap. LIII.

Den naem.

A Je cruyden die wi Madelieuen heetē/worden van Plinio ende in Latijn Bellis oft Bellis genaemt.

Geslacht.

Bellis minor hortensis.

Dobbel Madelieuen.

Madelieuen sijn twee derley/groot ende cleyn. Dat cleyn is ooc tweederhande/deen tam/dander wilt. Dat tam is menigerhande/wat sommige van dien sijn dubbel/en dander enckel/sommige wit ende dander gants bloetroot. Wederom sijnder sommige root en wit ghespickelt. En dese heeten in latijn Bellis minor hortensis. Dat wildt heetmen sonderlinge Madelieuen/ende in Latijn Bellis minor syluestris/en sommige heetent Primula ueris en Consolida minor. Dat groote heeft sijnen rechten naem Ganfbloeme/ende in Latijn Bellis maior. **Maetsoen.**

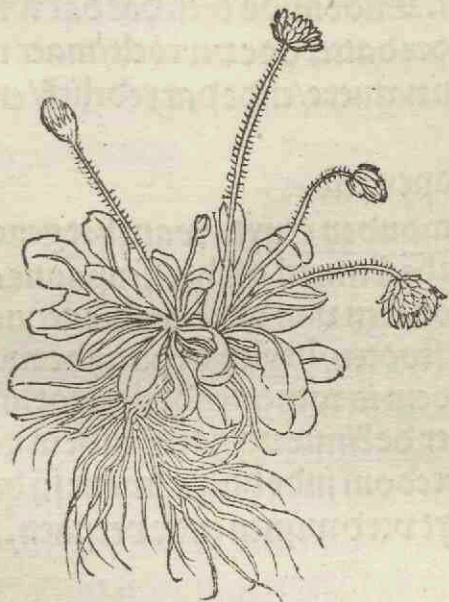
Die cleyn Madeliefkens als si eerst wtcruypen/soo spreiden sij haer op der eerden wt ghelijck een schoon sterre. Die bladeren sijn saecht en weect/ront en lanckachtich/den Nagelcruydeniet ongelijck/maer si sijn een luttel

gheskertelt

Bellis minor sylvestris.
Enckel Madelieuen.

Bellis maior.
Gansbloem.

gekerfelt en niet so hayrachtich. Het brengt eerst groen enopkens ghelijck
vlasbollekens/ die climmē op dunne ronde steelkens opwaerts een span
hooge oft minder/ en als sij haer opluycken/ so wordent bloemen/ die sijn
wit oft root/ oft met beyde die colueren gespickelt/ als voorseyt is/ en die
bladerkens die rondtom den appel vander bloemen staen/ dier isser ghe-
meynlick drij oft vijfen vijftrich. Die wortel is vol veeselen ende witach-
tich. De Ganssenbloeme wast anderhaluen cubitus hooghe/ ende heeft
eenen teederen steel. Die bladeren sijn den cleynen Madelief bladeren niet
ongelijck/ maer sij sijn dieper gekerft. De bloeme is de Madelief oft Cha-
mille bloemen ghelijck/ maer sij is veel grooter. Den appel vander bloe-
men is geel/ maer dwielken is wit. De wortel is oock veeselachtich/ ende
wat sweter dan de cleyn Madeliefkens.

Die plaetse haerder wassinge.

Die tamme Madeliefkens plantmen nu schier in allen houe. Die
wilde wassen oueral op de heyde/ ende bij dwater. De Ganssenbloeme
vindt men met groote menichte inde beemden.

C

Den tijt.

De tamme Madeliefkens vindt men schier allet iaer door inde ho-
uen. Maer de wilde vindt men int veldt/ meest inde Lenten. De Ganssen
bloem bloeyt inden Mey schier in alle beemden.

Die natuer

Die natuer ende complexie.

De Madelieuen sijn sonder twijfel drooch van natuer/ende dat can men daerwt mercken / want men besiget om de wonden ende quetsuren te heylen/ende also Plinius scrjft / doen sij de swerende clieren onder de kinne vergaen ende verdwijnen. Daerom so dolen die seer die segghen dat dese cruyden van natuerre vocht sijn. Ende mids dien dat dat wilde een luttel suer is/so houden wijt daer vore dattet ooc vercoelt/maer niet seere. Maer alle dandere sijn werm van natuerre/ende dat redelick/ ende sij scheyden ende deylen.

Die cracht ende operatie.

D Dat cleyn Madeliefken is een recht wonden cruyt / want het geneest ende heylt allerley bladerkens / ende dat beckenneel oft herffenpanne als die ghebroken is. Dat sap is goet ghedroncken van de ghene die gequetst oft gewont sijn. De bladeren groen ghestooten/heylen de hittighe wonden/alsinense daerop leyt. De Gansbloem is wt nemende goet tot lamme leden/ende doet oock die clieren onder de kinne vergaen/ ende is goet tot dat Podagra/ende Sciatica oft weedom inde huepe/want sij doet allerley groue humoren ende vochticheyt verdwijnen ende vergaen.

Van Saelboom.

Cap. LIIII.

Den naem.

Sabina. Saelboom.

A

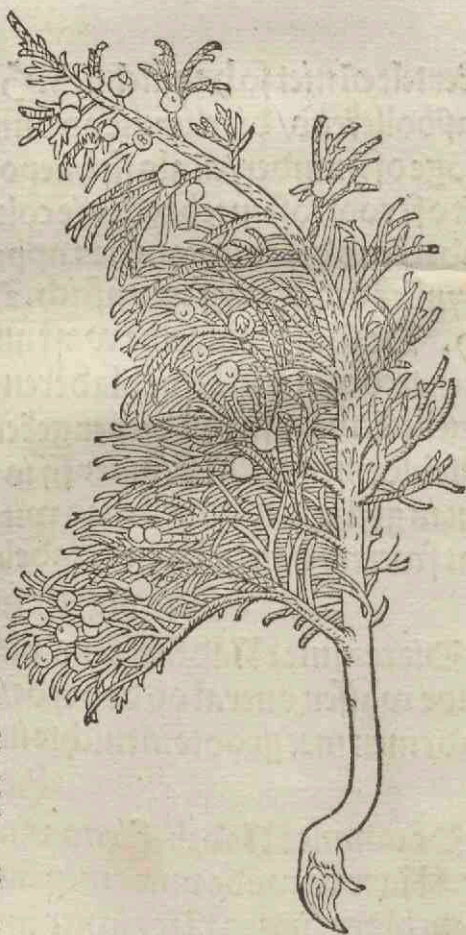

Saelbood heet in Griec Brathys/ in latijn Sabina oft Savina/ en also heetet noch inde Apoteke. Geslachte.

Senenboom is tweederhande/ also dat Dioscorides verclaert. Den eenen heeft bladeren gelijk den Cypres/ en wast gemeynlick hier te lande. Den anderē is wat vremder/hebbende bladeren ghelijck den Tamarisboom/ en dien en hebben wi noch niet ghesien.

Aetsoen.

B Den Saelboom vanden eersten geslachte/ die hier gheconterfeyt staet/ brenget bladeren ghelijck de Cypres/ maer hi heeft meer doornen/ enderiet sterc/ en is scerp en hittich. Si en is ooc niet hooge/mer hij breyt hem wijt wt/ also datmen daeronder wel sitten can gelijk onder een hutte oft een gewels.

Sij is

Hi is altijt grnen/ende bouen breeet ghelijck den Genener.

Die plaetse daert wast.

Saelboom wast schier in alle houen.

Den tijt.

Saelboom mach tot aller tijt vergadert worden / nochtans is dbe ste dat hi versaemt worde inden Herst/ als hi saet heeft.

Die natuer ende complexie.

Saelboom is werm ende drooghe inden derden graet/ende subtiyl van substancie.

Die cracht ende operatie.

E Saelboom bladeren sijn goet om den roock van onder te ontfangen/ want sij brengen den vrouwen haer maentstonde. Si genesen ooc die sweeringen die voorts en voorts eten. Met huenic getempert sijnde/ so suyneren sij al wat swert en onreyn is. Met wijn gedroncken / lossen sij dat bloet met de vrije/ende de doode vrucht wt moeder lichaem. De voorgenoemde bladeren gebruyct men oock tot saluen die verwerimen. Somige besigen se oock voor caneel/ als sij in tweeuoudich gewichte genomen worden. Men mach van dese bladeren eenen goeden roock maken/ en int stede van wier oock vseren. Met den roock van dese bladeren ghenesen die hinnen die de sprow oft pippis hebben. Met wijn ende huenick ghedroncken/so ghenesen sij de geelsucht.

voor loenderen

Van Braembesien.

Cap. LV.

Den naem.

21

Braembesien heeten in Griecx Batus / in Latijn Rubus oft Sentes. Maer de vruchten heete in Griecx Batinia/ in Latijn Vacinia / sommige heeten se oock Mora Vaticana. Also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario ghenoech verclaert hebben.

Geslachte.

Hoewel datter veel geslachten van Rubus sijn/nochtans vindtmen tweederley Braembesien/deen groot ende dander cleyn van besien/also dat die figurere claerlick bewijst.

Tsaetsoen.

B De Braembesien sijn alle man wel bekent. Die stelen oft tacken van deser hage sijn oueral met herte stekende doornen oft angelen verwaert/ende hangen geerne aende cleederen/als de lieden daer voorbij gaen. De bladeren sijn wijt en breeet doorsneden/ende sijn aen een syde swertachtich ende aen dander witachtich van coluere. De bloeme is eerst rootachtich/daerna wort sij sneewit/ende dat wort een vrucht die is de Moerbesien met onghelijck/ende is donckerroot van coluere/ende binnen vol roots saps.

Die plaetse

Die plaetse daert wast.

Braembesien wassen oueral aen seker hagen/ende neycht hem van stonden aen nederwaerts teghen deerde/ende wortelt also wederom inne/ende wast so wt hem seluen.

C

Den tijt.

De bladerē salmen inde Lenten vergaderen. De bloemen int begijn van den somer / in Junio oft Julio. Die vruchten ontrent den Vogst / want ontrent dier tijt worden sij rijp.

Die natuer ende complexie.

De bladeren als sij eerst wtcomē / so sijne wat coudt en grof van natuer oft substantie / ende hebben in haer een waterachtige substancie / sij trecken ooc een luttel tesamen. De vrucht als si noch onrijp en amper is / so droocht sij seer / en is cout van natuere. Maer als sij rijp wort / so wordt sij redelick werm / maer sij treckt nochtans noch te samen.

Die cracht ende werckinge.

D Braembesyranccken oft tacckens ghesoden ende gedroncken / stoppen den loop des buycr / ende der vrouwen maentstonde. Si sijn oock goet tot dat bijten van veninich ghewormte. Si stercken dat tandvleesch. Die bladeren geknout sijnde / genesen de vlcerationen en vernuyttheyt bin nens monts / ende schorstē hoofden / ende de oogen die wten hoofde willen vallen / ende sweeringen int fondament / ende die rugaderen / als men se daerop leyt. Sij sijn oock nut voor de ghene die groote weedom inde mage hebben / ende ouermids dien in onmacht vallen / als men se stoot en daerop leyt. Dat sap dat wte stelen en bladerē geperst wort / en inde sonne daerna vergadert en ghedroocht wort / is veel crachtiger om de voorscreuen gebreken te ghenesen. Dat sap vande vrucht als sij rijp is / is seer bequaem tot allerley gebreken des monds. Maer als de vrucht halfrijp is / ende men die etet / oft tsap daerwt gheperst wort / so maken sij hert in den buycr. De bloemen in wijn gesoden ende gedroncken / hebben desgelijcke cracht. In somma de bladeren ende rancken als sij geten ende gheknout worden / so genesen sij de vernuyttheyt ende alderley sweeringen des monts. Si heylen oock de ander wonden. Die bloemen ende die onrijpe vruchtē hebben een virtuyt ende operatie. Ende sijn beyde goet tot dat roode melizoen / tot den loop des buycr en bloetspouwen. De wortel in wijn gesoden ende ghedroncken / breekt den lendensteen. De bladeren ghes

geperst

or die vauu
hegten alder
sweeringen
des monds

ren gedroocht ende ghepuluerizeert/sijn nut tot sweeringhen die dat vee ende de beesten moghen hebben. De nieuwe schuetkens in amperen wijn gesoden/verstercken en maken vast de tanden als si waggelen oft lotere.

Van stinckende Malroue. Cap. LVI.

Den naem.

A

De stinckende Malroue heet oock swerten Andoren om sin steel ende bladeren wille die swert sin. Anders heet hi oock Andoren wijfken. In Griecx heet hi Ballote/in Latijn Marrubiū nigrum/Marrubiastrum/ende Prasium fetidum/om dat hi sterck riecht ende stinct.

Maetsoen.

De swerten Andoren heeft eenē steel Ballote. Stinckende Malroue. die is viercant/swert en hayrachtich. De bladeren sin der Malroue seer gelijk/ende sonderlinge als sij eerst wtcomen/maer si sin groter ende meer gekerft/ende een luttel rondt/ende onderscheydenlick van malcanderen geset/ende sterck van ruecke. De bloemē staen rondtsom den steel ghelijck als een wielken/purpurroot van coluere.

B

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast aenden wech/oude huysen/tuynen/kerckhouen/ende ander ongebowde plaetsen.

Den tijt.

Set bloeyt int eynde van Junio/en deint beghin van Julio.

Die natuer ende complexie.

Swerten Andoren is werm inden tweeden graet perfectelick/ende drooghe inden derden.

C

Die cracht ende operatie.

Die bladeren groen gestooten/sin goet voor de ghene die van verwoede honden gebeten sin/alsinent daer opleyt. Ende alsinense in heete asschen droocht/ende alsdan met huemic tempert/so ghenesen sij onreyn sweeringen oft veruuyde vlcerationen. De looghe daer swerten Andoren in ghesoden is/die is goet tot schorste rappighe hoofden/alsinen die daer mede wasschet.

h

Van Bo-

Van Boterbloemen. Cap. LVII.

Den naem.

21

Boterbloemen oft Hanenvoet heet in Griec Batrachium/ ende in Latijn Ranunculus. Sommige heeten dit cruyt flammula / om sijn scherpe ende bernende cracht wille. Apuleius heet dit cruit Scelerata / dats te seggen / schalck cruyt / om des wille dat de schalcke bedelaers ende rabauwen met dese cruyden haer armen ende beenen ophalen / ende maken die ongants / om dat de lieden des te meer genen souden. Maer sulcke quade boeven / die met sulcken bedrocht gelt vanden lieden crijgen / behoortmen tottē hangman te leyden / om sulcken valscheyt namaels niet meer te doē.

Geslacht.

Daer sijn veel gheslachten ende manieren van desen cruyde / maer de principaelste ende diemen gemeynlick vindt / als Dioscorides ende Galenus verclaren / sijn vierderhande. Den eersten Hanenvoet is oock tweederley / den eenen tam / den anderen wildt. Den tammen is oock tweederhande / den eenē dubbel / den anderen enckel. Den wilden is tweederley / also die oude Medicijn meesters scrijuen / waeraf den eenen geel bloemē heeft / die heeten wi Boterbloemen / ende dien wast geerne inde beemden ende in gras houen. Den anderen heeft purpurbruyn bloemen / ende dien en hebben wi noch niet cōnen sien. Den tweeden Hanenvoet die bijna bladeren heeft ghelijck de Eppe / ende door dien van sommigen oock wilde Eppe genoempt wort / denseluen heeten wi hier Waterhanenvoet. Den derden Hanenvoet is cleyn / ende daerom heetē wi hem Cleynē Hanenvoet.

Dat vierde gheslacht is dat alder cleynste / ende heet in duytsch Woudthaenken. En dit is oock / also Plinius scrijft / tweederley / deen met witte / en dander met geele bloemen / ende ouermids dien heetē wi deen Wit Woudthaenken / en dat ander Geel Woudthaenken.

Gaetsoen.

C Den eersten Hanenvoet oft Beempt hanenpoot heeft bladerē / als Dioscorides scrijft / die sijn den Coriander gelijk / maer sijn breeder / ende als Plinius verclaert / bijna so breed als Malu bladeren / ende sijn witachtich en vet. Die bloem is geel / somtijts oock purpuren. Den steel is eenen cubitus

Batrachium. Boterbloemen.

lancē /

Ranunculi altera species.
Enckel Hofboterbloemen.

Ranunculus aquaticus.
Water Hanenvoet.

Ranunculus multiplex.
Dobbel Boterbloemen.

Ranunculus minor.
Cleynen Hanenvoet.

Tertia ranunculi lutei apud Diosc. species. Geel Wondthaenten.
 Quarta ranunculi apud Diosc. species lactea. Wit Wondthaenten.

lanck/maer niet dicke. De wortel is cleyn/wit ende bitter/ met veel cleyn
 veeselen die daer aen hangen/ghelijck aen Vliescruyt. Wt dese woorden
 van Dioscorides is claerlic te mercken/ dat de Boterbloemē een geslacht
 is vanden eersten Sanenvoet/ want dit cruyt heeft bladerē die sijn eerst
 ront ende ongeclouen/maer dander die na de eerste comen die sijn geclou-
 en/ende geformeert gelijk eenen hinnenclaw/ende hoe sijn hoogher aen
 den steel staen/hoe sijn den hoender oft rauenvoet gelijcker worden/ende
 final ghelijck aen Coriander cruyt. De bloemen sijn geel/ende de wortel
 heeft veel veeselingen/gelijc de wortel van Vliescruyt. Desgelijc de En-
 ckel Hof boterbloemen hebben oueral bladeren/ gelijk dander Sanen-
 voeten alleen int opperste vanden steel hebben/ gants finale/ nochtans
 sijnse int opperste in twee deelen gheclouen. De bloemkens sijn doncker
 geel/ende die cruyghen een bolleken dat is vol angelen gelijk een eghel/en
 daerin leyt dat saet. Die wortel is oock veeselachtich/ghelijck die wortel
 van wit Vliescruyt. De Dobbel Boterbloemen cruyt heeft oock gheclou-
 en bladeren gelijk de eerste Boterbloemen/ en heeft eenen langen dun-
 nen steel/daerop wassen schoon dobbel geel bloemen/ de wortel is oock
 vol veeselingen/ghelijck de voorgaende. Den Waterhanenvoet cruyt
 eenen hoogen steel/ende bladeren die sijn diep gekerft/gelijck de Eppe/en
 heeft oock schoon bleekgeel bloemkens/ende als die afvallen/ so cruygen
 sijn een bolleken dat is tsamen gedrongen ghelijck een druue/ende daerin
 leyt dat

E leyt dat saet. De wortel heeft oock veel veeselinghen. De cleynen Hanen-voet heeft geclouen ende verdeylde bladeren/ en is een luttel hayrich/ den steel is ront/ ende daerop wassen schoon geel bloemen. Sijn wortele is ront ghelijck eenen cleynen ayeyn/ ende heeft veel cleyn veeselinghen die daeraen hangen. Dat vierde geslacht dat wij Woudthaenken noemen/ heeft oock geclouen bladeren gelijk den anderen Hanenvoet/ synen steel en wort niet lanc/ ende daerop wassen bloemen die sijn wit lijfverwich/ ende somtijts schoon geel. De wortel is ouerdweers ghenlochten/ lang-achtich ende oock wat ghecnobbelt. Sij bernt op de tonghe ghelijck den cleynen Hanenvoet.

Die plaetse haerder wassinghe.

S Dat eerste gheslacht vanden geelen Hanenvoet wast van hem seluen bi d'water ende grachten/ ende in vochtighe beemden en grafshouen. De dobbel Boterbloemen plantmen inde houen/ ende die maechdekens makender cranskens af. Die enckele wassen oock inde houen/ ende somtijts oock op natte velden/ ende principalick als vochtige iaren sijn. Den Waterhanenvoet wast bij d'water. Den cleynen wast oueral inde grafshouen/ beemden en opter heyden. Die Woudthaenkens vintmen int wout oft inde bosschen/ ende sonderlinge dwit. Dat geel wast aende haghen/ ende op leeghe velden die aen d'water ghelegghen sijn.

Den tijt.

G Den Beemdthanenvoet bloeyt int begin vanden April/ ende vergaet daerna inden Mey. De Boterbloemen beyde dobbel en enckel/ desgelijck oock den Waterhanenvoet en cleynen Hanenvoet bloeyen den gantsen somer. Dat Woudthaenken compt wt inde Lenten/ te weten inde Meer te ende April/ ende bloeyt inde wouden/ bosschen en vochtighe platte velden/ ende daerna so vergaet het oock/ gelijk den eersten Hanenvoet.

Die natuer ende complexie.

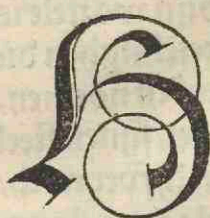
Die Boterbloemen oft Hanenvoeten alle gelijk sijn werm en drooge van natueren/ nochtans so en is den Beemphthanenvoet niet sonderlinge scherp gelijk als dandere/ also dat hi oock niet so crachtich en is int opereren gelijk als dandere.

Die cracht ende operatie.

S De stelen ende bladeren van allerley Boterbloemen oft Hanenvoeten diewijl dat sij noch ionck ende teer sijn/ so halen sij tvcl op ende bernen/ ende maken rappen en rouen/ als sij ghestooten ende daerop geleyt worden. Ende ouermids dien so nemen sij wech die rouwe en ongantse naghelen/ allerley ruidicheyt ende vleckten die een mensch aen sijn lijf hebben mach/ als wratten ende dierghelijcke. Alsment eenen cleynen tijt leyt op eenich plaetse des lichaems daert hayr wtvalt/ daertoe eest seer goet/ nochtans salment haest weder afdoen/ want het soude tvcl ophalen. Die wortel gedort/ maect seer niesfen.

Den naem.

21

Oppencruyt heetet in Griec *Bryon*/en in Latijn *Lupus salictarius*/ende inde Apoteker *Lupulus*/en bi tijden oock *Humulus*. De oorsake ende reden van dese namen vindt men in onsen Latijnschen *Herbario*.

Geslachte.

Daer sijn tweederhande geslachten van Hoppe/tam ende wildt/also wi hierna sullen verclaren. De tamme wort met groote neersticheyt in sommige plaetsen geplant. De wilde comt van selfs voort.

Laetsoen.

Lupus salictarius. Hoppe.

V De tamme Hoppe brengt eerst ionge schuetkens voort/die sijn rondt en bruytroot/sonder loof. En so haest als die mans lengde hooghe sijn/so worden die stelen gants row/oueral met cleyn doornen ende angelen beset. De bladeren sijn row ende donckergruen/ende ghelijcken dloof van witten Wijnngaert. Aende steel wassen witgeele bloemkens die sijn driueselachtich ende dick tsamen ghedronghen/bijna gelijck de Wijnruyuen/maer perfecter ende grooter. Wt de voorsseyde bloemkens wassen gants bolle/dubbel/lichte bollekens oft tescens/ende tusschen datselue leyt rouwaens ront saet verborgen. De wilde Hop is in alder manieren de tamme Hoppe ghelijck.

Die plaetse daert wast.

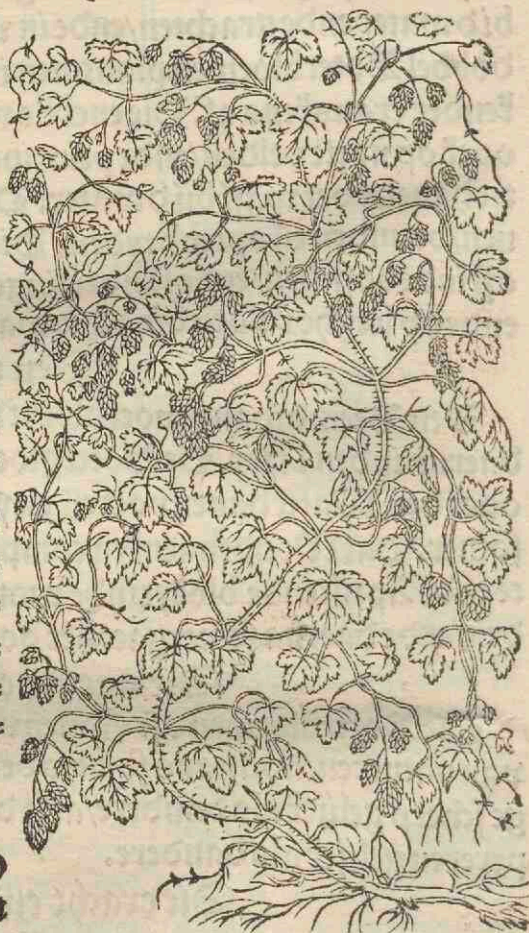
E De tamme Hoppe wort in duytschlant ter plaetsen daer geenen wijn en wast/inde hoven en ackers gheplant totten biere. De wilde wast oueral aende tuynen/aen heggghen ende haagen/aende grachten ende mueren/ende waer hi aenhanghen mach.

Den tijt.

Teghen de Lenten comen de ionge schuetkens vande Hoppe wt/ende daerna climpt hi op aen lange stanghen/en in Julio begint hi te bloeyen. Maer in Augusto en int beginsel van September so wort hi vergadert.

Die natuer ende complexie.

Sommige scrijuen dat de Hop cout is van natuere. Dander seggen hi is middelbaer/dat is noch cout noch werm. Maer si dwalen op beyden syden

den sijden. Want gemerct dat den Hoppe seer bitter is ende eenen stercken rueck heeft/so moet hi wt nooden werm ende drooge sijn inden tweeden graet. Desgelijck so is oock de wortel van werme natuere.

Die cracht ende werckinge.

D Hop reynicht ende purgeert dat bloet/ende lost oock beyderley gallen/ende doet alderhande geswel vergaen. De Hoppen sijn goet den genen die dwater laden. Dat sap van Hoppe row ingenomen/maect crachtelijcken camerganck. Ende als hi gesoden wort/so is hi wt nemende goet tot allerley verstoppinge van inwendige leden/maer hi en maect niet so seer weeck inden buyck. Dit voorseyde sap ende nat inde ooren ghedaen/verwaert die van alderhande veruuytheyt/en verdrijft den stanck die daerin is. Den Hoppe ontsluit oock de moeder/ende lost die vrine/ende heeft in somma alle operatien/die Galenus den bittere dingen toeschrijft. De wortel verdrijft allerley verstophtheyt/ende sonderlinghe vande lever ende milte.

Van Erenprijs. Cap. LIX.

Den naem.

Erenprijs heeten de sommige oock Grondtheyl/om sijn wt nemende cracht ende werckinge om alderhande wonden ende sweeringhen te heylen. In Latijn heetet nu overal Veronica.

Geslachte.

Erenprijs is tweederley gheslachte/dat manneken en wijfken. Dat onderscheet van alle beyde sullen wi genoechsam verclaren als wij haer faetsoen beschrijven.

Faetsoen.

Erenprijs manneken vliddert hier ende daer op der eerden met sijn dunne rootachtige roedekens en harige steeltens. De bladeren sijn lanc achtich/donckergruen/harich/ende met reyn teere kerfens ghekertelt. De bloemkens sijn cleyn/blaw melckverwich/een luttel met purpur ghemengt. Als die vergaen/so cruyghet cleyn testens/daerin leyt cleyn sadekens. De wortel is dunne met veel veeselingen. Dat wijfken cruypt oock met sijn dunne harige stelen op deerde. De bladeren en sijn niet gekertelt/gruender/saechter/ende wecker dan de bladeren van dmanneken/ende sij sijn bijna ghesformeert ghelijck de bladeren van Penninck oft Watercruyt. De bloemen sijn wat anders gefaetsoneert dan des mannekens/en sij ghelijcken eens deels de bloemkens van groote Chamedren/want sij sijn purpure van coluere met geel gemengt. Als dese afvallen/so wortdent cleyn ronde testens/ende daerin leyt dat saet. De wortele is grawaachtich/een luttel dicker dan des mannekens.

Die plaetse daert wast.

Erenprijs wast op ongebowde plaetsen/en sonderlinge in bossche ons

b iij de Wycken

Van Eerenprijs.

Veronica mas.
Eerenprijs manneten.

Cap. LIX.

Veronica foemella.
Eerenprijs wijfken.

de Wycken boomen/ende op dorre/sandachtighe en leemachtige bergen.
Den tijt.

Sibloeyen in Julio/ende daerna vernolgens brenghen si oock saet.
Die natuer ende complexie.

C Beyde Eerenprijs sijn wat bitter van smake/ende adstringeren oft trecken seer te samen/ende ouermids dien sijn sij werm ende drooghe van natueren.

Die cracht ende operatie.

Eerenprijs sijn goet om versche en oude wonden te heylen. Men sal se oock besighen tot alderhande ruidicheyt ende veruuylicheyt van velle/als cleyn pocckens/de maseren/ende diergelijke. Si sijn ooc wt nemen de goet tot ghequetste longen/als men eenen drancck daeraf maect oft een electuarie. De schaepherders hebben sonderlinghe experientie vanden Eerenprijs/want sij pulueriseren se ende menghen se met sout/ende gheuen se de beesten in tegen den hoeft. In summa Eerenprijs is een oprecht wonden cruyt/en is ouermids dien wel weert dattet seer ghebruyct worde.

Van wil-

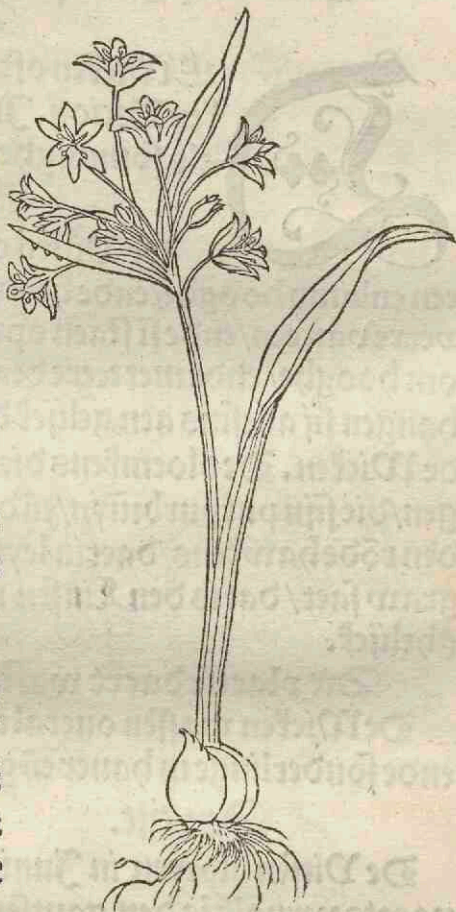
Van wilden Ayeuyn. Cap. LX.

Den naem.

A It cruyt dwelck wi Wilden Ayeuyn heeten / dat heeten sommige Ackerayeuyt oft Veldtayeuyt. In griecx heet ment Bolbos agrios / in latijn Bulbus syluestris. Daer sijn oock sommighe die heeten Cepa syluestris.

Haetsoen.

Bulbus syluestris.
Veldtayeuyt.

B Den steel van Veldtayeuyt is een span lanc / ront en hol. De bladeren sijn de Looc bladeren gelijk / ende heester selden ouer twee. Op de stelen wassen geel gesternde bloemkens / waeraf dat elck ses bladerkens heeft neffen een / en elck bloemken ist omge welft / aen te sien gelijk een stercken / ende binnen de bloem staen ses clepeltens / die sijn soffraengeel van coluere. Van dese bloemen comen cleyn drijcantighe bolle- kens die sijn vol saets. De wortel is ront / ende is den Loock oft Hofayeuyt niet on gelijk. Die plaetse daert wast.

Desen Ayeuyn wast in sandige plaetsen en dalen / bi d'water / somtijts ooc onder de hagen / en in beemden die aen bergen liggē.

Den tijt.

Hi bloeyt indē Meerte en int begin van den April / en alsdan so brengt hi ooc saet / en indē Mey verdwijnt hi / en en wort vā dien iare niet meer gesien. Hij draecht sijn saet niet alleen aendē steel / maer ooc bij de wortel / daer hangē veel cleyn graenkens.

Die natuer ende complexie.

C De Wilde Ayeuynen / gelijc ooc schier alle ander ronde Ayeuyn wor- ten / sijn een luttel bitter en row van smake / daerom purgeren sij / droogen / en heylen / en sonderlinghe desen Veldtayeuyt / also wi hierna sullen ver- claren.

Die cracht ende operatie.

Den Veldtayeuyt is een wt nemende medicijne tot allerley vochtige / loopende / ende etende vlcera- tien / als hij in heete asschen gebraden is / en- de daerna met huenick ghestooten / ende op eenen doeck ghestreken / ende daer op gheleyt wordt. In ouden tijden pleech men desen Ayeuyn ende ander Ayeuynen inde spijs te ghebruycken / om appetijt te crighen tot eten. Als sij tweemaal ghesoden worden / so verliesen sij haer bitterheyt / ende sij worden suet / ende wat lieflijcker om eten / en voeden redelijcken wel. Nochtans ist best dat men se gheheel ete wt azijn ende pekelen onder- een / want also worden sij lieflijcker om eten / ende voeden oock meer / en- de maken

de maken minder windts ende inflatien binne den lijne/ ende sij worden oock lichtelijcker inde maghe verteert. Si maken oock lust ende begeerte tot de vrouwen. Maer men sal niet te veel van dese aeyuynen eten/ want sij sijn den aderen ende zenuwen contrarie. Maer men mach die wel tot wendich nutten ende ghebruycken tot alderley sweeringen ende vleckten int aensicht ende ouer die gheheel huyt.

Van Litsen.

Cap. LXI.

Den naem.

A Wicken oft Vitsen heeten also na dat Griecx worde ken Bicion. In Latijn heeten sij Vicie/ ende niet Orobi/ als sommighe meynen.

Haetsoen.

De Vitsen oft tamme Wicken wassen met hare stelen een cubitus hooghe/ ende hebben op beyde sijden bladeren die staen euen verre van een/ ende si staen opwaerts om hooghe/ ende met teere draeykens hangen sij allesins aen gelijck de Wilde Wicken. De bloemkens die sij dragen/ die sijn purpurbruyn/ en dat worden røde hawkens/ daerin leyt swertgraw saet/ dat is den Linsen niet onghelijck.

B Die plaetse daert wast.

De Wicken wassen oueral int core/ ende sonderlinge in hauer en gerste.

Den tijt.

De Vitsen bloeyen in Junio/ ende voorts veruolges den gantsen somer in vruchten.

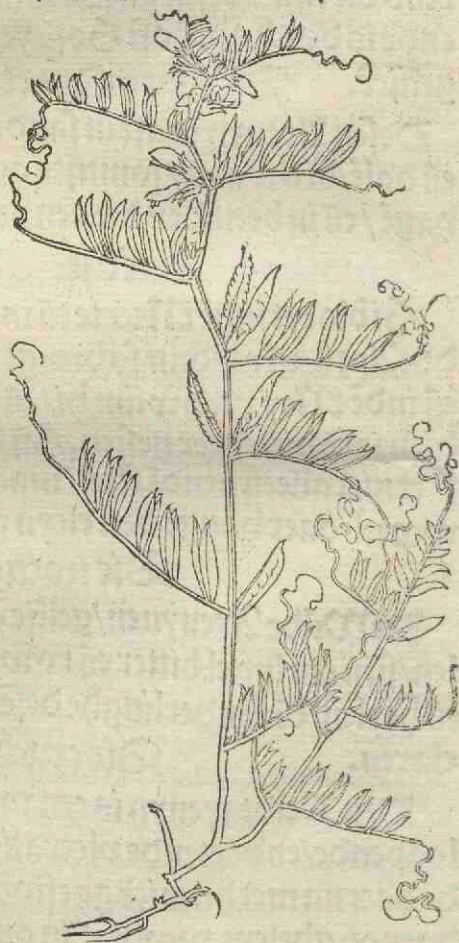
Die natuer ende complexie.

De Vitsen sijn redelijcken warm/ en drooghe inden tweeden graet.

Die cracht ende operatie.

C De Wicken sijn gants onlieflic om eten/ en swaer om verteeren/ en ouermids dien so dienen sij den beesten beter tot voeder/ dan den menschen totter spijsse. Si stoppen den buyck/ en gheuen quaet voetsel/ sij maken oock quaet grof melancoliens bloet. Die ander operatien die de sommigen den Wicken toescriuen/ en hooren haer niet toe/ maer de Eruen/ daer wij hierna daert tijt is af scriuen sullen.

Viciae. Vitsen.

Van Maier.

Den naem.

A Dit cruyt dwelck sij bouen int lant Maier heeten/ mach wel in aller manieren gheerseert worden voor dat cruyt/ dat in Griecx ende Latijn Blitum genoempt wort/ also wij sulcx int lange verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Tsaetsoen.

Dit cruyt wast snellick hooghe op/ ende heeft bladeren ghelijck Beete/ maer sij sijn cleynder/ ende en sijn niet scherp op de tonge/ want sijn heb ben geenē sin aeck. De bloemkens van desen cruyde sijn bruynroot/ ende dat saet is tsamen ghehoopt ghelijck als cleyn druystkens / ghelijckermijs als aende wilde Melde. Die wortelen is niet een alleen/ maer si is in veel deelen ghedeylt/ en sijn staet niet recht/ maer sij leyt dweers in deerde.

Blitum.

Maier.

B Die plaetse daert wast.

Soewel dat dit cruyt seer oueral hier te lande genondē wort/ so heuet noch tans eē vremde natuere. Want waer dit eens in eenen hofcompt/ daer en la tet hem niet gheerne wtroeden/ maer het besaeyt hem seluen alle iaer.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt den gantsen somer door tot inden Herst/ en dan so brenghet oock aldermeest sijn saet.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is vochtich en coel inden tweeden graet/ ghelijck de Beete.

C Die cracht ende werckinge.

Dit cruyt en doet geen schade/ men macht met ander hofcruyden wel totter spijs ghebruycken. Het maect saecht inden buyck/ maer niet seere. Het en voedt oock niet seer. Het en is der maghen niet seer bequaem. Men macht van buyten op legghen/ ghelijck als de Nachtschade/ tot alderhande pijnē ende weedom des hoofis die van hitte compt.

Van Steck.

Van Steckrapen. Cap. LXIII.

Den naem.

A

Steckrapen worden in Griecx Buniades / in Latijn Napi genoemt. De reden van sulcken namen hebben wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslachte.

Men vindt tweederhande Steckrapen. De sommige sijn tam / en die noemt men Drooge Steckrapen. Die ander sijn wilt / ende die heet men Natte Steckrapen.

B

Haetsoen.

Drooge Steckrapen hebben bladeren schier gelijk de witte Rapen / maer sij sijn effender / met eenen ronden steel / eenen cubitus hooghe / ende sij sijn oock langher. De bloemen sijn geel / ende dat worden hawkens / daerinne leyt dat saet. Ende dit gants gewas is de cleyn Coolen seer gelijck. Die wortel is seer lanc. De Natte Steckrapen sijn den voorseyden Rapen niet seer onghelijck / maer de bladeren sijn meer ghekerst / van onder tot int opperste vanden steel. Die wortel en is niet so lanc / maer si is een wilde Peere ghelijck / ende is rondt / ende heeft veel veeselen.

Die plaetse haerder wassinghe.

De Steckrapen wassen gheerne in conde plaetsen / si worden ter sommigher plaetsen seer gheussent.

Napi hortensis. Drooge Steckrapen. Napi sylvestris. Natte Steckrapen.

Den tijt.

C

Den tijt.

De Drooghe Steckrapen worden spade gesaeyt / en daerom eest dat sij oock seer spade bloeyen. Alsmen die tijdelick saeyt / so bloeyen sij in Junio / ia somtijts oock inden Mey / gelijk als de Natte Steckrapen.

Die natuer ende complexie.

De Steckrapen sijn werm inden tweedē graet / en vochtich indē eerste.

Die cracht ende operatie.

Steckrapen gesoden / maken veel windts ende inflatie / si voeden min dan de Rapen. Dat saet gestooten ende gedroncken / wederstaet allerley venijn / en maect datselue crachteloos. Ende ouermids dien so wordet seer geseert inde Antidotis. De Rapen leytmen oock inde pekēl ghelijck ander dingen. De Steckrapen verwecken den mensch tot bijnslapen. Anders hebben sij schier een operatie ghelijck ander Rapen / daer af wi oock scrijuen sullen alst tijt is.

Van Druyuencruyt. Cap. LXIIII.

Den naem.

Botrys.

Druyuencruyt.

A

Dit cruyt dwelck wi hier Druyuencruyt noemen / dat heet in Griecx en Latijn Botrys / om deswil le dat sijn saet aende stelen te samen met hoopkens hangt / ghelijck druyskens.

Haetsoen.

Dat gheheel cruyt is geelgruen / het heeft veel struyckens / ende breyt hem uit met veel vlueghelen. De bladeren sijn de bladeren van Endyue seer gelijk / deerste die wtcomen sijn gants root. Dat saet hangt oueral aende stelen met hoopkens tsamen gedrongen ghelijck druyskens. Ende dit gheheel cruyt riekt oock wter maten wel / ende ouermids dien so leytmet inde clederē

Die plaetse daert wast.

Druyuencruyt wast geerne bij loopende water. Maer men vindt hier te lande niet / mijns wetens / mer men moetet inde hoven planten. So waer dattet eens gesaeyt is / daer saeyet hem seluen alle iaer wederomme.

B

Den tijt.

* In Augusto en Septembri so wordet dit cruyt tijdich en rijp / daerom
i so salmen

so salmen alsdan sijn saet vergaderen. Ter seluer tijt draechtment te Pa-
rijs te coope/also Ruellius scrijft/ ende veel lieden coopent om inde cle-
deren te legghen. Maer hier te lande en wordet noch niet seer gheuseert/
want het is hier noch nieu ende luttel bekent.

Die natuer ende complexie.

Druyencruyt is werm ende drooghe/ also wi in onsen Latijnschen
Herbario verclaert hebben.

Die cracht ende operatie.

C * Dit cruyt is subtyl van substantie/ ende het scheydet ende verdrijs de
groue taeye vochticheyt/ ende humoren ende sluymen. Daerom eest goet
in wijn inghenomen voor de ghene die dempich op de borst sijn. Het lost
oock de vrine/ ende den vrouwen haer maentstonde/ ende heeft meer an-
der virtuyten ende operatien die den bitteren dingen toegeschreuen wor-
den/ ghelijck als wi tot ander plaetsen dicwils gheseyt hebben/ ende niet
van noode en is sulcx hier wederomme te verhalen.

Van Geytenbaert. Cap. LXV.

Den naem.

Barba capri. Wilden Geytenbaert.

A

It cruyt dat wij hier
Geytenbaert noemen
heet also daerom dat
sijn bloemen van saet
soene eenē geytēbaert
gelijck sijn/ ende daerom heetet ooc in
Latijn Barba capri. Maer oft dit
cruyt dat Pynocomum is daer Dio-
scorides af scrijft/ daeraen twijfelen
noch veel meesters. Maer wat onse
meyninghe is/ dat sullen wij hierna
verclaren.

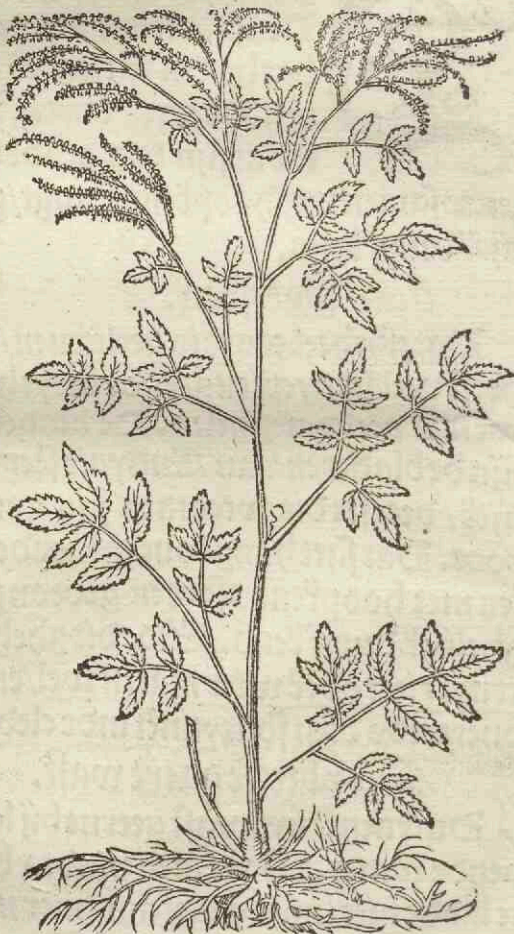
Gheslacht.

Desen Geytenbaert is tweederhan-
de. Den eenen wast in doncker bos-
schen/ en dien heeten wi wilden Gey-
tenbaert/ tot meerder onderscheet vā-
den anderen dye in vochte beemden
wast/ en dien noemen wi Beemptgey-
tenbaert/ ende hi heet oock Ghemey-
nen Geytenbaert.

B

Gaetsoen.

Den wilden Geytenbaert is eenen struyck/ die wast drii cubitus hoo-
ge. Sinen steel is gecantet oft gehoect. De bladeren hebben rontsomme
veel schaerden/ gelijck dat loof van Castanyen oft Haseler. De bloemen
sijn wit

sijn wit/gheweelselt/met hoopkens tsamen gedrongen/eenen sneewitten
baert ghelijck. Ende daerwt comen langhe tappen/ghelijck aenden Sa
seleer/ende dat is sijn saet. De wortel is swert ende houtachtich/en bin
nen wit. Waerwt wel te mercken is dat dit ghewas niet sijn en can dat
Pycnocomum daer Dioscorides afschrijft/ghemerct dat de beschrijvinge
met dien niet en accordeert. Den Beemdtgeytenbaert heeft stelen die sijn
binnen hol/viercantich/bruyn/ende somwijlen mans lengde hooghe.
De bladeren sijn hert/ghestroncelt/ende is met sijne vrouwen den iongen
C Berckenlooue ghelijck/ende elck principael blat doorsneden met sijn ne
uenbladeren ghelijck Agrimonie/maer sij sijn groter ende langher. De
bloemen sijn te samen ghepact/meer dan de bloemen van Adick/ende sij
sijn wit/ghelijc een druyue aen te sien/en hebben eenen lieffelijcken rueck.
So haest als die vergaen/so wordet saet/dat is ghelijck Loock saet/ofst
gelijck cleyn scherpe wertekens/elck met drij tapkens. De wortel is lanc/
in aller manieren gelijc de Waterwortel dat wijfken/wtwendig swert/
inwendig leuerverwich bruyn/sterck van ruecke. Wt deser beschrijvinge
can elck wel mercken/dat dit gheslacht niet seer onghelijck en is den Py
cnocomo/daer Dioscorides afschrijft/wiens steel is viercant/en die bla
deren sijn row ende hert. De bloemen sijn wit gelijck als de Basilicom/
dat saet is Loocksaet ghelijck. De wortel is swert ende rondt gelijck een
D cleyn appelken/ende is binnen geel. Ende ghemerct dat de wortel bitter
is/so en sijn sij malcanderen niet seer onghelijck van operatie.

Die plaetse daert wast.

Den Woudtgeytenbaert wast in doncker dicke wouden / somtijts
oock in dalen daer veel lumber is. Den anderē wast inde beemden/som
tijts oock tusschen doornen ende haghen.

Den tijt.

Sibloeyen in Julio/ende brengen corts daerna haer saet.

Die natuer ende complexie.

Beyde de Geytebaerden sijn werm en drooghe van natueren/dwelck
men lichtelick mercken can aen haren smaect/want dien is bitter.

E Die cracht ende werckinge.

Beyde dese cruyden ende sonderlinghe den Woudtgeytenbaert ma
ken suyuer ende reyn/ende verdriuen oock quade vochticheyt ende hu
moren/die inde aderen vergadert sijn oft elders binnē den lijue. Si bren
ghen den vrouwen haer maentstonde. Si doen oock ouergheuen. Dit
cruyt ghestooten ende gheleyt op sweeringhen oft gheswel/
doet die verdwijnen. In somma het heeft alle ope
ratien die bitter dinghen pleghen
te hebben.

Van Mottencruyt.

Cap. LXVI.

Den naem.

21

M

Ottencruyt wort van Plinio Blattaria ghenoompt/ om deswille dattet de motten na hem trect. Dioscori- des noch Galenus en maken van desen cruyde gheen mentie.

Haetsoen.

Mottencruyt gelijct den Wolcruyt wel/ maer de bladeren en sijn niet so wit/ noch harich/ maer si sijn gruen en rontsomme ghefertelt/ en heeft oock veel stelen. De bloemen sijn bleekgeel gelijck als de bloemen van Wolcruyt. So haest als die verwelcken/ so wort dent cnopekens ghelijck de Vlasbolle- kens/ daerin leyt dat saet. De wortel is grawachtich/ en heeft veel veeselen.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne bij vlietende water.

22

Den tijt.

Het draecht bloemen in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is sonder twijfel werm en drooge/ dwelck merckelick is wt sinen sinaeck/ want het is bitter.

Die cracht ende operatie.

Wet datmen dit cruyt op deerde worpt/ so comen de motten ende schiet- ters daerin. Gheen virtuyten meer en scrijuen die oude meesters van desen cruyde. Nochtans so heuet alle de operatie/ die ander bitter cruyden toes gheschreuen worden/ gelijck als den Geytenbaert/ vanden welcken wij int voorgaende Capittel gheschreuen hebben ende ander meer.

Blattaria. Mottencruyt.

Van Hauere.

Cap. LXVII.

Den naem.

21

H

Huere heet in Guecx Bromus/ ende in Latijn Huena.

Haetsoen.

Hauer is met sijn loof/ halm ende cnoopen den Weyte oft Terwe gelijck. De aren sluypen oock wt een grasachtige scheyde/ ende si staen wijt van een. Dat saet is scherp ende

en hangt los/tusschē de vliegelen van-
de aren die haer opdoen/ en altyt han-
gender twee corenkens oft graenkens
nessen een/ die sijn geclouen ende wtge-
spreyt/ aen te sijn gelijc als sprinckhanē.
De wortel breyt haer op alle siden wt.

B Die plaetse daert wast.

Hauer wordt hier te lande ende bo-
uen int landt oueral seer ghewonnen/
meer tot voeder vande peerden / dan
tot spijse der menschen.

Den tijt.

Hauer wort tegen de Lenten opt le-
ste van Februario ende int begin van
den Meerte ghesaeyt/ ende in Augusto
ghemaeyt.

Die natuer ende complexie.

De Hauere geyseert in medicinen/ al
so dat Galenus claerlick beschrijft/ is
cont van natuere. Maer alsinen die in
der spijse vseert/ als in hauerbrij etc. so
is sijn werm van complexie. Maer in
beyderley manieren so droocht sijn.

Die cracht ende operatie.

C Hauere dient wel tot plaesteren daer af te maken gelijc als de Gerste.
Hauererbrij wel bereyt ende gesoden sijnde/ stopt den camerganc. Dat
sop van gesoden Hauere is goet ghesopen voor de ghene die altoos hoe-
sten. Hauermeel met azijn ghesoden/ verdrijft die placken ende vleckē.
In somma/ Hauer gheyseert in medicinen heeft ghelijcke operatie als de
Gerste/ want sijn droocht/ ende digereert oft verteert te redelijcker wijsē/
ende adstringeert oft trect oock een wenich te samen.

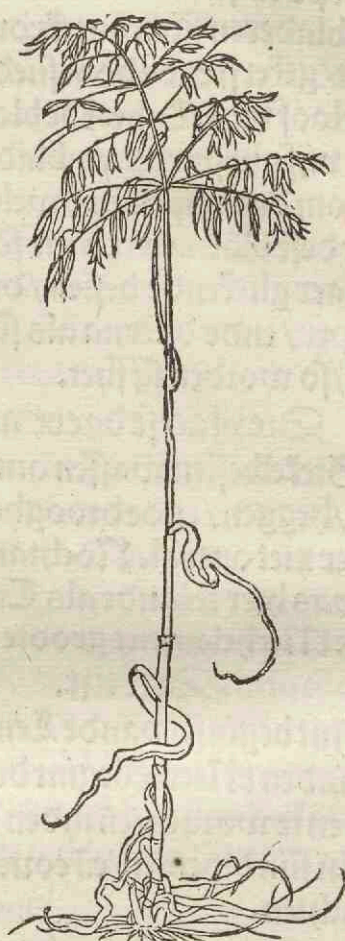
Van Stekelbesien. Cap. LXVIII.

Den naem.

A **S**tekelbesien oft Kroesbesien sijn bi auontuerē in ouden ti-
den onbekent gheweest/ ghemerct dat si noch op den dach
van heden geenen rechten naem en hebben/ dan datmen se
na den Duytsche Qua crispa noempt. Want mids dien
dat si gecronckelde bladeren hebben/ en schoon besien dra-
gen/ so heestmen hem twee namen ghegheuen/ also datmen dit ghewas
Kroesbesien oft Crolbesien heetet.

Haetsoen.

Kroesbesien is eenen struyc met veel tacken/ daeraen dat oueral veel
i iij scherpe

Van Stekelbesien.

Cap. LXVIII.

scherpe en stekende doornen wassen.
De bladeren sijn ront/krous/gecron-
ckelt/gekerft ende doorsneden/gelijck
dat loof van Eppe. De bloemen heb-
ben vijf purpurbruyn bladerkes rōts-
Vom om dat appelfen dwelc groen is.
Wt dese bloemen comen schoon wit-
te claer glickende besien/die sijn eerst
amper/ende daerna als sij rijp wor-
den/so worden sij suet.

Die plaetse daert wast.

Stekelbesien wassen ontrent de tuy-
nen/heggen/ende drooghe grachten/
maer niet oueral. Nochtans wast dit
gewas hier te lande als Tantwerpen
en te Mechelen met groote menichte.

Den tijt.

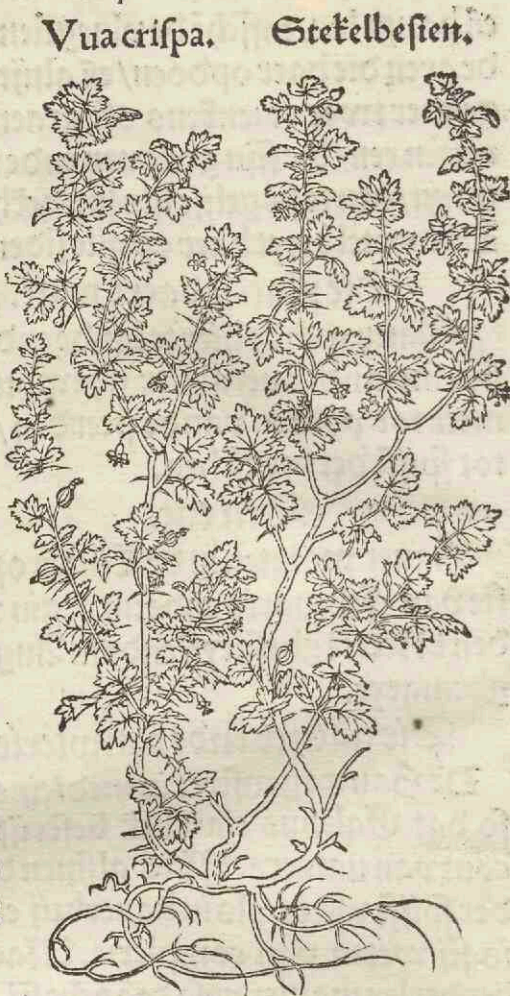
Int beginsel vande Lenten/te we-
ten inden Meerte begint desen struyck
groen te worden/en inden April bren-
get hi sijn bloemen/en corts daerna de
vruchten.

C Die natuer ende complexie.

Dit gewas is cout inden eersten graet perfectelick/ofst int beginsel van
den tweeden/ende drooghe inden anderen graet.

Die cracht ende operatie.

De bladeren gruen gestooten ende opgeleyt/sijn goet voor de gene die
dwilt vier hebben. Men seyt oock dat de tacken van Stekelbesien alder
hande toouerie en infectie verdrinen/als men die voor de doore oft ven-
steren stroyt oft hangt. Ende daer door comet sonder twifel dat men de
tuynen met dit ghewas bewaert/want met sijn doornen so houdt dat
goet vrij datter niemant in en mach/en daerenbouē so verdrinet alle too-
uerie ende vergiftinge die den houen schadelick sijn mochte. Geen meer-
der experientie en weten wi op dit pas te scrijuen vande Stekelbesien.

Van Balsemcruyt.

Cap. LXIX.

Den naem.

A

It gewas heeten wij Balsemcruyt/na den Latijnschen
naem Balsamine/want also wordet op den dach van
heden geheeten/en en heeft noch anders gheenen naem/
wt dier oorsaken so ick meyne/dat dit cruyt in ouden tij-
den niet bekent en heeft gheweest.

Gheslacht.

wilt vier

Geslacht.

Balsemcruyt is tweederhande. Deen is dat manneken/ende dat heet men te sommige plaetsen van Italien/Sierosolymitanum pomū/dat is appel van Jerusalem. Te sommige plaetsen van Lombardien heetment Charantia ende Balsamina. In Vrancrijck heetet Mirabile pomum. Dat ander is dat wijfken/ende wort in Italien Balsaminū genaempt/wiens vrucht den eersten wat gelijk is/maer si is cleynder. Anders eest **B** hem seer gelijc. Het is beyde also schoonen gewas als men vinden mach. Si en worden niet sonderlinghe gheverseert in Medicinen/maer om der schoonheyt wille hebben wi die laten conterseyten.

Faetsoen.

Dat eerste geslacht van Balsemcruyt cruypt met sijn langhe en dunne rancckens hier ende daer/ende heeft ghesneden bladeren ghelijc Witten Wijngaert/ende daerbij wassen clauwierkens/daermede haectet ende hanghet aende stecken/daerment mede onderset gelijk den Wijngaert. De bloemen sijn gants bleeckgeel ghelijc als de bloemen van wilde Cocommeren/ende si brenghen som vrucht ende som oock niet/ghelijc als dat gheslachte van Cocommeren. De vrucht is rondt/bouen scherp toe gaende/ende is row/ghelijc als de vrucht van Wilde Cocommeren/eerst gruen van coluere/daerna root. In dese vrucht leyt saet besloten/**C** dat is heel breed/row/ende swertgrawachtich/ende van faetsoene/so

Charantia.

Balsemcruyt manneken.

Balsaminum foemella.

Balsemcruyt wijfken.

i iij gelijcket

ghelijck wel tgraen ende saet van Cauwoorde. Die wortel breyt haer wt ghelijck de wortel van een boomken. Dat ander gheslacht van Balsemcruyt heeft eenen dicken steel ghelijck tamme Porceleyne/ende dien is van coluere gruen ende rootachtich. Die bladeren sijn sinel ende lanc/ rontsomme gekertelt / den Wilgebladeren seer gelijck. Het draecht wter maten schoon lijfverwige bloemen/die sijn achter om gewelft/ ende ghecromt gelijck als de bloemen van Ridder sporen. Als de bloemen afval len/so bringet een vrucht die is heel harich ende rondt / bouen scherp toe gaende gelijck eenen top/ende is eerst van coluere gruen en daerna bleeck geel. Als dese vrucht rijp ende tijdich wort/so doet sij haer open / en daer valt saet wt/dat is de cleyn Wicken niet seer onghelijck. De wortel breyt haer oock wt met veel veeselinghen.

D

Die plaetse daert wast.

Die Balsemcruyden/daer wi hier af spreken / en wassen hier te lande niet van haer seluen / maer men moetse planten. Het is een vremdt gheswas/ende onlanc in Duytschlant ghebracht.

Den tijt.

Dit ghewas brengt sijn bloemen ende vruchten in Augusto ende Septembri. Maer de vruchten van dat wijfken worden eer rijp dan van dmanneken.

Die natuer ende complexie.

Na mijn achtē/so sijn beyde dese cruyden en sonderlinge dat wijfken/ drooge inden tweeden graet perfectelick/ende worm inden eersten.

Die cracht ende werckinge.

Men heeft van dese cruyden mijns wetens noch geen groote experientie. Maer nochtans van deerste geslachte maect men een olie/ aldus/De vrucht leyt men sommige dagen in olie te weycke/ende men setse inde sonne / daerna dectmense met mist oft eerde so langhe tot dat sij verrotter. Ende die olie heeft dan de cracht van Balsen/also sij seggen/ om alderley wonden te heyle. Ende door dien heetment Balsemcruyt. In somma/beyde dese gheslachten van cruyden willen wontcruyden sijn/ende hebben sulcken cracht ende operatie/ghelijck als dat cruyt dat Wonden cruyt ghenoeemt wort/daer wi af scrijuen sullen alst tijt is.

Van Suethout.

Cap. LXX.

Den naem.

A

Suethout oft Galissihout heet in Griec Glycyrhiza/en in Latijn Dulcis radix/en inde Apoteke Liquiritia. En heet daerō Suethout/om des sueten saps wille dat inde wortelen is.

Tsaetsoen.

Suethout is eenen struyck met veel tacken oft stelen/twee ellen hooge/en deselue geerdekens sijn houtachtich en dragē swertgruene dicke en vette bladeren/die sijn clijmich int tasten/als oft si met gūmi bestrekē warē.

Tusschen

Tusschen dat loof en de stelen comen purpurbruyn bloemkens voorts/die sijn den Hyacintho gelijk. Als die wtualen/so cruypt daer rouwe corte hawtens wt/inden welcken twee oft drij graentens besloten liggen/die sijn de Linsen niet ongelijk. De wortel is lanc/en binnen geel gelijk als Bosboomen hout/dwelck wij Palmenhout heeten/oft der wortel van Gentiaen/ende is wat amper/maer nochtans suet/ende daerwt druckmen en maectmen een dick sap.

Glycyrhiza. Suethout.

B Die plaetse daert wast.

Dat alderbeste Galissihout wast in Cappadocia ende Ponto. Daerenboven so en wast dat ergste ende slechste niet bouen in Duytschland/ende principaelick ontrent Babenberg/wat dat wort seer gepresen/en wast daer met groote menichte. Waer dattet eens geplant wort/daer cruypt voort ende voort/en en laet hen niet wel wtroeden.

Den tijt.

Set bloeyt in Julio/ende sijn saet wort inden Herft vergadert.

Die natuer ende complexie.

Suethout is des menschen natueres gants aengenaem en bequaem/want het is redelijken werm/en seer bijna middelbaer van wermt. Anders so eest vochtich van natuer.

Die cracht ende operatie.

C Dat sap van Galissihout is goet tot een rouwe kele om die te versaechten/als men dat inden mont neemt/ende van selfs laet smelten/en inden hals afloopen. Set is oock goet tot een hittige mage/ende tot alderhande ghebreken der borst ende der leuer. Als men dit met sueten wijn drinct/so ghenestet die ghequetste blase en alderhande ghebreken der nieren. Dit voorsayde sap inden mont ghesmolten ende inghenomen/verslaet den dorst. Set is oock goet tot de wonden/als sij daermede bestreken worden. De wortel versch in water ghesoden/heeft alderhande operatie gelijk als dat sap. Maer als si ghedorret wort ende ghepuluerizeert/ende inde wonden ghestroyt wort/so heylt ende gheneest sij die. Ghemerckt dat dit Suethout seer goet is voor de maghe/so machment oock vseren tot alderhande medicine der magen/longen/leuer/blase en nieren.

Ende ouermids dien machmen dat Galissihout wel groot achten ende in weerden houden.

Van Spe

Van Spenencruyt. Cap. LXXI.

Den naem.

21

Penencruyt heet in Griecx Galeopsis / in Latijn Vrtica Labeo. Inde Apoteke heetment Scrophularia maior / Ficaria / ende Castrangula. De reden van sulcke namen staen eens deels in onsen Latijnschen Herbario vertelt.

Haetsoen.

Dit cruyt is met sijnen steel ende bladeren den Vtelten niet ongelijck / nochtans sijn de bladeren wat effender / ende sterck van ruecke / ende sonderlinge als men die in stucken wrijft. De stelen dragen cleyn purpurachtige bloemkens int sop / ende die sijn ghelijck hole fleckenhuyskens oft helmkens / en dat wordē ronde scherpe bollekens die sijn vol saets. Die wortel is wit ende heeft veel knobbelen ende veeselinghen.

Galeopsis. Spenencruyt.

Die plaetse daert wast.

B Dit cruyt wast geerne ontrent de tuynen / oude mueren / ende bi d'water.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio / ende te dier tijt machment oock vergaderen.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is subtyl van substancie / het droocht / het verdeylt oft doet verdwijnen / ende maect dunne.

Die cracht ende operatie.

C * De bladeren / dat sap / de stelen ende tsaet van desen cruyde / verdeylen oft doen verdwijnen alderley geswel / ende verteeren die herde clieren / ende sweeringen inde ooren / als men met azijn mengt ende stootet / ende des daechs tweemaal lauwachtich daerop leyt. Men mach oock de voorghe-noemde bladeren / stelen / ende saet / sieden / ende die vlceratien ende gheswel daermede baden. De bladeren ghestooten / ghenesen de veruuyde / rottende ende voorts etende sweeringhen ende den cancker / als men die met sout daerop leyt. Dat sap vā desen cruyde verdrijft de roose int aensicht / ende oock der gheenre die bijna voor Lazarus gehouden worden / als men dat aensicht daermede wasschet. Dat poeder van desen cruyde gheneest / ende droocht de vichwerten oft spene. Dat saet een drachma swaer inghenomen / doodet ende verdrijft de wormen.

Van onser

Van Onser vrouwen Bedstroo.

Cap. LXXII.

Den naem.

21

Onser vrouwen Bedstroo heet in Griecx en Latijn Gal-
lion/Galation/ende Galerium/daerom dattet dmelck
doet rennen ende te gader loopen.

Ufaetsoen.

Onser vrouwen Bedstroo heeft dunne/ronde ende

effen steelkens/ende daerome wassen
smale scherpe bladerkens als een wiel
ken oft radeken rondtsom gesedt van
onder tot bouen toe/gelijck een stern-
ken enen verre van malcanderen/ghe-
lijck aen Cleescruyt. Het draecht veel
cleyn geele/dicke/ende tsamen gehoo-
pte bloemkens/dier wassender veel bi
malcanderen/ende hebben eenen goe-
den ende stercken ruck. De wortel is
seer veeselachtich/ende ghevlochten/
ende cruypt hier ende daer.

Gallion.
Onser vrouwen Bedstroo.

B Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast op ghebowde vel-
den/beemden/ende in sommige voch-
tige grafhouen.

Den tijt.

Het bloeyt meest ende volcomelicxt
in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Onser vrouwen Bedstroo is droo
ghe/ende wat scherp oft tangher.

C Die cracht ende operatie.

De bloemen van Onser vrouwen
Beddestroo ghestooten/lesschen den
brandt/en heylen al wat vanden vier ghequett is/alsment daer op leyt. *drum G hitten
te lesschen*
*Als men die in stucken breekt ende stoot/ende inden nuese doet/so stelpen
sij dat bloet. Si stelpen oock dat bloet dat op ander plaetsen des lichaes
wtloopt. Si sijn ooc goet tot vermoede leden/alsmet met olie van Roo-
sen ende met was mengt/en een plaester daeraf maect. Daerom so mach
men van dese bloemen wel een voetwater maken voor de ge-
ne die moede sijn/om daerin te baden. De wortel
verweckt den lust tot bijslapen.

Van Poleye.

Van Poleyē.

Cap. LXXIII.

Den naem.

21

Poleyē heet in Griecx Blechon ende Glechon / en in Latijn Pulegium. De oorsake ender reden van desen namē hebben wi in onsen Latijnschen Herbario genoegsaem verclaert / ende en is niet van noode datmen sulcx bediede den genen die dese twee spraken niet en verstaen.

Geslacht.

Plinius ende Apuleius scrijuen datter tweederhande gheslachten sijn van Poleyē / deen is dat manneken ende dander dwijfken. Dese sijn beyde malcanderen ghelijck / ende en hebben gheen onderscheyt dan inde bloemen / want des mannekens bloemē sijn wit / ende des wijfkens sijn purpurbruyn. Sommige onderscheyden de Poleyē aldus / te weten tamme ende wilde. Vande tamme Poleyē maect Plinius dmanneken. De wilde is een maniere van Munte / in Latijn gheheeten Calamintha / ghelijck wi dat verclaren sullen alst tijt is. Als dit cruyt bloeyt / ende die schapen dat proeyen ende daeraseten / so worden sij bleetende.

Gaetsoen.

Poleyē manneken vlichelt hier ende daer op der eerden / ende wast eenen cubitus hooghe / alst ergens aen mach opclimmen. De bladeren sijn de Mageleynē gelijck. De tackkens en steelkens sijn harich ende rootachtich. De bloemen wassen rontsomme den steel / gelijc aende Malroue / ende sijn purpurbruyn. Die wortel is vol veeselingē. Dat wijfken draecht wit bloeyfel / anders eest den manneken in aller manieren ghelijck.

Die plaetse daert wast.

Poleyē wast geerne op ghebowde ende vochtighe plaetsen / en waer dat tet eens compt / daer bliuet hangen / en voorts en voorts / ende ouertrect een gants veldt.

Den tijt.

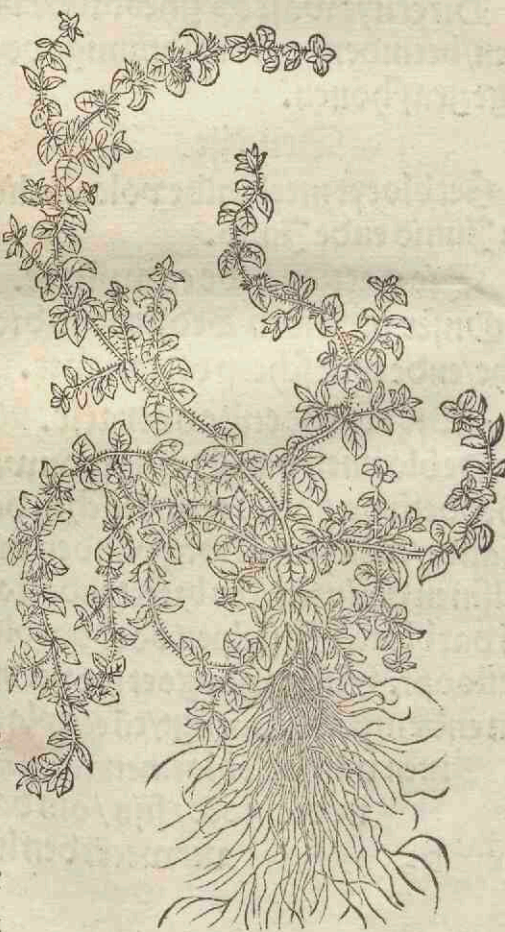
Poleyē bloeyt inden somer / te weten in Julio ende Augusto / als ander cruyden van hitte verdrooghen ende verwelcken / ende alsdan so wordet vergadert.

Die natuer ende complexie.

Ghemerct dat de Poleyē tangher en wat bitter is / so moet hi ooc worm

Pulegium.

Poleyē.

ende

ende drooghe sijn inden derden graet.

Die cracht ende operatie.

P Poleye in wijn gesoden en gedroncken/brengt den vrouwe haer bloe-
me/ende lost oock die Secundina en die doode dracht. Als sij met huez-
nick ende Aloe ghedroncken wort / so suyuert sij de longen/ ende is goet
tegen den cramp. Poleye met water ende azijn inghenomen / verdrift
dat walgen ende dat crimsel/ende knagen inden crop vander maghen/
ende iaecht de swerte galle af door den camerganck. In wijn inghenom-
men/ compt sij te hulpe de ghene die van venijnige beesten gebeten sijn.
*Poleye ghestooten ende met azijn voor de nuese gehouden/ brengt de ge-
ne die in onmacht gheuallen sijn wederom tot haer seluen. Poleye ghes-
droocht en gepuluerizeert oft tot aschen gebrant/ sterct dat tant vleesch. *voet quadt tant*
Met gersten mout gestooten sijnde/ is sij goet tot allerley brant/ als men- *voet*
se daerop leyt. Poleye geleyt sijnde op de leden daer dat Podagra in is/ *voet allerley*
so langhe tot dat sij root worden/ versaecht de pijn. Poleye met sout is *brant en gillen*
goet voor de ghene die ghebreck hebben inde milte/ als men daerop leyt.
P Poleye in water ghesoden/ en de leden daer mede gewasschen/ verdrift
dat inecsel. Als men Poleye in water siedet/ ende daerinne sidt/ so ist goet
tot inflatien/ hertheyt/ ende den cramp der moeder. *Een cransken van
Poleye gemaect/ ende opt hooft geset/ verdrift de pijn ende swijmelige
int hooft. De gene die coude en vochtighe herffenen hebben/ dien is goet
dat sij Poleye riecken. Poleye met wijn gesoden en ghedroncken/ lost de
vrijne/ en iaecht af den steen der nieren. Met azijn ingenomen/ is sij wt-
nemende goet den genen die de vallende siecte hebben. Als men onghes-
sont water drincken moet/ so salmen Poleye daerin leggen/ oft dat poe-
der daeraf/ daerinne worpen/ so en deeret oft schadet eenen mensch niet.
Dit cruyt met sout/ azijn/ en huenick gemengt / is goet den genen die den
cramp hebben/ als sij haer daermede laten strijcken en wrijven. Het is
oock wt nemende goet tot dat Sciatica / als men dat van buyten op de
huepe leyt.

Van Gentiaen.

Cap. LXXIIII.

Den naem.

G Gentiaen heeten de sommighe oock Bitterwortel/ en wort
in Griecx ende Latijn genoempt Gentiana/ nae den naem
vanden Coninck Gentio/ die dit cruyt eerstwerf gheuon-
den heeft.

Maetsoen.

De bladeren van Gentiaen comen eerst bi de wortelen wt/ ende sijn
de Notebladeren oft Wechbree bladeren gelijk/ ende sijn een luttel root-
achtich. Naer de bladeren die midden aen den steel en sonderlinghe die
wat opwaerts staen/ die sijn een luttel ghefertelt. Den steel is ront/ hol/
ende effen/ eenen vingher dick/ cnopachtich/ ende twee cubitus hooghe.

De bloemē sijn geel/ ende ligghen eerst in huyskens gesloten/ ende daerna als sij geheelick wt sluypen/ so doen si haer open/ en ontpluycken haer. Als de bloemen afvallen/ so wordent cleyn schelpkens/ daerin leyt breed en effen saet/ dat is dat saet van geel Vilieren ghelijck. De wortel is lanck ende dicke/ wtwen dich gram ghelijck eerde/ ende binnen geel/ ende is bitter van smake.

B Die plaetse daert wast.

Gentiaen wast op hooghe lochtige bergen/ ende in dalen en valleyen daer veel lombre ende veel waters is/ ende is bouen int landt seer ghemeyn.

Den tijt.

Gentiaen bloeyt meest in Junio/ maer in Julio wassen sijn hawkens/ daer dat saet inne leyt.

Die natuer ende complexie.

Gentiaen wortel is werm en droog/ ende dat is wel te mercken aen den smaect/ want dien is bitter.

Die cracht ende operatie.

C Ghedroochde Gentiaen wortel gepulueriseert/ ende twee drachma daeraf met een luttel pepers ende Wijnruyte ghetempert/ in wijn ghedroncken/ is wt nemende goet voor de ghene die van veninich ghedierde ghebeten sijn. Een drachma ghedroncken van dat sap/ dat wt de groent wortelen ghedruckt wort/ verdriift de weedom inde sijde/ ende is goet voor de ghene die van bouen hooghe gheuallen sijn/ oft van binnen gheboirsten sijn/ want dit sap verteert dat geronnen bloet/ ende doet dat vergaen. Het is oock goet met water ghedroncken voor de leuersuchtige/ ende de ghene die een crancke mage hebben. Om de doode dracht te lossen/ so maectmen een tapken van de wortel/ en men doetet inde moeder. De wortel is oock bequaem tot de wonden/ ende principalick tot de gene die seer diep sijn ende voorts eten. Desgelijck oock dat sap/ als men dat in een doeccken doet ende op de oogen leyt/ so lesschet de hitte der oogen. Dat sap dient oock tot alderhande mismaectheyt ende placken van huylt oft vel/ als ment daermede bestrijct. In somma/ Gentiaen wortel ende dat sap daeraf doen verdwijnen/ reynigen/ suyuere/ ende nemen wech alle verstoptheyt. Si sijn een wt nemende medicine tot alderhande venijn/ en sijn oock seer goet voor een quade mage. Naer dat sap salmen aldus maken/ Men sal de wortelen groen stooten en vijf dagen lanck in versch water

quade maag

water te weycke leggen/ende daerna tsamen wel sieden/so lange tot dat de wortelen bouen wt d'water kücken. Na desen laetmē d'water vercoelen oft cout worden / ende dan doetment door eenen schoonen suueren stramijn/en men latet wederom op een nieu sieden / tot dattet dick wort ghelijck als huenick / ende dan verwaertment in een steenen cruycke oft eerden pot die wel gheloot is.

Van Mastbloemen.

Cap. LXXV.

Den naem.

21 **M**astbloemen heetmen oock anders Peonienbloemen oft Sinrenroosen. Ende in Griecx wort sij Glycicide geheeten/ende in Latijn Peonia ende Casta herba. De oorzaken ende redenen van dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslachte.

Dit cruyt is tweederhande/wijfken ende manneken. Dat manneken heetmen Vinuewortel/ ende dat en heb ick noch niet gesien. Dat wijfken heetmen met sulcke namen/gelijck als voor verhaelt staen.

Maetsoen.

Glycicide.

Mastbloemen.

Tegen de Lenten so comen die roode schoon schuetkens wt / en als haer die opdoe so wordent stelen die wassen een elle hooge. De bladeren als die eerst wtcomen / die sijn bruynroot/maer hoe langer hoe meer worden si groen van coluere. De bladeren van dat manneken sijn gelijck dat loof van B Noteboomē. De bladeren van dwijfken sijn doorsneden ghelijck als Luystock. Int opperste vande stelen wassen schoon ronde knoppē/en als haer die ontpluycken / so wordent schoon roode roosen / dier sommige sijn een hant breet int ronde / en sijn van binnen geciert met geel hayr oft veeselingen. Als de bladeren van dese roosen afvallen / so wassen daer hawkens wt ghelijck Amandelen/ende als men die opdoet/so sietmē daer schoon roode corenkens in ligghen / die sijn den keernen van Granatappelen niet onghelijck. Ende als die rijp ende oudt worden / so crijghen die een ander coluer/ende worden van buyten heel swert/ende van binnen wit. Die

Van Mastbloemen. Cap. LXXV.

De wortel van dmanneken is vingers dick/ende een spannelanc/ende wit/ende adstringeert oft treckt te samen. De wortel van dwijfken is knopachtich/ende die cnoppen die daeraen sijn/die sijn den eeckelen wat gheleyck/inder manieren van dat manneken van Asphodelus.

Plaetse daert wast.

De Peonien wassen op hooch gheberchte. Maer dwijfken plantmen hier te lande in alle hoven.

Den tijt.

Dat wijfken bloeyt inden Mey. Dmanneken en heb ic noch niet gesien.

Natuer ende complexie.

Mastbloemen adstringerē oft trecken tsamen/ende sijn wat suet. En als men die een wijle inden mont hout/so wort men geware dat si scherp op de tonge ende wat bitter sijn. Daerom so sijn sij subtyl van substantie/sij drooghen/ende sijn redelijcken werm.

D

Cracht ende werckinge.

De wortel van Mastbloemen gedroocht en gestooten / en een Almandel groot met wijn inghegeuen/suyuert de vrouwen na den arbeyt/ende brengt haer huer maentstonde. In deser maniere gedroncken/versaecht si oock de pine en weedom des buycr. Si is goet voor de gene die de geelen hebben/en pine inde nieren en blase. Si verdrijft oock de verstoptheyt der leuer en der nieren. Maer als sij met wijn gedroncken wort/so stopt si den camerganc. Thien oft tweeles roode Peonien keernen in rouwen swetrooden wijn gesoden/stelpen der vrouwen bloeme. Als de jonge kinderen dese eten oft drincken/so en laten sij den steen niet wassen. Vijfthien swerte Peonien keernen gestooten/ende in Mede oft in wijn ingenomen / sijn wt nemende goet voor de ghene die meynen dat sij in haren slaep vande Mare ghereden worden / ende sijn oock goet voor de vrouwen als de moeder opwaerts clint. De wortel salmē aenden hals hanghen voor de vallende siecte/dwelck Galenus eerst geprobeert/ende na hem meer andere waer benonden hebben.

Van Oyeuaersbeck. Cap. LXXVI.

Sedderlij geslagten

Den naem.

A

Oyeuaersbeck wort in Griec ende Latijn Gerania gheeten/om des wille dat int opperste van den stelen bollekens wassen met lange becken/in maniere van Craenen oft Oyeuaers hoofden. En daerwt comet dat dese cruyden bi onsen tijden gheeten worden Rostrum Ciconie/dats te seggen/Storckensnael oft Oyeuaers beck.

Geslacht.

Daer sijn sesterley geslachten oft maniere van Oyeuaers oft Craenbecken. Dat eerste heeft seer lange becken / die gaen bouen scherp toe gelijck als een

Vals eē naelde/ en wort door dien genaemt *Acus pastoris*/ dat is Herders naelde/ en *Acus muscata*. In duytsch heetmen dit sonderlinge Gynaersbeck. Dat ander geslechte heeft bladeren gelijck als *Maluwe*/ en wort van sommigen genoemt *Pes colombinus*/ dats in duytsch Duyuēvoet en Schaerdencruyt. Dat derde heeft bladerē die sijn de *Mater* oft *Keruel* gelijck/ ende heetet *herba Roberti* oft *Robertiana*/ dats te seggen *Robert's cruyt*. Dat vierde geslecht heeft bladeren die sijn diep gesneden/ en op dattet wten anderē mocht onderkent wordē/ so hebbē wijt *Craen hals* genoemt. Dat vijfde heeft bladerē die sijn den *Boterbloemē* cruyde gelijck/ en heet *Gratia Dei*/ dat is *Gods genadecruyt*/ om sijn heylsame cracht wille. Dat sesste dat is van faetsoen den vierden geslechte seer gelijck/ maer het is grooter/ ende heetet *Bloetwortel*/ daeromme dattet ouermaten crachtich is om bloet te stelpen.

C

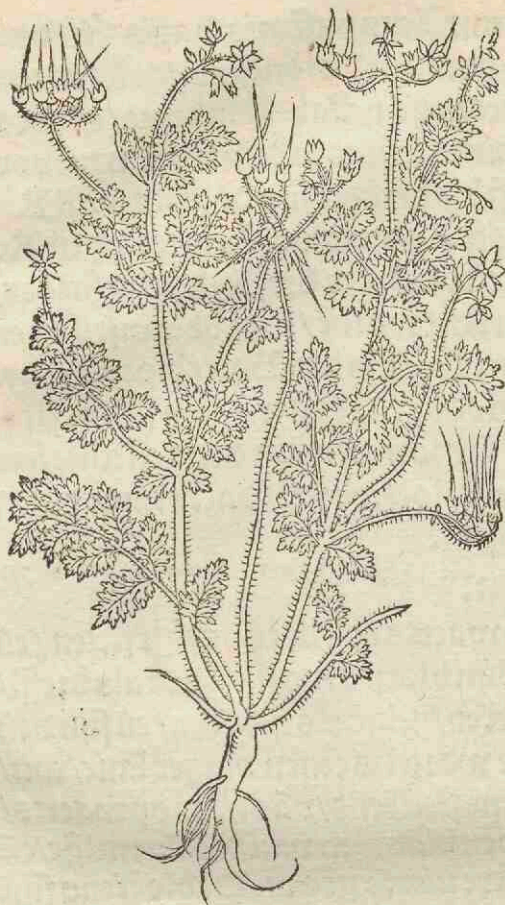
Faetsoen.

Deerste geslecht heeft van onder opwaerts roode en harige stelen/ en cleyn geclouen en gekerfde bladerē. Sijn bloemkens sijn root als *bresil*/ en dat worden bollekens met lange becken/ gelijc als naelden/ en sijn den *Gynaers* oft *Cranenbecken* gelijc. De wortel is eenen vinger lanc/ wit/ ront en suet. Dander heeft teere en dünne steelkens/ vā onder opwaerts/ root ende harich. Sijn bladeren sijn den bladeren van *Malue* gelijc/ en sijn ringsomme gesneden/ en van colnere niet so groen. De bloekens sijn seer cleyn en purpuren/ ende dat worden ooc cleyn hoofdekens met becken/ maer niet so lanc als aen deerste geslecht. Dat derde geslecht heeft ooc gants roode en hayrachte stelen/ die hebben veel ledkens/ en heeft eenen onliesliken ruck. De bladerē sijn der *Mater* oft den *Keruel* gelijc. De bloemē sijn root gelijc als *bresil*/ ende dat worden cleyn hayrachte hoofdekens met becken. De wortel is binnē groen/ ende adstringeert oft trecttsamen. Dat vierde heeft ooc roode gehayrde stelen gelijck als die ander geslechten. De bladerē sijn veel meer en dieper wtgesneden/ en gekerft gelijc eē handeken met veel vingerkens. Sijn bloemē sijn bruynt root en redelijcken groot/ en daerwt comen ooc hoofdekens met gehayrde becken/ ende als haer die ontpluycken/ so vintmen daerin vijfcorenkens die rōtsom om dat becken wassen/ ende dat is sijn saet. De wortel is binnē wit ende buytē geel. Dat vijfde geslecht is dē naesten oueral vā bladeren ende bloemē gelijc/ wtgenomen dat si grooter sijn/ ende de bloemen sijn gelijc cleyn rooskens. Den steel is langer ende gehayrt/ maer hi is teer ende dünne. De wortel is seer lanc ende bi tijden binnen gants bruynt root. Dat sesste is grooter dan eenich vanden anderen/ ende heeft lange/ronde ende gehayrde stelen/ en sijn van onder opwaerts rootachtich. De bladeren sijn den *Boterbloemen* gants ende geheel gelijc. Sijn bloemē sijn schoō hemelblaw/ ende wt den seluē comē ooc bollekens met *Cranenbecken*. De wortel is lanc ende dick/ ende heeft veel veeselingen.

Die plaetse daert wast.

Alle dese manierē van cruyde wassen vā selfs in ongebowde plaetsen.

Gerania. Dyenaersbeck.

Pes columbinus. Duyuenvoet.

Herba Roberti. Kobrechtscruyt.

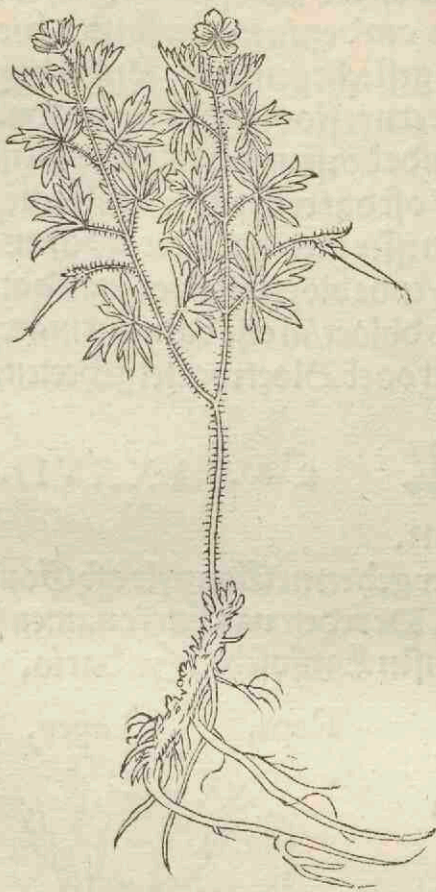

Craenhals.

Van Gheuaersbeck,
Bloetwortel.

Cap. LXXVI.
Gratia Dei. Gods genadecruyt.

I Maer dat eerste wast principalick op sandachtighe mager plaetsen/aen de stratē ende op de Corenveldē. Dat tweede wast somtijts op sandachtighe berchsfens en cruythouen. Dat derde in doncker ongebowde plaetsen en schier oueral aen heggen en hagen. Dat vierde vintmen somtijts op de corenvelden bi de tuynen/en op kerckhouen. Dat vijfde wast geerne op hooge steēachtighe bergē. Dat sesste wast schier oueral inde beemdē.

Den tijt.

Das eerste geslecht brengt sijn bloemkens van stonden aen int beginsel vande Lenten/ende sonderlinge inden April/en dueren daerna den gant sen somer lanck. Dat tweede/derde ende vierde geslechte bloeyen allemest in den Mey. Dat vijfde ende sesste in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

De bladeren ende wortelen van alle dese manieren van Gheuaersbeck trecken te samen ende drooghen/wtghenomen deerste/dat verteert ende verdeylt oft resoluert de humoren.

Die cracht ende operatie.

Als men dat eerste geslecht in wijn gepulueriseert oft gesoden drinct/so verdriuet dat opblasen der moes. Tis ooc goet in deser manieren tweemaal ingenome voor de gene die wtdroogē. Tsap vande wortel is goet in de ooren gedaen. De wortel lost de vrine/en is goet den genen die den steen inde lenden hebben. De bladeren en wortelen van dat tweede geslecht

Sijn wtmemende goet tot alderhande wonden ende sweeringen/want si genesen die. Men mach die ooc vseren om de pine te ver saesten die inde cnoelen ende leden comt. Dat derde geslecht prijsimen sonderlinge tot dat wilt vier oft carbuncel/alsme dat cruyt stoot ende daer op leyt. Het geneest ooc vuyl monden/ende swerende borsten/heymljcke plaetsen en leden/alsme dat poeder daerin stroyt/ oft dat cruyt groen gestootē daer op leyt. Maer onder alle dandere so en isser geen dat meer crachten heeft om wonden ende sweringē te genesen/ende bloet te stelpen/dan dat vijfde gheslechte/want het stelpst somtijts dbloet/al eest datment maer inde hant en houdt/ende wt dien so wordet oock Bloetwortel geheeten.

Voer dat wilt vier
voor vuylde
monden

Van Rapen.

Cap. LXXVII.

Den naem.

Rapen worden in Griecr geheeten Gongyle oft Gongyli-
des/en in latijn Rapa. De reden van sulcke namen staen
genoech verclaert in onsen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Rapa.

Rapen.

Rapen sijn tweeder
ley/tam ende wilt. De tamme Rapen
sijn ooc tweederhande/wit en root.
Dat wilt geslecht van Rapen/is tge-
ne datmen Raponcelen heetet/dat is
te seggen/cleyn Raepkens.

Uaetsoen.

De tamme Rapen sijn van stelen en
de bladeren de Radijs seer gelijk/hoe
wel dat de bladerē van de Rapen teer
der ende gruender sijn/si climmē oock
een luttel om hooge/ende en liggē niet
plat opter eerden. Als si beghinnen te
bloeyen/so gelijcken si de Coolen in al
ler manieren met haer geel bloemen/
Bhawkens ende saet. De Raponcelen
comen inde Lenten vroech wt/en heb-
ben loof gelijk Madeliēen cruyt/dat
breydet hem wt op deerde. Int begin
van Junio crūghen sij eenen ronden
houtachtigen steel/die wast somtijts
twee ellen hooge/ende heeft ter syden
veel cleyn tacckens/ende die sijn oneral beset met cleyn donckergreen bla-
derkens die sijn smal/eenen vinger breed/ende die draghen schelachtighe
gesternde bloemkens die sijn wat purpurblaw van coluere. En als die
wtuallen/so volgen daer groen ghesloten bollekens oft hawkens na/en
elck van

Rapa hortensis rubra. Roode Rapen. Rapa sylvestris. Raponcelen.

Elck van dien is aen te sien gelijc aen den swertē Comijn oft Coriander / maer si sijn cleynder / ende elck heeft vijf cleyne scherpe pūctkens / en daer in leyt cleyne sadeken. De wortel is gemeynlick eenen vinger dick.

Die plaetse daert wast.

De tamme Rapen wassen schier oueral / ende sij worden van tsaet in vochtige ackers geplant. De Raponcelen oft wilde Raepkens wassen hier ende daer bij de tuynen ende op de ackers.

Den tijt.

De tamme Rapen bloeyen inden somer / ende crūgen dan oock haw-
kens. De Raponcelen inde Lentē / eer de stelen op schieten / sijn goet om
kennen. Ende dan so trectment met bladeren ende wortelen wt / en men
doetet in salaet. In Junio dragen sij bloemen ende daerna oock saet.

Natuer ende complexie.

De Rapen sijn werm inden tweeden graet en vochtich inden eersten.

Cracht ende operatie.

De tamme Rapen gesoden / sijn swaer om verteeren / sij maken wint /
ende brengen lust tot bijslapen. Als men de Rapen siedet / ende een doeck-
ken int sop nat maect / dat is goet voor de ghene die dat coudt Podag-
ra hebben / ende oock voor veruosen voeten oft cackhielen. Men
mach de Rapen oock stooten ende opleggen / want sij hebben ooc kracht

Om de pijn van Podagra te versaechten. De ionge dodden vande Rapen gesoden/lossen de vrine. Raepsaet is goet tegen alderhande venijn/ende wort ouermids dien tot de Driakel ghebesiget. Het is oock goet en bequaem om pijn ende smerte te versaechten. Het brengt lust tot bÿslapen. Roode rapen inde pekcl gheleyt/maken appetijt ende lust tot eten. Desgelijcx ooc de Raponcelen in de spise geuseert/ende met sout en azijn bereyt gelijck als salaet/maken appetijt/ende lossen de vrine. Alsmen die van buyten useert/ende principalick als men se met Vÿchboonen/Weyte oft Rattenmeel mengt/so maken sij een schoon claer aengesicht/en een reyn lijf. Dat sap inden Vogst vergadert ende met vrouwen melck ghe tempert/maect claer ooghen.

Van Keruel.

Cap. LXXVIII.

Den naem.

A

K

Keruel wort in Griecx ende Latijn Gingidium geheeten. Die Apotekers heeten dit Ceresolium/maer het en is dat Cheresolium niet daer Plinius af scrÿft/gheelijck als wij sulcx elders genoegh verclaert hebben.

Haetsoen.

Gingidium.

Keruel.

Keruel is de Petercelie oft wilde Pastenaken bÿna gelijck/maer dit is teerder/cleynder/ende meer gekertelt. De wortel is wit ende bitter. Den steel is effen/bruynlijfverwich/hol/ende met veel tacckens ter siden/die dragen wit bloeyfel. Dat saet is lancachtich/sinal ende scherp.

Die plaetse daert wast.

B Keruel wast oueral inde hounen/daer wort sij ghesaeyt.

Den tijt.

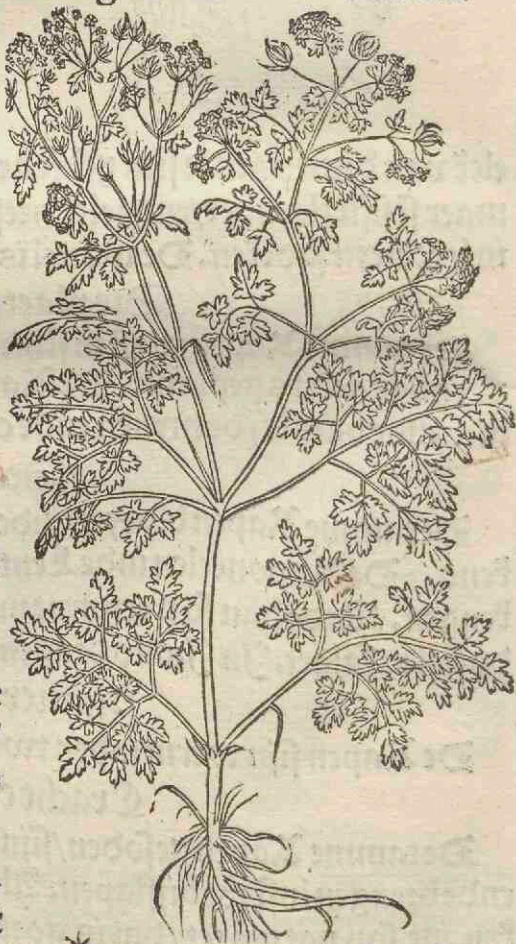
Sibloeyt meest inden Mey/ende brengt daerna haer saet voort.

Die natuer ende complexie.

Keruel en heeft gheen merckelijcke wermte/wat het is eens deels werm/eens deels cout. Maer het droocht inden tweeden graet.

C Die cracht ende operatie.

Keruel dient wel inde knecken/wat sij is goet totter spise row ende ghesoden. Men mach Keruel oock wel inde pekcl legghen/ende behouden om daghelijcx te besighen. Keruel is seer

seer goet voor de maghe. Si doet wel water maken. Kernel in wijn gesoden ende ghedroncken/is seer goet ende bequaem tot de blase. Maer si en wil niet langhe ghesoden worden. Alsinense vseert/gelijck voorseyt is/so brengt sij den vrouwen haer maentstonde. De Kernel/ghemerckt dat sij bitter is/ ende adstringeert oft tsamen treckt/so is si bequamer tot medicijnen dan totter spijsse.

Van Brem.

Cap. LXXIX.

Den naem.

A

Brem heeten de sommige Ginst na Dlatijn Genista. In der Apoteken heetment Genesta oft Genestra.

Aetsoen.

Brem is eenen struyck met groen ende row stelen/ende met veel tacken/die sijn gheciert met veel cleyn bladerkens. De bloemen sijn geel/en sijn de Byen seer aengenaem. Als de bloemen afvallen so wassen daer rouwe en ghehayrde hawkens na/daerint leyt saet/dat is de Wicken oft Vissen niet onghelijck. Die wortel is geel van coluere.

B

Die plaetse daert wast.

Genista.

Brem.

Brem wast geerne op doure sand: achtighe plaetsen/in bosschen/oft niet verre daervan.

Den tijt.

Brem bloeyt in Maio en Junio/en daerna volgen de hawkens/daerint leyt dat saet.

Die natuer ende complexie.

Brem is werm en drooghe inden tweeden graet/en dat kentmen claerlick wt synen smaek/die bitter is.

C

Die cracht ende werckinge.

Dat saet purgeert seer gelijck Niescruyt/alsmedes anderhalf drachma in honickwater nuchteren inneempt en drinct. En daerom wordet bi onsen tiden seer gevseert tegen dat Podagra/want die grone ende taeye humoren/die een oorfsake sijn vant Podagra/die iaghhet en drijuet sterckelick af door den camerganck. Dat saet lost oock die vrjne/ende breect den steen inde mieren ende inde blase. Het verteert de clieren/ende alderley gheswel. De tacken van Brem met

debladeren sommige daghen in azijn te weyck gheleyt ende ghestooten/ daerwt comt sap ende vochticheyt/ende als men des drij loot drinct/ so ist seer goet voor de gene die dat Sciatica oft weedom inde huerpe hebben. Sommige leggen die te weycke in zeewater oft ander gesouten water/ende maken daeraf een clysterie. Brem met verckens liese gestooten/ is goet tot weedom inde knien.

Van Erdbrem.

Cap. LXXX.

Den naem.

21

Erdbrem noempt men oock Stekende Brem om sijnder stelen ende bladeren wille die steken. In Latijn wort dit cruyt genaemt Genistella/dat is/Cleynen Ginst.

Haetsoen.

Erdbrem is een struycken niet ouer twee spannen hooge/met stekende stelen/die sijn groen van coluere/en eens deels rootachtich/ende die sijn becleet met cleyn bladerkens ghelijck de Linsen. Sijn bloemen staen aen elcken steel tsamen aen malcanderen geclist/ eerst gelijck aren/en sijn geel van coluere/den Wicken oft Erwte bloemen niet ongheelijck. En dit worden cleyn hawkens/en daerin vindt men ront rootachtich saet. Die wortel is lanck ende houtachtich.

Genistella. Erdbrem.

B Die plaetse daert wast.

Desen cleynen Brem wast op dorre/sandachtige en ongebowde velden.

Den tijt.

In den Mey draecht de Erdbrem geel bloemen/ende dat worden in Julio cleyn hawkens.

Die natuer ende complexie.

Erdbrem droocht seer wt/nochtans sonder bijten/ende dat kent men claerlic wten smaect/want dien is bitter ende treckt tsamen.

C Die cracht ende operatie.

Dat saet is den veninigen ghedierte contrarie. Debladeren in water gesoden en gedroncken/stelpen den vrouwen haer maentstonde/en den loop des buyckr. Ende inder waerheyt dit cruyt heeft seer een operatie ende cracht gelijck als dat cruyt dat men Peertssteert heet.

Van Rootz

Van Rootmelisoencruyt.

Cap. LXXXI.

Den naem.

A Rootmelisoencruyt heeft dien naem daer door dattet seer goet ende bequaem is totte rooden loop oft melisoen. In Griecx wort dit cruyt gheheeten Gnaphalium/in Latijn Centunculum of Centuncularis herba. De redenen van dese namen vintmen in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Dit cruyt is tweederley. Dat een heeft breeder en witter bladeren dan dat ander/dwelc veel smaelder is/en niet so seer witte oft grauwe bladeren en draecht als dat eerste/ende wiens bladeren ooc alleen int opperste staen. Nochtans mids dien dat dat onderscheedt van beyde dese cruyden cleyn is/so hebben wi beyde dese geslechten van cruyden onder een form ende figure van cruyde begrepen.

Gnaphaliū. Rootmelisoencruyt.

B Laetsoen.

Melisoencruyt heeft bladeren die sijn witgraw ende saecht/en seer wolachtich. De bloemen sijn wat geel/en de wortel is dunne en veeslachtich.

Die plaetse daert wast.

Rootmelisoencruyt is een gemeyn cruyt/en wast geerne op dorre plaetsen/nochtans wordet oock somtijts op vette plaetsen gheuonden.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt principalick in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Rootmelisoencruyt adstringeert oft treect tsamen/ende drooghet.

C Cracht ende operatie.

De bladeren van desen cruyde in herden wijn inghenomen ende ghedroncken/ghenesen dat roode melisoen/ende den loop des buycx/ende stoppen der vrouwen maentstonde. Si sijn oock wt nemende goet tot oude ende vuyle vlcerationen ende sweeringen/als sij gestooten ende daer op gheleyt/oft ghepuluerizeert ende daerin gestroyt worden. In ouden tijden plachmen dit cruyt voor wolle te besighen/ende die bedden ende cussens daermede te vullen.

Van Caerden.

Cap. LXXXII.

Den naem.

A

Aerden worden oock Wenerscaerden geheeten/want de Wollenewens ghebruycken dese distelen ende bollekens om haer laken en wolle daermede te caerden. In Griecx wort dit cruyt *Dipsacos*/ ende in Latijn *Labrum Veneris* ende *Carduus Veneris* gheheeten. Inder Apoteken heetet *Virga pastoris* ende *Carduus fullonum*.

Geslachte.

B

De Caerden sijn tweederley/tam en wildt. De tamme Caerden hebben breede bladeren/ende sijn diep gekertelt/ende de bloemē sijn wit. De bollekens sijn gelijk egelshoofden/ en hebben scherpe crōme haeckens. Ende dit geslacht van Caerden heetē wi witte Caerden. Dat ander geslacht van Caerden dat heeft bladerē die sijn smaelder/en niet so diep gekerft. Sijn bloemen sijn lijfverwich of purpurbruyn/anders sijn si den eersten seer gelijk. Ende dese heeten lijfverwige oft bruyn Caerden.

Haetsoen.

De Caerden hebben eenen steel die is beneden ront ende bouen gecantet oft gehoect/ ende dorenachtich/met cnoopen onderscheyden. En aen elcken knoop staen twee lange bladeren / die staen recht teghen een/ ende

Dipsacos.

Caerdencruyt.

Dipsacos sylvestris. Bruyn Caerden.

elcken

C daer wast den steel midden door/ende dien is vol cleyn dorenkens. Dese bladeren sijn der Lattouwe niet seer ongelijck/ende hebben op de verkeerde sijde inde middelt veel doornen ende stekende pünctkens. Op de voorseyde bladeren vint men gemeynlick tot allen tijden water. De stelen draghen bouen int sop row bollekens die hebben scherpe haeckens/en tusschen die wassen cleyn witte oft lijfverwige bloemkens. De huyskens vande bloemen sijn den Byenhuyskens ghelijck. Na dat bloeyfel vindt men inde huyskens dat saet. West datmen die bollekens van een cliest/so vintmen daer wormkens liggen in dat wit merck/maer niet in alle bollekens. Ende dese wormkens heb ick dickwils gesien/mer meest inden Meerte ende April.

D Plaetse daert wast.

De Caerden wassen op vochtighe plaetsen bi d'water. Ende wt dier oorsaken heeten sij in Griecx Dipsacos/na dat sommige meynen.

Den tijt.

In Junio ende Julio bloeyen de Caerden meest.

Die natuer ende complexie.

De wortel van desen cruyde is inden tweeden graet drooge/ende purgeert een wenich.

Die cracht ende operatie.

E De wortel in wijn gesoden ende daerna gestooten tot dat sij ghelijck een plaester wort/die gheneest de fistelen ende de clouen int fondament. Dese medicine blijft in een coperen busse een iaer lanck goet. Sommige seggen oock dat de voorseyde medicine de wratten verdrijft. Dat water dwelc tusschen de bladeren genonden wort/is goet voor droene oogen/alsmen die daermede wascht. Dat voorgenoemde water verdrijft oock alle ander vleckten onder de oogen/alsmen die daermede wasschet. Die wormkens/diemen somtijts int merck van dese Caerden vindt/die sijn goet voor de vierdagelickse Cortse/alsmen die ergens in wint ende aen den hals oft arm draecht/also Dioscorides beschrijft.

San Laureole. Cap. LXXXIII.

Den naem.

A Laureole wort van sommigen oock Zeelbast genoemd/ende heet in Griecx ende Latijn Daphnoides/ende bi onsen tijden Laureola/daerom dat hi van saetsoene/en sonderlinge van bladeren ende vruchten den Lauwerboom ghelijck is/hoewel dat de bladeren wat saechter sijn/ende die vrucht oock cleynder.

Haetsoen.

Zeelbast is eenen struyck met veel tacken/ende die laten haer booghen gelijck als riemen. De schorffe van de tacken is gants taey. De bladeren

V die wassen vande helft vande tacken opwaerts/ ende sijn den Lauwer-
bladeren gelijk/maer si sijn wecker/teerder ende clam/ en en laten haer
oock niet geerne breken/ende sij sijn scherp inden mont. De bloemen sijn
een luttel wit ende lijfverwich. De vrucht als si rijp wort so is sij swert.
De wortel is houtachtich en lanc/en en wort inde medicine niet geysseert

Die plaetse daert wast.

Daphnoides.

Laureole.

Set wast geerne in hooge bosschen
schier oueral.

Den tijt.

Laureole bloeyt inde Lenten van
stonden aen/ eer de bladeren wtcomen.
Dit ghewas is lustich om aenschou-
wen/ende riecht wel. Set draecht ende
brengt sijn vruchten inden Herst/ en
die is eerst groen ende daerna root/
ende ten lesten van buyten swert ende
binnen wit.

Natuere ende complexie.

Laureole is seer heet ende drooge/
scherp ende amper van natuere.

Cracht ende werckinge.

E De bladeren van Laureole/ groen
oft dor gedroncken/ iagen de snoter en
taeye slijmicheyt af door den camer-
ganck. Si brengen den vrouwe haer
maentstonde/ en doen spouwen. Als
sij inden mont gheknout worden/so
trecken si de taeye slijmicheyt wten hoofde. Si maken nieses. Vysfchien
van desen besien ingenomen ende gedroncken/ purgeren perfectelijcken.

Van Eyckenboom.

Cap. LXXXIIII.

Den naem.

E yckenboom wort in Griec Drys/ ende in Latijn Quer-
cus geheeten/ende dien naem is inde Apoteker bleuen.

Maetsoen.

Den Eyckenboom is wel bekent/ niet behoeuende veel
afconterseytens. Set is eenen hoogen boom met een gro-
ue/dicke ende rouwe schorsse ende stam/ ende heeft veel tacken/ daeraen
wassen bladeren/ die sijn menighertieren/ ende diep ghekerft/ ghelijck
als die bladeren van de cleyn Chamedren. Desen boom draecht twee-
derley vrucht/deene aen den bladeren/ ende die wort in Latijn Galla ge-
heeten/ dat is in Duytsch te seggen Galnoten oft Eyckappelen/ daerom
dat

B dat sij een cleyn appelen ghelijck sijn. Die ander tusschen de bladerē die heet men in Latijn Glandes / in Duytsch Eeckelen. Desen boom draecht oock lijn. De wortel breyt haer wijt wt.

Plaetse daert wast.

Eyckboom wast oueral in onse landen/ende sonderlinge in bosschen.

Den tijt.

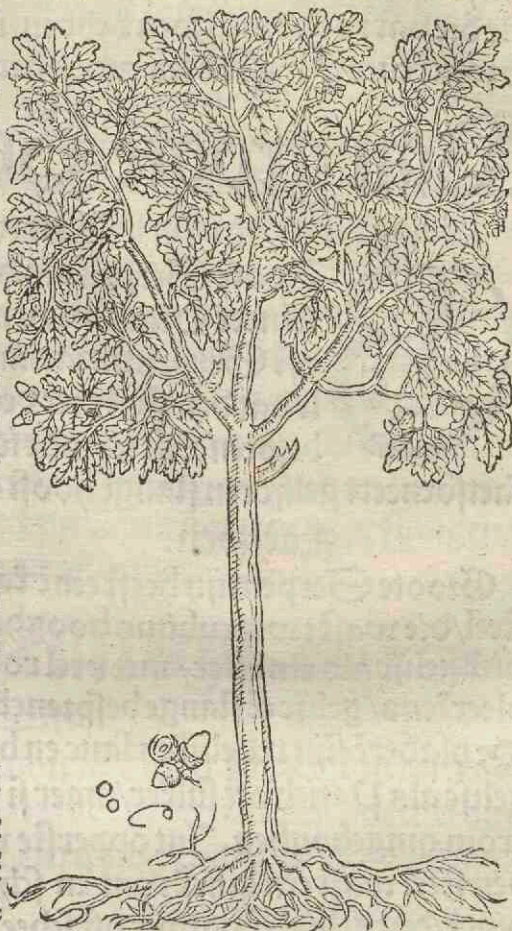
Desen boom wort ooc groen/ende slaet wt inde Lenten/ nochtans seer langsaem/als ander boomen bina alle langhen tijt ghebloeyt hebben.

Natuer ende complexie.

Den Eyckenboom droocht wt/ en adstringeert oft trect tsamen/hebben de seer bijcans middelbare wermte.

C Cracht ende operatie.

Eyckenbladeren trecken tsamen/en sonderlinge dat cleyn dūn velckē dat tusschen de schorffe en den stam vande boom geuoden wort/en tgene dat tusschen de schelle van de eeckel en keerne wast. Alsmen dit in water siedt/so genesen si den rooden loop/en dat bloetspouwē/en stelpen den loop des buycr/en der vrouwen maentstonde. Si genesen ooc allerley wonden/alsmen se stoot en daerop leyt. Sulcken cracht hebben die eeckelen ooc/si lossen de vrine. Nochtans alsmen se eet/so maken si hoofstweer en inflatie. Mer si sijn goet tot alderhande venijn van veninich gedierte. De eycken schorffe met melc gesoden en gedroncken/wederstaet allerley venijn. Alsmen die row stoot/so versaeften si ouergroote hitte/alsmen daerop leyt. Si is ooc goet gemengt met gesouten verckenliese/en op quaet hert geswel/en oude vlcerationen geleyt. De eyckappelen adstringerē seer/ende sijn van couder ende grouer natueren/si vercoelen inden tweeden graet en droogen inden derden. Alsmen die stoot ende opleyt/so bedwingen si allerley fluxien of catharren die in dat tantvleesch oft op dat tapken van der kele vallen/ouermids dien sijn si ooc goet tot vuyl monden. Alsmen wilt dat de eyckappelen niet seer en bedwingen oft adstringerē/so salmē die in water sieden. Wil men dat se crachtelic achterwaerts druen of de humoren bedwingen/so salmē die in herden wijn sieden. Eyckappelen gebrant/stelpen dat bloet. En men sal die so lange inde colen laten liggē tot dat si gloeyende worden/daerna salmē die met azijn oft met wijn wt blussen. Eyckappelen gesoden/en in dat water/daer si in gesoden sijn/gesetē/beneempt die nedervallinge oft wtganc der moeder/en der vrouwen maentstonden. Alsmen die in azijn oft water te weycke leyt/en dat

hayr daermede wasschet/so wordet swert. Si sijn ooc goet voor de gene die dat roode melizoen hebben/in wijn oft water ghesoden ende ghezdroncken/oft ghestooten ende daerop gheleyt.

Van groote Serpentine. Cap. LXXXV

Den naem.

21

Roote Serpentijn heet ooc groot Slangencruyt/heet in Griecx Dracontion mega/in Latijn Dracunculus maior/oft Serpentaria maior. Wort also genoempt om deswil- le dat den steel met veel roode pleckens /gelijc de slangen/ besprenckelt is/ende is lanc. Is int opperste vande stele ge- faetsoneert gelijc een slangē hoost als si eē roode bloedige tōge wisteeet.

Haetsoen.

Dracontion mega.

Groote Serpentijn.

Groote Serpentijn heeft eenē kalen steel/die wast twee cubitus hooghe/is dicke gelijc als eenē stec / met veel roode pleckens / gelijc eē slange besprenckelt. De bladerē sijn redelijken lanc en breed gelijc als Patich oft sulker/maer si sijn crom omgeboghen. Int opperste van den steel wast een lanc ront en scherp dinck/dat gelijct eē hantwe oft scree/vā buyten gruen. Als dat opgaet / so ver- toont hē alsdan een purpurbruyn colf- ken oft hore dz is bouē scherp toegaen- de. En dien horen draecht rontsom ge- lijc den Aron/een druysken met veel be- sien/die sijn eerst gruen/daerna geel ge- lijck Soffraen/en root. Die wortel is redelic groot/ront en wit / ende is met een teere schelpē oft schorffe becleet.

Plaetse daert wast.

Serpentijne wast op plaetsen daer veel schadue ende lomber is.

C

Den tijt.

Dat saet salmen vergaderē alst root enderijp wort. Ende de wortel in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Serpentijne is scherp ende bitter/ende adstringeert een luttel/ende is ouermids dien werm ende drooghe.

Die cracht ende operatie.

Groote Serpentijn gesoden oft gebraden/en met huenic gemengt/en gelijc een electuarie ingenomē/is goet voor de gene die seer fichen en hoest- sten/

D sten/ende dien een quinteerne oft catarre wten hoofde op de borst genalen is/want si scheydt de groue en taeye slimige humoren/en doet die verdwinen. Maect lust tot bislapen/ als si met wijn gedroncken wort. Die wortel geneest allerley quade vlcerationen en voorts etende sweringe/ als si gestooten en daerop gheleyt wort/ oft als men se puluerizeert en daerin stroit. Si gheneest ooc de fistelen/ als men se met huenick mengt en daerin doet. Si verdujft de plecken wten aensichte/en aen tgeheel lijf/ als men die daermede bestrijct. Tsap vande wortel is goet voor doncker oogen/ als men daerin laet druypen. De bladeren genesen versche wonden/ als men se gruen daerop leyt/wat als si drooge worden/so sijn se scherp en en conen den wonden geen duecht doen. Men seyt/dat dese bladeren/so men eenen platten case daerin leyt/bewaren/dat hij niet en verrottet. De vruchten hebben meer crachten om wonden en vlcerationen te genesen dan de bladeren of wortel. De bladeren ende wortel veriagen nateren ende slangen/ als yemant die ouer hem draecht oft daeraf drinct.

Van clein Slangencruyt. Ca. LXXXVI

Den naem.

21

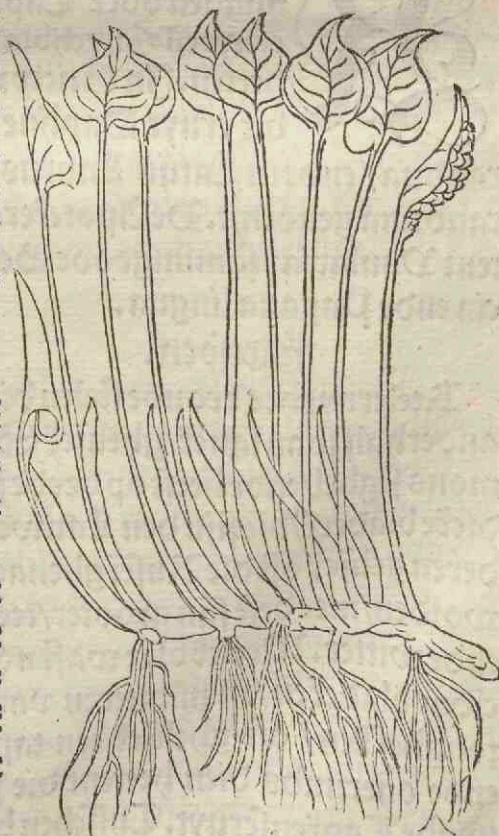
S leyne Slangencruyt wort in Griec Dracōtion micron in Latijn Dracunculus minor geheeten. En hoewel dat de oude meesters inde beschrijvinge van dat cleyn Slangencruyt malcanderen

Dracontion micron.
Clein Slangencruyt.

seer contrarie ende ongelijck sijn/nochtans ghemerct dat dit cruyt daer wij nu af spreken/bladeren heeft/die de Veel/ gelijc wi hierna breeder verclare sullen/gelijc sijn/so macht nae onsen duncken wel en recht onder de Slangencruyden gherekent worden/diewelcke/ als Plinius verclaert/drijerhande sijn / waeraf dit teghenwoordighe dat derde is.

Maetsoen.

Cleyn Slangencruyt heeft bladeren gelijck als Veel/maer si sijn grooter/en dier en staeter altijt maer een op eenen langen steel/die wter wortel wtschiet. De wortel is knobbelachtich/en heeft veel leden/ghelijck als Rietwortel. De vrucht dat is een druyfken met veel besien/die worden ten lesten root/ gelijck de besien van Aron/ ende van groot Slangencruyt.

B

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne bi dwater.

Den tijt.

Cleyn Slangencruyt comt wt als de slangen haer vernieuwen ende veriongen/ende haer vel oft huyt affstrücken/ende het verborcht hem oock met haer in deerde/also als alle Slangecruyden doen.

Natuer ende complexie.

Gemerct dat de bladeren ende vruchten van desen cruyde/gelijck ooc van Aron oft Calsvoet/scherp ende tangher sijn op de tonge/so is sijn complexie en ooc dat faetsoen den voorseyden Aron gelijck.

Cracht ende operatie.

C De bladeren geleyt op dat bijten van veninich gedierte/trect dat venijn daerwt/ende heylt de wonden in corten dagen. Si sijn oock goet tot alle quade oude vlcerationen ende fistelen/als men salue oft plaesteren daeraf maect/oft groen ghestooten daer op leyt. Alsinen van desen cruyde ende van huenick een salfken maect/so strijctmen ende verdrijftmen daermede de placken int aensicht. De operatie die dit cruyt meer heeft/staen boen bescreuen int Capittel van Aron oft Calsvoet.

Van Keelcruyt.

Cap. LXXXVII.

Den naem.

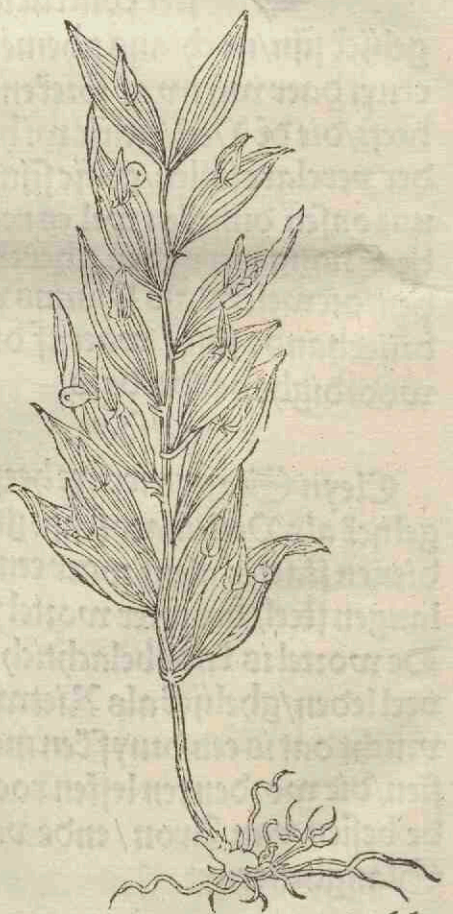
Daphne Alexandria. Keelcruyt.

A

Keelcruyt wort vā sommighen oock Tapkenscruyt en Huychblat gheeten. In Griec wort dit cruyt Daphne Alexandria/ende in Latijn Laurus Alexandrina genoemd. De Apotekers heetent Vuularia/sommige ooc Bonificia ende Pagana lingua.

Faetsoen.

Keelcruyt heetronde stelen die sijn anderhalfspan lanck/ghelijck Salomons seghel/ende heeft op beyde siden dicke bladeren/die sijn den Lauwerbladeren gelijc/oft die Ruscighenaempt worden/mer dese sijn grooter/teerder ende witter. Wtelck blat wast noch een cleyn bladeken/in manieren van een tonghesken/oft ghelijck een tapken/ende ouermids dien heetent die sommighe Tapkenscruyt. Tusschen beyde

de bla

De bladerē wast een schoon vrucht/vā der grootte van Cicerē. De wortel is den Rusco geliĳc/maer si is grooter/teerder/en van goeden rucke.

Plaetse daert wast.

Keelcruyt wast in hooge bosschen/en wort wt Ungarien in Duytschlant gebracht/ende in sommighe houe gheplant.

Den tijt.

Keelcruyt brengt sijn vruchten tusschen de bladeren inden somer.

Natuere ende complexie.

Keelcruyt is werm ende drooge van natuere/dwelck claerlick blijckt wten smaect/want dien is scherp ende bitter.

C *Cracht ende werckinge.*

* De wortel van Keelcruyt gedroocht ende gepulueriseert/ende daeraf vier/vine oft sesse drachmen met soeten wijn gedroncken/voordert den swaren arbeyt van kinde/ende verdriift de droppelpisse/ende brengt de vrouwen haer maentstonde. Si lost ooc de Secondine na den arbeyt. Dit cruyt in wijn oft water gesoden ende daeraf ghedroncken/verteert die ouergroote vochticheyt die van dat tapken in der keelen afdruypt. Dat poluer oft poeder van desen cruyde/en wortel/droocht ende heylet alle loopende wonden ende sweeringen/ende sonderlinge in de keele/en ontrent dat tapken/ghelijck als den huyghe/ende dier ghelijcke.

Van Meyenbloemkens. Cap. LXXXVIII

Den naem.

A *Meybloemkens* worden in Griec Ephemeron/ende in Latijn Iris syluestris/ende bi onsen tijden *Lilium conuallium* gheheeten/en dat selue niet qualick. Want na mijn duncken so is dit dat tweede geslecht vā Lelien/daer Theophrastus afschrijft/dwelck inde Lenten bloeyt. De oorsake ende redenen van dese namen hebben wij int langhe gheset in onsen Latijnschen Herbario.

Gaetsoen.

B *Meybloemkens* hebben twee groen bladeren neffen een/die sijn den bladerē van witte Lelien geliĳc/maer si sijn veel teerder. Ende tusschen de bladerē wast eenen kalen steel/daeraen hangen vijf oft sesse/somtijts oock meer ronde witte knopkens geliĳc als Ervoten/die pluycken haer op/ende worden schoon sneerwitte hole bloemkens/in manieren van een ront cingelcloccken/rontsomme vol schaerden geliĳc als een saghe. In elck cloccken is een plecken. Dese bloemkens riecken wter maten wel/maer si sijn bitter van smake. Als de bloemkens verdroogen ende afvallen/so comen daer schoon besikens wt geliĳc root Corael/oft geliĳc die vrucht vā Spargen/en die sijn seer weec. De wortel is wat lanc en vee selachtich/en vliddert hier en daer/adstringeert/en heeft eenē goedē ruc.

C

Die plaetse daert wast.

Ephemeron. Meybloemen.

Meybloemkens hebben haer woon-
ninge in bosschen ende in plaetsen daer
veel lumber is.

Den tijt.

Inden Mey brengt dit cruyt sijn lief-
lijke welriekende bloemkens/ende sij
vergaen wederom snellic/ende vallen
af. Ende in Julio daerna so brenghet
sijn vruchten/te weten/die roode bes-
kens/als bouen verclaert is.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt heeft een ghemengde com-
plexie/te weten van repellerende van
verdeylen. Want die wortel adstrin-
geert ende treect te samen. Ende de bloe-
men en bladeren die discutieren/want
sij sijn bitter/gelijckmen wt sijn opera-
tie wel merckende is.

Cracht ende operatie.

D De wortel gesoden ende dat water
daeraf inden mondt ghghouden/doet
den tantsweer vergaen. De bladeren siedtmen in wijn/en men leytse op
sweeringen daer noch geen etter in en is/want sij doen die verdwynen.
Dat sap wtten bloemen gheperst/is goet ende crachtich om dat herte/de
herffenen ende leuer te conforteren ende te stercken. Ende veel meer dat
geheel cruyt met bladeren/bloemē en wortelen/gesoden en gedroncken.
Ende wort sonderlinge geveert tot onmacht/swijmeringhe/en vallen
de siecte. Men seyt dattet ooc bewaert voor Lazerie/alsmet inde eersten
alle daghe vseert. Dat sap is ooc wt nemende goet tot den oogen/want
het verclaert dat ghesichte/ende verdriift de donckerheyt. *102. v. c. 29.*

Zan Alantwortel.

Cap. LXXXIX.

Den naem.

A

Alantwortel heet in Griecx *Eleium*/in Latijn *Inula*. De
Apotekers heetent *Enula Campana*. De redenen van sul-
cke namen staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Laetsoen.

Enula Campana heeft eenen dicken/gehayden/langen
steel/somtijts drijellen hooge/en is gecantet oft gehoect/en daeraen han-
gen bladeren/waeraf deerste bi der eerden seer breed/lanck ende gehayt
sijn/gelijck de bladeren van Wolcruyt/ende hoe sij hooger aenden steel
staent

V staen/hoe sij cleynder / smaelder ende scherper sijn. Int sop vande stele was sen groote schoone gontgeele gesterre de bloemen. Ende als de bloemen ge bloeyt hebben/ so staen ende duere die harighe bollekens/inden welcken dat saet is/tot inden Herst. Die wortel is van buyten erden verwich/ want nae dat deertrijck is/ so is oock de buyten se schorffe/ ende van binnen witachtich/somtijts eē luttel root/wel riecken de/dick ende groot/ wat scherp/ ende daer wassen cleyn wortelkens aen.

Plaetse daert wast.

E Dit cruyt wast somtijts op de ber gen en op drooghe plaetsen/ daer veel lomber is. Somtijts ooc in bosschen ende onghebowde dijcken/ dornheg gen ende beemden. Men vindt oock schier oueral inde houe / want daer wordet gheplant.

Den tijt.

Enula Campana bloeyt in Julio/ ende sijn wortel salmen inden somer vergaderen.

Natuer ende complexie.

De wortel wort sonderlinge gheverseert/ ende is werm ende drooghe met ouervloedighe vochticheyt.

Cracht ende operatie.

D De Allantwortel gesoden ende gedroncken/lost de vrujne/ ende brengt de vrouwen haer maentstonde. Als men pulueriseert ende een *Electua rie* met huenick daer asmaect/so is sij seer goet voor de ghene die hoesten ende fichen/ende van binnen geborsten sijn/ ende bloet sponwen. Item tot inflatiē ende winden/ende bijten van veninige gedierte. *De* *Electu* *arie* deylt/ende trect wt die groue taeye slijmige vochticheyt/die haer op de borst ende ontrent de longen vergadert heeft. Die wortel in soeten wijn geleyt ende geconsijt/is goet voor de maghe. *De* bladeren in wijn gesoden/versaechten de pijnē in de huepe/als men die daerop leyt. Desge lijck oock als men een plaester van die groen wortel maect/so leyt men se op gheswel dat van conde vochticheyt ende humoren compt/ want sij verteert die ende doet se verdwijnen.

Van Agrimonie.

Cap. XC.

Den naem.

A Grimonie oft Oderminge wort in Griecx en Latijn Eupatorium geheeten/ende inde Apoteke Agrimonia.

Haetsoen.

Agrimonie heeft eenen teederen/langen/houtachtigen/slecht en ende rechten/harigen/rouwen ende swerten steel.

Sijn bladeren/diewelcke onderscheydenlick aen den steel opwassen/sijn op beyde siden in vijf oft meer deelen gesneden/ende gelijck als een sage gekerft/gelijckende den bladeren van Vijfvingercruyt oft van Kemp/ende sij sijn swertachtich. Int midden vanden steel wassen geel bloemen gelijck sterren/deen aen dandere. Ende als die afvallen/so comen daer cleyne rouwe clifkens/nederwaerts siende/ende wat sij aenrueren als cleederen ende dier ghelijcke/daer bliuen sij aenhangen. De wortel is grootachtich/lanck ende swert.

Eupatorium.

Agrimonie.

B Die plaetse daert wast.

Agrimonie wast oueral geerne in haechbosschen/in doncker ende ongebowde plaetsen/op rouwe en steenachtighe bergen/aen de tuynen ende straten.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio/en dan salment ooc vergaderen.

Natuere ende complexie.

Agrimonie is subtyl van substantie/het deylt en suyuert sonder merckelijcke hitte/ende adstringeert oock een luttel.

C Cracht ende werckinge.

De bladeren van Agrimonie heylen de wonden die niet en willen genesen/ist datmen die met oude verckensliese of sineer worm daerop leydt. Sijn saet oft dat cruyt in wijn gesoden ende ghedroncken/is wt nemen de goet tot den rooden loop oft melisoen/ende den leuer sichtigen/ende den ghenen die van nateren ghebeten sijn. Agrimonie is oock sonderlinghe goet tot verstoppinghe der leuer/ende co forteert ende sterct die. Si heylt ende suyuert oock alderley vlcerationen.

Van Vogens

Den naem.

Vogentroost wort sonder twijfel in Griecr geheeten Euphrosyne. Desen naem is namaels vanden genen die in deser spraken niet expert en waren / verkeert worden in Euphrasia / wāt also wort dit cruyt noch heden daechs inde Apoteke geheeten. Sommighe heetent oock Ophthalmica oft Ucularis. Ende alle dese namen comen daer door / dattet seer dienstlich ende bequaem is voor dooghen.

Laetsoen.

Euphrosyne. Vogentroost.

Vogentroost is een cleyn dick wasfende schoo cruyden / een span lanc / ghelijck een cleyn benallick boomken / met veel purpuren tacckens ende steelkens / ende daeraen cleyn bladerkens / die sijn rontsom ghekertelt. Tusschen deselve bladerkens wast een benallick schoon bloemken van drii colueren / wit / geel / ende purpuren. De wortel is cleyn / ende en wort inde medicijne niet gheuseert.

Die plaetse daert wast.

Vogentroost wast op huenelen / al daer de sonne veel schijnt / ende schier in alle beemden.

Den tijt.

Het is oock een Herstcruyt / want men vinds niet / het en si int begin vanden Herst.

Natuere ende complexie.

Vogentroost is werm ende drooghe van natuere / alsomen wt sijn cracht ende operatie mach mercken.

Cracht ende werckinge.

Vogentroost vseertmen tot doncker ooghen / ende tot de sterre inde ooge / alsinen dit cruyt stoot ende daerop leyt / oft datment in wijn siedt / oft datmen dat sap wt den cruyde persse / ende inde oogen laet druypen. Het versterct ooc de memorie / ende waert dat yemant sijn memorie verloren hadde / so doet dit cruyt die wedercomen / alsinen dit pulueriseert / ende in witten claren wijn inneempt. Het is oock seer goet voor de gene die de geele hebben / alsinent in wijn siedet ende werm drinct. Maer sonderlinghe eest goet tot den gesichte / want datselue maket luyter en claer / alsinen tsap daeraf inde ooghen doet.

Van Sauie.

Cap. XCII.

Latine *Salvia*
Dien naem.

21

Sauie wort in Griec gheheeten Elelisphacon ende in Latijn *Salvia*/ ende dien naem is bij de Apotekers blenen. De redenen van desenamen staen in onsen Latijnschen Herbario int langhe verclaert.

Geslachte.

Sauie is tweederhande/groot ende cleyne. De grone Sauie wort also gheheeten om sijn groote ende breede bladeren wille/ ende daerom heetmense oock breede Sauie. De cleyne Sauie heeft smaelder en cleyne bladeren/en wort oock edel Sauie geheeten. Men heetse ooc Cruys Sauie/ om de twee oorkens oft cleyne bladerkens wille die achter aen den steel opteynde vanden blade staen/in maniere van een cruys.

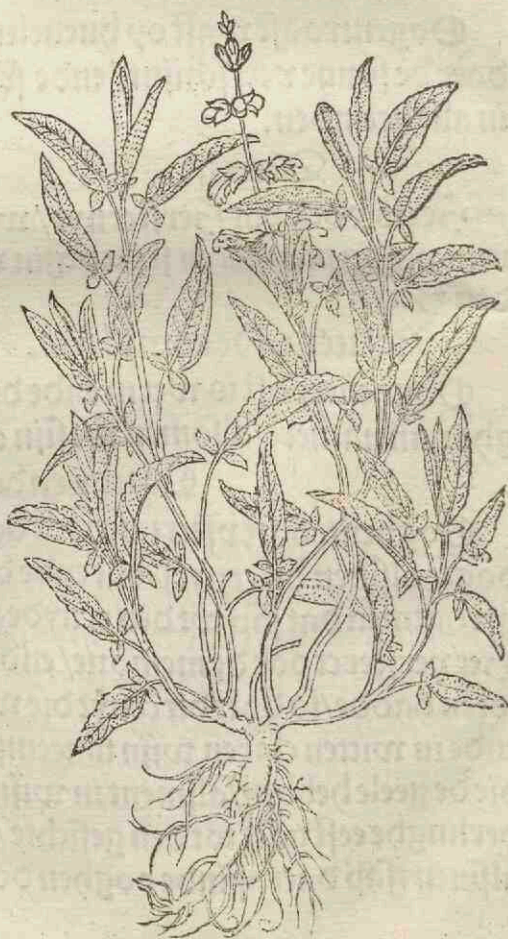
22

Gaetsoen.

De grone Sauie/dat is eenen struyck met veel tacken en stelen/die sijn viercantich en witachtich. De bladeren gelijcken eens deels de bladeren van Queboom/maer si sijn langer/herter/dicker enderow/en gestronfelt gelijck een bloot versleten wollen cleet/ende sijn witachtich/ende hebben eenen stercken reuc. De bloemē sijn purpurbruyn met wit gemengt/gecromt gelijck den beek van eenen Arent. Als die afvallen/so brenghet

Salvia maior. Grone Sauie.

Salvia minor. Edel Sauie.

sijn saet

Van Sauie.

Cap. XCII.

E sijn saet in huyskens oft sackens der Scharley gelijk. Deedel Sauie is der voorgaende gelijk/maer de bladeren van dese sijn smaelder/cleyn der/ende witter/oft meer aschverwich/ende hebben onder aen den steel twee cleyn oorckens/ende die en heeft de grone Sauie niet.

Plaetse daert wast.

Sauie wast geern op row plaetsen/nochtans plandtmen beyderley gheslechten in allen hounen.

Den tijt.

Sauie bloeyt in Junio en Julio/en leuert ooc tot sijnder tijt dat saet.

Die natuer ende complexie.

Sauie verwermt ende adstringeert.

D Die cracht ende operatie.

Sauiebladeren in water gesoden ende gedroncken/lossen de vrine/en de brengen den vrouwen haer maentstonde/ende verlossen de vrouwen van een doode dracht. Die sijn hoost met dit water wasschet/die crijcht swert hayr. Sauie is goet tot allerley wonden/want si suyuert die ende heyltse. Sauie stopt dat bloet dat wt de wonden ende quetsuren loopt/alsmen die daerop leyt. De bladeren en schuetkens in wijn gesoden/verdrinen dat inecken aen de schamelheyt/alsme die daermede wasscht. Sauie leytmen op tgene dat van veninich gedierte ghebeten is/ende het gheheest. Sauie met Alssen ghesoden ende gedroncken/gheneest dat roode melisoen. Sauie trect de wormen wt den ooren/alsmen se daerop leyt. De bladeren in water ghesoden/verdrinen den hoest/ende weedom in de sijden. Sauie is goet tot verstoppinge der leuer.

Van Kuel oft Thymus. Cap. XCIII

Den naem.

A **R** Vel oft Thymus heetmen in Brabant Onser Vrouwen Bedstroo/ende oock wilden Thymus. In Griecx en Latijn wordet Serpyllum genoempt/daerom dattet op der eerden leyt ende cruypt.

Gheslecht.

Kuel oft Thymus ist tweederhande/also als Dioscorides beschrijft. Den eenē is tam dat ander is wildt. Den tammen en hebben wi niet connen achterhalen/daerom staet hier alleē den Wilden gemaelt. Den Wilden is oock tweederhande. Deen heeft bloemē die sijn purpurbruyn met wit gemengt. Dand is gants sneerwit. Anders sijn si malcanderē gelijk.

Haetsoen.

B Den tammen Kuel oft Thymus is der Hofmageleyne gelijk/en sonderlinge van tackens ende bladeren/maer si sijn wat witter. Van smaete is hi de Mageleyne niet onghelick/hij cruypt lanck deerde/en en recht hem niet op. Den wilden Kuel en cruypt niet op deerde/maer hi climpt

m ij om

C om hooghe met sijn cleyn teeder hout-
achtighe tacckens/ ende heeft bladeren
schier gelijc de Wijnruyte/ maer si sijn
smaels. De bloemen sijn purpurbruyn
oft sneewit/ scherp van smake/ ende lief-
lick van rucke. De wortel is lanck/ en-
de heeft veel veeselinghen.

Die plaetse daert wast.

Den tammē Kuel of Thymus saeyt
men inde houe/ ende wast gheerne op
drooghe plaetsen/ daer de sonne wel
schijnt. Den wilden ende ghemeynen
Kuel oft Thymus wast op rootsen/
houelen/ bergen/ drooghe velden ende
beemden schier ouer al. Maer den wit
D ten en wast niet op alle plaetsen.

Den tijt.

Den tammen bloeyt principalick in
Junio ende Julio. Maer den wilden
vande Mey af dē gantsen somer door.

Natuer ende complexie.

Den Kuel oft Thymus is seer heet van natueren/ ende dat is claerlick
te mercken aen sijnen smaek/ want dien is scherp op de tonghe.

Cracht ende operatie.

E Den wilden Kuel oft Thymus is heeter dan den tammen/ ende is be-
ter ende bequamer tot der medicijne. In wijn gesoden ende gedroocken/
brengt hij den vrouwen haer maentstonde/ en lost de vrine. Si stilt dat
crimsel/ ende also genuttet sijnde/ heylt ende geneest hi geboorstenheyt en-
de geschoortheyt van binnen/ ontfekinghe ende inflammatie der leuer.
Kuel oft Thymus in wijn gesoden ende gedroncken/ is goet teghen dat
venijn van wormen ende slangen/ desgelijcx oock als hi daer op gheleyt
wort. Kuel oft Thymus in water gesoden ende ghedroncken/ stilt ende
versaechtet de pijn int hooft/ desgelijcx oock als hi daer op geleyt wort.
In azijn te weyck geleyt sijnde/ ende daerna gesoden/ ende met olie van
Roosen gemengt sijnde/ ende opt voorhoofst geleyt/ verdrijft de raserije
int hooft/ die frenesie ghenoeft wort. Kuel oft Thymus een drachma
swaer met azijn ghedroncken/ stelpt dat bloetspouwen. Den roock van
gebernden Kuel oft Thymus veriaecht allerley veninich gedierte. En-
de wt dien pleechmen in ouden tijden/ alsomen in Vergilio leest/ den
maeyers Kuel met ander spijse teten te gheuen/ op dat sij van sulcke ve-
ninich gedierte bewaert mochten wesen.

Van Pani-

Van Panickcoren.

Cap. XCIII.

Den naem.

A Anicum heeten de sommige Panickcoren / bouen int lant heetment Pfenich oft Heydel / en in Griecx wordet Elymos geheeten / ende in Latijn Panicum.

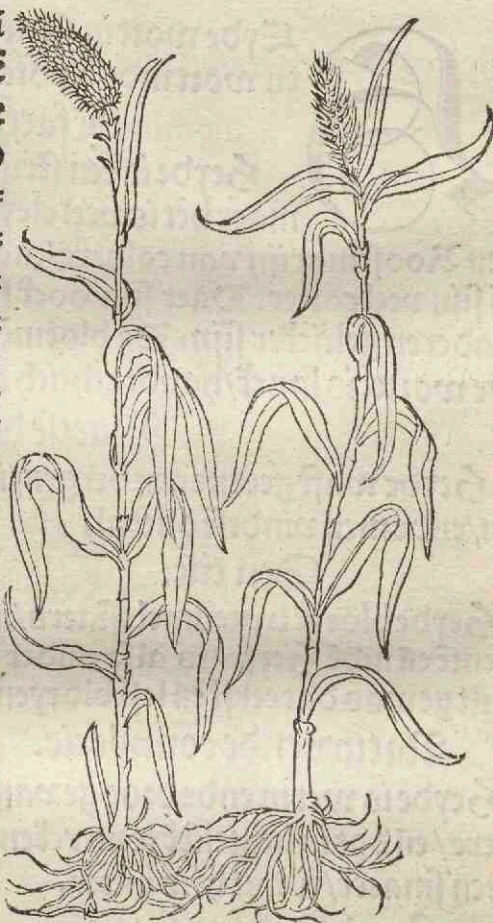
Maetsoen.

Als dit Coren eerst wtcomt / so ist den Milie of Hirs

seer ghelijck / nochtans is sijn loof oft gras veel rouwer / scherper ende spitziger. Sinen steel oft halm is ront / en crijcht veel knopen / somtijts thien aē eenen steel / ende so veel bladeren. De aren en sijn niet gelijc als ander vruchten / maer si sijn gants ront / ende buygen haer een luttel nederwaerts / ghevuult met veel cleyn sadeken / dat is den Milie oft Hirs gelijck / en die aren sijn bi tijden geel / ende bi tijden bruyen / gelijc ooc de graentens die sijn in sommige gheheel geel / ende in sommigen wit.

Panicum.

Panickcoren.

B Plaetse daert wast.

Panicum wort nu tot veel plaetsen bouen int lant gesaeyt / en wast geerne in rouwe en sandtachtighe eerde. Set tiert oock wel int sandt / alst somtijts reeghen heeft.

Den tijt.

Panicum schiet seer haest op / ende comt ghemeynlick in veertich dagen tot perfection. Inde Lente wordet gesaeyt / ende wort rijp in Augusto.

Natuer ende complexie.

Panicum vercoelt ende droocht / ende sonderlinge alst van buyten geappliqueert wort.

C Cracht ende werckinge.

Panickcoren machmen tot spijs / broot / en medicine vseren gelijc Milie oft Hirs / maer het voedet min dan Hirs / ende adstringeert ooc min. Quermids dien so geeft Panicum cleyn voetsel / en droocht / en stopt den loop des buycx oock een luttel gelijc als Hirs. Dat broot datmē van Panickcoren backt / en is niet hertelick / het coelt ende is drooge / ende laet hem in stucken wriuen / gelijc sandt oft asschen. Want het en heeft geen vetticheyt oft taeyheyt met allen / ende daerom drooget oock eenen vochtigen buyck. In summa / Panickcoren wijct den Hirs in alle dinghen / en en is

m iij oock

D oock niet so lieflick om eten/ende is swaerder om verdouwen/ende voe-
det min. Panicum in wijn gesoden ende ghedroncken / is goet voor den
rooden loop. Het stopt oock den loop des buycx/als in geytenmelck ghe-
soden wort/ende des daechs tweemaal daer af gedroncken wort. Men
mach dit oock vseren ghelijck als Hirs / mitsgaders de sacckens die men
werm applicqueert/om den loop des buycx te stelpen.

Van Heyde.

Cap. XCV.

Den naem.

A

Heyde wort in Griecx ende Latijn Erica gheheeten/ende
en wort inde Apoteke niet gheuseert.

Tsaetsoen.

Heyde is een struycken/dat is den Tamaris ghelijck/
maer het is veel cleynder ende corter. Sij gelijct ooc wat
den Roosemarijn van coluere/ende oock schier met den bladeren/maer
sij sijn veel corter. Daer sijn oock sommighe bladeren die den Tamaris
bladeren gelijcker sijn. De bloemē sijn purpurbruyn/ gemengt met wit.
De wortel is lanck/hondtachtich ende donckerroot.

Plaetse daert wast.

Heyde wast geerne aen bergen/in bosschen/ende sandtachtighe plaets-
sen/endemen vindtse oueral.

B

Den tijt.

Erica.

Heyde.

Heyde bloeyt tweemaal tsaers/inde
Lentē en inde Herft / is also onder alle
wilt gewas dat eerst en lest bloeyende.

Natuere ende complexie.

Heyde is werm ende drooge van na-
tuere / en dat is lichtelick te mercken wt
sinen smaect/want hi is bitter.

Cracht ende operatie.

De bladeren en bloemen van Heyde
heylen de wonden die van nateren en
ander veninich gedierte ghebeten sijn/
C als si daerop gheleyt worden. Si ver-
teeren ooc geswel en ander vochticheit
die haer ergens vergadert heeft. So-
mige scrinē ooc/dat de bloemē in wijn
of water gesoden en gedroncken/de pi-
ne indelenden en buycx stillen ende ver-
saechten. Tsap vande bladeren en bloe-
men inde ooghen ghedrupt / ende van
buyten daerop ghestreken/is goet ende
bequaem voor quade ooghen.

Den naem.

A En Herick wort van sommighen oock geheeten wilden Mostaert / ende in Griec Erysimon / in Latijn Trio. Sommige heetent Rapistrum ende Sinapi syluestre. Het en wort inde Apoteke niet geveert. Die gene die dit cruyt Erucam syluestrem noemen / die dolen / also wij sulcx inden Latijnschen Herbario genoegsaem verclaert hebben. Ende aldaer hebben wi de redenen van sulcke namen gheallegeert.

Gaetsoen.

Herick heeft bladeren gelijk wildt wit Mostaertcruyt / maer dese sijn groeter en niet so seer gesneden. Sijn stelen sijn taey / ende laten haer buygen gelijk als eenen riem. Die bloemē sijn geel / ende als die afvallen / so wordent lange hawkens / gefaetsoneert gelijk hoornen / ende dünne gelijs als Boeckshoren / Fenigreck genaemt / en daerinne vindtmen cleyn saet / dat is de Hofkerse gelijs / ende is gants scherp ende hittich vā sinake. Sijn wortel is lanc ende geel.

Erysimon.

Herick.

Die plaetse daert wast.

B Herick wast oueral bi de steden / houen / onde mueren ende hofsteden.

Den tijt.

Herick bloeyt den gantsen somer / en inden Herst brengt hi sijn saet voort in lange hawkens.

Natuer ende complexie.

Herick saet verwermt ende droocht in aller maten en manieren gelijs als dat saet van Hofkerse. Als dat cruyt drooge is / so heuet gelijs cracht gelijs als dat saet. Maer alst noch gruen en vochtich is / so wordet in sijn operatie beuonden minder ende onstercker te sijne dan dat saet.

Cracht ende operatie.

Dat saet van Herick met huenick gemengt / ende een electuarie daeraf gemaect / is goet en bequaem tot allerley vloten en fluxien die op de borst vallen / en den genen die hoesten / en sluymen / ende slimicheyt ontrent der borst hebben / en tot de geele / ende Sciatica. Ende als men een electuarie daeraf maken wil / so salmen dat saet eerst in water te weycke legghen / ende dan roosten oft dorren. Oft men sal dat in een doecken binden /

m iij ende

Ende een corste van deech daerom leggen gelijk een pasteye / ende latent dorre worden. Alst in deser manieren in een Electuarie geseert wort / so scheydet de taey humoren ende slimicheyt die haer ontrent de borst en ontrent de longen vergadert heeft. Herick saet is oock goet gedroncken tegen allerley dootlick venijn. Met water ende huenic gesmeert ende op geleyt / is goet tot den heymelijken cancker / tot herde sweeringen / clieren ontrent den ooren / ende tot geswel ende inflammationen van borsten / ende heymelijcke plaetsen der menschen. Desgelijc ist oock goet tot apostemien vanden voorgenoemden leden / maer nochtans niet int beghinsel / maer opt leste / als men se soude moeten meesteren / om die te scheyden / ende doen verdwijnen.

Van Clockenscruyt.

Cap. XCVII.

Den naem.

21

Slockenscruyt wort oock Wjngaertwrange geheeten / na den Griescchen naem Helxine Cissampelos. In latijn machment Conuolulus heeten. Inder Apoteken heetet Volubilis media ende Vitealis. Ende heetet daeromme Wjngaertwrange / om datment ghemeynlick inde wjngaerden vindt / ende het wringt ende windt hem om de naeste struycken ende cruyden.

Haetsoen.

Helxine. Clockenscruyt.

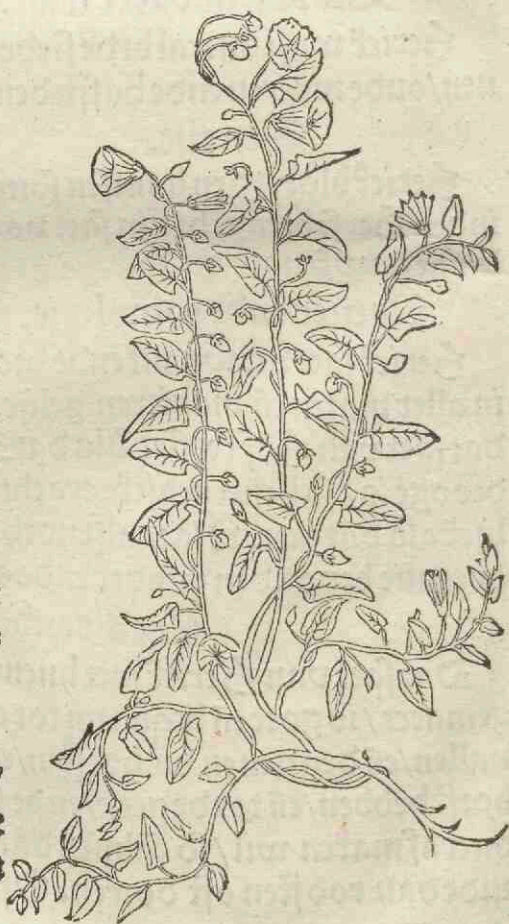
Clockenscruyt heeft ronde stelen ende dunnetackens / die winden haer allesins om wat sij reycken moghen. **B**Die bladeren sijn dat cleyn Veel niet seer onghelijck / ende staen altijt in ordinancie deen bouen dander. Sijn bloemen oft clocken sijn eerst gants wit / bijna ghesaetsoeneert ghelijck Le lien / ende daerna worden sij lijfverwich. Dat saet is gehoect / ende leyt in ronde cnopkens / ghelijck die wijnbesien / ghesloten.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne in wjngaerden / somtijts oock in drooghe beemden ende in cruythouen.

Den tijt.

Clockenscruyt beghint in Junio / ende bloeyt inde twee naevolghende maenden / ende leuert alsdan ooc sijn saet.

Vatner

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm van natuere / alsomen claerlick mercken mach wt sijn operatie die hier na volghet.

Cracht ende werckinge.

Dat sap vanden bladeren van desen cruyde ghedroncken / maectt camerganck / ende ontsluit dat lijf. Dit cruyt scheydt ende verteert dat gheswel en humoren. Het lost oock de vrine / also als sommige segghen / als men tweeles oft seshien van sijn greynkens stoot / en in wijn inneempt.

Van Tormentille.

Cap. XCVIII.

A

Den naem.

Tormentille wort oock van sommigen Roode Heylwortel ende Berckwortel geheeten / om des wille dat de wortel root ende heylsam is / ende allermeeft in Berckenboschen wassende is. In Griec wort dit cruyt Septaphylon / ende in Latijn Septifolium ghenamēt. De Apotekerse heetent Tormentilla / sommige Bistorta. Maer sij dolen daerinne / want Bistorta is een ander cruyt / also wi op een ander plaetse verclare sullen. Maer den erruer compt daer door / dat die wortelen van beyden

dese cruiden root sijn / ende ouermits dien malcanderen wat ghelijck sijn / nochtans is de wortel van Bistorta seer gecromt ende in een geulochten.

Maetsoen.

Tormentille is den Vijfvinghercruyde seer gelijc / het heeft dunne / rode / biesachtighe geerdeken / somtijts vier / vijf oft sesse wt eender wortele. Dese roedekens sijn van beneden tot bouen toe becleet met bladerkens / die sijn cleyn en gheclouen / somtijts in seuen versheyde vingerkens / somtijts oock ende dat meestendeel in vijf ghedeylt / die staen bijcans euen verre van malcanderē / ende sijn rondtsom met cleyn schaerdeken ghetandt ghelijck als een saghe oft sickel. Sijn bloemkens sijn bleecgeel gelijc als de bloemkens van Vijfvinghercruyt. De wortel is bruynroot ende dicke / met veel veeselingen daeraen hangende.

Septifolium. Tormentille.

Plaetse

C

Plaetse daert wast.

Tormentille wast geerne in beemden die aen hooge berghen ligghen/ ende inde bosschen schier ouer al.

Den tijt.

De Tormentille bloeyt inden Mey/ noch cleyn sijnde/ ende niet bouen een span hooge. Maer die grooter is / die compt spader wt/ ende bloeyt schier den gantsen somer.

Natuur ende complexie.

Bijna alle de gene die vanden cruyden gescreuen hebben/ meynen dat dese wortel inden derden graet cont en drooghe is. Tis waer/ si is drooghe inden derden graet/ maer niet cont. Want den smaect/ ende desgelijck oock de operatie/ thoonen merckelick/ dat in dese wortel so grooten conde niet en is / also wi sulcx in Latijn breeder verclaert hebben. Daerom so is dan de wortel van Tormentille inden derden graet drooghe/ noch tans sonder eenige merckelijcke hitte.

D

Cracht ende operatie.

Tormentil wortel is seer bequaem tot allerley wonden om die te heylen/ en men vserse van binnen/ in wijn oft water gesoden/ ende gedroncken/ oft van buyten/ de wondē daermede wasschende/ ende dat poeder daerin stroyende. Dat cruyt oft de wortel gedroocht en gepulueriseert/ ende in sap van Wechbreede ghedroncken/ is goet voor de droppelpisse. Desgelijck oock als men dit met dat wit vanden ey tempert / en onder een ruert/ so wordet ghelijck als deech/ ende dit als dan in een eerden panne/ oft op een heete tichel ghebacken sijnde als een koeckstken/ is wt nemende goet voor de gene die van onder ende bouen ouergenen. Dat puluer oft sap vanden bladeren/ gheneest die oude fistelen/ als men dit poeder daer in stroyt/ oft dat sap daerin laet druppen. Dit voorigenoemde sap maect oock clær ooghen/ als men daerin druypt. Dit cruyt ende de wortel inden mont gehouden ende geknawt / geneest de vuyl sweringen ende putrefactien inden mont. Dit cruyt en de wortel beyde tsamen ghestooten/ scheyden ende verdriuen de clieren onder de kinne / herte sweeringhen/ swellingen/ ende gheronnen bloet/ als men dat daerop leyt. De wortel is goet teghen alderhande venijn ende tegen de Peste. Si geneest dat roode melisoen/ ende stelpt dat bloet. In summa/ het heeft alle crachten ende operatien van dat Vjfsvinghercruyt.

Van wit Mostaertcruyt. Cap. XCIX

Den naem.

2

It Mostaertcruyt wort in Griecx Euzomos/ en in Latijn Eruca geheeten. Maer bi wat redenē dat dit cruyt also heetet/ is wjt en breet inden Latijnschen Herbario verclaert. Dapotekers en kennē desen witten Mostaert niet/ maer si vseren den anderen Mostaert daervoor.

Geslechte.

B

Geslacht.

Wit Mostaertcruyt is tweederhande. Dat een is tam / ende dat ander is wilt. Maer dat onderscheet van beyden is lichtelick te mercken wt dat saetsoen / dwelck hierna volghet.

Saetsoen.

Dat tam wit Mostaertcruyt heeft stelen die sijn eenen cubitus hooge / ende daeraen wassen lange ende smael bladeren / die sijn diep ghesneden en gekerft / en die sijn seer scherp van smake. Sijn bloemen sijn bleecgeel / ende dat worden hawkens / een ledt van eenen vinger lanc / ende daerin leyt saet / dat is cleyn ende vast. Dat wildt is den tammen seer ghelijck / maer het is in allen dingen cleynder / ende sonderlinghe van bladeren ende bloemen / die en sijn niet so seer bleecgeel / maer sij sijn satter / ende ooc cleynder van hawkens.

Plaetse daert wast.

C Dat tam wit Mostaertcruyt wort inde houen gesaeyt / ende tis oock onlanc hier telande gecomen. Dat wildt wast geerne bi water ende in steenachtighe plaetsen / daer voortijts water gelopen heeft.

Den tijt.

Dat tamme bloeyt den gantsen somer. Dat wilde in Junio / ende dan vindment sonderlinghe met bloemen ende hawkens.

Eruca. Tam wit Mostaertcruyt. Eruca syluestris. Wilt wit Mostaertcruyt

Natuer

D

Natuere ende complexie.

Dat wit Mostaertcruyt heeft die natuere ende complexie van Serick.
Ende die vindij bouen int xviij. Capittel.

Cracht ende werckinge.

De bladeren van tam wit Mostaertcruyt veel row geten/verwecken den mensche tot bijslapen/ende lossen die vrine/ende doen wel digererē/ende maecken weech inden buyck. Maer alsment vseren wil / so salmen Lattow bladeren daer toe nemen/anders so maken si hoofsweer. Dat saet is den venijne van scorpioenen ende spinnen contrarie. Ende verdrijft ooc alle gewormte dat den mensch in sijn lijf wassen mach. Desgelijck ooc so nemet wech alle mismaectheyt van aensichte/alsment met honick tempert ende daerop strijct. Met coeyen oft ossengalle gemengt sijn de / verdrijnet de swerte vleckē ende litteeckenen. Met azijn ghemengt sijn de/verdrijnet die sproeten int aensicht. Men vseret ooc inde spijse/om die te versueten. Sijn wortel in water gesoden / trect ghebroken stucken van beenderen wt/alsmen die daerop leyt.

Van Boelkenscruyt.

Cap. C.

Den naem.

Eupatorium adulterinum.
Boelkenscruyt.

A **D**it cruyt is van faetsoen de Hoofmageleyne wat gelijck. Sommighe heet oock Hertscclauerē/om des wille dat de herten ende hinden als sij ghequetst sijn/haer seluen met desen cruyde meesterē ende ghenesen. Het en heeft noch gheen naem in Latijn/dan dat de Apoteker dit cruyt Eupatoriū heeten/maer niet sonder groot eruer. Het en is ooc geen Hydropiper/als sommighe qualick meynen/also wi dat claerlick proberen in onsen Latijnschen Serbario.

B

Faetsoen.

Boelkenscruyt heeft eenen steel die is ront/lanc/kenoopachtich/purpuren ende row/ende daeraen wassen bladeren die sijn lanc/donckergruen / ghekerst ende gesneden bina gelijck de bladeren van Kemp/ende sijn bitter van smake. Op tsop vanden stele staet een groote croone van veel cleyn lijfver-

wighe

Cwige bloemkens in een ghedrongen/ende als die ryp sijn/so wordet saet dat vliecht met den wint wech/gelijck men siet aen Melckwey/ende aen Hasenhuys. De wortel heeft veel veeselingen.

Plaetse daert wast.

Boelkenscruyt wast aen dwater ende op ander vochtige plaetsen/en principalich bi de viuers en staende water/os dat anders langsaem vlietet.

Den tijt.

Boelkenscruyt en bloeyt niet voor in Julio ende Augusto.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm en drooge inde tweede graet/oft midde inde derde. En datselue is claerlick te mercken wt sinen smaect/want dien is bitter.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt/ouermids dattet bitter is/so reyniget/het scheydt en suyuert alle groue dicke humoren/die haer inde aderen vergaderen. Ende wt dien so brenget den vrouwe haer maentsonde/ende lost de vrine/en purgeert de borst ende de longen. Het neept wech die verstoptheyt der leuer/milte/ende ander leden. Is oock seer crachtich om wonden ende vlcera-tien te heylen/daerom ist een recht goet wonden cruyt. Dit cruyt gedort ende eenen roock daeraf gemaect/verdriift alle veninich gewormte. Het is oock goet van binnen gheuseert teghen alderhande venijn.

Van Ciceren.

Cap. CI.

Den naem.

A Iceren heeten in Griecx Erebinthos/en in Latijn Cicer.

Geslecht.

De Ciceren sijn tweederhande/wit ende donckerroot. De witte dragen witte bloemkens/ende de donckerroode dragen roode lijfverwige bloemkens. Anders sijn si van stele/cruyt ende wortelen malcanderen gelijc. De roode worden bij ons meest gheuseert.

Gaetsoen.

B Ciceren hebben eenen houdtachtighen rouwen steel. De stammetkens sijn gants drueselachtich ghelijck als cleyn boomkens sonder eenighe haykens oft draeykens. De bladeren sijn cleyn/ront ende donckergroen/den looue van Suerheyt niet ongelijck/alleen datse rondsom gekertelt sijn. De bloemkens sijn wit oft lijfverwich/ende dat worden hawkens/die sijn meer ront dan lanck/ende sijn opgeblasen gelijck een blaesten/en de daerinne vindtmen selden ouer drii Ciceren. De wortel is eerdenver-wich/ende niet bouen eenen vinger lanck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Ciceren wassen geerne in swert vet eerdrijck.

Van Ciceren.

C

Den tijt.

Sibloeyen in Junio ende Julio/ en dragen dan saet in ronde han kens.

Natuer ende complexie.

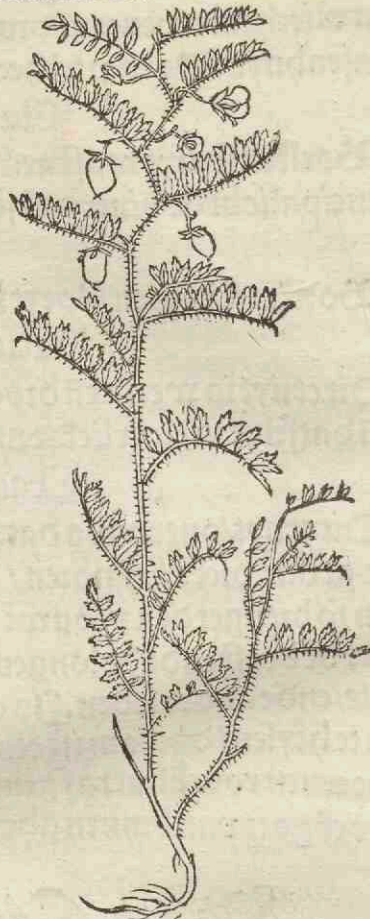
Ciceren sijn werm ende drooge in den eersten graedt.

Cracht ende operatie.

Ciceren in water gesoden en gedroncken/ maken weec inden buyck/ en lossen de vrine/ en vermeerderen dat saet om te genereren/ en brengen den vrouwen haer maentstondt/ ende vermeerderen dat soch oft melck/ en verlostse van een doode vrucht. Ciceren in dier manieren gesoden en ghevseert/ breekt en iaecht den steen af. Si nemen oock wech de verstoptheyt vander leuer en vander milte. Si reynigen en suyueren de huylt oft vel/ en daerom sijn sij goet tot ruydicheyt en schorsicheyt/ als ment met huenic tempert ende daermede bestrijct. Si ghenesen oock quade sweeren/ in deser manieren geseert. Ciceren verteeren ende doen verdwinen die herte swellingen des gemechts/ ende de clieren ontrent den ooren/ als ment als een plaester daerop leyt. Sij sijn ooc wt nemende goet voor de gene die de geele hebben/ ende die dwater laden/ als men se in water siedet ende drinct. Diens nieren ende blase versweeren/ die en sal geen Ciceren yseren. Si maken wint. Als men Ciceren ouernacht in water te weyckesettet ende inneempt/ ende ses vren daerop vastet/ so drijuen sij de wormen wt den lijue.

Cap. CI.

Erebinthos. Ciceren.

Van wilde Ossentonge. Cap. CII.

Den naem.

A

Wilde Ossentonge wort in Griecch Echion/ in Latijn Alcibiicum geheeten. De redenen van dese namen hebben wi in latijn genoegsam verclaert. De Apotekers en kennen dit cruyt niet/ want si en gebruyckens niet/ nochtans so sijnder sommige die heetent Buglosse oft Buglossum syluestre/ dats te seggen wilde Ossentonge/ ende bi dien naem laten wijt bliuen.

Maetsoen.

Dit cruyt heeft eenen teederen/ ghehayden en rouwen steel/ en dien is op beyde syden becleet met lange/ rouwe/ gesneden/ donckergruene ende stekende

Van wilde Oſſentonghe.

V ſtekende bladeren/ſtaende wtgeſpreyt als twee vluégelen/ende hoe die naerder ſijn bitsop/hoe ſij cleynder en cor-
ter worden. Tuſſchen de ſelue opper-
ſte bladeren waſſen veel ſchoon hemel
blauwe bloemkens/ende elck heeft vijf
rôde geſternde bladerkens/aen te ſien
gelijck een radeken. En als die bloem-
kens wtualen/ſo vindtmen in die hay-
rige huyskens dat ſaet/dat is van ſaet
ſoene een nater oft ſlangenhoofdeken
gelijck. De wortel is eenē vinger dick/
ende ſwertgraw.

Die plaetſe daert waſt.

Dit cruyt en waſt niet op alle plaet-
ſen. Nochtans daert te waſſen plach/
daer vindtment ouer al bi de wegghen
ende ſtraten/ende principalick in row
plaetſen.

C Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio/en voorts
den gantsen ſomer door/ghelijck die
tam Oſſentonghe.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooghe/nochtans niet ſeer drooghe.

Die cracht ende operatie.

De wortel van deſen cruyde in wijn geſoden ende gedroncken/compt
te hulpe den genen die van ſlangen geſteken ſijn/ende alſmēt in deſer ma-
nieren te voren vſeert/ſo bewaret den menſch dat hij van dien niet gebe-
ten en wort. Deſgelijcke virtuyt ende operatie hebben oock de bladeren
ende dat ſaet. Dit cruyt verſaecht de pijn in de lenden. Met wijn oft an-
ders in eenich ſop ingenomē/ſo maket dat de vrouwe veel melck crūgen.

Van Watereppe.

Cap. CIII.

Den naem.

Watereppe wort oock Boereneppe gheheeten/en heeft
dien naem daer door dattet in poelen en wateracht-
ghe plaetſen waſt. In Griec heetet Eleoſelinon en
Hydroſelinon/en in latijn Apiū paluſtre en ruſticū.

ſaetſoent.

Watereppe is der tamme Eppe oft Jonſvrouwmerck ſeer gelijc van
ſmake/ruecke/bloemen/ſaet ende wortel. Sinen ſtel is rondt/hol/ende
n ij teeder

Cap. CII.

Echion. Wilde Oſſentonghe.

Van Watereppe.

Vteeder/ en de bladeren wassen altyt twee teghen een/ ende sij sijn weech ende cael oft glat/ ende rondtsom gekerft. Sem comen bouen aenden steel gecroonde bloemkens/ die sijn wit.

Die plaetse daert wast.

Watereppe wast gheerne in poelen ende broecklandt/ ende daerna heuet sijnen naem/ also voorseyt is.

Den tijt.

Watereppe bloeyt in Junio en Julio/ ende dan draget oock saet.

Natuer ende complexie.

E Watereppe heeft eenderley natuere ende complexie ghelijck Hofeppe/ van welcke wi hierna scrijuen sullen.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt heeft gheheelick de kracht van Hofeppe oft Jonckstroumerck. En daerom en ist niet van noode breeder daerast scrijuen. Maer men mach de proprieteyt van Hofeppe in sijn Capit tel soecken/ ende als dan desen cruyde toe eyghenen.

Cap. CIII. Eleoselinon. Watereppe.

Van Niescruyt.

Cap. CIIII.

Den naem.

Niescruyt wort oock witte Nieswortel geheeten/ om der wortel wille die wit is als sij bi de swerte Nieswortel gehouden wort. In Griecx heetse Elleboros leucos/ in Latijn Elleborus candidus oft albus. Ende dien naem is oock inde Apoteker bekent.

Gaetsoen.

Den steel van Niescruyt wast een elle hooghe/ ende somtijts hooger/ hij is binnen hol/ ende is becleedt met bladeren/ die sijn der Wechbreede oft den Gentiaen ghelijck/ maer niet so lanck/ ende daer gaen ribbekens door die sijn purpurachtich van coluere. Tusschen de bladeren/ ende bouen aen tsop vanden stele aen beyden sijden/ draghet opgehoopte bleekgeele oft vael bloemkens/ dat worden cleyn hawkens/ daerinne leyt dat saet. Die wortelkens sijn eenen stroohalm breed ende dicke/ ende wassen alle wt eenen ronden lanckachtighen knobbel/ dien is van buyten bruyn eerdenverwich/ ende binnen wit/ als oft daer merc in ware/ en is scherp op de tonghe.

Plaetse

Van Niescruyt.

Cap. CIIII

Elleborus candidus seu albus.
Niescruyt.

C Plaetse daert wast.
Niescruyt wast gheerne op conde/
rouwe ende berchachtige plaetsen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio en Augusto/ende brengt daerna sijn saet.

Natuer ende complexie.

Niescruyt is werm ende drooge in den derden graet.

Cracht ende operatie.

Dit cruyt doet den mensch spouwen/ende verweect hem tot ouergeuen / dat hij met groter macht menigerley humoren bouen wtworpt. En tis voorwaer van hem seluen een stercke medicine / die niet en behoort ingenomen te worden sonder toedoen van ander medicinē / die haer crachtige operatie versuet en versaecht. Daerome en scrijft Galenus niet dat men se van binnē vseren sal / maer hi thoont alleen hoemen die van buyten besigen sal tot schorficheyt / ruydicheyt / ende allerley vuylicheyt die haer buytens lijfs verthoont. Dese wortel wort oock gebruyct tot vlceration / rappicheyt ende oude gebreken / om die daermede te reynigen ende te suyueren. Si wort ooc genomen tot de medicinen / daermen de ooghen mede suyuer ende claer maect. Si brengt den vrouwen haer maentstonde / als sij inde moeder geset wort. Niescruyt gepulueriseert en inde nuese gedaen / purgeert de hersenen ende doet niesen. Niescruyt met huenick ende meel gemengt / ende een papken daer af gemaect / dat is goet om ratten / muysen / ende dierghelijcke gedrochte te dooden ende te veria-

D gen. Niescruyt in melck ghesoden ende den vlieden voor gheset / doodet die / want alle die daer af eten / die moeten swellen ende borsten. Als yemanden sijn tanden wee doen / die mach dit cruyt in azijn sieden / en waschen oft spuelen sijnen mont daermede / so vergaet de pine. Niescruyt gepulueriseert ende met huenick ende azijn ghemengt / ende daer af een tapken gemaect / ende van onder gheset / doet spouwen. Ghemerckt dan dat dese witte Nieswortel so machtich ende crachtich is / so en sal men se niet vseren dan in groote siecten / te weten de vallende siecte / swijmelinghe / raserije / dwater / laserie / den cramp / Sciatica / ende dierghelijcke / ende dat aldus / De Nieswortel sal te voren krij. vren in wijn oft Crymel / also heetet inde Apoteke / te weycke gheleyt worden / ende dan gedroocht worden / en daer af salmen den patienten met wijn een half drachma / na ghen

voor tandpijn

n iij legentheyt

Vlieden
te verdriuen

E legentheydt vanden persoon ingeuen. Men mach oock de voorseyde wortel twee dagen in wijn legghen / oft in vleesch sop eenen dach lanc laten weycken / en den patienten een drinck glaesken daeras vol gheuen. Maer dese wortel en salmen geenen ouden persoon / noch kindt / noch vrouwe / noch geen weeck mensch geuen. Sommige ghebruycken dit cruyt also / Si maken een gat in eenē Radijs / ende steken de wortel van desen cruyt de daerinne / ende stoppense toe / ende laten se daerinne xxiij. vren lanc / ende dan nemense de wortel wederom wt / so maect dan desen radijs camerganc / want hi heeft de cracht van desen cruyde na hem getrocken.

Van Kerstcruyt oft Viercruyt.

Cap. CV.

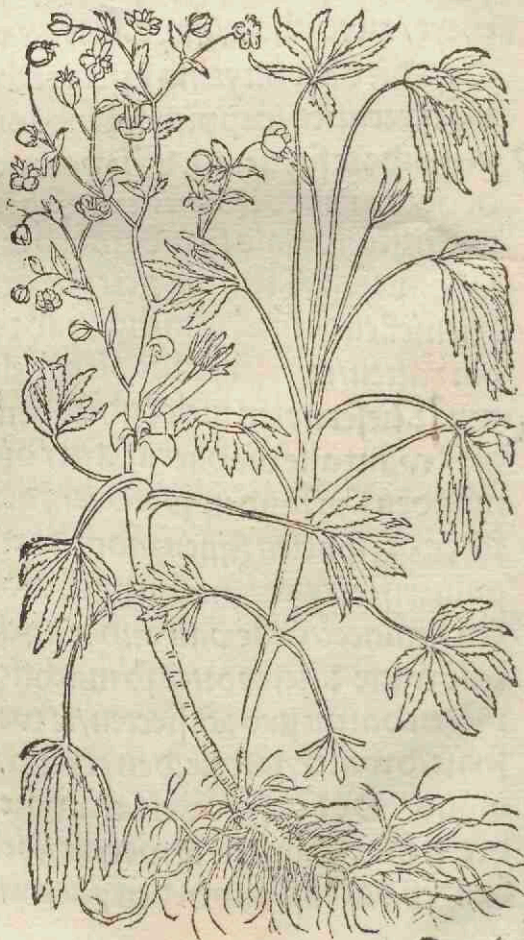
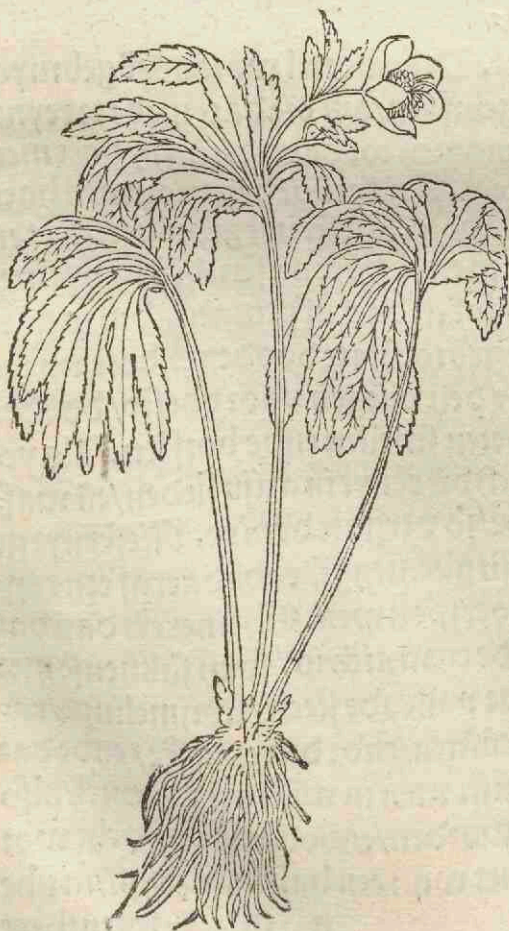
Den naem.

A

R

Kerstcruyt wort daerom also genoempt / dat de bloem vā desen cruyde somtijts in werm winters haer ontluyct op den Kerstnacht / so si anders op eē plaetse staet daer si werm locht heeft. Si wort vā velen voor de swerte Nieswortel gehoude / mer si en is die niet / gelijc dz goet te verstaē is wt de bescrijninge van Dioscorides. Maer ghemerct dat de Kerstwortel in cracht en operatie der swerte Nieswortel niet seer ongelijc en is / niet tegē

Elleborus niger adulterinus. Elleborus adulterinus niger syluestris.
Heylich Kerstcruyt oft Viercruyt. Wildt Viercruyt.

staende

B staende dat sij van saetsone daermede niet geheelick ouer een en compt/
so mach sij nochtans wt dier oorsaken wel voor de swerte Vieswortel
gherseert worden. Ende oock isser min perikels gelegen int vseren van
dese wortel/dan van de rechte swerte Vieswortel.

Gheslecht.

Kerstcruyt is tweederley/tam en wildt. Dat tam wort inde Apoteke
Elleborus niger geheeten/maer het mocht beter Elleborus adulterinus
niger hortensis genaet worden/ also in onsen Latijnschen Herbario ver
claert ist. En wort in duytsch heylich Kerstcruyt oft Kerstwortel gehee
ten. Dat wildt geslecht mach in Latijn Elleborus adulterinus niger syl
uestris geheete worden. En in Duytsch wilt Viercruyt/ oft Luyscruyt/
om deswille dat de vrouwen dit voor de beesten vseren tegen de luyfen.
Men macht oock wilde Kerstwortel noemen om sijns saetsons wille.

C Saetsoen.

Dat tam heylich Kerstcruyt heeft eenen bruynen ronden steel/ dien en
heeft geen bladeren dan int sop. De bladeren sijn lanc en smal/ en rontsom
gekerst. De bloemen sijn van coluer meer gruen dan geel/ en wordē haw
kens/ somtijts vier oft vijfneffen een/ gelijk de Akeleyen huyskens/ ende
daerin leyt swert ront saet. De wortel is ruschachtich/ swert en verwer
selt/ met veel veesen door malcanderē geulochten. Dat wildt geslecht/ is
wildt Viercruyt en Luyscruyt genaemt/ en is der Kerstwortel so gelijk
in allen dingen/ dat men se nauwelic onderkennen en can/maer het stinct
seer. Nochtans sijn de bladeren smaelder en cleyner/ en de bloemen oock/ die
wordē bollekens oft hawkens/ en dier staender twee oft driyneffen een/
gelijk men siet aen den swerten Coriander/ ende daerin leyt swert saet.
Den steel van desen cruyde is oock dicke/ ende heeft veel leden. De wor
tel is houtachtich met veel veeselingen/ ende crom omgebogen.

Plaetse daert wast.

D Dat Heylich Kerstcruyt wast schier oueral inde houen. Maer dwilt
Viercruyt wast op steenachtige row plaetsen ende bergen/ ende gemeyn
lick aen de strate daer vindtmens veel.

Den tijt.

Heylich Kerstcruyt bloeyt somtijts ontrent Kerstmisse/ ende sonder
linge in warme winters. Anders bloeyet inde Lenten/ gelijk dat wildt
Viercruyt/ wiens bloemen men noch inden somer vindt.

Natuer ende complexie.

Heylich Kerstcruyt is van virtuyten de rechte swerte Vieswortel seer
gelijc/maer niet so crachtich en schadelick. Daerom acht ick dat si warm
en drooge is int beginsel vanden derden graet/ oft in eynde vanden twee
den. Dat wildt Viercruyt oft Luyscruyt is gants veninich.

Die cracht ende operatie.

Dat Heylich Kerstcruyt purgeert en iaecht af door den camerganc al
lerley vochticheyt en humoren/ en sonderlinge de galle en taey slijmicheyt.

Ende heeft schier alle de cracht ende operatie vande rechte Nieswortel/ alleen dat sij niet met so groote macht en erpelleert/ en min schadelick is. En is sonderlinge goet voor de gene die de vallende siecte hebbē/ die dul/ buyten sinnen ende verstande sijn/ ende pijn hebben inde ioncturen/ die dwater laden/ die lam sijn inde leden/ ende diergelijcke gebreken hebben. Men mach dese wortel gepuluerizeert een drachma swaer met wijn oft ander bequaem nat innemen. Oft men mach se eenē nacht in wijn te weycke leggen/ en dan van dien wijn een half glaesken vol innemen. Alsmen van de Kerstwortel een tapken maect/ ende inder vrouwen schamelheyt doet/ so compt den vrouwe haer maentsfonde met crachte. Dit cruyt gepuluerizeert/ suyvert de oude vlcerationen oft fistelen. Alst met azijn getempert wort en gelijck als een plaester geapplicqueert oft ghestreken wort/ so gheneest sij alle quade scorste hoofden/ ruydicheyt/ rappicheyt/ ende diergelijcke mismaectheyt van liue. Si wort oock also gebruyct tot erosien ende vuyl vleesch wt te eten en te verteeren. Dat wildt Viercruyt doodet de luyfen/ ende daer door wordet oock Luyfcruyt genaempt/ also voorseyt is. Ende niet alleen de luyfen/ maer oock alle ander ghedier te ende beesten diet eten. Daerom machmen dit cruyt vseren tot vosballen oft wolfsballen/ om die daermede te vergheuen.

Van Glascruyt.

Cap. CVI.

Den naem.

Helxine. Glascruyt.

21

Glascruyt wort in Griec Helxine ende Perdition geheeten/ ende in Latijn Helxine en Viceolaris. Sommighe heetent Parietaria/ ende de Apotekens noement Paritaria. Men heetet ooc Muralis/ dats te segghen Muercruyt/ daerome dattet geerne bi de muerē wast. Glascruyt heetet daeromme datmen de glazen met desen cruyde schoon ende suyver maect. De redenen van dander namen vindtmen in mijnen Latijnschen Herbario.

Maetsoen.

Glascruyt heeft eenen teeren/ rootsachtigen oft bruynen steel. De bladeren sijn den Bingelcruyde ghelijck/ maer niet rontsomme gekerft/ en sijn rowge hayt. Die bloemkens sijn seer cleyn en purpuren. Dat saet is swert ende seer

cleyn/

V cleyn / ende leyt in rouwe scherpe huyskens / die aen de cleederen bliuen hanghen. De wortel is rootachtich ende heeft veel veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Glascruyt wast geerne bi tuynen / mueren ende weghen / ende wordt oock in veel houn gheplant.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt meest in Julio.

Die natuer ende complexie.

Glascruyt maect suuer ende reyn / ende ad stringeert / met coude vochticheyt.

C Cracht ende operatie.

Glascruyt / als geseyt is / reynicht oft suuert / ende treckt een luttel tsa-
men ende vercoelt. Daerom so ist goet geleyt op wildt vier / op verbrant
heyt / ende op allerley hittich gesweer. Tsap van desen cruyde met ceruy-
se gemengt / is een costelijcke salue tot de voorzogenomde gebreken. *over hittich gesweer en wilt niet*
Ende heylt oock alle inetende vlceraen / cleyn pocckens / ende diergelijcke / als
ment daermede bestrijct. Dat voorseyde sap met bocruet gemengt / ver-
saecht de pine vā Podagra / alst daerop geleyt wort. Dat cruyt gesoden
sijnde ende ghedroncken / is seer goet voor den ouden hoest. **D** Een gorgel-
water van dit sap gemaect / dat geneest dat hittige geswollen gehemelte
binnen tsmonts. Tsap met olie van Roosen ghemengt sijnde / ende inde
ooren gedaen / doet de pijn der seluer vergaen. In summa / dit cruyt sal-
men van buyten vseren ende leggen op hittige gebreken alleen. Gemerct
dattet oock suuert / so machment oock genen den genen die den steen heb-
ben / ende niet lichtelick haer water gemaken en connen. Ende als dan ist
goet datmen yet daer toe doe / dat den steen ende vrine lost / gelijck als Pe-
terselie / Venckel / Lemstick / Manpooren / en diergelijcke. Also machmen
dit cruyt oock van buyten vseren met Waterkerssejn wijn ghesoden / en
werm ouer de blase leggen / want als dan lossen de vrine crachteliken seer.

Van Nee.

Cap. CVII.

Den naem.

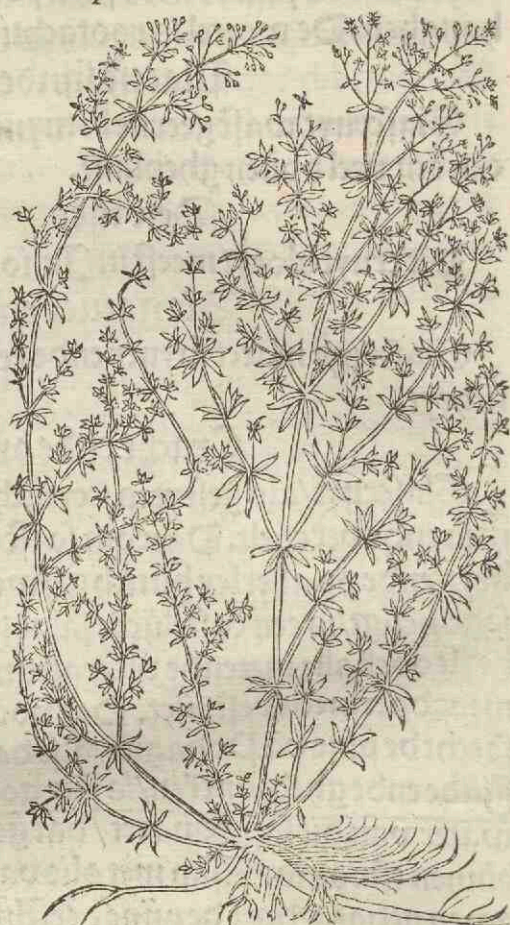
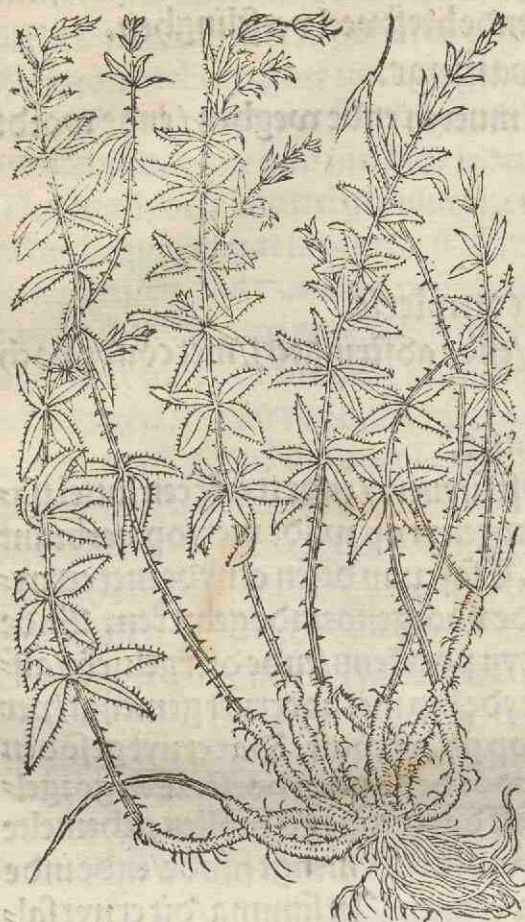
A **N**eeheet men oock Nee-crappen / en wort in Griec Ery-
throdanū / in Latijn Rubia geheeten. Die Apotekers noe-
men dit cruyt Rubia tinctorum / om dat de wortel van de
sen cruyde root is / ende van de verwers gebesicht wort.

Geslecht.

Den Nee is tweederley / tam ende wilt. Dat onderscheet van beyden
machmen wt de beschrijvinghe mercken.

Maetsoen.

Den tammen Nee heeft lange / viercante en rouwe stelen / niet anders
dan dat Cleescruyt / mer si sijn veel grooter en stercker / en aē elck ioncture

V of ledt sijn sij rondtsom als een sterre becleet met gruen smale bladeren. Sijn vrucht is ront/eerst gruen/daerna root/ende ten lesten swert. De wortel is lanck/dünne en root. Dat wild Meecruyt is den tammen heel gelijk/wtgenomen dattet niet op ackers/maer bi tuynen ende dornheggen wast. Ende voorwaer dat cruyt dwelc men Stellaria noempt/is een geslecht oft maniere van wilde Mee/want het heeft oock viercantighe stelen/die sijn met bladeren omsedt gelijk een sterre oft radeken/maer de bloemkens sijn wit/ende de wortel is dünne/lanck ende rootachtich. Sommige andere houden dat cruyt voor een geslecht oft maniere van onser Vrouwen Bedstroo.

Plaetse daert wast.

T am Meecruyt wast veel bouen int lant ontrèt Hagenow/Spier en Straesborch/en aldaer en wordet niet gesaeyt/mer men plantet vā iongeschuetkens/die worden op den gront afgesneden/en alst tijt is indē somer weder in deerde geleyt/dat cruycht dan met der tijt ander wortelen/ende die vercoopen sijn. Dat wildt wort oock inden somer vergadert.

Den tijt.

De wortelen vā tam Meecruyt worden int derde iaer wtgegrauē/en totter comēschap bereyt/en si plantent alleen om des gewins wille/wāt het wort totten verwegeuseert. Dat wildt/en sonderlinge tgene dat mē nu in Latijn Stellaria noempt/dat bloeyt inden somer tot indē Herst.

Natuere

D

Natuur ende complexie.

Den Nee is werm inden tweeden graedt/ en drooghe inden derden.

Cracht ende werckinge.

De wortel met Nede gesoden en ghedroncken / lost de dicke vrine seer crachtelick ende veel / also dat dat bloet oock somtijts daerna volcht. In deser manieren geseert sijnde / brengt sij den vrouwen haer maentstonde / na dat si die in langer tijt niet gehad en hebben. Si is ooc goet tegen dat Sciatica / ende voor de gene die lam sijn in haer leden / inder manieren geseert als voor. Nochtans sullen de gene die daer afdrincken / alle dage baden / en acht hebben op tgene dat si wten line quijt worden. Tsap van de wortel gedroncken / is goet voor de gene die van veninich gedier te gebeten sijn. Desgelijcke operatie heeft oock dat cruyt / oft de bladeren in wijn gesoden ende gedroncken. De wortel in huenick water ghesoden ende ghedroncken / opent / en purgeert de leuer / milte / nieren ende de moeder. Ende is eenen costelijcken dranc voor de geele. Tsact met Orymel / also heetet inde Apoteke / inghenomen / maect de milte cleyn. Alsinen een tapken vande wortel maect / ende inde moeder doet / so brenget den vrouwen haer maentstonde / ende treckt de Secundina wt / ende de doode dracht. De wortel gestooten ende ghestreken / heylt allerley placcken ende vleecken der huyt / als cleyn poctkens ende diergelijcke.

Van Spelte.

Cap. CVIII.

Den naem.

A **S**pelte wort in Griecx Zeia / ende in Latijn Zea en Semen gheheeten. Bi onsen tijden wort dese vrucht Spelta ghe naempt. De redenen van dese namen hebben wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Gheslecht.

B **S**pelte is tweederley. Deen wort in Griecx Dicoccos genaet / daer o datter gemeynlic twee corekens gelijk als twee tweelingen in een velle ken gesloten liggen. Ende dat heetmen gemeynlick Spelte. Dat ander heeft maer een coreken / ende wort in sommige plaetsen Leckoren / ende in sommigen S. Peeters coren genaemt.

Haetsoen.

B **D**e Spelte is vā halm / cnoope en are der Terwe gelijc. Elc huysken oft cas heeft gemeynlic twee corekens / die liggen gelijc als twee tweelingen neffen een. Dander / te weten Leckoren is van halm en aren cortter dan de Spelte / en draecht sijn graenkens / elc a part / de aren hebbē twee streken / met lange row vlimmekens / die sijn der Gerste seer gelijc.

Plaetse daert wast.

De Spelte wast geerne in goede ghebowde eerde. Maer dat Leckoren en behoest so goeden gemesten acker niet.

Den tijt.

C

Den tijt.

Spelte bloeyt/ghelijck als ander vruchten/in Junio ontrent S. Vintus dach/ende wort in Julio rijp ende tijdich.

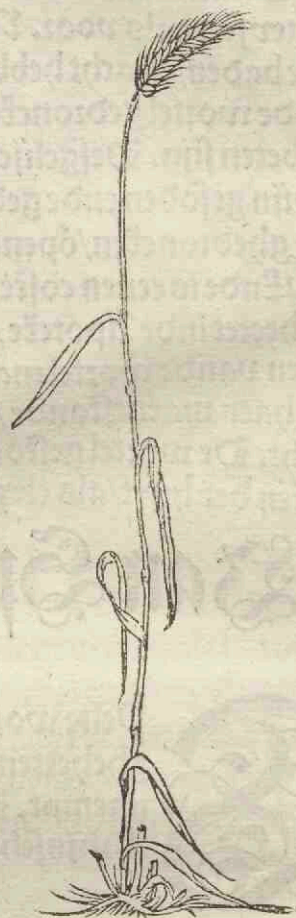
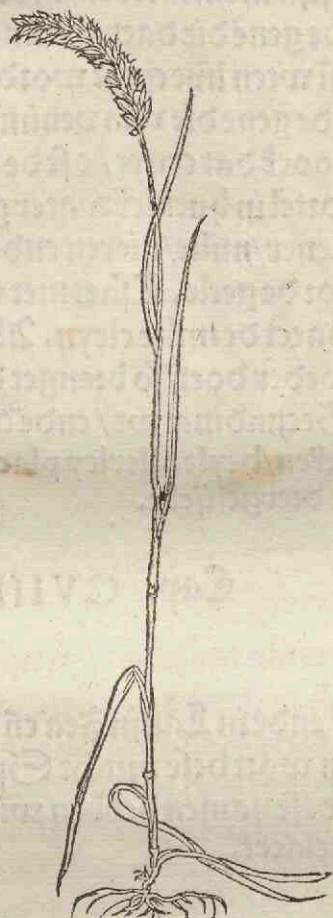
Natuere ende complexie.

Spelte heeft middelbaer natuere tusschen Terwe ende Gerste/aengaende sijn wermtende condicheyt. Ende droocht seer saechtclick.

Zea.

Spelte.

Leckoren.

D

Cracht ende operatie.

Spelte voedet meer dan de Gerste/ende min dan de Weyte oft Terwe. Ende sijn operatie is gants middelbaer tusschen dese twee beyde. Speltemeel in rooden wijn gesoden ende warm opgeleyt / is goet voor de ghene die van eenen Scorpioen ghesteken sijn / ende den ghenen die bloet spouwen. Met boter oft met geytenruet ghemengt / is goet tot den hoest. Het is oock goet met wijn ende salpeter ghesoden / tot loopende sweeren ende vlcerationen des hoests/ende der borst/ en tot weedom indemage. In wijn ende azijn ghesoden/is dat voorghenoemde meel goet tot alderhande gheswel.

Van Se

Den naem.

21

Senesson wort in Griec Erigeron/ende in Latijn Senecio geheeten/daerom dattet int beginsel vande Lenten so wel volbloeyt heeft als midden inden Vogst/ en draecht een graw oft wit wolcken/dat is ees oudts mans graw oft grijs hayz ghelijck/ also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario breeder verclaert hebben.

Gheslecht.

Erigeron. Senesson.

Dit cruyt is tweederhande. Deen is seer gemeyn/ en en wast niet hooge op. Dat ander is groot/ende heeft eenen lieflijcken ruck. Ende daerom machmen deerste heeten gemeyn Senecion/ en dander groot Senesson.

Maetsoen.

B Gemeyn Senecion heeft eenē bruyt rooden steel/ en daeraen wassen bladeren die sijn rontsom van een gesneden/ ghelijck als tam wit Mostaertcruyt/maer niet so diep ghekerft. Op top vanden stele wassen geele knopachtighe bloemen/ ende die verkeeren haer haest in grijs hayzachtich saet/ dat vliecht wech. Die wortel is lanc ende veeselachtich/mer si en wort niet gesceert. Dat groot Senecion is van stele/ende van schaerdachtighe en ghekerfelde bladeren/ende geele knopachtighe bloemē/ ende wolachtich vliegen de saet/den gemeynen Senesson in allen dingen gelijk/wtgenomen dattet grooter/langer ende hooger is/en de bladerē sijn breeder/en aschverwich/en hebben eenen lieflijcken ruck.

Plaetse daert wast.

Dat eerste geslecht van Senecion vintmen oueral inde cruythouē/ en oock bi tuynen ende mueren. Dander geslecht en vindtmen niet oueral/het en ware op oude mueren/ende somtijts op sandachtighe heyrstraten.

Den tijt.

Gemeynen Senecion wort bina al tiaer door gevonden/want int beginsel vande Lenten ist groen/bloeyt ende crijcht wolachtich saet. En in deser manieren vindtment den gantsen somer tot inden condē winter.

Natuer ende complexie.

Beyde dese cruyden hebben een ghemengde natuere ende complexie/

o want

D want sij vercoelen ende verteeren te redelijcker wijsē.

Cracht ende operatie.

De bladeren en bloemen stootmen met een luttel wijns oft alleene/ ende men leytet ouer dat gemechte dat ontfeken ende geswollen is/ ende op inflammatiē van den fondamente/ want dat heylt datselue ende doetet verdwinē. Met poeder van wierooch gemengt sijnde/ heylen sij allerley wonden/ ende oock zenuwen ende aderen die gequetst sijn. Sulcke virtuyt heeft oock dat wolachtich saet/ met azijn gestreken ende opgheleyt. Nochtans en salment niet innemen binnen int lijf/ want het verworcht. Dat gheheel cruyt met water ghesoden/ ende met sueten wijn ghedroncken/ doet de pijnē der magen vergaen die vander galle haren oorsprong neemt. Dat sap van dese cruyden gedroncken/ stelpt dat bloetspouwē/ ende doodet de wormen/ ende is goet voor de leuer suchtighe. De wolle met sout ghemengt sijnde/ verdrijft de clieren ende croppen onder de kinne/ alsment werm daer op leyt.

Van Munte.

Cap. CX.

Den naem.

Munte wort in Griecx Hedysmos oft Minthe ende in latijn Menthā geheeten. Ende heeft dien naem om haeren goeden ruck wille.

Geslecht.

Bruyn Heylighe.

Munte is tweederley/ tam en wildt. Van de tamme sijn wederom veel en principalick vier geslechten. Dat eerste heeft ronde bladeren/ en wort Bruynheyliche genaemt. Dat tweede is van bladerē deerste gelijc/ en wort Cruysbalsem/ Croesbalsem oft witte Munte geheetē. Dat derde heeft lange bladeren/ en dat noemt men Heylige/ of onser Vrouwē Munte. Dat vierde gheslechte heetet Hertecruyt. De wilde Munte wordt in Latijn Mentastrum ghenamt.

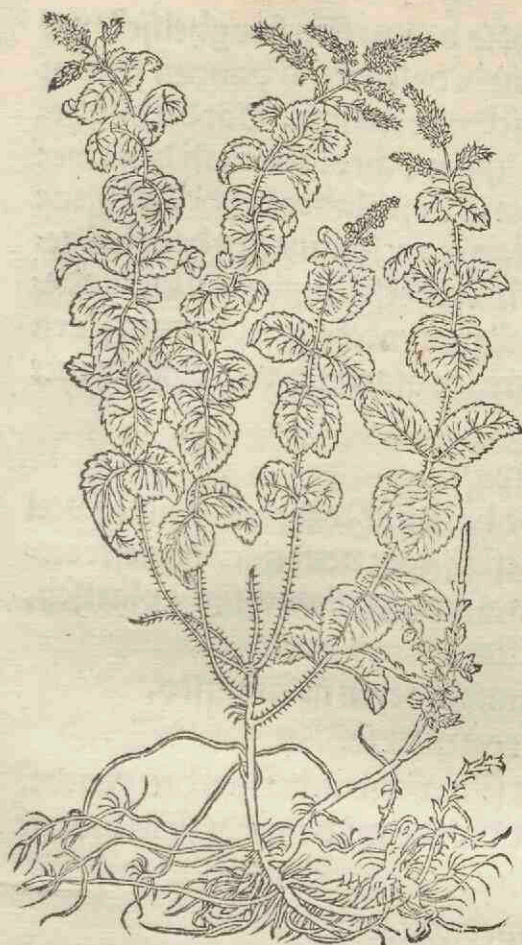
Tsaetsoen.

Dat eerste geslecht van tāmē Munte heeft eenen viercantighen steel/ ende dien is van ons op bruynroutachtich en gehayt. Die bladerē sijn ront ende rontsom gekertelt/ weeck/ ende hebben eenē goeden ruck. De bloemē sijn purpurroot/ ende staen rontsom den steel

gelijck

Cruysbalsen.

80
Heylige.

Hertecruyt.

Mentastrum. Wilde Munte.

Egelijck eenen wordel. Dat tweede geslecht is den eersten seer ghelijck/ wt ghenomen dat de bloemen niet rontomme bi de ledekens vanden steel en staen/maer sij staen bouen aen t'fop/gelijckende een are. Dat derde gheslecht heeft langer ende scherper bladeren/maer van bloemen ist den tweeden seer gelijck. Dat vierde tam geslechte is van bladeren ghelijck tgene dat hier vore staet/maer sijn bloemen staen rontsomme aen den steel gelijck aen dat eerste geslecht. De wilde Munte heeft langhe rouwe bladeren/ende met witte wolke becleet/en sterck van ruecke/sijn bloemen staen bouen op t'fop vanden stele/ende sijn bruyne rootachtich van coluere met witte verwe ghemengt.

Plaetse daert wast.

De tamme Munte wast oueral inde hoven. Nochtans wilt sij veel sonne hebben/ende daeromme en behoeft sij geen vette noch gemeste eerde. De wilde Munte wast geerne op mosachtige en vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Alle manieren ende soorten van Munte bloeyen in Augusto.

Die natuer ende complexie.

Beyderley Muntten tam ende wildt sijn werm inden derden graedt. Nochtans is de tamme wat onstercker dan de wilde/maer sij is drooge inden tweeden graedt.

Die cracht ende operatie.

De tamme Muntten ververmen/adstringeren ende droogen. Ende hierom als men haer saet met azijn mengt ende drinct/so stelpet dat bloet/ende doodet de roode wormen/ende maect lust tot dat spel van minne. Twee oft drij tacckens ghedroncken met sap van suer granaetappelen/doet den hick ende walginge vergaen/en tgene dat men Cholera noemt/dat is/als de galle eenen mensch onder en bouen afgaet. Als sij met Gersten mout gemengt worden/so doen si de swellingen vergaen ende verdwinnen/als men daer op leyt. Sij doen de pine int hooft vergaen/als men op de sterre leyt bouen voor hooft. Munte op de vrouwen borsten gheleyt/is goet voor de gene die te veel melck hebben/en maect dat dat melck niet en clontert. Met sout gemengt/gestooten/ende opgeleyt/heylet de wonden die van verwoede honden gebeten sijn. Dat sap van Munte met huenick water gemengt sijnde/ende inde ooren gedaen/beneempt ende verdrijft de pine inde ooren. Als men de tonge daer mede wrijft/so verdriuet de rouwichheit der seluer. De melck en sal niet rinnen noch t'famen loopen/als men de bladeren van desen cruyde daer in leyt. Si sijn ooc goet voor de maghe. Met water ende azijn ghesoden ende ghedroncken/stelpen sij dat bloetspouwen alst niet lange gheduert en heeft. Den rueck van tamme Munte/maect den mensch vrolick ende blijde/maer den sinaec maect lust om eten. Als men Munte in water gesoden/drij daech lanc vervolghends drinct/so vergaet daer mede dat crimsel/ende pine inde dermen. Si stelpen oock der vrouwen maentstonde. Si ghenesen oock de swe-

ren

ren opthoofst van de ionge kinderen/ende ander schorste seericheyt. Sij
sijn oock goet tot een coude leuer/ende stercken de maghe/ende die dige-
stie. In wijn ghedroncken/ comen sij den vrouwen te hulpe die swaren
arbeyt hebben. De wilde Nunte en wort niet so seer gheuseert tot der ge-
sontheyt als de tamme.

Van Hertstonge. Cap. CXI.

Den naem.

21

Hertstonge wort in Griecx ende Latijn Hemionitis ende
Splenium geheete. Inde Apoteker heetet Scolopendria
ende Lingua ceruina. Ende heeft daeromme dien naem/
om dat sommige van synen bladeren ghebuycht sijn ghe-
lijck als een half mane/ en sommighe van dien ghelijcken
oock de tonghe van eenen Hert. Ende dat Hertstonge Hemionitis ist/
dat hebbē wi met veel redenē geprobeert in onsen latijnschen Herbario.

Beslecht.

Hertstonge heeft lange bladeren ghelijck Slangencruyt/ waeraf die
sommige crom sijn ghelijck een half mane. Elck bladt crijcht veel bruyn
lange streepkens op de verkeerde sijde van den blade ter eerdenwaert/
ende die sijn ghelijck cleyn wormkens.

Sijn wortelen sijn gelijc eenen rusch
tsamen ghedrongen/ swert ende hayr-
achtich. Dit cruyt en heeft geen stelen/
bloemē noch saet. Maer den steel van
den blade cruypt van stonden aen wt
der wortel/ ende gaet door dat bladt
gelijck een rondt/ bruyn/ hayrachtich
ribbeken.

Hemionitis. Hertstonge.

22 Die plaetse daert wast.

Hertstonge wast inde lommere op
vochtige bergen/ ende in steenachtige
dalen/ende oock bi sommighe fontey-
nen/ende vochtige mueren. En wort
nu seer in alle hounen gheplant.

Den tijt.

Tegen den Mey comen de bladerē
crom ende hayrachtich voort/ ende al
so vindtmen Hertstonge den gantsen
somer tot inden Herft toe.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt adstringeert oft trect tsa-
men/ende heeft eenen bitteren smaek/
en daerom so ist werm inden eersten graet ende drooge inden tweeden.

o iij Cracht

C

Cracht ende werckinge.

Hertstonghe met azijn ghedroncken/verteert de milte. Ende daerom-
me sullen de ghene/die vander milte onderheuch sijn/dit cruyt dickwils
vseren. Hertstonghe heylt ende gheneest oock alle open vlcerationen.

Van Cruysdistelen. Cap. CXII.

Den naem.

21

Sryngium oft Croesdistel wordt in Griecx ende Latijn
Eryngium genaempt/en inde Apoteke Iringus. Som-
mighe heeten dit cruyt Centumcapita/ also wi dat in on-
sen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Haetsoen.

Eryngium. Cruysdistelen.

Cruysdistelen is een cruyt met bree
de gecronckelde bladeren/ die sijn door
smeden/en hebben aent eynde rontsom
scherpe dorenkens/en als die noch ionc
sijn/so leytme die int sout/en men eetse
gelijck ander cruyt/en si smaken wel.
Ende als dit cruyt out wort/so criget
eenen steel/ die is een elle lanc/met veel
tackens/en die hebbē alle haer beson-
dere scherpe tsamen ghehoopte ronde
B bollekens/ ende daerome wassen her-
te scherpe doornen rontsomme gelijck
een sterre/ als nu groen van coluere/
alsdā hemelblaw/ somtijts bleecwit.
De wortel is slecht en seer lanc/ eenē
duym dick/buyten swert ende binnen
wit/ ende heeft redelick goeden ruck.

Blaetse daert wast.

Cruysdistel wast geerne op doore
heyde. Bi den Rijnstroo op sommige
ackers/en gemeynlic aē de heyrstrate.
Bi Straesborch wasset seer veel.

Den tijt.

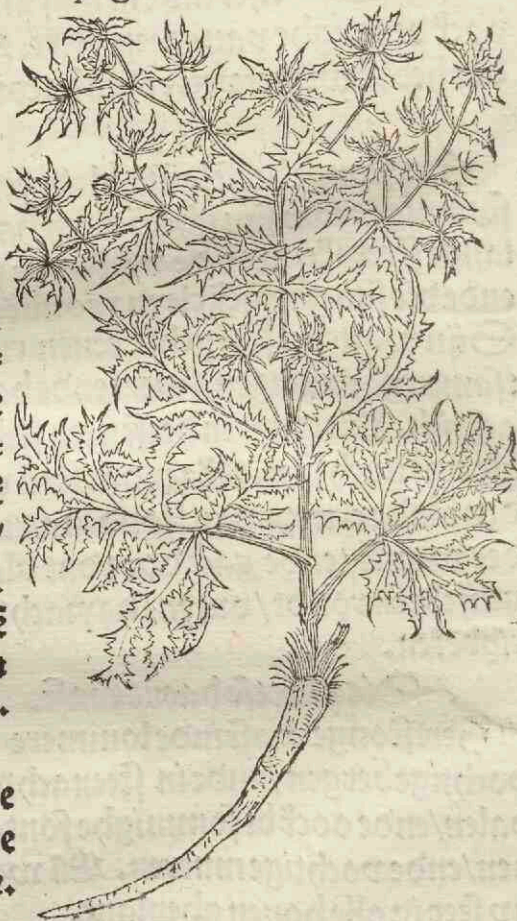
C Cruysdistel crijcht nieuw schuettens/bladeren ende stelen/ ende loopen
wt neffens de oude verdorde distelen inden April. Men salt vergaderen
ontrent S. Jans dach.

Natuer ende complexie.

Croesdistel heeft middelbaer wermtē/ ende is subtiyl van substantie/
ende droocht seer.

Cracht ende operatie.

De wortel in wijn gesoden en gedroncken/lost de vrine/en brengt den
vrouwen haer crancckheyt. Si stilt dat crimsel inden buyc/ende lost den
windt.

D windt. Si is oock goet voor de gene die gebreck hebben inde leuer/ende den genen die venijn gedroncken hebben/ende van veninich gedierte gebeten sijn. Anders is sij tot veel dingē goet/als sij met saet van wilde Pastenaken een drachma swaer ghedroncken wordt. Alsinense van buyten vseert/so verdrijsť sij geswel ende huenelen. Met huenick water gedroncken/is sij goet den genen die de vallende siecte hebben/ende den cramp. Si is goet in water ghesoden ende ghedroncken/voor de ghene die dat Colica hebben. Dese wortel is oock een sonderlinge gheprobeerde medicijne voor den steen inde lendenen/als ment dickwils oft stevast vseert.

Van Lattouwe.

Cap. CXIII.

Den naem.

Attouwe wort in Griecx Thridax ende in Latijn Lactuca gheheeten. Ende heeft dien naem om des melcx wille/dat wt de bladeren loopt.

Geslacht.

Thridax, Gecronckelde Lattow.

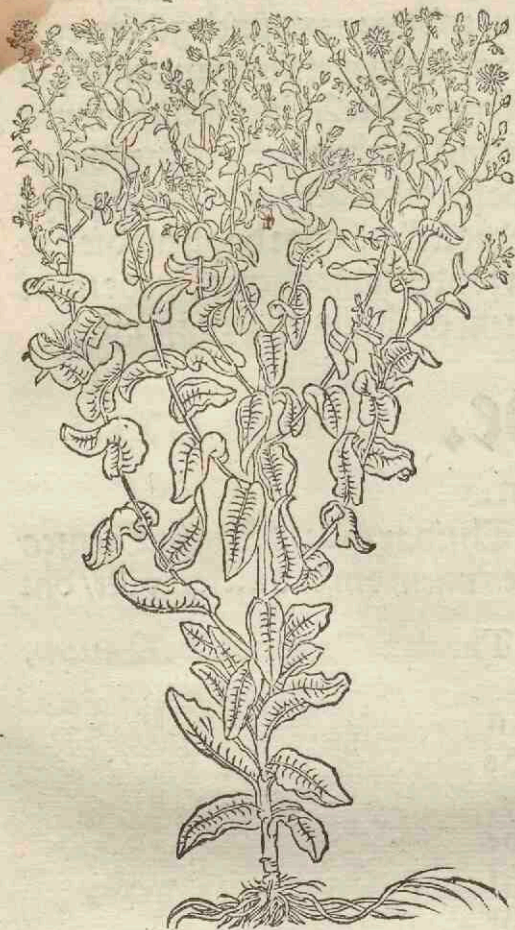
Daer sijn tweederley in a nieren van Lattouwe/tam en wiltd. De tamme is wederom ten minsten drierley. Waer af deerste heeft ghecronckelde ende gevowde bladeren/en wort ghecronckelde Lattow geheete. Dat tweede geslecht heeft breede en ronde bladeren/ende heet breede Lattouwe. Dat derde wast binne waerts te samen/gelijck cleyn witte Cabuyscoolkens/en wordt groote oft witte Lattouwe gheheeten. Wi hebben de twee eerste geslechten van desen cruyde onder een signere begrepe. De wilde Lattouwe is veel groner/rouwer ende scherper dan dat voorgheuoemde tam geslechte/ende is seer bitter van smake.

Haetsoen.

De gecronckelde Lattouwe is de schoonste/en heeft gecronckelde/gevowde en tsamen gedrongen bladeren/ende die sijn gefertelt/gelijckende een calfsfrase. Sinen steel is somtijts eens mans lengde hooge en is ront/met veel tactkens oft schuetkens/en op top van dien wassen cleyn geel dobbel bloemkens/ende dat wort graw oft grijsse wolfe/ende dat hayrachtich grijs saet vliecht wech/ghelijckmen aen Senecon siet. De breede Lattouwe heeft ronde breede bladeren/ende is anders in alder maniere gecronckelde Lattouwe gelijc. De groote Lattouwe heeft groo

Lactuca capitata. Groote tamme Lattow. *Lactuca sylvestris*. Dawdissel.

De breede bladeren die crōmen haer inwaerts gelijk cleyn witte Cabuyscoolkens. Sijn saet is wit/anders ist in aller manieren den voorgenomden gelijk. De wilde Lattouwe is de tamme wat gelijk/maer den steel van dese wast hooger/ende heeft veel stekende pinctkens / gelijk ooc de bladeren als sij oudt worden/ ende sijn diep gekerft / ende seer bitter van smake. De wortel is oock corter. Veel vseren dese wilde Lattouwe voor Endyuie/maer sij doen onrecht. Want de rechte Endyuie is een ander cruyt/gelijk wi dat claerlick bewijfen sullen alst tijt is.

Plaetse sijnder wassinghe.

De tamme Lattouwe wast inde hoven/aldaer sij ghesaeyt wort. De wilde wast buyten de hoven/aen tuynen ende mueren/ende opt veldt.

Den tijt.

De Lattouwe saeytmen inde Meerte ende inden April. Sij draecht bloeyfel in Julio/ende brengt corts daerna haer saet.

Die natuer ende complexie.

De tamme Lattouwe is cout ende vochtich/ ghelijck als fonteyn water. Sommighe scriven dat si vochtich ende cout is inden derden graet. De wilde en is niet so condt ende vochtich als de tamme.

Cracht ende operatie.

De tamme Lattouwe is goet voor een heete mage/sij vercoelt en doet wel

E wel slapen/ ende maect weech inden buyck/ ende maect oueruloedicheyt van melc. Dit cruyt voedt meer gesoden dan row. Dat saet gedroncken beneempt den lust van bijslapen. Lattouwe veel inde spise geseert/maect doncker oogen. Maer sij is seer goet tot alle hittige gebreken/ ende tot den rooden loop/ alst niet te oueruloedich en is. Lattouwe verslaet oock den dorst. Het is een plaissant eten inden somer/ het verdrijft dat walgen ende maect lust tot eten. Lattouwe is goet tot versche verbrandtheyt eer dat de bladeren oploopen. De wilde Lattouwe heeft een operatie ghelijck Huelsaet. Si maect eenen mensch slapende/ ende versaecht de pine/ als si inde spise ghenut/ oft van buyten opgheleyt wort. Tsap van desen cruyde een drachma swaer ghedroncken/ iaecht de waterachtige vochticheyt af door den camerganc. Het geneest verbrantheyt/ alst met vrouwen melck daerop gestreken wort. Het brengt den vrouwe haer maentstont. En is goet tegē dat steken vā scorpione/ en and veninich gedierte.

Van Satureye. Cap. CXIIII.

Den naem.

Altureye oft Cuele wort in Griec Saturnon Thymbra genaemt/ in Latijn Thymbra oft Cunila satina ende Satureia. De reden van dese namen staen inden latijnsche Herbario.

Gaetsoen.

Saturon is den Thymus oft Roomsche Cuel seer ghelijck/ maer hi is grooter ende dicker vā tacckens ghelijck een proper boomken. De bladeren sijn de Ysop bladeren ghelijck. Die bloemkens sijn lijfverwich/ seer lieffelick ende goet van ruecke. De wortel is veeselachtich.

Thymbra. Satureye.

Die plaetse daert wast.

B Saturnon wort oueral inde hoven ghesaeyt/ ende tsaet van desen cruyde is tsaet van Shelcruyt ghelijck/ maer tis grauer van coluere.

Den tijt.

Satureye bloeyt in Julio/ ende als de bloeckens afvallen/ so cōpt dat saet.

Natuer ende complexie.

Satureye is werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Satureye is seer bequaem tot de spise. Daeromme so sieden die arme lieden haer vleesch en vish daermede

Cint stede van specerie. Dit cruyt maect appetijt tot eten/ende is goet voor de mage om de spijs te verteeren/ ende is goet teghen dat walgen. Satureye treect den mensch oock tot lust om bijslapen. Satureye gepulueriseert/ende in wijn ingenomen/geneest allerley ghebreken der longen/der borst ende der blasen. Ende lost de vrine/ende brengt den vrouwen haer maentstonde. Dit cruyt met de bloemen werm opgheleyt/oft een cransken daeraf gemaect/ ende op thoost gheset/ maect den menschen wacker die met den swaren slaep beladen sijn. Dat sap met olie van Roosen gemengt/ende inde ooren ghelaten/beneempt de pine van dien. Met Terwen meel gemengt/ist goet geleyt op dat Sciatica oft weedom der huepe. Dat cruyt inde spijs geuseert/maect scerp gesichte. In summa/Satureye heeft bina alle de cracht van Kuel oft wilden Thymus.

Van wilden Kerse.

Cap. CXV.

Den naem.

A wilde Kerse daer wij hier af spreken/ wordt in Griec Thlaspi/Thlaspidion ende Sinapi agrion genoempt/en in Latijn Thlaspi/Capsella ende Scandulaceum/ende bi onsen tijden Nasturtium tectorum/ Sinapi rusticum ende sylvestre. De reden van dese en meer ander namen hebben wi int lange in onsen Latijnschen Herbario vertelt.

Thlaspi. Wilde Kerse.

Thlaspi minus. Bessencruyt.

Gheslecht.

B

Geslacht.

De wilde Kerffe is tweederley/deen met breede bladeren/ende dat ac-
cordeert met de beschrijvinghe van Dioscorides/ende wordt in Duytsch
sometijts Boeren mostaercruyt oft Boerenkerffe gheheeten. Dat ander
heeft smaelder bladeren/ende wordt in Duytsch Bessencruyt genaemt.
Ende dien naem is hem daerom ghegheuen / om dattet een proper dick
ghetact cruyden is/ende eenen bessin ghelijc is. Het is een luttel cleyn-
der dan dat eerste geslachte / anders ist behaluen de bladeren den eersten
gheslachte van bloemen ende saet ghelijck.

Haetsoen.

Wilde Kerffe dat is een cruyt met smaelt bladeren/eenen vinger lanc/
buyghen ende neyghen haer ter eerden waert/ende sijn eens deels aen de
canten gekertelt. Sinen steel is teer/ontrent anderhalf spanne lanc met
veel tacckens oft schuettens/ende ten beyden sijden van dien wassen veel
teskens die hebben cleyn steelkens / ghelijck als lepeltkens / ende daerinne
leyt dat saet / dat is seer cleyn/ende scherp op de tonghe. Die bloemkens
daer de teskens wt comen/sijn wit/aen beyde dese geslachte van cruyden.

Die plaetse daert wast.

Dese cruyden wassen opt veldt/aen den wech / op oude hofsteden en-
de ghemuerte.

Den tijt.

C Sibloeyen ende brenghen haer saet inden May ende in Junio.

Die natuer ende complexie.

Dat saet van wilde Kerffe / verwermt ende droocht inden vierden
graedt.

Cracht ende werckinge.

Een half croesken van desen sade gedroncken/iaecht de galle af onder
ende bouen. Ende brengt den vrouwe haer maentstonde/maer het doo-
det de vruchten in moeder lichaem / ende daeromme en sullen bevruchte
vrouwen dit saet niet vseren. Het breekt oock alle sweeringhen van bin-
nen/als ment inneempt. Als ment door een clysterie inneempt/ soo ist goet
voor de gene die dat Sciatica hebben. Dese operatien heeft dat saet van
wilde Kerffe/also als de oude Medicijn meesters daeraf scrijue. Naer
gemerct dat dit saet hittich is inden vierden graedt/ende ouermids dien
seer scherp/daerome salment selden int lijf nemen / ende van binnen vse-
ren. Naer van buyten salment vseren om den weedom der huepe te ver-
saechten/ende om dat vel oft de buyt suyuer ende reyn te maken/ende on-
reyn ghesweer te heylen/ghelijck als de Hofkerffe/dewelcke in werckin-
ghe/der wilde Kerffe ghelijck is. Dese wilde Kerffe vseert
men oock tot de Teriakel.

Van Vijch

Van Vichboonen. Cap. CXVI.

Den naem.

21

Vichboone wort in Griecx Thermos/ende in Latijn Lupinus gheheeten.

Haetsoen.

Vichboonen hebben eenē enckelen ronden steel/daer aen wassen inde hoochde ter sijden veel schuettens / alle tsamen met veel bladeren becleet / gheelijck een wielken oft radeken / ende elck blat is in vijf oft seuen deelen gedeylt / ende is aen te sien gelijck een sterre. De bloemen sijn wit/ende sijn van haetsoene den Erwtbloemen gelijck / en dier wassender veel nessen een / en dat worden ronde rouwe hayrchtighe hawwen / ende daerin sijn gemeynlick vijf oft sesse herde / breede ende rootachtighe greynen. De wortel is geel ende veeselachtich.

Thermos. Vichboonen.

B

Plaetse daert wast.

Vichboonen wassen geerne in heet sandachtich eerdtrijck. Als sij in vet / taey eerde ghesaeyt worden / daer en wassen sij niet gheerne. Ende en wilt niet gheueffent worden.

Den tijt.

Vichboonē bloeyē drijmael. Eerst crūgen sij haer bloeyfel midden inden stam / int eynde vanden Mey. Dat tweede bloeyfel compt aē de tacken ter sijden / als die eerst beginnen rijp te worden in Junio. Dat derde in Julio / int sop. Alst werme iaren sijn / so muegen si alle tot rijpinghe comen.

Natuere ende complexie.

De Vichboonen sijn werm ende drooge van complexie / ende dat is lichtelick te mercken wt haren smaect / want hi is seer bitter.

C

Die cracht ende operatie.

Vichboonen gepuluerizeert met huenick ingenomen / iaghen allerley wormen af. Sulcken cracht heeft dat water oock daer Vichboonen int geweyct sijn / als men dat drinct. Datselue doen sij oock / als men se eet / die wyl dat sij noch bitter sijn. Vichboonen gesoden / ende met Ruyte ende Peper gedroncken / hebben deselue cracht. Als sij in deser manieren ingenomen worden / so openen sij die verstopte milte en leuer. Met dit voorgenomde water wascht men allerley ruydicheyt / quade sweeringhen / vleckten

D vleckē ende schorste hoofden/ want het geneest die wonderlijcken wel. Dit voorseyde water met honick ende Myrrhe in eender vrouwen schamelheyt gedaen/ verlostse vande doode vrucht/ en brengt den vrouwen haer maentstonde. Vychboonen meel maect een schoon huyt oft vel/ ende verdrift de blaw vleckē. Dat voorseyde meel met Gersten mout ende water gemengt/ versuet ende versaecht de apostuenien/ alsment daer op leyt. Met azijn gemengt ist goet tot weedom inde hnepe. Alst in azijn gesoden is/ so leytment op herte clieren ontrent dat kaeckbeen/ want het verdrift ende verteert die/ en breect den Carbonckel. Vychboonen siedt men in regenwater tot dattet dick sap wort/ ende dit suyuert dat aenghesicht/ alsment daerop strijct. De wortel in water gesoden ende ghedroncken/ lost de vrine. Als si sommige dagen in water geweyct hebben/ ende datselue water dickwils verniewt wort/ so vergaet de bitterheyt/ ende si worden heel suet. Ende als sij aldus gestooten/ ende met azijn ghedroncken worden/ so verdrinen sij dat opworpen ende walginge der mage/ en maken appetijt om eten. Den roock van gebrande Vychboonen/ verdrift en veriaecht de vleckē. Vychboonen in droessem van olie gesoden/ genesen alle schorsheyt vā viervoetich gedierte/ alsment daermede strijct.

Van Blau Violetten. Cap. CXVII.

Den naem.

A Ze schoon blaw Violetten worden in Griecx geheetē Ion Porphyron/ in Latijn Viola muraria oft purpurea. Inde Apoteke heeten sij slecht Viola sonder yet meer. De reden van desen namen staen in onsen Latijnschen Herbario ghenoech verclaert.

Haetsoen.

De Violetten hebben ronde bladeren schier ghelijck Veel/maer dese sijn teerder ende cleynder/ en wassen van stonden aen wt der wortel/ gelijk ooc de cleyne naecte steeltens/ die sijn dunnegelijc netgaren/ eenen vinger lanc/ daerop wassen die welriekende blaw bloemtens/ en elck van dien heeft ghemeynlick vijf bladerkens/ ende dmidelsste van desen heeft een hol hoedeken/ binnen met een geel drupken besprengt. Dese Violetten worden ron-

Ion porphyron. Blaw Violetten.

Vde besloten bollekens/die sijn vol saets/ende dat is den Hirs oft Miliege
lijck. De wortel is veeselachtich.

Plaetse daert wast.

Violetten wassen gheerne inde lombre op row plaetsen/ende sonder-
linghe bi de mueren ende tuynen van hoven.

Den tijt.

De Violetten sijn ghemeynlick alle dat iaer door groen/ende sonder-
linghe als sij gheueffent worden. Sij bloeyen alle inde Lenten/ende son-
derlinghe inde Meerte/ende door dien noemptmense oock Meertsche
Violetten. Dat saet vindtmen inden somer.

Natuer ende complexie.

De bladeren van blaw Violetten/ende desghelijcx oock de bloemen
sijn koel inden eersten graedt/ende vochtich inden tweeden.

Die cracht ende operatie.

CDe bladeren alleen oft met Gersten mout ghemengt/leyt men op een
heete maghe/ende oock op de oogen. In dier manieren sijn sij oock goet
geyseert van de gene/dien dat lijf int fondament wtgaet. De bloemen/
ende sonderlinghe dat purpurenblaw van dien in water ghesoden en-
de ghedroncken/is goet tot sweeringhen oft gheswel aenden hals/ende
den ionge kinderen die met de vallende siecte beladen sijn. Si doen oock
de pine int hooft vergaen/die van hitte ende droochte compt/alsment in
water siedet ende drinct/oft daeraen rieckt. Maer sij sijn quaet voor een
vochtich hooft/want sij trecken de snoteringhe. Sij maken den mensch
slapende als hij daeraen rieckt. Dat saet is den scorpienen gants con-
trarie. Men mach van dese Violetten Conserue oft suycker maken/om
den dorst daermede te lesschen/ende tot camerganck te maken/ende tot
een row kele. Dit suycker bluscht ende verdriift de scherpheyt der galle/
ende de ouer groote hitte van Coortsen oft feber. Ende is oock goet tot
den drooghen hoest. Desghelijcx oock een Zulep ende Syrop van Vio-
letten. Ende hoemen die maken sal/waer hier noodeloos te
verhalen/want ander hebben hier af
breedt ghescreuen.

Van Vis

Den naem.

21

Vilieren heetmen ooc Winter Vilieren/om des wille dat sij den winter wel verdraghen mogen / ende niet en verwiesfen. Si mogen oock Vrouwen oft Jonckfrouwen Vilieren geheeten worden / want de vrouwen en ionckfrouwen settense inde hoven/ende daerwt hebben sij haren naem/ende worden Matronales gheheeten.

Geslacht.

De Vilieren sijn drijerhande/want de sommige sijn gants wit / ende die heetmen wilde witte Vilieren. Dander lijfverwich / welcke Incarnaet Vilieren genoemt wordē. Die derde purpurbruyn/die noemt men bruyn Vilieren/ oft purpurbruyn Vilieren. Anders en hebben sij gheen onderscheet dan inde bloemen.

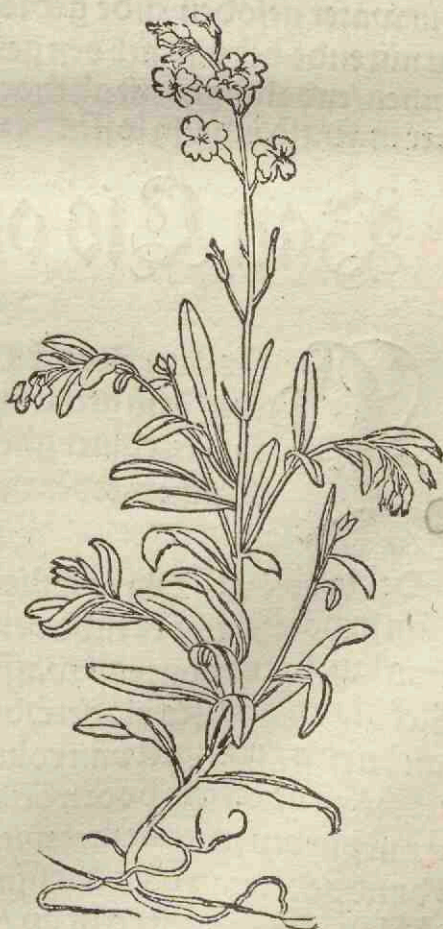
Haetsoen.

De Vilieren hebben eenē ronden/rouwen oft hayzachtigen steel/ eenē cubitus hooge/met veel tacken. De bladeren sijn ghehayt ende row/en langachtich/smal/weeck/ende aschverwich/gelijck als de bladeren van Wolcruyt. De bloemen sijn sneewit/lijfverwich oft purpurbruyn/ende

Violæ matronales.
Wilde witte Vilieren.

Violæ puniceæ.
Incarnaet Vilieren.

Van Viliere.

Cap. CXVIII.

Elck Viliere heeft vier bladerkens. En Viola purpurea. Buijn Viliere
de als sij haer vol bloeyfel gehadt heb
ben/so worden dat lange/ smale ende
röde hawkens/ daerin leyt ront breet
sadeken. De wortel is lanck/houtach
tich/wit ende scherp.

Plaetse daert wast.

De Viliere sedtmen inde houe/
want si en wassen niet van haer selfs.

Den tijt.

Si bloeyen in Julio en Augusto/
ende brengen als dan haer hawkens.

Natuere ende complexie.

De Viliere sijn werm en eens deels
vochtich/ also dat claerlick wt haren
smaeck te mercken is/so wi in onsen la
tijnschen Herbario bewesen hebben.

Cracht ende operatie.

De Viliere scheyden de groue di
cke humoren/en verteeren die corts na
dien. En daerom de bladeren oft wor
tel in water gesoden ende gedroncken
sijn nutt ende behulpelick den genen die niet wel haren adem verhalen en
connen/ende langhe tijt ghehoestet hebben. Si brengen den vrouwen
haer maentstonde/sij lossen de vrine/ende doen sweeten.

Van Lis ouer Zee.

Cap. CXIX.

Den naem.

21 **D**is ouer Zee oft Blaw Lelien worden in Griecx ende Las
tijn Iris genaemt/om des wille dat de bloeme geschildert
is van coluer ghelijck als den Regenboge/ also wi sulcx in
Latijn breeder verclaert hebben.

Haetsoen.

De bladeren van Blaw Lelien sijn de geel Waterlelien gelijk/maer de
se sijn grooter/breeder ende vetter. Den steel is slecht ende ront/eenen cu
bitus lanck/ende daerop wassen bloemen oft Lelien van veel colueren.
Elck bloem heeft ses bladeren/de drije eerste hangen nederwaerts/en sijn
van buyten gruengeel van coluere ende lichtbruyn door een ghemengt/
met bruyn aderkens doortrocken. Maer van binnē sijn sij aen den punt
sat purpurbruyn/ende met witte en leuerverwe streepkens gheschildert/
en dmiddelste van dien dat sijn geel hayrachtige wijnbrauwe. Dander
drij bladeren wassen recht op/en sijn ront gelijk als eenē cloot te samen
ghebnycht/

Iris.

Lis ouer Zee.

B ghebuycht / schoon watervverwe tot
bruyt/wit/ ende geel geneycht / gelijck
als den Regenboge. De wortelen lig-
gen schier bloot wter eerden / ende sijn
knopachtich met veel ioncturen / hert/
ende hebben eenen goeden ruck.

Die plaetse daert wast.

De blauwe Lelien plandmen inde
houen. Si wassen somtijts op de mue-
ren ende daken / want daer sedtmense
gemeynlic. Maer de alderbeste en edel-
ste wast in Illyria ende Macedonia.
De beste onder de wortel is / die vast/
hert/cort/rootachtich vā coluere / goet
van rucke/en scherp van sinack is.

C

Den tijt.

Si bloeyen inde Lenten / ende prin-
cipalick inden Mey / inden tijt als men
bloemen behoort te vergaderen.

Natuer ende complexie.

Die Blaw Lelien sijn warm inden
tweeden graedt / ende drooghe inden
derden. Si suyuere / maken rijp / ende verdeylen.

Die cracht ende operatie.

Iris gepulueriseert ende met huenick ingenomen / oft in stucken gesne-
den / ende in wijn gesoden ende gedroncken / is goet totten hoest / en ver-
deylt ende maect dunne die taey humoren ende slimicheyt / die ontrent de
borst ende longen vergadert leyt / ende lost die. Seuen drachmen vande
voorseide wortel met huenick water gedroncken / iaecht de galle af. Sij
D brengen ruste ende doen slapen. Si stillen dat crimsel inden buyck. Met
azijn gedroncken / sijn sij goet voor de gene die van veninich ghedierde ge-
beten sijn / ende die pijn oft ghebreck hebben inde milte / ende die vercont
sijn / ende inde Cortse van couder rijeren / ende den ghenen dien haer na-
tuerlick saet ontloopt. Met wijn ghedroncken / brengen sij den vrouwen
haer maentstonde. De wortelen morw ghesoden / leytmen op hert ghe-
swel / om dat te vermorwen / ende verdeylen al wat opgelopen is / ende
doen de clieren vergaen. Dat poeder van dese wortelen suyuert de on-
reyn wonden / ende heylt de fistelen / ende doen dat vleesch wassen / ende
sonderlinge als men daer huenick in doet. Dat puluer van dese wortelen
met azijn ende olie van Roosen ghemengt sijnde / ende opt hooft ghestre-
ken / versaehtet de pijn int hooft. Blaw Lelien wortel met Viescruyt
ende twee deelen honicks ghemengt sijnde / ende aen gestreken / verdrijft
de sproeten ende ander placken en vlekken des aenghesichts. Men mach

p iij oock

Dooch dese wortel tot badinghe der verherde moeder ghebruycken in water ghesoden/ende in dat water een doercken steken ende daerop leggen. Dit voorseyde water is oock goet ghebesicht tot een clysterie/ voor de gene die weedom inde huepe hebben. Dese wortel in wijn gesoden ende gedroncken/ is goet den ghenen die dwater laden/ en lost den steen inde lendenen/ende de vrine. Als sij met hers gemengt ende ghestreken wort/ so doet sij de pijn vergaen diemen heeft inde zenuwen/ lenden ende huepe. Desgelijc machment oock binden op de tanden/ daermen pine in heeft. Men doetet inde nuese om te niesē. Met huenick ghemengt sijnde/ treect sij gebroken beenderen wt/ alsinent daerop leyt. Si geneest oock de fronselen ende clouen des fondements. Sij maect eenen goeden adem/ als mensē inden mont houdt ende knowtse.

Van Gansentonghe. Cap. CXX.

Den naem.

Ansentonghe wort in Griec ende Latijn Sieracium ende Sonchites geheeten. De redene van dese ende meer ander namē staen breet in onsen Latijnschen Herbario verhaelt. Dit cruyt heetmen oock Sauickcruyt/ om geen ander oorsake/ dan dat de Sauicken met dat sap van desen cruyde haer oogen nettē/ ende haer gesichte daermede scherp maken en stercken.

Geslacht.

Dit cruyt is tweederhande/ deen groot en dander cleyn. Dat onderscheet van beyden/ machmen lichtelick wt de nauolghende beschrijvinghe mercken.

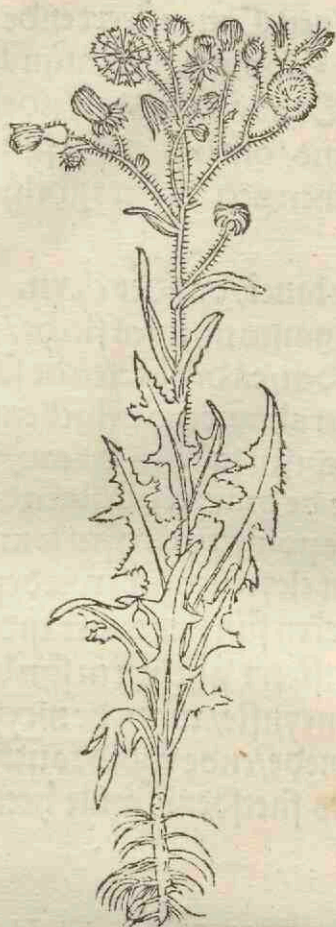
Laetsoen.

Bie groote Gansentonghe heeft eenen steel die is row/ dornachtich/ rootachtich ende hol. De bladeren sijn verre van een ghekerft/ ende hebben rontsomme stekende punten/ ghelijck als de Melckwey oft Gansendistel. Int opperste vanden stelen wassen lange bollekens/ daerwt sluypen schoon/ geele/ doderverwighe dubbel oft ghenulde bloemen. Ende also haest als dese bloemen tijdich oft rijp worden/ so worden dat hayzrighe/ ronde en wolachtighe bollekens/ ende die vlieghe daerna wech. De cleyn Gansentonghe heeft ooc bladeren verre van een ghekerft/ maer sijn heeft gheen stekende puntkens. De stelen sijn hol/ teeder/ ende glat oft cael ghelijck Biesen/ ende gants gruen. Ende draecht oock geel/ dubbel/ doderverwighe bloemen. Na dat bloeyfel vliecht dat hayzachtich grijs saet ewech/ in aller manieren ghelijck men siet aen de groote Gansentonghe.

Die plaetse daert wast.

Beyde dese cruyden wassen in beemden/ ende sonderlinghe dat cleynne. Dat

Van Ganssentonghe.
Hieracium maius.
Groote Ganssentonghe.

Cap. CXX.
Hieracium minus.
Cleyne Ganssentonghe.

Cne. Dat groote vindt men selden/nochtans ooc inde beemden bi de dammen aen watergrachten.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen int leste van Julio/ende voorts door den gansen Augusto. Dat sap salmen inden Vogst vergaderen.

Natuer ende complexie.

De groote Ganssentonghe verkoelt/ende adstringeert matelick. De cleyne is veel bitterder van smake.

Cracht ende werckinge.

De groote Ganssentonghe is seer goet gheleyt op een heete maghe/ende op ander heete ghebreken. Dat sap gedroncken/versaecht dat knagen vander mage. Dat cruyt leyt men met de wortel op steken van scorpioenen/ende heylt die. Dat cleyne heeft schier deselve operatie. Saer sap is goet tot alderhande ghebreken der oogen/want het verdrijft de donckerheyt van tghesichte. Sommighe segghen dat beyde dese cruyden alsulcke cracht hebben tot de ghebreken der ooghen/dat sij de oogen claer maken/al waert dat yemant maer de wortel van desen cruyde aen sijnen hals en droeghe.

San Peertsteert.

Cap. CXXI.

Den naem.

Aertsteert wort van sommigen Cattensteert ende Cannencruyt geheet. In Griecx Hippuris/in Latijn Equisetum/ende bij onsen tijden Cauda equina. Ende heeft schier alle die name daeromme / om dattet met sijn hayr oft lange gersbladerkens eenen peertssteert ghelijck is.

Geslecht.

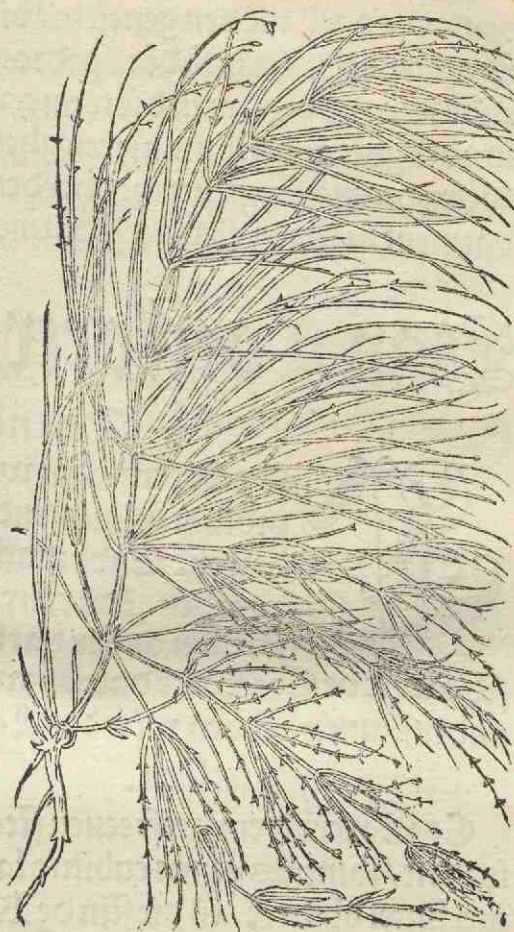
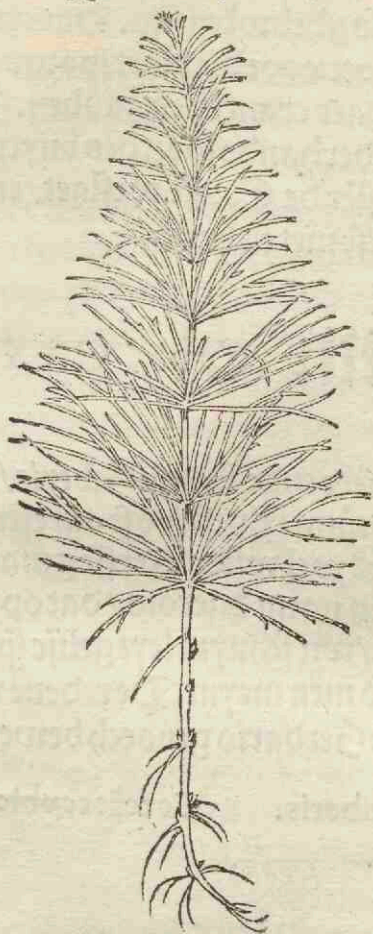
Peertsteert is tweederley/deen groot ende lanc/dander cleyn. Dat groot is ooc tweederley/want dat een wast gants naect en slecht / gelijc als de biesen/sonder hayr oft veerkens ter syden/en dat heeten de sommige Schast. Dander heeft rontsom dunne gershayrkens gelijck een sterre/also wi dat in sijn beschrijvinge claerlick bewisen sullē/en is row/waer door dattet sommige Asprella heeten. Ende de draeyers besigen dit om allerley hout en gedraeyt werck daermede te polijsten en effen te maken/
Bende sij heetent gemeynlick Schasthoy. Dat cleyn is oock tweederhande/dat een is wat grooter/maer sijn hayrlocken sijn seer teeder ende dick te samen gesedt/ende dat is den rechten Peertsteert/also wi in sijn beschrijvinge verclaren sullen. Dat ander is dat gemeynste/want de meyskens schueren dat tennewerck en eerewerck daermede/ende wordt ouermids dien Cannencruyt gheheeten / maer om sijns faetsdens wille heetment Cattensteert.

Faetsoen.

Dat eerste gheslecht wast naect ende slecht ghelijck als de biesen / sonder hayr oft bladerkens / met veel ionctuerkens / ende heeft int opperste een swert schuetken oft dodde/ghelijck als ionge Spargen. Dat ander heeft hole stelen/een luttel rootachtich/row ende hert/onderscheydē met ledēkens oft ionctuerkens die euen verre vā een staen/ende wt dien wassen rondtsomme veel teere / dunne bladerkens / ghelijck als Biesen. Het
Cwast hooge op/ende hangt hem aen al wat daer bij staet/met veel swerte hayrkens/gelijc eenen Peertsteert. De wortelen van beyde sijn swert/houtachtich ende herdt. Dat derde gheslecht is den tweeden wat ghelijck/maer het is teeder ende dick besedt. Ende oock sijn alle de knoepkens oft ionctuerkens so vol dunne hayrkens/dat elcken steel als hij wtghetrocken wordt/eenen hayrigen peertsteert gelijck is. Dat vierde brenget alle iaer inden April naecte schuetkens voort sonder bladeren / ende als die wat opghewassen sijn / so doen sij haer op / ghelijck de aren van Wechbree/met dat bloeyfel. Ende inden Mey daerna so comen de rouwe hole steelkens voort met haren hayrkens oft bladerkens / en die doddekens vallen van tsop van bouen af/ende sij verdwynen sonder saet.

Plaetse daert wast.

De twee eerste gheslechten wassen in stille watergrachten / en in natte doncker poelen ende putten. Dat derde en vindtmen ouer al niet. Maer sijn

Dijn gewoonlijke stede is in doncker natte dalen/ende ghemeynlick daer de viuers afgelaten worden/en inde beemden daer ontrent. Dat vierde wast in sandachtighe beemden/ende oock op sommighe vochtige sandachtighe ackers onder de vruchten.

Den tijt.

De twee eerste comen inden Mey wt met haer dodden/en men vindse voorts inde maent daerna/ende schier den geheelen somer door. Ende de twee leste brenghen haer dodden voorts inden April.

Die natuer ende complexie.

Alle de gheslechten van Peertssteert adstringeren oft trecken tsamen/ende droogen sonder bijten/ende daerom sijn sij oock crachtich om allerley wonden te heylen.

Cracht ende operatie.

* Dat sap van Peertssteert wtgedowt ende inden nuese gedaen oft gestreken/stopt dat bloede wt de nuese. Dat voorgenomde sap met wijn ghedroncken/geneest dat roode melizoen/ende lost de vrine. Dat cruyt ghestooten oft gepuluerizeert ende ingestroyt/heylt allerley groote ende versche wonden/al waert oock dat sij tot aen de spanader ruerden. De bladeren in water gesoden en gedroncken/genesen de dermen die vā binnen gequetst sijn/ende de blase en geschoortheit. Dat cruyt mitsgaders de wor

In de wortele is goet voor gene die hoesten/ende met swaricheyt adem hebben/ende oock alle den genen die binnens lijfs ghebroken sijn. Dat cruyt in water oft wijn gesodē en gedroncken/is goet voor die bloet spouwen/ende voor de vrouwen die te ouervloedich haer cranchtheyt hebben. Het is oock goet in deser manieren ghenut/tot alderhande loop des buycr/te weten datment inneme met herden wijn alser de Cortse toeslaet/ende datment in water siede/eest datmen de Cortse niet en heeft.

Van Coeckoeerbloem. Cap. CXXII.

Den naem.

A Coeckoeerbloem wort in Griec ende Latijn Hiberis/Le-
pidium minus/ende Nasturtium sylvestre oft agreste ge-
heeten. Ende mach dan oock wel wilde Kersse genaemt
worden. Dit cruyt heeft dien naem daerom / dat op dat
steelken onder dat knoopken/wit schuym leyt gelijk speec-
sel/dwelc de Coeckoeck daerop worpt / also men meynt. De redene van
ander namen hebben wi inden Latijnschen Herbario genoeg bewesen.

Laetsoen.

Hiberis. Coeckoeerbloem.

B Coeckoeerbloem heeft eenen steel die
is ront / somtijts eenen cubitus lanck/
met luttel bladerē / en die sijn de Kersse
gelijck. De bladeren die beneden bij de
wortel staen sijn ront/ en van laetsoen
de Waterkersse niet ongelijc. Die bouē
aen den steel staen/sijn de Hofkersse ge-
lijc. Sijn bloemē staen opt sop vāden
stele/ende sijn witachtich met purpur-
bruyen gemengt / en elck bloemken heeft
vier bladerkens. En als die afvallen/
so wassen cleyn hawkes daerna/daer-
inne vindtmen seer cleyn sadeken/dat-
ment nau ghesien en can. De wortel
is veeselachtich en scherp van sinaecke/
enderiect ghelijck de Kersse.

C Plaetse sijnder wassingē.

Dit cruyt wast op ongebowde plaet-
sen / in beemden / hoven/ende aen den
wech.

Den tijt.

Coeckoeerbloem compt wt inde Len-
ten/en sonderlinge inde April en Mey/
ende duert tot in Junio/ende dan beginnen sijn bloemen wit te worden.

Ontrent

D Ontrent dien tijde is in zijn meeste cracht / daerom dattet als dan oock
sijn saet brengt. *Natuer ende complexie.*

Dit cruyt is werm inden vierden graedt ghelijck als de Kerse / noch-
tans drooghet minder.

Cracht ende werckinge.

De wortel van desen cruyde wermt ende bernt / ende is goet tot wee-
dom der huepe / met ghesouten Verckensties: als een plaester vier vren
daerop gheleyt. Maer om cort daerast spreken / dit cruyt heeft alle de o-
peratie van de Kerse / ghelijck wij op sijn plaetse daeras scrijuen sullen.
Coeckoecribloem in looghe gesoden / veriaecht de luyfen. Waerwt blijft
dattet seer droocht ende de vochticheyt diep wten lijue trect / also als wij
in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Van groote Eppe. Cap. CXXIII.

Den naem.

Hipposelinon. Groote Eppe.

A Roote Eppe wordt in
Griecx Hipposelinon en
in latijn Olusatrum ge-
heeten. Ende waerom
dattet so heet / vindi in
onsen Latijnschen Herbario. De Apo-
tekens ghebruycken dat saet van desen
cruyde voor Peterfelie van Macedo-
nien. Maer hierin dolen sij / gelijk wi
sulcx in latijn breeder verclaert hebbe.

Maetsoen.

B De groote Eppe heeft eenen hollen /
hoogen / teederen steel. De bladeren sijn
breeder dan aen de Eppe / ende een lut-
tel rootachtich. Sij draecht int sop-
veel bloemen. Dat saet is swert / lanc-
achtich / vast / scherp / ende wel riecken-
de. De wortel is binnen wit / wel sina-
kende ende redelick groot.

Die plaetse daert wast.

Groote Eppe wast in plaetsen daer
veel lomber is / ende bi waterpoelen.

Den tijt.

Groote Eppe en brengt int eerste iaer geen bloemen / maer int tweede
iaer begint sij inden somer te bloeyen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden tweeden graet / ende drooge int middel van
den derden.

Cracht

C

Cracht ende werckinge.

De bladeren van desen cruyde gebruyctmen inde spise ghelijck ander cruyden. Desgelijcx eetmen oock de wortel row ende gesoden. Dat saet in wijn ende huenick gedroncken/brengt den vrouwen haer maentstone/ende lost de vrine. Het is oock goet in deser maniere gedroncken vanden genen die de Cortse hebben ende van conde rijeren/want si worden daer door verwermt. Ende is oock goet tot dat crimsel binnen int lijf/ende is den scorpioenen gants contrarie. De wortel heeft alle die cracht van dat saet. Ende ist dat sij in wijn gesoden ende gedroncken wort/so verdrijft sij den steen/ende pine inde lenden ende sijden. Sij is oock wt-nemende goet gedroncken van den genen/die van eenē verwoeden hont gebeten sijn/ende daerop geleyt. In summa/de groote Eppe heeft alsulcke operatie gelijck als de Eppe oft Jonckfroumerck/maer dese is noch wat crachtigher.

Van Discus.

Cap. CXXIIII.

Den naem.

A

A

Discus heetmen in Griecx Iros/ende in Latijn Discum/ende inde Apoteke Discus quercinus.

Haetsoen.

Ixos.

Discus quercinus.

Discus is een cruyt met veel tacken wtghe spreyt gelijck eē cleyn boomken/taey/altijt bleeckgruen/binnen gruen ende buyten geel/ende heeft bladeren gelijc Boesboom/dwelck wi Palmen noemen/mer si sijn wat langer/en crijcht cleyn bloemkens. Sijn vruchten dat sijn witte ronde besien / ghelijck als Erwten.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast op de boomen/ende sonderlinghe op Eycken/ende op Peerboomen.

B

Den tijt.

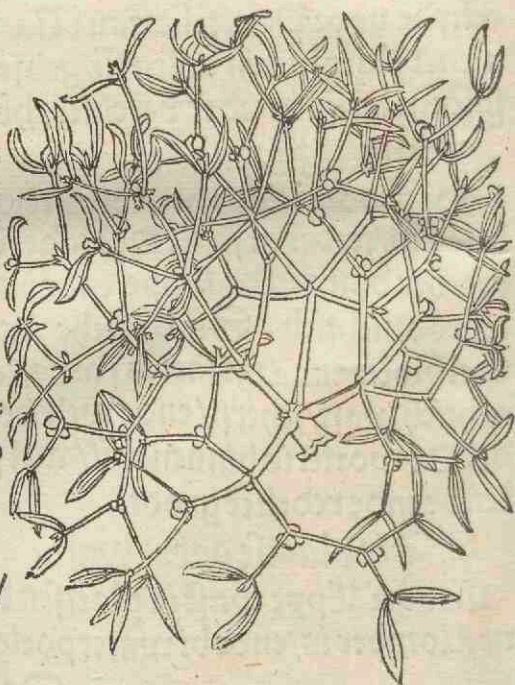
Discus vergadert men inde Herft/alst besien crijcht.

Natuere ende complexie.

Dit cruyt verwermt/ende is meer scherp dan bitter.

Cracht ende operatie.

Discus met hers ende so veel was

ghemengt/

Cghemengt/ende een plaester daerwt ghemaect/ende ouer gheleyt/maect ryp/verteert/en maect morw/trect oock tsamē de sweeringē bi de ooren/ende alderley geswel. Alsinent met wier oock mengt/ende op oude sweeringē leyt/so heylet die. Set verteert ende maect de milte cleyn/alsinent met calck mengt. In summa / Viscus trect wt alderley subtile ende groeue dicke vochticheyt oft humoren/ende verdeylt ende verteert die.

Van Weedt.

Cap. CXXV.

Den naem.

21

Weedt wort in Griec en Latijn Isatis gheheeten. Voor tijts wast oock Glastum gheheeten / maer nu heetment Guadum/dats Weedt.

Gheslecht.

Men vindt tweederhande Weedt. Dat een is tam/ende dat gebruyctmen tot blaw verwe. Dat ander is wildt/ende dat selue en wort tot de verwen niet ghebesighet.

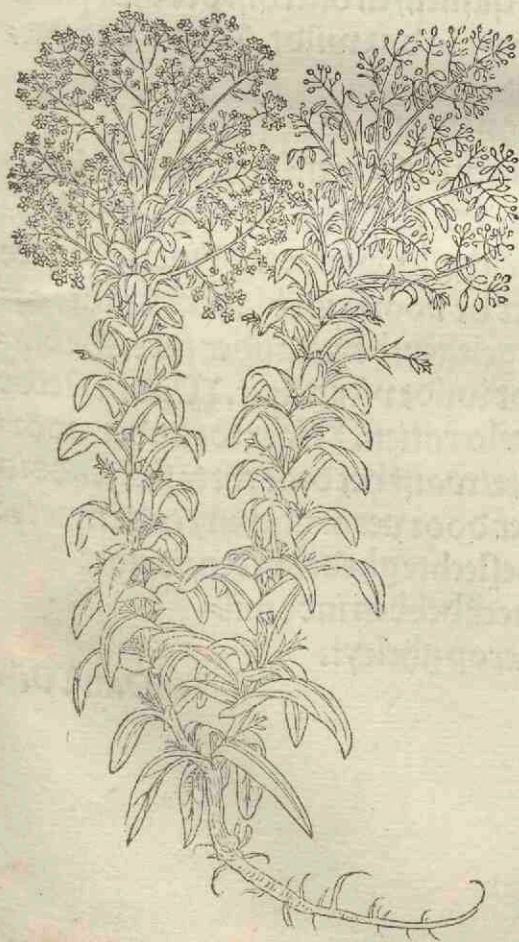
Haetsoen.

Datt tam Weedt heeft bladeren op deerde wtgespreyt ghelijck Wechbree / maer sij sijn vetter ende sweter. Den steel die int tweede iaer op-

Isatis.

Tam Weedt.

Guadum syluestre. Wildt Weedt.

B schiet/is twee ellen lanck/ende doet hem inde hoochde op met veel tacken ende schuetkens/ende die sijn met scherpe bladerkens verchiert. Op tsoep vande stelen wassen seer cleyn geel bloemkens/seer menichvuldich/ende veel bij een/ende dat worden hawkens/die sijn lanck ende breed/ghelijck als cleyn tongeskens/daerinne leyt dat saet. Dese sijn eerst groen/ende daerna worden sij swertbruyn. Dat wilde is den tammen seer gelijk/maer de stelen sijn wat teerder/cleyn der ende bruynachtigher/de hawkens sijn oock smaelder dan van dat tammie/anders en is tusschen beyden gheslechten geen onderscheedt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dattam Weedt plandtmen tot veel plaetsen in Duytschlandt/ende principalick onder Aken ende Erdfurt. Tot dit cruyt heefmen eyghen muelens ghenonden/daerop wordet/te wijle dattet noch groen is/ghesbroken ende gemalen/ende dan maectmen daer af clooten oft ballen/die laetmen in heete somers op horden liggen/ende ten lesten so gebruyckent de verwers om wolle ende laken daermede blaw te verwen. Dat wilde wast van selfs/maer niet oueral.

Den tijt.

Beyde gheslechten van Weedt bloeyen in Maio en Junio/ende daerna brenghen sij haer saet/also voorseyt is.

Natuur ende complexie.

Dattam Weedt is bitter/ende treect tsamen/en daerom drooget seere/maer het en is niet so tangher oft scherp als dat wildt. Want dat verwermt ende droocht meer dan dat tam.

D

Die cracht ende operatie.

De bladeren van tam Weedt stootmen/ende men leytse op allerley geswel. Si heylen oock versche wonden. Si stoppen dat bloet. Sij heylen oock alderhande quade/vuyl/rottende/loopende ende inetende vlcerationen ende wonden. Men mach onder de voorseyde bladeren broot/oft Gersten oft Terwenmeel mengen/na gelegentheyt vander sake. De bladeren sijn oock goet gestooten/ende opt wildt vier geleyt. Wildt Weedt is wt nemende goet tot vochtige vuyl vlcerationen. Maer tot ander voorghenoemde ghebreken en ist niet so goet/want het droocht te seer/ende is wat scherp/also dat die ghebreken daer door verargheren/ende maectt oock apostuenien. Dit wildt gheslechte ghedroncken/is goet voor de ghene die ghebreck hebben inde milte/ende oock daerop gheleyt.

Van Wil-

Den naem.

A

Ilghe wort in Griecx geheeten Itea/ende in Latijn Salix. De redenen van dese namen hebben wi in onsen Latijnschen Herbario ghesedt.

Geslacht.

De Wilgen sijn drijerley / sommige root/die heetmen roode Wilge/en die besiget men totten banden oft reepen/ende wordē in Latijn gheheeten Nigre oft Punicee/Viminalis/Sabine/ende Amerisine. De andere sijn geel / ende die worden Grece/Candide ende Vitelline ghenaeamt/ende in Duytsch witte Wilghe. Die derde heetmen cleyne Wilgen/ende in Latijn Gallyre / also wij sulcx int langhe verclaert hebben in Latijn/ende ware noodeloos hier te verhalen.

B

Haetsoen.

Wilgen hebben eenen corten stam met lange tacken / die wassen int operste wten stam/als oft sij wt een hooft quamen/ende sij sijn taey/en laten haer buygen. De bladeren sijn lancck ende smal/bouen groen/ende onder aschverwich. De bloemen wassen met hoopkens tsamen/ende als si haer ontluycken/so sijnschayrich ende wolachtich / ende ouermids dien heetmen die Cattkens. Dese cattkens en behouden si niet langhe/maer

Itea.

Roode Wilghe.

Salix græca.

Witte Wilghe.

q ij sij wort,

En sij wordē vanden windt rīp/ende eer
de vrucht rīp wort/so wordt sij van-
den windt verstroyt.

Plaetse daerse wassen.

Alle de gheslechten van Wilghen
wassen geerne aen den watercant/ en
op vochtighe plaetsen.

Den tijt.

De Wilgen bloeyen int beginsel vā
de Lentē/ ende dat bloeyfel valt afeer
de vrucht voortcompt/ als bouen ver-
claert is. En hierop heeft Somerus
oock acht genomen/ want in sijn spra-
ke noempt hi de Wilge Olesicarpus.

Die natuer ende complexie.

De bladeren ende bloemen oft Wil-
ge cattēkens drooghen en trecken rede-
lick tsamen. Maer de schorisse is noch
droogher.

D Cracht ende operatie.

De Wilgen bladeren/ saet/ schorisse
en sap trecken tsamen. De bladeren in
stukken gestootē/ ende met een luttel Pepers gemengt en gedroncken/ sijn
goet voor de gene die pijn hebben in dat cleyn gedermtē. Dat saet is goet
voor de gene die bloet spouwen. Desgelijcke operatie en cracht heeft ooc
de schorisse/ maer si droocht meer. De schorisse tot asschen gebrant/ ende in
azijn geweyct/ verdriift de wertten en ertēoogen/ als ment daerop leyt.
Dat sap van Wilgen bladeren oft van de schorisse/ met olie van Roosen
in een granaetappel schelle gewermt/ en inde ooren gedaen/ is goet tegen
de pine inde ooren. De bladeren ende schorisse in water gesoden/ sijn goet
voor de gene die dat Podagra hebbē/ als si haer daerin badē. Dit voor-
seyde water verdriift de schellen vande hoofde. Tsap wter schorisse ver-
gadert/ te wyl dat de Wilgen noch bloeyē/ en inde oogen gedaen/ maect
claer ooghen ende een schoon aensicht. De bladeren ghesoden ende ghe-
droncken/ veriagen den lust ende ghenegentheyt om bijslapen.

Van Rysecom.

Cap. CXXVII.

Den naem.

A

Rysecom heetmen oock Duyuencrop/ ende Cattenkernel/
ende in Griec wordet Capnos/ ende in Latijn Fumaria/
ende inde Apoteke Fumus terre geheeten. Dit cruyt wast
van eenen vetten vochtigen donst der eerden/ hoewel dat
tet oock wast van dat saet/ so waer dat het in deerde valt.

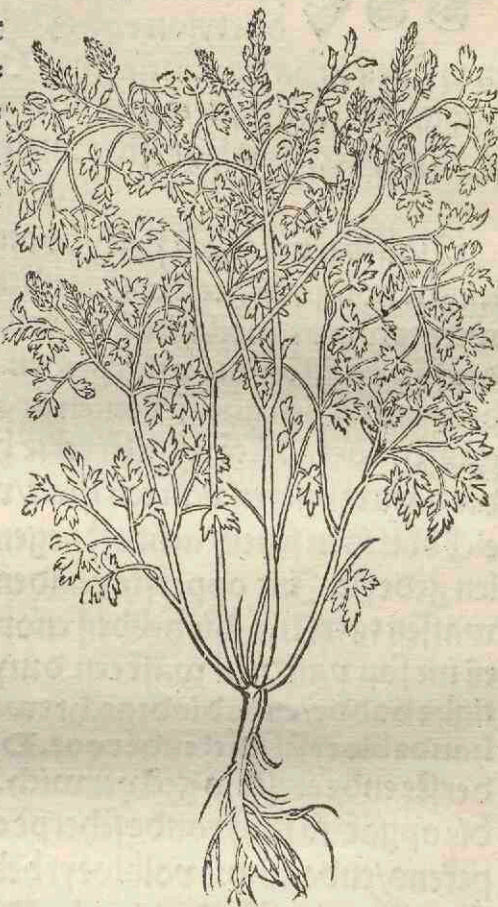
En

B Een ander reden hebben wi in onsen Latijnschen Herbario gheset.
Haetsoen.

Fumus terre heeft veel steeltens oft tacrkens. Sijn stelen zijn viercantich met cleyn / teeder / weecke bladerkens becleedt gelijk als de Coriander / maer si zijn asschenverwiger. Het cruycht purpurbruyn bloemkens / die zijn inden eersten een druysken ghe
lijck / ende daerna als haer die opdoe /
so staet elck opwaerts aende steel hert
aen malcanderen. Ende als dese vol
bloeyt hebben / soo worden dat cnop
kens / daerin leyt cleyn sadekē. De wor
tel is enckel ende scherp / met luttel ende
cleyn veeseltens oft haykens.

Capnos. Grysecom.

Die plaetse daert wast.

Grysecom wast geern onder de Ger
ste / in houen / aen tuynen / in wijngaer
den / onder Vlas / ende op ander vette
ghebowde plaetsen.

Den tijt.

C Dit cruyt bloeyt eerst in Maio ende
Junio / ende daerna tegen den Herst.

Natuere ende complexie.

Grysecom is werm en drooge van
natuere inden tweeden graedt / en dat
is licht te mercken wt sine sinaeck / wāt
hi is scherp ende bitter.

Cracht ende operatie.

Dat sap van desen cruyde is scherp
achtich / ende ouermids dien so scherp et tghesichte / ende maect claer oog
ghen. Het treckt de tranen en doet weenen / gelijk als den roock. Dit sap
mengt men met gummi / ende men strijcket op de wijnbrauwen / op dat
ter gheen dubbel hayt wt en wasse. Dit cruyt in water ghesoden ende ge
droncken / iaecht de galle af door de vrine / ende is goet tot verstoptheyt
der leuer / ende onsterckheyt derseluer. Dit cruyt ghedroocht ende gepul
uerizeert ende met Mede ghedroncken / purgeert door den camerganck /
ende als ment met cleynen wijn inneempt / so stercket de mage.

Ende tis oock goet voor de ghene die met ruydi
cheyt ende ander quade seerichheit
beladen sijn.

q iij Van Mol

Van Tollencruyt. Cap. CXXVIII.

Den naem.

Tollencruyt noempt men ooc Cruysboom ende Christus palme. In Griecr wort dit cruyt Cici ende Croton/ ende in Latijn Ricinus/ ende inde Apoteke Cherua ende Cataputia maior genoempt. Sommige heetent oock Pentadactylon ende Palma Christi. De reden van alle dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario. Dit cruyt schiet in corter tijt hooge op / also dattet eenen boom ghelijck wort. Ende als sijn saet wt springt/ so eest den hontswormen ghelijck.

Haetsoen.

Tollencruyt is een fraey boomken / wassende meer dan eens mans lengde hooge/ en heeft eenen ronden/ hollen/ rietachtigen/ teederen / bruyne/ witverwigen/ meelachtigen steel/ met groote swerte bladeren geciert/ en die sijn rontsomme wtgesneden ende breed/ aen te sien ghelijck eenen grooten gansenvoet / oft een wtgestreckte hant/ die haer vingeren van een spert/ want elck blat is in seuen/ acht oft negen deelen gedeelt. Int opperste vanden stele wassen tactkens/ die hebben cnoppen/ en int sop van dien wast een driysachtighe dodde/ ende die draecht tweederhande bloeyssel/ geel ende root. Dat on derste ende eerste is geelverwich. Wer die opgaen/ so sijn ronde scherpe cnoppkens/ ende als die volbloeyt hebben/ so vallen die af sonder vrucht. Dat ander bloeyssel bouen dit/ dat is root/ ghelijck als de Soffraenbloemē/ ende na desen comen daer stekende graentkens wt. Ende elck greyn is drijcantich/ en de als die rijp worden/ so doen si haer op/ ende daer valt grijs saet wt/ dat is van saetsoene ghelijck eenen hondtsworm.

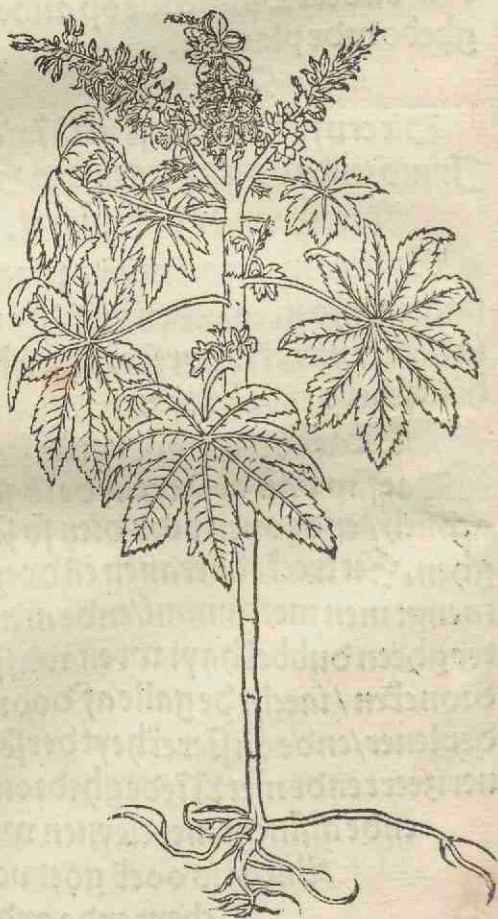
Plaetse sijnder wassingē.

Dit is een vreemdt ghewas / ende onlancr eerst in Duytschlandt ghecomen/ ende wort nu oueral inde hosen gheplant van dat saet.

Den tijt.

Cruysboom is een recht somer ghewas / ende en mach gheenē rijm oft vorst verdraghen / ende moet iaerlicks van dat saet gheplandt worden

Cici. Tollencruyt.

D den inden April. Ende datselue saet salmen inden Herst vergaderen. Want also haest als de conde aencompt/ also voorseyt is / so bederst dit ghewas.

Natuer ende complexie.

Cruysboom is werm ende drooge inden tweeden / oft ten hoochsten inden derden graedt.

Die cracht ende operatie.

E Dertich greynen van desen cruyde van haer schelpen ghereynicht/ gestooten ende ghedroncken/iaghen as door den camergancck de galle/taey sljmicheyt / ende dwater. Sij doen spouwen. Naer dese purgatie is swaer om innemen/ want sij beroert de maghe / ende maect die seer ontstelt. De voorseyde greynen ghestooten ende aen ghestreken / oft op gheleyt/doet de plecken ende vleckes des aensichts vergaen. De bladeren gestooten / ende op gheswollen hittighe ooghen / ende op sijne gheheuen vrouwen borsten gheleyt/doet dat gheswel/ende de pijn vergaen. Niet azijn ghetempert sijnde/blusschen sij dat wildt vier. De olie van dit saet is subtyl van complexie / ende wermmer dan olie van Olijnen. Ende en dient niet om eten / dan alleen tot plaesteren / ende inde lampen te verbernen.

Van tam Ossentonghe.

Cap. CXXIX.

Den naem.

A **D**etam Ossentonghe wort oock Buglosse / en in Griec Cirson/in Latijn Spina mollis ende Buglossum magnum geheeten. De Apotekers heeten dit cruyt Buglossa ende Lingua bouis. De reden en oorspronck van dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslacht.

B Detamme Ossentonge is tweederhande/groot ende cleyn. De groote wort van sommighen Roomsche Ossentonghe geheeten / om des wil le dat sij corts wt vreemde landen herwaerts ouer ghebracht is gheweest / ende te voren van niemanden bi ons niet gesien en heeft geweest. De cleyne wort oock ghemeyn Ossentonghe geheeten / daeromme dat sij van selfs hier te lande wast.

Gaetsoen.

De groote Ossentoge brengt eerst voort lange/rouwe/swertgroene/hayrachtige en stekende bladeren / en cruycht daerna lange/rouwe/teeder/drucantige stelen/met veel tacrkens ter syden inde hoochde. Dese stelen sijn van onder tot boue met cleyn bladerkens becleet/en die sijn gesaetsoe neert gelijc scherpe tongeskens. Op de stelen wassen veel schoone purpuren bloemen

Van tann Oſſentonghe. Cap. CXXIX.

Cirſion. Cleyne Bugloſſe. Bugloſſum magnum. Groote Bugloſſe.

C bloemkens/elck met vijf bladerkens/ſterrewijs ghelijck een radeken aen te ſien. Ende als die afvallen / ſo vindtmen inde gheſterrede hayrachtighe huyskens drij oft vier graw corenkens neffen een / ende die ſijn vol rimpelen oft fronselen / ende daeraf ſedtmen ander ſtocken/die cruyghen ſelden bloemen int eerſte iaer / het en ſij dat dat ſaet wt der ſeluer eerde come daer dat in gheſaeyt wordt. De wortel is lanck / ſlecht / ende buyten grawſwert. De cleyne Oſſentonghe is der groote van wortel / ſtelen / cruyt ende bloemen ghelijck / maer ſij is veel corter / ſmaelder / ſcherper ende cleynder. Haer bloemkens ſijn oock cleynder / deſghelijck oock dat ſaet is ſwerter.

Plaetſe daert waſt.

De groote plantmen nu ſchier oueral inde houen. Ende werdt voormaels ſelden bij ons gheſien. De cleyne Oſſentonghe waſt oock inde houen/ende op ſommighe plaetſen van ſelfs.

Den tijt.

Die Oſſentonghen bloeyen meeft in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Deſe cruyden ſijn werm ende vochtich inden eerſten graedt.

Cracht ende werckinge.

De wortel van Oſſentonge verſaecht de pine der crampader/alsmen die aen

Die aen dat ledt hangt daer de pine in is. De Medicijnmeesters bi onsen tijden gheuen den Effentonghen toe / dat sij dat herte verstercken ende cracht gheuen / dat sij onsterckheyt ende onmacht keeren / droefheyt ver- iaghen / ende vruecht maken / ende in summa alle tghene dat wij hier bo- uen vande Vernagie ghescreuen hebben.

Van Coriander.

Cap. CXXX.

Den naem.

A Coriander heetmen in Griecx ende Latijn Corion oft Co- riannon. Inde Apoteke noemptmen Coriandrum. En- de heeft dien naem na de wantluysen / die in Griecx Coris- heeten. Want gheen wandluys en stinct so seer als den groenen Coriander.

Haetsoen.

Coriander heeft eenen steel / die wast anderhalf elle hooge / met veel ta- cken ter sijden. Als hi eerst wtcompt / so gelijcken sijn bladeren den cruy- de / dwelck men Capillus Veneris heetet / ende dander daerna gelijcken den bladeren van fumus terre / en rie- cken seer sterck / ia si stincken gelijck als wantluysen. De bloemē sijn wit. Dat- saet wort ront en bloot sonder schelp- lens / ende is vast / en duert lange / ende heeft goeden rueck. De wortel is cort / hontachtich / en niet seer veeselachtich.

Plaetse daert wast.

Corion. Coriander.

B Coriander wast geerne in vet eerdt- rijck / niet tegenstaende dat hi ooc som- tijts in mager eerde genonden wordt. Si moet ghesaeyt worden / want hi en compt niet van selfs.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio ende Au- gusto / ende wordt ontrent den Herst vergaet / als sijn saet rijp oft tidich is.

Natuere ende complexie.

De natuer vanden Coriander en is niet eenderley / maer van menigherley cōpositie. Want sij is seer bitter / maer die bitterheyt is gefondeert op een sub- tijl ende eerdsche substantie. Si heeft ooc eens deels een waterachtighe law vochticheyt / en treect tsamen / also als ick in minē Latijnschen Boeck vande cruyde breeder bewesen hebbe.

Cracht

C

Cracht ende werckinge.

Dat saet van Coriander bereyt en met suetē wijn gedroncken/doodet de wormen/ende vermeerderet dat manlick saet. En dat heetmen bereyt/als hi ouer nacht in goeden wijn te weycke ghelegen heeft. Naer men en sal des Coriander saets van binnen niet te veel vseren / want het maect den mensch dul en sinneloos. Alst met broot en Gerstenmout ghemengt wort/so verdrijftmen daermede hittich ende vierich geswel. Met boonē meel gemengt sijnde/doettet de croppen/clieren/ende ander sweeringen vergaen. Sijn sap met ceruyse / schuym van siluer / azijn ende olie van Roosen gemengt en geapliceert sijnde/vercoelt de heete inflammationen/ende ontsteken gebreken. Dat Coriander saet bi twee gedroocht/maect herten camerganc. Het sluyt oock de mage/en bewaert de spise daerinne so lange tot dat sij gedigereert ende verteert is. Coriander saet met azijn gestooten/ende vleesch daermede gewreuen/bewaert en houdt dat den geheelen somer lanc sonder lersel oft sonder bederue/en en laet daer geen madē in wassen. Xenocrates scrjft / als een vrouwe haer maentstonde te oueruloedich heeft/ en eens daechs een greynken vā Coriander in hare dranc inneempt / so blijft den vloet eenen dach achter. Neempt sij twee greynkens inne/so blijft hi twee daghen achter/ende also voort.

Van Wrange.

Cap. CXXXI.

Den naem.

A

D

It verwerrede Vilteruyt oft Wrange/heeten sommighe oock Vlasijde. In Griect heetment Cassytha / in Latijn Cassutha / veranderende de y in een u. Na desen hebbent de Arabische meesters Casuth gheheeten / ende de Apotekers Cuscuta.

Haetsoen.

Dese Wrange wast aen ander struycken sonder wortel/ende is gelijc een verwerret garen met veel draeyen door malcanderē geulochten. Dit climpt op lancx de tuynen en struycken gelijck Hoppe / ende en heeft geen bladeren. Sijn bloemen sijn wit/ende de vruchten dat sijn ronde coerenkens/vol saets/ende dat is seer cleyn/ gelijck saet van Colle oft Claproosen. De draeyen oft tuyten van desen cruyde sijn somtijts wit/ende somtijts oock root/also groot ende dicke als snaren van Lieren.

Die plaetse daert wast.

Dat witte wast op sommige drooge beemden / ende aldaer vlidderet ouer ende weder/ende ouertrect dat gras/also dattet niet wel opschieten en can. Dat root vindmen aen tuynen ende boomen / daeraen claueret op/ende vlecht hem so dicke daeraen / dattet wort gelijck een hutte / daer men onder schuylen mocht wter sonnen. Het treckt oock somtijts de boomen ende struycken/daert aen hangt/nederwaerts ter eerden.

Den tijt.

zeich en hithes
wol
voet die hithes in
Lamanen te v
oelen van

C

Den tijt.

Casslytha. Wraghe.

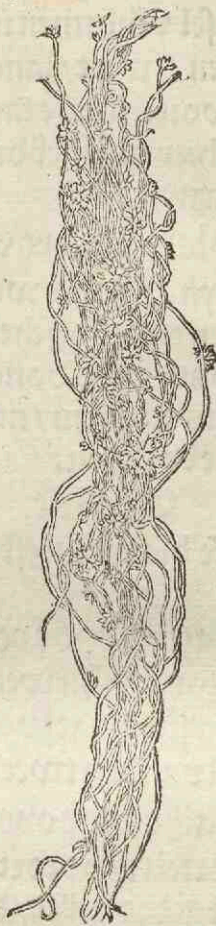
Viltcruyt vindtmen meest in Julio ende Augusto/ en tot dier tijt brenghet oock sijn bloemen ende vruchten.

Natuur ende complexie.

Dit cruyt is werm inden eersten graedt/ ende drooghe inden tweeden. Ende het is bitterachtich.

Cracht ende operatie.

Viltcruyt suyuert/ treckt tsamen en sterct. Dit cruyt in wijn gesoden ende gedroncken/ oepent de verstopte leuer ende milte/ ende lost de vrine/ ende suyuert de aderen van slijmige humoren. Ende is goet voor de geelsucht/ want die heeft hare oorspronck vā verstoptheyt der leuer. Dat Viltcruyt is goet voor de kinderē die de Cortse hebben/ als sij dat met Anijs innemen. Het is ghet oock de galle af door den cameraganc/ ende principaelick als men Alsene daertoe doet. In summa/ dit cruyt oepent ende stercket de leden/ ende is overmids dien seer bequaem/ ende nut tot een coude leuere.

Van Betonie.

Cap. CXXXII.

Den naem.

A

Betonie heetmen in Griecē Cestron/ ende in Latijn Vetonica oft Betonica/ en also heetet oock inde Apoteker. Den oorspronck van dese namen suldi vinden in mijnen Latijnchen Herbario.

Geslecht.

Men vindt tweederhande Betonie/ deen heeft witte bloemen/ en dan der bruynen. Anders en hebben sij geen onderscheet van wortel/ bladeren/ stelen/ aren noch saet.

B

Haetsoen.

Betonie heeft eenen viercanten/ ronden steel/ die is een elle lanc. De bladeren sijn lanc ende weec/ donckergroen/ ende breed/ eens deels den Ryckenbladeren gelijck/ ende sijn rontsomme gekertelt gelijc een sage/ en hebben eenē lieslijcken rueck. Dese bladeren sijn oock ter wortelen waert groter dan bouen aen den steel. Op top vande steel wast een bolleken gelijc een are/ en daerwt sluypen bloeckens/ waer af de sommige gants bruyn sijn/

E sijn/ende dandere geheel sneewit. Na dat bloeyfel vindtmen inde gaetkens vande aren / swert / lanck / ghehoect saet. De wortel is rootachtich ende geveeselt / schier ghelijck die wortel van wit Niescruyt.

Plaetse daert wast.

De bruyt Betonie wast gheerne in de beemden ende bosschen / en in berchachtige conde ende doncker plaetsen. De witte is seltsaem / men vindtse in sommighe bosschen.

Den tijt.

Betonie bloeyt meest in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

De Betonien sijn werm ende droog in den eersten graet volcomelick / oft int middel vanden tweeden graedt.

D Cracht ende operatie.

Die wortel tot poeder gestooten en met meede gedroncken / doet spouwē / en iaecht de slimige vochticheyt bouen wt. De bladeren gedroocht / worden seer geveert in medicinen. Een drachma van dien in Mede ingenomen / is goet voor de gene die den cramp hebben / ende tegen alle gebreken der moeder / ende sonderlinge tegen dat opstooten der seluer. Drij drachma van desen cruyde oft bladeren aldus in wijn inghenomen / sijn goet voor de gene die van slangen en nateren gebeten sijn. Men leydt oock dat cruyt op quetsurē / die van veninich gedierte gebeten sijn. Een drachma daer af in wijn ingenomen ende gedroncken / is goet tot alderhande venijn. Als yemant Betonie te voren inneempt / so en sal hem geen venijn hinderlick oft schadelick sijn. Si lost de vrine / ende breekt den steen inde nieren. Si purgeert de longen / de borst en de leuer. Si brengt den vrouwen haer maetstonde / en is sonderlinge goet voor de gene die de vallende siecte hebben / als men se in water siedt en drinct. Si maect saechten cāmergancē / als men se vier drachma swaer met Mede drinct. Si sterct de digestie / als si tsaunts na den eten een boone groot met gesoden honick ingenomen wort. In dier manieren sullent oock vseren de gene / dien de spise suer opcompt. In cleynen wijn is si goet ingenomen den genen die bloet spouwen. Item den genen die weedom inde huepe hebben / en pine der blasen / als si in water ghesoden is. En is goet den genen die die geelsucht hebben / ende dwater laden. Item den genen die de droogende siecte hebben / en etter en fluymen op de borst. Betonie is seer goet tot lam ledē.

Van Gi

voor krampe

Den naem.

A **D**e Ginoffelen heetmen tot sommighe plaetsen Grasbloemen / om dat haer cruyt is ghelijck als grasbladeren. In Griecx worden dese bloemen Betonice geheeten. En daer door comet datmense noch ter tijt inde Apoteke Tunicas noempt met eenē gebroken naem int stede van Betonicas / also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Gheslecht.

B De Ginoffelen sijn tweederhande / tam ende wildt. De tamme vindt men dubbel en enckele van menigerley coluer. Want sommige van dien sijn gants wit / sommige lijfverwich / sommige root als bloet / sommige donckerroot. Wederom vindtmen Ginoffelen die sijn gescaeckiert / als root ende wit / dat is / datter meer roode bladeren sijn dan witte / en wederom sommige wit ende root. Sommige van desen bloemen sijn oock wit / en met cleyn roode droppelkens besprengt. En sommige sijn root / en met witte streemkens oft melckdruppelkens ghespickelt. De wilde Ginoffelkens sijn oock tweederhande / want sommige hebben satroode oft bina lijfverwe bloemkens met vijf bladerkens / en die heetmen Keykens.

Betonicae.
Cleyn Ginoffelkens.

Garyophyllæ syluestres.
Wilde Ginoffelkens.

r Ende

Ende sommige hebben bruynwitte/
geveeselde/gheluynde bloemen/en-
de die machmen Pluymkens heeten.

Betonica, seu Vetonica coronaria.
Ginoffelen.

Ufaetsoen.

De tamme Ginoffelen hebben bla-
deren schier gelijk Loock / en die sijn
lanck en sinal / en aschverwich. Haer
stelen sijn ront / een elle lanck / en som-
tijts langer / ende sijn vol cnoopen / en
sij wassen bij een gelijk als buskens.
De bloemen sijn ouer maten schoon
vā coluere / te wetē wit / lijfverwich /
donckerroot / lichtroot / wit ghespic-
felt / root gespickelt / wit ende root ge-
saeckiert / dubbel / en enckel / also als
voor gheseyt is / ende riecken also wel
als Giroffel nagelen / en daerom heet
mense oock Nagelbloemen. Alsinen
dese bloemen niet afen breect / so bren-
gen sij swert saet / ghelijck als ayeuy
saet / ende dat leyt in langhe bolckens
D ghesloten. De wortele is rootachtich
en rieck wel. De wilde Ginoffelen /
die wi Keykens heeten / sijn den tam-
men gelijk van stelen / gras oft bladeren / cnoopen / bloemen ende wor-
ten. Maer de bloemen sijn de cleynste onder alle Ginoffelbloemen / ende
sijn enckel met vijf oft ses bladerkens. De Pluymkens sijn den tammen
oock wat gelijk van gras / stelen ende cnoopkens. De bloemen van des-
sen sijn bruynwit / ende elck bladen is gecloen gelijk veederkens. En
de de wortel is veeselachtich.

Die plaetse daert wast.

De tamme Ginoffelen plandten in scherven ende in teylen. De Key-
kens wassen op dorre / sandachtighe / grasachtighe / ende ongheborde
plaetsen. De Pluymkens wassen oock van selfs in sommige beemden /
ackerē ende hoven.

Den tijt.

Beyde dese maniere van bloemen vindtmen inden somer. De tamme
Ginoffelen dueren tot inden winter.

Natuer ende complexie.

De Ginoffelen sijn werm en drooghe. Ende dat is licht om mercken
wt haren smaect / want hi is bitter.

Cracht ende werckinge.

De Ginoffelen gepulueriseert en in witten wijn gedroncken / sijn goet
voor

Voor slangen/scorpioenen/ ende alderhande steken ende beten van veni-
nich gedierte. En om des wille werden sij voormaels seer gerveert van-
de oude meesters tot bewaringe van hare liue. Si sijn goet gedroncken
voor de gene die de vallende sieckte hebben / en sonderlinge de Keykens.
Si heylen de wonden ende den cancker / als ment daerin stroyt / nochtas
salmen de wonden te voren wasschen met sap dat wt desen cruyde ghe-
perst is. Men machse ooc inde spise vseren voor de wormen binnen den
liue. Si trecken oock gebroken beenderen wt. Dat sap gedroncken / pre-
serueert den mensch voor de Pestilentie / ende oft yemant die hadde / so
wort hi verlost. Van dese bloemē maectmen een olie / die is goet voor de
gene die van eenē verwoeden hont gebeten sijn / ende tot fistelen en swee-
ringen achter de ooren / als men se daerop strijct. Dat sap vā Ginoffelen
Sinde oogen gedaen / scherpt dat gesichte. Als sij in water gesoden sijn / en
men dat werm inden mont houdt / so vergaet daermede den tantsweer.
In deser manieren drinct ment oock om haest moeder te worden vā kin-
de. Dese bloemē gepulueriseert / drinct men des morgens vroeck om niet
droncken te worden. Si sijn goet met azijn ende Medeingenomē tegen
dat walgen en spouwen. Si versaechten de pine van dat Podagra / als
si in water gesoden en daerop geleyt worden. Si trecken wt dat venijn
vā eenē dullen hont / als ment in deser maniere daerop leyt. Gemerct dan
dat de Ginoffelen so menigerhande cracht en operatie hebben / so mach-
men ooc Conserue daeraf maken / gelijc van Violette en Roosen / en dier
ghelijcke. Dat sap van wilde Ginoffelen is wtneemende goet voor den
steen inde lendenen / want hi breekt dien / ende iaecht den af met de vrine.

Van Tijdeloosen. Cap. CXXXIII.

Den naem.

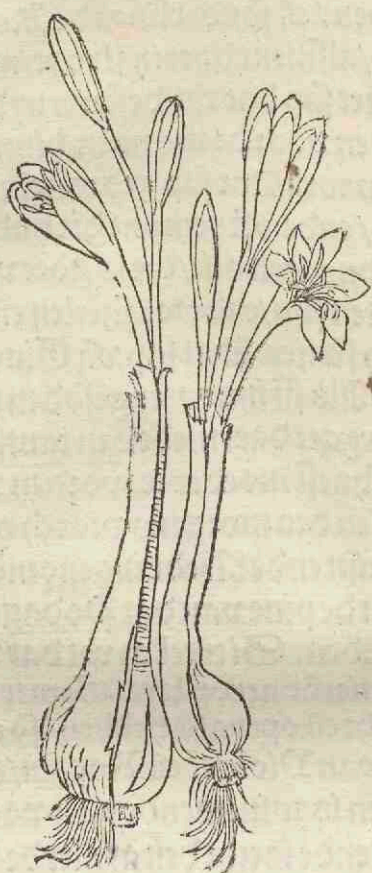
Tijdeloose wort in Griec ende Latijn Colchicum ende
Ephemerum gheheeten. De Medicijnmeesters hebben
dit cruyt namaels Hermodactylum genoemt. Den oor-
spronck van dese namen staet in onsen Latijnschen Her-
bario. **Maetsoen.**

Tegen den Herst so comē dese naecte bloemen voort wt ronde bollen /
en die sijn met donckerroode schellen van buyten ouertrocken / ende van
binnen sijn sij wit / teeder / vol saps / ende suet. Dese bloemen sijn witach-
tich / oft lijfverwich / ende elck heeft gemeynlick ses bladeren / ende binnen
Sgeel clepeltens gelijck inde Lelien / ende sijn van saetsoen de tamme Sas-
fraen bloemen gants gelijck. Tegen de Lenten comen sijn bladeren wt /
die sijn dick / vet ende groen / somtijts drij / somtijts vier / ghelijck als an-
der ronde ayenynachtighe wortelen hebben. Tusschen dese sluyp eenen
steel door / ende daerop wast een vrucht die is een coedeme niet ongelijc /
ende is vol saets / ende ront / ende als die rijp wort / so wort sij bruynach-
tich / bina ghelijck als Radijns saet.

r ij plaetse

Van Tijdeloosen.
Colchicum.
 Tijdeloosen met de bloemen.

Cap. CXXXIII.
 Colchici folia & semen.
 Tijdeloosen met de bladeren ende saet.

C

Plaetse sijnder wassinge.

De Tijdeloosen wassen oueral inde beemden bouen int landt/ende gemeynlick en wast daer geen cruyt so oueruloedich als dit. Elders en ist niet so ghemeyn als daer.

Den tijt.

Inde Lenten wast dit cruyt oft de bladeren. Inden somer/ende sonderlinghe in Junio/wast de vrucht oft dat saet. Inden Herst denaecte bloemen. Inden winter worden sijn ayenynachtighe wortelen rijp/ende botten alle iaer op een nieu.

D

Natuere ende complexie.

Sommighe segghen dat Tijdeloosen werm ende drooghe sijn inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

De wortel van Tijdeloosen doot den mensch diese eedt/ghelijck als venijnighe campernoelien. Daeromme en salmen se binnen den liue niet vseren/want sij maect so oueruloedighen camergancck datter oock dat bloet nauolghet/ende dat daer door/want sij quetst dat inghewant/ende verbrandt de maghe wonderlijcken seer. Waert dat yemant onwetens dese wortel ghegheten hadde/dien salmen coemelck te drincken gheuen.

Euen. Sommige doen daertoe Eycken loof/eekelen / schellen van Gra-
naetappelen / ende Kuel. Hier toe sijn oock wt nemende goet de binnen-
ste schellen van Castanië/als sij met sap van Wechtreedt/ oft met Wijn
gaertrancken/oft Braembesytacken in wijn ghesoden/ende gedroncken
worden. Nochtans sijn de wortelen/cruyt/ende bloemen van Tijdeloo-
sen goet/om alderhande luyfen daermede te verdriven.

Van Vincorde.

Cap. CXXXV.

Den naem.

Vincorde/Ingroen/oft Maechdepalm heetmē in Griecx
ende Latijn Clematis daphnoides/en inde Apoteke Per-
uinca/en Vinca peruinca. Den oorspronck van dese na-
men hebben wi inden Latijnschen boeck vande cruyden
ghenoech verclaert. Ende heetet daeromme Ingroen/
om datter altijt groen blijft.

Tsaetsoen.

Clematis daphnoides. Vincorde.

Wt een veeselachtighe gheel wortel
wassen veel cleyn geerdekens met cnoo-
pen/dunne gelijk als Biesen/en dragē
cleyn bladerkens van coluer ende saet
soen dē Lantwer bladerē niet ongelijc/
maer si sijn veel cleynder. De bloemen
sijn purpuren blaw / elck met vijf bla-
derkens/ende en gheuen geenen ruck.

Die plaetse daert wast.

Vincord wast gheerne inde lombre
op vette plaetsen / in sommighe houen
achter de tuynen/ onder de haghē/en
de op steenberghen.

Den tijt.

Soewel dat dit cruyt inden winter
groen blijft/ want het mach alderhan-
de vorst ende weder verdragen/noch-
tans so bloeyet inde Lenten/ ende son-
derlinghe inde Meerte en April meest.
Nochtans heb ick sijn bloemē noch in
Augusto gheuonden.

Natuur ende complexie.

Ingroen treckt tsamen en is bitterachtich/daerom so drooget / noch-
tans sonder scherpichey.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt in wijn gesoden en ghedroncken/ stopt den loop des buycr/
ende

Ende geneest dat melizoen. Men mengt dit cruyt met melck ende olie van Roosen/ en men maect daeraf een tapken / dat doet men inde moeder om de pine derseluer moeder te doen cessen. Alsmen dit cruyt inden mond houdt ende knowt / so vergaet den tantsweer. Het geneest quetsuren die van veninich gedierte ghebeten sijn / als men daerop leyt. Alst met azijn gemengt en gedroncken wort / so eest seer nut en bequaem. Het stelpet dat bloeden wt den nuese. En is wt nemede goet voor de gene die bloet spouwen. Summa / dit cruyt mach men wel in groote weerden houden / wat het heeft seer groote cracht om alderhande bloetloop en fluxien te stelpen.

Van Hofkerse.

Cap. CXXXVI.

Den naem.

Hofkerse heet men in Griec Cardamum / ende in Latijn Nasturtium / en also heet men noch inde Apoteke. Somme heetent oock Cressione hortensum. Den oorspronck van dese namen staet int lange verclaert in mijnen Latijn schen Herbario.

Haetsoen.

Cardamum. Hofkerse.

Hofkerse heeft eenen ronden steel / een elle lanc / ende de bladeren sijn cleyn ende geclouē. De bloemkens sijn wit / dat saet is geel / ende leyt in breede ronden schelpkens besloten / ende is scherp van sinake ghelijck als Mostaert.

Die plaetse daert wast.

Dese Kerse saeyt men ende wast overal inde hoven. Sij mach wel alle plaetsen verdragen / ende en behoeft geen mis / ende can oock wel sonder vochticheyt sijn.

B

Den tijt.

Dese Hofkerse bloeyt meest in Junio / ende brengt daerna haer saet.

Natuer ende complexie.

Dat saet van Hofkerse is werm en drooge inden vierden graet. Als dat cruyt drooghe is / so heuet sulcken natuer ende cracht ghelijck als dat saet. Maer alst noch groe is / so heuet noch een waterachtige vochticheyt bi hem / ende en is door dien niet so scherp / also dat men inde spise met broot wel vseren mach ende can.

Cracht

C

Cracht ende werckinge.

Dat saet is scherp/ende door dien der magen contrarie. Het purgeert den buyck. En iaecht de wormen af/alsinent met huenic inneempt. Ende maect een cleyn milte. Ende brengt den vrouwen haer maentstonde. Ende verweect den mensch tot lust om bislapen. Het heeft sulcken cracht gelijck als Mostaert saet. Ende gheneest alle bladeren ende rappicheyt des hoofts/ende quade plecken ende vleckken. Alsinent met huenic mengt ende van buyten opleyt/so maket de milte cleynder. Met huenick en water gesoden/so iaget de sluymen ende slijmighe humoren vander borst. Ende daerom eest seer goet voor de gene die corten adem hebben ende tichen. In deser manieren gedroncken/eest den slangen en giftigen gedierte contrarie. Men maect hier aseenen roock/dien veriaecht oock alle veninich gedierte. Dat saet in water gesoden/ende dat hooft daermede gewasschen/maect dat hayr vast ende stijf. Met Gersten mout ende azijn ist goet van buyten geapliceert voor de ghene die Sciatica hebben. In deser maniere verdrinet oock alderhande geswel. Het maect scherpe sinnen. Alst in water ghesoden ende ghedroncken wort/so iaget de galle af door den camerganc. Het purgeert oock dat hooft/ende scherpt dat gesichte. Alsinent met vügen mengt/ende gelijc als een plaester op de ooren leyt/so verdrinet de doornicheyt. Het verdrijft ooc de schelferen en schorst heyt vande hoofde/alsinent met gansen sinout mengt/en daerop strijct. Men mengt met huenick/ende men strijcket op sweeren ende vlcerationen die voorts eten. Het verdrijft oock de croppen ende clieren/alsinent met Boonen meel menghet/ende daerop leyt/ende daernaem met een Koolbladt toedeckt.

Van Lelien.

Cap. CXXXVII.

Den naem.

A

Lelien heetmen in Griecr Crinon ende Lirium/ende in Latijn Liliun/ende Rosa Junonis. Den oorspronck van dese namen staet in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Gheslecht.

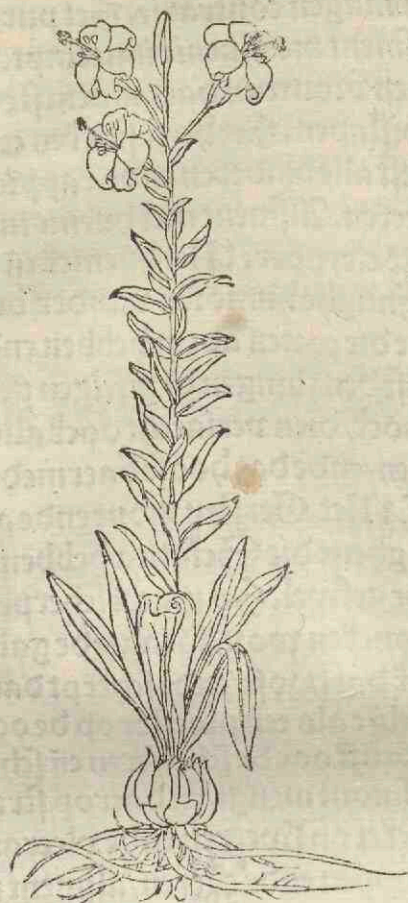
Soewel datter menigerhande Lelien sijn/so en hebben wij nochtans maer tweederhande laten contrefeyten. Deerste heeten wi witte Lelien. Dander/die wij roode Lelien heeten/dats na mijn achinghe Liliun rufum/daer Plinius af scrijft. Ende daerom machmen die wel Roode Lelien noemen.

Haetsoen.

De witte Lelien hebben selden meer dan eenen steel/ende die is somtijts drij ellen lanck. Haer bladeren sijn lanck/ghelijck de bladeren van Satyrion oft Standelcruyt. Die bloemen oft Lelien sijn schoon wit/en elck heeft gemeynlick ses bladeren/buyten met strepen onderscheyden

Van Lelien.
Crinon. Witte Lelien.

Cap. CXXXVII.
Lilium rufum. Roode Lelien.

V oft gevonden/ende staen ront bij een/beneden enge/en bouen hoe langer hoe wijder/also dat elck Lelie een hotte oft cloccken gelijck is. Dat opperste vande bladeren is rontsomme crom omgebogen. Midden inde bloemen vindtmen ses geel bollekens hangende op ses draeykens/en midden wter bloeme gaet eenen groenen clepel/die is bouen drijcantich ghelijck een colue. De wortel is ayenynachtich/ende elck wortel heeft veel schelsere/ende elck schelser is ghelijck een vet blat van Donderbaer. Aen dese ronde wortel staen beneden veel cleyn wortelkens ende veeselingen. De roode Lelien en hebben maer eenen steel/die is van onder tot bouen/op beyden sijden becleedt met veel sinael bladerkens gelijc Wilgen bladeren/ende sijn donckergroen van coluere. De bloemen sijn den witten Lelien ghelijck van faetsoene/maer sijn root ghelijck als vier/ende en hebben geen ruck/vrucht/noch saet. De wortel is wat bruyn/ende is gefaetsoeneert gelijck als de wortel van witte Lelien.

Plaetse daert wast.

De witte Lelien sijn oueral gemeyn/en men plantse schier in alle houe. Maer de roode Lelien en sijn in alle plaetsen niet so gemeyn als de witte. Nochtans sedtmen se in veel plaetsen inde houe voor een cyraet.

Den tijt.

De witte Lelien bloeyen in Junio/ende de roode in Maio.

Die na

D

Die natuer ende complexie.

De Lelibloemen hebben een gemengde nature / want haer substantie is eens deels teeder ende subtyl / ende eens deels grof en eerdachtych / eens deels oock waterachtich ende ghetempert. De bladeren ende wortelen drooghen inden eersten graet / en purgeren / de wortelen nochtans meer dan de bladeren.

Cracht ende operatie.

Olie van Lelien is goet om de nerven ende zenuwen te versaechten / en sonderlinge totter moeder die verbert is. De bladeren ende wortelen verteeren matelick. Ende daeromme sijn si goet tot verbrantheyt van vier / als sij werm daerop geleyt worden / ende den genen die van nateren ghebeten sijn. De wortel alleen gheroost oft inde aschen gebraden / ende ghestooten en ghemengt met olie van Roosen / is seer goet tot verbrantheyt / alsment daerop leyt. Si heylt oock alle ander wonden / als sij in azijn te weyck gelegen heeft. Dat sap vande bladeren met azijn ende huenick gesoden / is een goede medicine tot alderhande versche ende oude wonden oft quetsuren. De wortel met huenick gemengt en gestooten / gheneest de nerven ende zenuwen die afgesneden sijn / en leden die vertroocken oft ontfelt sijn. In deser manieren wort si geverseert / om te verdriven alderhande vlekken ende smetten der huyt / ende sonderlinge int aensicht / ende loopende sweeringen / ende de schellen vanden hoofde. De voorsseyde wortel gestooten met azijn / Bilsencruyt ende Terwen meel / ende op geswollen ende ontfekten manlickheit geleyt / doet de pine vergaen / en versaecht dat geswel. Dat saet is goet gedroncken van den genen die van slangen gebeten sijn. De bladeren blusschen dat wildt vier / als sij noch groen sijn.
 * De wortel in wijn gesoden / ende drij dagen sonder ophouden op exteroogen gheleyt / doet die vergaen. De wortel met olie gesoden ende gestreken / doet dat hayt wederom wassen na de verbrantheyt. Dat sap vanden bloemen ghestreken / maect sweeten / ende verteert dat etter.

Van Cauwoorde. Cap. CXXXVIII.

Den naem.

A

S

Auwoorde heetmen in Griec Colocyntha / en in Latijn Cucurbita / en also heetment noch inde Apoteke. De oorsaken ende oorspronck van desen namen staen in minen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

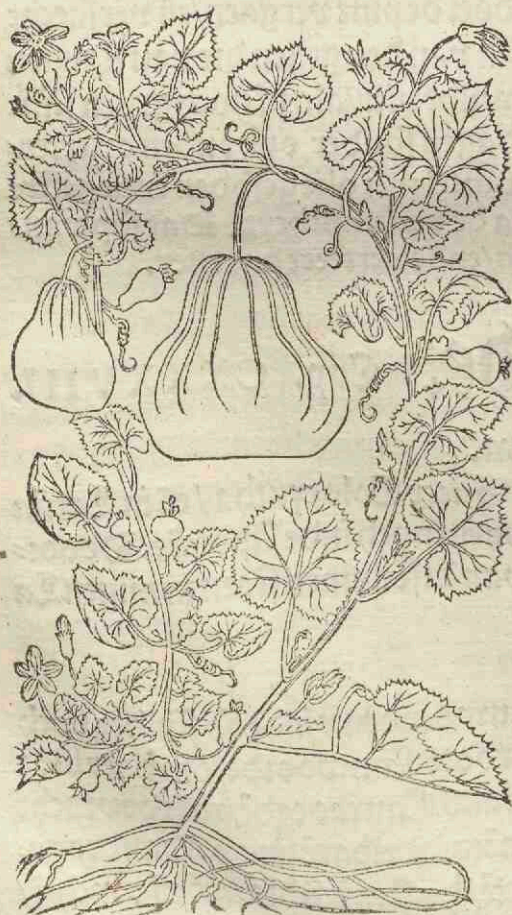
Al eest datmen veel manieren van Cauwoorden vindt / so sijnder nochtans principalic drij. Deerste heetmen groote Cauwoorde / om haer bloemen en vrucht wille / die groeter sijn dan ande Cauwoorde / wat de vrucht van desen wort somtijts so groot als eenen middelbaren stoop. Dander geslecht / dwelc wi cleyn Cauwoorde heeten / heeft minen bloemen en vruchten / waeraf

V waeraf de sommige oock recht ende slecht sijn / ende de sommighe crom gheboghen als hoornen. Dat ander gheslecht / lange Cauwoorde ghe- naempt / leuert een schoon langhe vrucht. Anders sijn dese gheslechten / ende principaelick dat eerste ende leste / malcanderen niet seer onghelijck van bladeren / ghelijck oock de figuren dat claerlick bewijst.

Haetsoen.

De Cauwoorde hangt met haer rancken en clauwieren aen cruyden / boomen / ende aen al wat si genaten can / en climpt daeraen op. Anders / met dien dat haer stelen seer onsterck sijn / cruypt sij op deerde / en breydt haer seer wijt wt. De bladeren sijn ront / gelijck groote Clisse bladeren oft **C** Mansooren. De bloemen sijn wit / maer die van den eersten geslechte sijn een luttel bruynachtich / en die sijn tweederley. Deerste sijn gants wol- achtich / aen te sien als witte Rooskens / elck bloem met vijf oft ses blade- ren / die vallen op den derden dach affsonder enige vrucht. Dander bloe- men sijn cleynder / maer achter aen elcke sietmen een vrucht ghelijck als cleyne wilde houdtpeerkens. Als de bloemen verdwinen / so wast de vrucht toesiens / ende sommighe van desen worden groot ende rondt / die ande- re cleyne ende rondt / ende sommighe seer lanc ende oock rondt. Maer al le dese vruchten sijn eerst groen / ende daerna worden sij vael / bleeckgeel / oft lijfverwich. Inden voorseyden Cauwoorde wast dat saet / dat sijn breede ende dunne greynen.

Colocyntha. Groote Cauwoorde. Cucurbita minor. Cleyne Cauwoorde.

Die

D Die plaetse daert wast.

Cauwoorde wast geerne op voghtige en waterachtige plaetsen. En bij gebreke van dien/so moetē sijn dicwils met water genet worden/oft anders en connen si niet opwassen. Het is een cruit dat alle iaer moet gesaeyt wordē

Den tijt.

Cauwoorde salmen inden April saeyen/so bloeyt si dan in Junio. Die vrucht wort met lanctheyt van tijde rijp. En daerōme so en connen sijn niet wel rijp saet leueren voor den Herst.

Natuere ende complexie.

Alle Cauwoorden groot en cleyn/rondt ende lanc/ sijn cout ende voghtich inden tweeden graedt.

E Cracht ende operatie.

Cauwoorde row ghestooten/verfaecht de swellingen/desgelijck ooc de hitte der ooghen/ende dat Podagra/alsmen die daerop leyt. Dat sap van gestootē Cauwoorden alleen oft met olie van Roosen inde ooren ghedaen/doet de pine vergaen. Het is oock goet gestreken op verbrantheyt. Dat sap wt geheele Cauwoorden ghedowt/en met huemic gedroncken/maect saecht inden buyck. Als yemant wijn giet in een groen Cauwoorde/ende laet dien also daerin sekerē tijt inde locht staen/ende drinct dien daerna nuchteren/die crijcht saechten camerganck. Cauwoorden gegeten/verslaen den dorst/maer sijn sijn der magen seer quaet row gegeten/want sijn sijn seer swaer om verteeren/en ouermids dien maken sijn dat de mage moet opworpen. Ende daerōme alsmen die inde spijsē vseren wil/so salmen se te voren sieden/roosten oft braden. De schorsse van Cauwoorden tot asschen ghebrant/gheneest de verbrantheyt wonderlijcken seer. Dese asschen genesen oock de sweeringē oft vlceraatiē vande manlickheyt. Dat saet van Cauwoorden drooghe ghepulueriseert ende inde wonden gestroyt/maect dat se wederom met vleesch worden gevult. De oude Cauwoorde rancken met azijn ende soeten wijn inghenomen/ghenesen dat roode melizoen. Cauwoorde is goet voor de borst/longen ende blase/ende sonderlinghe als sijn te seer verhitter sijn. Alle de ghene die condit ende voghtich sijn van natuere/die sullen haer van Cauwoorden wachten. Ende oock alle de ghene die pijnē inde dermen/ende dat crimsel hebben.

Van Coloquintida. Cap. CXXXIX.

Den naem.

A

Coloquintida heetmen in Griect Colocynthis ende in Latijn Cucurbita syluestris. Inde Apoteke heetment Coloquintida. Men mocht ooc wel wilde Canwoorde heete.

Maetsen.

Coloquintida cruypt met sijn rancken ende bladeren op der eerden. Ende de bladeren sijn heel row/aschverwich graw / rontsomme doorhacket / in alle manieren gefaetsoneert gelijk bladeren van Citrullen. De bloemen sijn bleekgeel en niet seer groot. De vrucht is gants ront / van faetsone ghelijc een belle. Van coluer is sij eerst groen / en daerna wort si geelachtich / ende is binnen bol gelijc een spongie / met veel keerne besedt / ende bitter van smake.

Colocynthis. Coloquintida.

Plaetse daert wast.

Coloquintida en wast hier te lande niet van selfs / maer men moetse setten ende saeyen. Sij en can oock niet wel opcomen oft vrucht brenghen in onse contreye / want si wilt een werm landt hebben.

C

Den tijt.

Sij bloeyt inde somer / ende brengt haer vruchten seer spade int leste van den Herft. Dese vrucht en salmen niet vergaderen tot dat sij bleekgeel wort. Si houdt haer cracht ende operatie vijfaer lanck.

Natuer ende complexie.

Coloquintida is werm ende drooghe inden derden graedt.

D

Cracht ende operatie.

Dat merck van Coloquinten appelen een half drachma swaer inghenomen in huenick / purgeert en iaecht de taey slijmicheyt wt door den camerganck. Men mach oock met myrrhe ende huenick pillen daer af maken ende vseren. Dat merck van Coloquinten appelen sonder saet / ghebruycmen inde clysterien der gheenre die Sciatica hebben / en lam sijn / ende weedom inde dermen / ende dat crimsel hebben. Alsinen Coloquinten appelen wtholet / ende Mede oft sueten wijn daerinne siedet / en men dien na dat hi cout gheworden is / drinckt / so purgeert hi / ende drijft de slijmige humor wt. Naer Coloquint is der magen wter maten quaet.

Ende

¶ Ende daeromme so waert wel behoorlick dat de Ouerheyt punitie ende correctie deden ouer dese landloopers en quack saluers / die den lieden van dese medicijne so stercken purgatie gheuen / dat haerder vele haren geest opgeuen. Naer al ist dat de Coloquintida een stercke medicine is / nochtans machmen se inder noot wel aldus besigen / Maect eenen appel binnen hol als hi wel rijp is / ende legt dat merck met den keernen in een glaesken met wijn / en latet vier oft vijf vren weycken / daerna so doetet door een doeccken / ende drinct dien wijn / die sal v saechtelyck purgeren. Naer als men eenen goeden Medicijnmeester crijghen mach / so salmen de Coloquintida laten varen. Met dat sap dat wt de groen appelen ghe dowt is / salmen bestrijcken de ghene die dat Sciatica hebben.

Van Queappelboom. Cap. CXL.

Den naem.

¶ Queappelen heetmen in Griec ende Latijn Cydonea / ende Cotonea. Den oorspronck van dese namē hebben wij in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

De Queappelen sijn tweederhande. Sommighe van dien sijn ront / cleyne / ende van goeden rueck. De andere sijn grooter / sueter ende niet so amper. Deerste dat sijn de rechte Queappelen / gheheeten Cotonea / ende dander Strutha.

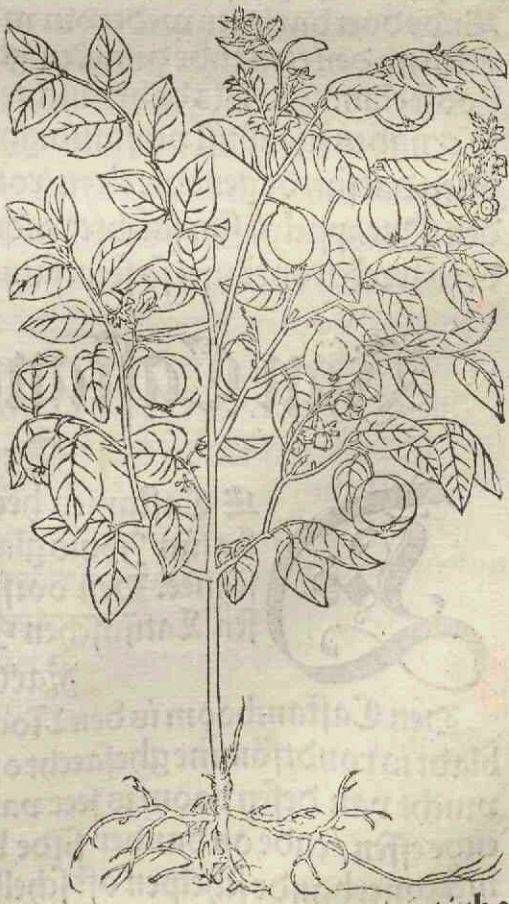
Maetsoen.

¶ Den Queboom is eenen appelboō seer gelijck / wtgenomen dat hi niet so groot en wort. Want de vruchten oerladen den boom / also dat hij niet om hooghe ghewassen en can. Sijn bladt is wat smal / ende op de sijde ter eerden waert witachtich. Dat bloeyfel is purpuren met wit gemengt. De Queappelen eer sij rijp wordē / so sijn sij groen / en daerna geel / met wit oft graw wolcken ouertrocken / en met wtgehoorde strepen onderscheyden / ende hebben eenen lieflijcken rueck.

Plaetse daert wast.

De Queen wassen hier ende ghinder inde houe aldaermense plandt. Nochtans beminnē sij conde en vocht

Cydonea. Queboom.

s tighe

E tighe plaetsen/ende sonderlinghe op pladt landt/ende in valleyen.

Den tijt.

De Queden bloeyen langsaem / en sijn schier de leste onder alle bloey-
ende boomē/ ende daerom worden haer vruchten oock seer spade inden
Herst rûp.

Die natuer ende complexie.

De Queden sijn amper/ende trecken seer tsamen/ende ouermids dien
so vercoelen sij inden eersten graet/ende droogen inden tweeden.

Cracht ende operatie.

De Queden sijn goet voor de maghe. De Queappelen row/ sijn goet
voor den loop des buycr/ ende voor de gene die dat roode melizoen heb-
ben/ende die bloet spouwen. Queappelen in water ghesoden/iaghen de
moeder die wten line gaet/wederom opwaerts/alsmen die daerop leyt.
Snedekens van Queappelen in huenick ghesoden/ofst met huenick ghe-
consijt/lossen de vrine/en densenen huenick is der maghe seer goet. Van
D row Queappelen maectmen een plaester/die is goet ouergheleyt den ge-
nen die den loop des buycr hebben/ende tot de hitte/ ende tot dat opwor-
pen vander maghe. Quede bloemen groen ende drooghe in wijn ghe-
droncken/sijn goet tot hittighe ooghen/ ende voor de gene die bloet spou-
wen/ ende den loop des buycr hebben/ ende voor de vrouwen die den
vloet te ouervloedich hebben. Dat wolcken dat op de Queappelen
wast/in wijn ghesoden/gheneest den Carbunkel/ alsment daerop leyt.
Ende doet dat haer wederom wassen/alst yemanden wtrvalt. Queap-
pelen na den eten ende drincken ghebruyct/ en laten de vapueren niet int
hoofst climmen. Als de bevruchte vrouwen dickwils Queappelen eten/
so crûghen sij subtijl verstandighe kinderen. De beste onder de Queap-
pelen dat sijn de gene die cleyn/ront/ende goet van rucke sijn. De gheso-
den Queappelen sijn saechter ende lieflijcker inde spijsse te gebruycken/en-
de en trecken oock niet so seer tsamen als de rouwe.

Van Castanien.

Cap. CXLI.

Den naem.

De Castanien heeten in Griec Diosbalanos/ ende in
Latijn Iouis glandes/ Sardiāne glandes/ ende Cas-
staneē. Den oorspronck van alle dese namen staet in on-
sen Latijnschen Herbario verclaert.

Haetsoen.

Den Castaniboom is den Vlootboom niet seer onghelijck/maer sijn
bladt is rondtsomme ghesaecht oft ghekertelt/ gestroncelt ende row. De
vrucht van desen boom is seer vast ende keernachtich/ op deen sijde kael
ende effen/ ende op dander sijde hoochachtich ende rondt. Sij is oock
met drijerhande schelpen oft schellen bedeckt. Deerste is seer dunne/roet
achtich

Vachtich ende bitter/dander is seer taey
ende bruyt/de derde ende buytenste
is seer row gelijk eenen Eghel.

Die plaetse daert wast.

Den Castanyboom wast gheerne
inde lombre/op plaetsen die teghent
Noorden liggen/het sij berch oft dal.

Den tijt.

Den Castanyboom wort groen in
de Lenten/ende leuert sijn vruchten
seer spade.

Natuer ende complexie.

C De Castanien trecken tsamen/en-
de hebben de nature vande Leckelen/
ende daerom heetense oock Jupiters
Leckelen. Sij sijn werm ende droo-
ghe inden eersten graedt.

Cracht ende werckinge.

Castanien sijn onder alle Leckelen
de beste/ende onder alle ander wilde
vruchte voeden sij seer merckelick. De
binnenste keerne van Castanie is goet
den genen die Tijdeloosen ghedroncken oft ghegeten hebben. De Casta-
nien stoppen den loop des buycr. Ende sijn goet voor de ghene die bloet
spouwen. Castanien in affschent oft in eenē eerden pot drooge gebraden/
en met huenic nuchteren ingenomen/sijn goet voor de gene die den hoeft
hebben. Castanien met haer schelpen in water ghesoden/ende daer af ge-
droncken/is goet voor de ghene die bloet spouwen/ende die dat root me-
lizoen/ende den loop des buycr hebben. De binnenste schelp die ouer de
keerne is/alleen ghesoden ende ghedroncken/stopt den loop des buycr.
D wter maten seer/also dat sij oock beledt dat sommighe purgation die te
seer wercken niet en connen geopereren. Nochtans maken Castanien pi-
ne int hoeft/ende maken veel windts/ende sijn swaer om verdourwen/
als men se row eet. Maer gebraden sijn sij veel bequamer om nemen/en-
de letten minder. Gebraden Castanien ghestooten/sijn den genen goet
die van eenen verwoeden hondt ghebeten sijn/als men se met huenick en-
de sout daerop leyt. Si sijn goet tot herde gesworen vrou-
wen borsten/als men se met Gersten meel ende
azijn daerop leyt.

Van Notenboom. Cap. CXLII.

Den naem.

A **D**en Oernootboom heeft in voorleden tiden bi den Grieken eenē heerlijcken naem gehad/ want si hieten dien Caryon basilicum/ gelijc ooc in Latijn Regia nux/ dats te seggen Conincx note. Si wort oock Persica nux en Juglans genaemt/ om des wille dat si wten lande van Persen eerst werfin Griekenlant ouergebracht wert.

Tsaetsoen.

Caryon basilicum. Nootboom.

B Den Nootboom is groot/ en heeft veel wortelen en eenen hooghen stam met veel wtghestretchte tacken. Desen stam wort somtijts so dick/ datmē hē niet omvademen en can. De schorsse die is geerne row geclonē. De bladerē sijn breed en lanc/ en hebben eenen lieflijcken ruck/ nochtans sterck. Desen boom maect een breede schaduwe oft lombre/maer sij is seer ongesont. Int beginsel vande Lentē brengen si gelijc als cattēkens/ die ontpluycken haer en wordē geel/ en hangen nederwaerts en vallen voorts af. Na desen so volgt de vrucht daerna/ ende die is eerst bedect met een groen schelpē/ en daerna met een herte houdtachtige/ en ten lesten met eē teeder dunne schelpē. De keernen vander note binnē en sijn niet effen/maer ghecronckelt/ende onderscheyden met een houdtachtighe schelpe tusschen beyden.

Plaetse daert wast.

C De Noteboom wast geerne op bergen/ want waterachtighe plaetsen sijn hem gants contrarie. Sier te lande wast hi in veel hoven.

Den tijt.

Den Noteboom wort groen/ als den Westwint begint te waeyen/ en begint bouen niet int opperste gelijc als ghemeynlick alle ander boomen/maer ter sijden. Si leuert rijpe vruchten inden Herst.

Natuer ende complexie.

De Noten hebben een ander nature als sij noch gruen sijn/ dan als sij rijp sijn/ also wi hierna in haer operatie bewijfen sullen.

Die cracht ende operatie.

De bladeren ende schelpen van Oernoten trecken tsamen/ desgelijc oock

D ooc de noten diewijl si noch versch sijn. De olie die wt de noten geslagen wort/heeft cracht om verteerē. Tsap dat wt de groen schelpen vā Oker- noten gedort wort/heylt de sweeringen binnens monts/ met huenic gesoden wesende. Als de schelpen dor wort/so droocht si seer/ ende is subtyl van substantien. De Lombaertsche noten oft Okernoten sijn swaer om verteeren/ en hinderlick voor de mage/ en vermeerderen de galle/ sonder linge als si met heete mage gegeten worden/ si maken pine int hooft/ ende sijn schadelick den ghenen die hoesten. So wie spouwen oft ouergeuen wil/ die sal te voren Okernoten nuchteren eten. In deser manierē contrarieren sij oock alle dootlick venijn/ als si met vigen ende Ruyte ghenuttet wordē. Als yemant veel van dese noten etet/ so iagen si de breede wormē wtē line. Met huenic en Wijnruyte gemēgt sijnde/ sijn si goet tot sweerende borsten en versette leden/ als men daerop leyt. Si sijn oock wtne- mende goet tot beten van menschen/ oft van honden/ als sij met ayeuyn/ **E** sout/ en huenic gemengt/ en daerop geleyt worden. Notē met den schel- pen te puluer verbrant/ ende op den nael geleyt/ doen dat crimsel inden buyck cesserē. De schelpen te puluer verbrant/ en met wijn ende olie ghe- mengt/ en dat hooft daermede gesalft/ maect schoon hayr/ ende bewaret dattet niet wt en valt. De keernen vanden noten ghepuluerizeert/ en met wijn getempert ende gedroncken/ stoppen den vrouwen maentstonde. De oude notkeernen sijn goet tegen dat wtuallen des hayrs/ als sij ghe- stooten en daerop geleyt worden. De versche Okernoten en sijn der ma- ge niet so quaet als de oude. Met dese noten verdriift men de blaw ple- cken vanden line/ als sij gestooten sijn/ ende men die daerop leyt. Met de noten verliest de Knooploock ende Ayeuyn sijn scherpicheyt. Quetsuren die van eenen verwoeden hondt ghebeten sijn/ heylt men met de keernen van noten/ als yemant nuchteren die knowt/ ende daerop strijct.

Van Goutbloem.

Cap. CXLIII.

Den naem.

21 **G** outbloem wert in voorleden tiden in Latijn Caltha oft Calthula geheeten. Ende dien naem is sinder tijt wat verandert geworden/ ende hebben dese schoon bloeme Ca- lendula geheeten/ also wi sulcx in onsen Latijnschen Herba- rio int langhe verclaert hebben. In Ouerlandt heet men se Ringelbloeme/ om haers saets wille/ want dat is crom ende rondt ghe- boghen ghelijck een ringesken.

Haetsoen.

Goutbloeme is een cruyt ghelijck een boomken met veel tacken/ ende sijnē steel is somtijts twee spannen oft eenen cubitus lanc en houtach- tich. De bladerē sijn lanc/ en voor een luttel scherp toegaende/ nochtans sijn sommige van dien meer rondt dan scherp. Aer de bloemen comen/ so wassen op de stelen eerst knoppes ghelijck als groen Vlas bolle-
s iij kens/

Van Goutbloem.

Cap. CXLIII.

Caltha. Goutbloem.

Bkens / die ontpluycken haer dan / ende worden schoon saffraen gheele bloemen / wtghespreyt ghelijck een sterre / binnen ende buiten seer wel rieckende / maer dien ruck is sterck. Als de bloemen afvallen / soo worden dat ronde bollekens / dat is haer saet. Ende als men die van een doet / soo is elck sadeken te samen rondt gheboghen gelijck een ringeskens oft Scorpioen steerten. De wortel is slecht / wit / ende vee selachtich.

Plaetse daert wast.

De Goutbloeme wast schier ouer al inde houe / en wort gesaeyt. Want so waer sij wast / daer saeyt sij haer seluen alle iaer.

Den tijt.

C Sibloeyt vandē Mey af / allet iaer door / tot schier inden winter.

Natur ende complexie.

De Goutbloeme is werm en drooghe van nature / dwelck men lichtelick mercken mach aen haren smaec / also wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Cracht ende operatie.

De bloemen van desen cruyde in wijn inghenomen ende gedroncken / brenghen den vrouwen haer maentstonde. Desghelijcken doet oock dat cruyt in wijn ghesoden ende gedroncken. Ende het doet oock den tandzweer cessen / als men also ghesoden een wijle inden mont houdt. De bloemen ende dat cruyt ghedroocht / ende aen ghesteken / ende den roock van onder op ontfanghen / trect de secondine na hem met crachte. Dese bloeme in looghe gheleyt / maect schoon geel hayr.

Van Benedictenwortel. Cap. CXLIIII

Den naem.

A Benedictenwortel heet men tot onsen tijden Caryophyllata / om des wille dat de wortel van desen cruyde rieckt ghelijck als wel rieckende Geroffel nagelen. Maer hoe sij voortijts gheheeten heeft / ende oft sij den ouden meesters bekent is gheweest / dat en weet ick niet.

Gheslecht.

B

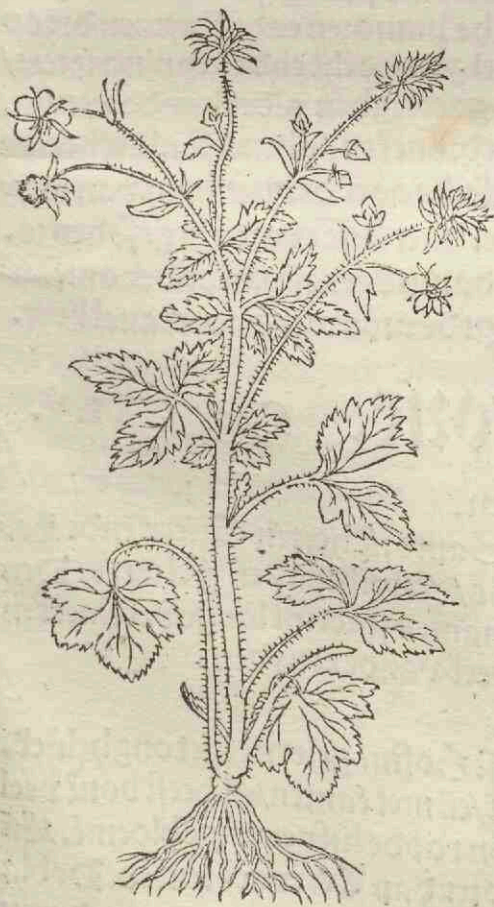
Geslacht.

Wij hebben tweederley gheslechten van Benedictenwortel gheuonden. Dat eerste inde houen/ende is veel teerder van bladeren/bloemen/ende bollekens/oft hasenpootkens / dan dat ander dat op onghebowde plaetsen wast/ende waeras de bloemen niet alleen grooter/maer ooc geel is ghelijck Saffraen. Want de bloeme vanden eersten cruyde is bleekgeel. Ende daerom hebben wij dat eerste gheuoempt Tam Benedicten wortel/ende dat ander Wilde Benedictenwortel. Anders spreken sommighe van noch een gheslechte van Benedictenwortel/ende dat is desen voorghenoempden cruyden seer ghelijck van bladeren ende saet. Maer mids dien datter een onderscheedt is aen de bloemen / dewelcke den hollen bruynen lijfverwigen bellekens oft cymbalen ghelijck is / ende aende wortel die lanc/slecht/sonder veeselen / ende sonder rueck is/so en houde ickt voor geen gheslechte van Benedictenwortel.

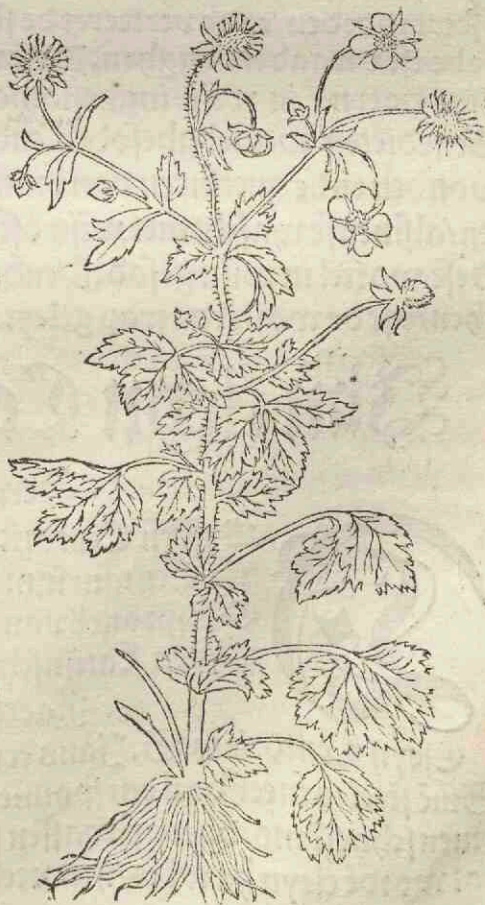
Maetsoen.

Benedictenwortel heeft eenen steel die wast anderhalfelle hooge / en is hayrachtich ende ront / ende draecht gemeynlick drij bladeren die sijn rondsomme ghefoktelt / row ende donckergruen / ende staen aen eenen langhen steel. Die onderste bladeren sijn wat ronder ende grooter

Garyophyllum hortense.
Gariofyllaet.

Garyophyllum sylvestre.
Wilde Benedictenwortel.

s iij dan

E dan die opperste. Aen elck ledt vanden steel staen twee oft drij cleyn bladerkens. Inde midden beghint hem dat cruyt in sommighe tacken te deylen / ende op t'fop van dien wassen bleecke oft soffraengeel bloemē. Als dese afvallen / so wordet een hayrachtich bolleken / dat is geformeert gelijk een hasenpootken / ende dat is dat saet. De wortel is binnen rootverwich / ende buyten hangen daer veel geel veeselingen aen / en sij rieckt gelijk als Geroffel nagelen.

Die plaetse daert wast.

Deerste plandtmē in de hoven / want daer wort sij wat teerder dan de wilde / de welcke schier oueral in de lombre bi tuynen en heggen wast.

Den tijt.

Sij bloeyen beyde in Maio ende Junio.

Natuer ende complexie.

De Benedicten wortelen sijn werm en drooge in den tweeden graet / also wi in Latijn lanc ende breet gheprobeert hebben.

Cracht ende werckinge.

De Benedicten wortelen gebruyct men tot veel dinghen. Sommige maken dese suuer ende schoon / ende drooghen se / ende bespraeyen se met azijn / ende leggen se also in kisten ende scapraeyen / op dat de cleederen wel daerna riecken souden. Dese wortel in wijn gesoden ende also werm gedroncken / sterct de digestie vander maghe / ende doet dat crinsel binnen den lijue cesserē. Si oepent oock de leuer / als sij in deser manieren gheuseert worden / ende verteeret de slimighe humoren ende fluymen die op de borst vergadert ligghen. Dese wortel gedroocht ende gepuluerizeert / ende daerna in wijn inghenomen / is goet teghen alderhande venijn. Benedicten wortel ghesoden ^{in wijn} ende ghedroncken / ghenest alderhande wonden ende quetsuren van binnen. Ende oock de quetsuren van buyten / als men se wascht met wijn oft water daer dese wortel in gesoden is. Dese wortel in wijn gesoden / ende den damp daer af van onder ontfanghen / oft de wortel daerop geleyt / brengt de vrouwen haer cranchtey.

Van cleyn Centorie. Cap. CXLV.

Den naem.

A cleyn Centorie oft Santorie heet in Griec ende Latijn Centaurium minus / Febrifuga / en Fel terre. Den Oorspronck van dese namen staet int lange verclaert in mijnen Latijnschen boeck vande cruyden.

Maetsoen.

Cleyn Centorie is S. Jans cruyt oft Hofmageleyne niet onghelijck. Sine steel is meer dan een spanne lanc / en met canten / en heeft boue veel neuenschuettens / daerop wassen schoon roode lijfverwige bloemē. En dat wordē cleyn hawkes / niet veel grooter dan Terwe corentēs. De bladeren

Van cleyn Centorie.

B deren sijn cleyn ende lancachtich / den cruyde van Hofmageleyne gelijk. De wortel is cleyn / slecht / houtachtich / ende en wort inde medicine niet geuseert.

Die plaetse daert wast.

Al eest dat Dioscorides scrijft dat cleyn Centorie op natte ende vochtige plaetsen wast / nochtans ist elckerlijken kondt ende kenlick / dattet bij ons ghemeynlick op herde / dorre / grasachtige velden ende beemden wast.

Den tijt.

Cleyn Centorie bloeyt in Julio / ende sijn bloeyfel duert tot inden Herft.

Natuer ende complexie.

Gemerct dat de Centorie seer bitter is / so ist licht om mercken dat si sonder scherphelt verdroocht en verwermt. Si treckt oock een luttel tsamen / ende daerom dient sij wel tot de wonden.

Cracht ende operatie.

C Dit cruyt gruen ghestooten / heylet de wonden / alsinent daerop leyt. Het suyuert die oude wonden te voren / ende heyltse daerna toe. In wijn oft water ghesoden ende ghedroncken / so iaget de galle ende ander taey humoren af door den camerganck. Het is oock goet voor de ghene die weedom inde huepe hebben alsinen een clysterie daer af maect / want het versacht de pijn. Dat sap is goet tot medicijnen / diemen tot den ooghen ghebruyckt. Alsinent met huenick menghet / so maket claer ooghen. Een tapken in dat sap van desen cruyde geweyct / ende inde moeder gedaen / brengt den vrouwen haer maentstonde. Dit sap alleen geuseert ende gedroncken / is goet tot alle ghebreken van nerven oft zenuwen / ende spanaderen. Dit cruyt verteert ouergroote fluxien die binnen den lijue sijn. Het oepent oock alderhande verstophelt der leuer. Ende is wt nemen de goet tot een herde milte / van buyten daerop geleyt / ende oock gedroncken. Alsinen dit cruyt sommighe daghen lanc des auonds ende morghens drinct / so doodet de wormen / ende iaecht die af.

Cap. CXLV.

Centaurium minus.

Cleyn Centorie.

Van Boos

Den naem.

A

Boonen heetmen in Griecx Cyami/ ende in Latijn Fabe/ ende dien hebben sij noch inde Apoteker behouden.

Beslacht.

De Boonen sijn menigerhande. Sommige sijn ghemeyn ende niet seer groot/ ende die staen hier ghemaelt. Dander sijn groot/ ende sommige van dien sijn bruyt/ en sommige sijn geel. Dmeeste onderscheet van de Boone is inde vrucht/ want van cruyde ende bloeyfel sijn sij malcanderen gelijck.

Maetsoen.

Cyami.

Boonen.

Onder alle moes wassen de Boone alleene recht op/ en behoeuen gheen stecken om te onder setten. Sij hebben dicke bladeren schier ghelijck als Porseleyne. Die bloemen sijn ghesaetsoneert ghelijck eenen hinnen cam/ ende sijn van menigherley coluere/ want si sijn eens deels wit/ eens deels purpur
B bruyt/ bespraeyt met swerte pleckes. Als dese bloemen afvallen/ so wassen daerna groote langhe hauwen/ ende daerinne leyt de vrucht/ die is breed gelijck als eens menschen naghel aende handen oft voeten/ ende sijn somtijts bruyt/ ende som geel oft groen/ ende en hebbē niet eenderhande coluer. De wortel is slecht/ houtachtich ende veezelachtich.

Plaetse daerse wassen.

De Boonen wassen geerne in vette eerde. Men sedtse oueral inde hoven.

Den tijt.

Sibloeyen in Junio ende Julio/ ende leueren daerna haer vrucht.

Natuer ende complexie.

C De Boonen sijn coudt ende drooghe inden eersten graedt.

Cracht ende werckinge.

De Boonen maken veel windts en inflatien als men se etet/ sij sijn hert om verteeren/ ende brengen vreemde veruuerlijcke droomen/ nochtans sijn sij goet totten hoest/ maer sij doen de mage opworpen. Als sij met de schellen in water ende azijn gecooct sijn/ en men die also etet/ so stoppen sij den loop des buycx/ ende dat roode melizen. Boonen ghegeten/ sijn goet tegen dat ouergene. Als men Boonen siedt/ so salme dat eerst water wtgieten/

D wtghieten / ende also maken sij minder windts. De Boonen row ende groen gegeten / sijn der maghen schadelijcker / ende maken meer windts. Boonen meel alleen oft met Gersten mout gemengt / ende op heete wonden en inflammationen geleyt / versaecht de selue. Het maect ooc de litteecken oft plecken van quersuren / schoon en effen gelijck dat ander vel daer bij. Boonen meel is goet geleyt op vrouwen borsten / alst melck gheclontert is. Met huenick ende Fenigriect meel gemengt sijnde / so scheydet en verteeret de sweringen ontrent den ooren / en tgeronne bloet inde oogen. Met Roosen / wierooch / en wit vanden ey gemengt sijnde / so doetet wtpuyllende oogen sincken / ende verdrjft oock ander geswel / alsment daer op leyt. In azijn geweyct sijnde / so ist goet tot de sterre / ende als yemant in sijn ooge geslagen / ende die gequetst is. Boonen sonder fluymen ghenawt / en bouen troorhooft geleyt / doet de vlotē oft fluxien wten hoofde cesserē. In wijn gesoden / genesen sij geswollen manlicheyt / alsment daer op leyt. Si doen oock de swerte ende witte plecken vergaen / die een mensch op sijn lijf heeft / alsment die daer op strijct. De schellen van Boonen gestooten / ende op de plaetse daer dat hayt wtgetrocken is / gheleyt / maect dat daer geē hayt meer en wast. Als sij met Gersten mout / alwyn / ende olie gemengt worden / so verteeren ende verdriven sij de croppen en clieren / alsment daer op leyt. De keernen van Boonen suyveren / maer de schellen trecken tsamen. De Boonen in water gesoden / ende met swinen smout ghemengt / sijn goet tot dat Podagra / want sij verteeren / en versaechten de pine. Boonen meel met azijn gemengt / sijn goet tot gequetste spanaderen oft nerven / alsment daer op leyt. Boone gestooten / sijn goet gheleyt op den brandt.

Van Consolida.

Cap. CXLVII.

Den naem.

A

It cruyt dat wi bi onsen tijden Consolida heetē oft Solidago media / is een goet wondē cruyt. Maer oft de oude meesters in voorleden tijden dit cruyt gekent hebben / daer asen heb ick geen sekerheyt.

Haetsoen.

Dit cruyt crjcht eenen viercanten gehayden steel / en daeraen wassen van lede tot lede altijt twee rouwe en hayzachtige bladerē / die sijn rontsomme gekertelt / en sijn den bladerē van Munte niet seer ongelijck. Van midden vanden steel af tot bouen int sop toe tusschen de bladerē wassen schoon blauw bloemkens / dier isser altijt ses oft seuen. De wortel is houtachtich / en heeft veel veeselingen / die cruypen ouer ende weder langs der eerden.

Plaetse sijnder wassingē.

Consolida wast op sommighe beemden / ende inde hoochde op grastighe velden.

Den

Van Consolida.

Cap. CXLVII.

B

Den tijt.

Consolida.

Consolida.

Sibloeyt meest in Maio en Junio.

Natuuer ende complexie.

Consolida is werm ende drooghe/
want sij is bitter van smake/ende trect
te samen.

Die cracht ende operatie.

C Consolida heylt de wondē en quetsu-
ren/als sij gestooten ende daerop ghe-
leyt wordt/ oft als men se droocht ende
puluerizeert/ende daerin stroyt. Con-
solida gesoden en gedroncken/ scheydt
dat geronnen ende gestolt bloet binne
den liue. Den mont ghewasschen met
water daer Consolida in gesoden is/
geneest de vuylicheyt/ putrefactie ende
ander sweeringe des monds. Dat ge-
swel verdwijnt oock als men hierme-
de wasschet/ oft dat cruyt werm daer-
op leyt. Als yemant den wolf gereden
heeft/ dat is/ als hij eenen blickeers ge-
creghen heeft/ so salmen hem dat poe-
der van Consolida daerin stroyen/ so
gheneset van stonden aen. Het is oock goet tot alderhande sweeringen/
ende vlceraen die aende manlicheyt oft aende dermen moghen comen.

Van Kemp.

Cap. CXLVIII.

Den naem.

A

Kemp heetmen in Griex en Latijn Cannabis. Inde Apo-
teke Cannabum.

Geslacht.

K Kemp is tweederhande/ tam ende wildt. Vanden tam-
men Kemp maectmen stercke seelen/ ende is oock tweeder-
hande/ manneken ende wijfken. Dat manneken draecht saet/maer dat
wijfken niet. Ende dien heetmen in Latijn Cannabis femella. Den wil-
den Kemp heetme in Latijn Torminalis/ maer dien en hebben wi noch
niet ghesien.

Gaetsoen.

Den tammen Kemp/ met namen Femella/ heeft eenen slechten/ holer
ende dunnen steel/ ende dien cruycht geelwitte cleyne bloemkens/ ende die
vliegen wech gelijk stof/ en heeft noch vrucht noch saet. Van bladeren
is hi dat manneken gelijk. Ende de bladeren van denseluen sijn gedeelt
in vijf/

Vin vijf/seuen/thien deelen/meer oft min/ende staen gelijk als de vinghe-
ren aen een wtgestreckte hant. Maer dese bladerkens of vingerkens die
sijn sinel / en ter syden aen alle canten vol schaerdekens gelijk een sichel/
ende sijn row/donckergroen/ende sterck van ruercke. Si crijcht ooc veel
schuettens ter syden inde hoochde ge-
lijk als een middelbaer boomken / en
sijn tacken hangen vol saets boue aen
tsop / in ronde huyskens geslotē. Den
wilden Kemp / also als Dioscorides
bescrijft / heeft stelen ghelijck witten
Hoest/maer sij sijn veel swarter / scher-
per oft rouwer en cleynder / ghemeyn-
lick een elle hooge. Sijn bladeren sijn
des tammen Kemp's bladeren gelijc/
maer si sijn rouwer en swarter. Sijn
bloemen sijn bruynrootachtich. Dat
saet en de wortel is den witten Hoemst
ghelijck.

Cannabis. Kemp.

C Die plaetse daert wast.

Den tammen Kemp saeytmen en-
de plandtmen/ende beyde gheslechten
comen wt een saet/dwelck te verwon-
deren is/want deen is vruchtbaer / en
dat ander blijft onvruchtbaer. Den
wilden Kemp / also als Dioscorides
bescrijft/wast in bosschen/ende herde
row plaetsen. Maer Apuleius scrijft
dat hi bi den wech ende aen de tuynen gheuonden wort.

Den tijt.

Onder twee manierē van tammen Kemp / so wort dat wijfken eerst
rijp / te weten in Julio. Maer den anderen eerst inden Herst / ontrent
dier tijt als dach ende nacht enen lanck sijn / want alsdan vindtmen
rijp saet.

D Die natuer ende complexie.

Den Kemp heeft een werme ende drooge complexie/ende also als Ga-
lenus bescrijft/so is hi seer werm. Daerom so erreren die seer/die seggen
dat den Kemp cout is van nature.

Die cracht ende operatie.

Dat saet van tam Kemp/alst met groote menichte ingenomen wort/
so verdrooghet ende doetet te niete inden mensch dat manlick saet. Dat
sap wt gruenen Kemp gheperst/verdrijft de pijn wt en ooren / als ment
werm daerin doet. Dat saet iaecht de inflatiē ende winden wt en lijue.
Maer het is swaer om verteeren / ende is den hoofde ende der maghen
t contrarie/

E contrarie/ende genereert quade humore in des menschen lichaem. Daer omme so doen sij dwaeslick/die dagelick Kemp in haer eten gebruycken. De wortel van Kemp in water gesoden/ versaecht de tsamen getrocken leden/als mensche daerop leyt. Si is oock goet tot dat Podagra. De wortel row ghestooten/ is goet teghen den brandt/ als men die daerop leyt. Wilden Kemp gesoden/ vermorwt ende verteert dat gheswel/als ment daerop leyt.

Van Hertsghespan. Cap. CXLIX.

Den naem.

A Hertsgespan heetmē nu ter tijt Cardiacā / ouermids dien dattet seer goet is/als yemanden sijn herte beeft oft clopt.

Laetsoen.

C Cardiacā heeft eenen viercanten steel/dien is swert ende vol knopen. De bladeren en ghelijcken de groote Aetelen niet qualick/sij sijn swert/en dieper gekertelt/ een ledt hooge van malcanderen. Sijn bloemē sijn bruyn gemengt met wit/ ende staen rondtsom den steel. De wortel is geel/crom/ende veeselachtich.

Cardiacā. Hertsghespan.

B Plaetse sijnder wassinge.

Cardiacā wast oueral ontrent de tuynen/ende bi oude muren.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt meest in Julio.

Natuer ende complexie.

Cardiacā is werm inden tweeden graedt/ ende drooghe inden derden/ dwelck men lichtelick mercken mach wt sijnen bitteren smaect.

Cracht ende werckinge.

C Hertsgespan is wt nemende goet tot dat cloppen des herten. Item tot den cramp/ ende verleemtheyt der leden/ als ment in wijn siedet ende sommige dagen daeraf drinct/ oft werm daerop geleyt/ want het scheydt ende verteert alle coude ende dicke humoren. Cardiacā in water ghesoden/ is seer goet voor de ghene die de vallende siecte hebben. Het lost de vūne. ende brengt den vrouwen haer maentsonde. Summa het heeft alle vūtuyten diemen bitteren dingen toescriuen mach.

Voor Hert selap
ping, keramp
eel.

Van wit

Den naem.

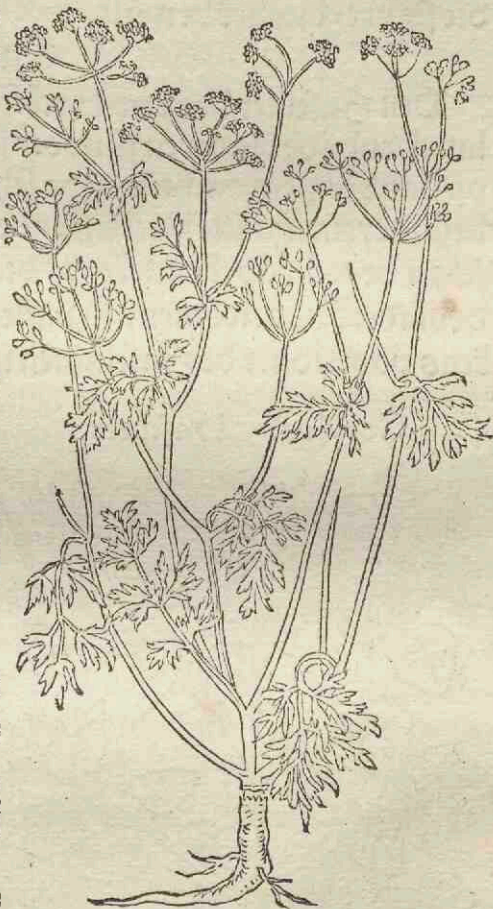
21

Wit Comijn heetmen in Griecx Caros / ende in Latijn Carum oft Careum. In der Apoteken heetet Carni. Ende voert daerom alle dese name / om dat den besten in dlant van Carien plach te wassen.

Haetsoen.

Wit Comijn heeft eenē steel met canten / die is hol / ende vol knopen / met ledemens. De bladeren sijn den wilden Pastenaken / oft den gheelen Peen gelijk. Sijn opperste croonen draghen wit bloeyfel / ende na dese so wast dat saet / dat is cleyn / ende ghehoeckt. De wortel is slecht / lanck / ende geel.

Caros. Witte Comijn.

Plaetse daert wast.

B Den witten Comijn wast oueral op dorre beemden. Maer den besten wast / als voorseyt is / in Caria.

Den tijt.

Den witten Comijn bloeyt inden Mey / ende leuert sijn saet in Junio.

Natuer ende complexie.

Den witten Comijn is werm ende drooghe inden derden graedt / ende is een luttel scherp.

Cracht ende operatie.

C Dat saet van desen Comijn iaecht de vrijne af / ende is seer goet ende lieflick voor de maghe / ende den mondt. Ende hij maect goede digestie. Hij verdriift de inflatien ende winden. Hij wordt in alle manieren van binnen ende van buyten gheuseert ghelijck den Anijs. De wortel van desen Comijn bereyt ghelijck geel Peen / is eenen goeden ende ghesonden cost om de maghet te verwerpen / ende de vrijne te lossen / ghelijck als de wilde Pastenaken.

t ij Van Ha-

Van Haselnoten.

Cap. CLI.

Den naem.

21

En Haselaer / die de haselnoten draecht / heet *Corylus*.
De noten heeten in Griecx *Carya pontica* / oft *Leptocarya* / ende in Latijn *Avellane nuces* / *Pontice* / *Prenestine* ende *Heracleotice*.

Geslecht.

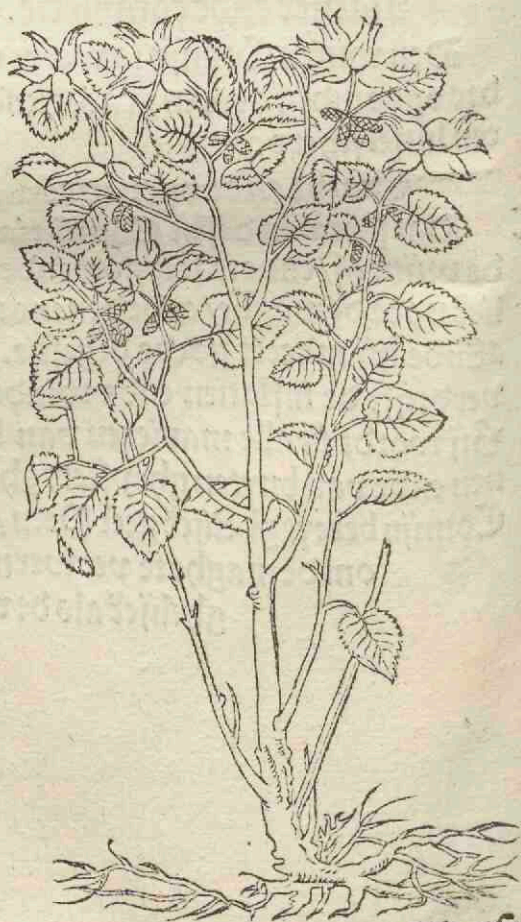
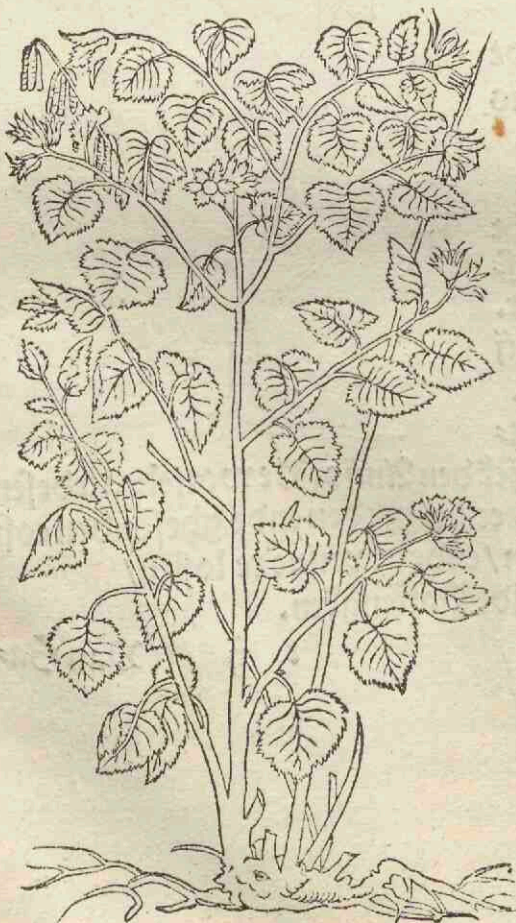
De Haselnoten sijn tweederhande / tam en wilde. De wilde heetmen slecht Haselnoten / ende sommighe van dien sijn rondt / ende sommighe lanc. De tamme heetmen Roode noten / ende die genesen dat roode melizoen. Ende sijn van faetsoepe malcanderen seer ghelijck / also als dat die figure claerlick bewijst.

Haetsoen.

Den Haselaer heeft veel tacken. De roeden van dien en sijn niet seer lanc / ende de bladeren sijn rontsomme gekertelt / op deen sijde swert / en op dander grawachtich. De schorsse vanden stam is teeder en subtyl / bespraeyt met witte plecken / ende dat marck is teeder ende geel. Den Haselaer draecht oock cattekens / die ontluycken haer inde Lenten / ende als de bladeren voortcomen / so vallen sij af / ende na desen so comen de huyskens voort / daer de Haselnoten in wassen.

Corylus. Haselaer.

Corylus domestica. Roode Haselnoten.

plaetse

C Plaetse haerder wassinghe.

De wilde Haselnoten wassen oueral in bosschen / op berghen ende in heggen. De tamme sedtmen inde hoven / maer sij wassen gheerne in slijmighe ende vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Den Haselaer brengt sijn cattekens inden winter / ende sij doen haer open inde Lenten / ghelijck als haer bloeyfel. Maer inden Herst so worden de noten rijp.

Natuere ende complexie.

D De schorsse / de vrucht / ende den gantsen struyck is werm van natuerē inden eersten graedt / ende drooge inden tweeden volcomelick / oft int beginsel vanden derden. Ende dat weetmen wt Galeno / die scrjft dat de Haselnoten meer eerdsche oft conde substantie hebbē dan de Okernotē.

Cracht ende werckinge.

E De Haselnoten sijn crachtiger ende stercker dan de Okernoten / ende dat bewijst haer substantie die is wat vaster. Maer si sijn der mage contrarie / ende hert om verteeren. Si maken veel inflatien en windts. Ende maken pine int hooft. Als men nochtans de binnenste schellen af doet / so sijn sij lichter om digeren / en en stoppen niet so seer. Haselnoten ghestooten ende in huenick gedroncken / sijn goet tot den hoeft die lange gheuert heeft. Als sij gebraden ende met wat Peper s ghegeten worden / so verteeren sij de vloten die wten hoofde souden mogen vallen. Gheheel Haselnoten tot asschen gebrant / ende met beeren smout gemengt / en dat hooft daermede gesalft / doen dat hayr wederom wassen. Als yemandt Haselnoten met Wijnruyte smorghens nuchteren inneempt / so en mach hem gheen venijn / noch veninich ghedierte dien dach schaden. Als men se met vijgen inneempt / so helpen sij de gene die van eenē scorpioen gesteken sijn. Sommige seggen / waert dat yemant de schelpen name / ende puluerizeerde / en met olie mengde / en daermede salsde dat voorhooft van kinderen die graw oogen hebben / so souden de ooghen swert worden.

Van Watercruyt.

Cap. CLII.

Den naem.

A Watercruyt heetmen oock Penninckcruyt. Bi onsen tiden wordet in Latijn Centummarbia / ende Numularia geheeten / daeromme dat sijn bladerkens rondt sijn gelijck als eenen penninck. Sommige heetent oock Serpentaria / om des wille dat de Wateren als sij ghequet sijn / haer met desen cruyde heylen ende ghenesen.

Haetsoen.

Dit cruyt cruypt ende sluypt op der eerden gelijck als een slanghe oft nater / ende daerom heetet Watercruyt. Dat steelken van desen cruyde is

t iij dunne

Van Watercruyt.

Cap. CLII.

V dunne / en op beyde syden wassen bladerkens / die sijn rondt en vet / niet breeder dan eenen penninck. Sijn bloemē sijn goudtgeel. De wortel is cleyn ende teeder / ende cruypt wt de steelkens.

Plaetse sijnder wassingē.

Penninckcruyt wast geern in vogtighe beemden / grafhouen / op cleyn berchskens / en in grasachtige bossen.

E Den tijt.

Watercruyt bloeyt inden Mey / ende schier den gantsen somer.

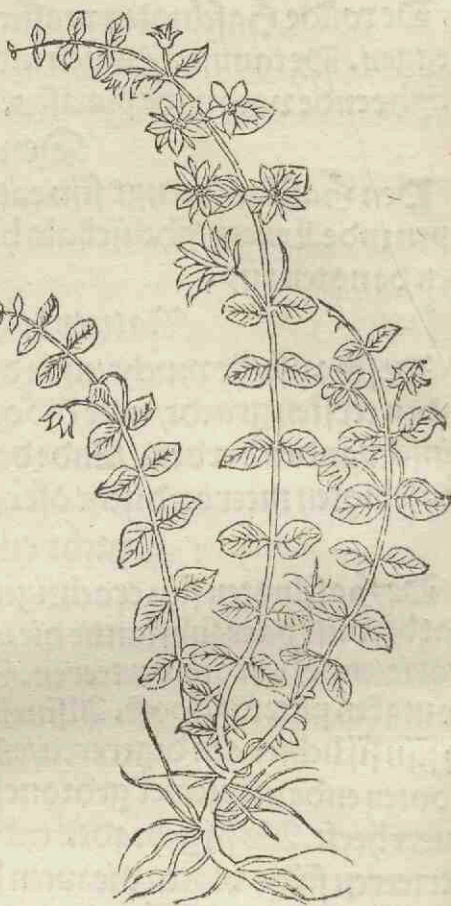
Natuur ende complexie.

Dit cruyt is drooge inden tweeden oft derden graedt / ende dat machmen mercken wt sine smaect / want hi trect seer tsamen.

Wondt cruydt

D Cracht ende operatie.

Onder veel ander cruyden die wonden ende quetsuren ghenesen / soo en is dit Penninckcruyt dat cleynste niet / want het en geneest niet alleen versche wonden van buyten / maer oock inwendighe ghebreken der longhen ende ander leden. Het is goet in wijn ghesoden ende ghedroncken voor de gene die dat root melizoen hebben. Het stopt den loop des buycr / ende dat bloetspouwen. Als de vrouwen den vloet te veel hebben / so sullen sij dit cruyt sieden en daer af drincken. Het is oock excellentelijcken goet tot alderhande wonden ende sweerighen van binnen / ende sonderlinghe der longhen. Ende daerom salment dick wils ghenen den ghenen dien haer longhen ghequetst is / ende die wtdrooghen. De wonden van buyten salmen met wijn daer dit cruyt in ghesoden is wasschen ende suyneren / ende als dan dese bladeren op de wonden oft quetsuren leggen / so heylen sij ter stont.

Van Pruymen.

Cap. CLIII.

A

Den naem.

En Pruymboom heetmen in Griecx Coccimelea / ende in Latijn Prunus / sijn vruchten heeten Pruymen.

Gheslacht.

Daer sijn tweederhande Pruymen / tamme ende wilde. De tamme hebben menigerhande coluer / want men vindt bruyne / geele / swerte / ende witachtich gruen. De wilde heetmen Sleen /

Sleen / in Griecx Agriococcimela / ende Prumna / ende in Latijn Pru-
neola oft Prunula. *Gaetsoen.*

Den Pruymboom heeft wortelen die en staen niet diep / maer sij cruy-
pen bouen henen in deerde. Sijnen stam is recht ende slecht / ende row /
met veel wtghespreyde tacken. De bladeren sijn lancachtich / rondt van
faetsoene / ende met cleyn meetkens gekertelt. De bloemen sijn wit / schier
ghelijck dat bloeyfel van Kersen. De vrucht is ghelijck een cleyn appel-
ken / swert / bruyn / geel / oft witachtich gruen / ende heeft binnen eenen her-
den steen / daerinne leyt de keerne.

Plaetse sijnder wassinghe.

Etamme Pruymen wassen inde houen. Pruymen van Damas / te
Damasco. De Sleen schier in alle hegghe.

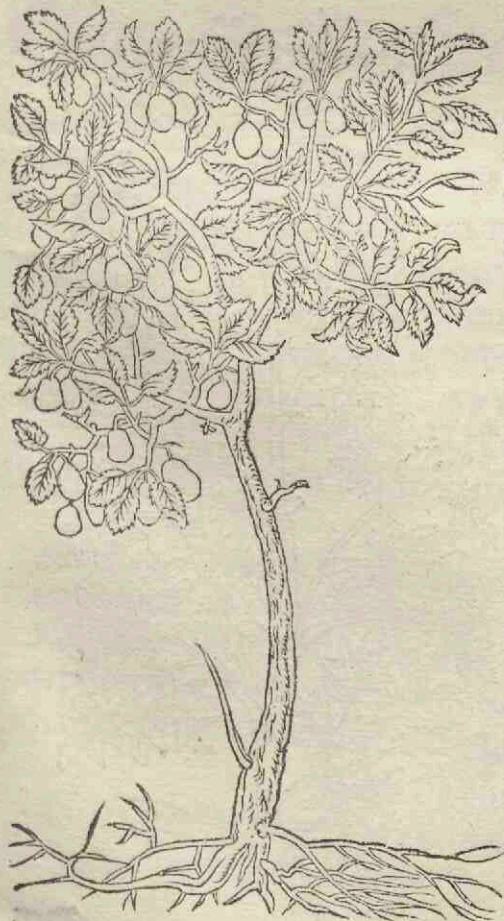
Den tijt.

Si bloeyen inde Lenten / en principaelick de Sleen / oft Haechpruymen /
want die comen ghemeynlick eerst wt. De Pruymen worden inden so-
mer rijp / ende sonderlinge in Augusto. De Sleen inden Herft.

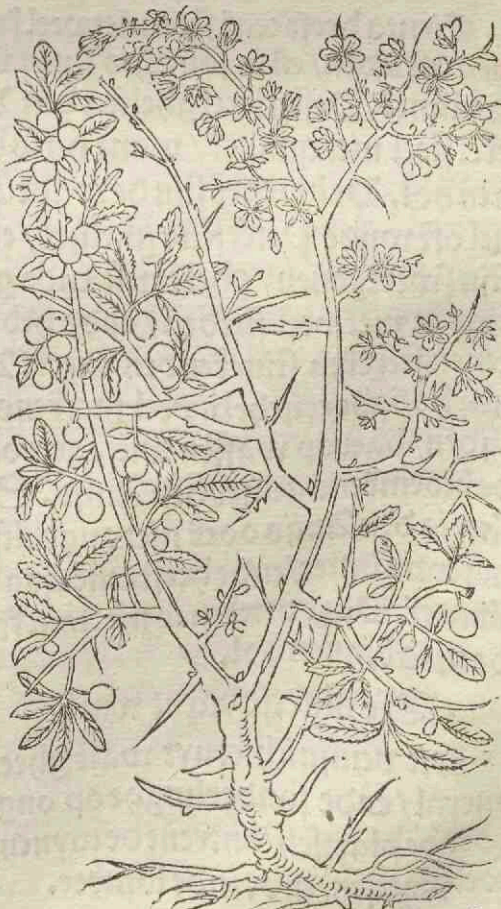
Natuer ende complexie.

Detamme Pruymen vercoelen en maken redelick vochtich. De Haech-
pruymkens oft Sleen trecken tsamen oft worzen / also wij hierna claer-
lick bewijfen sullen.

Coccimelea. Pruymboom.

Agriococcimela. Sleen.

D

Cracht ende werckinge.

Men eedt de Pruymen / maer sij sijn quaet voor de maghe. Sij maken weeck inden buyck / nochtans meer als sij versch sijn / dan als sij droog geworden. De Pruymen van Damasc trecken noch meer tsamen. De bladeren in wijn ghesoden / ende inden mondt ghehouden / sijn goet tot dat tapken oft lalleken / ende kaeckbeen / alst gheswollen is / want sij drijven de fluxien oft vloten achterwaert. De Sleen oft Saechpruymkens ghedroocht / trecken seer tsamen / ende stoppen den loop des buyck. De gomme van Sleen in wijn inghenomen ende ghedroncken / breeckt den steen. Si gheneest oock de maseren / dat root ionck en ander schorfticheyt van ionge kinderen / als men die met azijn daerop strijct.

Van wilde Peterselie.

Cap. CLIIII.

Den naem.

A

D

It stinckende cruyt daer wi hier afscriuen / is een wter maten quaet ende schadelick cruyt / want het doodet den mensche die dat etet. In Griecx is sijnen naem Conion / ende in Latijn Cicuta. Maer in Duytsch wordet wilde Peter selie gheheeten.

Kaecksoen.

Conion. Wilde Peter selie.

Cicuta heeft eenē steel met veel knopen oft leden / en is somtijts seuen voeten lanck. Desen steel ghelijct den Venckel steel niet qualick / want hij is binnen hol. De bladeren sijn de wilde Keruel oft wilde Peter selie ghelijck / ende sijn swertgruen / ghekertelt ende gheclonen met veel sneden / ende hebben eenen stercken stinckenden rueck. Boenen hooghe crijcht hi veel tacckens tersyden / daerop wassen witte gecroonde bloemkens gelijck den Anijs. Sijn saet is den Anijs oock niet onghelijck / maer tis bitter / ende heeft eenē quaden smaeck. De wortel en is niet lanck / ende sij is binnen hol.

Die plaetse daert wast.

Dit venijnich cruyt wast gheerne oueral / ende sonderlinghe op ongheborde plaetsen / ontrent de tuynen / in coel plaetsen / ende inde lombre.

Den

C

Den tijt.

Cicuta bloeyt in Julio/ende leuert alsdan sijn saet.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt vercoelt bouen maten seer/also dattet ouermids sijn groote conde een veninich cruyt is/ende men behoort dat binnen den line niet in te nemen/ofst yemanden in te gheuen.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt/also als voorszreue is/wort ondert venijn gerekent. Maer waert dat yemant dit cruyt onwetens ghegeten hadde/ghelijck dat wel somtijts ghebuert/soo machmen dien mensch helpen met goeden wijn.

D Wt dat opperste sopken/ eer dattet saet leuert/ende eer de bladeren verslensen/perst ende dowt men sap/dat leytmen inde sonne om dick te worden/ende dit wort van buyten geyseert inder medicine/om de pine daermede te versaechten/ende te doen cesseren/ende om te vercoelen alle heete ghebreken ende passien/gelijck als wildt vier/alsinen een doeccken daer in nat maect/ende hier op leyt. Anders wort dit cruyt tot meer ander dinghen inde medicijne gheyseert/ghelijck als Dioscorides ende Plinius daeraf scrijuen/als tot vrouwen borsten om dat melck te verdrooghen. Maer het is periculooos daermede om te gaen/ende doet dickwils groot quaet/daerom is dbeste datment laet varen. Ende oock so heeft Galenus/ende ander Griecsche meesters hier af anders niet ghescreuen/dan dat dit een veninich cruyt is.

Van Hondstonghe. Cap. CLV.

Den naem.

A

De Hondstonghe daeraf wi hier spreken/is die/die veel Apotekers daer voor vseren. Ende daerom hebben wi die in onsen Latijnschen Herbario Cynoglossum officinarum ghenaeemt. Anders isser noch een maniere van stinckende Hondstonghe/daeraf wi hier niet en sprekē.

Sommige heeten dit cruyt daer wi hier af spreken/wilde Ossentonge. Maer de wilde Ossentonge is Echion genoemt/ende niet Cynoglossum/also wi sulcx hier bouen in sijn Capittel genoeg bewesen hebben.

Tsaetsoen.

B

De Hondstonghe heeft eenen steel die wast een elle hooge/en somtijts langher/ende is row/hebbende veel tacken. De bladeren sijn smal ende lanck/en wolachtich/sonder aderen/ende weeck. Sijn bloemē sijn eerst purpurbruyn/ende daerna worden si blauw/ende hebben binnen purpuren draeykens. De wortel is seer lanck/ende staet diep inde eerde.

Plaetse daerse wast.

Dese Hondstonghe vindtmen alomme ouervloedich opt veldt/ende sonderlinghe aende strate.

Den

Van Hondstonghe.

Cap. CLV.

C

Den tijt.

Cynoglossum officinarum.
Hondstonghe.

De Hondstonghe bloeyt meest in
Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

De wortel van dese Hondstonghe
is cout en drooghe van nature inden
tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

De wortel gedroocht ende gepulue-
rizeert/ende in rooden wijn ghedron-
cken/gheneest dat root melizoen. Men
mach dese wortel oock tot alderhande
vlcerationen en wonden gebruycken / en
sonderlinge tot quade sweeringe bin-
nen den mondt/en tot de pocken. Men
salse siedē ende daeras drincken/ oft de
wonden/sweeringen/ende vlcerationen
daermede wassche/of dat poeder van
dien daerin stroyen. Si is wtneemen-
de goet als yemant sijn saet ontgaet/en
tot vloten ende catarrē des hoofts / en
snoteringe. In summa/het is een goet
cruyt voor de wonden / ende om flu-
rien te doen cesserē/ende om dat bloet te stelpen.

Van wilden Saffraen. Cap. CLVI.

Den naem.

A **D**it cruyt heetmen in Griecx ende Latijn Cnicus ende Cne-
cus/ ende in Duytsch heeten wij dat wilden Hof saffraen/
tot een onderscheedt vanden wilden Veldtsaffraen/ die in
Latijn Atractylis geheeten is/ daeras wi hier bouen gescre-
uen hebben. Desen wilden Hof saffraen heeten de Apote-
kers Cartamū/ende Crocum hortensē. Sommighe heeten dien/ Cro-
cum Sarracenicum.

Haetsoen.

B

Desen wilden Saffraen heeft ronde stelen / die wassen twee ellē
lanck/ met veel satte/ smale/ langachte/ ghekertelde / scherpe ende stekende
bladeren. Int opperste vanden stelen/ deylt hem elcken steel in veel tack-
kens / ende die cruyghen ronde stekende Distelbollen / ende als haer die
opdoen ende haer bloeyfel ontpluycken/ so brenghen sij schoon geel wel-
riekende bloemen / die sijn den rechten Saffraen ghelijck. Alsinen
elck bloemken besonder wt treckt / so ist ghelijck een stercken / hebbende
ses ver-

Van wilden Saffraen.

Cap. CLVI.

Cses verscheydē scherpe punctkens. Dat saet leyt in stekende bollekens/ende dat is wit/langachtich/ende ghehoect oft ghecantet/ende staet rigelinge tusschen wit hayzwolleken.

Plaetse daert wast.

De wilden Saffraen sedtmen iaer licx tot veel plaetsen inde houen en acte ren/ghelijck als ander vruchten.

Den tijt.

Den wildē Saffraen bloeyt in Julio ende Augusto/ende leuert na desen sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dat saet van wilden Saffraen is werm inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Dese bloemen gestooten worden gebruyct totter spijsē/om die daermēde geel te maken. Dat saet gestooten/ende dat sap daerwt geperst/ende met huenick oft hoendersop ingenomē/maect weeck inden buyck/ende iaecht de taey slimicheyt af/maer het is der magen contrarie. Dat sap van desen sade iaecht dat melck te samen/en geeft hem cracht om camerganck te maken.

Van Milie oft Hirs. Cap. CLVII.

Den naem.

A Irs heetmen in Griecx Kenchros/in Latijn Milium/ende dien naem is tot op den dach van heden inde Apotekerblenen.

Laetsoen.

Milie heeft hayrachtige stelen/die sijn ontrent een elle lancē/elck hebbende seven oft acht knopen/elcken knoop becleet met een lancē Rietbladt. De aren sluypen wt een grasachtige schee/ende staen gelijck bessenkens/ende hayrachtich ghelijck dat saet van Riet. Elck Hirs coreken staet besonder. De wortel is vol veeselinghen.

B Die plaetse daert wast.

Milie wast geerne in slijckachtich vocht eerdtrijck/ende men winnes veel bouen int landt.

Den tijt.

Milie oft Hirs saeyt men inde Lenten en in Junio. Men macht vergaderen

E deren in Augusto / ghelijck als ander vruchten.

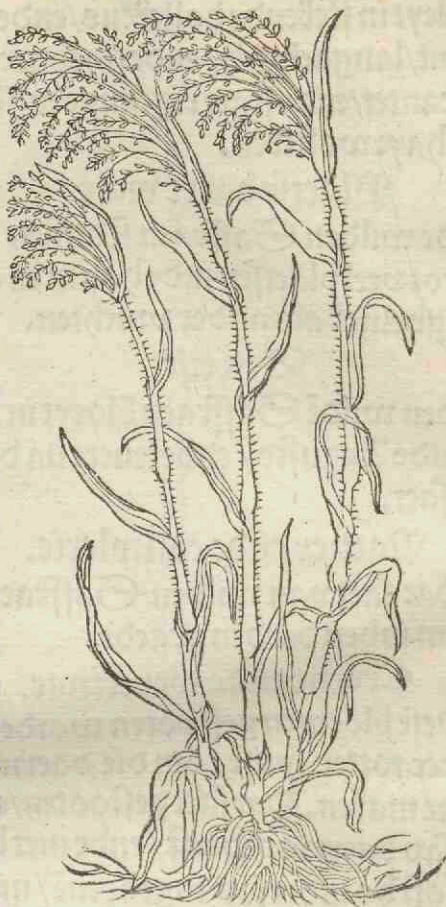
Kenchros. Milie oft Hirs.

Natuer ende complexie.

Milie is cout inden eersten graedt / ende droocht inden derden / oft inden tweeden gants perfectelick. Ende is van subtiyl substantie.

Cracht ende operatie.

Milie oft Hirs gheeft min voetsels dan eenighe vruchten. Eest datmen broot oft pottagie van Hirs maect / so stoppet den buyck / ende lost de vrinne. Hirs ghedorret ende in een saccken ghedaen / ende dat op den buyck gheleyt / doet dat crimsel cesserem / en doet de pine vande nernen vergaen. Het is oock goet tot alle dingen die droogen behoeuen. Eest datmen Milie tot der spise wilt ghebruycken / so salment in melck sieden / want in deser manieren en is hi niet so schadelick / als oft men alleen gebruycte. Si wort oock aldus lichtelijcker verteert / ende stopt min / ende is lieflijcker om eten.

Van Koolen.

Cap. CLVIII.

Den naem.

A

R

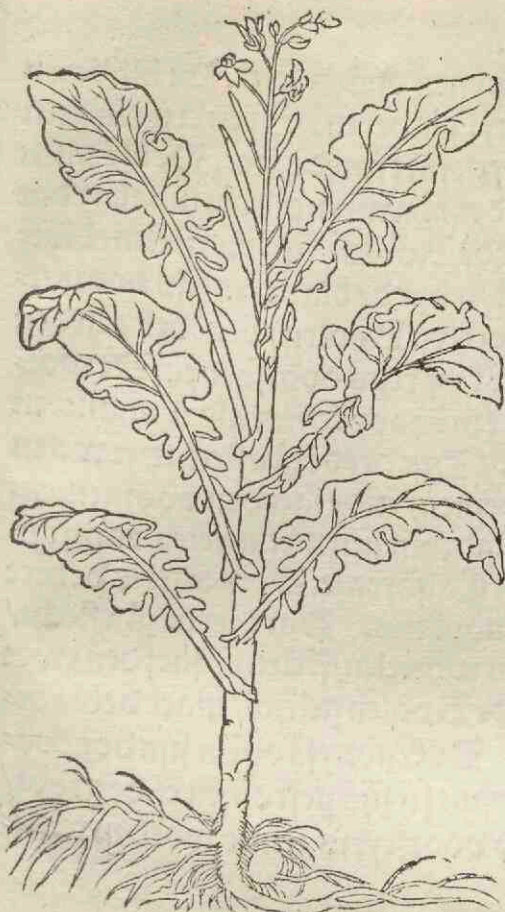
Koolen heetmen in Griecx Crambe / ende in Latijn Brassica satina. De Apotekers heetense Caulem. Den oorspröck van desen name staet in onsen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

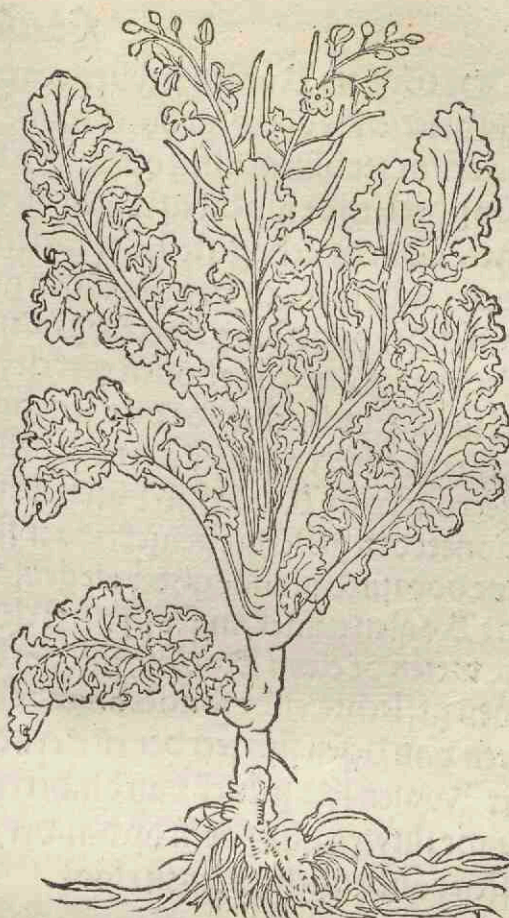
Men vindt vijfderhande geslechten oft manieren van Koolen / en sonderlinge vande gene die meest geuseert worden / als groote / breede / gecronckelde / cleyne / en Cabuyss Koolen. Groote Koolen hebben dien naem om haer groote bladeren wille. Breede Koolen / om haer bladeren / die wat grooter en breeder sijn dan de bladeren van cleyne Koolen. De gecronckelde Koolen heeten also / om haer der bladeren wille / die seer gecronckelt sijn. Cleyne Koolen worden also genaemt / om haer steel ende bladeren / want die sijn teerder ende cleynder dan van ander Koolen. Cabuyss Koolen hebben dien naem na den Latijne / Caulis capitulatus / daeromme dat de bladeren tsamen loopen / ende sluyten haer deen op dander in saetsoen van een hooft / ende heeten ouermids dien oock SluytKoolen.

Saetsoen.

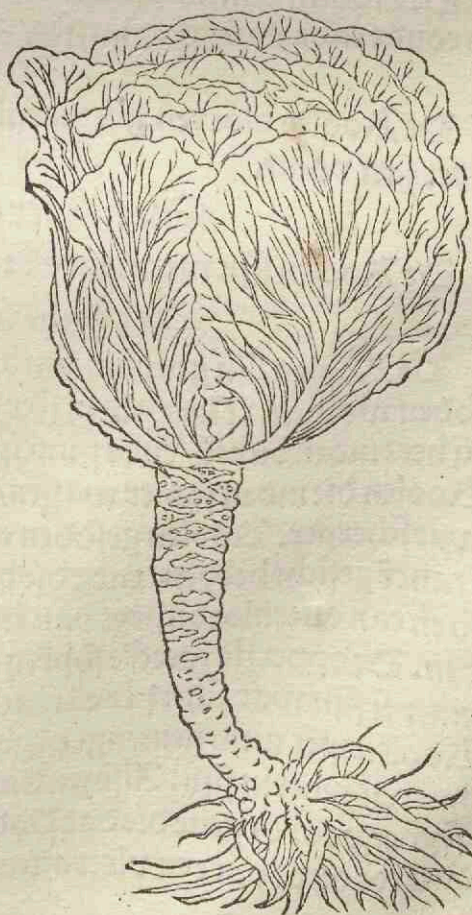
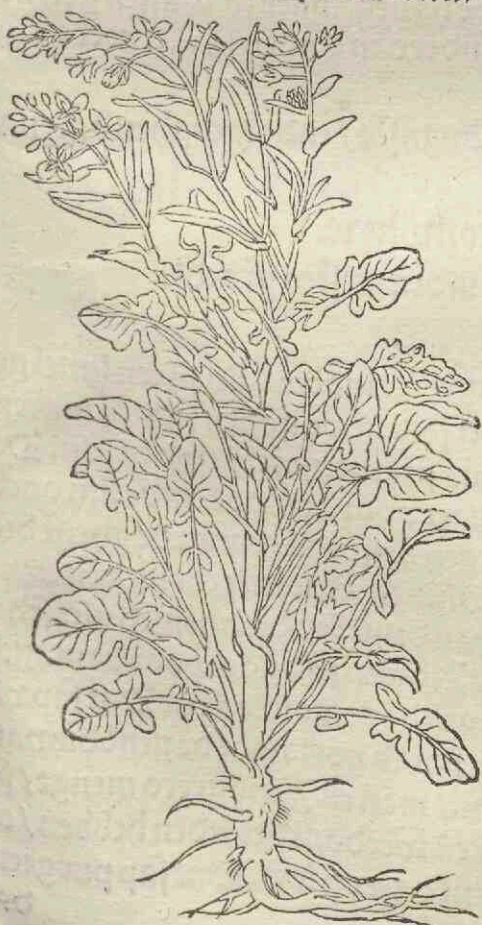
Brassica laevis. Koode Koolen. *Brassica crispa*. Geconckelde Koolen.

Crambe. Cleyne Koolen.

Brassica sessilis. Cabuyskoolen.

B

Haetsoen.

De Groote Koolen hebben eenen bruynen dicken steel. De bladeren sijn breed/ende blauw/grooter dan Cabuys bladeren. Si en crijgen geen hooft/maer bliuen altijt open. Si bloeyen int tweede iaer. De bloemen sijn gheel/ende als die afvallen/so wordent hawkens/daerinne leyt dat saet. Dat tweede geslecht/te weten breede Koolen/sijn met stelen/bloemen/ende saet den voorgaenden gelijk/maer de bladeren sijn doorsneden ende rondt som gefertelt/ghelijck de cleyn Koolen/beneden aen den steel met groue/ende bouen met cleyn der kerfkens doorsneden. De wortel is veeslachtrich/ende daeraen hangt een knoopken/in alder manieren

C gesaetsoeneert ghelijck een ront besiken. Dat derde gheslechte/te weten gecronckelde Koolen/is van stelen/bloemen/ende saet den voorgementioneerden geslechte gelijk/maer sijn bladeren sijn met meeten ront som medoorsneden ende ghecrolt gelijk een Calfsfrase. De wortel is de breede Koolen gelijk/maer sij heeft cleyn knopkens. Dat vierde gheslecht/te weten de cleyn Koolen/sijn oock van wortelen/stelen en saet den tweden geslechte/ende sonderlinge de breede Koolen gelijk/maer de bladeren van desen sijn teerder en cleyn der. De Cabuys koolen sijn de grootte Koolen seer gelijk van bladeren/want sij sijn gestronfelt ende groot/ende sluyten altijt deen op dander/also voorseyt is/ende worden ten lesten rondt ghelijck eenen clood.

D

Plaetse daerse wassen.

De Koolen plantmē schier oueral inde hoven/maer sij wassen geerne in conde ende vochtige plaetsen/want anders en comen sij niet wel op.

Den tijt.

De Koolen bloeyen ghemeynlick in Augusto/ende brenghen daerna haer saet voort.

Die natuer ende complexie.

De Koolen sijn werm ende drooghe inden eersten graedt.

Die cracht ende operatie.

E De Koolen sijn goet om den buyck weeck te maken/als sij een luttel gesoden worden. Maer als sij seer ende perfectelic volsoden sijn/so maken sij hert inden buyck/ende principalick als sij tweemaal gesoden sijn. De Koolen die inden somer wassen/sijn quaet voor de mage/ende sijn oock wat scherper. Koolen gesoden ende gegeten/sijn goet voor de ghene die crancck gesicht hebben/ende die beuen. Alsmen Koolen eedt na den eten/so en can oueruloedicheyt van eten en van drincken den mensch niet schaden. De opperste weecke sopkens vā de Koolen sijn goet voor de mage/maer si sijn wat scherper en crachtiger om de vrine te lossen. Dat sap vā Koolen met wijn gemengt en ghedroncken/is goet voor de gene die van nateren gebeten sijn. Alsmen dat selue met meel en Fenogreco mengt/so ist goet voor de gene die dat Podagra/en weedom der leden hebben/en oock tot oude ontreyn vlcerationen/als ment daerop leyt. Dat sap purgeert dat

S dat hooft/alsment inden nuese inneempt. Het brengt den vrouwen haer maentstonde/alsf onder meel van peerse Cozenbloemen gemengt wort/ende men een tapken daeras maect/ende inde moeder doet. De bladeren alleen oft met Gersten mont gestooten/sijn goet gheleyt op alderhande geswel. De bladeren sijn goet opt hooft geleyt tegen dat wtualen vanden hayre. Koolbladeren gesoden ende met huenick gemengt/genesen alderhande voorts etende vlcerationen. Koolen sijn goet ghegheten in azijn voor de gene die gebreck hebben inde milte. Alsmentse inden mont knowt ende dat sap insliet/so sijn sij goet voor de gene die haer stemme oft voys verloren hebben. Koolen ghesoden ende gedroncken/maect saechten camergancf/ende brengt den vrouwen haer maentstonde. Dat saet van Koolen/verdrijft dat sproet ende plecken wten aensichte. Het doodet de wormen inden buyck alsment met Meede inneempt. Koolen ghesoden/en in datselue water een doercken nat gemaect/dat slaet men ouer spanaderen oft nernen/ende op de knueckelen/want het is daer seer goet toe. Dat voorseyde water geneest oock alderhande wondē/alsment daerop leyt oft daermede wascht. Dat sap met wijn gemengt/en law inde oore **G** gelaten/is goet tegen doof heyt. De Koolen sijn den wijn en den Wijn gaert contrarie/ende daerom en connen si niet wel bi malcanderen sijn. Men leest van sommige die van dat Podagra ghenasen/na dien dat sij Koolen gegeten hadden/ende dat water daer Koolen in ghesoden waren/gedroncken hadden. Koolen met oudt sineer ghemengt/is seer goet tot pine der hupen oft Sciatica/alsment daerop leyt. Koolen ghestooten/verdrinen ende verteeren geronnen bloet/ende ander blaw plecken/alsmen dat sap van dese gestooten Koolen daerop strijct.

Van Cruyswortel.

Cap. CLIX.

Den naem.

A **D**it cruyt heetmen Cruyswortel/daerome dat de wortel inde midden cruyswijs doorsteken is. Het is oock goet om wonden te heylen. Maer oft de oude meesters dit cruyt voortijts ghekent hebben/dat en weet ick niet.

Aetsoen.

Cruyswortel heeft eenē ronden steel/niet veel meer dan een span lanc/ende hi is int opperste rootachtich/en hi draecht smale/dicke/langhe bladeren/staende altijt twee teghen een/ende buyghen haer een luttel om te eerdenwaerts. Int opperste vande stelen tusschen de bladeren rontsommē wassen ghemeynlick ses oft seuen/somtijts meer oft min blaw bloemen/gelijck als lange holle bellen/ende die sluypen wt groen hawkens. Ende als die wtualen/so wast daer cleyn gulden saet wt/ligghende in langhe sacckens. De wortel is rondt/lancf ende wit/inde midden/also als voor screuen is/cruyswijs doorsteken.

u ij Plaetse

Van Cruyswortel.

B Die plaetse daert wast.
Cruyswortel wast op onghewo-
ne plaetsen.

Natuere ende complexie.

Cruyswortel is werm ende drooge
van natuere/ouermids dien dattet bit-
ter is van sinake. *(Wondt ruydt)*

Cracht ende werckinge.

C Cruyswortel wort seer gepresen dat
sij goet is voor de Pestilentie/als sij ge-
droocht wort en ghepulueriseert. Dat
cruyt met de wortel ghesoden ende ge-
droncken/suyuert de borst/ende iaecht
af de taey humoren/ende sluymen die
daer vergadert ligghen. Cruyswortel
is een seer goet cruyt om wonden en-
de alderhande quetsuren/ende vlcera-
tien mede te ghenesen. Dat cruyt ende
wortel salmen in wijn sieden/ende de
wonden oft vlcerationen daermede was-
schen/ende dat reyn gestooten poeder
inde wonden stroyen. De herders ge-
uen dit oock den verckenen. Sij kappen dat cruyt ende de wortel/als de
sterfte daer onder compt. Ende dat hieromme/want dit cruyt beneemt
alle rottende vuylicheyt/also dat daer geen ghesweer in dit vee ghewas-
sen en can.

Cap. CLIX.

Cruciata. Cruyswortel.

Van Veyl.

Cap. CLX.

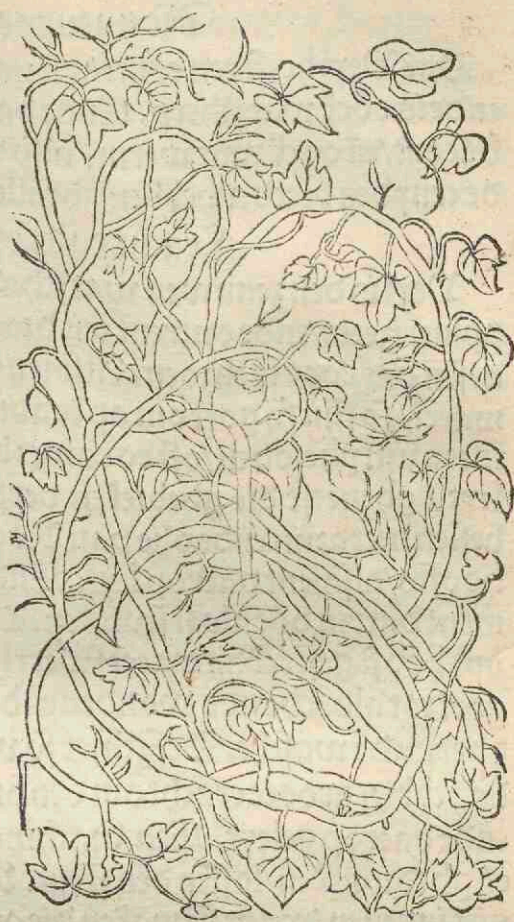
Den naem.

Veyl oft Veyloof heetmen in Griec Cissos/in Latijn He-
dera. Ende heeft noch meer ander namen/die wij in La-
tijn/ende daer bij den oorspronck van dien/breedt ver-
claert hebben.

Geslacht.

Daer sijn sonderlinghe drij gheslachten van Veyl. Dat eerste is wit
Veyl/ende dat heetmen also om sijn witte vruchten wille/ende Plinius
heet dit dat wijfken. Dat ander draecht een swerte vrucht/ende heetet
door dien swerte Veyl. Dat hangt so vast aende mueren/also dat si som-
tijts cliuen ende breken/en daerom heetent sommighe oock muer Veyl/
ende sommige Boomveyl/om des wille dattet om de boomen loopt/en-
de die neder druyt. Dat derde wort cleyn Veyl gheheeten/en in Griec
Helix/ende in Latijn Hedera.

Saetsoen.

Haetſoen.

B Dat ſwert Veyl cruypt en loopt rontſom de boomen tot aen tſop toe/
het hanct oock met ſijn menichuuldige veefelachtighe wortelkens ſo ſtijf
aende mueren/datmen ſomtjits de mueren oft boomen en dat Veyl ſon-
der ſchade van malcanderen niet geſcheyden en can. Sijn bladeren die
eerſt wtcomē ſijn gehoect/en hebben gemeynlick drij hoecken oft canten.
De oude bladerē ſijn wat ront/vet en herdt. Sijn bloeyfel is cleyne ende
bleeckgeel/schier gelijck van Wijngaert/en en riet niet qualick/en daer-
wt comen beſien die ſijn eerſt gruen/ende corts daerna ſwert/en die han-
gen aen lange ſtelen gelijck als de druynen/ende nochtans niet ſo dick tſa-
men gedrōgen/maer elck beſie alleene. Dat wit Veyl en hebben wi niet
gheſien/ende daerom waert noodeloos daerafte ſcrijuen. Dat cleyne
C Veyl heeft drij cantighe ſwertgruene bladeren/nochtans worden ſij te-
ghen den Herſt op der ſlincke ſijde bruynroot. Ende is onvruchtbaer.

Plaetſe daerſe waſſen.

De twee geſlechter oft manieren van Veyl/te weten dat ſwert/ende
dat cleyne/waſſen hier te lande. Dat ſwert vindtmē oueral aende muerē.
Dat cleyne cruypt inde boſſchen langs der eerden/onder dat mos/ende
climpt ſelden hooge op. Den tijt.

Dat Veyl is ſomer ende winter gruen. Maer inden ſomer ſo vindts
u iij men

D men sijn bloeyfel ende vruchten.

Die natuer ende complexie.

Dat Veyl heeft een contrarie natuer/want eens deels trecket tsamen/ ende is oock wat scherp. Ende daeromme is sijn substantie wat grof en de cout/en oock wat werm / also wi sulcx in den Latijnschen boeck vande cruyden breeder hebben gheallegeert.

Cracht ende operatie.

Veyl is den zenuwen wat schadelick. De bloemen gedrooghet ende gepuluerizeert/ende ontrent een drachma swaer met wijn ingenomen/ genesen dat root melizoen. Alsmen vande bloemen met was een plaester maect/ so sijn sij goet om op brant te leggen. De ionge teeder bladerkens met azijn ghesoden/ oft row met broot ghestampt/ ende op de milte gheleyt / gheneeft die ghebreken derseluer. Dat sap vande bladeren ende besien met azijn ende olie van Roosen ghemengt / beneempt de pijn des hoofts/alsment daerop leyt. Ende is oock goet tot pine inde ooren/datment daerin doe als si sweeren. De besien gestooten/en dat sap van dien opt hooft gestreken/maect swert hayr. De bladeren in wijn gesoden / sijn goet tot alderhande wonden ende vlceration / alsment daerop leyt oft daermede wascht. Desgelijcx so verdriuen sij de plecken int aensicht / ende hebben groote cracht om den brant te genesen / als sij gesoden worden/ ende daerop geleyt. Een drachma van desen besien met wijn ingenomen en ghedroncken/lossen den steen. Vochtans en salmen die den vrouwen niet ingeuen/want sij maken die onvruchtbaer. Den steel vande bladeren met huenick bestreken/ende inde moeder ghedaen / brengt den vrouwen haer maentstonde. Dat sap vande bladeren inde nuese gedaen / verdrift den stanck daerwt / ende suyuert de sweeringen die daerin sijn. Dat sap dat wt dat Veyl loopt ende druypt/veriaecht de luyfen/ende dat hayr in alle plaetsen so waermen dat strijckt. Dat sap vander wortel met azijn gedroncken / is goet voor de gene die van veninich gedierte gebeten sijn. De besien van wit Veyl twee oft dri in Meede met azijn gedroncken/ia gen de wormen wten line. Dit selue doen sij oock alsment se stoot ende op den buyck leyt. Men vindt dat de drinckvaetkens diemen vande wortel van Veyl maect/de miltsuchtighen ghenesen.

Van Kersen.

Cap. CLXI.

Den naem.

A Kersen heetmen in Griecx ende Latijn Cerasa/ na de stadt van Cerasunte / van daer sij eerst in Italien ghebracht sijn / ende van daer voorts in ander plaetsen.

Geslecht.

De Kersen sijn veelderhande. De eerste sijn ront/licht root ende suet/en die heetmen Spaensche Kersen. De andere sijn van faetsoene

Vsaetsone desen ghelijck/maer sij sijn different van coluere/want sij sijn bruynswert/ende sijn oock veel suerder dan de Spaensche Kersen/ende men heetse Kriecken. De derde sijn veel cleynder ende langachtiger/ende en sijn niet heel rondt/ende sommighe van dien sijn root/ende sommighe bruyen/ende die heetmen tot sommighe plaetsen sonderlinge Kersen/oft cleyen Kersen. Ende Kersen is haren rechten naem/ghenomen wten Latijne Cerasa.

Saetsoen.

Den Kerseboom heeft ghenoech bladeren ghelijck den Nisselboom/maer sij sijn herter ende breeder/ende rondt somme gekertelt. Sijn schors is effen en cael/wit ende swert door een. De bloemen sijn wit/ghelijck de bloemen van Sleen. Die vrucht is bleekroot/oft bruynswert/en is ront oft langachtich.

Cerasa.

Kersen.

C Plaetse haerder wassinge.

De Kersen sijn seer ghemeyn/ende wassen in alle hoven/nochtans vintmen de cleyen Kersen oock inde bosschen/ende sonderlinge op waterachtighe berghen.

Den tijt.

De Kersen bloeyen inde Lenten in middelen tijt oft corts na den Sleen. De vrucht wordt rijp in Junio ende Julio.

Natuere ende complexie.

D De Kersen en hebben niet eenderley natuere ende complexie. De suete als sij noch versch sijn/soo verwermen sij een luttel ende vernochten. De suere ende ampere/die vercoelen ende drooghen.

Die cracht ende operatie.

De suete ende rijpe Kersen maken eenen saechten camergancf/maer sij en sijn niet goet noch bequaem voor een vochtighe maghe. Maer die ampere sijn seer goet voor een vochtighe maghe. Plinius scrijft/als yemandt des morghens vroech/als den daw noch daerop leyt/de Kersen met de keernen gants inslickt/soo maken sij seer goeden camergancf. De gomme die men aen den Kerseboom vindt met wijn ingenomen/en ghedroncken/is goet tot oude hoesten/het maect een saechte keele/en lust tot eten. Het maectt oock schoon van vel oft huyt/ende maectt scherp

gesichte. Dese gomme in wijn gedroncken/is goet voor de ghene die den steen hebben. Met azijn gemengt sijnde/is sij goet voor de ionge kindere om dat root ionck te verdriven/als ment daerop strijct.

Van blauw Cozenbloemen.

Cap. CLXII.

Den naem.

A Blauw Cozenbloeme die wort van Plinio geheeten Cyanus/om der coluer wille die dese bloemen hebben. Som- mige heetense Baptifecula / oft beter Blaptifecula/also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Haetsoen.

* Cyanus. Blauw Cozenbloemen.

De blauw Cozenbloeme heeft eenen gecanten steel/en sinael/scherpe/asch- verwighe bladeren. De bloemen sijn schoon hemelblauw/ende wassen wt cleyn/rode/rouwe/geschelferde knop- pekens/ende na dat sij ghebloeyt heb- ben/so sijn sij binne vol wits hayrach- tichs saets. De wortel is lanck/houdt achtich ende veeselachtich.

B Plaetse haerder wassinghe.

Dit cruyt is ghemeyn/ende wasset int cozen.

Den tijt.

Het bloeyt meest in Junio ende Ju- lio/ende is seer lieflick om aensien. En de hoewel dat dese bloeme gheenen rueck en geeft/nochtans so maect men daer oock cransen ende hoeyen af.

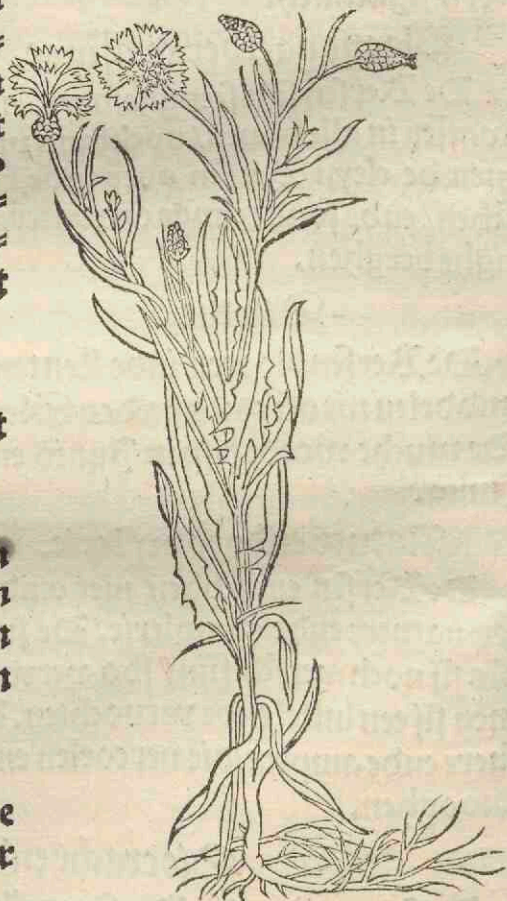
Natuere ende complexie.

Dit cruyt is cout van natuere/ende drijft achterwaerts/also men dat mer- cken mach aen sijnen sinaeck.

Cracht ende werckinge.

C Dese blauw Cozenbloeme is wtneemende goet tot hittige roode oogen/ ende tot alle ander ontfteken inflammationen / als inense stootet ende daer- op leyt. Si is oock goet tot quade rottende gaten/wonden/ende vlcera- tien/als inense stootet/ende dat sap daerwt perst/ende daerin doet. Oft dat men die droocht ende puluerizeert/ ende dat poeder daerinne stroyt.

Van Akenyn.

Den naem.

Ayeuyn heetmen in Griecx Crommyon / ende in Latijn Cepa / en also wordet noch op den dach van heden inde Aposteke ghenoept.

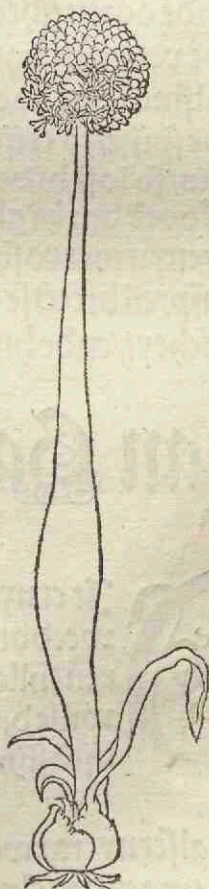
Gheslacht.

Daer sijn veel manieren ende gheslechten van Ayeuyn / ghelijck als Theophrastus ende Plinius vertellen / ende noodeloos ware hier te verhalen. Maer den Ayeuyn die hier te lande wast / is som groot / som cleyn / ende sommighe van coluer root / sommighe wit / sommighe rondt / ende dander lanck. Maer de beste dat sijn deronde / ende die root sijn.

Maetsoen.

Ayeuyn heeft bladeren schier gelijck Zoock / die sijn binnen hol / de stelen oft pijpen sijn rondt / ende die crughen int sop ronde bollekens met dunne witte vellekens ouertrocken / die breken met der tijt op / ende daer wt cruypen bleeck witte / ghesterrede bloemkens veel bij een. Dese bloemkens worden cleyne knoppkens oft bollekens / ende in elck van dien liggen twee oft drij swerte ghehoeckte greynkens besloten. Die wortel is rondt ghelijck een cleyn bolleken / ende dat sijn binnen veel dunne schelseringen oft vellekens / waer af de buytenste dunne / teeder / ende rootachtich sijn. Aen dit bolleken hanghen int opperste cleyn witte vee selinghen ghelijck als hayr.

Crommyon. Ayeuyn.

Plaetse sijnder wassinghe.

Ayeuyn wast geerne in vet / morw / ende vocht eerdrück. Ende men set ten oueral inde houen.

Den tijt.

Den Ayeuyn saeytmen inden Meer te / ende hij bloeyt meest in Julio. Ende daerna volgt dat swert saet. Den rijpen Ayeuyn trecktmen ghemeynlick wt der eerden ontrent S. Barthelmeus dach.

Natuer ende complexie.

Den Ayeuyn is werm inden vierden graedt / ende van groue substantie / ende sonderlinghe als men dat sap daer wt dowt oft perst.

Cracht

D

Cracht ende operatie.

De lange Ayeuynen sijn scherper dan de ronde/deroode meer dan de witte/de drooge meer dā de groene/de rouwe meer dā de gesodē. Nochtans biten alderhande ayeuynen/sij maken inflatien oft wint/sij maken appetijt om eten/sij scheyden/sij maken dorst/ende reynigen. Si maken saechten camerganck. Alsinen die schelt ende in olie leyt/ende daerna tapkens daeraf maect/ende int fundament doet/so oepenen si de speenen/ in Latijn gheheeten Hemorrhoides. Dat sap wt Ayeuyn ghedowt/ende met huenick ghemengt/ende inde ooghen ghedaen/maect claer ooghen/ende doet dat vel oft schelle af vande ooghen/ende de sterre inde ooghe. Het brengt den vrouwe haer maentstonde/alsment inder vrouwe schamelheyt doet. Men doetet ooc inde nuese om dat hooft te purgeren. Dat sap van Ayeuyn met sout/Wijnruyte ende huenick gemengt/ende daer afeen plaester ghemaect/dat is een costelijcke medicine om te legghen op wonden/die van verwoede honden ghebeten sijn. Dit sap tempert men met azijn/ende inde sonne strijcktment op de witte ende op swerte plecken/die een mensch op sijn lijf heeft om die te verdriuen. Dit voorseyde sap met hinnen smout ghetempert/is goet voor de ghene dien haer voeten opghewreuen sijn vanden schoen/alsmen een salfen daeraf maect.

*geijgt klaer
maeken* Dat sap inde ooren ghedaen/maect dat een mensch wederom wort hoorrende/ende verdriift dat suyselen int hooft. Het doet dat hayr wederom wassen/alsmen dat hooft daermede wrijft. Alsinen Ayeuyn te veel ghebruycet inde spijsse/so crijcht men pine ende weedom int hooft. Als hi wel ghesoden is/so lost hi de vrine. Als yemandt die sieck is te veel Ayeuyns etet/al eest oock dat hi ghesoden is/so wort hi daeraf seer swaer ende sla-perich. Ayeuyn met rosijnkens ende met vigen gestooten/maect de swees ringhen rijp/en breectse op/alsment daerop leyt. Ayeuyn verteert groue dicke slimicheyt/ende humoren die een mensch in sijn lijf heeft.

Van Halscruyt.

Cap. CLXIIII.

Den naem.

A

It cruyt heetmen Halscruyt/om dattet seer goet is tot weedom ende pijnē inden hals/also wij hierna verclaren sullen. Wij heetent in Latijn Campanula/om des wille dat sijn bloemen den schellen oft clockkens gheleijck sijn.

Geslecht.

Dat Halscruyt is tweederhande/groot ende cleyn. Dat groot wast seer lanck/maer dat cleyn is veel corter. Dat onderscheet van beyden is licht om mercken wt de gheseltheyt ende figure.

Maetsoen.

Dat groot Halscruyt heeft eenen viercanten/hooghen/rouwen/ende rooden

Vrooden steel. De bladeren sijn row/swertgruen/achter breeet/ende voor
scherp/rondtomme ghekerfelt ghelijck de bladeren van Metelen. Sijn
bloemen dat sijn purpuren cloekens/die hanghen bouen int sop deene
neffens dandere/ende van faetsoene ghelijcken sij de cloekens van Ra-
poncelen/maer si sijn meerder. Dit worden ronde hoofdekens/ghelijck
als ghesloten bollekens/ende die sijn ghevult met cleyn graw sadeken.
De wortel is wit/en in een ghevlocht-
ten. Dat cleyn Halscruyt is den groo-
ten gelijc van stelen/maer het en wast
niet soo hooghe/ende daerom heetet
oock cleyn Halscruyt. De bladeren sijn
wat smaelder/ende seer narw gheker-
felt. Sijn cloekens sijn Violetver-
wich/ende hanghen aent sop veel va-
ster bij een ghedronghen dan aen dat
groot Halscruyt. Beneden tusschen
de bladeren hangen somtijts een bloe-
Eme oft twee bij een. De wortel van dit
Halscruyt is dunner/ende heeft veel
veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat groot Halscruyt wast geerne
bij de tuynen ende heggghen/die bi dor-
re weyden ende beemden staen. Dat
Cleyn wast hier ende ghinder inde
beemden.

Den tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen meest
in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Beyde dese Halscruyden trecken te samen/ende drooghen oock oner-
mids dien.

D

Cracht ende operatie.

Halscruyt in water ghesoden/ende inden mondt ghehouden oft ghe-
gorgelt/gheneest alderhande ghesweer binnen den mondt. Dese cruy-
den sijn oock anders goet tot alle wonden ende vlcerationen/
ende sonderlinghe tot sweeringhen inden
mondt/also als voorseyt is.

Van Ca

Ceruicaria. Halscruyt.

Van Calaminthe.

Cap. CLXV.

Den naem.

21

Semeret dat dese Munte/daer wij hier af spreken / dijer-
hande is/ende elck hebbende haren besonderen naem / soo
heb ick die na t Griec ende Latijn Calaminthe gheheeten.

Geslacht.

Driederly Soort

Daer sijn dijerley geslechten van Calaminthe/ghelijck
wi hiervoor verclaert hebben. Deerste heet Cattermunte oft Cattercruyt/
om dat haer de Catten geerne daeraen wriuen/ende sij wast gheerne op
steenachtige plaetsen. Dander heetmē wilde Poley. De Apotekers hee
tent schier al Calamentum/ende is de rechte Nepte. Dat derde gheslecht
is de wilde Munte ghelijck/ende men noemet geel Munte/om sijn gheel
bloemen wille.

23

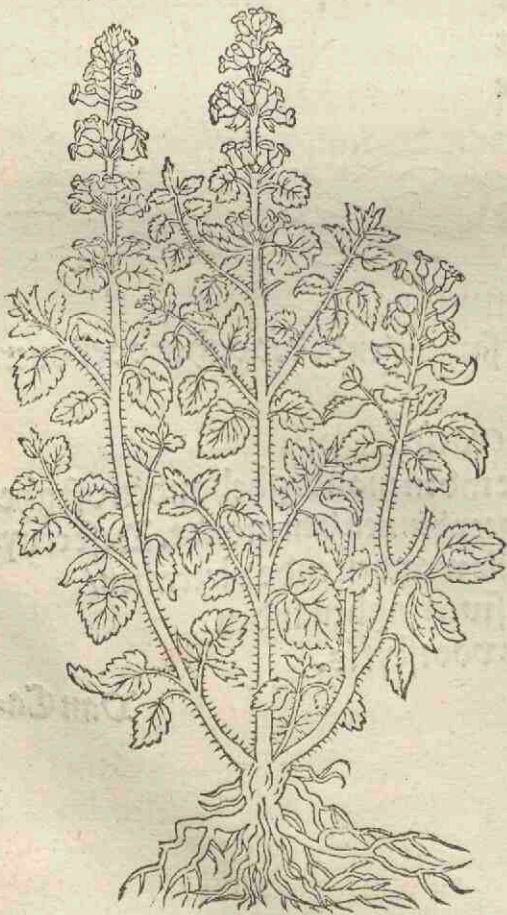
Haetsoert.

Dat eerste geslecht heeft eenen viercanten rouwen steel. De bladeren
sijn den Basilicom wat ghelijck/witachtich/rontsomme ghefertelt ghe-
lijceen sage. De bloemē sijn purpurverwich / eē luttel met wit bespraeyt.
De wortel is seer veeselachtich. Dat ander is den eersten gelijc van stele/
anders ist van bladeren ende bloemen der Poley gelijck/ nochtans sijn
de bladeren veel grooter. De wortel is lanct/en daer hangen langhe ve-

Calamintha.

Nepte

Pulegium syluestre. Wilde Poley.

sen aen.

Van Calaminthe.

Cap. CLXV.

Geel Munte.

Esen aen. Dat derde heeft oock eenen hayrachtighen steel / ende is de wilde Munte seer gelijk / en heeft langhe bladeren. Het is van stelen en tacken groo- ter dan de twee voorghenoemde gheslachten / maer niet so crachtich. Sijn bloemen sijn geel / ende van faetsone sijn sij den bloemen van S. Jacobs cruyt seer gelijk. De wortel is houdt- achtich ende veeselachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat eerste geslechte wast geerne op rouwe ende steenachtige plaetsen / ende sonderlinghe op de berghen. Dat tweede wast op de heyden ende op ackers. Dat derde wast ghemeynlick aen waterachtighe plaetsen / ende som tijts ontrent de tuynen.

Den tijt.

De Calaminthen bloeyen in Junio / ende meest in Julio.

Natuer ende complexie.

De Calaminthen sijn werm ende drooge schier inden derden graedt / also wi sulcx in Latijn breeder verclaert hebben.

Cracht ende operatie.

De bladeren vande Calaminthen vseert men sonderlinghe. De wortel en is nergent toe nut. Dese bladeren ghesoden en ghedroncken oft ghestooten / sijn goet voor de ghene die van nateren ende ander veninich gedierte ghebeten sijn / als mensche also daerop leyt. Ghesoden ende ghedroncken sijnde / lossen sij de vrijne / ende brenghen den vrouwen haer maent- stonde. In wijn ghesoden ende ghedroncken / contrarieren sij den venijne. In deser manieren sijn sij oock goet geseert voor de gene die de geelsucht hebben. Si dooden de wormen / als mensche met huenick ende soudt inneempt. Van ghelijcken doen sij oock / als sij row oft gesoden / gestooten ende daerop gheleyt worden. Si sijn goet ghegheten vande Lazari- sche menschen / als sij rensel van melck daerop drincken. De bladeren ghestooten / ende op de moeder gheleyt / brenghen den vrouwen haer maent- stonde. Si veriagen de nateren / so waer ment bernt oft stroyt. In wijn ghesoden / oft row ghestooten / leyt mensche op swerte litteeckenen / om die wit te maken / ende doen de placken vergaen die een mensch aen sijn lijf heeft. Dat sap vande bladeren inde ooren ghedaen / doodet de wormen die daerin sijn. De bladeren ghedroocht ende ghepuluerizeert / ende met Meede inghenomen / doen den mensch sweeten / ende maken drooghe

r vant

voor rilling
der kooft

Van lijue. De bladeren in olie ghesoden/ ende buyten opt lijf ghestreken/
sijn goet tegen dat schudden oft rijeren vander Cortse. Sij zijn oock wt
nemende goet voor de ghene die dat Sciatica hebben / als men se in deser
manieren vseert ende daerop leyt. De Calaminthen zijn goet voor de ge
ne die niet wel adem en hebben. Dat sap stelpt dat bloeden wt den nuse
se/ als men daerin doet.

Van Gerste.

Den naem.

Eerste heet men in Griecx Cithre/ ende in Latijn Hordeum.
Ende dien naem duert oock noch inde Apoteke. Doortijts
plachment inde spijse te vseren.

Geslecht.

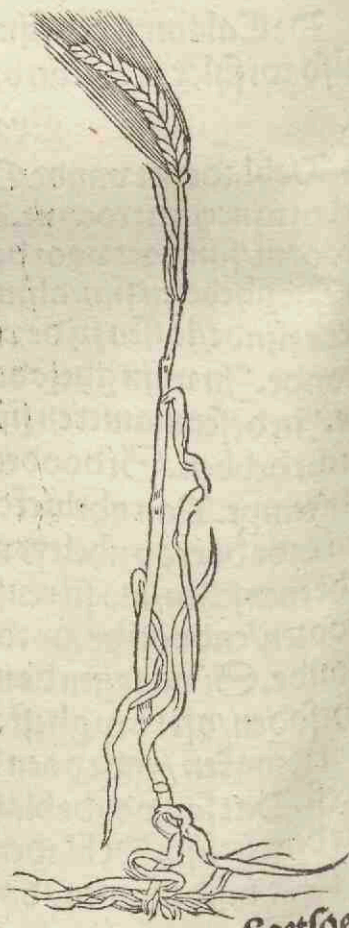
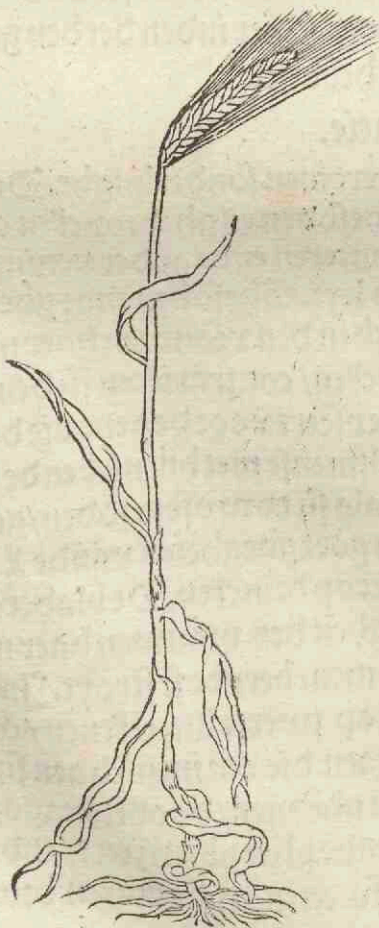
Men vindt tweederhande Gerste / groote ende cleyne.
De groote Gerste/ oft winter Gerste heeft groote cudsachtige aren / en
de elck are heeft som vier/ som sesse/ ende sommige acht streken/ ende ouer
mids desen heet si in Griecx Polystichum. De cleyne Gerste/ oft somer
Gerste en heeft maer twee streken / ende daerom heet sij in Griecx Disti
chum. Anders zijn sij malcanderen ghelijck.

Hordeum polystichum.

Hordeum dystichum.

Winter Gerste.

Somer Gerste.

Faetsoen.

B

Haetsoen.

Gerste heeft eenen stroohalm gelijk de Terwe/maer niet so sterck/en is cleynder/hebbende vijf/sesse/ende somtijts meer knoopen. De bladeren die aenden halm staen sijn slecht/row/ende breeet. Si climpt op sonder bloeyfel tot dat de are ghewassen is/ende haer corenkens ligghen in rouwe vellekens ghesloten. De vlimmen vande aren sijn scherp. Die wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

Gerste wast gheerne in vette eerde.

Den tijt.

Op den seuensten dach na dat de Gerste ghesaeyt is/so cruypt sij ghemeynlic wt/also dat elck Gersten corenken twee hoofdekens cruycht/aen elcken punt een. Dat eerste draget de wortel/en wilt nederwaerts wassen/ende dat ander draecht den halm. Sij wordt rijp/ende wort in gedaen in Augusto.

C

Die natuer ende complexie.

De Gerste vercoelt ende droocht inden eersten graedt.

Die cracht ende operatie.

De Gerste voedet min dan de Terwe. Gersten meel met Vijghen in huenick ghesoden/dat leytmen op swellingen ende sweeringhen/om die te verteeren ende doen vergaen. Als sij met peck/hers/ende duyuenmest ghemengt wort/so vermorwt si alderhande herdt gheswel. Gerste met Roomsche Steenclauer/ende bollekens van Suelsaet/op de sijden gheleyt/doet de pine vergaen. Met Lijnsaet/Fenogreco/ende Wijnruyte/ghemengt sijnde/verdrijft sij de inflatien ende windt des buycx/als men se daerop leyt. Si maect de clieren ende croppen ondert caeckbeen rijp/als sij met morw peck/olie/was/ende vrine van een ionck kindt gemengt wordt/ende ghelijck als een plaester daerop gheleyt. Si stopt den loop des buycx/als sij met rooden wijn oft wilde Peeren/oft Braembesien/oft schellen van Granaetappelen ghemengt wort/ende daerop gheleyt wort. Si is goet tot dat heet Podagra/als sij met Queden/oft azijn gemengt wort/ende daerop geleyt wort. Sij is goet tot Malaetscheyt oft Lazarie/als sij in scherpen azijn ghesoden is/ende een sopken oft moes daeraf ghemaect/ende werm daerop gheleyt wordt. Sij is goet tot de vloet der humueren die inde ioncturen gaen/als sij met azijn ghemengt ende daerop gheleyt wort. Gerste met Venckel saet ghesoden/ende ghedroncken/vermeerdert/ende brengt den vrouwen dimelck in haer borsten. Met huenick ende azijn ghemengt sijnde/verdrijft sij dat sproet wt den aensichte. Gersten meel met azijn gemengt/is goet voor vercrompen leden/als dat werm daerop gheleyt wordt.

f ij Van Sas

Van Saffraen.

Cap. CLXVII.

Den naem.

A.

Affraen heetmen in Griecx ende Latijn Crocus / en dien naem duert noch op den dach van heden inde Apoteker. Den oorspronck van desen naem staet int Latijn verclaert.

Haetsoen.

Saffraen heeft seer smale / grasachtighe langhe bladeren. Syn bloeme is naect purpurverwich / ende ghelijck de bloeme van Tijdeloose / ende elck bloeme heeft ses bladeren. Inde midden van elck bloeme vindt men dat bloetroode Saffraen / ende is ghelijck een smael tongesten met drii vlimmekens wassende tusschen dander gheel tapkens. Dese bloemen sijn sonder rueck / maer den Saffraen brengt eenen lieflijcken rueck met hem. De wortel is ghelijck eenen ronden grauwen Ayeuyn bol / ende daer wassen viif oft ses ionghen neuen.

Crocus.

Saffraen.

B.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den besten Saffraen / also die oude meesters hebben bescreuen / wast op den berch Coryco in Cilicia ghelegen / ende door dien wort hi ooc Coryceus gheheeten. Ende daerna die op den berch Olympo in Lycia wast. Na desen die wt der stadt Aetolie Aegis gheheeten / ghebracht wort. Nu wort den Duytschen Saffraen / dien ontrent Wien in Oostenrijc wast / bouen den Orientschen en alle andere ghepresen. Anders wort den Saffraen oock tot veel plaetsen in Duytschlant geplant.

Den tijt.

C.

Den Saffraen brengt sijn bloemen / ghelijck als de Tijdeloose / eer voorts dan de bladeren. Want int beghinsel vanden Herft comen sijn naecte purpurverwige bloemkens wtgeslopen / ende dat duert ontrent een maendt lanck. Men moet op de bloemen oock wel acht nemen / dat si niet en bederuen. Ende also haest als die vergaen / so comen de bladeren daerna wtgecropsen / en die bliuen den winter door tot inde Mey gruen ende ongheschendt / daerna worden sij geel ende verwelcken / dat men se inden somer niet meer ghespueren en can. Inden somer veriongen haer de Saffraenbollen. In dat derde oft vierde iaer sijn sij rijp ende tijdich om wt te granen / ende dat is ontrent S. Jan Baptisten dach / ende die droocht

Van Saffraen.

Cap. CLXVII.

D droocht men daerna inde lucht / ende worden sonder Sonne ghehouden tot in Augusto / en als dan worden de bollen van den nieuwen schuete diep in een redelick goet morw eerdt rijck rijghelinghe gheleyt.

Natuer ende complexie.

Den Saffraen is werm inden tweeden graedt / ende drooghe inden eersten.

Cracht ende werckinge.

Den Saffraen vermorwt / maect rijp / ende treect redelick te samen / hij lost de vrijne / ende maect een goede verwe. Men drincken met sueten wijn / om niet droncken te worden. Si is goet tot loopende en druypende ooghen / als hij met vrouwen melck ghemengt / ende daerop ghestreken wordt. Saffraen treect den mensch tot lust om bij slapen. Hij vercoelt de hitte / ende sonderlinge wildt vier. Maer men behoort den Saffraen met maten binnen inne te nemen. Want Dioscorides scrift / dat dri drachma Saffraens met water inghenomen / den mensch dooden. De wortel in sueten wijn ghedroncken / lost de vrijne. Den Saffraen verteert alle rijpe ghebreken / ende sonderlinghe vande ooghen / als hij met een ey ghetempert / ende daerop gheleyt wordt. Saffraen inde spijsse ghenut / is goet voor een crancke ghequetste maghe / want hij maect goede digestie. In deser manieren ingenomen / is hij goet voor de borst / leuer / longen / nieren ende blase. Saffraen doet den mensch wel slapen. Ende oepent alderhande verstophthet. Ende is goet teghen den hoest / ende corthet van adem. Saffraen met melck / olie van Roosen / ende Opio ghemengt / is seer goet tot weedom ende pijn der voeten / als men in deser manieren met doecken daeromme slaet.

Van wilde Mercuriael.

Cap. CLXVIII.

Den naem.

Aldt Mercuriael heet men in Griecx Cynocrambe / oft Cymia / oft Linozostis agria / in Latijn Canina brassica / ende sylvestris Mercurialis. Sommighe heetent oock na den Griecschen naem Hondtskoole.

Geslacht.

De wilde Hondtskoole oft Mercurialis is oock van tweederhande sorten ghelijck als de tamme / te weten manneken ende wijfken. Ende si en hebben anders gheen onderscheedt dan int saet. Want dat saet van dmanneken dat sijn twee ronde greynkens / ghelijck als twee kulekens. Maer tsaet van dat wijfken is nauw tsamen ghedronghen / ghelijck als cleyndruyfskens.

Gaetsoen.

De wilde Mercuriael heeft eenen steel / die en is niet bouen een spanne
r in hooghe/

V hooghe / ende is teeder ende witachtich. De bladeren van dit cruyt sijn den tammen Mercurialis gelijk / maer dese sijn wat grooter / ende staen euen verre van malcanderen. Dat saet van dmanneken / dat staet tusschen de bladeren / ende dat sijn twee ronde greynkens ghelijck als twee cullekens neffens malcanderen / ghesloten in cleyn vellekens. Naer tsaet van dwijfsken dat is opghehoopt ghelijck als cleyn druyskens / bij een staende op een cleyn steelken / dwelck tusschen de bladeren wtwaest. Ende als die rijp worden / so springt daer ront blaw saet wt. De wortel is seer vol veeselinghen / ende vliddert hier ende daer.

Vlaetse sijnder wassinghe.

Den wilde Mercuriael waest geerne int wilde. Men vindt dit cruyt oock somtijts op hooghe bergen / ontrent tuynen / heggen ende haghén.

Den tijt.

Den wilden Mercuriael bloeyt in den April / ende brengt sijn vrucht oft saet voorts inden Mey.

Natuer ende complexie.

De wilde Mercuriael cruyde smaeken ghelijck als haer saet / ende ouermids dien sijne van een natuere ende complexie.

Cracht ende operatie.

De wilde Mercurialen / als men se etet gelijk als ander gruen cruyden / so laxeren sij den camergancck. Als men se in water siedt ende drincket / so purgeren sij de galle / ende dwater dat binnen int lijf leyt / ende sij iaghen ende driuen dat wt. In somma / beyde dese sorten van Mercuriael / hebben sulcke operatie gelijk als den tammen Mercuriael / daer wi hierna af scriuen sullen.

Den naem.

De cruyden daer wi hier af spreken/ worden van Theophrasto geheeten Colutee/ om des wille dat sij malcanderen ghelijck sijn/ ende sonderlinghe van bladeren.

Geslecht.

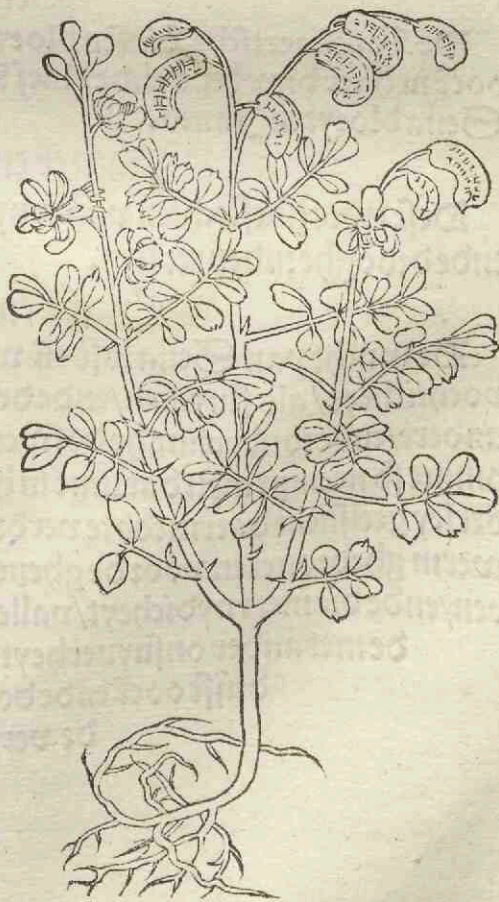
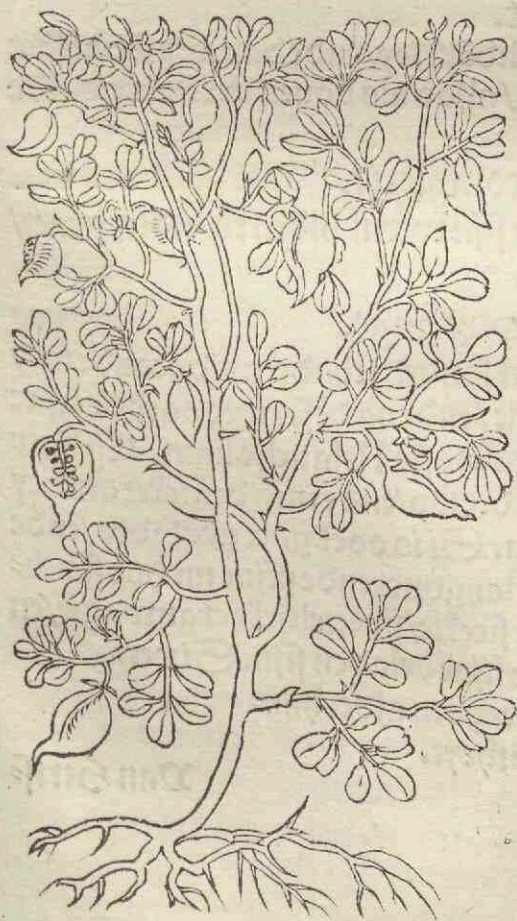
De cruyden daer wi hier mentie af maken/ sijn twee derhande. Deen wort sonderlinge van Theophrasto bescreuen/ en Colutea geheeten. Dit cruyt en is inde Apoteke niet bekent/ te sommige plaetsen heetment Lombaertse Linsen. Dat ander wort van Actuatio Sena ghenoempt/ ende also heetment oock inde Apoteken/ want daer wort dit gheslecht van cruyde seer ghevseert. Ende also mogen wij dat oock in Duytsch heeten. Dat onderscheedt van dese twee cruyden sullen wij hierna int langhe verclaren/ als wij scrijuen sullen van haer gheseltnisse oft faetsoen.

Faetsoen.

De Lombaertsche Linsen is een ghewas / dat wordt binnen vier iaren ghelijck als eenen boom / ende heeft veel cleyne teeder tacckens. Sijn bladeren sijn den Boekchoren / Fennigrecum / seer ghelijck. De

Colutea. Lombaertsche Linsen.

Sena. Sena.

f iij bloemen

De bloemen sijn eens deels ghelijck den bloeysele van Brem oft Erweten/ ende sijn van coluer geel. Ende als de bloemen vergaen / so wordet een hawken ghelijck als een blaesken / dat is so claer datmen daer door siet/ ende sij sijn opgheblasen. Ende als men se metter handt in stucken dowt/ so craken sij ende maken een gheluyt. In dit blaesken leyt dat saet/ dat is swert ende herdt / ende van saetsone den Linsen niet onghelijck / maer het heeft den smaect van Erweten. De wortel is seer houdtachtich. Sena is van bladeren den voorghenoemden Lombaertschen Linsen seer ghelijck/ wtghescheyden dat sij een luttel grooter oft breeder sijn. De bloemen sijn oock geel/maer sij sijn anders ghesaetsoneert/dan de bloemen vande Lombaertsche Linsen/ want sij sijn grooter ende bleeckgeelder van coluere. Elck bloeme heeft vijf bladeren / die doen haer een luttel open van malcanderen / ende en maken nochtans gheen perfecte sterre / ende int midden van dier wast een cleyn crom hawken wt / ende als de bloemen afvallen / so wort dat hoe langher hoe grooter / ende wordt oock int leste breedt/maer niet so seer opgheblasen als aen de Lombaertsche Linsen/ende sij sijn crom gelijk als een half mane. In deselue hawkens leyt dat saet/ dat is grawachtich ende langachtich/bijna gesaetsoneert ghelijck een hert. De wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese gheslechten van cruyden plandtmen inde hoven.

Den tijt.

De Lombaertsche Linsen bloeyen inde Mey/ ende dan wast dat saet oock in haer hawkens ende blaeskens/ alsoo als bouen verclaert is. De Sena bloeyt in Junio.

Natuer ende complexie.

Dese twee gheslechten van cruyden sijn warm inden tweeden graet/ ende drooghe inden eersten.

E

Cracht ende werckinge.

De vrucht van Sena lost en worpt sonder schade wt de coudetaey vochticheyt / als sluymen/ende de galle / ende na dese twee oock de twee andere/ende sonderlinghe de swerte galle oft Melancholiam. En daer omme so neemt men dat inne in hoendersop/ende men drincket om beyderley geelsucht daermede te verdruiuen. Si is oock goet ghesoden/ende warm ghedroncken voor de ghene die langduerende pijn int hooft hebben/ende die met ruydicheyt/vallende sieckte/smettelijcke crauwagie/ende met ander onsuuerheyt van lijue beladen sijn. Si ver-

drijft oock ende doet vergaen alderhande verstoptheyt.

Van Hertse

Den naem.

A En Hertshoren / Craeyen / oft Rauenvoet wordt in Griecx geheeten Coronopus ende Astrion / ende in Latijn Pes cornicis / ende Sanguinaria. Het is inde Apoteke onbekent. Maer om des wille heetment ooc Craeyenvoet oft Rauenvoet / om dat de bladeren van desen cruyt de den voeten oft clauwen van craeyen een luttel ghelijck sijn. Sommi gheheeten dit cruyt Herbam stelle / ende Cornu cerninum. Ende de rede ne van dese namen staen alle inden Latijnschen Herbario verclaert. In Vlaenderen heetmen dit cruyt Grauinne / ende Grauinnecruyt.

Haetsoen.

B Hertshoren is een cruyt deken dat leyt eens deels op deerde. Sijn bladeren sijn sinale ende lanc / ende hebben bouen cleyn schuettens / die sijn ghesaetsoneert gelijk als de clauwe van een craeye. Ende in dien dat die schuettens niet en warē / so en souden sij den bladeren van Vloocruyt niet onghelijck sijn. Sijn stelen sijn rondt ende harich / en daeraen wassen cleyn / geel / gheerde bloemkens / ende als die afvallen so brenghet sijn saet voort / dat is seer cleyn / van saetsone gelijk cleyn vloykens / oft ghelijck tsaet van Psyllium / ende noch veel cleyn der. Sijn wortel heeft veel veeselen.

Coronopus. Hertshoren.

C Plaetse daert wast.

Dioscorides scrijft dat dit cruyt op ongheworde eerde wast / aenden wegen / ende aende huysen. Maer so veel als ick daer kennisse af hebbe / soo en wasset hier te lade / dat is / in Duytschlandt / niet van hem seluen / maer men moetet inde hoven planten. In Brabant ende Vlaenderen wasset al om bij den weghen in sandachtighe eerde.

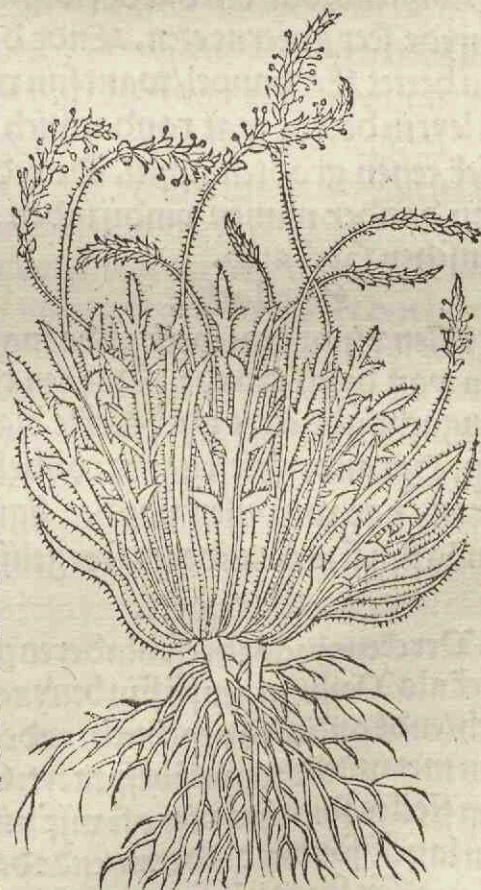
Den tijt.

Hertshoren bloeyt in Junio / ende daerna so brenghet sijn saet voort in sijn lange toortkens oft aertkens / gelijk den Wechbree.

Natuer ende complexie.

Die wortel van dit cruyt adstringeert / oft trecket te samen / ende drooghet.

Cracht

D

Cracht ende operatie.

Dit cruyt siedtmen/ende men coket/ende men etet inde spijse ghelijck ander gruen cruyden. Sijn wortel stopt den loop des buycr/alsinense inde spijse nuttet. Ende sulcx doet si veel crachtelijcker/alsinense inde aschen bradet. Voorts en hebben de oude Medicijnmeesters niet meer gescreuen vande operatie ende werckinge van desen cruyde.

Van Verckensbroot. Cap. CLXXI.

Den naem.

A

Verckensbroot oft Sueghenbroot/dat heeten de sommi ghe Eerdappelen. In Griecx heetet Cyclaminus ende Ichtyotheron/ende in Latijn Rapum/Tuber oft Umbilicus terre. Inder Apoteken heetet Cyclamen/Artanita/en Panis porcinus. Maer daerom heetmen dit cruyt

Swijnenbroot/om dat de swijnen ende verckenen de wortel van desen cruyde seer gheerne eten. Ende daerom heetet Eerdappel/want sijn wortel leyt in deerde wat rondachtich gheelijck eenen grooten appel. De redene van dander namen vindij inden Latijnschen Herbario.

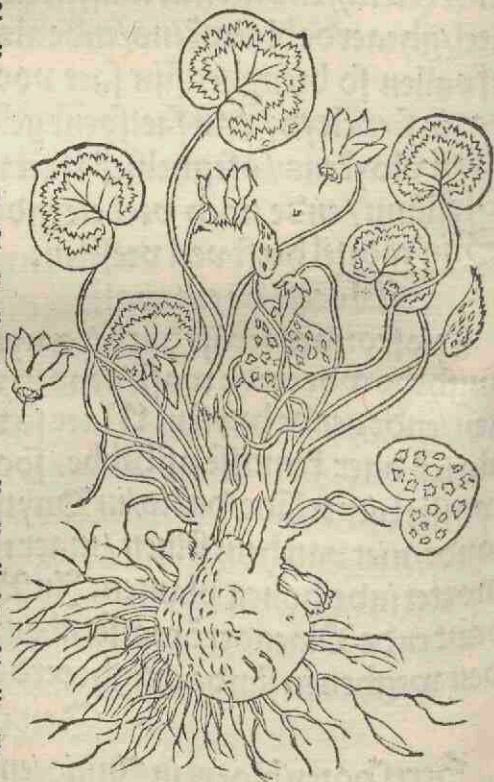
Cyclaminus. Verckensbroot.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande manieren van desen cruyde. Dat een heeft langachtighe ende ghehoeckte bladeren. Dat ander heeft gants ronde bladeren/nae wtwijsen vander figure. Anders sijn si malcanderen seer gelijk.

Haetsoen.

B Verckensbroot heeft bladeren gheelijck als Deelu/maer sij sijn bruyntachtich/ende onder rootachtich/ende bouen met witte droppelē bespraeyt. Sijnen steel is somtijts vier oft vijf vingeren lanck/sonder bladeren/ende daerop wassen schoon lijfverwe oft purpueren bloemen/die sijn van coluer den Roosen niet onghelijck. De wortel is swert/ende sij breydet haer wt gheelijck een Rape.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde de gheslachten van dese cruyden wassen geerne inde lombre/onder

Onder heggen ende haghén/ende sonderlinge onder de boomen/ende in bosschen. Nochtans vindt men se te sommighe plaetsen seer selden.

Den tijt.

Verckensbroot verliest in Augusto sijn bladeren/nae dattet die een gants iaer lanck bewaert heeft/en daerna brenget nieuwe voort/en daer en tusschen brenget de bloemen/die dueren door den gantsen Herst.

Natuer ende complexie.

Verckensbroot is werm ende drooge inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

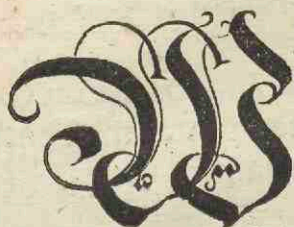
De wortel van desen cruyde gedroocht/ gepuluerizeert/ ende twee oft drij drachme swaer in Meede gedroncken/ iaecht door den camerganck af alle quade slimige vochticheyt/en d'water dat int lijf is. In deser manieren gedroncken/brenghet si den vrouwen haer maentsonde/ende sulcx doet si ooc/als men een tapken daer af maect/en inde vrouwelicheyt stelt. De vrouwe die begort sijn/sullen haer voor dese wortel wachten/noch ooc niet daer ouer scrijden/want si mochten daer af misual crijgen. Alsmen hangt aende vrouwen die in arbeyde sijn/so sullen sij terstont baren/ende vande vrucht verlost worden. In wijn ingenomen ende ghedroncken/is sij goet tegen alderhande dootelic venijn. Als yemant van een natere gesteken oft gebeten is/die sal dese wortel daer op leggen/so geneest hi. Alsmen dese wortel met sueten wijn/oft met water achtigen Meede drinct/so geneest si de geelsucht/maer de gene die dese wortel aldus inneempt/die sal gaen opt bedde liggen/ende hem werm decken/op dat hij sweete. Dat sap van dese wortel inde nuese gedaen/purgeert dat hoost. Alsmen dat sap aen den navel/ende onder den navel op den buyc strijct/so laxeret den buyc/nochtans en salmen dat niet verfoecken aen vrouwen die groot gaen van kinde. Dat sap met huenick getempert/ende inde ooghen ghedaen/verdrijft de sterre inde ooghe/ende maect claer ghesicht. Als yemant sijnen eers darm achter wtgaet/so salmen dit sap met azijn temperen/ende dat daer mede strijcken/so sal hij wederom op sijn plaetse gaen. De wortel maect een cael huyl/en doet de kinder poctens ende de maseren vergaen. Si geneest oock wonden ende quetsuren/als men se met huenick mengt ende daer op strijct. Si maect de milte cleyn/als men daer op leyt. Si verdrijft alle mismaectheyt van aensichte/ende beledt dat wtualen des hayrs. Alsmen se in water siedt/ende de voeten daer in wascht als yemant dat Podagra heeft/so beneempt sij de pijn. Alsmen de wortel hol maect/ende met olie vult/en in heete asschen sedt/ende somtijts een luttel was daer in doet/om dattet redelic dick worden soude ghelijck een salue/so is sij seer goet tot de voeten daer de winter in is. Dit sap van dese wortel strijct men/ende het oepent die speenen/ende verteert de croppen ende clieren/ende alderhande hert geswel.

Van wil-

Van wilden Galigaen. Cap. CLXXII.

Den naem.

A

Wilden Galigaen heetmen in Griecx ende Latijn Cyperus oft Cypirus / ende dien naem duert noch inde Apoteker tot op den dach van heden.

Tsaetsoen.

Den wilden Galigaen heeft bladeren ghelijck als Loock/maer sij sijn langer/minder/ende herter. Sinen steel wast eenen cubitus hooge/ende somtijts oock hooger/ende is drijcantich gehoect/ende int sop wassen cleyn bladerkens / ende tusschen de bladerkens wast dat saet. De wortel is veeselachtich en lancck/in een geschrancelt/ en ter sommige steden rondt gelijck als de Olijuen/en in ander plaetsen cleyn / swert van verwe/goet vā ruecke / en bitter.

Cyperus. Wilden Galigaen.

Plaetse daer hi wast.

B Den wilden Galigaen wast geerne op waterachtige gebowde eerde. Mer hier te lande/so veel als ic weet/en wast hi niet van hem seluen / maer hi moet inde houen geplant worden/also ick ghedaen hebbe met desen die hier gemaelt staet.

Den tijt.

De opperste cleyn bladerkens met dat saet wassen in Junio en Julio.

Natuur ende complexie.

De wortelen vanden wilden Galigaen/diemē inde medicijne gebruyct/die sijn werm ende drooghe / ende en hebben gants geen scherpicheyt.

C Cracht ende werckinge.

De wortel lost de vrine / sij is oock goet voor de gene die den rijfenden steen hebben/ende die dwater laden/gesoden ende gedroncken. Als yemant van nateren gebeten is/so salmen dese wortel sieden/stooten/ende daerop leggen. Sij is wt nemende goet voor de vrouwen/als de moeder opclimpt/datmense werm daerop leg ghe. In deser manieren wordt sij oock gheverseert om den vrouwen haer maentstonde te brengen. Als sij gedroocht en gepuluerizeert is/so stroyt mense int gesweer binnē den mont/oft men tempertse met azijn oft wijn/ende dat strijctmen daerop / ende geneest die sweeringen oft vlceration/al waert oock datse voorts aten. In deser manieren gheverseert sijnde/is sij oock tresselijcken goet tot gheswellen/ende sweerende ghemechte. De wortel

Van Springwortel.

Cap. CLXXIII.

D wortel in water ghesoden ende ghedroncken / is goet teghen den hoest. Dat saet ghedroocht ende met water inghenomen / stopt den loop des buycx / ende der vrouwen maentstonde / also dat Plinius beschrijft / ende maect weedom ende pijn int hooft.

Van Springwortel. Cap. CLXXIII.

Den naem.

A Springwortel oft Springcruyt dat heetmen ooc Schijts cruyt / want het reynicht den mensche onder ende bouen. Ende daerom heetet Springcruyt / om dat sijn saet wt springt. In Griecx ende Latijn heet dit cruyt Lathyrus / ende inde Apoteke Cataputia minor. Deredene van alle dese namen vindi inden Latijnschen Herbario int langhe.

Haetsoen.

Springcruyt heeft eenen bruynen steel / die is een cleyn elle lanck / binnen hol / eenen vinger dick / met langhe vette bladeren besedt / die den Amandelbladeren ghelijck sijn / ende si sijn op deen sijde witverwich. Int sop crijcht den steel veel tackkens ende sijdeschuetkens / die sijn met corte ende cleyn bladerkens besedt / ende sij sijn den bladeren van Holwortel oft Deelu wat gelijck. Ende tusschen

Lathyrus. Springwortel.

B die brenghet sijn vruchten voort / dat sijn gruen nootkens / elck met drij huyskens onderscheyden / ende in elc huysken een corenken / dat is rondt / ende grooter dan de Eruen. Also haest als den nootkens drooghe oft dorre worden / so springen sij wt met een geluyt / van hitte der Sonne. Alsmen die corenkens schelt / so sijn se wit ende suete / maer int leste bernen sij gelijck als den Arum. De wortel is cleyn / en houdt achtich / ende en wort niet gherseert. Dat gantse cruyt is een recht melckcruyt / want den steel / de bladeren / ende al wat daeraen is / dat gheeft overuloedelick wit taey melck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Springcruyt wast geerne op sand achtighe ghebowde eerde. Ende het wast bijna in alle hounen.

Den tijt.

Inden Herst versaempt men dat

y saet/

Es aet/als de nootkens / inde welcke dat saet leyt / wat drooghe oft dorre worden.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden derden graedt / ende vochtich inden eersten.

Die cracht ende operatie.

Sesse oft seuen Springcorenkens alleene / oft met Vijghen oft daden ingenomen / purgeren dat lichaem des menschen door den camerganc / ende lossen de sluymen / de galle / ende dat water. Dat sap van sijn melck heeft ghelijcke operatie / maer tis schadelijcker inghenomen dan de greynen oft corenkens. De bladeren machmen in hoendersop oft in vleeschsop sieden / ende dat drincken / ende heeft ghelijcke operatie. Dat sap salmen meer wtwendich dan inwendich vseren om afte bijten / verbernen ende verteeren de quade weritten / ouertollich vleesch / quade seerichheit / ende dierghelijcke.

Van geel / purple / ende witte

Vilieren.

Cap. CLXXIII.

Den naem.

Leucoia. Steen Vilieren.

2

De Violieren daer wi hier af spreke / die heet men in griec Leucoia / in Latijn Viole albe / oft slechtelijck Viole.

Die Apotekers heetense Cheiri / oft Cheirim in Arabische sprake / want also noemen si dat lieuer dan anders.

Geslacht.

De voorghenomde Violieren sijn drijerhande / geele / bruyn / ende witte. Ende haer onderscheedt comt wt de bloemen / want sommighe van dien sijn geel / dander bruyn / ende de derde wit. De twee leste en hebben anders gheen onderscheedt dan alleenlijck in haer bloemen. Maer de gheele hebben een ander saetsoen van bladeren / alsoo wij hierna verclaren sulen / ende worden in Brabandt geheeten steen Vilieren.

Saetsoen.

De geel Vilierē dat is een groen struycken gelijk als een cleyn boom-

ken /

Van Violieren.

Violæ albæ. Witte Violieren.

Cap. CLXXIII.

Violæ purpureæ. Bruyn Violieren.

Cken/besedt wesende met veel tackens ter syden. Sijn bladeren zijn lancck/
 smal/onghekerft/weeck/ende grawachtich. Int opperste vande tack-
 tens wassen veel bloemen neffens malcanderen/die zijn geel. Elck Dio-
 liere heeft vier bladerkens/die riecken wel so langhe als sij versch ende
 gruen zijn/ghelijck als de Violetten inden Meerte. Als dese Violieren
 afvallen/so comen daer langhe smale hawkens/somtijts eenen vinger
 lancck wesende/die zijn volbreet geel saets. De ander twee gheslachten
 zijn den voorghenoemden Violieren seer gelijk van stelen ende tacken/
 ende de bladeren zijn oock lancck ende smal/maer niet so smal als de bla-
 deren van de geel Violieren/ende sij zijn rondtsomme een luttel gheker-
 telt. De bloemen zijn bruyen oft wit/ende elck Violiere heeft vier bladeren.
Ende als die afvallen/so wordent cleyne scheepkens ghelijck als haw-
Dkens/die zijn een luttel smaelder ende langher/ende staen altijt twee van
 een/ghelijck als een V/dwelck in ghetale vijf beteeckent. Inde hawkens
 vindmen dat saet/dat is dun ende breedt.

Plaetse haerder wassinghe.

De Violieren plantmen inde hoven/sij en wassen niet van haer sel-
 ven/het en sij datmen se sette. Maer die geelen wassen in sommighe plaet-
 sen van sels op de mueren.

E

Den tijt.

De Violieren bloeyen ontrent den Mey / ende sonderlinghe de geele.
Daerna brengen sij haer saet / dwelck men als dan behoort te vergaderen.

Natuer ende complexie.

De Violieren daer wi hier af scrijuen / die maken suuer / ende hebben
een subtiel substantie / ende daeromme is haer natuer ende complexie ge-
necht tot wermtē.

Cracht ende werckinge.

S Onder de voorszeyde Violieren / worden de geele meest ghesceert. De
bloemen van geel Violieren ghedroocht / ghesoden / ende een bad water
daeraf ghemaect / lossen de vrine / en brenghen den vrouwen haer maent
stonde. Alsinen vande voorszeyde bloemen met was een plaester maect /
so leytmen die opt fondament / als dat met clouen wtgebroken is / want
dat gheneest. Met huenick ghemengt sijnde / so ghenesen sij de sweerin-
ghen ende vlceration des monds. Twee drachma van desen sade in
wijn ghedroncken / oft een tapken daeraf ghemaect / ende inde vrouwe-
lickheyt ghedaen / brengt den vrouwen haer maentstonde / ende de secon-
dina. De wortel met azijn ghestooten / is goet voor de ghene die pine en-
de weedom der milte hebben / ende de ghene die dat Podagra hebben /
alsinent daerop leyt. In somma / de andere Violieren hebben oock sul-
cken cracht ende operatie / maer de geele meer dan dandere / also wi hier
voor verclaert hebben. Dat sap van alle Violieren inde ooghen ghela-
ten / reynicht deselue / ende verdriift / ende verteert alle vlekken / ende don-
ckerheyt der ooghen.

Van allerley Patich oft

Peerdieck.

Cap. CLXXV.

Den naem.

A

It cruyt daer wi hier van scriuen sullen / heet in Griecx La-
pathon / in Latijn Rumer / ende inde Apoteke Lapathium.
De oorsake ende redenen van dese namen hebben wij breet
verclaert in onsen Latijnschen boeck vande cruyden.

Geslecht.

Dit cruyt is vierderhande. Dat eerste geslecht heetmen Patich / Peer-
dieck / oft wilde Surckel. In Griecx Orylapathon / ende in Latijn Ru-
mer acuta / ende inde Apoteke Lapathium acutum. Dat ander geslech-
te / dat is tamme Peerdieck / diemen ghemeynlick noempt Patientie / ende
heet in Latijn Rumer hortensis / Galenus heetet Hippolapathum / ouer
mids dien dattet seer groot is. Dat derde gheslachte heetmen Goeden
Heyndrick. Dat vierde heetmen Surckele / in Griecx ende Latijn Ora-
lis / ende inde Apoteke Acetosa.

Saetsoen.

Oxylapathum. Patich.

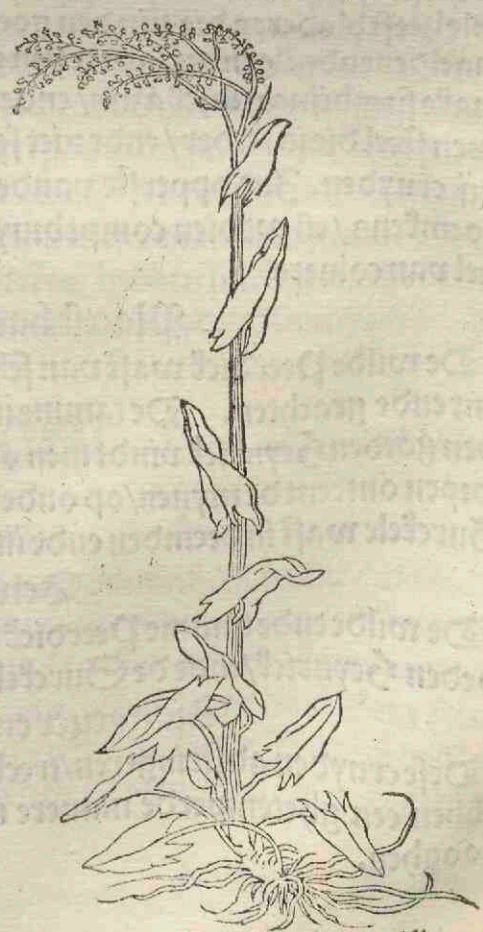
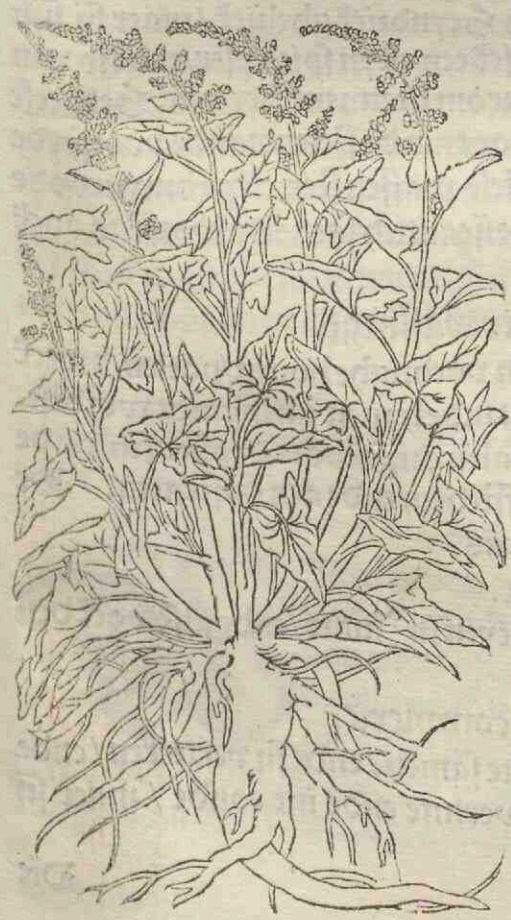

Hippolapathum. Patientie.

Goeden Heyndrick.

Oxalis. Surckele.

B

Faetsoen.

Patich oft Peerdick heeft eenen steel die is rondt/ ende vol ribbekens/ daertoe knoopachtich/hol/ende bruyn. De bladeren sijn herdt/en bouen scherp gelijck als een spiesse. Int opperste vanden stelen wassen veel cleyne bleeckgeele bloemkens neffens malcanderen. Ende als die bruyn oft purpuren worden / so vindtmen drijcantich saet in dunne vellekens besloten/en dat hangt aen seer cleyne steelkens. De wortel is geel. Detamme Peerdick en is den voorseyden cruyde niet seer onghelijck/ nochtans als sij eerst wtcompt/so wordt sij veel rooder met bladerkens ende steelkens / ende is oock veel groter van stelen en bladeren dan de wilde. De bladeren van de tamme die eerst bruynroot sijn ende ghevouwen / die doen haer open / ende worden schoon gruen en seer breed. Ende die ribachtighe steelkens worden somtijts twee oft drij ellen lanck. De bloemkens sijn bleeck geel/ende seer dick op een gedrongen. Dat saet is drijcantich gelijck als des Patichs oft wildt Peerdicks saet. De wortel van desen cruyde is groter / teerder ende geelder dan de wortel vanden voorgenoemden wilden cruyde. Dat derde geslechte/met namen Goeden Heynrick oft Lemmekens oore/heeft bladeren die sijn eens deels der Surckel oft den Arum gelijck / en eens deels den Wechbree / ende is saecht oft weeck int tasten. Den steel van desen cruyde is leegher dan den steel vander cruyt / ende daeraen wassen veel bruynachtige bloemkens / ende voorts daerna dat saet/dat is te samen gedrongen gelijck als een scherpe druyue die begint te bloeyen. De wortel is groot/lanck ende geel. Surckele heeft bladeren die sijn den goeden Heynrick ghelijck / maer sij sijn smaelder ende cleynder/aen te sien gelijck een cleyne spies yser/ende is van smaekte suer bijna gelijck azijn/ ende daerom heetment Acetosa. Het heeft eenen steel die is teeder / ende niet so groot als de stelen vande voorseyde drij cruyden. Int opperste vanden stele wassen seer cleyne bruynroode bloemkens / en wt dien compt bruyn drijcantich saet. De wortel is oock geel van coluere.

D

Plaetse haerder wassinghe.

De wilde Peerdick wast van sels in vochtighe hoven/poelen/broecklant ende grachten. Detamme moet inde hoven gheplandt worden. Den goeden Heynrick vindt men oueral in ongheworde plaetsen/op de dorpen ontrent de tuynen/op oude hofsteden/ende aen de straten. De Surckele wast in beemden ende int gras.

Den tijt.

De wilde ende tamme Peerdick bloeyen in Junio/ende also oock den goeden Heynrick/ende de Surckele.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden adstringeren/trecken te samen / ende sij verteeren / ende hebben een ghetemperde natuere in wermte ende int conde / maer sij drooghen.

Die

Van allerley Patich oft Peerdick. Cap. CLXXV.

E

Die cracht ende operatie.

De bladeren van alle dese cruyden laxeren/ ende maken camergancē/ als sij ghefooct worden ghelijck als ander groen cruyden. Sij verteerē de sweeringhen/ ende doen die vergaen/ als sij row ghestooten worden/ ende met olie van Roosen oft Saffraen daerop gheleyt worden. Dat saet van goeden Heynrick/ Peerdick/ ende Surckele in water oft wijn ghesoden ende ghedroncken/ gheneeft dat roode melizoen/ en stopt den loop des buyc/ ende stilt dat walghen/ ende is goet voor de ghene die van eenen Scorpioen ghesteken sijn. Als yemandt sulcken dranc te voren inneempt/ so is hij seker dat hem dat steken niet schaden en sal. De wortelen van dese cruyden row met azijn ghestooten/ ghenesen alderhande ruydicheyt/ cranwagie/ en onsuuerheyt des lijfs/ als ment daermede strijct. De voorseyde wortelen ghesoden/ ende dat hem yemandt daer ouer bade/ die sijn goet teghen den inecksel ende crawsel. In wijn gesoden/ ende inden mondt ghehouden/ verdrijft de pine ende weedom der tanden/ ende der ooren/ als ment daerin doet. In deser manieren gesoden/ scheyden ende verteerē sij de clieren/ ende sweeringhen ontrent den ooren/ als ment daerop leyt. Ende als men se met azijn daerop leyt/ so verteerē sij de gehenen milte. Sommighe segghen/ dat de wortel goet is teghen dat wassen vande clieren oft croppen onder de kinne/ al ist dat ment maer aen den hals en hanghet. De wortel ghestooten/ ende op der vrouwen natuere gheleyt/ stopt den vloet der vrouwen. In wijn ghesoden ende ghedroncken/ so sijn sij goet teghen de gheelsucht. Sij breken den steen der blasen. Si brenghen den vrouwen haer maentstonde. De wortel van tamme Peerdick ghedroocht ende ghepuluerizeert/ ende een drachma daeraf des morghens nuechteren met eenich sop inghenomen/ purgeert ende iaecht af door den camergancē de galle/ ende taey slijmicheyt/ meer dan dander gheslachten van dese cruyden. Daeromme so is sij wt nemende goet teghen de geelsucht/ in deser manieren genut. De bladeren in wijn ghesoden ende ghedroncken/ hebben sulcken cracht en virtuyt als voor/ ende also oock de bladeren van dander Rumer.

Van Wintergroen. Cap. CLXXVI.

Den naem.

A

Wintergroen heeft daeromme dien naem/ want het blijft al tijt schoon groen/ ende en veruaert hem niet van vorst oft coude. In Griecx heetet Limonium/ ende also oock in Latijn. Men heetet oock Beta sylvestris/ dat is te segghen wilde Beete. Bij onsen tijden heetment Pyrola. Deredene van alle dese namen staet bescreuen inden Latijnschen boeck vande cruyden.

Y iij

saetsoen.

B

Laetsoen.

Wintergruen heeft bladeren die sijn gants sat / en der Beete niet seer onghelijck / maer dese sijn cleynder ende teerder / ende bliuen ouer winter verschende gruen. Elck struycken heeft vijf oft ses / ende somtijts oock thien bladeren. Ende tusschen de bladerkens comen teeder steelkens wt / die draghen sneewitte lieue bloemen / aen te sien ghelijck cleyne clockkens oft Meybloemkens. Als die afvallen / so volghet daer root saet na / dat adstringeert ende treckt samē / als ment proeft.

Limonium. Wintergroen.

Plaetse daert wast.

C Wintergroen wast inde lombze in ongheworde eerde / ende sonderlinge int wilde / ende daerom heetment wilde Beete.

Den tijt.

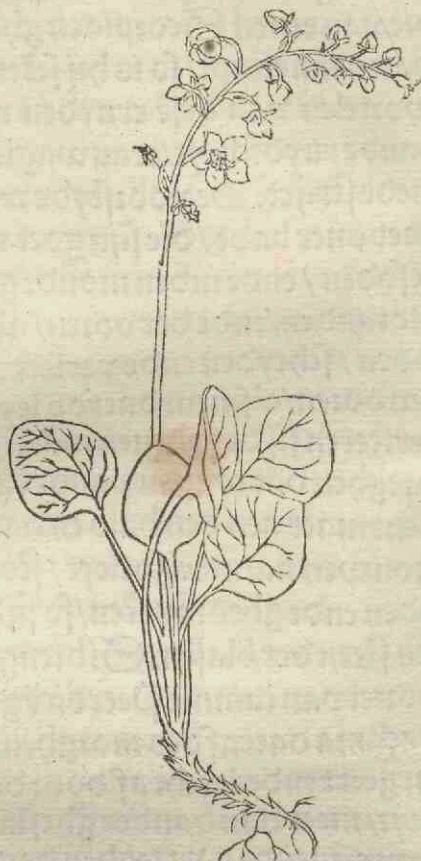
Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio / ende leuert als dan sijn saet.

Natuer ende complexie.

Wintergroen is drooghe tot inden derden graet / ende dat is lichtelick om mercken aen sijnen smaect. Want de bladeren ende dat saet trecken seer te samen.

Cracht ende werckinge.

D Dat saet van Wintergroen gestooten / ende in wijn ghedroncken / is goet voor de ghene die den loop des buycx ende dat roode melizoen hebben. Het stopt der vrouwen maentstonde. De bladeren hebben gelijcke kracht ende werckinge / want als sij in wijn ghesoden sijn / ende ghedroncken worden / so heylen ende genesen sij alle wonden ende quetsuren van buyten ende van binnen. Sij ghenesen oock alderhande ghesweer / vlcerationen ende fistelen / als men se hiermede wascht / oft dat cruyt droocht / puluerizeert / ende daerin stroyt. Dat cruyt gheneest alderhande vlcerationen / als ment te voren groen stoot ende daerop leyt. In summa / de Chyrurgijns maken van desen cruyde / in witten wijn ghesoden / een heylsamen wonden dranc / en principalick als sij groote Senickel / Leuwen voet / Agrimonie / Penninck cruyt / ende Natertongesken daerbij nemen / ende daertoe doen.

Van Doo

Van dooue Netel.

Cap. CLXXVII.

Den naem.

A Doue oft Doode Netel / die welcke men oock Daunetel noempt / wordt van Plinio gheheeten Lamium / ende bi onsen tijden Vitica iners / ende mortua / dwelck een oor saken is van haren naem in Duytsche. Ende heetet daerom also / want de bladeren sijn heel doot / ende sij en bernen oft en steken niemanden diese aenruert.

Gheslacht.

Daer sijn drij gheslechten oft manieren van Dooue Netelen. Deerste gheslechthe heeft witte bloemen / ende dit is principalick dat rechte Lamium. Dat tweede heeft gheel bloemen / ende dat derde heeft purpurbruynne bloemen. Inde bladeren en is gheen sonderlinghe oft merckelick onderscheedt / ende daeromme so staen sij alle drie onder een figure begrepen.

B

Gaetsoen.

De bladeren vande dooue Netelen en sijn den heeten oft bernenden rechte Netelen niet seer ongelyck / maer nochtans sij sijn cleynder / rontsomme ghekertelt / ende oock een weenich witter / ende sij en bernen niet. Saren steel is viercantich / ringsomme becleedt met witte / geele / oft purpurbruynne bloemen. Ende als die afvallen / soo leueren sij swert saet. De wortel is veeselachtich. Dat gantse cruyt heeft eenen stercken ruck.

Lamium. Dooue Netelen.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese Netelen wassen oueral aende wech / ende bij de tuynen.

C

Den tijt.

De dooue Netelen bloeyen vanden Mey aen den gheheelen Somer doore / ende sonderlinghe de witte ende de purpurbruynne.

Natuer ende complexie.

De dooue Netelen sijn werm ende drooghe / gelijk als de ander geslachten van Netelen.

Cracht ende operatie.

Die bladeren vande dooue Netelen / scheyden en verteerden alderhande

gheswel/

D gheswel / croppen / clieren / ende butsen oft buylen / alsinense stootet ende daerop leyt. Sij stelpen oock dat bloeden wt den nuese / alsinense achter op den neck leyt / oft daerop bindt. De voorghenomde Netelen ghe-
 roet wonden
 oude vleseraten
 droocht ende ghepuluerizeert sijnde / ghenesen de wonden / oude vleser-
 ratien / ende fistelen / alsinen dat puluer daerin stroyt. In somma de doo-
 de Netelen hebben volna alsulcken operatie / ghelijck als ander Netelen.

Van Vlas.

Cap. CLXXVIII.

Den naem.

Vlas heetmen in Griecx ende Latijn Linum / ende daer door compt het dattet sommighe lieden in Duytsch Lij-
 nen heeten.

Haetsoen.

Vlas heeft eenen steel die is teeder / ende is met sma-
 le / langhe / ende scherpe bladerkens becleedt. Int sop vanden stele was-
 sen schoone lichtblauwe bloemen. Ende als die afvallen / soo wordent
 ronder knoppkens oft bollekens / daer
 inne leyt cael / bruyn / breeft saet.

Linum. Vlas.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat Vlas saeyt men oueral op dat
 veldt. Naer het wast gheerne in vet-
 te ende saechte eerde. Nochtans is het
 den velde quaet ende schadelick / alsoo
 oock de Poete Vergilius daer af gescre-
 uen heeft.

B

Den tijt.

Dat Vlas wordt inden Somer
 wtghetrocken / ende het bloeyt in Ju-
 nio. Het heeft veel plaghen ende mar-
 telizatie te lijden / eer dattet daertoe co-
 met datmen Lijnwaet en doeck daer-
 afmaect.

Natuur ende complexie.

Dat Lijnfaet oft Vlassaet wordt
 meest gheuseert inde medicijne / ende
 is werm inden eersten graet / ende mid-
 delmatich oft ghetempert in vocht-
 cheyt ende droochte.

Cracht ende operatie.

Dat Vlassaet heeft ghelijcke cracht ende werckinghe met den Fe-
 nogreco.

Enogreco. Het versaechtet ende doet verdwijnen alderhande gheheuen butsen/als in water/huenick ende olie ghesoden is/ende in maniere van een plaester daerop gheleyt wort. Het verdrijsf alderhande vleckē ende plecken int aensicht/alsf row ghestooten is/ende daerop ghestreken wordt. Het doet vergaen die sweeringhen ontrent den ooren/ende versaecht oft vermorwt alderhande hert geswel/alsment met looge mengt/ende daerop leyt. Alsmen met huenic mengt/ende een electuarium daeraf maect/ende dat inneempt/so purgeret ende suyuert de borst/ende versueteret den hoeft. Het maect lust tot dat natuerlick werck van minne/alsmen dat met Peper ende met huenick mengt/ende daeraf een coeckē ge- maect ende dat ghegeten. Dit saet heylt/geneeft/ende doet wrvallen rouwe scherpe nagels/alsmē euen veel Kerse ende huenick daertoe neemt/ende daerop leyt. Waert sake dat yemandt in sijn dermen oft inde moeder ghequetst ware/die sal Lijnsaet sieden/ende dat gesoden water tot een clysterie vseren in sijnen buyck oft inde moeder. Lijnsaet ghegheten/is der maghen contrarie/het beledt de digestie/ende maect veel windts. Dat sap van dit saet/maect scherp ghesichte. Het is wtneemende goet in water ende olie ghesoden tot ghesweer des hals/alsmen dat van buyten daerop leyt. Alsmen dit saet roostet/so stoppet dat roode melizoen/ende den loop des buyck/met azijn ghetempert ende daerop geleyt sijnde. Het is treffelijcken goet gheten met rosijnen oft wijnbesien voor de ghene die wtdrooghen. Het vermorwt ende maect rijp alderhande butsen ende sweeringhen/alsmen dat met Vūghen mengt. Het treect beenderen/splinters/doornen/ende dierghelijcke dinghen wt den lijue/alsment mengt met de wortel van wilde Cucumieren/ende dat daerop leyt. In wijn ghesoden/ende die wonden daermede ghewasschen/so preserueret die quetsuren dat sij niet en veruuylen oft innewaerts en eten.

om allen sweeringhen
en butsen rijp te
maeken

Van Leuercruyt. Cap. CLXXIX.

Den naem.

In Leuercruyt heetmen oock Steenleuercruyt/daerom datment ghemeynlick in diepe coude fonteynen/bornputten ende steenrooten vindt. In Griec ende Latijn heetet Lichen/ende inder Apoteker Hepatica. De oorsaken ende redenen van dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Laetsoen.

Dat Steenleuercruyt vlidderet ende cruypt wīt wt/ende heeft veel vette bladeren/die ligghen ghelijck als schubben oft vischschellen deen ouer dander/ghelijck als de schelsferinghen aen des menschen lijf/ende daeromme heetment oock Lichen. Dese bladeren sijn op die een sijde groen/ende op die ander sijde bruynachtich. Onder de bladeren wassen

Van Leuercruyt.

Cap. CLXXIX.

Vwassen vette/corte/ ende dunne stelen wte gelijk als draeyen. Ende op elcken steel sietmen een schoon radeken sitten/ gheformeert ghelijck een cleyn sterreken. De wortel van desen cruyde is ghelijck als reyn hayrach tighe saechte wolle/ ende hier mede hanghet aende steenen van de born-putten.

Lichen. Leuercruyt.

Den tijt.

In Junio ende Julio sietment al-
dus geformeert met sijne radekens oft
sterrekens staen wassen.

Natuere ende complexie.

Dit cruyt is cout ende drooge van
natuere/ also wi dat genoegsaemlick
inden Latijnschen Herbario verclaert
hebben.

C Cracht ende operatie.

Steen Leuercruyt gruen ghestoo-
ten/ en ouer de wonden gheleyt/ stelpt
dat bloet/ ende bluft alle onnatuerlijke
hitte. In deser maniere wordet ooc ge-
stooten/ en men strijcket op quade ruy-
dicheyt. Met huenick ghetempert ende
ghestrecken/ so verdriuet de quade ver-
we ende coluer der geenre die de geel-
sicht ghehadt hebben. Dit cruyt in wijn ghesoden/ ende inden mont ge-
houden/ stelpt die catarren des hoofts/ die dick wils inden hals oft inde
keele vallen. Set verdriift oock alderley placken des lijfs/ als men die
daermede bestrijct.

Van tamme Mercuriael.

Cap. CLXXX.

Den naem.

A En tammen Mercuriael wort van sommighen Mercur-
rius cruyt gheheeten. In Griecx heetet Linozostis/ ende in
Latijn Mercurialis. En dat daeromme/ want men seyt
dattet Mercurius ghenonden soude hebben.

Gheslacht.

Den tammen Mercuriael is oock tweederhande/ gelijk als den wil-
den/ te weten dmanneken ende dwijfsken. Si en hebben geen sonderling
ghe onderscheet/ dan alleen int saet. Hoewel nochtans dat de bladeren
van dmanneken wat swarter sijn dan de bladeren van dwijfsken.

Haetsoen.

Mercuriael heeft bladeren ghelijck de grone Basilie oft Glascruyt/
maer

Van tamme Mercuriael.
Linozotis.
Tam Mercuriael manneken.

Cap. CLXXIII.
Mercurialis foemella.
Tamme Mercuriael wijfken.

B maer dese sijn cleynder. Sinen steel ende tacckens hebben veel ledekens of knueckelen/daer die bladeren wtwassen. Dat manneken draecht sijn saet bi de ledekens of knoopkens/ende dat saet is rondt ende row/altijt twee en twee greynkens gelijc als twee kullekens aen een. Maer dat saet van dwijfken is van veel greynkens tsamen ghedrongen gelijck als een cleynd druyfken. Ende valt somtijts sonder saet af. De wortel is veelsachtich. Selden wast dit cruyt hooger dan ander half spanne.

Plaetse haerder wassinghe.

De Mercurialen plandmen inde hoven ende inde wijngaerden / aldaer wassen si. Si besaeyen haer seluen alle iaer / also dat men se niet wel wtgeroeden en can ter plaetsen daer sij eens gheplant sijn.

C

Den tijt.

Desen Mercuriael leuert sijn cruyt in Augusto.

Natuere ende complexie.

De Mercurialen sijn werm ende drooge inden eersten graet.

Cracht ende operatie.

Alsmen beyde dese cruyden ghelijck als ander groen cruyden eet / so lakeren sij / ende maken camerganc. In water ghesoden / ende dat selue water ghedroncken / so purget ende iaecht af door den camerganc de gal-

Van tammre Mercuriael. Cap. CLXXX.

Dle ende dat water. Men seyt/ als men dat wijfken stootet/ ende na dat de vrouwen ghesuyuert ende gereynicht sijn / in haer vrouwelickheyt ghe- daen wort / dat sij daerna een dochter sullen ontfanghen. Ende als men dmanneken in deser maniere vseert/ dat sij dan eenen sone sullen hebben. Desgelijcke operatie seytmen dat dat sap oock hebben soude/ alst de vrou- wen na haer suyveringe met sueten wijn drincken. Ende de bladeren met olie ende sout gesoden/ oft row met azijn gegeten. Als men se met huenick inde vrouwelickheyt doet/ so brengen sij den vrouwen haer maentston- de/ ende lossen de secondine. Dat sap van Mercuriael inde ooren ghes- daen/ brengt dat ghehoor weder. De bladeren lossen de vrine/ ende sijn der blase goet/ als men se stootet ende daerop leyt. De Mercuriael cruy- den verteeren/ ende scheyden de bloetsweeren en geswel/ als men se groent stootet ende daerop leyt.

Van Roosemarijn. Cap. CLXXXI.

Den naem.

Roosemarijn heetmen in Griecx Libanotis / ende in Latijn Rosmarinus / ende also noemt ment noch inde Apo- teke. Den Roosemarijn/ daer wi hier af scriuen/ wort ge- noemt Rosmarinus co- ronaria/ daerom dat hi noch dagelick gebruyct wort om croo- nen ende cranssen daermede te maken. De oorsake ende redenē van ander na- men vindi int Latijn.

Laetsoen.

Den Roosemarijn heeft cleyn ruijs- kens die sijn met veel finale/ lange/ ende teeder bladerkens besedt / ende die sijn op deen sijde ter eerdenwaerts wit / en opt opperste sijde seer gruen/ en sij heb- ben eenen goeden stercken rueck. De bloemen sijn wit met een luttel blaws gemengt/ ende int tasten sijn sij taey ge- lijck als hers. Na dat bloeyfel compt daer cleyn sadeken wt. Die wortel is swert ende veeselachtich.

Plaetse sijnder wassingē.

Bij ons sedtmen den Roosemarijn inde houen ende in teylen. In Franck- rijck in Prouence/ Daulphine en Lan- guedoc wast hi so oueruloedich/ dat si

Rosmarinus. Roosemarijn.

inde

Ende seluelanden geen ander hout en bernen.

Den tijt.

Den Roosemarijn leuert sijn bloeyfel tweemaal int iaer / inde Lenten ende inden Herst. Ende als dan mach hij vergadert worden.

Natuer ende complexie.

Roosmarijn is werm ende drooge / also men merct ende beuindt aen sijnen smaect / ende aen sijn operatie.

Cracht ende werckinge.

D Roosemarijn in water gesoden / ende des morgens vroech / eermen arbeyt doet / daeraf gedroncken / geneest de geelsucht. Roosemarijn suyuert ende doet scheyden / ende de corruptie verdwinen. Als hi gebrant wort / ende den roock daeraf inde keele oft inden nuese ontfangen wort / so is hi goet voor den hoest / ende de catarren die wten hoofde comen. Als men in tide van Pestilentie van Roosemarijn eenen roock maect binnen den huys / so verdrijft hi de quade locht. Den Roosemarijn sterct de herffen ende de sinnen / ende sonderlinge de memorie. Si is oock goet tot beuende ende lamme leden. Si maect den mensche wederomme sprekende. Maer alle dit voorsyde doet principalick dat Snycker oft Conserue / die van Roosemarijn bloemkens ghemaect wort.

Van Mondthout. Cap. CLXXXII.

Den naem.

A It boomken heet in Latijn Ligustrum / ende sommige heetent in Duytsch Mondthout oft Rijnwilghe. Het is inde Apoteke onbekent.

Haetsoen.

Ligustrum is een cleyn boomken / wiens bladeren gelyck sijn den bladeren van Olijf boom oft van Wilghe / ende sij staen al tijt twee teghen een. De bloemen sijn sneewit / hebbende eenen stercken rueck / ende sij staen te samē gedrongen gelyck als druyskens. Ende als die afvallen / so comen daer besien die sijn eerst groen / ende worden daer na swert / ende sijn in alle manieren den druynen seer gelyck.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Ligustrum is bouen int lant seer ghemeyn / want het wast in alle heggen en hagen / ende ouermids dien so en wordet niet seer gheacht. Ende daeromme so scrjft Vergilius wel / dat niemant sijn schoon witte welriekende bloemkens en pluck / maer dat men se laet afvallen / en nochtans so pluct men seer neerstelick de Brombesien / die doch swert sijn.

Den tijt.

Het bloeyt in Maio ende Junio / ende inden Herst so worden sijn besien rijp.

Van Wondthout.

Cap. CLXXXII.

C Natuer ende complexie.

Ligustrum, Wondthout.

Ligustrum heeft een getemperde natuer ende complexie/ want eens deels ist werm ende vochtich/ en eens deels oock coudt ende drooghe/ ghelijck als wij sulcx in onsen Latijnschen boeck vande cruyden wijt ende breedt verclaert hebben.

Die cracht ende operatie.

D Dat sap van Ligustru is goet voor de zenuwen/ tot de ioncturen/ ende tot den vorst. Dat voorseyde sap geneest seer wel de sweeringhen des monds/ ende van tghemachte. Desgelijcke virtuyt hebben oock de bladeren/ als sij in wijn ghesoden oft geknowt worden. Men seyt/ dat dese besien de luyzen verdriuen. Si ghenesen den sprow van de hinnen ende hoenderen. De bladeren ghenesen alderhande verbrandtheyt/ als sij gestooten ende daerop geleyt worden.

Van cleyne Maencruyt.

Cap. CLXXXIII.

Den naem.

A

Wet dat dit cruydeken/ dwelck wij hier cleyne Maencruyt noemen/ in ouden tiden gheheeten heeft gheweest/ dat en weet ick noch niet ten besten/ en daerom laten wi dat bi sijnen gemeyne naem Lunaria minor bliuen/ ter tijt toe dat ick oft yemant anders sinen rechten naem vinden. Naer soo veel weten wij wel/ dat dit cruydeken (ghelijck als meer andere) den ouden Medicijn meesters onbekent heeft gheweest.

Haetsoen.

Cleyne Maencruyt heeft eenen ronden steel/ die is op beyde sijden becleedt met ses oft seuen ronde bladerkens/ ghesaetsoneert ghelijck een hert. Ende beneden onder dese bladeren sluyp eenen anderen steel wt/ dien wast een luttel hooghe op/ ende bouen deylt hij hem in sommighe tackkens/ diewelcke bloemen ende saet draghen. Die wortel heeft veel veeselen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat cleyne Maencruyt en wast niet oueral/ want het is in sommighe plaetsen

Van cleyn Maencruyt.

Cap. CLXXXIII.

V plaetsen vreemdt / ende ghemeynlick *Lunaria minor.* Cleyn maencruit.
laetet hem vinden op grasachtighe
berghen.

Den tijt.

Dit cruydekē comt wt indē Mey/
ende blijft tot in Junio/daerna so ver
dwijnet/ ende en wordt niet meer ghe
vonden.

Natuer ende complexie.

Dit Maencruyt is van coude ende
drooghe nature/ also dat blijft aen si
nen smaect.

C Cracht ende werckinge.

De bladeren ghenesen ende heylen
de wonden / als men die scootet ende
daer op leyt. Sij stoppen de siecte der
vrouwen/ende sonderlinghe den wit
ten vloet / als sij ghesoden sijn / ende
gedroncken worden. De Alchimisten
bedrijven met desen cruyde oock haer
auenture.

Van Pepercruyt. Cap. CLXXXIIII.

Den naem.

Pepercruyt heetet in Griec ende Latijn *Lepidium* / en
de bij onsen tijden *Piperitis*. Nochtans en ist niet dat
cruyt/dwelck *Plinius* *Piperitim* noempt/ also wij bree
der op sijn stede daer af gescreuen hebben. Sommighe
heeten dit cruyt *Raphanum* / om dat sijn bladeren den
See Radys ghelijck sijn / alsoo wij sulcks breeder int Latijn verclaert
hebben.

Haetsoen.

Pepercruyt heeft eenen ronden steel / die is somtijts twee ellen lanck.
Sijn bladeren sijn den Lauwer bladeren niet onghelijck / maer sij sijn
wecker ende groter / rondsomme ghekerelt / ende hebben eenen scher
pen smaect ghelijck als Peper. Op sijnen steel wassen veel cleyn witte
bloemkens/ende als die afvallen/so comt daer cleyn sadeken. De wor
tel is lanck ende slecht.

Plaetse sijnder wassinghe.

Pepercruyt plantmen inde houen / ende waer dattet eens stat gruypt/
daer en can ment niet wel verdrinen.

Van Pepercruyt.

Cap. CLXXXIII.

E

Den tijt.

Lepidium. Pepercruyt.

Dat Pepercruyt draecht bloeyfel in Junio ende Julio/ende daerna so leu-
ret ſijn ſaet.

Natuer ende complexie.

Dat Pepercruyt is werm indē vier-
den graet/gelijck als Hofkerſſe/maer
het en is niet ſo drooghe.

Cracht ende werckinge.

D Pepercruyt ghebruyct men ſeer met
ſout ende azijn om pekē te maken. De
bladerē vſeert men wtwendich/want
ſij ſijn ſcherp / ende ſij eten inwaerts/
als men ſe ſtootet ende daerop leyt. Pe-
percruyt geſtooten met Allantworte-
le op de huepe geleyt ſijnde / ende dat een
vierendeel van een vrie daerop late lig-
gen / dat bijtet cleyn bladerkens / ende
beneempt de pine van Sciatica. Deſ-
gelijck doetet oock alſinent op de milte
leyt. Het verdriſt ooc allerhande pla-
cken wten aenſichte/ ende aen des men-
ſchen lijf/ alſinent daerop leyt/ nochtans ſo bijtet eerſt ende eet dat vel
wech. Alſmen de wortel van deſen cruyde aen den hals hangt / ſo bene-
met ende verdriſt ſi de pine der tanden. Ende in ſumma/het heeft bijna
alle alſulcken operatie ghelijck als de Hofkerſſe.

Van Meertſebloem. Cap. CLXXXV.

Den naem.

A

D

Deſe bloemen heetmen Witte Sporckelbloemen/daerom
dat ſe inde Sporckelle / dat is in Febuario/vroech wtco-
men. Men noempt ſe oock Meertſebloemen / want int be-
ginſel vanden Meerte laten ſi haer volcomelick ſien. Theo-
phraſtus heetet deſe ſchoone lieflijcke bloemen Leucoion/
Plinius heet ſe Viola alba/dat is te ſeggen/witte Violette/om des wille
dat ſij riecken ghelijck als Meertſe Violetten.

Maetſoen.

Deſe witte Meertſebloeme heeft cruyt ende bladeren ghelijck Loock/
maer ſij ſijn teerder ende ſaechter / ende ſij cruypen wt een wortel / die is
eenen Aeyenyn ghelijck. Den ſteel is rondt / dunne / ende bieſachtich/ een
ſpanne lanck. Daerop waſſen twee oft drij bloemen / die ſijn wit / ende
hebben eenen lieffelijcken ruck ghelijck als Meertſche Violetten / en elck
bloeme

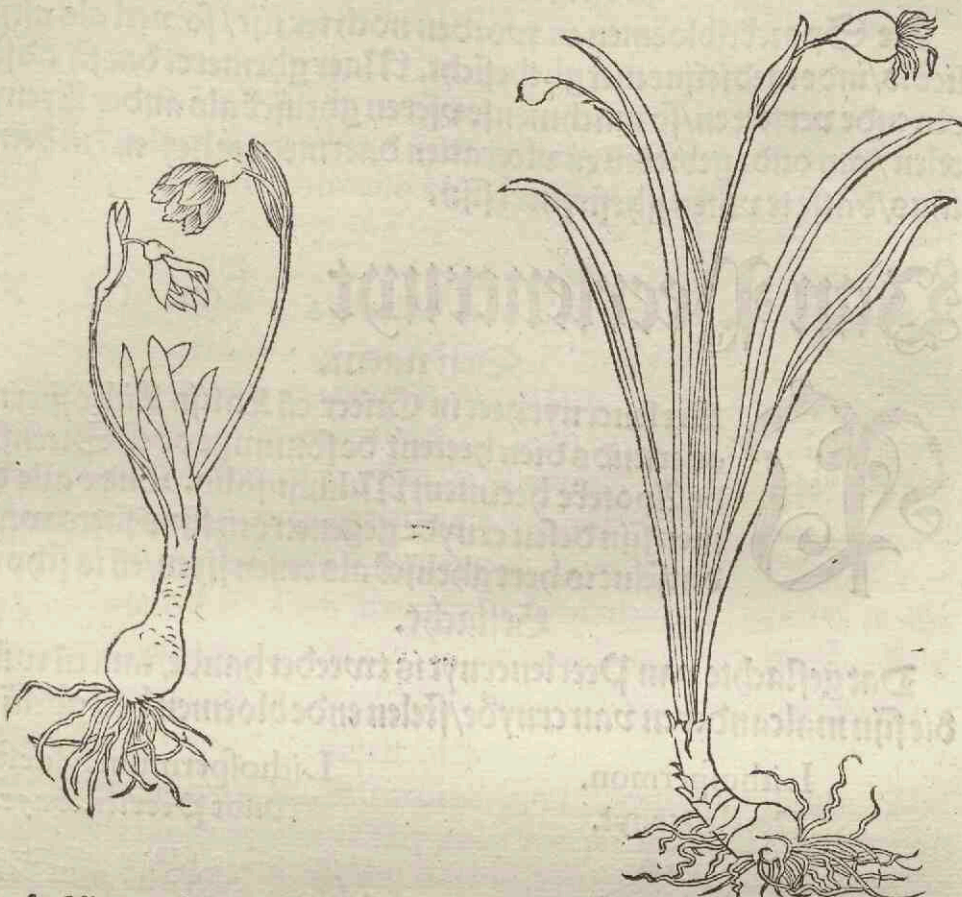
Van Weertsebloem.

Cap. CLXXXV.

Leucoion.

Violæ albæ folia cum semine.

Witte Weertsebloeme. Witte Sporckelle met haer bladeren ende saet.

B bloeme ghelijct wel een belle oft cymbale / hebbende ses scherpe dingheskens / die sijn wtwendich met geelgruene droptkens bespraeyt / maer binnen inde bloeme vindtmen in elcke bloeme ses copkens geel ghelijck als Soffraen / ende die staen op cleyne draeykens. Als de bloeme afvallen / soo comen op tsop vande stelen bollekens / die sijn vander grootte van Saselnoten / ende sij sijn gheuult met geel rondt / effen saet / ende dit saet ghelijct eens deels geel Hof Mostaerts saet.

Plaetse haerder wassinghe.

De Witte Sporckelbloeme wast gheerne inde lombre / in donckere plaetsen ende in bosschen / ende sonderlinge die aen dwater liggen. Men sedtse oock inde hoven.

E

Den tijt.

De Sporckelbloemen (also hier bouen gheseyt is) comen in Februario vroech wt / te weten / alst eenen wermen winter is ontrent S. Valen tijns dach. Int beginsel vanden Weerte sijn sij volwassen. Inden April leueren si haer saet inde bollekens / also geseit is. Inden Mey verdwijnt dat cruyt / steel ende saet / wtghescheyden de Aeywynwortel / die blijft alleen in deerde onghequett.

Die natuer ende complexie.

De wortel van Sporckelbloemen adstringeert / oft trecket te samen /

3 iij ende

De sij droocht/ghelijck als ander Aeyuynwortelen/Bulbi gheheeten.
Cracht ende operatie.

De Sporckelbloemen en worden noch ter tijt / so veel als mij kenne-
lick is/inde medicijne niet ghebesicht. Naer ghemerct dat sij adstringe-
ren ende verteerren/so machmen se vseren ghelijck als ander Aeyuynwor-
telen / om oude gebreken en vlcerationen daermede te heylen / in dien noch-
tans/dat se te voren ghesuyuert sijn.

Van Peerlencruyt. Cap. CLXXXVI.

Den naem.

21

Peerlencruyt heet in Griecx en Latijn Lithospermon/en
ouermids dien heetent de sommige oock Steensaet. In
de Apoteke heetment Nilium solis. Ende alle dese na-
men sijn desen cruyde gegeven om sijns saets wille / wāt
datselue is hert ghelijck als eenen steen/en is schoon wit.

Geslacht.

Dat geslachte van Peerlencruyt is tweederhande/tam en wildt. En
die sijn malcanderen van cruyde/stelen ende bloemen heel ghelijck. Wt-

Lithospermon.
Peerlencruyt.

Lithospermum syluestre.
Wildt Peerlencruyt.

ghesheyden

Van Peerlencruyt.

Cap. CLXXXVI.

V ghescheyden / int saet sijnse malcanderen onghelijck / want dat saet van tam Peerlencruyt is seer effen / cael / ende wit / maer tsaet van wilt Peerlencruyt is wat gherimpelt / ende is van aensiene ghelijck tsaet van ghemeyn Ossentonghe.

Haetsoen.

Milium solis heeft bladeren die sijn lanck ende scherp gelijck dat loof van Olijf boomen / maer dese sijn langher ende scherper. De bladeren die bij de wortel staen / die ligghen op der eerden. Sijn tacken ende stelen sijn rondt / slecht / dunne / vaste / ende houdtachtich. Bonen so deyen sijn haer in veel schuetkens ghelijck als een cleyn boomken. Tusschen de sijdt stelen ende de bladeren / vindt men steenachtich saet / ende dat is **C** rondt ende cleyne ghelijck als peerlen / also datter drij oft vier greynkens neuen malcanderē wassen / maer daer te voren so draecht dit cruyt cleyn witte bloemkens luttel oft vele. Die wortel van desen cruyde is buyten gants rootachtich / anders is sijn slecht ende houdtachtich.

Plaetse daert wast.

Tam Peerlencruyt sedtmen ghemeynlick inde hoven / hoewel noch tans dattet op sommige row plaetsen oock van hem seluen wast. Dat wilde vindt men oueral in Duytschlant opt veldt ende inden ackeren.

Den tijt.

Dat tam Peerlencruyt leuert sijn bloeyfel in Junio ende Julio. Dat wilde beghint te bloeyen inden Mey / ende bloeyt bijna den gantsen Sommer. Men vindt ghemeynlick alrijt dat bloeyfel ende tsaet bij malcanderen staende.

Natuere ende complexie.

Dat saet van Milium solis vseert men inder medicijnen / en̄ tis werm ende drooghe / also wij dat met redenen bewesen hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Cracht ende operatie.

Dit saet breeckt den steen der blasen / ende lost de vrine / als men dat puluerizeert ende in witten wijn drinckt. Men mach dat cruyt oock wel in water sieden / en̄ daerin baden / op dat de pijn daer door versueter werde / ende op dat de vrine haren gancck mach hebben.

Van Wederick. Cap. CLXXXVII.

Den naem.

Wederick heetmen int Griec ende Latijn Lysimachium / ende Lysimachia. Sommighe heeten dit cruyt Salicaria. Het heeft sijnen naem vercreghen vanden Coninck Lysimacho. Inde Apoteken en̄ ist niet bekent.

Gheslacht.

B

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande/deen heeft goudtgeele bloemen/en wordt ouermids dien gheel *Lysimachia* gheheeten. Dat ander heeft bruyne bloemen ende Violetten/ende ouermids dien so wordt bruyne *Lysimachia* gheheeten. Maer van desen twee is die gheel *Lysimachia* de beste om inder medicijnen te vseren. De bruyne *Lysimachia* is oock tweederhande/also wi segghen sullen alst pas geest. Dat onderscheedt van dese twee gheslachten van cruyden sullen wi hierna beter verclaren.

Tsaetsoen.

C De geel *Lysimachia* heeft stelen die sijn twee ellen hooge oft lancck/ende sijn sijn ghecandt ende row. Sijn bladeren sijn wat breeder dan der bruyne/ende ghelijcken bijna den loone vande Swaluwortel/ende sijn staen somtijts drij oft vier ende twee teghen malcanderen/ende sijn trecken seer te samen. De bloemen sijn gheel/ende en hebben gheen en rueck/sijn wassen int opperste sop vanden stele/ende daerwt comen ronde greynkens ghelijck als *Coriander*/ende sijn adstringeren inden smaect. De wortel vliddert hier ende daer/ende sijn brengt schoon roode schuerten voort/ende dat worden nieuwe stelen. De bruyne *Lysimachia* heeft eenen steel/die wast oock twee ellen hooghe/maer sijn bladeren sijn smaelder/scherper ende swarter/ende si sijn den Wilghen bladeren heel ghelijck. Het draecht schoon bruyne bloemen/gelijck als bruyne *Vilieren*.
Lysimachium. Bruyne Wederick. *Lysimachia lutea*. Geel Wederick.

Ende

Van Wederick.

Cap. CLXXXVII.

Ende als dese afvallen / so volghen daer langherootachtige hawkens na. De wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde Lysimachien wassen op waterachtighe plaetsen/aen den watercant/daer de Wilghen staen.

Den tijt.

Sibloeyen in Junio ende Julio/ende principalick de gheel Lysimachia. De Bruyne duert schier tot inden Herft.

Die natuer ende complexie.

Beyde dese cruyden / ghemerct datse seer adstringeren/so droogen sij oock sonder eenich bijten.

Cracht ende operatie.

Dat sap wt de bladeren gedowt en gedroncken / stopt dat bloetspouwen/ende alsment in een clysterie ingeeft / so gheneset dat root melizoen. Desghelijck doen oock de bladeren in wijn ghesoden ende gedroncken. Dat cruyt ghestooten/ ende op de vrouwelickheyt gheleyt/oft wolle/oft cottonen in dat sap genet/ende inder vrouwen schamelheyt ghedaen/stilt dat bloeden der seluer/ende doet dat cesserē. Alsment op de wonden leyt/so sullen sij ophouden van bloeden. Een roock ghemaect van desen cruydena dattet ghedroocht is/verdrift de nateren ende slanghen/ende doot oock de muesien/muggen en vliegen.

Lagopus. Hasenpootkens.

Van Hasenpoot-

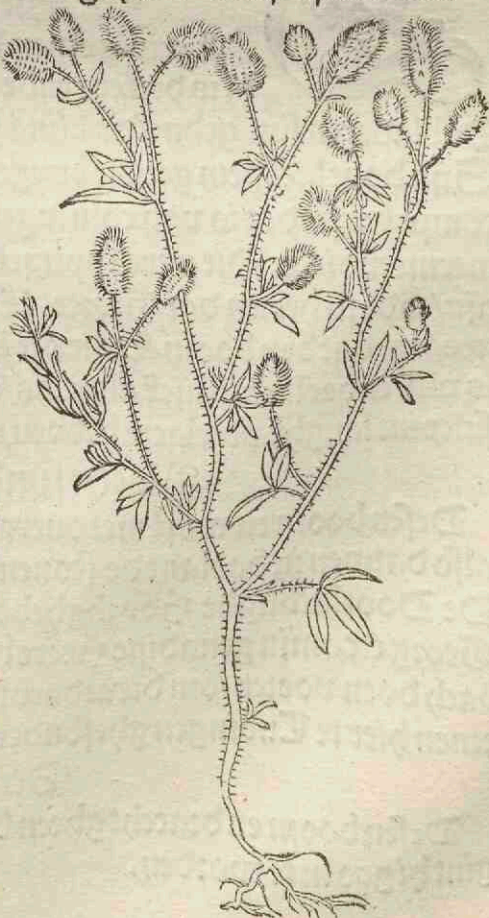
kens. Cap. CLXXXVIII.

Den naem.

Hasenpoot wort vā som mige Cattekens geheeten / van wegghen sijns bloeyfels / dwelck eenē Hasenvoet oft dē Wilghe cattakens inde Lenten ghelijck is. In Griecx heetet Lagopus / ende in Latijn Leporinus pes. Bij onsen tijden heetment Trinitas/oft Trifolium humile.

Haetsoen.

Hasenpootkens heeft eenen ronden ghehayden steel. De bladeren sijn de ghemeyn Claueren seer ghelijck. Het leueret sijn saet in gants witte ende ghehayr-

Van Hasenpootkens. Cap. CLXXXVIII.

V ghehayde cattekens/dewelcke eenen hasenpoot ghelijck sijn. De wortel is cleyn ende hondtachtich.

Plaetse daert wast.

Hasenpootkens wast int coren/ende inde houen.

Den tijt.

De cattekens bloeyen meest in Junio ende Augusto.

Natuer ende complexie.

Hasenpootkens droocht seer/also men mercken mach aen sijn cracht.

C Cracht ende werckinge.

Hasenpootkens in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken / is wemende goet om den loop des buycr / ende dat roode melizoen te doent cesseren. Ende den ghenen die de febres oft cortse hebben / dien salment met water ingheuen. Waert sake dat yemandt sijn schamelheyt geswollen ware/die sal dit cruyt daeraen hanghen oft legghen/ soo sal dat gheswel vergaen.

Van Terbentijnboom.

Cap. CLXXXIX.

Den naem.

A Esen boom heetet in Griecx ende Latijn Larix / ende in sommighe Apoteken wort hi Larga gheheeten.

Maetsoen.

D Larix is eenen Dennenboom niet seer ongelijck/maer hi is dicker / ende sijn schorsse is oock effender en glatter. De bladeren sijn gehackelt bijna gelijck eenen cam / dick ende na bij een. Sijn hout laet hem geerne buygen/ en tis rootachtich. Wt desen boom compt herst/ dat is van coluer gelijck huenick/ende taey/ende wort nim mermeer dicke. Dit vercooptmen inde Apoteken oueral voor Terbentijn/ende sij heeten dat Gloriet. Ende dien naem is hem daerom ghegheuen/om dat den boom Larix oft Lorick heet. Den oprechten Terbentijn is wit/ende claer gelijck als glas/ende heeft eenen goeden rueck/also wij sulcx int langhe verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Desen boom en wast niet oueral. Hi is seer oueruloedich inde Slesie/ also datmen in dat lant de stouen met dien houte afschutter ende besedt. De Doorluchtighe Hoochgebornen Vorst / ende Heere Marckgraef Georg etc. mijn genadige Heere heeft veel van dese boomen na Onolzbach doen voeren/om die aldaer in sijn houen te planten/waeraf hij mij eenen hier te Tubingen ghesonden heeft.

Den tijt.

Desen boom en draecht gheen bloeyfel/maer hij swilt/ende daerna begint hi groen te worden.

Natuer

Van Terbentijnboom.

C Natuer ende complexie.

De bladeren ende schorssen van desen boom adstringeren ende trecken te samē gelijk als Denne oft peckboom.

Die cracht ende operatie.

Sijn schorssse stootmen / ende sij is goet voor de ghene die eenen blickeers hebben van rijden / ende gheneest opwringhe der huyt / ende verhittin-
ghe / ende verbrandtheyt / alsment met Lithargyrium / oft schuym van siluer ende wierooch daerop leyt / oft daerin stroyt. Gestooten wesende met schoe-
makers swertsel / so heylt sij de vlcera-
tien die voorts eten. Alsinen den vrou-

D wen van desen schorssen eenen rooch van onder maect / so iaecht hi de secon-
dine af. In water ghesoden ende ghe-
droncken / stopt si den loop des buycr /
ende lost de vrine. Sijn bladeren ghe-
stooten wesende / versueten de onts-
ten wonden / alsinense daerop leyt.

*voort tuss
1097*
Si doen den weedom ende pijnē der
tanden cesserē / alsinense stootet / ende in azijn siedet / ende dat werm in-
den mondt houdt. Sijn herst maect weech ende saecht / het verwermt /
doet scheyden / ende het suyuert. Alst luyter ende claer ghemaect is / ende
ghelijck als een Electuarie inghenomen wort voor hem seluen / oft met
huenick / so ist goet voor de ghene die hoesten / ende voor de ghene die de
E wtdrooghende siecte hebben / het purgeert de borste / het lost de vrine / het
maect rijp / ende maect eenen saechten camerganck. Het is oock goet te-
gen dat wtualen des hayrs vande wijnbrauwen / alsment daerop strij-
ket. Het verdriift alderhande schorsticheyt / ruydicheyt ende cranwagie
des lijfs / alsment met olie van Roosen mengt / ende strijct. Het gheneest
etterachtighe ooren / alsment met olie ende met huenick tempert / ende in-
de ooren doet. Het is goet tot weedom ende pijnē inde sijden / alsment
strijct. De bladeren hebben een sonderlinghe cracht om won-
den te heylen / oock so is dat hers goet tot alle
wonden van binnen.

Cap. CLXXXIX.

Larix. Terbentijnboom.

2 Van Me-

Van Melissa.

Cap. CXC.

Den naem.

21 **M**elisse heetmē oock Confilie de greyn/ oft Moedercruyt/
oft Huenickbloeme. In Griecx heetmen dit cruyt Melis-
sophyllon/ oft Meliphyllon / ende in Latijn Apiastrum/
ende Citrago. Inder Apoteken heetment Melissa. En-
de heeft alle dese namen daeromme / om dat de Byen een
sonderlinghe liefde ende begeerte tot dit cruyt hebben / ende dat huenick
daerwt suyghen.

Geslacht.

Men vindt bij onsen tijden twee manieren oft gheslachten van Me-
lisse. Dat een rieckt wter maten wel/ ghelijck als Citroenen / ende dat is
sonder twijfel dat oprecht Melissa. Dat ander riekt oock/maer niet lief-
lick/want tis eenen vreemden rueck / schier ghelijck stancx van wantluy-
sen/ende daerom so wordet oock Wandtluyscruyt gheheeten. Het en is
niet de rechte Melissa. Want de Byen en hebben daer niet so veel mede te
doen als met deerste/dwelck so lieflijcken rueck heeft/dat oock een gantse
camer daeraf eenen goeden rueck heeft.

Gaetsoen.

Melisse heeft stelen ende bladeren die sijn den Swerten Andoren ghe

Melissophyllon.
Confilie de greyn.

Melissophyllum uulgare.
Wandtluyscruyt.

lijck/maer

huenich

zzit

200-2 kapit

Clijck/maer den steel en wast niet hooge. De bladeren sijn veel grooter en teerder/ende oock niet so row/ende si hebben eenen lieflijcken rueck gheleijck als Citroenappelen. De bloemen sijn lijfverwich. De wortel is heel slecht ende houdtrachtich. Dat Wandluyfscruyt heeft eenen viercanten steel/die is een elle lanck. Sijn bladeren sijn de bladeren vande rechte Melisse wat gelijck/maer niet so groot/en si hebben eenen vreemden rueck/gelijck als wandluyfen. Sijn bloemen die wassen rondtsom den steel/ende si sijn wit oft bleeckgeel/liggende in cleyn huyskens/ende daerinne vergadert hem namaels dat bloeyfel vanden sade/ende dit is cleynder dan tsaet van Meleze. Sijn wortel heeft veel sijdwortelkens al dooreen/ende die vlichelen hier ende daer in deerde/ghelijck als de Meleze.

Plaetse haerder wassinge.

Dat eerste gheslacht ende oprechte Melissa oft Confilie de greyn en wast niet op alle plaetsen. Men vindt in sommige bossen. Dat Wandluyfscruyt vindt men oueral inde houen.

Den tijt.

In Junio ende Julio bloeyen beyde dese geslachten van Melisse.

Die natuer ende complexie.

Melissa is heet inden tweeden graet/ende drooghe inden eersten.

Cracht ende operatie.

*Melissen bladeren in wijn ghesoden ende gedroncken/oft dlijf met desen wijn bestreken/sijn goet tegent bijten van slangen/ende ander venijnich gedierte. Dat cruyt siedt men/ende men baedt de vrouwen haer leden daermede/so crijgen de vrouwen haer maentstonde. Dat water daer dit cruyt in gesoden is/doet de pine der tanden cesser/en als men dat inden mont houdt. Dit cruyt vseert men inde clysterien/als yemant dat roode melizoen heeft. Hadde yemant venijnighe campinoelien gheten/die sal van desen cruyde drincken. Als yemandt sijnen adem niet en can hebben/het en sij met opgherechten lijue/dien salmen van dese bladeren een Electuarie maken. Die bladeren verteer/en de croppen ende clieren/als men se met sout mengt ende stootet/ende daer op leyt. Si versueten de pijn der ioncturen/als men se daer op leyt. Si maken de wonden suyuer ende reyn. Als men de Biecoruen met desen cruyde wrijft/so en vliegghen de Byen niet wech. Als yemant vande Byen ghesteken is/die sal van dit cruyt daer op legghen/so vergaet de pine. Het is goet teghen dat opclimmen vande moeder. Het is wt nemende goet voor de gene die trueren en de swaermoedich sijn/als men dat in wijn siedet ende drinckt/oft een suycker ende Conserue daer af ghemaect/want het maect den mensch vrolick ende blijde. Dat sap wt de bladeren ghedowt/ende inde ooghen gedaen/maect claer ghesichte. Men vindt oock ghescreuen/soo wanneer men dit cruyt vseert/dattet goede sinnen maect/ende goede lichte droomen.

voor Landpijn

voor Bijensteken

voor Krenckel

Van Venckel.

Cap. CXCI.

Den naem.

21

Venckel wort in Griecx Marathron / ende in Latijn Feniculum gheheeten / ende also heetment noch inder Apoteke. De oorsaken ender redenen van dese namen staen int Latijn verclaert.

Haetsoen.

Venckel heeft eenen ronden steel die is binnen geuult met bol oft locht march / ende crucht ioncturen ende knoopen gelijk als Riet. Sommi- ghe van dese stelen wassen mans lengde hooghe / hebbende veel rijs oft tacken ter sijden. De buytenste schelpe oft schorffe is groen. De bladeren sijn den manneken van Aueroone gelijk / maer sij sijn langher ende wecker / ende hebben eenen lieffelijcken rueck. Op de stelen wassen croonen / die sijn breed ende rondt / ende dat bloeyfel is gheel.

Als de bloemen vergaen / so comt dat
B saet na. De wortel is wit / lanck / ende slecht / ende heeft eenen sueten lieffelijcken rueck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Venckel wast oueral inde houen / al daerment plandt. Si comt ooc van selfs in onghebowde plaetsen / ghelijck als de Dille.

Den tijt.

De Venckel bloeyt in Junio en Julio / ia bijna den gantsen Somer tot in den Herft toe. Sij blijft inden winter duerende / ende en bederft niet haest / al soo dat een Venckelwortele wel thien oft elfiaer ongheschendt blijft.

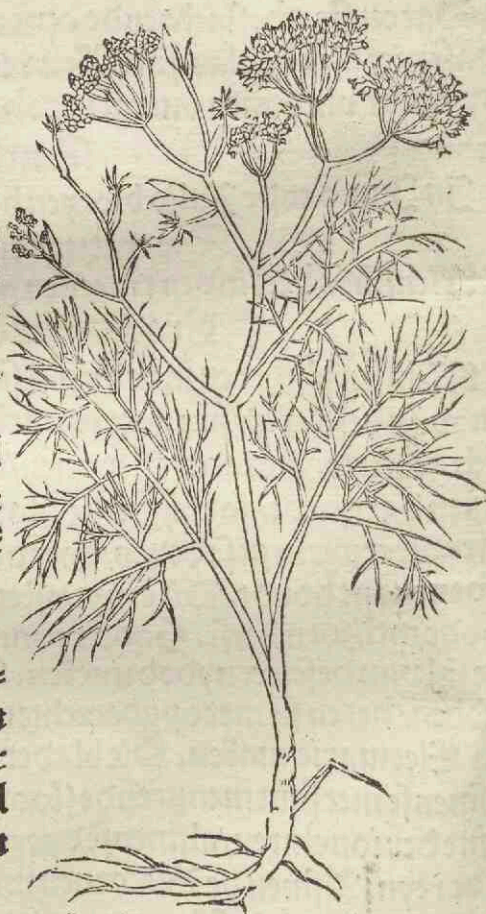
Natuur ende complexie.

C Venckel is werm inden derden graedt / ende drooghe inden eersten. Deredene hebben wi int Latijn verclaert.

Die cracht ende operatie.

Als de vrouwen Venckelcruyt eten / so crigen sij veel melck / ende des ghelijck doet oock Venckelsaet in wijn ghesoden ende gedroncken. Dat cruyt ghesoden / ende ouer gheleyt / is goet tot alderhande ghebreken der nieren ende blasen / het lost de vrinne / het helpt de ghene die van slangen ghebeten sijn. Het brengt den vrouwen haer maentstonde. Des ghelijck doet oock dat saet. De wortel ghestooten / ende met huenick ghemengt /
ende

Feniculum. Venckel.

De ende ouerghelēyt/helpt de ghene die van dulle honden gebeten sijn. ^{*}Dat sap vanden cruyde ende stelen wtgheperst/is goet voor droene ooghen/als men dat des auonds ende des morghens daerin doet. Het verdriift oock de sterre wt de ooge/die daer eerst in gecomen is. Dit sap doet men inde ooren/ende het doodet de wormen die daerin sijn. Dat sap suldi als ^{voor t'gedigt.} dus vergaderen / Neempt dat cruyt / dat bloeyfel / oft dat groen ontrijp saet/dit suldi stooten/ende druct oft perst dan dat sap daerwt/ende legt dat dan inde Sonnet drooghen/ende houdt dat wel te rade/want het is een costelijcke medicijne voor doncker ooghen. Dat saet ghesoden ende ghedroncken/conforteert de mage die cranc is/ende verdriift de walginghe. Het is oock wt nemende goet voor longhen ende leuer. Het versuetet oock dat crimsel binnens lijfs. De wortel in wijn gesoden ende gedroncken / is seer goet voor die ghene die dat water laden / ende die den ^{cramp.} cramp hebben. Dat cruyt in deser manieren ghesoden ende gedroncken/verdriift den steen. Het vermeerderet dat natuerlic saet. Het verteert oock tgheronnen bloet.

Van Nigelle.

Cap. CXCH.

Den naem.

^A Nigellen heetmen in Griec Melanthia / ende in Latijn Papanera nigra / Nigelle en Gith. Desen naem Nigella bliuet noch hede sdaechs inder Apoteken duerende. Alle dese namen sijn den cruyde gegene van sijns saets weghen/dwelck soo swert is als een kole.

Sheslacht:

^B Nigella is tweederhande/tam ende wildt. De tamme is ooc drijerhande. De twee eerste sijn malcanderen in alle dingen gelijk/ende en hebben gheen onderscheedt dan alleen int saet/want dat saet van deen is swert/en van dan der geel. Daerom so hebben wi die onder een figurē begrepen. Dat eerste machmen wel swerten Comijn heetē/ende dat ander geelen Comijn. Dat derde heeft seer sinale bladeren/gelijk als de Venckel/oft ghelijck de opperste bladeren van Coriander sijn/ende is een hupsch ende lustich ghewas/en wi

A iij hebben

Van Nigelle.

Cap. CXCII.

Melanthium alterum Damascenū uocatū. Cuminum syluestre alterum.
Swerte Coriander. Wilden swerten Coriander.

Ch hebben hem den naem gegeven Swert Coriander. De wilde Nigelle wort van sommige S. Catharijnen bloem gheheeten/ daerom dat sijn bloeme een radeken seer ghelijck is. Het mach oock wel wilden swerten Coriander heeten.

Haetsoen.

Dat eerste ende tweede geslachte van Nigelle heeft bladerkens die sijn geclouen gelijck als Duyuenkeruel/ oft fumus terre/ maer si sijn gruen- der. Den steel is teeder / hebbende veel tacterkens / en daerop wassen wit- achtige bloemkens / elck met vijf bladeren. Ende dit worden bollekens met vijf oft ses deelen onderscheyden/ en bouen op elck stuck oft deel staet een scherp dingeken ghelijck een horenken. Ende in elck stuck leyt swert oft geel saet/ rijgelinghe deen op dander/ ende dit saet is scherp op de tonge/ ende rieft seer wel. Dat derde tam gheslechte/ also wi hier bouen geseyt hebben/ is een seer lustich ghewas/ ende heeft schoon groen teeder ste- len gelijck den Venckel. Het heeft smaelder bladeren dan de twee eerste/ ende die sijn den Venckel oft Dille niet onghelijck. Int opperste wassen witachtige blauw bloemen/ die hebben oock vijf bladeren/ ende sijn ghe- lijck een radeken/ ende daer wt comen oock bollekens/ ende die sijn groo- ter dan de twee eerste/ ende sijn met ses stucken onderscheyden. In elck stuck leyt dat saet in ordinancie op malcanderen / ghelijck als inde twee
voor

E voorghenoemde. Dat wiltdt gheslechte heeft eenen ghecantten steel / die wast somtijts twee spannen hooge. Sijn bladerkens sijn den voorghe noemden derden tammen gheslechte seer ghelijck / scherp ende geclouen / ende aschverwich groen. De bloemen van desen geslechte sijn den voorghenoemden wat gelijck / maer niet so blauw. Dat bolleken van desen gewasse heeft bouen vijf scherpe horenkens / gelijc als de Akeley bollekens / ende heeft so veel huyskens daer dat saet in leyt / ende dat heeft ooc eenen lieffelijcken ruck.

Plaetse haerder wassinghe.

De tamme Nigellen plantmen inde hoven / anders en comen sij niet voort van haer seluen. Dat wilde wast ongheplant van hem seluen int coren ende vruchten / ghelijck als in Rogghe / Terwe / Spelte ende Gerste. Nochtans so en wordet niet oueral ghenonden.

S Den tijt.

De tamme bloeyen in Junio ende Julio / ghelijck als dat wilde. Dat saet wort rijp in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Beyde Nigellen tam ende wiltdt / sijn werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende operatie.

Dat saet vande Nigellen ghestooten met olie van blauw Lelien / ende opt voorhoofd gestreken / versuetet de pine ende weedom int hooft. Als ment inden nuese doet / so ist goet tegen snoteringshe die eerst begint. Met azijn strijctment op de sproeten / plecken ende vleccken / ende het verteeret gheswel / ende alderhande herde sweeren. Als men de exeroogen met een mes rondt somme oplicht / ende dit saet in ouden wijn te weycke gheleyt sijnde daerop leyt / so treect dit saet de exerooghen wte. Als men dit saet in water ende azijn siedt / ende inden mondt houdt / so vergaet den tandt sweer daermede. Als ment in water gesoden heeft / ende ontrent de nael strijct / so verdriuet de wormen wten lijue. Het geneest den snof / als ment stootet / ende in een sijden oft lijnen doeccken bindt / ende daeraen rieckt. Als dit saet in wijn ghesoden wort / ende men veel daghen veruolgens daeraf drinct / so brenget den vrouwen haer maent / het lost de vrijne / en maect veel melck. In deser manieren ist oock goet ghedroncken den ghenen die cort van adem sijn. Het is oock goet een drachma swaer in water ghedroncken / teghen alderhande veninich ghedierte. Met sinen roock / als ment bernt / so verdriift men de slangen. Maer men sal van desen sade niet te veel vseren / want het mocht schade ende hinder doen / het maect veel windts. Dat saet gheknawt / gheneest de sweerighen binnen den mondt. Sijnen roock verdriift de vloeyen / en demuesien oft muggen.

voor exeroogen

tandpijn

cautie

San Maluwe.

Cap. CXCIIL.

Den naem.

21

Maluwe heetmen in Griecx Malache / ende in Latijn Malua / ende also heetment oock inde Apoteker. Maer waeromme datment in Griecx ende Latijn alsoo heet / dat suldi in onsen Latijnschen Herbario bescreuen vinden.

Geslecht.

De Maluwe is meest tweederhande / te weten tam en wildt. De tamme noemptmen Winterroosen / oft Herstroosen / want sij bloeyen meest vanden Vogst ast tot inden Herst toe. Ende dese sijn oock tweederhande / want sommige hebben purpure oft roode roosen / ende sommige hebben witte roosen. Ende de roode sijn som dubbel / en som enckel / desghelijcx oock de witte / ende dese hebben wi al onder een figure begrepen. De wilde Maluwe is oock tweederley / deene en wast niet hooghe op / ende die heetmen cleyn Maluwe / oft Keesmaluwe / om sijns saets wille / dat is gelijcx schijf kens / oft ghelijcx cleyn kees kens. Dander wast hooghe op / ende sij is veel grooter dan de voorgaende / ende men heetse groote Maluwe.

Haetsoen.

De tamme Maluwe crijghet int tweede iaer haer stelen / ende die worden binnen corten tide / in min dan ses oft seuen maende (also Theophrastus scrijft lib. i. cap. v.) so dicke / bijna ghelijc als een pijcke oft groote stock. En die sijn met groote / ronde / rouwe blaaderen becleedt / ende sij sijn wat geclouen / ende rondtsomme gekertelt. Tusschen de stelen ende bladeren wassen knoppen op seer corte steelkens / en die knoppen worden van daghe te daghe grooter / so lange tot dat si opgaen / en dan comen daer schoon roosen wte / waeraf sommige schoon lijfverwich sijn / dander sijn gantsroot / en sommige oock sneewit. De enckele hebbē vijf bladeren / ende de dubbele hebbender veel meer. Sij en riecken niet. Als die bloemen afvallen / so compt dat saet / dat sijn ronde kees kens / ligghende in groen wollachtighe huys kens. Haer wortel is veeselachtich / ende korter dan de wortel van dander wilde ghe

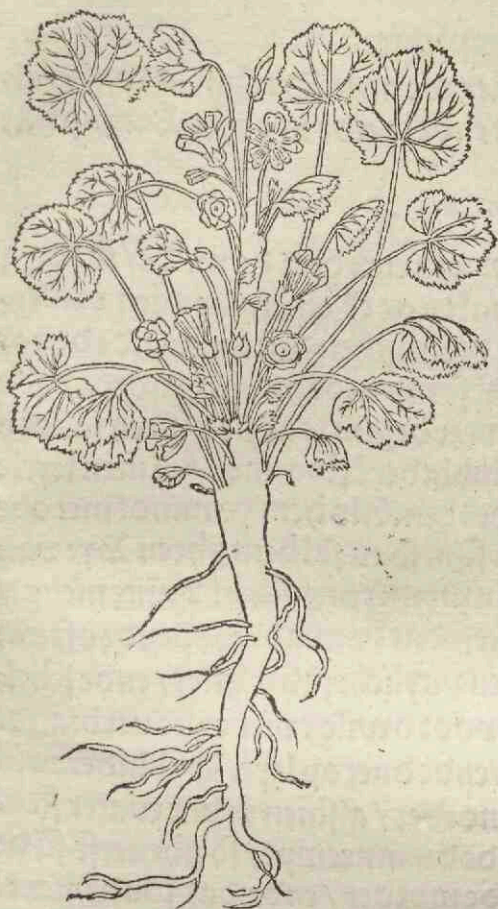
Malache.

Winterroosen.

slachten.

Van Maluwe.
Malua syluestris.
Cleyne Maluwe.

Cap. CXCIII.
Malua syluestris elatior.
Groote Maluwe.

D slachten. | De wilde cleyne Maluwe cruypt ghemeynlick lancx der eerden/ende heeft ronde vette bladeren/die sijn rondsomme gekertelt. Saeren steel is dicke/ende daeraen wassen lyfverwighe rooskens/die sijn met bruyn cleyne aderkens doortrocken. Ende als die afvallen/so worden cleyne ronde keeskens/ende dat is haer saet/ghelijck oock in alle Maluwe. Sij heeft eenen langhen witten steel. De groote Maluwe is groter/langher ende dicker dan de voorgaende. Saer bladeren sijn gecloven in vijf scherpe stucken. Saer bloemen sijn oock groter ende rooder/met veel bruyn aderkens verdeylt/ende sijn schier ghesaetsoneert gelijck als de bloemen van Alcea/oft Cattekeskens cruyt. Set heeft een witte langhe wortel.

E

Plaetse haerder wassinghe.

De Winterroosen sedtmen inde hoven gelijck als ander tamme bloemen. De wilde Maluwe wast int wilde/bij de tuynen/inde hoven/en opt Kerckhof oueral. Nochtans wast de groote Maluwe seer geerne in vette vochte eerde.

Den tijt.

De tamme Maluwen bloeyen in Julio ende Augusto/want dese roosen en vergaen niet haest/deen gaet op/dander valt af/ende dat duert doorgaens tot schier inden winter. De cleyne wilde Maluwe bloeyt bijn

S bina den gantsen somer tot inden Herft toe. De groote Maluwe bloeyt meest in Junio ende Julio.

Natuur ende complexie.

De Maluwen hebben een middelbaer wermt. De same is wat vochtigher dan de wilde / also wij dat wijt ende breedt in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Cracht ende werckinge.

De tamme Maluwen sijn bequamer om eten dan de wilde / maer sijn sijn der maghen schadelick / ende sijn maken oock eenen saechten camer-ganck. De bladeren genesen de sweeren die tusschen den nuese ende de oogen wassen / als men se row met een luttel souts ende huenick knowt / ende als dan daerop leyt. Maer als desen sweer begint te heylen / so en salmen **G** daer geen sout meer toenemen. De Malubladeren stootmen / en men leyt se op de bladeren die de Byen ghesteken hebben. Als hem yemandt met olie strijckt daer dese bladeren in gestooten sijn / so en sal hem gheen Bye van dien daghe steken. Als yemandt Maluwe met menschen vrijne mengt / ende hem daermede wasschet / so gheneest dat de quade loopende oft nat te crauwagie / ende verdrijft de rouen en vuylicheyt der huyl / ende schellen vanden hoofde. Dit cruyt is goet voor dwildt vier ende verbrandt heyt / als men met olie stootet oft siedet / ende daerop leyt. De bladeren in water gesoden / versaechten de herde moeder / als men in dat water sidet. Als men hieraf een clysterie maect / ende die inneempt / so gheneest sijn de sweerende ende ghequetsie dermen / de moeder / ende dat fondement. **S** Dat cruyt ende wortel van Maluwe ghesoden / ende dat water daer af ghedroncken / ende terstont wederom ouergegeuen / contrarieert alderhande venijn. Dit cruyt leyt men op de beten van veninich gedierte. Als de vrouwen dit cruyt in water sieden / ende dat drincken / so crigen si veel melck. Met wijn gesoden ende gedroncken / so versuertet de pijn der blasen. Maluwe row gestooten / treckt alderhande splinters ende doornen wten lijue / als men daerop leyt. Plinius beschrijft / dat so wie van Maluwe sap alle daghe eenen dronck drinckt / die sal dien dach ghepreserueert wesen van alle toeuallende siecten. De wortel is seer goet gheleyt op quade borsten. De Maluwe is sonderlinghe goet tot de ghebreken der blase / borst ende longhen. Dat cruyt ghesoden ende ghedroncken / breekt den steen / het doet slapen / ende helpt de vrouwen dat sijn lichtelick baren.

voor Splinters

Van Tamariscboom.

Cap. CXCIIL.

Den naem.

Amariscboom heetmen in Griec Myrice / ende in Latijn Myrica ende Tamarix. Inder Apoteken heetmen dit ghewas Tamariscus.

Saetsoent.

A Gheslacht.

Myrice. Tamarisckboom.

Den Tamariscus is tweederhande/
tam en wildt. Den tammen wort ghe-
saeyt/en hi wast hooge op ghelijck als
eenen boom/en hi draecht oock vruch-
ten. Dat wilde is een wildt ghewas/
ende is onvruchtbaer / ende is oock
tweederhande. Dat een heeft gants
bruyn stelen ende bloemen. Ende dat
ander heeft eenen geelgruenen steel / en
de wolachtighe bloemen/anders sijn
se malcanderen ghelijck.

Faetsoen.

B Den wilde Tamariscus is een leech
ghewas / ende heeft veel tacken / dye
sijn eens deels geelgruen/ende een deel
oock gants bruyn / met bladeren be-
cleedt/die sijn den Saelboom of der
Heyde gelijck. Sijn bloemen sijn wol-
achtich/ende somtijts bruyn. De wor-
tel is rondt/vingers dick / ende swert.
Den tammen Tamariscus is den wil-
den seer gelijck / maer hij en is niet on-
vruchtbaer/want hi draecht een vrucht die is den Galappelen ghelijck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den tammen Tamariscus wast in Syria ende Egypten / aldaer
wordt hij so groot/als hooghe boomen. Den wilden staet geerne aen
den watercant.

Den tijt.

C Den Tamariscus is tallen tijden gruen. Sijn bloeyfel dat vindtmen
inden Mey.

Natuere ende complexie.

Tamariscus maect suyuer/hi verteert ende adstringeert een luttel. Si
is werm van natuere/nochtans en droocht hi niet seere / het en sij dat hij
tot aschen ghebrandt worde.

Cracht ende operatie.

De bladeren oft wortel van Tamariscus gesoden met wijn oft azijn/
sijn goet gedroncken voor de gene die een herde milte hebben. Si maken
de milte oock cleynder. Werm inden mont ghelouden / versueten sij
den tandtweer. De vrouwen die haer fluxie te seer oueruloedich heb-
ben/die sullen in water sitten daer Tamariscus in ghesoden is / so cesse-
ret den vloet. So wie vol neten ende luyfen is / dien salmen bespraeyen
met wijn daer Tamariscus in ghesoden is / soo verdrijftmen se. Dat Tama-

tandswaer

D Tamarisck saet ghesoden ende ghedroncken / is goet voor de ghene die bloet spouwen / ende den genen die den loop des buycr hebben / ende den vrouwen die haren loop oft fluxie te seer oueruloedich hebben / ende den ghenen die van veninich ghedierte gebeten sijn. Het verdrijft oock alderhande gheswel / als ment also werm daerop leyt. De schorsse van Tamariscus heeft ghelijcke cracht. Een tapken van Tamarisck asschen ghemact / ende inde vrouwelickheyt ghedaen / doet de oueruloedighe fluxie der vrouwen cessen. Een drinckvaetken van Tamarisck hout ghemact / ende daerwt ghedroncken / is goet voor de miltsuchtighe. Tamarisck ghenest den cancker / als hi in wijn ghesoden / ghestooten ende met huenick daerop gheleyt wort. Dat sap wt Tamarisck bladeren gedruet / ende met wijn gedroncken / is een sonderlinghe medicijne voor de milte.

Van Clapperroosen. Cap. CXCV.

Den naem.

A It cruyt noempt men in Griecx Mecon rheas / en in Latijn Papauer fluidum oft erraticum. Anders so heetent de sommige Papauer rubeum. De kinderē hebben haer genuechte met desen bloemen / want sij legghen de bladeren tusschen haer handen / oft op haer voorhoofd / ende sij doen die clappen oft geluyt geuen / ende daerom so heet dit cruyt Clapperroose. Sommige heeten dit cruyt Colle ende Colbloemen / oft Roo de Cozenroosen.

Geslecht.

Men vindt tweederhande Clapperroosen oft Colle / te weten / groot ende cleyne. De groote heeft veel stelen ende tacckens. De cleyne en is niet so busselachtich als deerste. Anders hebben sij meer onderscheeds / also wij hierna verclaren sullen.

Gaetsoen.

B De groote Colle oft Clapperroose heeft bladeren gelijk als tam wit Mostaertcruyt / diep gheclouen / maer si sijn langer ende rouwer. Sijn stelen ende tacckens sijn heel row ende ghehayt / ende wast bijna een elle hooghe. De cnoppe die op den steel wast / is in twee gruen ghehayde vellekens besloten. So haest als de bloeme wtcompt / so vallen die twee gruen hayrighe vellekens van malcanderen / ende dan compt die schoon roode bloem oft roose wtgheslopen. De bladeren van dese bloeme vallen haest af / en dan sietmen daer een langachtich bolleken recht op staende / ende is rondsomme met swert hayt verchiert. Ende in dit bolleken vindmen bruynachtich saet. Die wortel is vingers dicke / ende wit / met veel sijdwortelkens verchiert. De cleyne Clapperroose is der voorge-noemden seer ghelijck / maer sij is in alle manieren cleynder. Haer bladeren sijn der Cicoreye ghelijcker / ende niet so diep gesneden. De bollekens inde

Van Clapperroosen.
Mecon rhoeas.
Clapperroosen.

Cap. CXC.
Papauer erraticum alterum.
Roode Coerenroosen.

C inde bloemen sien nederwaert. De wortel is langer ende geelder.

Plaetse haerder wassinghe.

De Clapperroosen wassen bijna in alle coeren ende vruchten. Maer de groote Clapperroose en is niet so ghemeyn als de cleyne.

Den tijt.

De Clapperroosen bloeyen inde Lenten / ende den gantsen somer tot inden Vogst.

Natuer ende complexie.

De natuere van beyde de Clapperroosen is tot vercoelinghe geneycht. Ende daeromme so vercoelen sij ghelijck als ander Papauer oft Suelcruyden.

D

Die cracht ende operatie.

Vijf oft ses bollekens tot ouer de helft in wijn ghesoden ende gedroncken / dat doet den mensch slapen. Dat saet ghestooten / ende met Meede ghedroncken / maect weeck inden buyck. Desgelijck doetet oock alsiment inde pepercoecken bact. De bladeren met de bollekens ghestooten / vercoelen alderhande hitte oft brandt / alsiment daerop leyt. In water ghesoden / ende doecken daerin nat ghemaect / ende om thoost ghewonden / maken den mensch slapende. Dat voorseyde water blust de ontfekinghe

B ende

*voor ontsteking
der tonge
de bruyne
genaemt.*
 Ende inflammation / alsment met eenen doeck daerouer slaet. Met den
 voorseyden water de tonge ghewasschen / oft daermede ghegorgelt / ver
 drijft de bruyne / oft ontstekinghe der tonge. Dat water ouer de leuer ges
 leyt / stelpet dat bloeden wt den nuese. Desghelijc so vergaet daermede
 dat gheswel inde secrete plaetsen / alsment die daermede wascht. Alsment
 de slaep vanden hoofde daermede strijckt / ende om dat hoofd windt / so
 vergaet de raserne vande siecke menschen daermede. Het verdrijft oock
 de pine der ooghen comende van hitte. De bladeren in wijn gesoden en
 de ghedroncken / oft van buyten daerom gheslagen / stopt den vrouwen
 haer siecke.

Van Huelsaet.

Latine Papaver.

Den naem.

A

Velcruyt dat wordt in Griec gheheeten Mecon hemes
 ros / ende in Latijn Papauer satium. Ende alsoo heet
 ment oock inder Apoteke. De oorsake ende redene van
 dese namen staet inden Latijnschen Herbario verclaert.
 Sommige heeten dit oock Huelsaet / oft Mancop.

Gheslacht.

Des tammen Papauers sijn veel
 derhande gheslechten / ende sonderlinz
 ghe viue / die malcanderen gelijk sijn
 van stelen / cruyt ende wortelen. Haer
 onderscheedt spuert men meest aen de
 bloemen. Want dat eerste gheslachte
 heeft gants sneewitte bloemen / dat
 tweede bruyne lijfverwighe / dat derde
 gants root / dat vierde wit met roode
 plecken aende bollekens / dat vijfde bo
 uen wit / en met bruyne plecken ten bolle
 kens waerts. Ende sij hebben ooc een
 onderscheedt int saet / want dat eerste
 gheslecht heeft wit saet / dat tweede en
 derde swert / dat vierde bleekgeel /
 dat vijfde graw. Van dese gheslech
 ten en hebben wij niet meer dan twee
 figuren doen teeckenen.

Maetsoen.

Dat cruyt van alle dese gheslechten
 is ghehayt / row / ghekerst / te maten
 breedt / ende lanc / aschverwich gruen /
 het wast sonder tackkens aenden steel /

Mecon hemeros. Huelsaet.
Papauer bollén

end

Ende den steel is vinghers dicke/rondt ende hayrich. Sijn bloemen sijn schoon ende groot/ghelijck als Clapperroosen / ende gemeynlick bruyjn oft wit/also die figure wtwijst. Als dese afvallen / so brenghen sij haer saet in bollekens. De wortel is slecht/enckel ende wit.

Plaetse haerder wassinge.

Dit tamme Papauer sedtmen inde houen.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen inden somer/ende daerna brenghen sij dat saet.

Die natuer ende complexie.

Alle dese cruyden vercoelen inden vierden graedt.

Cracht ende operatie.

D De bladeren ende bollekens in water ghesoden / ende daerinne ghebade / brenghet den slaep weder. Dit water is goet ghedroncken den ghenen die des nachts wacker ligghen. De bollekens sijn goet ghestooten/ende met Gersten mont ghemengt/ende geappliqueert op wildt vier/^{voet dat wilde vier giffen} S. Anthonis vier / ende dierghelijcke hittighen brandt. Maer men sal ^{In brandt} de bollekens stooten te wijle datse noch gruen sijn / ende daer af salmen ronde clootkens maken / ende droogghen die om daghelicks te vseren.

^{voor den} * Men maect oock vande bollekens een Electuarie / die is seer goet tegen den hoeft / ende teghen de vloten oft fluxien die wt den hoofde op de longhen ende op de borst vallen. Maer men moet de bollekens tot ouer die ^{De dese Electuarie gemacht werd.} helft in water insieden / ende als dan hueninck daerin doen / ende weder ommelaten sieden tot dattet dick ghenoech wordet / om een Electuarie daer af te maken. | Dat saet vande Bruyn Papauer ghestooten / ende in wijn ghedroncken / is seer goet tot den loop des buycx / ende voor de ^{cautie} vrouwen / die haren vloet te seer ouervloedich hebben. In water ghesoden ende opt voorhoofst / ende int slaep vanden hoofde ghestreken / ist goet voor de gene die te veel waken. Dat sap wt Bruyn Papauer ghedort / vercoelt noch meer. Alsinen des so veel neemt / als een Erue groot / dat versuetet de pijn / doet den mensch wel slapen / ende is goet teghen den hoeft / ende teghen den loop des buycxs. Alsinen dit nochtans niet bij maten en neemt / soo brenghet merckelijcke schade / iae somtijts oock de doot. Men menghets met olie van Roosen / ende dat bindt men opt voorhoofst / ende daer mede vergaet de pijn int hoofst. Met olie van Amandelen / Myrre / ende Soffraen ghetempert / ende inde ooren ghesaen / beneempt de pijn ende weedom der ooren. Het is oock sonderlinghe goet tot vierachtighe oft hittighe ooghen / als men met den doder van een ghebraden ey / ende met Soffraen temperet / ende daer op leyt. Met azijn ghetempert ist goet teghen dat wildt vier / ende alderhande viericheyt / ende met vrouwen melck ende Soffraen ghetempert sijnde / ist goet voor de ghene die dat Podagra hebben / als men daer op leyt. Dat saet van wit Papauer is beter dan dat bruyjn / ende het vercoelt wt

B ij der ma

der maten seere. Dat sap dat wt dat swert oft bruyn Papaner ghedruet wort/dat heetmen in Latijn Opium.

Van geel Suel.

Cap. CXC VII.

Den naem.

A

It geel Suel wort in Griecx geheeten Mecon ceratitis/ ende in Latijn Papauer cornutum / ende also heetment noch inde Apoteke. Naer wij heetent daeromme gheel Suel/om dattet schoon geel bloemen heeft.

Tsaetsoen.

Dat geel Suel heeft aschverwighe bladeren / die sijn row / ende den Wolcruyde bijnae ghelijck / ende sij sijn rondsomme gheferteelt ghelijck als de Clapperroosen. Sinen steel is oock hayrich / ghelijck als den steel vande Clapperroosen. Sijne bloemen sijn schoon gheel. Ende als die afvallen / so volcht sijn vrucht daerna / die is crom gheboghen ghelijck als eenen horen / ende en ghelijct niet qualick der vrucht die op dat Fenugrecu wast. Inde voorszeyde vrucht leyt dat saet besloten / datselue saet is seer cleyn ende swert. Het heeft een dicke swerte wortel.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Dat geel Suel (also Dioscorides bescrijft) wast gheerne bij den Zeecant / ende op rouwe plaetsen. Men vindts niet tot allen stedē / men moet inde hoven planten.

Den tijt.

Geel Suel bloeyt in Junio. Dat saet wort ontrent den Vogst rijp en de tijdich.

Natuur ende complexie.

Dat dit cruyt werm ende drooge is / dat machmen wt sinen smaect en de operatie mercken.

Cracht ende werckinge.

Die wortel van desen cruyde tot op de helft in water inghesoden / ende ghedroncken / is goet teghen de pijn ende weedom inde huepe / ende tot ghebreken der leuer / want sij heylt ende geneest die. De bladeren ende bloemen

Papauer cornutum.
Geel Suel.

149
 C bloemen sijn goet tot vuyl quade vlceratien ende sweeringen. Maer tot
 suyuer vlceratien ende wonden en salmens niet besigen / want sij suye-
 ren te seere / ende verteeren dat vleesch. De voorseyde bladeren ende bloe-
 men met olie ghemengt wesende / doen de rouen vande vlceratien val-
 len / als men se daer mede bestrijct. Dat saet met Meede ghedroncken / pur-
 geert seer saechtlick. De bladeren met olie ghestooten / nemen wech dat
 vel / ende donckerheyt der ooghen van viervoetighe dieren oft beesten.

Van Moerbefien. Cap. CXC VIII.

21

Den naem.

Den Moerbefyboom heetmē in Griec Morea / oft Sy-
 caminea / en in Latijn Morus / en also noemptmēt noch
 heden sdaechs inder Apoteke. Bij onsen tijden wort hij
 oock gheheeten Morus Celsi.

Haetsoen.

Den Moerbefyboom heeft ronde bladeren / bouen scherp toegande /
 enderondsomme ghefertelt ghelijck als een saghe / ende sij sijn den eer-
 sten gheslechte van tamme Munte seer ghelijck. Hij crijcht wolachtich
 bloeyfel. Sijn vrucht is eerst wit /
 daerna root / en ten lesten als sij rijp
 is / so is sij swert oft bruyn. Met dese
 Moerbefybladeren onderhoutmen
 de sij dewormen / ende dese wormen
 worden in wonderlijcke manieren
 verandert / eer sij haer werck perfectie
 B lick volmaken. Want inde Lenten /
 ontrent den tijde dat den Moerboō
 begint groen te worden / ende te bot-
 ten / so moetmen de eyeren / die de sij-
 dewormē inden voorleden Herst ge-
 leyth hebben / op een pāpier oft op een
 doeccken inde sonne legghen / oft in
 een warme stoue bewaren tot datse
 wtsluypen. Sij sijn eerst seer cleyne
 ghelijck als keesnaden / ende men set-
 se op Moerboomen loof / want daer
 af nemen sij haer voedsel. Ende sij
 wassen van daghete daghe / so lange
 tot dat sij bijnae soo dick ende lanck
 worden als eenen cleynen vingher.
 Daerna so setmen se in pāpyren huys-
 tens / ende dan beghinnen sij te spin-

Morea. Moerbefyboom.

B iij nen/

Enen / ende sij ouerspinnen haer seluen so seere / datmen se schier niet meer sien en can. Met spinnen worden sij heel dunne / ende soo claer datmen daer door siet / ende ten lesten so gaet vochticheyt van haer / ende dan steruen sij. Als sij nu ghestoruen sijn / soo moetmen seker daghen daerna de sijde afwinden / ende dan beuindtmen dat sij in middelen tijde een gheel schelp ghecreghen hebben / ghelijck als eenen creest / ende van faetsone sijn sij een quackelpijpken niet onghelijck / ende oock soo gaen dese schelpen met haere ioncturen oft leden achterwaerts ende voormaerts. Na dat sij sommighe daghen in dese schelp ghelegghen hebben / soo worden sij wederomme leuendich / ende sij sluypen daer wte / ende worden Pepsels / ende sij sitten op malcanderen ghelijck als de vliegghen / ende sij vlieden hier ende ghinder met haer vliegghelen / tot dat sij haer eyeren op een pampier oft op een doecken legghen / ende dat faetsoen van dese eyeren is den greyn van Sijst niet onghelijck. Daerna so steruen sij wederomme / ende men worptse wech / so dat si nergghens meer toe goet en sijn. Maer de eyeren bewaert men in een kiste tot int beginsel vande Lenten. Ende men sedtse als dan (als voor gheseyt is) inde sonne. Sulcke wonderlijcke veranderinghe van natuere hebbe ick hier int Capittel vanden Moerboom willen vertellen ende declarere / op dat men sien mach / hoe wonderlijcken dat de nature met desen Sijdworm omgaet.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den Moerboom wast gheerne op werme sandachtighe plaetsen. Si wil ghemest sijn / ende hij wil met omgrauen geoeffent worden / ghelijck meer ander boomen.

Den tijt.

Den Moerboom bloeyt alderleest onder alle tamme boomen / ende sijn loof en compt nyet wte / voor dat die coude gants ghepasseert is. Ende daeromme so wordt hij gheheeten de voorzichtigste onder alle boomen / ouermids dien dat hij in dese manieren allen rijm ende onweder weet te ontgaen.

Natuere ende complexie.

E Den Moerbeshboom heeft een ghemengde nature / want de onrijpe moerbeshen als die drooghe worden / so adstringeren sij seere. Ende die rijpe beshen alleene / die sijn middelbaer van temperature. De schorsse vanden Moerboom is wat bitter / daeromme suyueret ende purgeert sij. De bladeren hebben een middelbaer natuere tusschen purgeren ende adstringeren.

Die cracht ende operatie.

observatie Als de vrucht rijp wordt / so lareert sij. Sij wordt lichtelick inde maaghe ghecorrumpeert / ende is ooc der maghe contrarie. Ghelijcke cracht heeft dat sap oock / de wijle dattet row is. Maer alst ghesoden is / ende dan inde sonne gheset wordt / so adstringeret ende trecket te samen. Also men huemick onder dit sap doet / so doetmen daermede cesserende fluxien ende

Van Moerbeshboom.

Cap. CXCVIII.

Ende tgheswel vande berbelen ende caeckbeen. Het is oock goet tot ander ghebreken des monds. Alsmen onripe Moerbeshen droocht/stootet/ende etet/so stoppen sij den loop des buycks. De schorsse vande wortel in water ghesoden ende ghedroncken / laxeert. Alsmense in deser manieren inneempt / so verdriift sij ende iaecht af de breede wormen die inden buyck sijn. De bladeren ghestooten / ende met olie ghetempert / ghe- ^{Voor verbrant sij.} neest de verbrantheyt / alsment daerop strijckt. De bladeren ende schorsse ghesoden/ende dat water inden mont ghhouden / daermede ver- ^{tand sweer} gaet den tandtsweer. De onripe vrucht treckt tsamen ende adstringeert / sij stopt den loop des buycks / ende gheneest dat roode melizoen. Als de ^{oblatie} Moerbeshen in een goede maghe comen/ende voor andere spijse ghenomen ende ghegeten worden/so gaen sij snel door den buyck/ende maken/ende openen den wech voor dander spijse. Maer alsment na ander spijse etet/ende in een quade mage comen / so worden sij midsgaders ander spijse inde maghe ghecorrumpeert.

Van wilde Keruel.

Cap. CXCIX.

Den naem.

Alde Keruel heet men in Griecx ende Latijn Myrrhis. Bion sen ti den heetment Cicutaria / om des wille dat sij der Cicuta / dat is Scheerlinck / oft de wilde venijnighe Peterselie in alle dinghen ghelijck is / wtghenomen in rneck ende sinaeck.

Laetsoen.

BDe wilde Keruel is van bladereder wilde Peterselie oft Cicuta heel ghelijck. Sijn steel is hol / ende heeft veel ribben oft strepen. Sijn ghecroonde bloemē sijn wit / en sijn saet is scherp. De wortel is lanck / teeder / en rondt / ende van goeden smake ghelijck als geel wortelen / diemen Peen noempt.

Plaetse daert wast.

De wilde Keruel wast van haer seluen in dat Gras / ende op driessen.

Den tijt.

De wilde Keruel bloeyt inden Mey / ende in dien tijde sijn de beemde heel wit van sijn bloeyfel.

Myrrhis. Wilde Keruel.

B iij Natuer

C

Natuuer ende complexie.

De wilde Keruel is werm inden tweeden graedt / ende heeft een subtil substantie.

Cracht ende werckinge.

De wortel in wijn ghesoden ende gedroncken / is goet voor de ghene die ghebeten sijn van giftighe dierkens / Phalangia gheheeten. Alsmen se in deser manieren vseert / so brenghet sij den vrouwen haer maent / ende lost de nagheboorte oft Secundina. In vleesch sop ghesoden / is sij goet voor de ghene die wtdrooghen. Sij purgeert de borst ende longen van alle fluymen ende sljmicheyt. Si gheeft appetijt ende lust om eten. Als sij drij daghen in water te weycke ghelegen heeft / ende men dat aensicht daermede wascht / so ghenesen die vlcerationen ende sweeren des aensichts daermede. In wijn gesoden sijnde / ende des daechs twee oft drij mael daer af ghedroncken / so preserueret ende bewaret den mensch van de Pestilentie.

Van Steenclauer.

Cap. CC.

Den naem.

A

Steenclauer heetmen in Griec Melilotus / ende in Latijn Sertula campana / ende daertoe ooc Corona regia. De oor sake ende redenen van dese namen staen inden Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

De Steenclauer daer wi hier af scrjuen / is tweederhande. Dat een heeft vette Clauerbladerkens / ende dat heeten sommighe Onser Vrouwen schoenkens. Men mach dat hier te lande inder Apoteke wel voor dat Melilotum ghebruycken / also wij sulcx in onsen Latijnschen Herbario int langhe verclaert hebben. Dat tweede is met bladeren ende bloemen den geelen Steenclauer gants ghelijck / maer het is hem onghelijck van sade / dwelck dattet in hawkens voort brengt / ende dit machmen Roomsche Steenclauer heeten / om des wille dattet een vreemdt gheswas is / ende den geelen Steenclauer eens deels ghelijck is.

Haetsoen.

Die eerste Steenclauer is een nederwassende cruyt / niet bouen een spanne lanck. Sijn bladeren sijn den ghemeynen Clauercruyde ghelijck. Sij sijn vet / ende schier aschverwich. De bloemen sijn ghesaetsoneert ghelijck als de bloemen van Erwten / maer sij sijn cleynder / ende geel van coluere. Dit worden ronde hawkens / ghemeynlick drij oft vier bij malcanderē / en sij staen van malcanderen gespreyt gelijk als vogels clauwen / ende ouermids dien heeten sommighe dit cruyt Voghels Wicken / ende sij sijn met rondt saet gheuult. De wortel is lanck ende root.

De Roomsche Steenclauer heeft eenen ronden rooden steel. Sijn bladeren

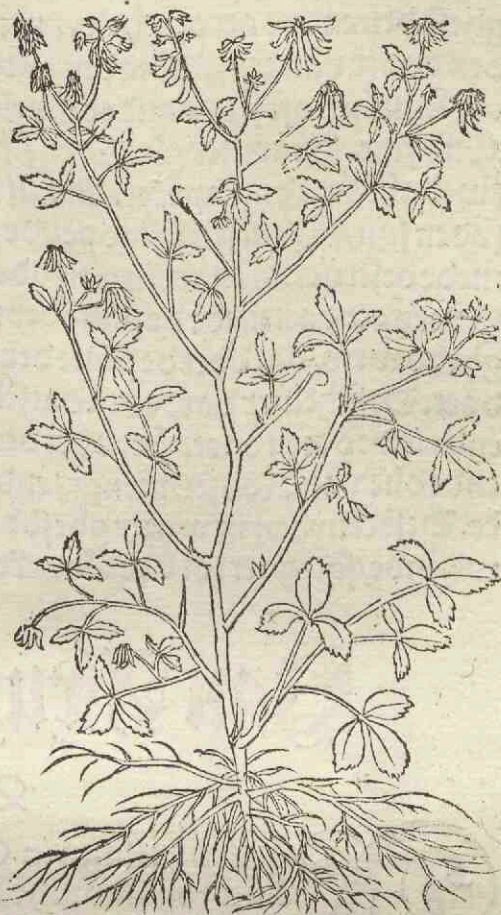
Van Steenclauer.

Melilotos.
Steenclauer.

Cap. CC.

Meliloti quartum genus.
Roomsche Steenclauer.

E bladeren sijn den Steenclauer oft Fenogreco gelijk/ende si sijn rondt-
omme ghekerst. De bloemen sijn geel ende cleyne/ende hebben eenen goe-
den rueck/ghelijck als dat gantse cruyt doet. De bloemen worden bree-
de hawkens/ende die sijn crom ghelijck als een horenten. Die wortel is
vol veeselinghen.

Plaetse haerder wassinghe.

De Steenclauer wast in alle beemden/ende sonderlinghe die op ber-
ghen ligghen. De Roomsche Steenclauer moet men inde hoven oft
in teylen setten/want het wast hier te lande niet van hem seluen.

Den tijt.

D De Steenclauer bloeyt den gantsen somer door/ende alsoo oock die
Roomsche Steenclauer. Naer haer hawkens die brenghen si voort in
Julio ende Augusto.

Natuere ende complexie.

De natuere van dese cruyden is ghemengt/want eens deels so trecken
si tsamen/ende eens deels verteeren si/ende maken rijp/ende haer sub-
stantie is meer werm dan coudt.

Cracht ende operatie.

De voorseyde cruyden adstringeren/also wi geseyt hebben. Si ver-
morwen

— **E** morwen alderhande hittich gheswel/ende sonderlinge der ooghen/der moeder/des fondements/ende der manlickheyt/als sij in sueten wijn ghesoden ende daerop gheleyt worden. Maer men moet daer somtijts den dodder van een ghebraden ey toe doen/oft dat meel van Fenogreco/oft Lijnsaet/oft stof vander muelen/oft de bollekens van Huelsaet/oft Endynie. In water ghesoden sijnde/soo verteeren sij alderhande gheswel/alsment daerop leyt. Als sij met Galappelen ende crijt in wijn ghesoden sijn/so genesen sij loopende seerichheyt des hoofts/alsmen die daermede bestrijct. Met wijn ghesoden/ende op de maghe gheleyt wesende/so vergaet daermede de pijn der maghe. Dat sap dat wt dese cruyden ghedowt is/dat doet de pijn der ooren vergaen/alsment werm daerin doet. Desghelijck doet oock datselue sap/alsment met sueten wijn mengt ende inde ooren doet. Het doet den hooftsweer cesserē/alsment met azijn ende olie van Roosen mengt/ende opt hooft leyt met eenen natten doecke. Dese cruyden in water ghesoden/ende met olie van Roosen gemengt wesende/sijn goet tot den Cancker/alsmen se daerop leyt.

San Alruyn.

Cap. CCI.

Den naem.

Alruyn heetmen in Griecx Mandragora oft Circea/ende Anthropolomorphos/ende in Latijn Mandragora/Cannina/oft Terrestris malus. Die oorsaken van dese namen staen int langhe verclaert inden Latijnschen Herbario. Maer een dincck moet ick hier oock vermanen/dat Pythagoras dit cruyt Anthropolomorphos gheheeten heeft/om des wille dat de wortel van desen cruyde eenen mensche eens deels gelijk is/also dat die figure claerlick bewijst/ende dese wortel wast soo van selfs. Maer die Quacksalvers ende Landtvaerders die hebben wortelen te coope/die en sijn also van selfs niet ghewassen/maer sij sijn van Rietwortelen also gesneden na de figure van eenen mensche/ende dan setten sij de wortelen wederom in deerde/so comē daer alsulcke wortelen wt/die van hayre/baert/ende ander dinghen eenen mensche ghelijck sijn. Ende daer lieghen sij veel lueghenen toe/datmen dese wortel onder de galghe moet grauen met seker Ceremonien etc. dat enckel luegen ende bedroch is. Dit heb ick hier willen vermanen/op dat hem yeghelick voor sulcke boenen wetete wachten.

Geslecht.

Den Alruyn oft Mandragora is tweederhande/te weten/manneken ende wijfken. Dat manneken is witter/ende daer af hebben wij de figure hierna ghesedt. Dat wijfken is swarter. Theophrastus int sefte boeck vande historie der cruyden int tweede Capittel/scrift noch van

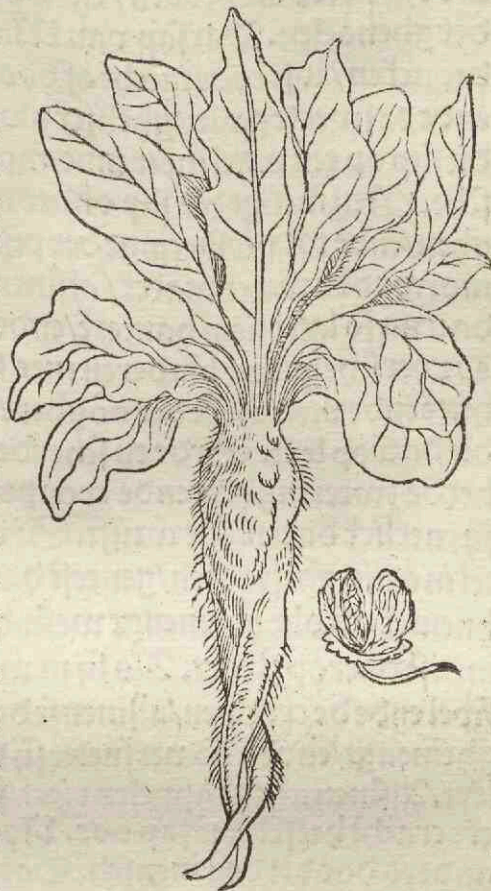
E van een gheslecht van cruyde / wiens vrucht swert is / ende is ghelijck een besye / ende smaectt ghelijck wijn. Ende dit is sonder twijfel dat cruyt / dat welck wij hierna onder de Nachtschade verhalen sullen / ende Dulcruyt noemē / ende ter seluer plaetsen sullen wij breeder daeras scrijuen.

Mandragora.

Alruyn.

Maetsoen.

D Alruyn dwijfsken heeft bladeren die sijn een luttel smaelder ende cleynder dan de bladeren van Lattouwe / ende sij hebben eenen stercken rueck / ende sij breyden haer wt op der eerden. Tusschen de bladeren brengt sij haer appelen voorts / die sijn den eyer doders niet onghelijck / sij sijn gheel / ende hebben eenen stercken rueck / ende sijn van binnen vol saets / den keernen van peeren niet onghelijck. Die wortelen sijn groot / ende sij sijn altyt twee in een geschranckelt oft gheulochten / ende sij sijn van buytē swertachtich / ende binnen wit / met een dicke schorffe ouertrocken. Ende en heeft gheenen steel. Dat manneken heeft grooter bladeren / die sijn wit / breyt ende cael / oft effen / den Beete bladeren niet seer onghelijck. Die appelen van dat manneken sijn tweemaal grooter dan van dat wijfsken / ende hebben eenen stercken onlieffelijcken rueck. Sijn wortel is der wortel van dat wijfsken ghelijck / maer sij is grooter ende witter. Ende en heeft oock geenē steel / ghelijck als dat wijfsken.

Plaetse daert wast.

Alruyn wast geerne int woudt / ende in plaetsen daer veel lomber is. Men plandtse oock inde hoven.

Natuere ende complexie.

Alruyn is coudt inden derden graedt. De vrucht is wat vochter dan de wortel. De schorffe vande wortel en vercoelt niet alleen / maer si drooghet oock.

Cracht ende werckinge.

De wijle dat de wortel noch gruen ende versch is / so stootmense / ende men perst een sap daerwt / dat laetmen in eenen eerden pot oft teyle in de sonne staen / tot dattet dick wordt. Men vergadert oock een sap wten appelen / maer dat en heeft soo grooten cracht niet / als tghene dat wt de wor

f de wortel compt. De schellen van der wortele hangtmen op om daghe-
 lic te vseren. Sommighe sieden de wortel van Mandragora in wijn
 tot dattet derdendeel inghesoden is / dan trecken sij dat af / ende gheuen
 daeraf een croesken vol te drincken den genen die niet slapen en connen /
 ende groote pine hebben / ende diemen snijden wil oft cauterizeren son-
 der gheuoelen. Dat sap van Mandragora eenen scrupulus swaer ghe-
 droncken / lost ende iaecht af door den camerganc alle taey slijmicheyt /
 ende de swerte galle / ghelijck als de Nieswortel. Ende ist datmen van
 dit sap op een mael meer inneempt / dan voorseyt is / so doodet den mens-
 sche. Men mengt dit sap onder de medicijnen / die men vseert tot de oog-
 ghen / ende tot versuetinge der pijn. Men seyt dat dese wortel dat vuort
 morw ende weeck maect / alsment ses vren lanc daermede laet sieden /
 daerna so latet hem hanterē / ende men mach daeraf maken datmen wil.
 De versche groen bladeren met Gersten mout ghemengt / versueten de
 G hitte ende viericheyt der ooghen / die van eenich gesweer compt / alsment
 die daerop leyt. Si doen scheyden / ende sij verteerē alderhande geswel-
 herde sweeringhen ende croppen / alsment die vijf oft ses daghen lanc
 suuerlick daermede wrijft. Si verdriuen oock de littecken. De wor-
 tel in azijn ghestooten / geneest dat wildt vier / alsment daerop leyt. Met
 huenick oft olie ghemengt wesende / heylt sij dat buiten van nateren / als
 mensē daerop strijct. Als sij in water gesoden is / so verteert sij dat ghe-
 swel ende de croppen / alsment daerop leyt. Met Gersten mout wort sij
 ghemengt / ende also versuetet sij de pijn der ioncturen / alsment daerop
 leyt. Alsment aende appelen riet / so maken sij den mensch slapende. Alsul-
 cke cracht heeft haer sap ooc. Nochtans salment met mate vseren / want
 anders doodet den mensch. Dat saet datmen binnen inde appelen vint /
 dat suuert de moeder. Ende aenghesien dattet periculoos is de Man-
 dragore binnen int lijf te nemen / so salmen den mensch doen slapen / in
 dien dattet noot is / door den rueck van dese appelen en vruchten / sonder
 die eenichsins int lijf in te nemen.

Van Melansana.

Cap. CCII.

Den naem.

A

It ghewas heetmen bij onsen tijden Mala insana / som-
 mighe heetent Poma amoris / dat is te seggen / Appelen
 der liefde / maer meest so noemptmen se Melanzana. De
 oorsaken ende redenen van dese namen staen breed ver-
 claert in onsen Latijnschen Herbario / aldaer muedicht
 soecken.

Geslacht.

De Melanzana sijn tweederhande / want sommighe draghen bruyt
 appelen / ende daeromme machment Bruyn Melanzan heeten. Dat an-
 der brengt witachtige oft geel appelen / ende ouermids dien so heeter geel
 Melanzan.

B Melanzan. Anders sijn sij malcander
 ren gelijck van wesen.

Haetsoen.

Mala insana. Melansana.

Melanzan is een ghewas dat is de
 groote Clissen met sijn stelen ende bla-
 deren bijna heel gelijck/maer sijn bla-
 deren sijn langer/ ende meer doorsnes-
 den dan de bladeren van groote Clis-
 sen. Het heeft purpuren bloemen/ en-
 de elck bloeme heeft ses bladeren op de
 maniere van een sterre. Sijn vruch-
 ten sijn lancck/ ende sijn ghelijcken een
 nen appel niet qualick/ ende si sijn bin-
 nen vol saets/ dwelck den Indiaen-
C schen oft Callicoetsche Peper niet on-
 ghelijck en is. De wortele is geel/ heb-
 bende veel veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Melanzan is een vreemdt gewas/
 dat hier te lande van hem seluen niet
 en wast/maer het moet inde houen-
 de in teylen geplandt en opgebrocht
 worden. Ende het wil geoeffent/ en-
 de gade gheslagen sijn/ghelijck als Cauwoorden ende Meloenen.

Den tijt.

Mala insana bloeyen in Augusto/ende somtijts inde Herft/maer die
 en connen niet wel rijpe vruchten voort brenghen.

Die natuer ende complexie.

D Die vruchten van Melansan sijn sonder twijfel coudt ende vochtich
 ghelijck als de Cauwoorden.

Cracht ende operatie.

De Melanzan en worden/mijns wetens/in der medicinen niet ghebe-
 sicht. Nochtans eedmen de appelen ter sommighe steden met olie/soudt
 ende peper/ghelijck als de Campernoelien. Sommighe laten se een lutz-
 tel ouer twee sieden/ende dan sijndense daer ronde schijfkens af/die be-
 reyden sij met azijn/olie/ende peper/ende also eten sij dat. Sommighe
 legghense inde pekele/ende bereyden se ghelijck als Caroten/ende dierge-
 lijcke vruchten. Maer dese spijse dient best den lackertonghen/die niet en
 achten oft ghesondt is/dan alleen oft wel sinaect. Als yemandt wil in
 gesontheit leuen/die sal hem van dese vruchten wach-

ten/want sij sijn onghesondt/ende
 quaet om verteeren.

C

Van Plom-

Van Plompen.

Cap. CCIII.

Den naem.

A Plompen worden oock Zeebloemen gheheeten / oft Zeepluymen. In Griecr ende Latijn heetmenſe Nymphaea. Ende inder Apoteken Nenuphar. De redene waerom ſij Nymphaea ghenoempt ſijn / ſtaet int Latijn ghenoech verclaert.

Geflacht.

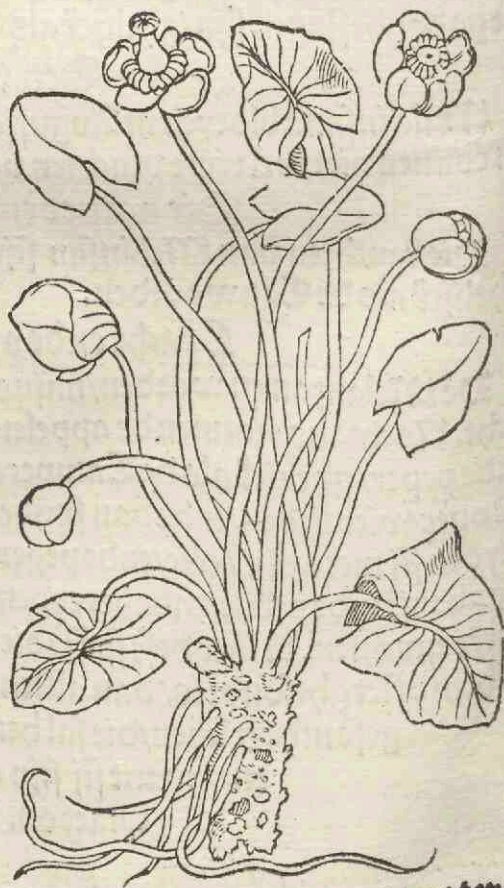
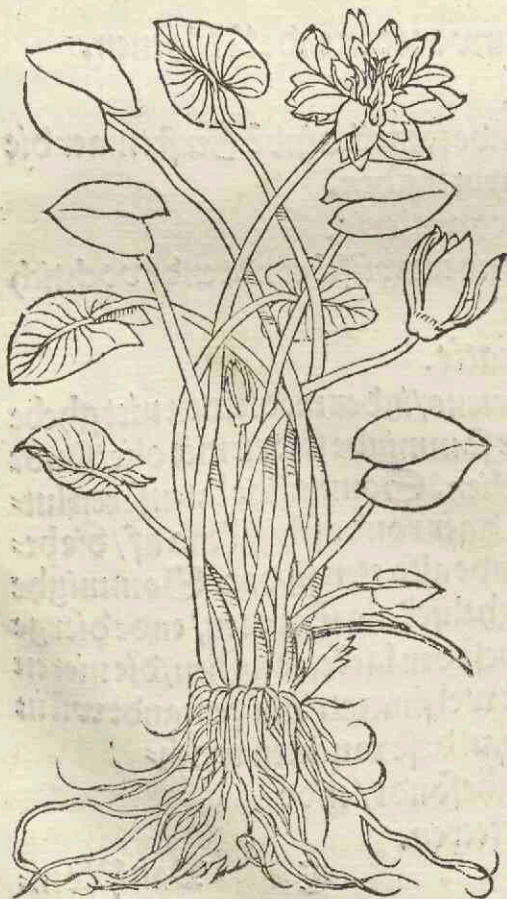
De Plompen ſijn tweederhande. De ſommige hebben witte bloemē / die ſijn den witte Lelien niet ſeer onghelijck. Dander hebben gheel bloemen / ende die heetmen ouermids dien Geel Plompen. Sij hebben oock **B** verſcheyden wortelen / want dat eerſte gheslecht heeft ſwarte wortelen / ende dander heeft witte wortelen. Maer tis beter datmen haer onderscheedt neme wt de bloemen / die yegelijck ſien mach / ter wijle dat ſij noch int water ſtaen / dan wt de wortelen die men niet ſien en can voor datſe wtghegrauen ſijn.

Gaetſoen.

De witte Plompe heeft ronde ende effen ſtelen / ghelijck als de groote Bieſen. De bladeren ſijn rondt / ende heel ſtijf / ghelijck als taey leder / ende ſij ſijn den bladeren van Veyl niet ſeer onghelijck / ſij ſwemmen op

Nymphæa. Witte Plompen.

Nymphæa lutea. Geel Plompen.

in water /

C dwater/ende sommige ooc onder dwater/en si comen al van eenre wortel. Sijn bloem is wit/gelijck een schoon witte dubbel Lelie/en si hebben xxvj. oft xxvij. bladeren/meer oft min. En elck van dese genulde bladeren is gefaetsoneert gelijck eenen duym/oft gelijck als vette dicke bladeren van grooten Donderbaert. Binnende bloeme vintmen een schoon goutgeel sonne met veel geel veeselen. Ende eer haer dese bloemen ontluycken/so sijnt lange knoppen gelijck als bollen van Suelsaet/en sij sijnt met bruyn-groene bladeren besloten. Ende also haest als sij wtsluypen/so vertoonen haer dese dubbel bloemen met geel tootkens ghelijck als schoon gheverwde sonnen/ende sij en hebben geen en ruck. Na dat de witte bladeren afgeuallen sijn/so wordent bollekens/die sijn genult met sade/dat is swert/breet ende taey. De wortel is swert/row/en gecnobbel/somtijts eenen arm dicke/met veel veeselen. De geel Plompe is der witte met bladeren ende stelen wat gelijck. De wortel is wit/row/ende ghecnobbel. Haer bloemen sijn heel geel gelijck als den doder vanden ey/blinckende/den Roosen niet onghelijck/ende niet so groot als de witte. De knoppen als sij noch gesloten sijn/eer sij haer tot dat bloeyfel ontluycken/so sijnt se heel rondt/met groen bladeren ouertoghen.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese Plompen wassen in poelen/vijvers/en diergelijcke staende water.

Den tijt.

De Plompen bloeyen in Junio/en dan behoortmen se te vergaderen.

Natuer ende complexie.

De wortel ende saet van beyde dese Plompen/vercoelen en droogen sonder scherpte/ende sonder biten.

Die cracht ende operatie.

E De wortel van witte Plompen in wijn gesoden ende gedroncken/is goet voor de gene die den loop des buycx/ende dat roode melizoen hebben. Si verteert de milte/alsmen se in deser manieren vseert. Si is goet tot weedom der mage ende der blase/als sij gesoden is/ende daerop gheleyt wort. Si verdrijft ooc de plecken wt den lijue/alsmen se in deser manieren in water siedet/ende daerop leyt. Si maect dattet hay niet meer wt en valt/als sij met peck getempert/ende daerop geleyt wort. De wortel ghesoden ende gedroncken/doet den mensch in reynicheyt leuen. Desghelijcx so doet oock dat saet. De wortel van geel Plompen/ende desghelijcx oock dat saet in rooden wijn ghesoden ende gedroncken/stoppen de siecte vande vrouwen. De wortel vande Plompen groen gestooten/ende op de wonden gheleyt sijnde/stelpt dat bloet. Si heylt oock de sweeringen die van dat wijuen vanden schoen gecomen sijn/alsmen se drooghet ende daerin stroyt. Desghelijcx oock de loopende schorsticheyt des hoofts. Men mach vande bloemen Conseruen ende suycfer maken/die welcke sonderlinghe goet sijn tot alderhande swaer Cortsen oft febres/
C ij ende

Ende tot pijn ende weedom die van der gallen / flaua bilis ghenoeemt / haren oorspronck neemt / ende sonderlinghe tot hooftweer. Sij maken den mensch oock slapen / ende sij sijn goet teghen onbetamelijcke ende oncuysche droomen.

Van Mostaertcruyt. Cap. CCIIII.

Den naem.

21

En Hofmostaert / oft tam Mostaertcruyt heetmen in Griecx Napy oft Sinipi / ende in Latijn Sinapis ende Sinapi / ende also kentment noch heden sdaechs inder Apoteken. Deredenen van dese namen vindij in onsen Latijnschen boeck vande cruyden.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande gheslechte van Mostaertcruyt daer wij hieraf scrijuen. Dat eerste heeft loof ghelijck als Rapen loof / ende heeft geel bloemen / ende daerom heetment geel Mostaertcruyt. Sijn saet is wit. Dat ander gheslecht heeft bladeren schier gelijk den tammen witten Mostaert. Sijn bloemen sijn wit / maer tsaet is rootachtich. Om sijn witte bloemen wille macht wel wit Hofmostaertcruyt ghenoeemt worden / op datter onderscheedt sij tusschen hem ende dat tam wit Mostaertcruyt / daer wi hier bouen int xcix. Cap. afghescreuen hebben.

Tsaetsoen.

Dat eerste gheslecht van Mostaertcruyt heeft eenen rouwen / hayris ghen langen steel / met veel tacckens ende schuetkens ter syden. Sijn bladeren sijn den Raeploof niet onghelijck / maer sij sijn cleynder ende rouwer. De bloemen sijn bleeckgeel / ende daerwt comen ronde hayrachtige hawckens / die sijn vol wits saets. De wortel is wit / slecht / en veeselachtich. Dat ander gheslecht crijcht oock eenen rouwen ghehayden steel / maer niet so langhe. Sijn bladeren sijn ghefertelt / ende den cruyde van wit Mostaert seer ghelijck / maer sij sijn groter ende breeder. De bloemen sijn wit oft bleeck / ghesaetsoeneert ghelijck een cruys / ende daerwt comen ronde lange hawckens / die sijn vol rootachtichs saets. Die wortel is den eersten ghelijck.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese gheslachten van Mostaertcruyt / sedt men ghemeynlick in de hounen. Nochtans wassen sij somtijts van selfs / maer niet so schoon ende lustich als in de hounen.

Den tijt.

Beyde dese gheslachten van cruyden bloeyen in Junio ende Julio / ende dan leueren sij oock haer saet.

Natuer ende complexie.

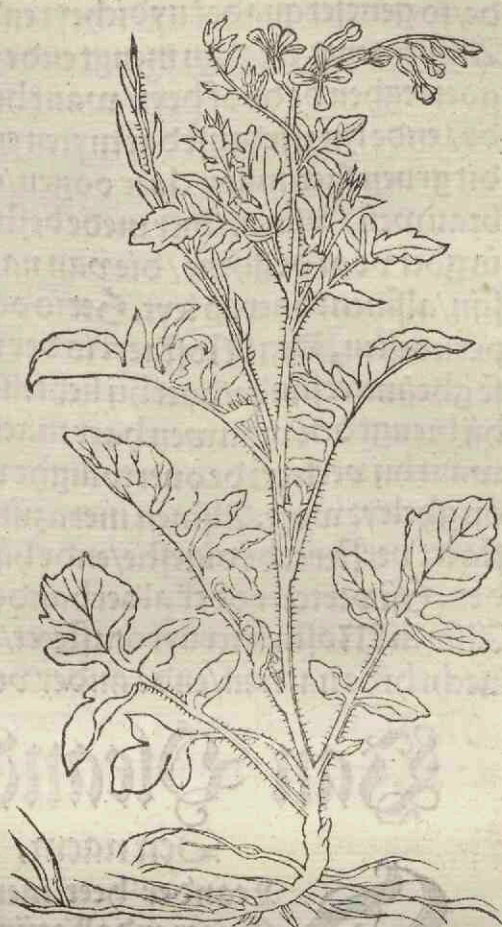
De voorsayde cruyden sijn werm ende drooge inden vierden graedt. Cracht

Van Mostaertcruyt.

Cap. CCIIII.

Sinapis. Geelen Hofmostaert.

Eruca sylvestris. Witten Hofmostaert.

=Cap 99

C

Cracht ende operatie.

Mostaertcruyt verdeylt / ende treckt wt den lijue alderhande vochticheyt / als men dat van buyten daerop leyt. Als men in den mondt neemt ende knoet / so trecket wt den hoofde alle taey slijmicheyt / ende purgeert de hersenen. Dat sap van dit cruyt met Meede gesoden / ende gegorgelt / is goet voor dat gheswollen kaeckbeen / ende teghen een rouwe heesche keele. Dat Mostaertsat ghestooten / ende inden nuese gedaen / doet den mensch niesen. Het is goet voor de ghene die de vallende siecte hebben. Als den vrouwe de moeder ouer eynde wil / so salmen haer mostaert met azijn ghetempert voor haren nuese houden / ende daeraen laten riecken / soo comen sij weder tot haer seluen. Een plaester van Mostaertmeel ghemaect / die leyt men op dat gheschoren hoofd der gheenre / die men vanden swaren slaep / Lethargus gheheten / niet ghewecken en can. Mostaertmeel met hueninck ghemengt / ende buyten opt lijf gheapliceert so lange tot dat vel root wordt / is goet tot weedom der hupen / gheswollen milte / ende alderhande langduerighe ghebreken / want het treckt de vochticheyt van binnen daerwte. Het doet dat hayr wassen ter plaetsen daer dat wtghenallen is / als men in deser manieren temperet / ende daerop strijckt. Het maect een schoon aensicht / ende doet de maesen ende plecken vergaen. Met hueninck ende gansen smout ghemengt

C iij wesende

Ewesende/so verteeret dat gheronnen bloet. Met azijn getempereert sijn de/so geneset quade ruydicheyt ende crauwagie/alsinent daerop strijct. *Noor dooflijc* | Alsinent met vijghen mengt ende stootet/ende ouer de ooren leyt/so ist goet teghen de doofheyt/want het maect den mensch wederom hooren de/ende het verdrijsft dat tuyten ende suysen inden ooren. Dat sap van dit gruen saet/maect claer oogen/ende verdrijsft de rouwichheyt der wijn brauwen/alsinent hier mede bestrijct. Mostaert met azijn ghestooten/is goet voor de ghene/die van nateren oft van Scorpioenen ghesteken sijn/alsinent daerop leyt. Het is oock goet teghen venijnicheyt van campernoelien. Den Mostaert is der maghen wt nemende goet. Inder spijse ghenuttet sijnde/doet hij lichtelick ouergheuen. Si lost de vrije/ende **S** hij brengt den vrouwen haer maent. Hij is den watersuchtighen goet/want hij verteert de ouertollighe vochticheyt van dwater/als hij daerop gheleyt wort. Allinen met azijn drinct/so lost hij den steen. Den Mostaert versterct de digestie/ende hij doet de groue spijse inde maghe scheyden. Hij verteert oock alderhande ouertollighe vochticheyt der magen. Allinen Mostaertcruyt ontsteect/ende eenen roock daeraf maect/so veriaecht hi de nateren/ende ander veninich ghedierte.

Van Oleander.

Cap. CCV.

Den naem.

Nerion. Oleander.

21

Oleander heet men in Griec ende Latijn Nerion/Kododaphne en Kododendrum/en in der Apoteken Oleander. Waeromme dat dit cruyt also genoempt is/suldi in onsen Latijnschen Herbario bescreuen vinden.

Haetsoen.

Oleander heeft bladeren gelijck den Amandelboom/maer sij sijn langher en dicker. Sijn bloeme en is den Roosen niet ongelijc. Sijn vrucht is lanc/op de maniere van eenen horen. Als si opgaet/dan is sij binnen vol saets/ende dit saet is ghehayt ende row. Die wortel is lanc/houdtachtich/scherp/ende heeft eenen soutachtigen smaect.

Plaetse sijnder wassinghe.

Oleander wast gheerne bij dwater ende aende See/ende men sedt hem ooc inde hoven.

Den

B

Den tijt.

Wij en weten den tijt niet / wanneer Cleander bloeyt en vrucht brenghet. Want wi en hebben anders niet daeraen ghesien dan de bladeren / ende daerom staet sijn figure hier oock sonder bloemen.

Natuere ende complexie.

Cleander is werm int beginsel vanden derden graedt / ende drooghe inden tweeden.

Cracht ende operatie.

C De bladeren ende bloemen des Cleanders dooden de honden / de esels / ende meer ander viervoetighe beesten. Maer als sij met wijn inghenomen ende ghedroncken worden / so sijn sij den menschen een heylsame medicijne teghent buyten van venijnich ghedierte / ende sonderlinghe als men Wijnruyte daerbij neemt. Den Cleander en salmen niet alleen vseren / want Galenus schrijft / dat hij niet alleen den beesten / maer oock den menschen schadelick ende dootelick is / ist dat men hem binnen int lijf in neemt. Ende sonderlinghe is hij den schapen ende den gheyten schadelick / want al ist dat men niet meer dan de bladeren in water leyt / ende dat men de schapen ende gheyten daer af laet drincken / so steruen sij. Daerom so sal hij alleenlick van buyten geyseert worden / want hij verdeylt ende verteert.

Van Berberis.

Cap. CCVI.

Den naem.

A

Berberis noemt men in Griec ende Latijn Oryacantha / en inder Apoteken Berberis. Het heet also in Griec ende Latijn / om sijn scherpe doornen wille / die aen sijn taccens wassen.

Haetsoen.

Berberis is een boomken / dat is den wilden Sontpeerboomkens niet onghelijck / maer tis cleynder / ende heeft veel stekende doornen. Sijn bladeren sijn rondtsomme met cleyner kerfens. Sijn bloemen sijn gheel / ghesaetsoneert ghelijck als cleyner gheuilde Rooskens. De vruchten dat sijn schoon roode / langachtighe ronde besyckens / hanghende aen dunne teeder steelkens / ende sij hebben binnen corenkens oft greynkens / die hebben eenen sueren smaect / en sij sijn rowachtich. De wortel is in veel deelen gheclouen / ende sij is lanc.

Plaetse sijnder wassinge.

Berberis wast tot veel plaetsen / te weten int woudt / aen hegghe ende haechbosschen / opt veldt / op de berghen / ende op drooghe / ende op natte plaetsen.

C iij

Den

Van Berberis.

Cap. CCVI.

B

Den tijt.

Oxyacantha.

Berberis.

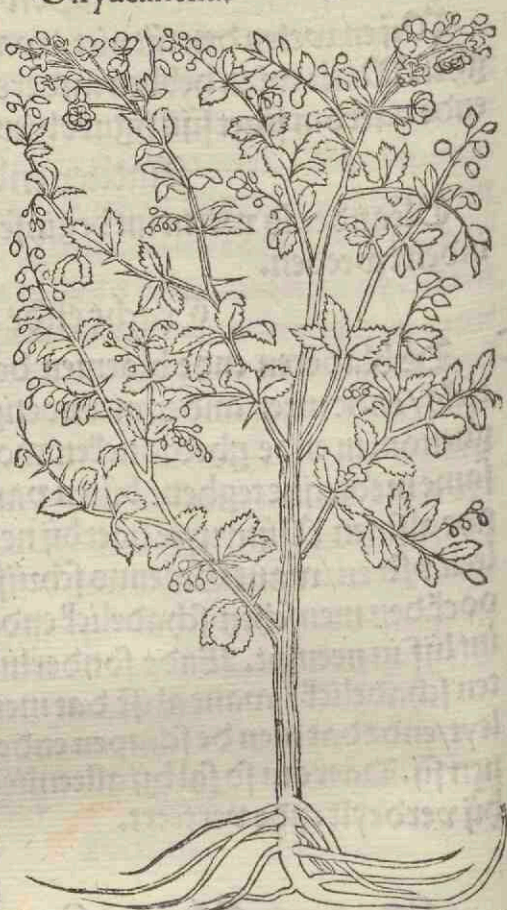
Berberis groeyt ende bloeyt inde Lenten. In September ende October vindt men sijn vruchten / die sijn lustich om aensien.

Natuuer ende complexie.

Berberis adstringeert en droocht / hi is condit en drooge inden tweeden graedt. De vrucht is van subtyl substantie / ende sij doorsnijdt een luttel.

Cracht ende werckinge.

C Alsmē de vrucht van Berberis eet ende drinckt / so stopt sij den loop des buycr / der vrouwen siecte / ende alle ander flurien oft vloten. Die wortel treect doornen ende pūlen wt den lijue / als men se stootet ende daerop leyt. Men seyt ooc / waert sake dat men de se wortel / ghestooten wesende / drijmael streke ouer den buyck vā een bevruchte vrouwe / dat haer dat lessel en quaet doen soude. De besyen met hueninck oft suycker bereyt / oft geconsijt wesende / lesschen ende verslaet den dorst / ende de hitte vande cortse. Si geuen oock appetijt om eten.

Van wildt Vlas.

Cap. CCVII.

Den naem.

A

Wildt Vlas / dit heeten sommighe Onser Vrouwen Vlas / Padden Vlas / ende Nauelcruyt. In Griec ende Latijn noempt ment Oxyris. In der Apoteken Linaria. Ende dat daerome / om dattet den Vlas se seer ghelijck is.

Maetsoen.

Linaria is een cruyt / dat is den Wolsmelck seer ghelijck / dat men se beyde van malcanderen niet wel onderkennen en can. Sijn stelen ende tacken sijn swertachtich / teeder ende taey. De bladeren / dier somtijts drij oft vier / ende somtijts vijf oft sesse bij malcanderen staen / die sijn den bladeren van Vlas seer ghelijck / ende sijn eerst donckergruen / ende daernaer rootachtich. Sijne bloemen sijn lichtgeel / van faetsoenen van Ridder sporen. Midden in dese bloemen sijn gants doderverwighe gheel straemkens / die en gheuen gheenen rueck / ende dit worden ronde knoppen oft bollekens / daerinne leyt breedt / swert saet. Het heeft een flechte

Van wildt Vlas.

V slechte wortel/ en daerwt wassen veel
ander wortelkens / die cruypen daer
ter syden omme.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wasset op ongheworde
plaetsen / ende op demueren / ende bij
de tuynen oueral.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt den gantsen somer
tot bij den Herft.

Natuer ende complexie.

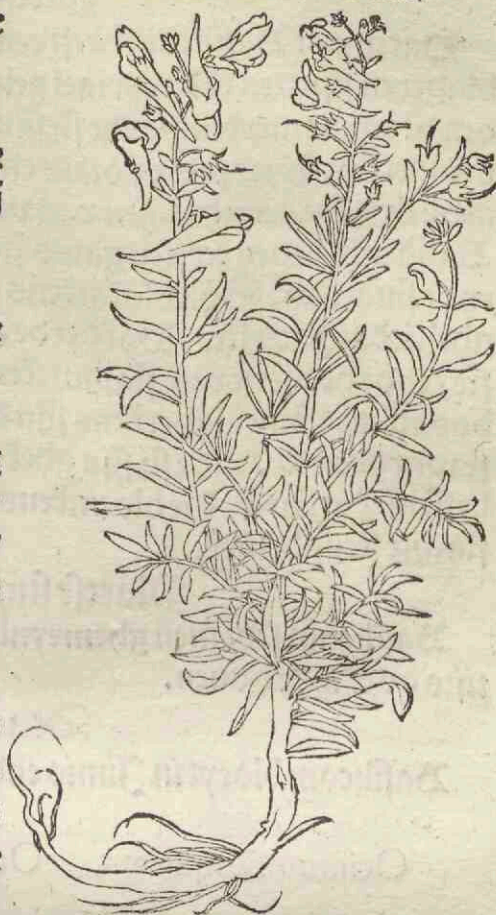
Dit cruyt is werm ende drooge / en
in gheenen weghe condit en vochtich/
want het is bitter / ende lost de vrïne/
also wij dat breeder in onsen Latijn-
schen Herbario verclaert hebben.

C Cracht ende werckinge.

Linaria ghesoden ende ghedron-
ken / is goet voor de ghene die de geel-
sucht hebben. Het verdrijft oock alder
hande verstoptheyt der leuer ende der
milte. Ende verdrijft oock alderhan-
de sinetten ende plecken / die een mensch aen sijn lijf mach hebben / ende
maect oock een schoon aensicht / ende dat doen principaelick de bladeren.
Linaria lost oock de vrine wonderlijcken seere.

Cap. CCVII.

Linaria. Wildt Vlas.

Van Basilicom.

Cap. CCVIII.

De n naem.

A Basilicom oft Basilie heeft in ouden tijden in Griecx ende
Latijn genoempt gheweest Ocimum / ende sindt dier tijt
Basilicum / ende also heeft ment tot noch toe gheheeten.
Nochtans sijnder sommige in onsen tijden die dit cruyt
Ocimum garyophyllatum heeten. De oorsake ende rede
nen van dese namen vindij in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Dat Basilicom is drijerhande / groot / middelbaer / ende cleyne. Dese
en hebben geen onderscheedt dan inde bladeren alleene / want dat eerste
geslachte heeft groote breede bladeren / dat tweede heeft middelbaer bla-
deren / dat derde heeft seer cleyne bladeren. Maer sij hebben alle drije een-
derley ruck. En hoewel dat dat cleyne en derde geslacht schijnt te wesen
dat Acinos Dioscoridis / nochtans ouermids dattet den anderen tweent
seer gelijk is / so hebben wi dat lieuer willen setten onder de gheslechten
van Ocimum.

faetsoen.

B

Haetsoen.

Dat groot Basilicom heeft eenē ronden steel met veel tacrkens. Sijn bladeren sijn den Mercuriael gelijk / bleeck groen. De bloemkens staen om de ronde tacrkens / ende sij sijn bruyn lijfverwich. Als sij afvallen / so brenget sijn swert saet voort in cleyn huyskens. De wortel is lanc / hout achtrich / ende daer hangen veel veeselen ter syden aen. Dat middelbaer Basilicom is den eersten gants gelijk / maer sijn bladeren sijn cleynder ende smaelder. Sijn bloemkens sijn oock sneewit / ende niet lijfverwich ghelyck als deerste. Dat derde ende tcleynste is dat edelste ende schoonste / ende het heeft veel stammekens met veel tacrkens / ghelyck een dicht boomken. Sijn bladerkens sijn der Nagelneyne geliç / nochtans so sijn se wat grooter / ende sij sijn ghekerfelt / ende sij hebben eenen costelijcken lieffelijcken rueck. De bloemkens ende de wortelen sijn den tweeden gheslachte seer ghelyck.

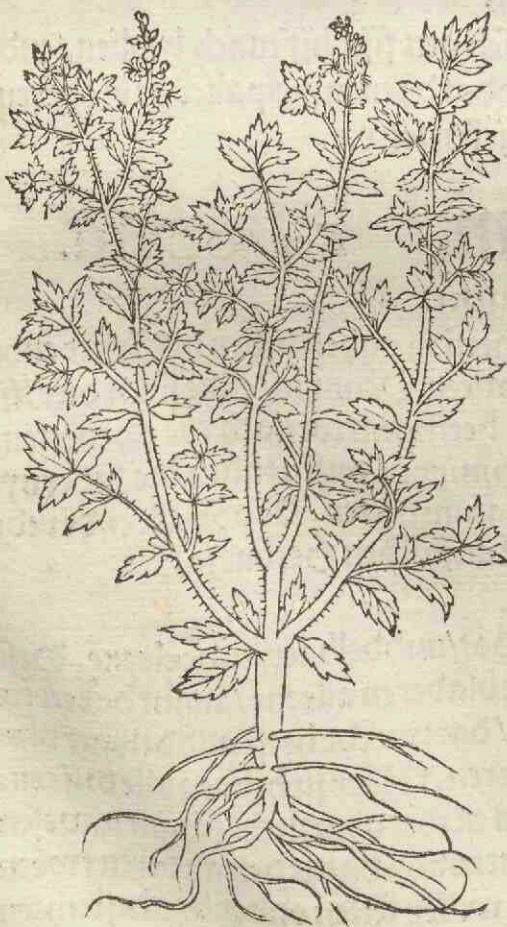
Plaetse sijnder wassinghe.

Basilicom sedt men ghemeynlick in teylen voor de vensteren / en somtijts oock inde hoven.

Den tijt.

Basilicom bloeyt in Junio ende Julio / en daerna leueren sij haer saet.

Ocimum. Basilicom. Ocimū mediocre. Middelbaer Basilicom.

Dese

Van Basilicom.

Cap. CCX.

D Dese cruyden en connen gheenen rijm Ocimum maius. Groene Basilien.
oft conde verdraghen.

Natuer ende complexie.

Dese cruyde sijn werm indē tweede
graet/ en si sijn bouen maten vochtich.

Cracht ende werckinge.

Basilicom maect doncker ooghen/
alsmen des seer veel eedt. Sij laxerē en
maken windt/ende lossen de vrjne/ sij
maken veel melck/ en si en worden inde
mageniet lichtelick verandert. Basili-
com met Gersten mont/ olie van Roo-
sen/ende azijn ghemengt/lescht en ver-
coelt alderhande hitte en weedom der
ooghen/alsinent daerop leyt. Dat sap
van Basilicom inde ooghen ghedaen/
verdrjft de donckerheyt der seluer/ en
de droocht de fluxie daer wte. Dat saet
ghesoden ende gedroncken/lost de vri-
ne/ ende helpt de vrouwen dat sij haer
maent crigen. Dit saet geroken/maect
den mensch niesē. Alsmen Basilie vā
buyste appliceert/so is sij seer goet voor
de ghene die van eenen Scorpioen ghesteken sijn. Het verteert oock en
de maect rijp alderhande gheswel/ alsinent daerop leyt. Alsmen dit met
azijn tempert/ ende daeraen riet/ so brenghet den genen die in onmacht
leyt/wederomme tot hem seluen. Het conforteert dat hooft ende dat her-
te. Het geeft blijfchap den ghenen die vande swerte galle in melancolye
genallen sijn. Dese voorsyde cruyden heeft men voortijts oock tot veel
ander dinghen gheuseert/ de welcke wij hier niet al en bescreuen/ ouer-
mids dien dat de oude meesters hierinne niet en accorderen/ also wi dat
in onsen Latijnschen Herbario breeder verclaert hebben.

Van wilde Marioleyne.

Cap. CCIX.

Den naem.

D Dese wilde Marioleyne heetmen in Griecx ende Latijn
Origanus ende Origanum/ in Soodduytsch Welghe
moet. De redene van dien suldi int Latijn vinden.

Geslecht.

De wilde Marioleyne/ gheheeten syluestre Origanum/ is wildt/ en is
dijerhande. Maer si en hebbē geen onderscheet dan alleen inde bloemē.
Dat

Van wilde Marioleyne.

Cap. CCIX.

B Dat eerste heeft geheel bruyne bloemen/
dat tweede lijfverwige / ende dat derde
heeft heel sneewitte bloemen.

Laetsoen.

Origanum is een ghewas dat heeft
veel lange stelen / die sijn hayrich ende
bruyne / en hebben bladeren die sijn den
Kuel heel ghelijck. Int sop crijget ghe-
croonde bloemen / die sijn van sulcken
coluere / also wi gheseyt hebben. Sijn
wortel is lanck / ende houdtachtich / en
de heeft veel schueten.

Plaetse haerder wassinge.

Dese geslechten van wilde Mario-
leyne wassen geerne in haechbosschen /
en sonderlinge die op bergen ligghen.

C

Den tijt.

Origanum bloeyt in Junio en Julio.

Natuere ende complexie.

Origanum is werm ende drooghe
inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Origanum oft wilde Marioleyne in wijn gesoden ende gedroncken /
is goet den gene die van veninich gedierte gebeten sijn. Met sueten wijn
gedroncken / ist goet den genen die Cicuta / dat is Wilde venijnighe Pe-
terselie / oft dat sap van Suelcruyt / ghegeten oft ingenomen hebben. Als-
ment met Orymeli drinct / so ist goet voor de gene die gyps oft Tijdeloo-
sen geten hebben. Het is goet met vijgen ghegeten voor de ghene die den
cramp hebben / oft die watersuchtich sijn. Origanum gedroocht / en met
Mede gedroncken / drijft de swerte galle door den camerganc wte / en
de brengt den vrouwen haer maent. Met hueninck getempert / ende een
Electuarie daeraf gemaect / is goet tegen den hoest. Origanum gesoden
ende int badt ghedroncken / is goet voor de gene die met ruydicheyt belaz-
den sijn / ende de geelsucht hebben. Dat sap vanden gruenen Origanum
wtgeperst / is goet tot dat geswollen kaeckbeen / tot den huyge / ende swee-
ringhen binnens monds. Het versuertet de pine inde ooren / als ment met
melck tempert / en dat werm inde ooren doet. So waermen wilde Ma-
rioleyne stroyt / daer vlien de nateren wech. Met Gersten moundt ghe-
mengt ende geapliceert sijnde / so verdrijft ende verteert sij alderhande
gheswel. In wijn gesoden / ende den wermen damp daeraf inde ooren
ontfangen / beneempt dat suysen ende cinghelen wten ooren. Origanum
in wijn ghesoden / verteert dat geronnen bloet onder blaw vleesch / als-
ment daerop leyt. Als ment droocht / ende met salpeter ende hueninck tem-
pert /

Van Cullekens cruyt.

Cap. CCX.

pert/dat maect witte tanden/alsmen die daermede strijct oft wrijft. *Set. Pharm cap. 225*
verteert de croppen/alsment met azijn/olie ende Gersten meel mengelt/
ende dat daerover strijct. Het doet de pine ende steecten inde syden cesse-
ren/alsment met vijghen mengelt/ende daerop leyt.

Van Cullekens cruyt.

Cap. CCX.

Den naem.

A

Esse cruyden die wij hier Cullekens cruyt noemen /die
heet men in Griecx ende Latijn Orchis /ende Cynosor-
chis/ende nyter tijt Testiculus canis. De redenen ende
oorsake van sulcke namen hebben wij ghenoech int La-
tijn verclaert.

Geslecht.

Men vindt vijfderhande manieren oft gheslachten van Cullekens
cruyt. Dat eerste is seer groot van bladeren ende bloemen/ende dit heet
men in Latijn Orchis mas latifolia/ende in Duytsch Breedt Cullekens
cruyt dmanneken. Dat tweede geslechte heeft smaelder bladeren/ende
wordt in Latijn gheheeten Orchis mas angustifolia /ende in Duytsch
Smal Cullekens cruyt dmanneken. Dat derde gheslecht en is niet soo
lanck als de voorgaende /ende daer-
om heet ment ooc dwijfsken/en is ooc
dijerhande. Dat eerste heet men Or-
chis femina maior /dat is te segghen/
Groot Cullekens cruyt dwijfsken.

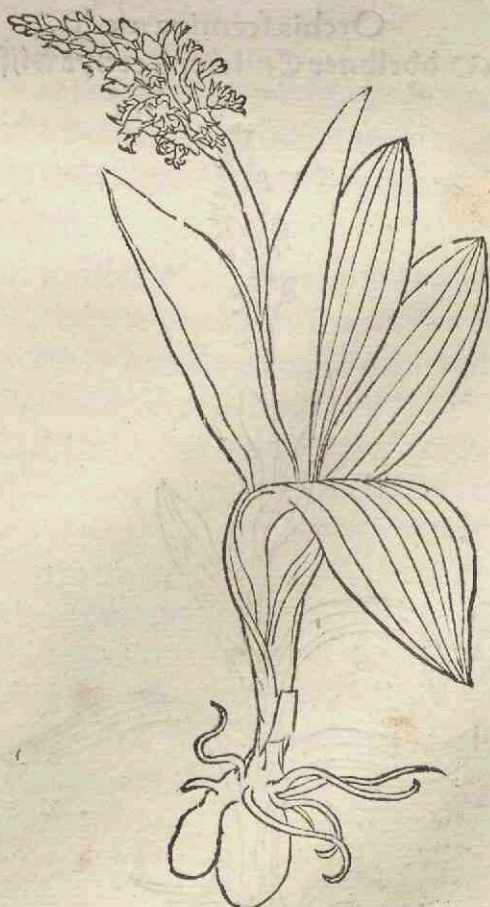
Orchis mas latifolia.

Breet Cullekens cruyt manneken.

B Dat tweede Orchis femina media/
dat is te segghen/Middelbaer Culle-
kens cruyt dwijfsken. Dat derde Or-
chis femina minor /dat is/Cleyn Cul-
lekens cruyt dwijfsken.

Gaetsoen.

Dat Breet Cullekens cruyt manne-
ken heeft gemeynlick drij oft vier blas-
deren om den steel /ghelijck wesende
den Meybloemkens/oft de bladeren
van Tijdeloose. Sijnen steel is on-
trent anderhalf spanne lanck. Sijn
bloemen sijn lijfverwich ende gespren-
ckelt. Sijn wortele dat sijn twee cul-
lekens oft closskens/die staen aen mal-
canderen gelijk als twee noten Mus-
scaten/deen bouen/ende dit is cleyn der
ende voller /en dander onder /dat is
weecker/ende meer gefronsselt. Dat

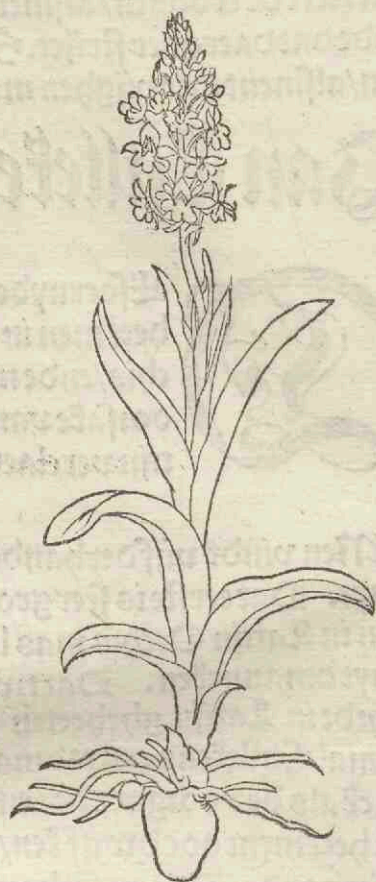
D

Smal

Orchis mas angustifolia.
Smal Culletens cruyt manneten.

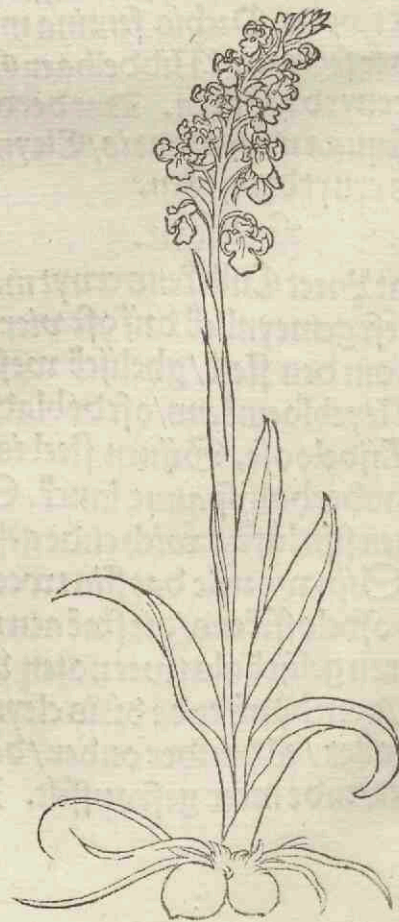
Orchis fœmina maior.
Groot Culletens cruyt wijfken.

Orchis fœmina media.
Middelbaer Culletens cruyt wijfken.

Orchis fœmina minor.
Cleyen Culletens cruyt wijfken.

C Smal Cullekens cruyt manneken heeft oock bladeren gelijk de Tijdeloose/maer si sijn smaelder ende teerder/ende si sijn met swerte oft bruyn plecken bespraeyt. De bloemē sijn purpurbruyn. De wortelen sijn ront/gesaetsoneert gelijk als twee Olinen/met wat veeselingen. Deen wortel is vol ende versch/dander is ydel ende verdwijnt. Dat groot Cullekens cruyt wijfken/heeft bladeren die sijn den Tijdeloose bladeren heel ghelijck. De bloemen sijn ghecolureert gelijk als purpure. De wortelen sijn gesformeert ghelijck twee vogel eyeren. Dat opperste is rondt/ende seer cleyne/maer dat onderste is grooter ende langachtigher. Dat middelbaer Cullekens cruyt wijfken/is met bladeren ende stelen den voorgaenden ghelijck/maer sijn bloemen sijn cleynder/ende buyten bruyn/maer binnen wit/met seer cleyne swerte tippekens bespraeyt. Sijn wortelen sijn gelijk twee langachtige noten/maer deen is grooter dan dander. **D** Dat cleyenste Cullekens cruyt wijfken/is eē sijn cruyt/het is teerder en cleynder dan de voorgaende/anders ist den smalen Cullekens cruyde manneken seer gelijk/maer sijn bladeren en sijn niet bespraeyt. Ende sijn wortelen/de welcke ghelijck als twee eyeren gesformeert sijn/die sijn veel cleynder/also die figure dat claerlick doet blijcken.

Plaetse haerder wassinghe.

Alle de gheslechten oft sorten van Cullekens cruyt wassen gheerne op sandighe eerde/op berghen ende in beemden.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen inden Mey/ende int beghin van Junio.

Natuer ende complexie.

E De grootste wortel van dese cruyden is werm ende vochtich/en wat sueter van smake. Maer de cleyenste ende verdwijnde die is meer ghecooct/ende ouermids dien is sij wermter ende drooger dan de groote.

Cracht ende operatie.

Dese wortel plachmen voortijts inde spijse te vserē/dwelck men noch doen mach. Als de mans de groote volcomen wortel eten/soo maken sij sonen. Ende als de vrouwen de cleyne eten/so ontfangen sij dochteren. Daerom so ist voortijts in Thessalia die maniere gheweest/datmen de cleyne met geyten melck adt/om lust te crijgen tot bijslapen/ende die ydele ende verdwijnde aten sij/om den lust te doen vergaen. De oorsake is dese. De volcomen wortel heeft veel ouertollighe vochticheyt/ende geneert veel inflatien ende windts/daerom so gheeft sij lust om bijslapen. Maer de verdwijnde wortel/doet dien lust vergaen/want sij droocht meer dan dander. Alsmen se eten wil/soo moetmen se braden ghelijck de Campernoelien. Dese wortelen gestooten ende geapliceert/deylen ende verteeren alderhande gheswel. Desghelijck oock alsmen se met Gersten mout daerop leyt. Si genesen oock alle loopende sweeren/dat eten binnens monds/ende alle seericheyt des monds.

D ij

Van Drij-

Van Driecullekens cruyt.

Cap. CCXI.

Den naem.

Dit Driecullekens cruyt noempt men in Griecx Orchis serapias/oft Triorchis/ende in Latijn Testiculus Serapias. De oorsake endere redene van dese namen vindi in onsen Latijnschen Herbario int langhe bescreuen.

Geslecht.

Dit cruyt is tweederhande. Dat eerste heeft schoon purpurverwiche bloemen. Dat ander is van menigerhande coluer / te weten / purpurbruyn/wit/ geel ende gruen door malcanderen ghemengt. Dat onderste vande bloeme is een hoersel ghelijck / ende dat opperste ghelijct een voghelken met sijn hoost ende wtghespreyde vlueghelen/anders so sijn se met stelen/bladeren/ende wortelen malcanderen seer gelijc / nochtans is dat tweede gheslecht langher.

Laetsoen.

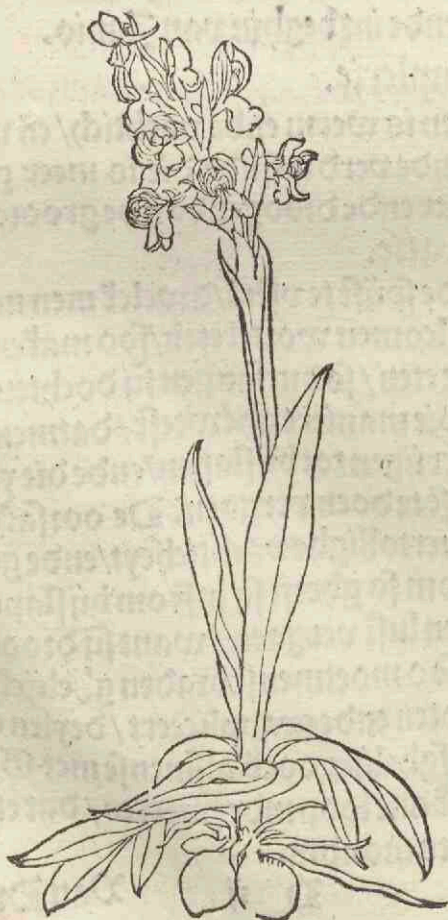
De bladeren van desen cruyde sijn den Looock bladeren ghelijck/maer sij sijn breeder ende vetter / ende beneden ter wortelwaert te samen ghe-

Triorchis mas.

Driecullekens cruyt manneken.

Triorchis femina.

Driecullekens cruyt wijfken.

vrouwen

Vrouwen ende ghebogen. De stelen sijn ontrent anderhalf spanne lanck. De bloemen hebben sulcken faetsoen/alsoo wij bouen verclaert hebben/ende ghelijck die figure claerlick wtwijst. De wortelen sijn ghesformeert ghelijck als noten / altijt drij bij malcanderen / ende deene altijt meerder dan dander.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese cruyden wassen geerne in eenen vasten gront / ende in beemden.

Den tijt.

Dese Drijcullekens cruyden bloeyen int leste vanden Mey/ende meest int beginfel van Junius.

Natuur ende complexie.

C Dese cruyden verdrooghen ende verwormen / ghelijck als de Cullekens cruyden.

Die cracht ende operatie.

De wortel vande voorseyde Drijcullekens cruyden verteert ende doet —
scheiden alderhande gheswel/ende suyert de sweeren ende vlceratien/ —
alsinense in stucken wijst oft stootet/ende daerop leyt. Sij gheneest en —
de heylt de fistelen/alsinense daerop leyt. Sij heylt de inetende vlceratiē/ —
ghelijck den wolf/ende dierghelijcke/alsinense ghedorret heeft ende daer —
in stroyt. Si gheneest oock alderhande quade/vuyle/leelike vlceratien. —
Als inense in wijn siedet ende drinckt / soo stopt sij den loop des buycks. —
Men vseert dese wortel niet soo seere om lust te crighen om bijslapen/ —
als de Cullekens cruyden / want men beuindt niet datse daertoe so wel —
dienen. Dese wortel geneest oock de vuyl monden/als sij in water gheso —
den is/ende den mondt daermede ghewasschen ende ghespuelt wordt.

Van roode Steenbreke.

Cap. CCXII.

Den naem.

A **R**ooden Steenbreke heet men in Griecx en in Latijn Oenanthe/ende inder Apoteken Filipendula/ende bij onsen tijden Sarisfraga rubea. De Grieksche meesters noemē hem oock Leucanthos / ter causen van sijn wit bloeyfel. De redenen ende dbescheedt van dander namen vindij in onsen Latijnschen Herbario gheallegeert.

Haetsoen.

Rooden Steenbreke heeft bladeren gelijk als wilde Pastinaken/ oft ghelijck de ghemeyn Peterselie. Het heeft eenen dicken steel/ die is anderhalf spanne lanck. Sijn bloemen sijn sneewit/elck met ses bladeren / gelijk een sterre. Sijn saet dat wast na dat de bloemen af gheuallen sijn/ ende het is breedt gelijk als dat saet van Melde. Sijn wortel is swert/

D iij ende

Van roode Steenbreke.

Cap. CCXII.

Ende heeft veel veeselingen/ghelijck als draeykens/daeraen hangen ronde bollekens oft nootkens / aen een wortel somtijts vijf oft ses / somtijts meer oft min.

Plaetse daert wast.

Roode Steenbreke wast geerne in steenighe plaetsen/ende op rouwe herde berghen.

Den tijt.

Dese Steenbreke bloeyt in Junio/ als den Wjngaert bloeyt/ ende daerom heetet hij in Griecx Venanthe/ ende ter seluer tijt is hij lichtelick om kennen wt sijn bloemen.

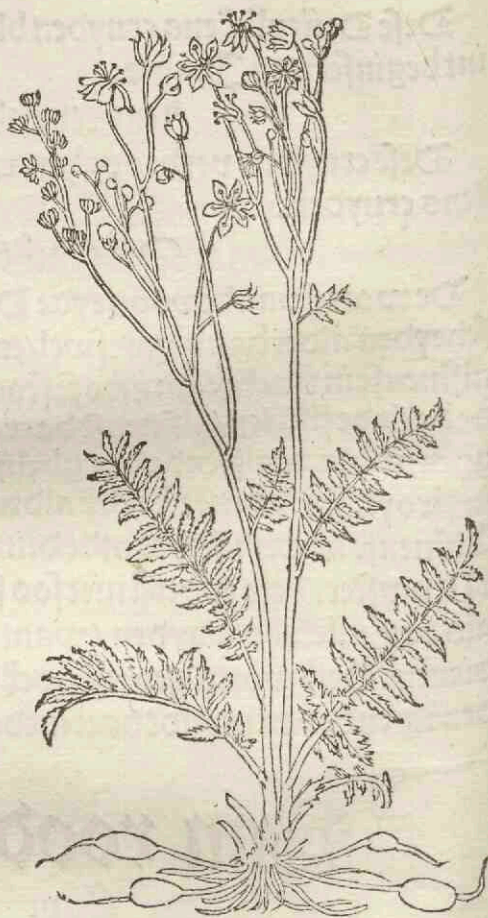
Natuer ende complexie.

Rooden Steenbreke is werm ende droogheinden derden graedt/ ende dat is goet om mercken aen sijnen sinaeck/ want hi is seer bitter.

C Cracht ende werckinge.

Den steel van roode Steenbreke met de bladeren ende saet/ met wijn ende hueninck ghesoden ende gedroncken/ lost de Secondina. Die wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken/ is goet teghen de droppelpisse/ ende teghen de geele. Sij is oock goet tot alderhande ghebreken der blasen. Sij lost de vrine/ ende breect den steen. Si scheydt de inflatien ende winden inde maghe. Si is goet gepuluerizeert/ ende inde spise ghenut voor de ghene die de vallende siecte hebben. De bladeren met hueninck ghemengt/ ende een Electuarie daer af gemaect/ doen den hoest cesseren/ ende sijn goet voor de ghene die eenen corten adem hebben.

Saxifraga rubra.
Roode Steenbreke.

Van Coeckoecs broot. Cap. CCXIII.

Den naem.

A Veckoecs broot heeten de sommighe Hasenclauer / oft Coeckoecs Clauer. In Griecx ende Latijn Orys / ende inder Apoteken Trifolium acetosum/ ende Alleluja. Anders heet ment ghemeynlick Panis cuculi / dat is te segghen Coeckoecs broot.

Saetsoen.

B

Haetsoen.

Coeckoecs broot is een neder cruydecken. Sijn bladerkens die eerst wt comen/die sijn te samen ghevouden/en daernae als sij haer op doen/soo sijnse schoon gruen / altijt drij op een cleyn cort steelken / ende sij hebben inde midden diepe kernnen / ende sij sijn suer van smake. Nessens de bladeren comen witte bloemen gelijk als bellen / elck besonder op eenen steel. De bloemkens sijn door en door met cleyn purpuren aderkens onder trocke. Ende als die afvallen / so worden dat cleyn scherpe bollekens / ghesult met geel saet. De wortel is geknoddelt/bruynroot ende lanck.

Panis cuculi. Coeckoecs broot.

C

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast gemeynlic int wout / op steenrooten / oft op wortelen van groote boomen. Men vindets oock aen den watercant / ende aen sommighe haghén.

Den tijt.

Coeckoecs broot bloeyt meest inden April / ende int beginsel vanden Mey / als den Coeckoeck begint te roepē. En men vint bi experientie / so wanner dit cruyt oueruloedelic bloeyt / dat dan in dat iaer groot water comt.

D

Die natuer ende complexie.

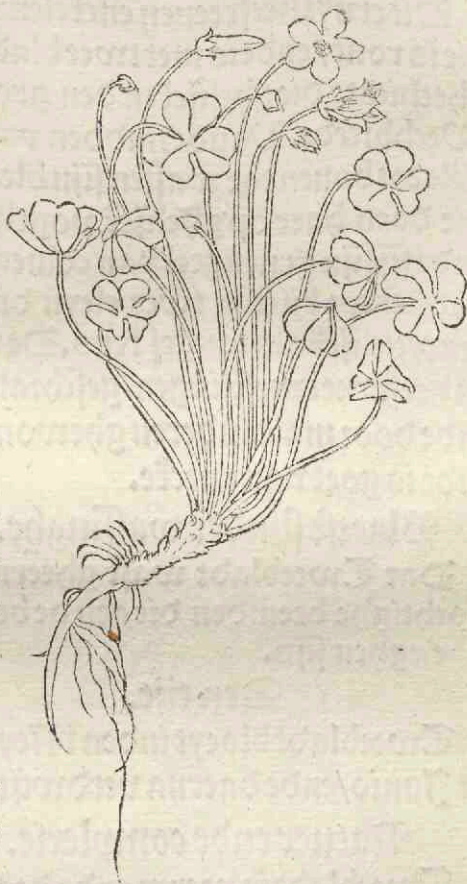
Coeckoecs broot heeft alsulcken complexie ende natuer / gelijk als de Surckel / te weten coudt ende drooghe.

Cracht ende operatie.

Coeckoecs broot is wt nemende goet ghegheten / oft ghesoden ende gedroncken / den genen die een cranche onstercke maghe hebben. Item den ghenen die gebroken sijn. Het is oock goet om te heylen alderhande wonden / ghesweer / ende fistelen / ende sonderlinghe tot vuyl monden. Het verslaet den dorst. Ende in somma het heeft alle operatien ende duechden / die men den Surckel toegheeft.

D iij

Van Twee

Van Tweeblat.

Cap. CCXIII.

Den naem.

21

Weebladt heeft dien naem ter causen van sijn bladeren / want het en heeft niet meer dan twee. Daerom denck ick dattet dat Ophris is daer Plinius af scrift. Som-
 mighe hebben dit cruyt voor Persoliata ghehouden /
 maer sij dolen.

Factsoen.

Ophris Plinij. Tweebladt.

Dit cruyt heeft eenen enckelen stee /
 die is ront / ende is met twee bladeren
 ghechert / die ghelijcken den grooten
 Wechbreede. Vande midden vanden
 stele tot bouen toe wassen sijn bloemē /
 die doen haer op ghelijck vogelkens /
 ende sij sijn gruengeel van coluere / en-
 de daerwt kijcken twee cleyn dingē-
 kens / gelijk als tongeskens. De wor-
 tel heeft veel veeselingen / geschranckelt
 ende door malcanderen ghewonden /
 ende is goet van rucke.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat Tweebladt wast gheerne op
 vochtighe beemden die aen de bergen
 gheleghen sijn.

Den tijt.

Tweebladt bloeyt inden Mey ende
 in Junio / ende daerna verdwijnet.

Natuer ende complexie.

Tweebladt is werm ende drooge /
 dwelck men wt sijnen sinaeck mercken mach / want hi is suet ende taey.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt adstringeert / daerom so heylet de wonden en sweeren / ghe-
 lijck dat Cullekens cruyt / oft cleyn Maencruyt.

Van Scharleye.

Cap. CCXV.

Den naem.

Charleye wordt in Griescsher ende Latijnscher spraecke
 Grimum gheheeten / ende daertoe Geminalis / ende in-
 der Apoteken noempt men se Gallitricum. De oorsake en-
 der redenē van alsulcke namen hebben wij eens deels in
 onsen

Al onsen Latijnschen boeck vande cruyden verclaert.

Geslacht.

Men vindt tweederhande Scharleye / tam ende wildt. De wilde Scharleye oft wildt Boelkens cruyt is der Sauie van stelen / bladeren ende bloemen gelijk. Dat onderscheedt van beyde dese geslechten sullen wi hierna beschrijven.

Haetsoen.

De tamme Scharleye heeft eenen viercantighen steel / die is ontrent eenen cubitus lanc / ende bruyn van onder op. Sijne bladeren sijn heel

Orminum sativum.

Tamme Scharleye.

Orminum sylvestre.

Wilde Scharleye.

Row ende ghehayt / ende sij riecken sterck / ende sij sijn aschenverwich
gruen. Sijne bloemen sijn wit / blauverwich / ende sij sijn den Sauie
bloemen niet onghelyck. Naedat de bloemen afghenallen sijn / soo co-
met dat saet / dat is swert ende lancachtich / ende het leyt in huyskens /
die hanghen nederwaert. Sijn wortel is houdtachtich ende geel. De
wilde Scharleye is der tamme met stelen / bladeren / ende saet wat ghe-
lyck / want den steel is viercantich / row / ende ghehayt. De bladeren sijn
den Sa-

Den Savie bladeren wat ghelijck. De bloemen sijn van coluere hemelblaw met purpurbruyn ghemengt / ende ghekrumpt ghelijck als eenen Arendts beek. Dat saet is rondt ende geel / ende het leyt in huyskens. De wortel is hondtachtich / ende swert van coluere.

Plaetse haerder wassinghe.

De tamme Scharleye plantmen inde hoven. De wilde wast op ongheborode velden / ende schier oueral inde beemden.

Den tijt.

Beyde dese gheslechten van Scharleye bloeyen in Junio / ende sij leuren dan oock haer saet.

Natuer ende complexie.

Beyde de Scharleyen sijn warm ende redelijcken drooghe / dwelck men aen haren sinaeck wel mercken mach / want hij adstringeert ende is bitter.

D

Cracht ende operatie.

Dat saet vande tamme Scharleye met wijn ghedroncken / brenghet lust om bijslapen. Alsmint met hueninck mengt / so benemet de donckerheyt der ooghen. Alsmint in water siedet / so doetet een geswel vergaen / ist datment daerop leyt. Sulcken cracht heeft dat cruyt oock / alsmint in deser manieren vseert. De wilde Scharleye is tot alle dingen crachtigher dan de tamme. De bladeren van beyderley gheslechten in stucken ghestooten / besonder op haer seluen / oft in water ghesoden / die trecken de splinters ende doornen wten lijne / alsmense daerop leyt. Sij verteerren / ende doen scheyden alderhande gheswel.

Van Eruen.

Den naem.

21 **E**rue / die heetmen in Latijn Erum / en in Griecx Grosbus. Het is den Apotekers onbekent / want si nemen Wiscken daervoor / maer sij dolen.

Geslacht.

Men vindt tweederhande Eruen / tam ende wildt / ende sij sijn onderscheyden van bloemen / vrucht ende wortel / also wij hier na breeder verclaren sullen.

Haetsoen.

De tamme Eruen dat is een ghewas / dwelck niet hooghe en wast / het is teeder ende dunne. Het heeft smael bladeren / en witte / ende blawachtighe bloemen. Ende als de bloemen afvallen / so volgen daer hawkens nae / die sijn breedtachtich ende bijnae rondt / ende daerinne leyt wit saet / dat is so groot als een Roomsche Erwte / maer het is cantachtigher /

Van Eruen.

Cap. CCXVI.

Orobus. Witte Eruen. Eruum syluestre. Roode oft wilde Eruen.

B tigher/ende niet rondt. De wortel is geel/ende heeft veel veeselingen. De wilde Eruen sijn den tammen met cruyde ende met stelen heel ghelijck/maer de bloemen sijn root/ende beneden/ende inde middel blauw ende geel. Sijn hawkens sijn smal/ende veel langer dan de tamme. Dat saet dat daerin leyt/dat is rondt/ende swert oft grawachtich. De wortel is dicke ende houdtachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

De Eruen wassen gheerne op magher dorre eerde. De tamme moet men inde hoven setten. De wilde wassen op sommighe ackers/en in hegghen ende haechbosschen.

E Den tijt.

Beyde de gheslechten van Eruen bloeyen in Junio ende Julio/ende daerna leueren sij haer saet.

Natuere ende complexie.

De Eruen sijn werm inden eersten graet/en drooghe inden tweeden.

Die cracht ende operatie.

Als yemandt seer veel Eruen eedt/so maken sij pine int hooft/sij larenen den buyck/ende lossen bloet met de vrije. Als men se siedet/ende den offsen voorsedt/so worden sij vet. Erueñ meel met hueningh ghemengt/ende

- D ende een Electuarie daeraf ghemaect / die is goet voor de ghene die veel taey vochticheyt/humoren/ende fluymen op de longen/ende op de borst vergadert hebben. Het sijnuert de sweeringhen / het doet de sproet vergaen / ende ander plecken / die een menschaen sijn lijf ende in sijn aensicht mach hebben. Dat Eruen meel maect dat de vlceratien niet voorts en eten. Het versaecht de herde vrouwen borsten. Alsment in wijn te weykeleyt / ende appliceert / so gheneset gene dat ghebeten is van menschen / honden / ende slangen. Met azijn ghetempert wesende / so versuetet dat crimpfel / de pijnlickheyt des gheuoechs / ende de droppelpisse. Het verdrijft den inecksel / na dattet ghesoden is / ende daermede ghestreken.

Van ghemeyn Peterselie.

Cap. CCXVII.

Den naem.

A ghemeyn Peterselie daer wij hier af spreken / die is in Griecx geheeten Oreoselinon / en Petroselinon agrion / ende in Latijn Apium montanum / ende Petroselinon syluestre. De Apotekers heeten simpeliken Petroselinon / ende sij hebbent meest ghehouden voor dat oprecht Petroselinon Macedonicum / also wi dat in Latijn seer breet verclaert hebben.

Oreoselinon. Gemeyn Peterselie.

Tsaetsoen.

B De gemeyn Peterselie en heeft niet meer dan eenen steel / die is rondt / comende wt een teeder / cleyn geel wortelken / en heeft veel tackes / die breyden haer rondsomme wte / ende daer op staen cleyn / gruen / wtgesneden / ghefertelde bladerkens / der wilde Peter selie / oft Cicuta niet onghelijck. Het heeft witte gecroonde bloemkens / gelijck als de Cicuta / maer sij sijn cleyn der ende teerder. Sijn saet is lancachtich / scherp op de tonghe / teeder / ende goet van ruecke / den Roomsen Comijn ghelijck.

Plaetse daert wast.

Die Peterselie en wasset bouen in Duytschlant niet van hem seluen / hi moet daer inde bouen gheplant worden. En so ist met meer ander cruyden / die in deelant int wilde wassen /

ende

Van gemeyn Peterselie. Cap. CCXVII.

Ende in ander landen moet men se saeyen oft planten.

Den tijt.

De ghemeyn Peterselie bloeyt in Junio ende Julio / ende leueret dan oock haer saet.

Natuer ende complexie.

Dese Peterselie is werm inden tweeden graedt / ende drooghe inden derden.

Cracht ende operatie.

Dat saet ende de wortelen van de ghemeyn Peterselie in wijn ghesoden ende ghedroncken / daermede lost de vrinne. Sij brenghen den vrouwen oock haer maentstonde / als men se in deser manieren vseert. Men vseert se oock inde medicijnen die men bereyt teghen tvenijn. Item tot medicijnen die verwerpen / ende de vrine lossen. In somma dese Peterselie heeft alle de operatien ende virtuyten / die men der Eppe toegheeft / alsoo wij in sijn Capittel daer af scrijuen sullen. Dese Peterselie vseert men oock seer inde knecken / ende dat niet sonder sake / want sij is goet teghen de inflatien der maghen / sij maect goede digestie / sij oepent de milte ende de leuer / sij scheydt quade humoren. En heeft meer ander operatien die wij int Capittel vander Eppe vertellen sullen.

Van Carnoillyen. Cap. CCXVIII.

Den naem.

A Ghene dat wij hier Carnoillyen noemen / die heeten in Griecx Va ende Va / ende in Latijn ende inder Apoteke heet men se Sorba. Sij sijn seer row en amper inde keele als men se eedt.

Geslacht.

Men vindt drijerhande Sorba. Dat eerste geslacht heeft gants ronde appelen oft vruchten. Dat tweede heeft langachtighe vruchten ghelijck eyeren. Dat derde heeft vruchten die sijn aen den steel scherp / ende bouen breedt ghelijck als een peere. Ende die machmen Sorbpeeren noemen / ende die staen hier ghesignreert.

Haetsoen.

Sorba dat is eenen hooghen boom / met eenen oprechten / bruynen stam. Sijn bladeren wassen aen eenen langhen steel / rijghelinghe deen neffens dander / altijt deen teghen dander wtghespreyt ghelijck als vluoghen / in maniere als oft niet meer dan een bladten ware / ende bouen ist een onghelijck blad. De bladeren sijn lancachtich / rondt somme ghertelt / ende sij sijn den Lauwerbladeren niet seer onghelijck / wtghenomen dat se corter sijn. De bloemen sijn wit ghelijck als bloeyfel van Soppe. De

Van Carnoillyen.

Cap. CCXXVIII.

Oa. Carnoillyen.

Cpe. De vruchten sijn rondt endel lang
achtich / oft ghesaetsoneert ghelijck
als peeren / also geseyt is. De wortel
en staet niet diep in deerde / nochtans
is sij dicke / ende sij en verderft niet
lichtelick.

Plaetse daert wast.

Dese Carnoillyen wassen gheerne
in vochtighe coude plaetsen / en oock
aen de berghen.

Den tijt.

De Sorba leueren haer vruchten
ende peeren in September.

D Natuer ende complexie.

De Sorba trecken te samen ghe-
lijck als de Nispelen / maer sij en sijn
niet so crachtich.

Cracht ende operatie.

De onrijpe Sorben in stucken ge-
smeden ende inde sonne te droogen ge-
leyt / ende dan ghegheten / die stoppen
den loop des buycr. Dat meel van de
se appelen inde spijse ghenuttet / heeft
desghelijcke cracht. De Sorben peeren ghesoden ende gedroncken / stop-
pen den loop des buycr. Maer men sal dese vrucht niet te veel vseren in
der spijse / dan alleen als medicijne. Want sij dienen beter inde medicijne
dan inde spijse.

Van Watertongheskens. Cap. CCXIX.

(Wonden cruydt)

Den naem.

A

Watertongheskens heet men also ouermids sijn figu-
re ende gedaente. In Griecx mach ment Ophioglosson
heeten / ende in Latijn Lingua serpentina / wordt oock
gheheeten Lancea Christi.

Gaetsoen.

Dat Watertonghesken en heeft niet meer dan een bladen / dat is vet
ende dicke / vander lengde van eenen vingher / den cruyde van Water-
wegerick wat ghelijck. Onder aen dit bladen cruypt een cleyn steelken
wt / daerop wast wat groens dat is gelijk een scherp natertonghesken.
De wortel is geel ende vol veeselen.

Plaetse

Van Natertongesken.

B Plaetse sijnder wassinghe.
Dit Natertongesken vindt men in
omnighe beemden die op berghen ge
legghen sijn.

Den tijt.

Dat Natertonghesken vindt men
meest inden Mey / daernaesoo ver
dwijnet/ende men sietet niet meer.

Natuuer ende complexie.

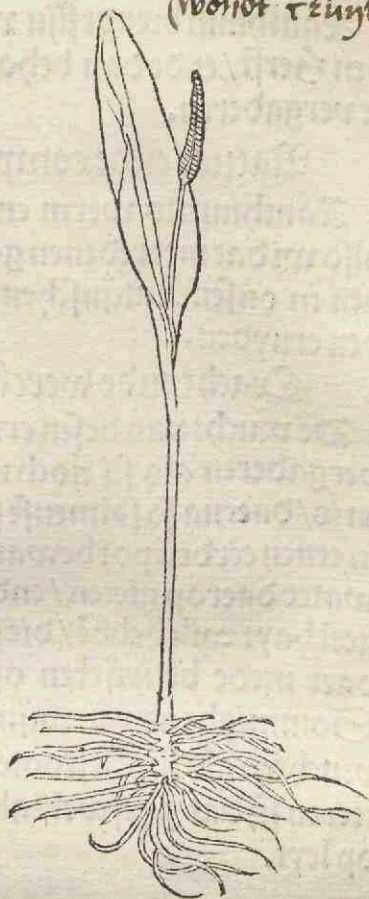
Dat Natertongesken droocht son
der groote hitte.

C Cracht ende operatie.

- Dit cruyt dient wel tot de wonden/
want het treckt toe ende heylt de won
den binnen luttel daghen / ghelijck als
- de Waelwortel. Ende het dient seer
wtnemende wel tot alderhande hitti
ge quade vlceraetien. Het verteert oock
- dat gheswel / ende doet dat scheyden/
alsment met verckens liefe mengt / en
- de daerop leyt.

Cap. CCXIX.

Ophioglosson. Natertongesken.
(wondt cruyt)

Van cleyn Clissen.

Cap. CCXX.

Den naem.

D It cruyt heet men in Griecx Xanthion / en Phasganon/
en in Latijn Xanthium. Bi onsen tijden heet ment Lap
pa minor/en Lappa inuersa/ en in duytsch noempt ment
cleyn Clissen/Algoye/ende Bedelaers luyfen. De oorsak
ken van dese namen staen inden Latijnschen Herbario verclaert.

Laetsoen.

Dit cruyt heeft eenen steel / die is eenen cubitus lanc / vet / hoeckach
tich/ende met veel tickens bespraeyt. Sijn bladeren sijn den Melde bla
deren wat ghelijck/ende sij sijn ghekertelt/ hebbende eenen sin aeck gelijck
Sofkerse. Sijn vrucht is rondt/ende so groot als een Olijue/ende ste
kende gelijck eenen egghel/ ende blijft aen de cleederen hangende. De wor
tel is root/ende vol veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit Xanthium wast in vette plaetsen/in putten / ende wtghedrooch
depoelen.

E ij Den

Van cleyne Cliffen.

Cap. CCXX.

B

Den tijt.

Xanthium. Cleyne Cliffen.

Xanthium brengt sijn vruchten in den Herst / ende dan behoort men die te vergaderen.

Natuere ende complexie.

Xanthium is werm ende drooge / also wi dat met redenen gethooft hebben in onsen Latijnschen boeck vanden cruyden.

Cracht ende werckinge.

C De vrucht van desen cruyde salmen vergaderen als sij noch niet heel rijp en is / daerna so salmen se stooten ende in eenen eerden pot bewaren / ende laet water daerop gieten / ende die schoon geel hayt wilt hebbē / die sal sijn hooft daer mede bestricken oft wasschen. Sommighen nemen wijn daertoe. De vruchten als sij ghestooten sijn / so verteeren sij dat gheswel / als men se daer op leyt.

Van Cottoen.

Cap. CCXXI.

Den naem.

A

S

Ottoen oft Boomwolle is van Plinio en ander Latijnsche meesters Xylon ende Gossipion ghenoemt. In der Apoteken heet ment Cotum / Bombar / en Bombasum.

Haetsoen.

Cottoen is een ghewas dat heeft bladeren ghelijck Wjngaert bladeren / maer sij sijn cleynder. Die bloemen sijn gee. / ende inde middel purpurbruyn / ende rondsomme doorsneden. Sijn vrucht is ghesaetsoneert ghelijck een ghebaerde note / ende is vol edel wolle oft cottoen / daer af spint men schoon wit lijn waet / alsoo men dat in dese figure claerlick sien mach.

Plaetse sijnder wassinghe.

Cottoen wast in Egypten / in Candia / in Poellien / ende Maltha. Men planten nu oock hier te lande / ghelijck als meer ander vreemds ghewas.

Den tijt.

Dat Cottoenboomken is alsoo vruchtbaer / dattet ter stontt bloemmen

Van Cottoen.

Cap. CCXXI.

Xylon.

Cottoen.

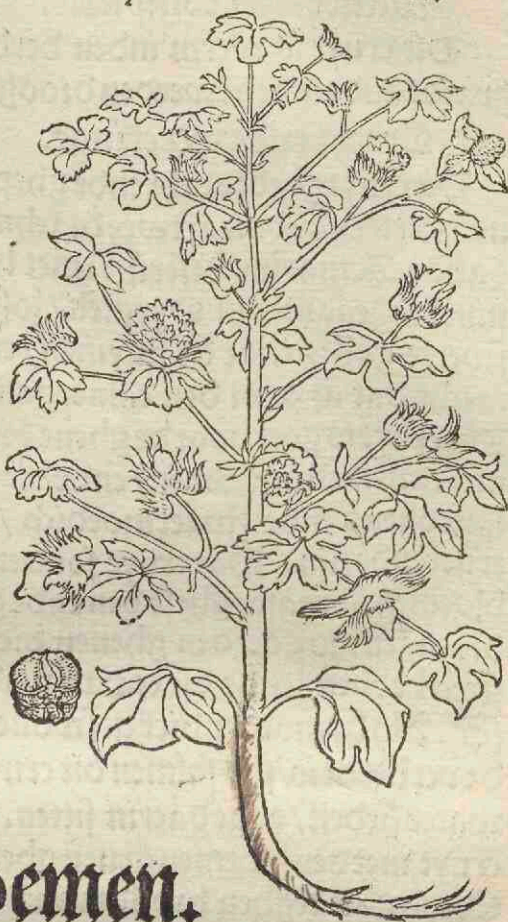
V men ende vruchten bij malcanderen heeft / soo haest alst groot ghenoech wort / dat is ontrêden tijt van twee maenden / ende dit doet so langhe / tot dat hem den couden winter over den hals compt.

Natuer ende complexie.

Cottoen is werm ende vochtich / also dat Serapion bewijst.

C Cracht ende operatie.

Dat sap vande bladeren gheneest den loop der ionghen kinderen / ende doet dat criemsel cessen. Dat saet is goet teghen den hoest / ende ander passien der borst. Set vermeerdert oock dat mannelick saet. Met de olie die van dat saet ghemaect is / verdriift men dat sproet / ende ander mosen ende plecken int aensicht.

Van Paddebloemen.

Cap. CCXXII.

Den naem.

A Abdebloemen heet men oock Padden Dille / ende wilde Chamille. In Griecx Parthenion / ende Amaracon. In Latijn Parthenium / Amaracum / Solis oculus / Cautata / ende bij onsen tijden Cotula fetida / daeromme dattet sterck rieckt.

Haetsoen.

Padden Dille is der Chamille in alder manieren ghelijck / wtghenomen dat dese bladeren grooter sijn / ghelijck wesende den oppersten bladeren van Coriander. Sijn bloemen sijn oock grooter dan Chamille bloemen / en sijn stincken. Dit is dat Parthenium daeraf dat Dioscorides scrijft / also wij dat in onsen Latijnschen Herbario met veel woorden bewesen hebben / daer mach hijt lesen diet verstaet ende daertoe lust heeft.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast int Coren / aen den wech / ende aen de canten vande hoven.

Den tijt.

Padden Dille compt vroech wt inde Lenten / ende duert bijcans den gheheelen somer met cruyt ende bloemen.

¶ iij

Natuer

Van Paddebloemen.

Cap. CCXXII.

B

Natuur ende complexie.

Parthenium. Paddebloemen.

Dit cruyt is werm inden derden graedt/ende inden tweeden drooge.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt ghedroocht ende ghepuluerizeert/ende daeraft twee drachmen (alsoo Actuarius beschrijft) met hueninck ingenomen in Orymeli/lost de swerte galle/ende de sluymen/ende iaecht dat af door den camergancx.

Dit cruyt is goet voor de ghenen die eenen corten adem hebben/ende die melancoliens ende swaermoedich/oft truerende sijn. Dat cruyt sonder die bloemen in water ghesoden ende ghesdroncken/is goet den ghenen die den steen hebben/ende die cort van adem sijn. Als de moeder dick geswollen ende verherdt is/soo salmen dit cruyt in water sieden/ende daerin sitten. Dit cruyt met den bloemen gruen ghestooten/is goet teghen dwildt vier/ende ander hittich gheswel/als ment daerop leyt. Het verdrijft oock de croppen/als ment mengt met hinnen smout/ende daerop strijct. Alst ghedroocht is/ende met hueninck oft azijn in genomen wort/so ist goet tegen de draeyinge oft swijmeringhe int hooft.

Van Salomons segghel.

Cap. CCXXIII.

Den naem.

A

Salomons segghel heet men in Griecx ende Latijn Polygonatum. Ende inder Apoteken Sigillum Solomonis. Sommighe heetent oock Witte wortel/ouer mids dient dat sijn wortel wit is/ende om dattet veel ioncturen ende knopen heeft.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deen heeft breede bladeren/ende dander smalle. Anders so sijnse malcanderen seer ghelijck/also wij dat hiernaes claerlick beschrijven sullen.

Wetsoen.

Den breeden Salomons segghel heeft eenen steel die is rondt en teeder/ende op beyde syden met schoon gruen bladeren becleedt/die welcke den Lanwer

Tegens hiltige
welkingen en
dat dwilt/vick

Van Salomons segel.
Polygonatum latifolium.
Breedten Salomons segel.

Cap. CCXXIII.
Polygonatum angustifolium.
Smallen Salomons segel.

B Lauwerbladeren gelijk sijn/maer sij sijn breeder ende caelder/somtijts thien oft tweeles aen eenen steel/ende sij smaken gelijk als Queappelen/maer sij adstringeren. Tusschen de bladeren wassen schoon witte bloemen met gruen ghemengt/van faetsone ghelijck als langhe schellen/ende dier isser altoos meer in getale dan de bladeren/want wt elcken hoeck vande bladeren sluypen twee/drij/vier/oft meer bloemen wte. Ende als die ghenoech gebloeyt hebben/so comen daer wt roode greynen/die sijn eerst groen/ende daerna worden si swert. De wortel is wit/weeck/lanc/knoopachtich/vinghers dicke/ende daeraen hangen veel veeselinghen. Den smalen Salomons seghel is den voorszeyden cruyde wat ghelijck/maer sijn bladeren sijn veel smaelder/ende dier staeter viue aen elck ioncture. Sijn bloemen sijn gruenachtiger dan de bloemen van den breedten Salomons seghel/sijn greynen oft knoppen sijn bruynder. Die wortel en is niet so groot/noch so vol knobbelen als deerste.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese geslechten van Salomons seghel wassen op bergen/ende int woudt.

Den tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen inden May/ende dan machmense vergaderen.

D

Die natuer ende complexie.

Salomons segghel heeft een ghemengde nature/want het adstringeert eens deels/ende is oock wat bitter/ende scherp op de tonghe.

Cracht ende werckinge.

De wortel gheneest ende heylt de wonden/als men se gruen stootet/ende daerop leyt. Sij verdrijft oock alderley sinetten ende plecken wt den aensichte/ende oock ouer alle dlijf. Desghelijcx doet oock de dorre wortel in water ghesoden/ende daerna een doeccken in dat water nat ghe- maect/ende daermede ghewasschen.

Van Eycken varen. Cap. CCXXIIII.

Den naem.

A

Eycken Varen heet men oock Boom Varen/ende Engel- soet/het heeft op deen sijde seer veel cleyne gheel droppel- kens. In Griecx ende Latijn heet ment Polypodium/ende de Filicula. De Apotekers hebben den Griecschen naem Polypodium behouden. De oorsake en redenen van dese namen vindij in onsen Latijnschen Herbario.

Maetsoen.

Polypodium. Eycken Varen.

Polypodium is een cruyt ontrent een spanne lanck. Sijn bladeren sijn den Varen cruyde gelijk/ende sij sijn ghefertelt/staende altijt paer en paer aen ghehayrde ronde stelen/ende dier wassender veel wt een hayrachtighe/cruypende/ronde/knoopachtige wortel/hebbende veel cleyne veeftkens.

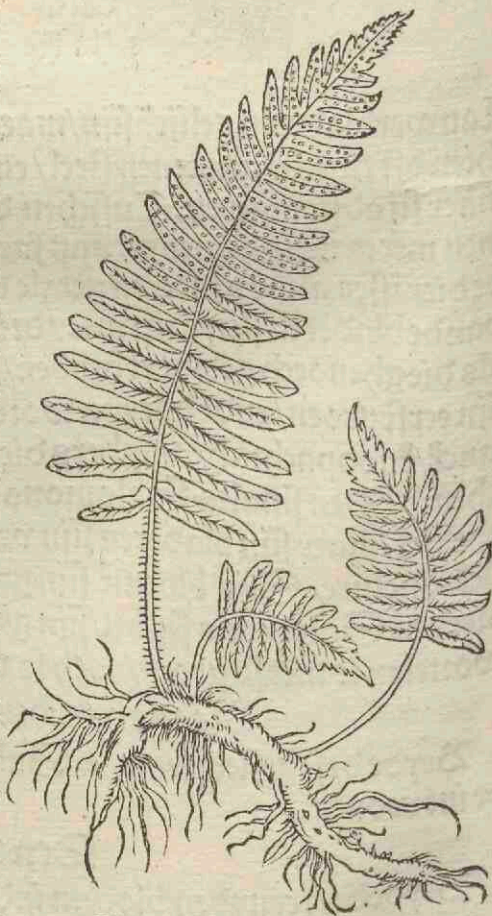
B Ende dese wortel is buyten swert/ende binnen gruen/ende sij heeft eenen gemengden sinaeck/bitter ende soet door een. Si en crijcht gheen stengels noch bloemen.

Plaetse daert wast.

Eycken Varen wast int wout/het vliddert ende cruypt ouer de mossachtighe steenrooten. Item aen de stammen ende wortelen der boomen/ende sonderlinge vā Eycken boomē. Men vindet oock op seer oude Wilghen.

Den tijt.

Dit cruyt salmen vergaderen int leste van Augustus.

Natuer

Van Eycken Varen.

Cap. CCXXIIII.

E Natuer ende complexie.

Eycken Varen is suet ende scherp door een / ende daerom so drooget sonder enich bijten.

Die cracht ende operatie.

De wortel vseert men in medicijnen / ende als men se met eenen kiecken oft hoen siedet / oft met Beete oft Maluwe / ende dat sop daer af nuchteren werm gedroncken / dat lost door den camergancck alderhande galle ende slijmicheyt. Desghelijck doet sij oock / als men se dorret ende puluerizeert / en een drachma swaer met Meede in neemt. De wortel van Polypodium met hueninck ghestooten ende gheapliceert / is goet den ghenen die haer ouerreijt hebben / en als de ioncturen oft coten wt een sijn / ende sij gheneest de clouen van de handen ende voeten. Men mach dese wortel oock in water te weycke legghen / ende dat sap daer wt douwen / ende dat selue sap purgeert oock. Dese wortel ghepuluerizeert / ende inde nuese ghedaen sijnde / dat verteert dat ouertollich vleesch dat inden nuese wast / dwelck men Polypus heetet.

Van Malroue.

Cap. CCXXV.

Den naem.

M Malroue heet men in Griec Prasion / en in Latijn Marrubium / en inder Apoteke Prassium. Sommighe heetent witten Andoren.

Haetsoen.

Marrubium is een ghewas met veel tacken / die alle wt eender wortel comen. Sijn stelen sijn viercantich / wit ende ghehayt. De bladeren sijn rondachtich / bijna van haetsoen ghelijck eenen duym / ende sij sijn bleeck groen / ghehayt / gefronsselt / ende bitter van smake. Sijn bloemen sijn wit / staende in scherpe huyskens rondtsom den steel / in ordinancie deen bouen dander / van haetsoen ghelijck eenen wortel. Na dat de bloemen afgheualen sijn / so vindt men in dese huyskens rondt ende row saet. Sijn wortel is swert / ende daeraen hanghen veel veeselen.

Plaetse sijnder wassinghe.

M Malroue wast geerne op ongheworde eerde / bij de mueren / ende tuynen / ende oude hof steden.

Den tijt.

Malroue bloeyt in Julio / ende leuert als dan oock sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is perfectelick werm inden tweeden graedt / ende drooge in den derden.

Cracht ende operatie.

De bladeren van Marrubium met dat saet in water gesoden en gedroncken / is goet voor de ghene die cort van adem sijn / en die hoesten / ende die wdrooghent.

Van Malroue.

Cap. CCXXV.

Marrubium. Malroue.

E wtdrooghen. Desgelijck doet ooc dat sap/alsmen dat wt de gruen bladeren dowt oft perst/ende dat met hueninck ghetempert/ende ghelijck als een Electuarie inghenomen. Als sij met dorre blaw wilde Lelien ghemengt worden/so lossen sij de groue vochticheyt ende humoren die op de borst vergaert liggen. De bladeren in wijn ghesoden ende ghedroncken/oepenen die verstopte leuer ende milte. Sij brengen den vrouwen haer siecte/ende lossen die Secōdina. Si sijn goet voor de vrouwen die swaren arbeyt hebben/ende voor de ghene die van naderen ghebeten/oft die venijn ghedroncken hebben. Nochtans sijnse schadelic der blasen en den nieren die ghequetst sijn. Desghelijcken operatie heeft oock dat sap vande bladeren. Dese bladeren met hueninck gheappliqueert sijnde/die suyneren de oude vuyl vlcerationen/ende sweerende naghelen/ende si maken dat de sweeringhen niet voorts en eten. Sij versaechten die pine der sijden/alsmen se daerop leyt. Dat sap maect claer ooghen/alsmen met hueninck daerop strijct. Alsien dat inde ooren doet/so vergaet de pijn der ooren. Die bladeren met dat saet en met hinnen sinout gemengt wesende/verteeren de croppen/alsmen dit daerop leyt. De voorseyde bladeren gedroocht/ende met azijn ghemengt wesende/die suyneren ende ghenesent de quade crauwagie. In somma/dit cruyt suiuert/purgeert en verteert.

Van Verbene.

Cap. CCXXVI.

Den naem.

Verbene heet men Isercruyt om dat men dat yser daermede hert maect. In Griec heet ment Peristereon / Hierasbotane/in Latijn Verbenaca/ Columbaris/ Columbina/Herba sanguinalis/ende bij onsen tijden inder Apothecken Verbena. Deredenen van alle dese namen hebben wij in onsen Latijnschen Herbario gheallegeert/ aldaer salmen se bescreuen vinden.

Geslacht.

Daer sijn tweederhande gheslechten van Verbene/te weten/manneliken ende

Van Verbene.
Verbena.
Isercruyt manneten.

Cap. CCXXI.
Verbena supina.
Isercruyt wijfken.

B ken ende wijfken. Dioscorides noempt dit cruyt Recta/ ende Crista gal-
linacea/ dat is te segghen Hanencam/ om sijn bladeren wille/ die gheker-
telt ende ghesneden sijn ghelijck als eenen Hanencam. Recta/ dat is te
segghen/ oprecht/ daeromme dat sijn tacken oprecht ende strack op was-
sen. Dat wijfken heet men in Latijn Supina/ om des wille dat sijn
tackens een luttel nederwaerts hanghen. Dat onderscheedt dat in dese
twee gheslechten meer is/ dat sullen wi hierna badt beschrijven.

Maetsoen.

C Dat manlick Verbena wast gemeynlick anderhalf spannel lanck/ en-
de somtijts oock hoogher. Het en heeft ghemeynlick niet meer dan eenen
enckelen steel/ daerwt sluypen de bladeren die sijn geclouen/ ende op deen
sijde wit/ ende elck bladt ghelijck wel eenen hanencam. De bloemen die
bouen op de rijfens oft tackens staen/ die sijn gheel/ ende dat worden
cleyne huyskens/ daerinne leyt gheel cleyne sadeken. Dit cruyt heeft oock
een enckel wortel/ die is wit/ ende heeft veel veeselinghen. Dat wijf-
ken wast eenen cubitus hooghe/ ende somtijts oock hoogher. Sijn ste-
len sijn viercantich/ ende daerop wassen bladeren die sijn gheclouen/ en-
deden Rycken looue niet seer onghelijck/ maer sij sijn smaelder en cley-
der/ rondtsomme ghekertelt/ ende op deen sijde wit oft grawachtich.
Int

D Int opperste vanden stelen staen veel cleyne purpurwitte lijfverwighe bloemkens. Ende als die afvallen/so leueret sijn saet/en dat is den bree- den Wechbree sade gelijk. De wortel is lanc ende dicke/hebbende veel veeselingen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat manneken wast op ongheborde plaetsen/aen de tuynen/en was- tergrachten. Dat wijfken vindt men oueral opt dorp/bij de tuynen/ ende mueren/ende watergrachten.

Den tijt.

Dat manneken compt eer wt dan dwijfken/want het bloeyt meest in de hondts daghen/ende so voorts tot inden Herft.

Natuer ende complexie.

Beide dese gheslechten van Iserherdt trecken tsamen/en sij droogen.

E

Die cracht ende operatie.

Debladeren van dat manlick Iserherdt met olie van Roosen en met versche verckens liese ghemengt sijnde/daermede doet men de pine ende weedom vande moeder vergaen/na dat men dit daerop leyt. Met azijn sijn sij goet ghemengt ende ghestooten/tot dat wiltd vier. Sij ghenesen oock de vuyle onsuuere vlcerationen/als sij gestooten ende daerop geleyt worden. Desghelijck oock oude ende versche wonden/als ment met hueninck tempert. Debladeren ende de wortelen van dat wijfken in wijn gesoden ende gedroncken/oft gestreken/die sijn wt nemende goet teghen alderhande venijnich ghedierte. Alsinense een drachma swaer met wieroock ende ouden wijn veertich dagen lanc nuchteren drinct/so genesen sij de geelsucht. In water gesoden/oft gruen gestootē sijnde/so versaehten sij de hittige geswellen/als men dit daerop leyt. Sij suueren oock de
 * **S** leelike onsuuer vlcerationen. Dat gantse cruyt in wijn gesoden/geneest de vuyl monden/en die voorts etende sweeringen des monts. Dat manlick Iserhert is goet tot weedom ende pine int hooft/als men een cransken oft hoedeken daer asmaect/ende opt hooft sedt/oft als ment stootet met azijn ende olie van Roosen/en daerop leyt/oft dat ment in olie van Roosen siede/ende daerop legge. Sij sijn oock goet tegen dat wt vallen vanden hayre. De wortel in water gesoden/en dat sop daer asinden mont gehouden/daermede vergaet den tantsweer/ende maect de tanden vast ende stijf staende/ende het geneest de sweeringen binnen den monde. De voorseyde wortel een luttel gestooten/ende in water tot op de helft inghesoden/en vijf dagen lanc daer afgedronckē/dat heeft groote virtuyt tegent crimsel inde dermē. Dat wijfken in water geweyct/en de eetcameren met dit water bespraeyt/maect de gasten vrolick en blide. Het is goet voor de ghene die dat roode melizoen hebben/als ment in water oft wijn siedet/en dat drinct. Het lost oock den steen. Het is goet voor de gene die met de vallende siecte beladen sijn/en die eerst lazarus oft malaetsch worden sijn/als ment in water siedt en dat drinct. Het geneest oock dat Podagra/en weedom inde huype/en de wondē/als ment stoot en daerop leyt.

Van

Van Woudtvaren. Cap. CCXXVII.

Den naem.

A **W**oudtvaren heet men in Griecx Pteris oft Pterion / ende in Latijn Filix. Den Latijnschen naem blijft noch in der Apoteken duerende. De oorsaken en redenen van dese namen staen in den Latijnschen Herbario geallegeert.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande gheslechten van Woudtvaren / te weten / manneken ende wijfken. Dat manneken heet men in Latijn Filix mas / ende dat wijfken Thelypteris / en Filix femina. Maer dat onderscheedt dat tusschen dese twee gheslechten van cruyden is / dat suldy hier nae bescreuen vinden.

B **T**faetsoen.

Dat manlick Woudtvaren en heeft geen en stam / noch bloemen / noch saet. Sijn bladeren comen wt eenen steel / die is een elle lanck / ende si staen ob beyde syden wtgebreyt gelijk als twee vluogelen / ende sij sijn rondt somme ghefertelt / ende op de syde ter eerden waerts sijn sij bespraeyt met veel cleyn ronde ticktens / de welcke als sij rijp sijn / so worden sij swert / ende sij vallen af. Daerom so ist dat sommighe dese ticktens vergaderen in stede van Varen saet / maer het en is geen saet. Den sinaeck vande bla

Filix mas. Woudtvaren manneken. Filix femina. Woudtvaren wijfken.

E deren is wat sterck. De wortel is buyten swert/ende dick/ende lanckachtich/hebbende veel ionghe doddemens. Alsmen dese wortel doorsnijdet/so siet men op beyde de syden vanden snede/taetsoen van eenen swerten ontploken voghel/ghelijck als eenen arendt/dwelck ick ende meer andere dickwils waer genomen/ende also beuonden hebben. Dat wijfken heeft bladeren gelijk als dat manneken/op beyde syden wtghespreyt ende gefertelt/nochtans en hangen sij niet op eenen besonderen steel/maer wt eenen enckelen/langen/calen/gruenen stenghel comen veel tacckens/daeraen wassen de bladeren. Set en heeft oock noch bloeyfel/noch saet. De wortel van desen cruyde is lanck/ende buyt swert/sij cruypt ter syden dweers ende verre wt in deerde.

D

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat manneken wast oueral in doncker/vochtighe/sandachtighe eerde/daer veel lomber is/ende inde dalen/desgelijck oock aen sandbergen/en int woudt alderlieft. Dat wijfken en vindt men niet oueral/maer het wast in bosschen die hooghe ligghen/ende op de berghen.

Den tijt.

Dese cruyden salmen in den Herst vergaderen.

Natur ende complexie.

Dese cruyden sijn werm ende drooge/dwelck aen haren smaect goet om mercken is/want hi is bitter/ende treect een luttel te samen.

Cracht ende werckinge.

E De wortel van dmanneken ghepuluerizeert/en daeraf vier drachmen met Meede gedroncken/dat lost de wormen wt den lijue. Ende om de operatie stercker te maken/so machmen een half drachme swerte Nieswortel daertoe doen. Dese wortel in wijn gesoden ende ghedroncken/is goet voor de miltsuchtighe. Maer de vrouwen sullen haer van dese wortel wachten/want sij beledt de ontfanckenisse/ende sij doodet de vrucht in moeder lichaem. Dat puluer van dese wortel droocht ende gheneest die oude vlcerationen wter maten seere/sonder eenich bijtinghe. Dat wijfken heeft desghelijcke operatie. Sijn wortel gepuluerizeert/ende met hueninck in maniere van een Electuarie ingenomen/lost de breede wormen wt den lijue. Ende alsinent met wijn drii drachma swaer in neemt/so verdriuet de ronde wormen wt den lijue. Set maect ooc de vrouwen onvruchtbaer. Alsmen de bladeren/de welcke eerst wtcomen/gelijc als ander gruen cruyden etet/so maken si saechten camerganck. Si lossen eerst de galle ende daerna dat water. De bladeren dooden de wantluyfen/en sij verdriuen de nateren/ende ander onsuuer gedrochte. Daeromme so behoort men dese bladeren onder de beesten te stroyen/so sijne seker dat haer gheen quaet ghedierte schaden en mach. Den roock van dese bladeren verdriift oock de nateren/ende dier ghelijcke ghespuys ende gewormte.

Van

Van Verckens Venckel.

Cap. CCXXVIII.

Den naem.

A It cruyt heet men oock Verckens steert/ende Solffer wortel/daeromme dat wter wortel sap compt / dat is den solffer gelijck. In Griecx ende Latijn heet ment Peucedanus. Inder Apoteken heet men dit gewas *feniculus porcinus*. Naer waerom dat dit cruyt in Griecx ende Latijn Peucedanus gheheeten is/daer af hebbe ick in mijnen Latijnschen Herbario veel ghescreuen.

Haetsoen.

B Verckens Venckel heeft eenen dunnen teederen steel/den Venckel niet onghelijck. Onder aen den steel bij der wortele heuet veel bladeren / die staen enghe in malcanderen gelijck als de Venckel bladeren/maer sij sijn grooter ende breeder. Sijn ghecroonde bloemen sijn gheel. Dat saet is breet. De wortel is buyten swert/binnen wit/lanck ende dicke/ende heeft eenen stercken rueck/ende is vol saps/dwelck/alsoo wij gheseyt hebben/den solffer ghelijck is van coluer ende van sinake.

Plaetse sijnder wassinghe.

Verckens Venckel wast op de berghen.

Den tijt.

Verckens Venckel bloeyt in Julio en Augusto/ende leuert daerna sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is perfectelic werm inden tweeden graedt/en droogheint begin sel vanden derden graedt.

C Cracht ende werckinge.

De wortel endet sap van desen cruyt de vseert men inde Apoteke/ende si hebben beyde eenderhande cracht ende operatie/nochtas is dat sap wat crachtiger. Alsinen dit met olie van Roosen ende met azijn mengt/en strijct / soo ist goet tot alderhande siecte oft gebreken van zenuwen/en tot den herden slaep/daer men niet wel asen can ontwaken oft wacker worden / tot de swijmelinghe/tot de vallende siecte / tot langdurenden hoofstweer / den cramp / ende Sciatica / oft pijn inde huepe. Het brengt de vrouwen wederom tot haer seluen als de moeder opwaert climpt/

Peucedanus. Verckens Venckel.

f ij ist dat

D ist dat sij daer aen riecken. Den roock hieraf / veriaecht de slangen en de nateren. Alsment met olie van Roosen mengt / ende inde ooren doet / so o vergaet daermede de pine en weedom der ooren. Inde hole tanden ghedaen sijnde / so vergaet den tandtweer. Alsment in een ey in neemt / so is dat goet voor den hoest. Het maect eenen langhen adem / het doet dat criemsel cesser / ende het scheydt de inflatien ende winden binnen den liue. Het maect weech inden buyck. Het maect de milte cleyn / ende tcompt de vrouwen te hulpe / die niet lichtelick baren en cōnen. Dit voorgenomde sap is goet ghedroncken tot weedom der blasen ende der nieren / ende thelpt oock de ghene die den cramp hebben. Het oepent oock de moeder. De wortel heeft desghelijcke operatie / maer sij is wat onstercker. **A**en siedtse in water / en daerna so drinct men dat selue water. De voorseide wortel gedroocht ende ghestooten / ende inde onsuuer oude vlceration ghestroyt / suuert deselue / ende sij treect de schubben snellick van den been deren / ende maect dat daer vleesch ouer wast / ende heylt ten lesten. **A**en machse oock besighen tot de plaesteren / ende ander medicijnen / die men vseert tot verwerminge des lichaems / ende der leden. De wortel ghesoden ende gedroncken / lost de galle / ende die taey slijmicheyt door den camerganck. De wortel ghedroocht / ende ghepuluerizeert / en met olie van Dylle ghemengt ende ghestreken / maect den mensch sweeten.

Van Perseboom. Cap. CCXXIX.

Den naem.

A En Perseboom wort in Griecr geheeten Persice melea / in Latijn Persica malus. Ende hi heetet daerom alsoo / om dat hij wten lande van Persia eerstwerf hier te lande ghebrocht is.

Maetsoen.

Den Perseboom heeft bladeren / die sijn den looue van Amandelboomen ghelijck / maer sij sijn groter. Sijn bloeyfel is lijfverwich. Sijn vruchten sijn rondt gelijck eenen appel / vol saps / buyten ghehayt ende wolachtich / ende midden inde vrucht leyt eenen rouwen herden steen / ende daerin een keerne ghelijck een amandel keerne.

B

Plaetse sijnder wassinge.

Den Perseboom wast oueral inde houen / ende principalick so plant men inde wijngaerden. Hi wast oock geerne bi dwater.

Den tijt.

Den Perseboom is bijna den eersten vande boomen die inde Lenten bloeyen. Maer de vrucht wort eerst inden Herst rijp / en sij verrot haest.

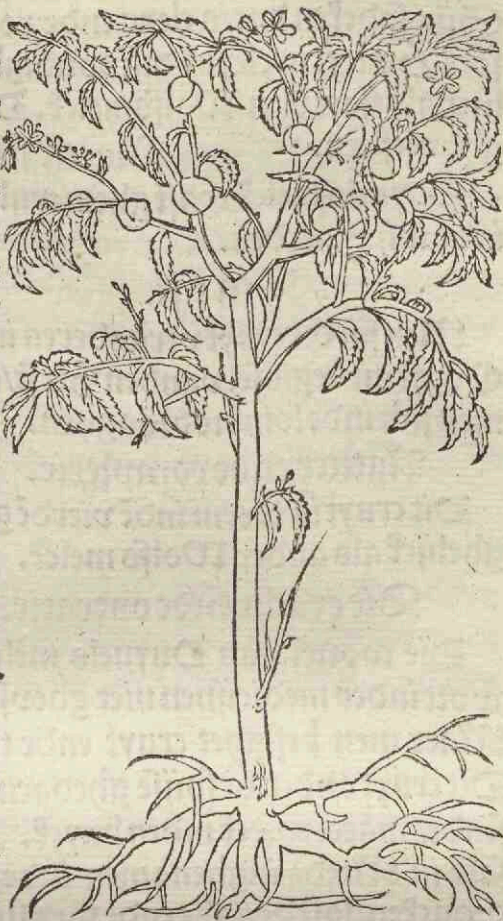
Natuer ende complexie.

De bladeren van den Perselaer sijn bitter / ende daerom so moeten sij werm sijn van natuere. Maer sijn vrucht is coudt ende vochtich inden tweeden

D tweeden graedt.

Cracht ende werckinge.

De bladeren van den Perseboom gestooten/ende op den navel gheleyt/dat doodet de wormen. Maer anders so scheyden ende verteeren sij alderhande gheswel ende vochticheyt/alsinense vseert. De persen ende haer sap wordt lichtelick inde maghe gecorrumpeert/ende om des wille so sijne schadelick. Daeromme so salinense voor den eten in nemen/want alinense na der spijse in neemt/so corrumperen ende bederven sij de spise met haer. Alsinen rijpe persen row etet voor ander spise/so laxeren sij. Maer de onrijpe persen die noch amper sijn/die stoppen. Drooge persen ghesoden/ende dat sop daeras gedroncken/die stoppen de fluxien der maghe ende des buycks. De bladeren ghedroocht ende ghepuluerizeert/heylen ende ghenesen de versche wonden/alsinent daerin stroyt. De persekeerne met olie ende azijn ghestooten/doen de pijn int hooft vergaen/alsinent hooft daermede bestrijct. De gumme van den Perseboom is goet tot den loop des buycs. De selue breect den steen/alinense met wijn tempert. Alsinense met azijn stootet/so gheneest men daermede quade crauwagie. Met Saffraen ghesoden/versuertet si de swellinghe der keelen/ende verdrijft die rouwichheit der seluer. Dese gomme is oock wt nemende goet voor de ghene die bloet spouwen. Si suyuert oock de borst ende de longhen. Dat bloeyfel van Perseboom met suycker gheconsijt/dat laxert en purgeert den buyck seer suetelick.

Van Duyuels melck. Cap. CCXXX.

Den naem.

It cruyt heet men in Griec ende Latijn Peplos. In der Apoteken heet ment ghemeynlick *Esula rotunda*.

Haetsoen.

Duyuels melck dat is een gewas vol wits melcks/en is ghesaetsoneert gelijk als een cleyn boomken/ontrent anderhalf spanne lanc/met veel cleyn tackens/die sijn becleedt met seer

f iij cleyne

Vleynebladerkens / ende die sijn den Ruyte oft Cuelbladeren ghelijck. Sijn sadeken dat is cleyn ende rondt / ende tis cleyn der dan wit Huel saet. Het leyt in cleyne drijvondighe huyskens oft hawkens gesloten gelijk als tsaet van Wolfsmelck. De wortel is lancck ende geel met sommi ghe veeselen. Plaetse sijnder wassinghe.

Duyuels melck wast ghemeynlick op de stoppelackers / int cruyt / ende inde wijngaerden.

Den tijt.

Peplos.

Duyuels melck.

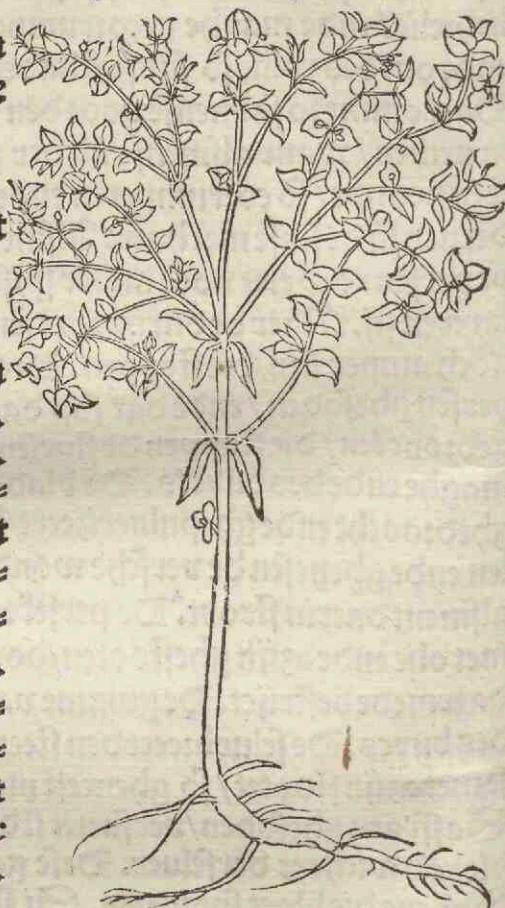
Men sal dit cruyt vergaderen inden Vogst int beginsel vanden Herst / ende men salt inde lombre drooghen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inde vierde graet ghelijck als ander Wolfs melck.

Die cracht ende operatie.

Die wortel van Duyuels melck en wort inder medicijnen niet gheuseert. Maer men besighet cruyt ende tsaet. Dit cruyt onder de spijsse ghedaen wes sende / maect weeck inden buyck. Dat saet in Meede inghenomen ende ghe droncken / lost de galle ende taey slijmicheyt en sluymē door den camerganck. Dit cruyt leyt men inde pekē / so scheydet de inflatiē ende winden inde milte / in de dermen / en inde moeder. Dat melck purgeert oock ghelijck als ander cruyden / die men Wolfs melck noemt.

Van Muissooren. Cap. CCXXXI.

Den naem.

De Muissoorkens / daer wij hier af scrijuen / heet men in onsen tijden Piloselle / om der wolle en des hayrs wille / daer sij mede ghechiert sijn. Maer hoe dese cruyden in ouden tijden gheheeten hebben / ende oft sij die voortijts gekent hebben oft niet / dat en weet men niet.

Geslecht.

De Muissoorkens sijn tweederhande / groot ende cleyn. Dat groot heeten sommige Nagelcruyt / ende dat cleyn noemt men meest Muissoorkens ende Hasenpookkens. Dat onderscheedt datter meer is tusschen dese gheslechten / dat sullen wi hierna verclaren.

Saetsoen.

B

Haetsoen.

Dat Nagelcruyt oft groote Muyssoorkens leyt met sijn bladeren wtghespreyt op der eerden/ende sij sijn wit van coluere/ende row ende hayrich/ende elck bladt is ghelijck een oore van groote muysen. Sijn stelen sijn anderhalf spanne lanck/ende ghehayrt/draghende bleeckgeele ghevulde bloemen. De wortel is eenen vingher lanck/ende heeft veel veeselinghen. Dat cleyn Muyssoorken is met cruyde ende wortel den voorgaenden cruyde gelijk/maer het is veel cleynder. Sijn bloemkens sijn van veelderhande coluer/wit/root/bruyn/ende ghespickelt/also dat de figure claerlick wtwijst.

Plaetse sijnder wassinghe.

C Dat groot Muyssoorken wast op sandachtige mager berchskens/en aen de canten vande ackers. Dat cleyn wast op dorre heyde.

Den tijt.

Dat groot Muyssoorken bloeyt meest in Maio ende Junio. Dat cleyn int leste vande Mey/ende int beginsel van Junio. Dat groot wort noch inden Herst met sijn bloemen geuondē. Dat cleyn verdwijnt na dat den voorgenoemden tijt ghepasseert is.

Natuere ende complexie.

De Muyssoorkens sijn werm en drooghe/also dat wel om mercken is Pilosella maior. Groot Muyssoorken. Pilosella minor. Cleyn Muyssoorken.

f iij

aen

Daen haren smaec/want hi is bitter en adstringeert/oft treckt tsamen.

Cracht ende werckinge.

De bladeren vande Muysoorkens ghedroocht ende ghepuluerizeert/ende inde wonden gestroyt/so heylen sij. Desgelijc doet ooc de wortel/alsinense in deser manieren vseert/oft in water siedet en drinct. De voorseyde wortel in water ghesoden/oft met de spijs ghegheten/gheneest en de heylt de ghene die gheschoort oft ghebroken sijn. Desghelijcke operatie heeft oock dat sap dat men wt de groen bladeren dowt. Daerom bestrijcken sommighe de snede van messen ende sweerden met dit sap / om alderhande ijser daermede ouermids te houwen. In somma de Muysoorkens dat sijn recht cruyden om wonden te heylen/ende daerom mueghen de chyrurgijns ende barbiers dese cruyden wel in eeren houden.

Van Beuernelle.

Cap. CCXXXII.

Den naem.

A

Beuernelle heet men inder Apoteken Pimpinella oft Sarrifraga. Sommige heetet in onsen tijden in Latijn Pimpinula ende Bipennula. Maer hoe dese cruyden in oude tijden in Griecx gheheeten waren / ende oft sij in dien tijden ooc bekent waren / dat en weet ick nu te deser tijt niet.

Gheslacht.

Daer sijn tweederhande gheslechten van Beuernelle/groot ende cleyn. De groote heeft dien naem om haer bladeren wille / want sij sijn grooter dan de bladeren van dandere / die men daeromme cleyn Pimpernelle heetet. Dat onderscheedt van beyde dese cruyden sullen wi hier na claerlick beschrijven.

Gaetsoen.

B De groote Pimpernelle heeft eenen hollen/cantachtigen / langen steel. De bladeren sijn swertgruen / diep ende seer dick doorsneden. Op tsoep van desen stengel staet een schoon witbloeyende croone. Na dat de bloemen afgeuallen sijn/so wast dat saet/ende als dat rijp is / so ist den sade van Peterselie ghelijc/maer het is heeter en scherper op de tonge. Sijn wortel is lanck/ende buyten swert. De cleyn Pimpernelle heeft eenen bruynen steel/en dat sonderlinge als sij volcomelick volwassen is. Haer bladeren sijn seer cleyn gekertelt / en rondtsom gelijc een saegsken doorsneden. Sijn bloemen sijn wit / ende dat saet is wat breeder dan Petersely saet. Sijn wortel is lanck / buyten geel / ende binnen wit / ende seer scherp op de tonghe.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat groot gheslechte van Pimpernelle wast op dorre beemden. Dat cleyn wast op rouwe berghen/ende in doncker bosschen.

Den

Van Beuernelle.
Pimpinella maior.
Groote Beuernelle.

Cap. CCXXXII.
Pimpinella minor.
Cleyn Beuernelle.

C Den tijt.

Beyde dese geslechten van Pimpernelle bloeyen schier den gantsen somer door/tot in ghenen Herft.

Die natuer ende complexie.

Pimpernelle is sonder twijfel werm en drooge tot inden derde graet/want sij is seer scherp van smake/also wi hier bouen gheseyt hebben.

Cracht ende operatie.

D Met dat sap van Pimpernelle verdrijft men de smetten en plecken wt den aensichte/als ment daermede wascht. Ende niet alleen en maect men dat aensicht met dit sap suuer ende claer / maer het suuert oock de vuyl wondē/als mēt daerin laet druypen. Sulcke kracht heeft oock dat cruyt/als ment stootet en daerop bindt. Dat cruyt in wijn gesoden en ghedroncken/breekt den steen inder blasen/ende het lost de vrine. Het is oock goet gedroncken tegen alderhande venijn/ende sonderlinghe ist goet voor de gene die vande nateren gebeten sijn. De wortel is wt nemende goet gheuseert in tijden van Pestilentien / want sij is goet tegen een quade locht/want si bewaert den mensch voor dese grouwelijcke plage/ al ist dat men se alleenlick inden mondt houdt. Dat water/dwelck men van dit cruyt bereyt/maect een claer ghesichte/als men dat in de ooghen doet.

Van Tes-

Van Tescens cruyt. Cap. CCXXXIII.

Den naem.

A **D**at Tescens cruyt heet men in onsen tiden in Latijn Bursa pastoris / om des wille dattet tescens heeft daer dat saet in leyt / die sijn eens herders tessche oft asack ghelijck. Maer hoe men dit cruyt in ouden tijden geheeten heeft / dat en weet ick noch niet.

Haetsoen.

Tescens cruyt is ontrent anderhalfspanne lanc. Sinen steel is ront ende is becleedt met bladeren / die sijn den witten tammen Mostaert ghe lijck / maer sij sijn cleynder. Den steel deylt hem bouen in veel tackkens / die draghen al te samen int sop witte bloemkens / ende dat worden cleynt borsekens oft tescens / daerinne leyt cleyne swert sadeken. Sijn wortel is lanc ende wit.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Dat Tescens cruyt wast oueral op de straten / aen den wech / op de mueren / ende inde hoven.

Den tijt.

Tescens cruyt bloeyt in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Tescens cruyt vercoelt / treckt tsa- Bursa pastoris. Tescens cruyt.
men / ende droocht.

Die cracht ende operatie.

C Tescens cruyt met azijn gestooten ende gheapliceert / vercoelt die hittighe gheswellen / ende het doet cesserer alderhande fluxien. In deser manieren ist ooc goet geuysert tot wilt vier / ende voor de ghene die een hittigema ghe hebben. Sommighe scriuen dat dit cruyt dat bloedt stelpet / al en hielt ment maer inde handt. Dat cruyt ghe drooghet / ende in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken / stopt alderhande loop des buycs / ende dat bloet spouwen / ende den oueruloedighen vloet vande vrouwen. Het heylet ende gheneset oock alderhande versche wonden / als men dat puluerizeert / ende daerinne stroyt. Dat sap van dat Tescens cruyt heeft oock desghe lijcke virtuyt om allerley versche won

den te

Den te heylen / als men die daermede wascht. Een tapken van lijnwaet in dit sap ghenet / ende inden nuese gedaen / daermede stelt men dat bloeden. Het is goet ghedroncken teghen dat roode melizoen / ende voor de ghene die bloet spouwen / ende voor de vrouwen die haren loop te seer oueruloedich hebben. Het gheneest de ooren die altoos etter draghen / ist dat men dit daerin doet. In somma / Tescens cruyt is wonderlijcken goet om bloet te stelpen.

Van Synnaw. Cap. CCXXXIIII.

Den naem.

Synnaw wort noch anders Leeuwenpoot / oft groote Senickel / oft onser Vrouwen Mantel gheheeten. In Latijn heet ment in onsen tijden *Pes leonis* / ende *Planta leonis* / om des wille dat sijn bladeren rondt ende breedt sijn ghe-lijck als eenen Leews poot. Sommighe heeten dit cruyt ooc *Alchimilla* ende *Achimilla*. Maer oft de oude meesters voortijts dit cruyt ghekent hebben / dat en can ick noch niet weten.

Haetsoen.

Dit cruyt heeft ronde / breede / te samen ghevoude bladeren / die sijn rondsomme gekerft / maer niet seer diepe / met acht punten / ghelijc een sterre / oft gelijck eenen wtgestrecten Leews poot. De stelen / daer de bladeren op staen / die cruype stracs wt de wortel / ende daerwt wassen ooc dunne ronde steelkens / anderhalf spannel lanc / die sijn met cleyn bladeren besedt tot boven toe. Int sop van dese steelkens wassen seer cleyn opgehoopte gruengeel bloemkens / ende dat wordt cleyn sadeken / niet grooter dan Huelsaet / een luttel geel van coluere / in gruen huyskens besloten. De wortel is eenen vinger lanc / maer sij is dicker dan eenen vingher / hebbende veel veeselinghen / ende sij is buyten swert ende rootachtich / met veel veeselen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat cruyt wast gheerne int Gras / op sommighe wilde beemden / en sonderlinghe die hooghe ligghen.

Den

C

Den tijt.

Dit cruyt compt wt inden Mey/maer het bloeyt in Junio.

Die natuer ende complexie.

Aenghesien dat dit cruyt seer adstringeert/ende row van smake is/so salt sonder twiſfel coudt ende drooge sijn. Maer mids dien dattet oock bitterachtich is /so en cant niet seer vercoelen. Ende het is drooge inden tweeden oft tot inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

— Dit cruyt is een oprecht wonden cruyt/want het is seer goet om alderhande wonden ende gheschoortheyt binnen ende buyten den lijue te heylen. Het heylt ende geneest de wonden/als ment in water oft wijn siedet/ende de wonden daermede wasschet. Men mach ooc een doeccken daer in nat maken ende ouer de wonden slaen / dat heeft desgelijcke operatie.

ad idem vid.
cap. 239.

c. 260. et

cap. 243.

Dat cruyt ende wortel in wijn gesoden ende gedroncken/daermede ghe-
neest men die wonden ende ghebrokenheyt van binnen. Waert sake dat
eenich kindt ghebroken oft geschoort ware/ist dat men hem desen drancck
te drincken gheeft/so salt ghenesen. Men mach oock dit voorghenoemde
cruyt ende wortel drooghen/ende puluerizeren/om namaels tot plaesteren/saluen/ende dierghelijcke medicijnen te gebruycken. Dit cruyt in water ghesoden / ende op vrouwen ende meyskens borsten gheleyt / maect die herdt/vast/ende stijf. De bladeren van desen cruyde/ op hittich gheswel gheleyt sijnde/beneempt de pijn/het lescht de hitte/en den brant. In somma die chirurgijns en barbiers muegen dit cruyt wel hooge achten.

Van Wechgras.

Cap. CCXXXV.

Den naem.

A

W

Echgers noemt men ooc Wechtreedt om des wille dattet ghemeynlick aen den wech wast/en met voeten getreden wordt. In Griecsche sprake heeter Polygonon arren/in Latijn Proserpinaca / Seminalis ende Sanguinalis. Inder Apoteken Centumnodia / en Corrigiola / om des wille dat sijn stelen veel ledens oft knoopkens hebben.

Haetsoen.

Wechgras is een cruyt met ronde teeder stelen ende tacckens/die hebben veel ioncturen ende knopen / ende sij cruypen langs deerde ghelijck dat Gras. Wt elck ionctuerken comen twee smaele scherpe bladerkens/die teghen een staen/ende sij en gelijcken den Ruytebladeren niet qualick/maer si sijn langer. Tusschen elck knoopken ende bladen cruypen cleyn bloemkens wre/niet veel grooter dan een greynken van Milie oft Sijns/ende sommige van dien sijn heel wit / ende sommighe heel bruynroot oft lijfverwich/en daerwt compt dat saet/dat sijn driecantighe greynkens.
Sijn

Van Wechgras.

Cap. CCXXXV.

B Sijn wortel is rondt / enderootachtich met veel veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Wechtreedt wast oueral aen den wech / aen de strate / bij tuynen / en op de ackers.

Den tijt.

Wechtreedt bloeyt in Junio / ende bijnae den gantsen Somer. Dat saet wordt teghen den Herftrijpe.

Natuer ende complexie.

Wechterdt is cout in den tweeden graet / oft in beginsel van den derden. Het droocht oock seere.

C Cracht ende operatie.

Dat sap van Wechgras gedroncken / vercoelt ende treect samen. Het is goet den genen die bloet spouwen / ende die den coleriken loop hebben. Het lost oock de vrine. Met wijn gemengt ende ghedroncken / also ist goet den genen die van veninich ghedierde ghebe-

- ten sijn. Dat voorghenoemde sap is oock goet teghen de febres oft cortse / want sij wordt daermede verachttert / als inent inneempt een vrete voren eer de cortse aen compt. Dit sap stopt oock der vrouwen sieckte / als men een doeccken oft wolle daerin nat maect / ende inde vrouwelichheyt doet. Als inent inde ooren doet / so vergaet de pijn / ende daermede ghe-
D neest dat gesweer der ooren. Het stopt dat bloeden wten nuese / als inent daerin doet. Met wijn ende hueninck ghesoden wesende / also gheneset de sweeringhen die aen tghemechte comen. De bladeren ghestooten ende gheapliceert / die lesschen de groote hitte der magen / sij genesen dwilt vier / dat bloet spouwen / ende alderhande versche wonden. In rooden wijn oft water ghesoden ende ghedroncken / also stoppen sij alderhande loop des buyckx / dat roode melizoen / der vrouwen maentstonde / dat bloet spouwen / ende voorts alderhande bloedinge. Dat saet lost de vrine / den steen / ende dat sandt wten nieren. In somma / dat Wechgras is een wonderlijcken goet cruyt tot alderhande gequetsheyt van binnen / ende wonden / ende dierghelijcke gebreken. Het stopt oock alderhande fluxien ende bloedinghen / het sij wt den nuese / oft op ander plaetsen.

G Van Wijn

Van Wijnruyte. Cap. CCXXXVI.

Den naem.

A Wyte oft Wijnruyte heet men in Griecr Peganon cepen-
ton / ende in Latijn Ruta hortensis / ende alsoo heet ment
noch inder Apoteken. De oorsaken ende redenen van den
Griekschē naem hebben wij gheallegeert inden Latijn-
schen Herbario.

Haetsoen.

Wijnruyte dat is eenen struyck die seer sterck riect / ende hij is bijna al-
toos gruen. Si heeft veel cleyn ronde bladerkens / graw vā coluere. Die
bloemen sijn swertgeel / gelijk een schoon stercken / ende daer wt comen
viercantighe / ende oock vijfcantige hawkens / daerinne leyt swert saet.
Sijn stelen ende wortelen sijn houdtachtich / ende binnen geelverwich
ghelijck als Bos boomen houdt.

Plaetse synder wassinghe.

Ruta hortensis. Wijnruyte.

B De Wijnruyte sedt men oueral inde
houen. Ende sij wast oock geerne op
drooghe plaetsen / daer de sonne toeco-
men mach.

Den tijt.

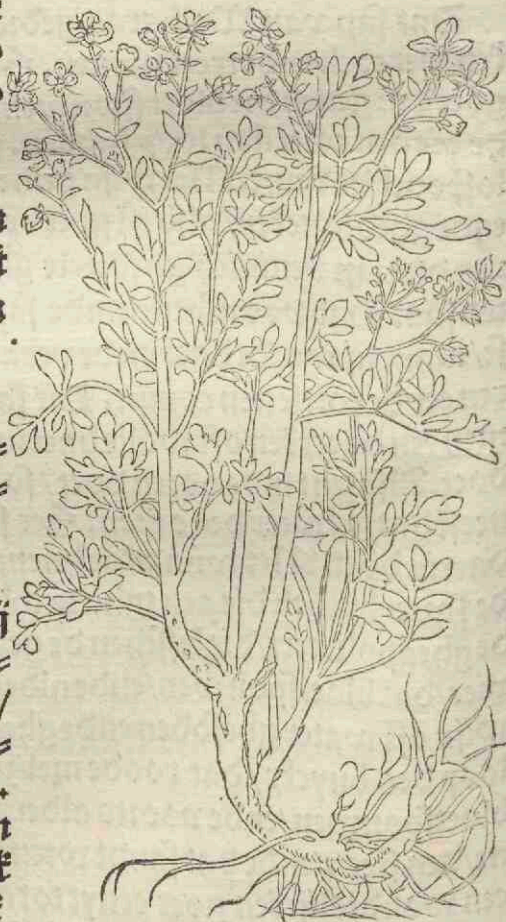
De tamme Wijnruyte bloeyt inden
somer / en haer saet wordt inden Herst
rijpe / ende dan behoort ment te verga-
deren.

Natuer ende complexie.

De Wijnruyte is werm inden der-
den graet / ende sij drooget bouen ma-
ten seere.

Die cracht ende operatie.

C Wijnruyte lost de vrjne / ende sij
brengt den vrouwen haer maentston-
de. Wijnruyten bladeren ghegheten /
oft in water gesoden ende ghedronc-
ken / die stoppen den loop des buycr.
Dat saet van RuYTE in wijn gesoden
ende ghedroncken / dat is profytelick
ende goet teghen alderhande dootlick
venijn. De bladeren alleen voor de spijse ghegheten / oft met O kernoten
ende drooge vijgen al door een ghestooten ende ingenomen / dat weder-
staet alderhande venijn / ende pestilentiael quade lucht. In deser manie-
ren sijn sij oock goet gheuseert teghen slanghen ende nateren. Wijnruy-
te geduerichlick inde spise en dranc ghenuttet / dat doet dat manlick saet
te niere. RuYTE met dorre Dylle ghesoden ende gedroncken / versuetet dat
criem-

Van Wijnruyte. Cap. CCXXXVI.

D criemsel. In deser manieren is sij goet gheverseert tot weedom inde sijden / borst / ende dierghelijcke. Item voor die ghene die cort van adem sijn / ende teghen den hoeft / tot sweeringhen der longhen / ende weedom der huepen. Kuyten cruyt in olie ghesoden / ende een clysterie daer af ghe maect / dat is goet teghen dat criemsel / ende pijn in de dermen. Kuyten cruyt met hueninck ghestooten / ende dat gheappliqueert tusschen der vrouwen fondament ende haer vrouwelickheyt / dat is goet teghen dat opclimmen vande moeder. Alsmient met olie siedet / ende dat drinckt / dat lost alderhande wormen. Dit cruyt met hueninck ghemengt / dat versuettet de pijn der knokelen ende ioncturen / alsmient daeromme slaet. Het verdrijft die gheswollenheyt vande watersucht / alsmient met vijghen mengt / ende daer op leyt. In wijn ghesoden tot op de helft / ende dat ghedroncken / dat is goet voor de ghene die dwater laden. Groen Kuytenbladeren ghesouten / ende bereyt / ende ghegheten / die maken scherp ghesichte. Sij doen de pijn in de ooghen vergaen / alsmense met Gersten moudt menghet ende daer op leyt. Met olie van Roosen ende met azijn ghemengt sijnde / alsoo is sij goet teghen de pijn in de hoofst. Dese bladeren stoppen dat bloeden wt den nuese / soo wanneer men die stootet / ende daer op leyt. Alsmense met groen Laurer bladeren in stucken wrijft oft stootet / ende op dat gheswollen ghemecht leyt / soo vergaet dat gheswel / ende het versuettet de pijn. Kuyten bladeren met wijn / Peper / ende Salpeter ghemengt / ende dat naect vel oft huyt daer mede ghewreven / dat geneest alderhande vleckten. Alsmense met hueninck ende alwyn menghet / so ghenesen sij alderhande quade crauwagie / ende cleyn poctkens. Dat sap van Wijnruyte in schellen van Granaetappelen gheswermt / ende in de ooren ghedaen / dat is goet teghen de pijn ende weedom der ooren. Het maect claer ooghen / als ment met Venckel sap ende met hueninck daer op strijckt. Het gheneest dat wildt vier ende loospende schorsichheit des hoofts / alsmient met azijn ende ceruyse / ende met olie van Roosen bestrijckt. De Kuyte bladeren ghestooten / ende ghegeten / oft in wijn ghedroncken / die sijn goet teghen die schadelijcke ende venijnighe campernoelien. Dat sap van Kuytebladeren met wijn inghenomen / dat is goet den ghenen die van Scorpioenen / Byeen / Wespen / Horsselen / ende dulle honden ghesteken oft ghebeten sijn. Desghelijcke cracht hebben oock de bladeren / als sij ghestooten ende met hueninck ende sout ghemengt / ende daer op gheleyt worden. Als hem yemandt met sap van Kuyte bestrijckt / die is bevrijdt van dat voorghenoemde ghedierte / dat sij hem niet schaden noch letten en connen. De Kuytebladeren ghedroocht / ende op gloeyende kolen gheleyt / daer mede veriaecht men de nateren / ende ander venijnich ghedierte. Kuyten sap met hueninck ghemengt / dat maect claer ghesichte / als men de ooghen daer mede bestrijckt. Sulcken operatie heeft oock dat sap alleene / als men de hoeken oft steerten van de oogen daer mede bestrijckt. Als men dit sap met olie van Roosen menghet / ende dat in de ooren doet / daer mede wordt

Gij demensch

Demensch wederom hoorende/ ende het verdrijft dat suysen ende tuyten inde ooren. Desgelijcke cracht heeft dit sap alsment met Lauwer olie ende met hueninck mengt. Men tempereert dit sap met azijn/ ende men gheuet te riecken den ghenen die den swaren slaep hebben/ soo worden sij wacker. Dit sap met wijn getempert/ ende dat gedroncken/ dat suyuert de vrouwen na den arbeyt/ ende het lost de Secondine/ ende de doode vrucht. Waert dat yemant sijn voeten oft ander leden verurosen ware/ so salmen Ruyte bladeren nemen en in olie sieden/ en slaen dat ouer die leden/ so sullen sij verwormen ende wederom tot haer seluen comen. Ruyte met verckens liefe ende met ossen ruet ghemengt/ dat ghenest alderhande ruydicheyt/ schorsie hoofden ende croppen/ alsment daermede bestrijct. Ruyten saet ghestooten/ ende met was ghemengt/ dit heylt de gebroken leden/ so wanneer men dat daer op leyt. De wortel van Ruyte gepuluerizeert/ ende met hueninck ghemengt/ dat verteert dat ondergeronnen bloet/ ende alderhande masen ende smetten aent lijf/ alsment daermede bestrijct. Die veel Ruyte bladeren etet/ die crijcht scherp gesichte. Daeromme so plegghen de schilders in ouden tijden veel Ruyte in haer spijsete vseren. Ist dat yemant sijn water niet maken en can/ die sal Ruyte in olie sieden/ en slaen die daerna ouer sijn blase. De olie van Ruyte is van naturen den dermen goet. In summa/ de Ruyte deylt ende doet scheyden alle quade ende taeye vochticheyt/ ende humoren. Soo wie nuechteren Ruyte etet/ die sal dien dach seker ende bewaert sijn voor alderhande venijn.

Van Argentine.

Cap. CCXXXVII.

& Ganserik

Den naem.

21

Dit cruyt dwele wi hier Argentine noemen/ dat heeten sommige *Ganserik*/ want de gansen eten dit cruyt geerne. Bij onsen tijden heet ment in Latijn *Potentilla* ende *Agrimonia sylvestris*/ en *Tanacetum sylvestre*. Maer hoe dit cruyt in ouden tijden geheeten heeft geweest/ ende ofter bekent geweest heeft/ dat en weet ick noch niet.

Maetsoen.

Dit cruyt is der *Agrimoniae* seer ghelijck met sijn veederachtighe ende gheclouen bladeren/ op deen sijde heel aschverwich/ ende op dander sijde gants groen. Het cruyt met sijn dunne steelkens hier ende ghinder op der eerden/ ghelijck dat *Werdtsesycruijt* oft *Vijfvinghercruyt*. Het spreijt sijn stelen wte/ ende daer op wassen bleeckgeele bloemen/ die ghelijcken den gheelen bloemen van *Vijfvinghercruyt*/ ende elck bloemken heeft vijf bladerkens. Sijn wortel is veeselachtich/ ontrent een spanne lanck/ buyten root ende binnen wit.

Plaetse

Van Argentine.

Cap. CCXXXVII

B Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast oueral aen dwater/
ende in vochtighe aerden ende driesen/
daer de gansen weyden.

Den tijt.

Set bloeyt inden Somer/ ende den
gantsen Herst.

Natuer ende complexie.

Ganserick is drooghe tot inden der
den graedt/ ende het en heeft geen merc
felijcke hitte. Daerom so saelgeren sij
die segghen dat dit cruyt een vochtige
natuere heeft. Want waert vochtich
so en soudet niet so seer connen te samē
trecken/ alsoo wij dat breeder in onsen
Latijnschen Herbario ghedecleert
hebben.

Cracht ende werckinge.

C Dit cruyt is wtneemēde goet tot loo-
pende ooghen/ het gheneest die versche
inetende wonden. Set stopt der vrou-
wen siecte/ ende het conforteert de ionc
turen ende leden. Als inet in wijn sie-
det en dan drinct/ so stopt dat den loop des buycks/ dat roode melizoen/
ende alderhande bloedinghe. Dit cruyt in water ghesoden/ ende dat in-
den mont ghehouden/ dat beneempt den tandtsweer. Dit cruyt in stuc-
ken ghewreuen/ dat beneempt de pijnē der knokelen/ ende de weedom in-
de huerpe als inet daer ouer slaet. In summa/ dit cruyt heeft alle de kracht
ende operatien/ diemen den Vysvingercruyde toegheeft/ alsoo wij dat in
sijn Capittel bescrijnen sullen.

Potentilla.

Argentine, of Ganserick.

See Blankland;
Lexicon Med.
Fol. 68. in voce
Argemina et
Argentina

Van Bruynelle.

Cap. CCXXXVIII

Den naem.

B Bruynelle heet men daerom alsoo/ want het heeft groote
virtuyt teghen de bruyne oft ontstekinghe inden mondt.
Inder Apoteken heet men dit cruyt Prunella. Maer oft
dit cruyt in ouden tijden bekenst heeft gheweest/ ende hoe
men dat hiete/ dat en weet ick noch niet.

Laetsoen.

Bruynelle heeft eenē viercantigen/ vetten/ gehayrden steel/ een spanne
hooge/ ende somtijts hooger. Sijn bladeren sijn den Basilien bladeren
niet seer ongelijc/ nochtans sijnse langer/ en sijn sijn scherp. De bloemē sijn
G iij schoon

Van Bruynelle.

Cap. CCXXXVIII.

Prunella. Bruynelle.

B schoon bruyn met blaw verwe ghemengt / ende sij staen te samen gedronghen in maniere van een are / ghelijck als die bloemen van bruyn Betonie. Het heeft een cleyn wortel met veel vee selinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

De Bruynelle wast op de berghen daer veel Genueer wast / inde beemde / ende op de ackers.

Den tijt.

Bruynelle bloeyt in Junio ende Julio meest / tot inden Herst.

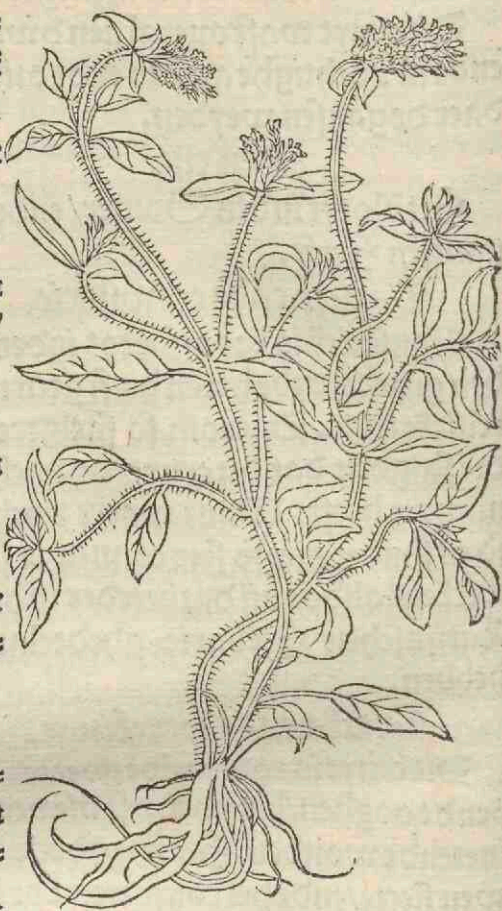
Natuere ende complexie.

De Bruynelle drooghet seere / maer sij doet dat sonder merckelijcke grooste hitte. *Wonden cruyt*

C Cracht ende werckinge.

Bruynelle is eē goet cruyt om wonden daermede te ghenesen / ende men besiget tot alderhande letsel ende quetsinge des lichaems / binnen en buyten.

Daeromme so machmen de Bruynelle in wijn oft water sieden en drincken / als yemant binnen den lijue ghequetst is. Naer die wonden buytens lijfs / so wel oude als nieuwe / die salmen met dit water suyuere en de wasschen. Dat sap van Bruynelle gemengt met azijn en olie van Rossen / ende dat ouer voorhoofst ende den slaep vanden hoofde geslagen / daermede versaecht men de pijn int hoofst. Dit sap geneest oock de vuylmonden / ende alderhande ghebreken inden hals / als men dit sap inden mont houdt en gorgelt. Men mach oock de bloemen en dat cruyt tsamen in wijn oft in huenincwater sieden / ende dan gorgelen. Bruynelle sap is oock wt nemende goet tot de Bruyne / also wij hier bouen geseyt hebben.

Van Vijfvingercruyt. Cap. CCXXXIX.

Den naem.

21

At Vijfvingercruyt heet men oock Vijfbladt / want elck bladt is ghedeylt ende onderscheyden in vijf vingerkens. In Griecx heet ment Pentaphyllon / in Latijn Quinquesfolium / ende dien naem is inde Apoteke bliuen duerende.

Gheslacht.

Daer is drijerhande Vijfvingercruyt. Dat eerste heeft witte bloemen / ende

V ende dat heeten wij hier Groot wit Vijfvingercruyt. Dat tweede heeft geel bloemen/ende dat noemen wij groot geel Vijfvingercruyt. Dat derde heeft oock geel bloemen/maer het is veel minder dan de voorgenoemde twee geslechten/ende daeromme hebben wij dat cleyn Vijfvingercruyt gheenoemt. Dat onderscheedt dat voorts meer in dese drij cruyden is/dat sullen wij hierna claerlick beschrijven.

Haetsoen.

Dat groot wit Vijfvingercruyt vliddert ende spreydt hem wte met sijn stelen/ende het rechet hem seluen oock somtijts op. Sijne stelen sijn seer teeder ende dunne/ende ghehayt. De bladeren sijn lanck/ende smal/ende op beyde sijden vore ghekerst. Het heeft witte bloemen/elck bloeme met vijf bladerkens. Ende als de bloemkens af vallen/soo bliuen dye middelste knoppkens staen ghelijck als cleyn bollekens. Sijn wortel is houdtachtich/ende bruyn ende lanck/met veel cleyne wortelkens daeraen hanghende. Dat groot geel Vijfvingercruyt heeft teeder stelen/ende die vlidderen op deerde ghelijck als Ganserick/Argentine/oft Kerdbesycruyt. De bladeren sijn lanck/ende breeder dan van dat voorgaende gheslechte/ende sij sijn rondsomme ghekerst ghelijck als een saghe. Sijne bloemen sijn gheel/met vijf bla-

Quinquefolium maius candidum.
Groot wit Vijfvingercruyt.

Quinquefolium luteum maius.
Groot geel Vijfvingercruyt.

G iij derkens

Derckens gelijck de Argentine oft Ganserick. Ende als dese bloemkens afval len / soo bliuen de middelste knopkens staen / en die sijn so groot als de cleynste eerdheskens / maer sij sijn herdt. De wortel is lanck ende bruyn / ende houtachtich / met cleyn veeselen. Dat derde vliddert op derde / ende het heeft somtijts vijf ende somtijts seuen vingerkens aen een bladt / ende dat bladt is veel cleynder dan de bladeren van de twee ander gheslechten / anders soo ist met bloemkens / saet / ende wortelen den tweeden gheslechte ghelijck.

Plaetse sijnder wassinghe.

E De Vijfvingercruyden wassen op drooghe sandighe plaetsen / aen de tuynen ende mueren / ende somtijts op waterachtighe ende vochtighe steden.

Den tijt.

Vijfvingercruyt bloeyt in Maio en Junio aldermeest.

Natuer ende complexie.

De wortel vseert men meest / en die is drooghe inden derden graedt / maer sijn is niet sonderlinghe heet. De bladeren ende de bloemen drooghen ooc / want sijn adstringeren seer int smaken.

Die cracht ende operatie.

S De wortel in water ghesoden tot dattet derdendeel inghesoden ende verteert is / ende dat water werm inden mont ghehouden / dat versuettet den tandtsweer. Alsmen dit water gorgelt / so gheneset de sweeringhen des monds / ende de ghebreken ende letselen binnen inden hals. Desghe lijck oock ghesoden ende ghedroncken / dat gheneest dat roode melizoen / de pijn inde ioncturen ende inde huepe. Het stopt alderhande loop des buycks. Dese wortel met azijn ghesoden / dat verteert de croppen / herdt gheswel ende ruydicheyt / alsment daer om slaet. Dat sap van de wortel noch ionck ende teeder wesende / dat priijst men tot de gebreken der leuer / ende longhen / ende alderhande venijn. De bladeren in Meede oft in gewaterden wijn ghesoden met een luttel Pepers / dat is goet teghen dat schudden vande Cortse. Dertich daghen veruolghende hier afgedroncken / dat gheneest de vallende sieckte / oft de besmetheyt ende gicht. Dat sap van de bladeren seker daghen ghedroncken / dat gheneest de geelsuchte seer snellick. De bladeren met hueninck ende met sout ghemenghet / dat heylet de wonden / ende ander etende vlcerationen ende fistelen / alsment daer

Daer op leyt. De bladeren ghestooten ende gheapplianceert / die ghenesen den broeke oft gheschuertheyt. Vijfvinghercruyt ghesoden ende gedroncken / oft gheapplianceert / dat stopt alderhande bloedinghe. Die wortel in wijn ghesoden so langhe tot datter derdendeel verteert is / dat gheneest de geelsucht. De bladeren groen ghestooten ende gheapplianceert / die ghenesen de maseren ende cleyn pocrkens / oft men neemt dat sap ende dat strijct men daer op.

Van Erwtten.

Cap. CCXL.

Den naem.

Erwten heet men in Griecx Pison ende Lecythos / in Latijn Pisum / ende alsoo heetent oock de Apotekers ende de medicijn meesters. De redene van dese namen hebben wi int Latijn ghenoech verclaert.

Gheslacht.

Daer sijn tweederhande Erwtten / cleyn veldt Erwtten / ende groote hof Erwtten. Dat onderscheedt van desen twee volcht hierna.

Pisum.

Groote Erwtten.

Tsaetsoen.

De groote hof Erwtten hebben stelen die spreiden haer op der eerde wt / oft men ondersetse met stecke oft mutsaert rijs / ende sij sijn hol. Tusschen den principalen steel ende de bladeren (die welcke om den steel wassen ghelijck als radekens) comen ander cleyn schuetkens oft tongheskens wte / ende die hebben op beyde sijden ander ronde vette Clauerbladerkens / deen teghen dander staende / ende met de rancrkens van dese schuetkens bindet hem aen de stecken. Tusschen de voorgenoemde stelen ende ronde bladeren cruypen cleyn / naeckte / corte steelkens wte / ende die draghen lijfverwighe oft witte bloemen / ghesaetsoneert ghelijck eenen vijfvouter oft pepele / gemeynlick twee neffens malcanderen / ende daerwt comen de hawwen / daerinne ligghen die Erwtten. De wortel is seer cleyn en teeder. De cleyn veldt Erwtten sijn den voorgenoemden Erwtte gelijc / maer si sijn

int

Eint geheele corter ende cleynder dan de hof Erwtten. Sij wassen sonder hulpe van stecken oft van rijs/ende sij draghen wit bloeyfel.

Plaetse sijnder wassinghe.

De groote hof Erwtten sedt men inde houen. Sij willen sonne hebben/want sij en connen gheen coude verdragen. Sij moeten oock vochticheyt hebben. De cleyn veldt Erwtten die wassen opt veldt/ende sij worden ghesaeyt.

Den tijt.

Die Erwtten bloeyen in Junio ende Julio / ende sij worden rijp in Augusto.

Natuer ende complexie.

De Erwtten sijn ter maten werm en drooghe/gelijck als de Boonen.

D

Cracht ende operatie.

De Erwtten sijn den Boonen seer ghelijck van substantie/nochtans en maken sij soo gheen inflatie noch windt/ sij en surueren oock niet / ende daeromme soo draghen sij langsaem nederwaerts. Dit is de operatie die de oude meesters den Erwtten toeghescreuen hebben ende nyet meer. De nieu Medicijn meesters scrijuen den Erwtten veel meer crachten ende operatie toe / dan wij hier vertelt hebben / maer sij mueghen wel toesien hoe sij dat met schriften willen verantwoorden ende houden staende.

Van dat gulden Polythrichon.

Cap. CCXLI.

Den naem.

A

At gulden Polythrichon/is sonder twijfel dat Polythrichon daer Apuleius af scrijft. Het en wordt in der Apoteke niet gheseyt.

Geslecht.

Men vindt tweederhande gulden Polythrichon/deen is groot/ende dander is cleyn/alsoo wij dat hierna breeder verclaren sullen.

Haetsoen.

B Dat groot Polythrichon heeft cale/essen/bruynggeele haykens oft steelkens/die sijn ontrent eenen vinger lanc/ en int sop van dese steelkens heuet greynkens die sijn den Zeelinsen oft Terwencoren gelijck / ende si hebben alsulcken coluer ghelijck als de steelkens/ende rontsom dese steelkens wassen veel cleyn bladerkens ghelijck hayrpjllkens / die sijn eens deels groen/ende eens deels goudtverwich. Dat cleyn Polythrichon is den grooten ghelijck / maer het is corter/ ende int sop heuet cleynder sadeken oft greynkens/alsoo dat die figure wtwijst.

Plaetse daert wast.

Dat groot wast op vochtighe natte beemden die tusschen de berghen inde

Van dat gulden Polytrichon.

Cap. CCXLI.

Ende bosschen ligghen/ende somtijts oock in bosschen die welcke hooghe ghelegghen sijn/wassende wt dmos van oude gheuelde boomen. Dat cleyn vindt men ghemeynlick aen natte steenrootsen ende mueren.

Den tijt.

Beyde dese geslechten van Polytrichon vindt men in Julio aldermeest.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn middelbaer int wermen ende vercoelen/ende sij drooghen/ende sij deylen ende verteeren.

Cracht ende werckinge.

Gulden Polytrichon in water oft in looghe gesoden/en dat hoost daer mede ghewasschen/conforteert ende maect vast de wortelen vanden hayre/daerome so sijn dese cruyden goet teghen dat wtvallen vanden hayre/ende sij maken dattet hayr wederom wast. Dese cruyden in Meede ghesoden/maken dat de mensch lost/en bouen wtworpt de taey slijmicheyt ende fluymen die ontrent der borst en longhen liggen. Alsinense in deser manieren besiget/so lossen sij de vrine/sij breken den steen/ende sij sijn goet voor de gene die de gheelsiecte hebben/en die sieck sijn inde milte. Sij scheyden de croppen/ende doense vergaen. Anders bedrijft men veel auenturen met desen cruyde/maer dat laten wi varen als guychelvoere.

Polythricon maius.

Dat groot gulden Polytrichon.

Polythricon minus.

Dat cleyn gulden Polytrichon.

Van Persickcruyt.

Cap. CCXLII.

Den naem.

Persickcruyt heet men oock Vloocruyt/ende bij onsen tijden heet ment in Latijn Persicaria/dat is te seggen/Persickcruyt/om des wille dat sijn bladeren den loone van eenen Perseboom ghelijck sijn. Maer hoe dat de oude meesters dit cruyt hieten/en oft ment doen kende oft niet/dat en weet ick noch niet.

Haetsoen.

Persickcruyt heeft bladeren die gelijcken tloof van eenen Perseboom/oft van Wilghe/ende inde middelt sijn sij besprengt/als oft op elck blad eenen druppel bloedts ghenallen ware. Den steel van desen cruyde heeft veel

Van Persickcruyt.

Cap. CCXLII.

Veel enoopen/ende hi is bruyn van coluere. Sijn bloemen staen op een ghezdrongen ghelijck een scherp druysken/oft een are/ende sij sijn lijfverwich/oft root gelijck Bresil. Ende als dese bloemen af ghenallen sijn/soo crijcht dit cruyt bruyn/schoon/breedt saet. Die wortel is veeselachtich ende gheel van coluere.

Plaetse daert wast.

E Persickcruyt wast in vochtige plaetsen/ghelijck als vijuers/poelen/ende putten.

Den tijt.

Persickcruyt bloeyt in Julio en Augusto/ende daerna so leueret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is cout en drooge/dwelck men mercken mach aen sijnen smaeck/want het treect tsamen.

D Cracht ende operatie.

Persickcruyt is een goet cruyt om wonden te ghenesen. Daerom so mach men de bladeren gruen stooten/ende op versche wonden legghen/oft men mach dat sap wt de bladeren perssen/ende doen dat inde wonden. Desghelijcke cracht heeft dit cruyt oock/als ment droocht ende puluerizeert/ende inde wonden ende inde fistelen stroyt. Het is oock goet om alderhande fluxien en loop des buyc/dat roode melizoen/ende ander ghebreken die vercoelens ende drooghens behoenen.

Van Doornwas. Cap. CCXLIII.

Den naem.

A It cruyt heet men Doornwas/om des wille dat sijn stelen al te samen door de bladeren wassen ende daer door gaen. Sommighe heetent oock Brokewortel/om dat men dit cruyt vseert tot de ghebrokenheyt oft geschuertheyt vanden nauel/ende van tghemechte. In sommige plaetsen heetment Stoppetgat. In onsen tijden heetment in Latijn Pers foliata. Naer oft de meesters in ouden tijden dit ghewas gekent hebben oft niet/ende hoe sij dat hieten/dat en is mij noch niet kennelick.

Haetsoen.

Doornwas heeft eenen ronden/dunnen/bruynē steel/met veel tacckens ter sijden/

Vter sijden / ghelijck als een dick boom
ken. Ende de steelkens van dese tace-
kens gaen midden door de gheribde
verheuen bladeren / ghelijck als of se
daer door getrocken ware. Dese bla-
deren en sijn niet heel rondt / maer sij
sijn een luttel scherp / den Erwte bla-
deren niet seer onghelijck / maer dese
sijn teerder en effender / oft caelder.
Int sop van alle de tacekens wassen
opgehoopte oft gecroonde gruengee-
le bloemkens / bijna gelijk de bloeme
van Wolsmelck. Dat saet is graw
swert. De wortel is slecht / wit ende
veeselachtich.

C Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast gheerne van sels
op Spelten en Terwe velden. Men
plantet oock inde honen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt aldermeest in Ju-
lio / ende daerna leueret sijn saet.

Natuere ende complexie.

Doorwas is sonder enich twijfel werm en drooge van natuere / also
men spueren mach aen sijne smaec / die is bitterachtich / en adstringerede.

Cracht ende operatie.

Doorwas is een excellent goet cruyt om alderhande wonden buyte
ende binnen den lijue te ghenesen / als men de bladeren gruen stootet ende
daer op leyt / oft dat men dat gantse cruyt oft dat saet alle siet en drinct.
Men mach oock dat cruyt ende saet drooghen ende pulueriseren / ende
als dan dat ingheuen. De bladeren groen gestooten ende met Waswin-
de / geheeten Propolis / een plaester daer af ghemaect ende geapliceert /
dat gheneest den broke oft gheschoortheit van de kinderen. Doorwas
gheneest ooc quade nauels. Ende als den navel te seer wtgaet / so maect
dit cruyt dat hij op sijn plaetse innewaerts vertrect. Daerom
me so mueghen de Barbiers ende Chirurghs dit
cruyt wel liefende weerd hebben.

S Van Por

Van Pareye. Cap. CCXLIII.

Den naem.

Areye heet men in Griecx Prason / in Latijn Porrum / ende die naem blijft inder Apoteken duerende tot op den dach van heden. De oorsake van desen naem hebben wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande Porrum. Dat een heet men in Griecx Kepheloton / in Latijn Capitatum / daerom dat sijn wortel rondt wort gelijk een bolleken oft hoofdeken. Ende dat heeten wi hier Pareye. Dat ander heet men in Latijn Sectium / ende in Duytsch Biesloock. Dat onderscheedt van desen twee sal men hier na verclaren.

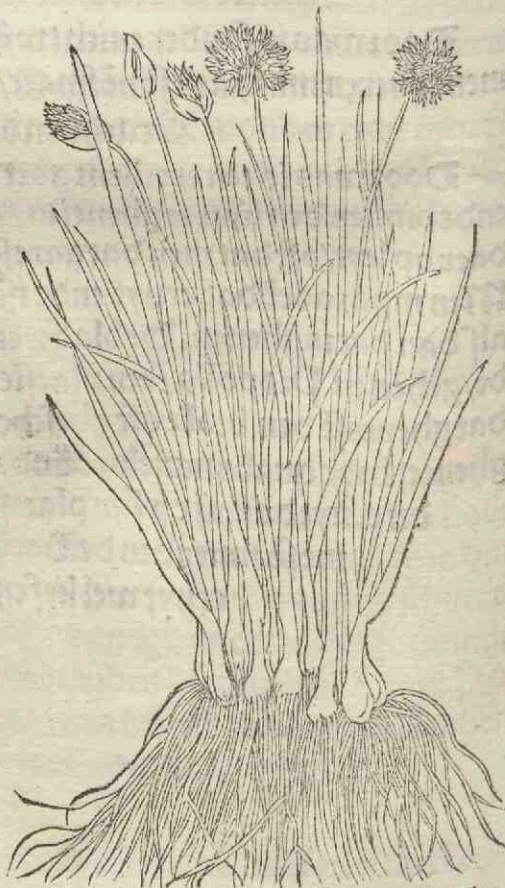
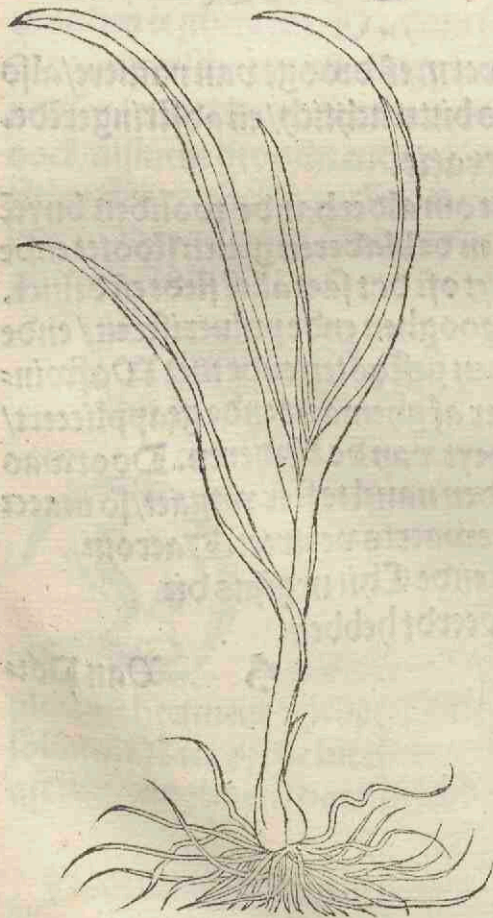
Bsaetsoen.

Pareye heeft een wortel gelijk eenen witten Ayeuyn / met veel veeselinghen / daerwt cruypt eenen enckelen steel / hebbende breede bladeren te samen gevouwen ghelijck een schipken / ende bouen scherp sonder bloeyssel / vrucht oft saet. Biesloock heeft veel stelen oft gruen ronde puyptens / die sijn binnen hol / niet veel grooter dan cleyn Biesen / die cruypen wt cleyn bollekens / somtijts tweehondert aen eenen stock / seer enghe bij een. Op top van dese puyptens staen schoon purpurbruyn bloemen / ghelijckende

Porrum.

Pareye.

Porrum sectium. Biesloock.

alte

C al te samen eenen ronden bol. Als dese bloemkens af gheuallen sijn / so le-
neret sijn saet in cleyn huyskens.

Plaetse haerder wassinghe.

Men sedt beyde dese gheslechten in de cruythouen. Ende sij wassen
geerne in vette eerde.

Den tijt.

Biesloock compt wter eerden op den achtthiensten dach na dat hij ge-
saeyt is / ende hi blijft tot int ander iaer / dan brengt hi bloeyfel en saet. De
Pareye droocht men en men hangtse op alle iaer gelijc als ander Aeyenyn
bollen.

Natuer ende complexie.

Beyde dese cruyden sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt.

Cracht ende werckinge.

D Dit cruyt maect veel inflatien en winden. Het geeft quaet voetsel / en
het maect swaer droomē. Ende lost de vrjine. Het laxeert en extenneert.
Het maect droene oogen. Het brengt den vrouwen haer siecte. Het is on-
gesondt voor quade blasen ende mieren die enich letsel hebben. Met Ger-
ste ghesoden ende gegeten / dat lost de sljmicheyt die op de borst liggende
is. Sijn bladeren oft pypkens in sout water ende azijn ghesoden / ende
daerinne te sitten / dat opent de moeder / ende het maect die saecht ende
weeck. Dat saet van Biesloock adstringeert een luttel / daerome so stelpt
men daermede dat bloeden wten nuese / als ment onder wierooch ende
azijn mengt / ende schootet ende daer op leyt. Het maect lustich om bijsla-
pen. Alst met hueninck tot een electuarie bereyt is / so purgeret de borst / en
de tis goet tot alderhande gebreken der borst. Nochtans maket droef ge-
sichte / als ment te veel en te dickwils neemt. Het is der mage oock scha-
delick. Dat sap van Biesloock met hueninck gemengt ende ingenomen /
E dat is goet voor de ghene die van veninich gedierte ghebeten sijn. Des ge-
lijcke kracht heuet ooc als ment van buyten daer op leyt. Met azijn / wie-
roock / melck / oft olie van Roosen doet ment in de ooren / want het be-
neempt de pine der ooren / en dat suysen. De bladeren verdriuen de maz-
sen ende de plecken wten aensichte / gestooten ende daer op geleyt. Sij ne-
men de rouen wech / met sout ghemengt ende daer op gheleyt. De blade-
ren van Biesloock lesschen ende heylen de verbrandtheyt / ghestooten en-
de daer op gheleyt. Si heylen de wonden / met hueninck ghemengt ende
daer ouer gheslaghen. Dat sap is goet den ghenen die de geelsiecke heb-
ben / ende die dwater laden. Parey dickwils in de spijse ghedaen / maect
de vrouwen vruchtbaer. De schelfferen van Pareybollen in water ghe-
soden / verdriuet tgrijs hay / als men thoost daermede wascht oft daer
op strijct. Men etet oock teghen droncken worden. Als men Pareye oft

Loockbollen in water siedet / ende dat twee mael af treect ende

door doet / dat stopt den loop des buycks / ende sij

maken min wints dan of men se row ate.

S ij Van Lom

Van Longencruyt. Cap. CCXLV.

Den naem.

A Longencruyt heet men also/om dattet een longhen ghelijck siet/oft om dattet goet is tot de ghebreken der longhen. Bij onsen tijden heet ment in Latijn Pulmonaria. Maer hoe dit gewas in ouden tijden geheeten heeft/ende oft doen bekend was oft niet/dat en can ick vuyt ter tijt niet segghen.

Maetsoen.

Longencruyt heeft breede ghefronsselde bladeren/deen ouer dander geschouen/wijt van een ghekerst/met veel puttekens/bouen schoon groen en onder wit met geel ghemengt/ghelijck leeder/ende met veel plecken bespraeyt.

Pulmonaria. Longencruyt.

Plaetse sijnder wassinghe.

B Longencruyt wast aen mosachtige Eycken/en Buecken boomen/somtijts oock aen mosachtige steenrooten in doncker bosschen.

Den tijt.

Longencruyt dat vindt men alder meest inden somer/op sulcke plaetsen als voorseyt is.

Natuere ende complexie.

Den meesten deel der gheenre die van de cruyden gescreuen hebben/die meynen dat Longencruyt coudt ende vochtich is. Maer na mijnen duncken so hebben si onrecht/want het heeft de natuere van den Eyckenboom/daer aen dattet wast. Daeromme so droocht dat Longencruyt seere/aenghesien dattet te samen treect/maer tis redelijcken werm.

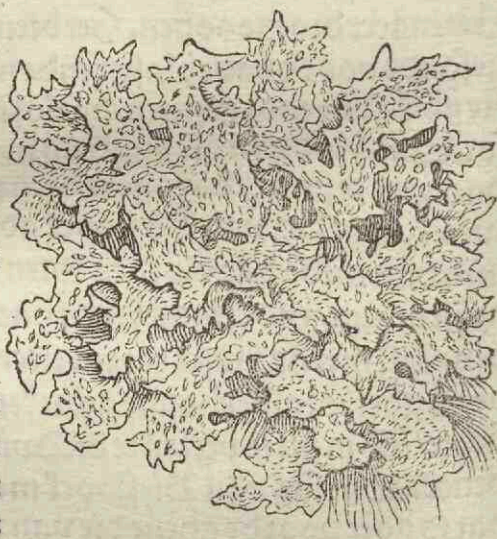
Die cracht ende operatie.

C * Dat Longencruyt gedroocht ende daer aseer puluer gemaect/ende dat ingenomen/dat heeft seer groote cracht om de sweeringen ende vlcen ratiën der longen te genesen. Dit voorseyde puluer gheneest oock ander wonden/als ment daer in stroyt. Het is ooc sonder twijfel goet in wijt inghenomen teghen dat bloetspourwen/teghen langduerenden loop des buyx/ende voor de vrouwen die te seer loopen. Dat Longencruyt is oock goet geleyt op versche toenemende bloetsweeren/maer het en is niet

* want: bloedsweeren

goet voor de ghene die volwassen sijn. De herders souten dit cruyt/ende genen dat den vee ende den schapen in die seer hoesten/ende een quade longhen hebben.

Van wil:

Van wilden Bertram. Cap. CCXLVI.

Den naem.

A Wilden Bertram heet men in Griec Ptarmice/ en in Latijn Sternutamentaria. Sommige noement Pyrethra sylvestre. In Griec heetet daerom also/ om dat sijn bloemen den mensch niesende maken als inense langhe voord en nuese houdt. Sijn wortel is scherp op de tonge gelijk als den rechten Bertram/ ende daeromme so machment wel wilden Bertram heeten.

Haetsoen.

Ptarmice. Wilden Bertram.

B Wilden Bertram heeft veel cleyn ronderijfkens ende tacrkens/ ghelijck de manlijcke Aueroone. Aen dese tacrkens wassen veel lange smale bladeren/ die sijn rondtomme ghekerft. Int sop van de stelen en tacrkens wassen bloemen die sijn rondt gelijk een radeken/ ende sij sijn den Camille bloemen heel gelijk/ hebbende inde middel een geel appelen/ dat is rontsomme met witte bladerkens beset. De wortel vliddert hier en daer in deerde/ ende sij is lanc/ verchiert met veel veefelingen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt den wilden Bertram somtijts aen de bergen/ ende aen steen achtige plaetsen. Sij wordt oock inde hounen gheplandt.

Den tijt.

C Wilden Bertram bloeyt schier den gantsen somer. Int leste vanden herst graeft men sijn wortel wt.

Natuer ende complexie.

Den wilden Bertram ter wijle dat hi gruen is/ so is hi werm en drooghe inden tweeden graedt/ ende als hi drooge is/ inden derden.

Cracht ende werckinge.

De bladeren met den bloemen ghestooten/ sijn goet voortghene dat blaw gestooten oft geslagen is/ want sij verteeren dat ondergheronnen bloet/ als inense daer ouer leyt. Die bloemen doen nies. Dit sijn de operationen die de oude meesters desen cruyde toescrijue/ en niet meer. Hier wt mach men oock sijn ander virtuyten leeren kennen/ want het verteert oock alderhande geswel/ ende plecken ende masen aent lijf/ ende int aensichte.

S ij Van Ber

Van Bertram.

Cap. CCXLVII.

Den naem.

A

Bertram heet men in Griecx Pyrethron/ en in Latijn Saluvaris. Den Griecschē naem blijft noch inder Apoteken duerende. De oorsake ender redene van dese namē suldi inden Latijnschen Herbario vinden.

Haetsoen.

Bertram is een cruyt dat heeft bladeren ghelijck Venckel. Sijn bloemen sijn ghesaetsoneert ghelijck als sterren/ ende witgeel ghelijck als de bloemen van Camille/ want sijn appelen is binnen geel/ ende ringsomme met witte bladerkens verchiert.

Ma dat die witte bladerkens afgeualen sijn/ so compt dat saet voort. Die wortel is eenen duym dick/ en lanc/ ende sij is scherp van smake.

Vlaetse sijnder wassinghe.

Bertram en waest niet oueral van selfs/ maer men moetet van tsaet inde hoven planten.

Den tijt.

Bertram bloeyt schier den gantsen somer/ ende sijn saet vergadert men teghen den Herst.

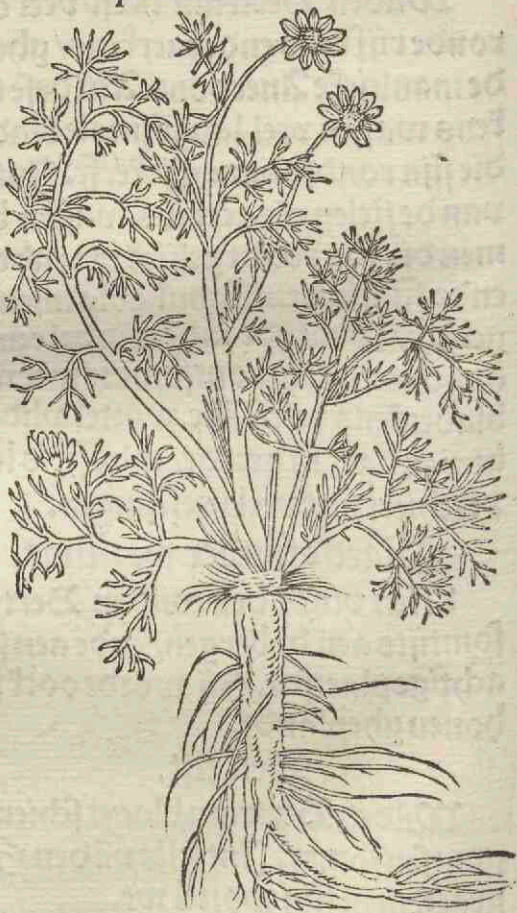
Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooghe tot inden derden graedt/ oft so sommige meynē tot inden vierden graet.

Cracht ende operatie.

C De wortel van Bertram treect die taey humoren en fluxien wten hoofde/ als men die inden mont houdt ende knowt. In azijn ghesoden/ ende inden mondt ghehouden/ oft die tatteden dickwils daermede ghewasschen/ dat neemt wech de pine inde tatteden/ comende van couden vloten. Si maect den mensch sweetende/ als sij in olie ghesoden oft gheweyckt is/ ende dat hem de mensch daermede smeere oft salue. In deser manieren is den Bertram seer goet gheuseert tot vercoude ende lamme leden. Si is oock goet teghen de huyueringhe vande cortse/ als men dat gantse lijf daermede salft. Ist dat yemandt eenich lidt heeft dat sijn gheuoelen verloren heeft/ die sal hem smeere met olie daer Bertram in gesoden is/ so sal dat ledt wederom tot hem seluen comen.

Pyrethron. Bertram.

Van Bucrboom.

Cap. CCXLVIII.

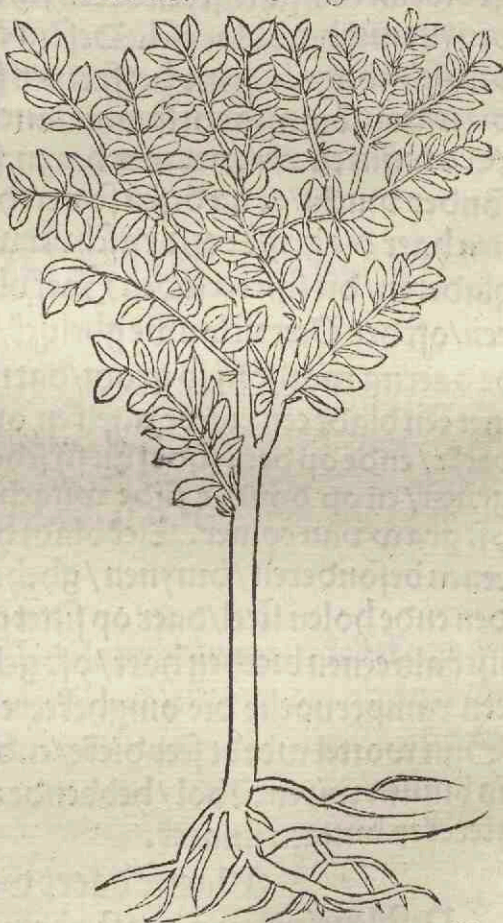
Den naem.

A Bucrboom heet men in Griecx Pyros / ende in Latijn Buxus / ende van tghemeyn volck wordt hi Palmboom gheheten.

Haetsoen.

Den Bucrboom en verliest nimmermeer sijn bladeren. Ende deselve bladeren sijn cleyne / ende bijna rondt ghelijck de bladeren van Myrtus. Sijn bloeyfel is gruen / dat saet is rootachtich en rondt / van dwelcke alle gedierte grouwel heeft. Dat hout is so dick / vast ende herdt / dattet hem tegen vier sedt ghelijck Iser / en het en geeft noch vlamme noch asschen / ende het en verrotet oock nimmermeer. Sijn wortel is crous ende ghecronckelt.

Buxus. Bucyboom.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Bucrboom wast gheerne hooghe opt gheberchte / op conde plaetsen / ende daer de sonne schijnt.

Den tijt.

Den Bucrboom blijft somer ende winter gruen / ende hi en verliest sijn schoon glickende gruen bladeren tot gheender tijt.

Natuere ende complexie.

Den Bucrboom treect tsamē / daer omme so is hij cout ende drooge van natuere / ende hij en heeft gheen middelbaer substantie / als sommighe meynen.

C Cracht ende werckinge.

Bucrboom en wort in medicinen niet seer geseert. Nochtans als men sijn bladeren in looge siedet / ende met die looge namaels thoost wascht / so maken sij root oft geel hayr. Dat saechmeel oft vjlsel van Bucrboom hout in water gesoden ende ghedroncken / dat stopt den loop des buycr. Als de nateren ghewondt oft ghequetst sijn / so ghenesen si weder omme so haest als sij de wortel van Bucrboom proeven oft smaken. Een mensch sal hem wachten van te ligghen rusten oft slapen onder Bucrboom / want sijnen ruck is den hersenen / ende der gantser natuere des menschen contrarie.

S iij Van Pe

Van Pestilenciwortel. Cap. CCXLIX

Den naem.

A

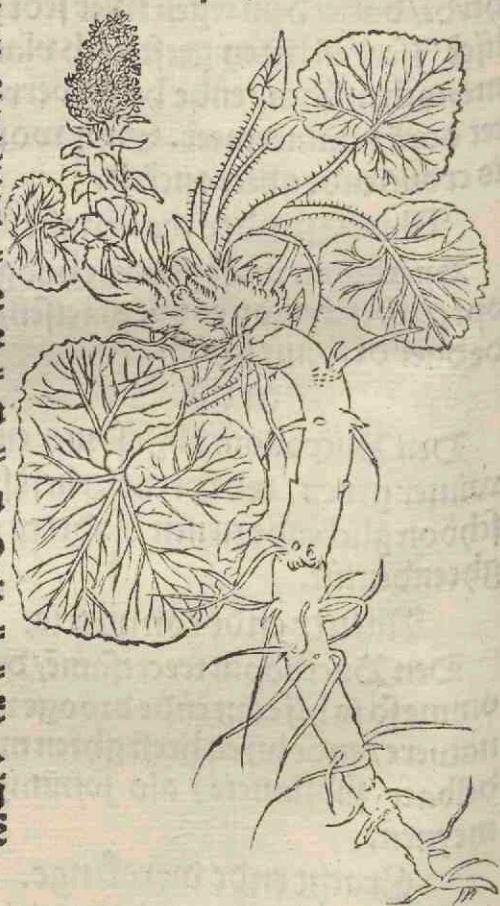

De Pestilenciwortel noempt men daerom also/wat het is een costelijcke medicine tegen de smettelijcke siecke der Pestilencie. In Griec ende Latijn heetment Petasites. In der Apoteken ist onbekent. De oorsake ende redene vā desen naem vint ghi in onsen Latijnschen Herbario.

Laetsoen.

De Pestilenciwortel verthoōt haer eerst met de bloemē sonder cruyt en sonder bladeren. De bloeme is dick opgehoopt/ met veel cleyne lijfverwige bloemkens/ghelijckende een schoon druue met haer bloeyfel. Dese groote druesselachtige bloeme heeft eenen steel die is hol/somtijts een spanne lanck/ si verdwijnt en vergaet met haren steel

Petasites. Pestilenciwortel.

sonder vrucht/en na desen so verthoōnen haer die grūse ronde aschverwige bladeren/die sijn eerst den Hoefbladeren/ofst der Peertsclauwe ghelijck/ende daerna wordē sijn so groot/dat men met een bladten rondt tafelken ouerdeckt/ende op deen sijde sijn sijn schoon gruen/en op dander sijde witachtich oft graw van coluer. Elck bladten heeft eenen besonderen/buynen/ghelayden ende hollen steel/daer op sittet ghelijck als eenen breeden hoet/ofst gelijck een campernoelie die omghekeert is. Sijn wortel wordt seer dicke/ende sijn is binnen wit ende bol/hebbende eenē stercken bitteren smaect.

C

Plaetse daert wast.

Pestilenciwortel wast ghemeynlick in vochte natte beemden ende plaetsen die aen dwater ligghen.

Den tijt.

De Pestilenciwortel verthoont haer int beginsel vande Meerte met haren bloemen/ende dese bloemen verwelcken ende vergaen inden April sonder enich vrucht. Als dit gheschiet is/so comen dan die bladeren met haren stelen wtghecropen/en die bliuen den gantsen somer duerende.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt heeft sonder twijfel een werm natuere/ende het droocht in den derden graedt.

Cracht

D

Cracht ende operatie.

Pestilenciëwortel ghedroocht ende gepuluerizeert wesende/dat heylt ende geneest die quade voorts etende vlcereen ende ghesweeren / als men dit daer in doet. Het is oock een costelijcke medicine tegen de venijnighe pestilenciael cortse / als men daer afeen electuarie met hueninck maeckt. Het heeft groote cracht om den mensch te doen sweeten. Desgelijcx doet oock dat puluer / als ment met wijn mengt ende drinckt. Het is oock een gheapprobeerde ende crachtighe medicijne teghen dat criemsel ende opclimmen van de moeder / inghenomen in sulcker maniere als vore. Dese wortel doodet de wormen niet alleen die de menschen / maer oock die de peerden int lijf hebben / als men se in deser manieren vseert. Sij is oock goet den genen die eenē corten adem hebben. Si lost de vrine/ en si brengt den vrouwe haer maentstonde. Sij heylt die seer vochte wonden/ ende meer ander vuylicheyt van vel en vleesch. En dit compt ouermids haer bitterheyt/ want alle de crachten ende virtuyten die ander bitter dingen toegegeuen worden/ die heeft dese Pestilenciëwortel oock.

Van Mammekenscruyt. Cap. CCL.

Den naem.

Mammekenscruyt heet mē ooc Geyteblat/ en Switselbloemē/ en Tuynlinck. In Griecx heetet Perichlymenos/ in Latijn Volucrum maius/ ende Sylue mater. Sommighe heetent oock Caprifolium ende Mater sylua/ ende Lilium inter spinas.

Haetsoen.

Geyteblat is een gewas dat crijcht veel langhe dunne roedekens oft stelen gelijck als draeyen / ende die winden haer allesins om ghelijck als Hoppe/ ende si sijn op beyde syden becleedt met bladeren/ die sijn op deen sijde gruen/ ende op dander sijde graw oft grijs. Ende de onderste bladeren sijn eens deels den Veyle ghelijck/ ende sij sijn inde middel ghecloven ghelijck eenen navel. De opperste bladeren sijn den Wilge bladeren ghelijck/ maer dese sijn teerder ende breeder. Int sop van de gheerdekens wassen schoon welriekende lieflijcke witte bloemen / die sijn ront eer sij haer ontpluycken/ en den bloeyfel van Boonen niet seer onghelijck. Elck bloeme besonder/ als sij opgaet/ so deylt sij haer seluen in twee deelen/ ende is achter om gecrompt ghelijck een scherpe spore. Wt dese bloemen comen druyskens die sijn eerst groen/ daerna als sij rijp sijn/ so worden sij root/ ghelijck als men aen den Aron sien mach / maer dese sijn cleynder. Sijn wortel is houdtachtich/ en binnen wit/ en sij cruypt inden grondt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit mammekenscruyt vindt men gemeynlick in dicke bossen daer ha selaers wassen/ en aen de hagen/ het clauwier allefins aen/ ende tclimpt soo

E so opwaerts. Sommighe plantent Periclymenos. Wammekenscruyt
oock inde hoven.

Den tijt.

Dit Gheytenblat bloeyt in Junio
ende Julio.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas is werm ende droo-
ghe van natuere/ also men dat lichte-
lick mercken mach aen sijnen smaect/
want hi is scherp op de tonghe/ ende
sonderlinghe de bladeren.

Cracht ende werckinge.

D De besien van Wammekenscruyt
vergadert men als si rijp sijn/ en men
droochtse inde lomber/ en een drach-
ma van desen veertich dagen vernol-
gens in wijn gedroncken/ die maken
de milte cleyne/ ende sij verteeren die.
Sij sijn oock goet teghen vermoedt-
heyt. In deser manieren vseertmense
oock voor de gene die kichen ende ee-
nen corten adem hebben. Item tegen
den hick. Si lossen de vrine met sul-
fer cracht/ dat op den seften dach tbloet na de vrjne volcht. Sij vorde-
ren ooc den arbeyt oft geboorte. Desgelijcke cracht ende operatie hebben
de bladeren oock. Nochtans als men seuenendertich dagen lanck van de
sen bladeren drinckt/ oft dwater daer de bladeren in gesoden sijn/ so ma-
ken sij den mensch onvruchtbaer. Dese bladeren verwormen tgeheel lijf/
als sij in olie ghesoden sijn/ ende dat hem een mensch daermede salft. Dit
cruyt droocht seer/ ende het heylt ende gheneest die vochtighe onsuuer
wonden/ vlceren/ cleyne pocckens/ ende alderhande plecken ende smetten
die een mensch in sijn aensicht ende ouer al sijn lijf hebben mach.

Van Terwe.

Den naem.

T Erwe oft Weyte heet men in Griec Pyros/ en in Latijn
Triticū/ en dien naem blijft noch inde Apoteke duerēde.
Geslecht.

Men vint drijerley geslecht van Terwe. Deerste heet
men in Latijn Robus/ en in Duytsch Weyte oft Terwe.
Dat tweede heet men in Latijn Trimestre/ om des wille dattet in sommi-
ghe plaetsen in drij maenden opwaest ende rijp wordt. Maer dat en can
hier

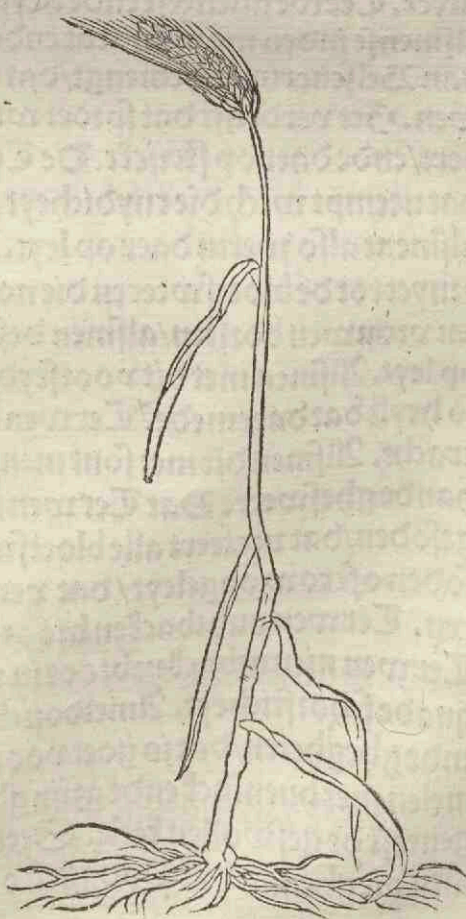
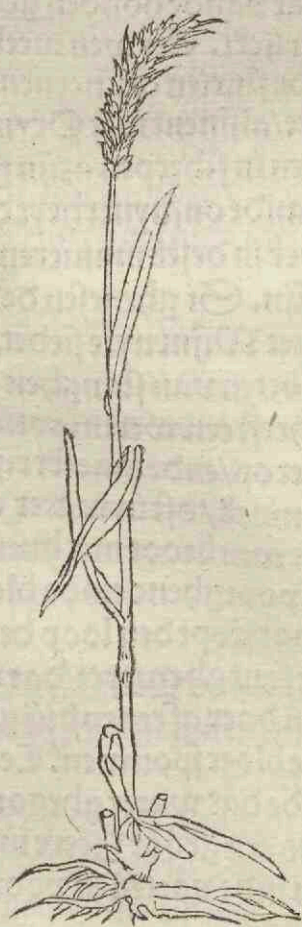
B hier telandemiet sijn / wāt de Terwe wort hier in de Meerte gesaeyt / ende in de vijfste maent daerna / dat is in Julio / wort sij eerst gemaeyt. In Duytsch heet men dit tweede gheslecht van Terwe Amelcoren / daerom me dat men den Ameldonck oft stijffel daer afmaect. Dat derde geslechte heeft langherow vlimmen / ende dat heet men Roomsche Weyte / oft Roomsche Terwe.

Maetsoen.

C Dat eerste geslecht van Terwe heeft eenen halm die is hooger oft langer dan de Gerste. Elcken halm heeft drij cnoopen / ende elcken cnoop is becleedt met een smal lancck gerffcken oft bladeken / alsoo dat die halm men door de bladeren wt sluypen. Die aren staen hooghe ende verre wt de bladeren / ende elck are heeft veel corenkens oft greynkens / sommighe sestig / sommighe seuentich / meer oft min / en die staen sonder ordinancie oft regel dick bij malcander. Dat tweede geslechte van Terwe / te weten dat Amelcoren / dat heeft halmen / cnoopen / ende greynen ghelijck de gemeyn Terwe / wtgescheyden dat de aren veel langher vlimmen hebben ghelijck de Gerste / en die sijn in ordinancie met twee regelen besedt. De corenkens oft greynkens liggen in vellekens oft huyskens besloten ghelijck als Spelte. De Roomsche Weyte heeft sulcken halmē ghelijc als de voorgaende Terwe / mer elck vā desen halmē heeft vier cnoope oft ledē. Sijn

Tritici primum genus. Terwe.

Tritici tertiū genus. Roomsche Terwe.

aren

Daren sijn veel rouwer dan deerste geslechte/ende oock meer te samen ghesdronghen ende onder dan dandere.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat eerste ende dat tweede gheslecht van Terwe wast schier oueral. Maer dat derde wort op veel ackers gesaeyt in Elsaten/ en ontrent Tuinghen/bouen int landt.

Den tijt.

Dat eerste geslechte is een wintercozen / want dese Terwe saeyt men voor den winter/ende sij mach oock wel coude verdragen. Si bloeyt in Junio ontrent S. Jans Baptisten dach/ghelijck als oock die twee ander gheslechten/maer in Julio dan doetmense inde schuere.

Natuer ende complexie.

Als men Terwe ghelijck als een medicine vseert/ende van buyten op des menschen lijf appliceert/so is sij werm inden eersten graet/nochtans en heeft sij gheen cracht om merckelick vochtich te maken / noch om verdroogen. Den Ameldonck die men van de Terwe maect/is wat conder ende droogher dan de Terwe van haer seluen.

Cracht ende werckinge.

Als de Terwe volcomen ende rijp is / so maect men daer af schoon/edel/crachtich/wel smakende broot. Maer als sij noch heel row ende onrijp is/ende men daer broot af backt/soo wassen daer af wormen inden buyck. Terwe gheneest ende heylet tghene dat vande honden gebeten is/alsminse inden mont knowt ende daer op strijckt. Terwen meel met sap van Belsencruyt ghemengt/dat is goet tot de fluxien der nieren oft zenuwen. Het verdriift dat sproet wten aensichte/alsment met Oxymeli temperende daer op strijckt. De Terwe semelen in scherpen azijn gesoden/so dat neemt wech die ruydicheyt / en alderhande onsyuerheyt des lijfs/alsment also werm daer op leyt. Si sijn oock in deser manieren goet gebruyct tot de bloetsweeren die noch nieuw sijn. Si ghenesen de geswollen vrouwen borsten/alsinen dese semelen met Wijnruyte siedet/ en daer op leyt. Alsmin met dit voorseyde water de beten van slanghen wascht/so heylt dat daermede. Terwen heef deech heeft een werm wottreckende cracht. Alsmin dit met sout mengt/so doetet op/ende maect rijp alderhande ghesweer. Dat Terwen meel in hueninck / oft in water ende olie gesoden/dat verteert alle bloetsweeren. Terwen broot met hueninck gesoden oft row opgeleyt / dat vermorwt de voorghenoemde bloetsweeren. Terwen oudbacken broot ghegeten/dat stopt den loop des buyck. Terwen nieuwbaken broot in water ende sout gheweyct/dat verdriift quade schorsticheyt. Ameldonck gesoden/en daer afeenen brj ghemaect ende ghegheten/dat is goet voor de gene die bloet spouwen. Terwen semelen met hueninck ende azijn ghesoden/ende dat water ghegorgelt/dat geneest de geswollen keele. Sertus Popeius een groot Heere in Spaen gien die ghenas dat Podagra oft Fleercijn inde voeten in voorleden tijden

Van Terwe.

Cap. CCLI.

den op dese maniere/ Si ginc tot ouer sijn knyen inde Terwe sitten / die droochde sijn voeten in sulcker maniere / dat hij de pijn wonderlijcken quijt werdt. Terwen cas in water gesoden / dat is goet tot de geschoort- heyt / als men dat daer op leyt.

Van Fonteyncruyt.

Cap. CCLII.

Den naem.

A

Fonteyncruyt oft Saetcruyt dat heet men in Griec Po- tamogeton en Stachyites / ende in Latijn Fontalis en- de Potamogeton / om des wille datter geerne in dwater wast. Men heet oock Spicata / om dat sijn bloeme en- de saet ghesaetsoneert is ghelijck een are.

Saetsoen.

Fontalis.

Fonteyncruyt.

Dat Fonteyncruyt heeft eenen ron- den langhen steel / hebbende veel cnoo- pen en ledekens / en daerwt wassen tee- der tacckens / die sijn met gruen blade- ren becleedt / die ghelijcken den blade- ren van roode Beete / oft in alle manie- ren sijn sij gelijck dat loof / dwelck men inder Apoteken heet Folium Indi / en sij swemmen een luttel bouen dwa- ter. Sijn bloemen sijn lijfverwich in maniere van aren / ghelijck als men siet aen de groote Wechbreede / en als die afvallen / soo worden dat cleyn ronde cnoppekens / daerinne leyt herdt saet besloten.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wort ghenonden in stille wateren ende inde grachten.

Den tijt.

In Julio leuert dit cruyt sijn aren met de lijfverwige bloeme / en voorts daerna sijn saet.

Natuur ende complexie.

Dit cruyt is cout van natuere / ende het droocht / also men dat lichtelic mercken mach aen sijnen smaect.

Cracht ende operatie.

Dit cruyt treckt te samen / ende het vercoelt ghelijck dat Wechgras. Daeromme so heylet die heete / vuyl / loopende / ende voorts etende vlee- ren / als men daer op leyt. Dit cruyt ghedroocht ende in wijn ghesoden

Ende ghedroncken / dat gheneest dat roode melizoen / ende het stopt den loop des buycks. In summa / dit cruyt heeft seer sulcken operatie ghelijck dat Wechgras / alsoo wij dat wijt ende breedt in sijn Capittel verclaert hebben / daeromme so waert noodeloos sulcks hier wederom te verhalen. Ende wt de operatien ende virtuyten die wij hier gheallegeert hebben / mach men oock lichtelick alle dandere verstaen.

Van Gansenvoet. Cap. CCLIII.

Den naem.

Anseenvoet heeft sijnen naem daerom also / want sijn bladeren sijn ghesformeert ghelijck voeten van gansen. Dit ge was heetmen oock Verckensdoot / om des wille dat de verckenen steruen als sij van dit cruyt ghegheten hebben. Maer oft dit cruyt in ouden tijden bekenst heeft gheweest / ende hoe sij dat hieten / dat en can ick nu niet weten.

Laetsoen.

Dit cruyt heeft eenen steel die wast een elle hooge / en die is met holkele oft voren onderscheyden. De bladeren gelijcken eens deels den loone van Jode kersen / oft Criecken vā ouer zee / maer dese sijn rondsomme met scherpe keruen wtgesneden / also dat elck blat int aensien ghesaetsoneert is gelijck den voet van een gans / ende daerna voert dit cruyt oock sijnen naem. Sijn bloemen sijn rootachtich ende seer cleyne. Dat saet leyt druyswijs te samen ghedronghen / ghelijck men sien mach aen de wilde Melde. Set heeft een crome wortel / met veel cleyne wortelkens daeraen hanghende.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast geerne in cruythouen / en op velden daermen mes plach op te voeren.

Den tijt.

Gansenvoet bloeyt meest in Junio / ende lenert daerna sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt vercoelt inden tweeden graedt / sonder eenich twijfel / ghelijck de Nachtschade.

Pes anserinus. Gansenvoet.

Cracht

C

Cracht ende werckinge.

Gansenvoet is den verckenen een schadelick ende doodelick cruyt / also wij hier bouen verclaert hebben / want als een soch oft vercken van dit cruyt etet / so moetet steruē. In eens menschen lijf heuet sulcken cracht ende operatie ghelijck als de hof Nachtschade / daer wij afscrijuen sulen alst pas geeft. Ende het en is geen wonder / dat een cruyt de beesten doodet / ende den menschen niet / want daer sijn oock sommighe cruyden die dooden eenen mensch / ghelijck als Viescruyt ende wilde venijnighe Peterselie / ende nochtans en dooden sij de quackelen en spreuwen niet / ende haer sprijse oock / alsoo Galenus tot veel plaetsen claerlick daer afscrijft / ende die daghelijcsche experientie dat leerende is.

Van vreembde Peterselie.

Cap. CCLIII.

Den naem.

A

At cruyt / dwelck wij hier vreembde Peterselie noemen / dat heetmen bijna in alle Apoteken Amomum / mer niet sonder groot erruer. Want sijn gedaente oft faetsoen en accordeert gees sins met dat ghene dat

Amomum. Vreembde Peterselie.

Dioscorides / ende meer andere oude meesters van Amomum scrijuen / maer wel veel meer met dat cruyt / dwelck sij Petroselinon heeten / ende Apium saratile / dat is steen Eppe / also wi daer af breedt gescreuē hebben in onsen Latijnschen Herbario.

B

Faetsoen.

De vreembde Peterselie is der ghe meyne Peterselie seer ghelijck van stelen / opperste bladeren ende bloemen. Mer sijn onderste bladeren sijn ringsomme gekertelt ghelijck dat loof van groote Eppe / ende sij sijn dien oock wat gelijc / maer sij sijn langer / sijn ael der / en scherper toegaende. Sijn faet is den Ammey sade so ghelijck / dat men se nauwelick onderkennen en can. Nochtans is tsaet van desen cruyde stercker van rucke ende scherp / ende het rieckt bijna ghelijck specerie.

J ij Plaetse

Van Vreembde Peterselie. Cap. CCLIIII.

C Plaetse haerder wassinghe.

Dese vreembde Peterselie en wast hier te lande niet vā selfs/maer men moetse inde houe planten ende opbrengen. De beste Peterselie wast in Macedonien/op hooghe steenrooten.

Den tijt.

De vreembde Peterselie bloeyt in Augusto/ en leuert daerna sijn saet/dwelck men saeyt om wederom Peterselie te hebben.

Natuer ende complexie.

Dese vreembde Peterselie is werm ende drooge inden derden graet/ soo men dat claerlick mercken mach aen sijnen smaect/die is scherp op de tonghe ende bitter.

Cracht ende operatie.

D Dat saet van desen cruyde wort meest ghebruyct/ende dit lost de vrinne/ende het brengt den vrouwe haer maentstonde/ alsment in water oft in wijn siedet/ende dan ghedroncken. Het is goet tot dat opworpen ende de criemsel der maghe/ item tot pijn oft weedom der nieren ende blasen/ alsment vseert als vore. De vrouwen die bevrucht sijn en sullen dit saet niet innemen. Dat cruyt ende de wortel hebben sulcken kracht ende operatie gelijk dat saet/maer sijn cracht en is niet so groot.

Van Roosen.

Cap. CCLV.

Den naem.

A Roosen worden in Griecx gheheeten Rhodon/ende in Latijn Rosa/ende dien naem blijft noch inder Apoteken duerende. Naer waeromme dattet also in Griecx heetet/dat vindt men in onsen Latijnschen Herbario.

Gheslacht.

A Men vindt meest tweederhande geslechten van Roosen/tamme ende wilde. De tamme Roosen diemen inde houe plant/die sijn oock tweederhande/te weten wit ende root/ende die sijn oock tweederley/dubbel ende enckel. De wilde Roosen hebben oock in Griecx besondere namen/als Cynorhodon/in Latijn Canina rosa/ende hier te lande Heyderoozen oft Hagheroosen. Wij hebbē dat saetsoen van beyde geslachten onder een figure begrepen.

Saetsoen.

De tamme Roosen hebben roeden oft tacken/die sijn met bruyn plecken bespraeyt/ende sij sijn vol doornen. De bladeren sijn swertgruen/en row/en rontsom vol kernen gelijk een sage. Te voren ende eer si bloeyen/so verthoonen haer de ronde knoppen/in maniere van siolen/ende die gaen langsaem op/tot dat ten lesten die gantse Roosen daerwt sluypen/die hebben inde middel geel hayrkens/ende daer op cleyn bollekens/ende dat is

E dat is dat recht bloeyfel. Sij hebben een hondtachtighe wortel. De wilde Roosen sijn den tammen Roosen gheleijck van geerden/tacken en bladeren. Maer sijn bloemē oft Roosen die sijn al enckel oft onghenvult. Na dat dese Roosen afgewallen sijn/so brengen sij ronde/langachtighe vruchten voort/die sijn eerst gruen/en daerna schoon root. Aen dese wilde Roosen wast oock een gehayrt gewas/dwelck sommige slaepappelen noemē/ende inder Apoteken gebruycken sij dat voor Bedagar/alsoo in Arabisch gheheeten/maer niet sonder erruer.

Plaetse haerder wassinghe.

D De tamme Roosen wassen overal inde houen/want daer plandtmense. De wilde vindten hier en daer opt veldt/ende aen de haghen.

Den tijt.

De Roosen sijn de leste bloemē onder de ghene die inde Lenten wt comen/ende sij vergaen oock haest. Si bloeyen in Junio/en dan behoort mensete lesen.

Natuer ende complexie.

De Roosen hebben een ghemengde substancie/want haer substancie is eens deels waterachtich ende werm/ende eens deels oock adstringerende oft te samē treckende. Dat bloeyfel adstringeert meer dan de Roosen/ende daerom so drooghet oock meer.

E

Die cracht ende operatie.

De Roosen vercoelen ende sij adstringeren/en dat meest als sij drooghe sijn. Ter wijle dat de bladeren noch versch sijn/so salmen dat wit met een scheercken af snijden/daerna salmen dat ander inde lomben in eenen mortier stooten/tot dattet sap dat daerwt gaet dick wordet/ende dat salmen bewaren om daghelics te ghebruycken. Men mach die bladeren oock inde lomben droogen/maer men moetsē dick wils keeren/dat se niet verdoft oft schimmelichen worden. Als men die ghedroochde Roosen in wijn siedet/ende die dan wt perst/so is dat sap goet tot pijnē int hooft/ende weedom der oogen/en oren/van tandvleesch/des fondaments/der dermen/ende der vrouwelickheyt/als men met een veedercken strijct/oft inden mont houdt/oft daerin gedaē als een clysterie. Als men de Roosen aldus siedet/en niet wt en perst/en appliceert/so lesschen sij de hitte en

J iij den

Den brandt der leuer/oft der milte/ende sij verteeren die ouertollige rochticheyt der mage/ende sij genesen dat wildt vier. Die Roosen gedroocht ende ghepuluerizeert/die heylen de wonden/als ment daerin stroyt. Dat geel vande Roosen gedroocht/ende in vochtich tantvlesch gedaen/dat droocht dat crachtelijcken seer. De knoppen gedroocht ende ghepuluerizeert/en in rooden wijn gedroncken/die stoppen den loop des buycks/en dat bloetspouwen. De Roosen geapplianceert/maken den mensch slapende. In wijn oft water gesoden ende gedroncken/so stoppen sij der vrouwen maentstonde/ende sonderlinge den witten vloet/en dat bloetspouwen. Roosensuycker conforteert de mage/ende de leuer/ende het is goet tot heete febres oft cortse. De wilde Roosen gedroocht ende gepuluerizeert/ende met Beeren smout ghemencht/dat is goet teghen wtvallinghe des hayrs/daer mede bestreken. De vruchten van Roosen/ende die ghehayrde slaepappelen ghedroocht ende gepuluerizeert/ende gedroncken/dat lost de vrine/ende den steen inde lendenen.

Van Radij.

Den naem.

21

R

Adijs oft Redick wort in Griec gheheeten Khaphanos ende Khaphanis/en in Latijn Raphanus/Radix en Radicula. Maer waerom dat den Radij dese namen heeft dat suldi in onsen Latijnschen Herbario bescreuen vinden.

Gheslacht.

Den Radij is tweederhande/tam ende wildt. Den tammen heet in der Apoteke Raphanus minor/ende desen is oock tweederhande/want sommige van dien hebben ronde wortelen ghelijck als Stoppelrapen. Ende som hebben sij seer lange wortelen/somtijts bijcans een elle lanc/en die sijn sueter van sinake dan de ronde/en dit sijn onse gemeyn Radijsen. Anders so sijn sij malcanderen gelijck. Den wilden Radij heet in Latijn Armoracia/en in Duytsch Meerradij/in der Apoteke Radix en Raphanus maior/om des wille dat hi seer breede en groote bladeren heeft/oft daeromme dat hij scherper van sinake is dan den tammen.

Haetsoen.

Den tammen Radij en heeft niet meer dan eenen stam oft steel/gelijck een boomken/hebbende veel tacken/die dragen bladeren/die gelijcken den Rapenloone niet qualick/ende si sijn doorhackelt/ende rontomme gekerfelt met rouwe hoecken. Si heeft sneewitte bloemen/dat worden hole ronde hawkens/die gaen vore scherp toe/en binnē sijn sij geuult met geel bruyen rondsaeft. De wortel is ront oft lanc gelijck Rapen. De Meerradij heeft dicke stelen/somtijts bijcans twee ellen lanc en gerondeert. Als sijn bladeren volwassen sijn/dan gelijcken sij den bladeren van Percruyt niet qualick/nochtans sijnse grooter ende breeder/rontomme gekerft

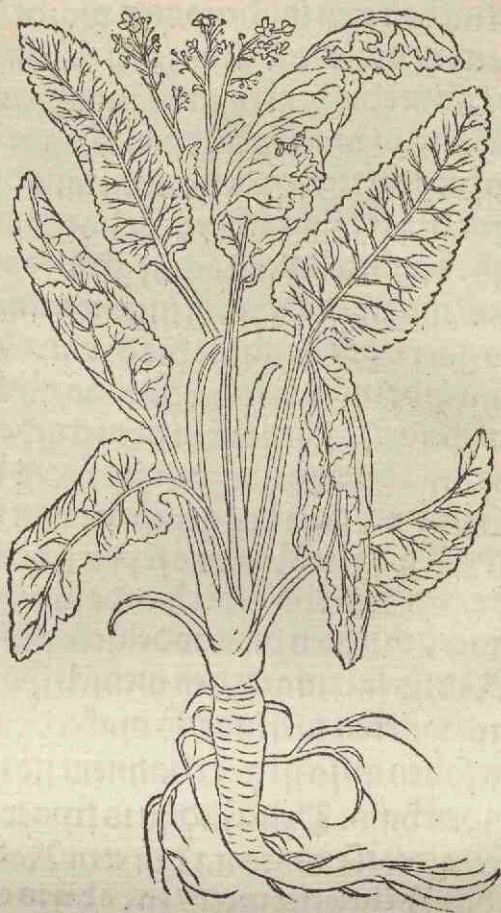
Van Radijs.

Raphanus sativus. Radijs.

Cap. CCLVI.

Raphanus sylvestris. Meerradijs.

E ghekerst ghelijck een zaghe. Int sop van sijn stelen comen dicke opgehoopte schuettens/met seer cleyn knoppkens/die ontpluycken haer/ende het worden cleyn witte bloemkens/en als dese wederom afvallen/soo was sen daer seer cleyn hawkens na /niet veel grooter dan men siet aen Bessemcruyt. Die wortel is smal en lanc/smakende seer scherp op de tonge.

Plaetse haerder wassinge.

Men plant den tammen Radijs inde hoven /maer hij wil vette eerde hebben. Den Meerradijs wast somtijts van selfs inde beemden. Men setten oock inde hoven /ende dien is wat sueter ende beter /om des wille dat hi geoeffent is.

Den tijt.

D De Radijsen mueghen wel coude lijden/daerom so machmen se tot allen tijden vergaderen. Si bloeyen in Junio.

Natuer ende complexie.

Den tammen Radijs is werm inden derden graedt /ende drooge inden tweeden. Den Meerradijs is crachtiger in beyde de graden. Endet saet is veel crachtigher dan dat cruyt.

Cracht ende operatie.

Den tammen Radijs genereert winden. Hij is wat smakelick inden mondt/maer hi is der magen schadelick. Si doet rupsen/en hi worpt de

I iij mage

De maghe op/ ende hij lost de vrïne. Hij maect weech inden buyck. Als hi na den eten inghenomen wordt/ so helpt hij der spijsse dat sij haer dige reert in die leden. Door den eten inghenomen wesende / is hij goet voor de ghene die braken ende ouergheuen willen. Hij maect scherpe sinnen. Als hij in water ghesoden is/ ende hueninck daer toe ghedaen wordt/ so is hij goet teghen den ouden langduerenden hoeft/ hij deylt en doet schey den de taey slijmicheyt/ die haer ontrent de borst vergadert heeft/ sommi ghe daghen lancck daer af ghedroncken. De schellen van Radijs gestoor ten/ ende met Crymel ingenomen/ dat maect spouwen ende braken. Hij is goet voor de ghene die dwater laden. Hij is goet den ghenen die sieck sijn inde milte / als hij daer op gheleyt wordt. Met hueninck ghemengt wesende/ so gheneest hi de inetende vlceraen. Hi is oock goet tottet ghe ne dat blaw gheslaghen is/ want hij verteert dat ondergeronnen bloet. Hi is oock goet den genen die van naterē gesteken sijn. Hij doet dat hayr wassen. Met Ratten oft peersche Corenbloemen meel ghemengt wesende/ verdrift hij alderhande smetten ende plecken wt en aensichte. Hij is goet den genen die doodelijcke venijnige campernoelien gegeten hebben.

Radijs saet maect den mensch spouwen/ en het lost de vrïne. Met azijn gedroncken wesende/ so maket de milte cleynder. Als dat saet in Crymel gesoden is/ so ist goet datment gorzele/ want het geneest de sweeringhen inden hals. Den Radijs is swaer om verteeren/ daeromme so erreren si seere/ die tsauonts na den eten Radijs innemē/ om de digestie te stercken/ want hi belettet meer / ende hij is een oorzaak dat de spijsse niet verteert en wort. Den Radijs in water gesoden / en dat smorgens nuechteren ghes droncken/ dat breekt den steen/ en lost en drift dien wte. Dat saet van Ra dijs gedroocht/ en met hueninck gemengt / dat is goet tegen tvenijn. Als men Radijs op eenen scorpien leyt/ so sterft hi. Den Radijs verdrift de swerte plecken en smetten die een mensch aen sijn lijf heeft/ als men se daer mede wuift. Meerradijs lost de vrine seere. Anders so wort hi seer in de spijsse geuiseert in sommighe landen/ want men siedet hem met hinnet ende met ander vleesch. Men plach oock de voorseyde Meerradijs wor tel in cleyen stucken te snijden/ ende te stooten/ ende met sout ende met azijn te bereyden/ makende daer afeen sausse tot visch ende vleesch.

Van Aelbesien.

Cap. CCLVII.

Den naem.

A

De Aelbesien noempt men oock S. Jans besykens oft druyskens / want ontrent S. Jans Baptisten dach so worden sij rijp. Inder Apoteken hebben sij eenen Arabi schen naem/ en men heet se Ribes. Maer oft de Griecsche meesters in voorleden tijden dit ghewas kenden/ dat en is mij noch niet kenlick. I faetsoen.

Aelbesien dat is eenen struyck/ die heeft veel bruynt tackkens / ende sij en heb

Van Aelbesien.

Cap. CCLVII.

Ribes. Aelbesien.

Ven hebben geen doornen. Sijn bladeren ghelijcken den loone van cleyn druyskens. De bloemē sijn bleeckgeel/ ende elck bloemken heeft vijf blad erkens merckelick onderscheyden. Sijn vruchten dat sijn cleyn besykens / die sijn eerst gruen / ende als sij ryp worden/ so worden sij gheheel root / ende sij hanghen aen seer langhe steelkens nederwaert.

Plaetse daert wast.

En sēdt desen struyck oueral inde houe/niet alleen om profijt daerastē hebben/maer oock tot een cyragie.

Den tijt.

Desen struyck leuert sijn bloemen in den Mey/ en de vruchten ontrent S. Jans Baptisten dach/ alsoo wij hier voregheseyt hebben/ende in Julio.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas is coudt ende drooge inden tweeden graet / want het treckt seer tsamen.

Cracht ende werckinge.

Daelbesien vercoelen een heete maghe/sij verslaen den dorst / ende sonderlinge als een mensch de cortse oft febres heeft. Sij verdriuen de walginghe/ende sij brenghen wederom appetijt om eten. Sij stoppen alder handelooop des buycr/ende dat roode melizoen. Dese besykens conforteren de maghe / ende sij sijn goet teghen dat spouwen ende ouergheuen. Sij maken oock dat de scherpe galle den dermen gheen schade oft letsel en brengt. Sij blusschen de ouertollighe hitte die int bloet is. Daerom salmen haer sap wel te rade houden ende bewaren / ende met suycker bereyden/op datmen dat gantse iaer dore sijns ghenieten mach/ gelijck als die Apotekers doen.

Van Roosewortel.

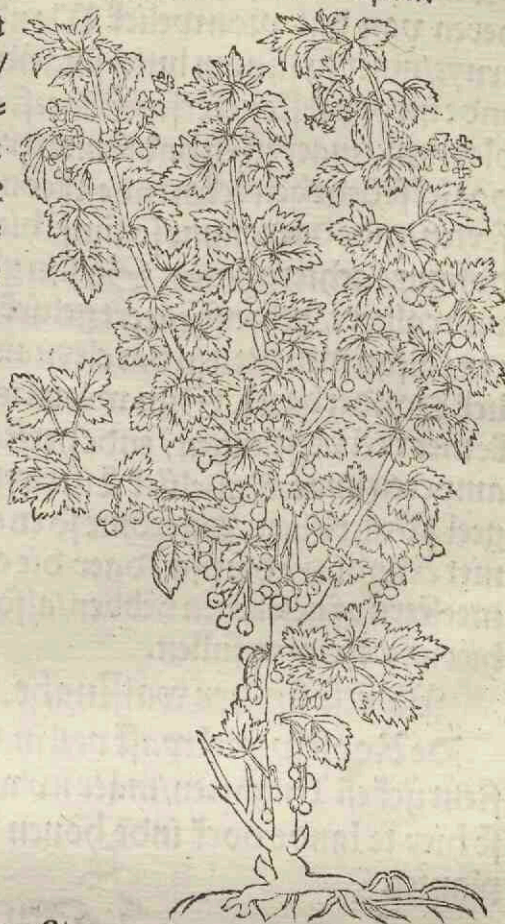
Cap. CCLVIII.

Den naem.

De Roosewortel mach in Latijn gheheeten worden Radix rosata. Si en wort inder Apoteken niet ghebruyct. Daerom heet sij Roosewortel/want als men de wortel in stucken wrijft oft stootet/so riecht sij als een Roose.

Laetsoen.

Roosewortel crijcht veel stelē/ die sijn met vette bladerē op beyde sijde verchieret/

Van Roosewortel.

Cap. CCLVIII.

Radix rosata. Roosewortel.

Verchiert/ende dese ghelijcken den bladeren van dat vrouwelick Wonden cruyt/maer sij sijn een luttel smaelder/ende int opperste gekerft. Si heeft ooc bloemen/maer sij en hadse niet ter tijt doe ick se dede betrecken ende afconterseyten/ende daeromme so sijnse hier in de figure achtergelaten. Sij sijn gheel van coluere/ gefaetsoneert gelijck sterren/ alsoo men siet aen dat cleyn manlick Donderbaert. Sijn wortel is dieke met veel veeselingen/ende heeft eenē amperen smaect/ ghelijck Liscruyt oft geel Waterlelien. Daerōme so en cant niet Rhodia radix sijn/daer die oude meesters af gescreuen hebben/also wij hierna verclaren sullen.

C Plaetse sijnder wassinghe.

De Roosewortel wast veel in Oostenrijck en Ungariën/maer nu wortse hier te lande oock inde hoven gheplantet.

Den tijt.

De Roosewortel bloeyt vroeck inden Mey. Maer de wortele graeft men wt teghen den Herft.

Natuer ende complexie.

De Roosewortel/also wij voormaels gheseyt hebben/die is amper/ende daerom so moet sij cout ende drooge sijn van natuere. Daeromme so en can sij niet ghenoept worden Radix Rhodia/want alsoo Galenus scrijft/die is werm inden tweeden graedt/ende subtyl van substantie. Ende de onse heeft een groue eerdachtighe substantie/ghemerct dat sij amper is van smake.

Cracht ende operatie.

D De Roosewortel oft Rhodia radix daer die oude meesters af scrjue/die verteert ende deylt/ende sij beneempt de pine en weedom des hoofts/alsinense met olie van Roosen menghet/ende stootet/ende op dat voorzhoofte ende slaep vanden hoofde gheappliqueert/alsoo Dioscorides dat verclaert. Onse Rosata radix oft Roosewortel stopt der vrouwen siekte/sij doet dat geswel verdwijnen/sij doet de hitte vergaen/ende in summa sij heeft bijna alle alsulcke operatien ghelijck geel Lis wortel/daer wi int vierde Capittel af gescreuen hebben.

Van Ma

San Mageleyne.

Cap. CCLIX.

Den naem.

Mageleyne wort in Griecx gheheeten Sampsychon / ende Amaracon / ende in Latijn Maiorana / ende Amaracus. Inder Apoteken blijuet Maiorana heetende.

Haetsoen.

Mageleyne is een teeder cruydecken met veel bruyntactens / het heeft cleyn teeder bladen / niet veel breeder dan een pennincfken van negen mijten / ende si sijn doncker aschverwich gruen / saecht en weeck / ende sij hebben eenen seer lieflijcken rueck. Tusschen de bladerkens bouen aen de tactens en steelkens wassen cleyn witte bloemkens / ende als die afvallen / so leueret seer cleyn bruyntacten in ronde cleyne bollekens. Sijn wortel is houdtachtich ende swertachtich / met veel veeselen.

Sampsychon. Mageleyne.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Men sedt de Mageleyne oueral in teylen / en sij wil lomber hebben / ende dickwils begoten worden / daertoe so wil sij ghemest worden.

Den tijt.

Mageleyne is een recht somercruyt / het en mach geen coude liden. En daeromme so sedtment in werm keldersals den winter compt. Het bloeyt de gantsen somer lanck.

Die natuer ende complexie.

C Mageleyne is werm ende drooghe inden derden graet / ende sij is van subtile substancie.

Die cracht ende operatie.

Mageleyn cruyt in witten wijn ghesoden ende ghedroncken / dat is goet voor de ghene die beghinnen dwater te laden. Alsment in deser manieren ghebruycket / soo lossen de vrjne / ende het versueter dat criemsel int lijf. Dat cruyt van de Mageleyne ghedroocht ende ghepulueriseert / ende met hueninck ghemengt ende gheapplianceert / dat verteert dat gheronnen bloedt / ligghende onder blaw gheslaghen vleesch. Een suppositorie van Mageleyne ghemaect / ende inder vrouwen schamelheyt gedaen / dat brengt den vrouwen haer cranchtheit. Mageleyne met

D met sout en azijn gemengt ende geapplianceert/dat is goet voor de gente die van scorpioenen gesteken sijn. Een plaester gemaect van was ende Nageleyne/die brengt de ontselde leden wederom op haer plaetse/als men se daer op leyt. In deser manieren gebruyckt wesende/so verteert sij alderley geswel dat van coude comt. Nageleyne maect den mensche niesende/als men se inden nuese neemt. Alsmen tsap van Nageleyne door den nuese inneempt/so suyuert sij de herffenen. Alsmen op de tonghe strijct/so maket den mensch wederom sprekende/ende het conforteert de herffenen ende de memorie.

Van Sanickel.

Cap. CCLX.

Den naem.

21

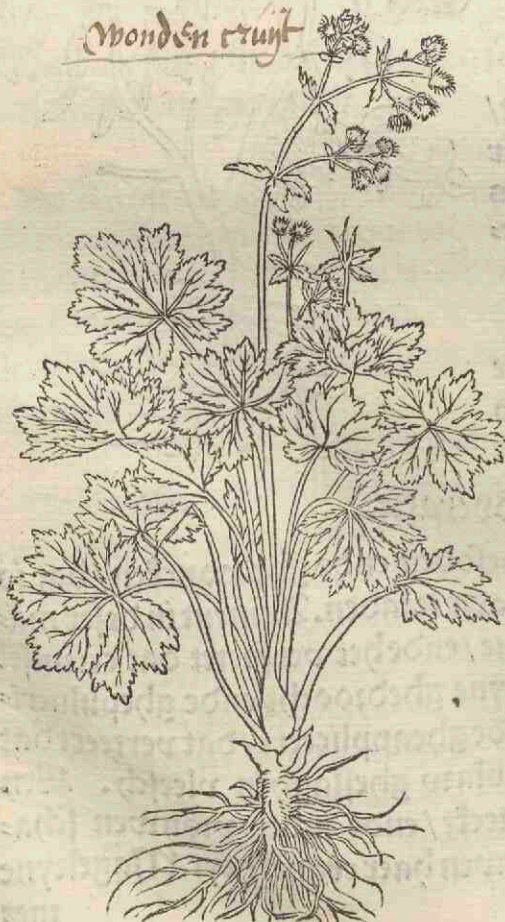

Sanickel heetet na dat Latijnsch woorden Sanicula/en het heet also om dattet groote cracht en virtuyt heeft om wonden te heylen. Sommighe heetent Diapensia/maect bi wat reden dat en weet ick niet. Hoe die oude meesters dit cruyt in voorleden tijden hieten/dat en weet ick niet. Ick dencke dat sijt niet ghekendt en hebben/noch yet daer af gheschreyen en hebben.

Sanicula mas.
Senickel manneten.

Sanicula foemina.
Senickel wijfken.

Wonden cruyt

Gheslecht.

B

Geslecht.

Men vindt tweederhande Senickel/manneken ende wuſſen. Dat manneken is tghene datmen Senickel heet / ende alleman wel bekendt is. Dat wuſſen wort van ſommigen voor cleyn Meesterwortel ghehouden / maer ſij doelen / want het en is inde bladeren noch inde wortel niet euen ſcherp van ſmaek / dan dattet alleen wat bitter is / ende het treect te ſamen ghelijck dat manneken. Dat onderscheedt dat in deſe twee cruyden meer is / dat ſullen wij hierna verclaren.

Haetſoen.

Senickel manneken heeft bladeren ghelijck Wjngaert bladeren / oft gelijck de bladeren van Waterhanenvoet / ende elck bladt ſtaet op eenen bruynen ſteel / ende is gedeylt in vijf deelen / ende wederomme elck deel in twee / ende ſij ſijn ſchoon gruen van coluer / ende glat oft eſſen. In elck blat is een bruyn pleckken / ten eynde daert hem deylt. Midden wt dat **E**ſtocken compt eenen dunnen bieſachtighen ſteel / die is bijcans een elle lanc / ſonder knopen oft leden / ende bouen int ſop van dien ſteel waſſen cleyn witte bloemkens / die ſtaen ſeer dick bij een. Ende als die afvallen / ſo worden dat cleyn bollekens gelijck cleyn Cliffen. Sijn wortel is buyten ſwert / ende ſi heeft veel veesen gelijck Heylichkerſteruyt / ende ſi is binnen wit / hebbende eenen amperen ende bitteren ſmaeck. Dat wuſſen is dmanneken gelijck van bladeren / maer ſij en ſijn niet ſo gruen / ende ſij en hebben geen bruyn pleckken. Sijn ſtelen hebben leden ende knopen / daerwt ſluypen bloemen / die ſijn wit van coluere / ende grooter dan de bloemen van dmanneken. Als die afvallen / ſo compt daer lancachtich ſaet / hebbende veel ſtreepkens ende vorekens. Sijn wortel is wit.

Plaetſe haerder waſſinghe.

Beyde deſe gheslechten van Sanickelen waſſen gheerne op hooge berghen ende in boſſchen.

Den tijt.

D De manlijcke Sanickele bloeyt inden Mey en in Junio / ende ſo oock dat wuſſen. Ende in dien tijt machmenſe vergaderen.

Natuur ende complexie.

Beyde de Senickelen ſijn werm ende drooghe inden tweeden graet.

Cracht ende operatie.

Senickel is een vermaert ende crachtich cruyt om alderhande wonden te heylen. Als men dat ſap / dwelc wt de bladeren geperſt wort / drinct / ſo heylet ende geneſet wonderlijcken ſeere alderhande gequetſtheyt van binnen den lijue. Dat cruyt gruen geſtooten oft geſoden en geapplianceert / ***daermede ſinct alle geſwel ende gheheuenheyte / het ſij inden menſche oft inde beeſten. * De bladeren ende de wortel van deſen cruyde met hueninck ende water geſoden ende ghedroncken / dat gheneest de ghequetſte longhen / ende oock alderhande ſweerigen des monts ende der crage / als men gorgelt. Sanickel in wijn oft water geſoden ende gedroncken /**
K dat

dat stopt dat bloetspouwen/het geneest dat roode melizoen/ ende die ge-
quetsse nieren. In summa/ Senickel heeft alle de cracht ende operatie ge-
lijck de Walworte/ daer wij int cclxvj. cap. af scrijnen sullen.

Van Spinagie.

Cap. CCLXI.

Den naem.

2

Spinagie en heeft in voorleden tijden den ouden meesters
niet bekent geweest/ oft sij en hebben daer af niet gescreuen/
dan alleen de leste Griecsche meesters/ die hebben van een
cruyt gescreuen geheeten Spanachia. Men heetet in La-
tijn Spinacea/ en Spinaceum olus/ ende in Arabische
sprake Hispanach/ dat is so veel geseyt/ als Spaensch cruyt/ bi auontue-
ren daer ome dattet wt Spaengien eerst in ander landen gebracht heeft
geweeft. Den oorspronc van dander namen staen in onsen Latijnschen
Herbario int langhe verclaert.

Tsaetsoen.

Spinagie heeft eenen ronden steel/
van onder op een luttel bruynroot/ en
hi wast gemeynlick een elle lanck/ som-
tijts oock langher/ en hi is binnen hol/
ende dien wort eerst besedt met saechte
malsche ende drūpuntighe bladeren.
Daerna so worden dese bladeren den
Endiue bladeren ghelijck/ ende opt
eynde ten stele waert sijn sij op beyde
sijden wtghesneden met twee langhe
smale ooren. Tusschen de vlueghelen
vande stelen ende bladeren wast ste-
kende saet/ somtijts ses oft seuen bij een
ghedronghen/ ende elck sadeken beson-
der is een weynich breedt met twee
scherpe dorenkens. In tsop vande ste-
len wassen bloemen/ die staen druys-
wijs op een gehoopt. Sijn wortel is
lanck ende smal/ met cleyn veeseltens/
geel van coluere.

Plaetse sijnder wassinghe.

Spinagie en behoeft gheen sonder-
linghe eerde daermense saeye/ want si wast oueral/ ende men saeytse veel
tot behoef vander knecken gelijk de Beete.

Den tijt.

Spinagie wort tweemaal int iaer ghesaeyt/ eens inde Lenten inden
Meerte/

Spinacea. Spinagie.

E Meerte/ende eens in September / want hem en can gheen conde letten.
Na datmen se ghesaeyt heeft/soo compt sij op den seuensten dach wt. In
Junio ende Julio machmen sijn saet vergaderen.

Natur ende complexie.

Spinagie is cout ende vochtich inden eersten graet.

Cracht ende operatie.

Spinagie maect weeck inden buyck/daerom so ist onder alle kuecken
cruyden bijna dbeste ende lieflickste voor de ghene die herdt sijn inden
buyck/ ende niet wel ter cameren en connen gaen. De Spinagie voedet
badt dan de Melde. Nochtans so genereert sij windt/ende maect quade
digestie / ist datmen haer die ouertollighe vochticheyt niet en beneempt.
Dat sop daer Spinagie in ghesoden is/spuelt den buyck/en maect saech
ten camergancē / maer sij is quaet voor de maghe. Alsmen de bladeren
gruen scootet/ende die ghelijck een plaester ouer de hittighe mage leyt/ so
benemen si de hitte. Anders heeft de Spinagie bijna alle de virtuyten en
operatien gelijk de Melde.

Van Melckweye.

Cap. CCLXII.

Den naem.

Alcruyden die wij hier Melckweye heeten / die heetmen
in Griecx ende Latijn Sonchi/ende Cicerbite/Lactucel
le/ende Lacterones. Den oorspronck van dese namen
staet inden Latijnschen Herbario verclaert.

Geslacht.

De Sonchi oft Lacteroenen sijn tweederhande/also die oude Mee-
sters dat claerlick beschriuen. Dat eerste geslecht is heel wildt/stekende
ende swert/ende dat heetmen in Duytsch Melckweye oft gansen Distel.

Dat ander is veel teerder/ende niet so swert/ende dit wort van Apu-
leio gheheeten Lactuca leporina/dat is te seggen / Hasenlattuwe. En-
de in Duytsch heetment Hasenhuys ende Hasenstruyck / om des wille
dat de hasen daer onder plegghen koelte te soecken.

Maetsoen.

Melckweye oft gansen Distel heeft eenen steel een elle lancē/gecantet/
binnen hol/bruynachtich/vol melcs/ende hi is becleedt met langhe Lat-
towbladeren/van aensien ghelijck een tonghe/rontsomme doorsneden/
en met scherpe stekende puncten verchiert. Dese bladeren sijn op deen sij-
de gruen/ende op dander sijde graw oft witachtich. Opt sop van de ste-
len staen geel dubbel gheuulde bloemen/ghesaetsoneert als sterren/en-
de dat wordt grijs hayrachtich saet/ alsoo men aen de Cruyswortel siet/
ende die vliegghen met den winde wech. Sijn wortel is lancē ende smal/
ende geel/met seer veel veeselinghen. Hasenstruyck is met stelen/bloe-
men/hayrbollen / en wortel den voorgaenden cruyde gelijk. Maer sijn
K ij bladeren

Van Melckweye.
Sonchi. Melckweye.

Cap. CCLXII.
Lactuca leporina. Hasenlattonwe.

Bladeren en sijn niet gants/maer sij sijn diep doorsneden/ende in veel deel
len gheclouen/ende sij en hebben oock niet soo scherpe doornen als de
Melckweye oft gansen Distel.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese gheslechten van cruyden wassen oueral in vette hoven/
ende sonderlinghe wassen sij geerne daer Wjngaert staet.

Den tijt.

De Melckweye ende Hasenstruyck bloeyen in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

D De complexie ende natuere van dese cruyden is ghemixtionneert van
waterachtige ende van eerdiche substancie/die nochtans beyde een luttel
tel condt sijn. Sij trecken oock een weynich te samen. Ende als sij droo-
ghe worden/so wordt haer substancie heel eerdtich/ende crijcht als dan
een cleyn wormte.

Cracht ende werckinge.

Beyde dese gheslechten van cruyden vercoelen/ende sij adstringeren
een luttel/ende sij sijn goet voor een heete mage/en oock voor ander heete
inflammatie ende gheswel/gruen ghestooten ende daerop gheleyt. Dat
sap met enighen sope inghenomen/dat versuertet dat cnaghen inder ma-
ghe/ende vermeerdert dat melck. Wille in dit sap nat gemaect/ende op
dat

E dat fondament geleyt / oft inde vrouwelickheyt gedaen / dat versuetet en vercoelt die ouertollige hitte der seluer leden. Dat cruyt en desgelijc ooc de wortel / is goet voor de gene die van scorpioenen geberen sijn / als ment daerop leyt. Dat melck dat wt dese cruyden copt is goet ingenome voor de gene die eenen corten adem hebben. Het lost den steen der lendenen door de vrine / ende het verdrijft eenen stinckenden adem / als ment inden mont houdt. Dat sap in witten wijn gedroncken / ende daerop gspaceert oft ghewandelt / dat doet de vrouwen eenen lichten arbeyt hebben. De stelen van dese cruyden ghesoden ende ghedroncken / daer af crijgen de suyghende vrouwen veel melck / ende de kinderen crijghen daer af een goede verwe. De pijn inde ooren vergaet / als men van dit sap daer in doet. Het is goet werm gedroncken voor de ghene die de droppelpisse hebben.

Van Endiue.

Cap. CCLXIII.

alias Cichorie Den naem.

Alse cruyden worden in Griecx geheeten Serides / ende in Latijn Intubi / daer af comt den naem Endiua / also wij hierna verclaren sullen.

Gheslacht.

De Intubi oft Endiuen sijn tweederhande / tam en wildt. De tam Endiue is ooc tweederhande. Deen heeft seer breede bladeren gelijk Lattouwe / ende dit is de rechte Endiue / die de Apotekers behooren te gebuycen. Want dat cruyt dat sij ghemeynlick voor Endiue besigen / dat is wilde Lattouwe oft Dawdistel / also wij int crij. cap. daer af ghescreuen hebben. Men macht oock tamme breede Endiuen noemen. Dander heeft smaelder bladeren / ende om des wille dat sij rontomme ghekerst sijn ghelijc een zaghe / daer omme so heet men se in Latijn Scariola / en in Duytsch / tamme smale Endiue / oft witte Endiue. De wilde Endiue is drijerley. Dat eerste gheslacht is bitter / ende dat heet in Griecx Picris / ende Cichorion / ende in Latijn Cichorium / ende Cichorea. Ende dit heet men wilde Cichorie / oft wilde blauw Endiue. Dat tweede gheslachte heeft breede bladeren / ende dit wordt van Plinio ghenoomt Sedypnois / en van Theophrasto Aphaca. Somighe heetent Dentem leonis / ende Rostrum porcinum. De Apotekers Tararacón. In Duytsch Keerelcruyt. Dat derde is der wilde Cichorie heel ghelijc / ende dat wort gheheeten geel Endiue.

Laetsoen.

De rechte Endiue / die men ooc noemt tamme breede Endiue / die heeft eenen grooten ronden steel / daer wt wassen veel tackens / die sijn verchieret met breede lange bladeren / die hebben rontom diepe kernen. Sijn bloemen ghelijcken den bloemen van wilde Endiue / maer dese sijn een luttel bruynachtigher ende cleynder. Sij sijn oock bij tijden gants wit.

K iij Ende

Endiuiā, Endiue.

Scariola, Witte Endiue.

Cichorium, Wilde Cichorie.

Taraxacon, Keerlecruyt.

Ende als die afghenallen sijn/so brenghen sij saet voort / dat gelijck den sade van Lattouwe. Die wortel is lanck ende smal / verchiert met veel veeselinghen. De tamme sinalle Endiue oft Scariola is der Endiue in alle manieren ghelijck / wtghenomen dat dese bladeren wat sinael der sijn/ende niet so diep ghekerft/de wortel en is oock niet so lanck/ende sij heeft meer veesen. De wilde Cichorie/oft wilde blaw Endiue heeft bladeren die ligghen op deerde wtghespreyt gelijck de bladeren van Keerelcruyt/maer sij sijn grauwer van coluere / ende rouwer ende cleynder doorsneden / ghelijck de bladeren van Hasenstruyck. Sijn stelen worden groot ende row/en sij late haer boogen oft crommen/ende sij en breken niet lichtelick/sij hebben veel tacckens ter sijden/die sijn seer taey / ende met luttel bladeren becleedet/en die staen verre van malcanderen / ende sij en sijn niet diep doorsneden. De tacckens die ter sijden staen / die sijn met veel wratachtighe cnoppkens verchiert van beneden tot bouen toe. Als die wtcruypen so wordent lichtblauwe bloemen / die sijn bij tijden heel sneewit/ende sij keeren haer altijt na de sonne/de locht sij droene oft claer / ende also machmen aen dese bloemen mercken den tijt vanden daghe/want also haest als de sonne ondergaet/so sluyten haer dese bloemen wederom toe. De wortel is lanck/ende buyten geel. Dat Keerelcruyt spreyt hem oock eerst op der eerden rondt wte met sijn bladeren/dyer isser vele/ende sij sijn op beyde sijden gheclouen / ghelijck de bladeren van ionge wilde Endiue / maer dese sijn vetter ende saechter. Sijn ghekerfde tanden die gelijcken den tanden van een groote saghe. Der ribben die door de bladeren gaen / die sijn lijfverwich root ter wortelen waert. Midden wt den stock van desen cruyde comen holle / langhe ende naeckte pijpkens / sonder enighe leden ende knopen / ende op dat sop van dyen wassen gruene ende gebaerde knoppkens / ende als dieselue opgaen / soo wordent schoone / gheele / ende doder verwighe ghenulde bloemen/ghelijck schoon gheschilderde sonnen. Ende also haest als dese bloemen rijp worden/so wordent ronde ghehayrde ende wolachtighe bollekens / die vliegghen haest wech / dat is dat saet. Ende daerna soo bliuen die pijpkens ledich staen met witte gheschoren ronde cruynen/ghelijck bloote monincscoppen. Die wortel is dicke / hebbende de coluer van eerde/ende en heeft niet veel veeselinghen. De gheel Endiue is der blauwen Endiue in alle manieren ghelijck / wtghenomen dat die bladeren gants row sijn/ende hebben veel cleyne stekelinghen ghelijck de Endiue. Ende de bloemen sijn gheel ende genult. De wortel is lanck ende slecht.

Plaetse haerder wassinghe.

De tamme Endiuen moetmen inde cruythouen planten ende setten / want sij en wassen van haer seluen niet. Die wilde Cichoreye wordt oueral aen de wegghen ende aen de straten gheuonden / diewelcke door de velden loopen. Dat Keerelcruyt vindetmen ghemeynlick inde beemden / ende schier oueral. Dye gheel Endiue wordt oock

ſ bi de wilde Cichoreye genonden/neffen den wech/en in row beemden.

Den tijt.

De tamme Endiuen bloeyen in Junio ende Julio. De wilde Cichoreye ende de geel Endiuen beghinnen oock ontrent dien tijde te bloeyen/ende ſij dueren tot in ghenen Herſt. Keerelcruyt leuert ſijn bloemen van ſtonden aen inden Meerte/en voorts de gantsen ſomer tot inden Herſt/ende tot in ghenen couden winter.

Natuur ende complexie.

De Endiuen hebben een complexie die is couet ende drooge tot inden tweeden graet. Naer de tamme die ſijn wat couder dan de wilde / ende ſij en drooghen oock niet ſo ſeer.

Die cracht ende operatie.

G Alderhande Endiuen adstringeren/ende ſij conforteren de maghe. Als ſij geſoden ende met azijn gegeten worden/ſo ſtoppen ſij den camer-ganck. De wilde ſijn beter en aengenameer voor de mage. Als ſi met Gerſten mout gemengt ende geapliceert worden/ ſo ſijn ſe goet tegen de pijn inden crop van de mage. In deſer manieren ſijn ſi oock goet geſeert tot dat heet Podagra / dwilt vier / ende ontfeken gheſwel der ooghen. *voer Loofpijn* Dat ſap van Endiubladeren met olie van Rooſen ende met azijn ghemengt/en geapliceert / dat verſuertet de pine int hooft. Ende het is goet teghen de ſiecke der leuer ende der blaſen / met wijn ghemengt ende ghedroncken. Daeromme ſo neemt dit wech alderhande verſtoptheit der leuer. Endiue cruyden gheſoden ende ghedroncken / die ſijn goet den genen die de geelſiecke hebben. Si doen redelick ſlapen. Si brenghen den vrouwen haer maentſtonde / en ſij loſſen de doode vrucht. Keerelcruyt gheſoden ende ghedroncken / dat ſtopt den loop des buyes. Met Linſen gheſoden/ſo iſt goet ghedroncken den genen die dat roode melizoen hebben. Als yemanden ſijn manlick ſaet ontgaet/ſo ſal hij van Keerelcruyt drincken. Het is oock wtneemende goet voor de gene die bloet ſpouwen.

Van Paſtinaken/Peen/ende

Caroten. Cap. CCLXIIII.

Den naem.

A Paſtinaken/Peen/en Caroten worden in Griecg gheheten Staphylinus/ende in Latijn Paſtinaca. Den oorspronck van deſen naem ſtaet inden Latijſchen Herbario verclaert.

Geslecht.

Men vindt tweederhande geſlechter van Staphylinus oft Paſtinaken/tam en wildt. Den tammen is wederom tweederley. Den eenē heet men nu Carote / oft in ſommighe plaetſen Roode Peen / maer beter mochten

Van Pastinaken/Peen/ende Caroten. Cap. CCLXIII.

B mochten sij tamme roode Pastinaken gheheeten worden. Dat ander geslechte/dat wort van sommigen genoempt Peen / oft geel Xapen / oft gheel wortelen/maer men mochtse wel tamme gheel Pastinaken heeten.

Dat wildt gheslechte wort sonderlinghe in Griecx geheeten Staphylinus/ende in Duytsch wilde Pastinake.

Haetsoen.

De Caroten oft tamme roode Pastinaken hebben eenen hollen rouwen steel met veel tacckens. De bladeren sijn den bladeren van Kernel ghelijck. Int sop vande stelen wast een tuyken van witte bloemen/daer wt compt namaels row hayrachtich saet. Die wortel is lanck en bruynt root/ende daerom so heetmense oock Roode wortelen oft Roode Peen.

C Dye gheel Peen hebben oock eenen hollen rouwen steel / ende de bladeren sijn donckergroen / vol kerttelighen / ende ghedeylt ghelijck de bladeren van de Kernele / ende sij sijn wat smaelder dan die bladeren van Caroten. Sij draghen oock witte ghecroonde bloemen / ende daerna dat saet / dat is den Anijs sade niet onghelijck. Dye wortele is gheel ende lanck. De wilde Pastinake heeft oock alsulcke rouwe ende ghehayrde stelen / maer die bladeren sijn een weynich grooter ende rouwer. Sijn ghecrooneerde bloemen sijn wit / ende daerinne vindtmen een enckel purpuren cnopachtich bloemken. Ende dat saet

Pastinaca.

Caroten.

Peen.

is row

Van Pastinaken/Peen/ende Caroten. Cap. CCLXIII.

Dis row ende hayrich/ghelijck als met cleyn stekelinghen ouertrocken. Dat tuylken sluyt hem toe in maniere van eenē vogelnest. De wortel is vingers dick / een spannelanc / ende sij rieckt gelijk als de Peen.

Plaetse haerder wassinghe.

De Caroten ende Peen / daer wij hier af scrijuen / wassen inde hoven. De wilde Pastinaken wassen overal aen den wech en op steenige plaetsen van selfs.

Den tijt.

De Pastinaken/Peen/ende Caroten bloeyen in Julio ende Augusto/ ende sij leueren daerna haer saet.

Natuer ende complexie.

De Peen en Caroten verwerpen ende suyueren/ende sulcr doet ooc de wilde Pastinake/ende meer oock.

Cracht ende operatie.

De Peen ende Caroten en hebben so grooten kracht niet als de wilde Pastinaken / nochtans sijne bequaemer inde spijse. Dat saet van alle dese wortelen ghesoden en gedroncken/ oft inde vrouwelicheyt ghedaen / dat brengt den vrouwen haer maentstonde. Set lost de vrine/het is goet voor de gene die dwater laden/ende die van venijnich ghedierte ghebeten sijn. Ende ist dat yemandt van dit saet te voren inneempt/ so is hij dan seker ende vrij dat hem dat voorsayde ghedierte niet letten en sal. Set vordert der vrouwen arbeyt. De wortel ghedroncken/ die lost de vrine / ende sij maect lust om bijnslapen. Alsinen de wortel inde vrouwelicheyt doet/so lost sij de doode vrucht. De bladeren met hueninck ghestooten ende gheapliceert/ die suyueren ende heylen die voortetende sweeren. Dat saet ghestooten / ende in wijn inghenomen / dat is goet teghen dat opclimmen vande moeder/ ende het doet de pijn vande moeder cesser. De wortel gedroocht ende ghepuluerizeert/ende in meede inghenomen / dat is goet tegen de gebreken der leuer/der milte/der nieren en lendenen. De Peen maken den mensch lustich om bijnslapen / ende sij sijn veel beter inde spijse ghenuttet dan de Ropen / daer wij af ghescreuen hebben int lxxvij. capittel.

Staphylinus. Wilde Pastinaken.

Van Nachte

Van Nachtschade.

Cap. CCLXV.

Den naem.

Nachtschade wort in Griec gheheeten Strychnos ende Trychnos/ en in Latijn Solanum/ inder Apoteken Solatrum. Sommighe heetense Vna lupina/ Vna vulpis ende Morella.

Gheslacht.

Dioscorides ende Galenus scrijuen van vierderhande Nachtschade. Dat eerste geslechte heetmen tamme Nachtschade/ om des wille dat men se voortijts met ander cruyden inde hoven plach te setten. Maer nu is sij gemeyn/ ende sij wast oueral aen tuynen/ ende meer ander plaetsen/ so wij hierna verclaren sullen. En men en heetse anders niet dan Nachtschade/ oft ghemeyn Nachtschade. Dat tweede geslechte heetmen Salicacabum ende Vesicaria/ inder Apoteken Alkatengi/ in Duytsch Criecken van ouer zee/ Jodenkersen/ Boberellen/ ende roode Nachtschade.

De twee leste geslechten/ daer Theophrastus af scrijft/ die sijn mi onbekent/ daerom so en wil ick nu niet daer af scrijuen/ maer wij sullen spreken van seker ander Nachtschaden/ die hier gefigureert staen/ ende si sijn drijerhande. Dat eerste is een maniere van Criecken van ouer zee/ ende daeromme soo heeten wij die Roomsche criecken van ouer zee/ want het is een vreemdt ghewas. Dat

tweede heeten wi Dulcruyt/ ende dit is een doodelic cruyt/ en men en cans niet innemen sonder schade oft letsel.

Dat derde heetmē in Italiē Stramonium/ ende Pomum spinosum/ in Duytsch Doreappel/ wāt sijn vrucht is row en stekende. Dat onderscheet van alle dese maniere vā Nachtschaden sullen wi hier na verclaren.

E Kaetsoen.

De tamme ghemeyn Nachtschade is eenen struyck met veel tacckens ter sijden/ wassende somtijts bicans een elle lanck. Sijn bladeren sijn doncker gruen/ saecht ende weeck/ en vol saps ghelijckende den bladeren van Basilicom/ maer sij sijn groter ende bree-der. Sijn bloemkens sijn witbleeck/ en sij staen dick bij een/ elck bloemken gelijc wesende van aensiene den bloemen van Hoe langer hoe lieuer/ ende sij hebben binnen een geel tapken. En als die afvallen/ so comē daer gruen

Solanum. Nachtschade.

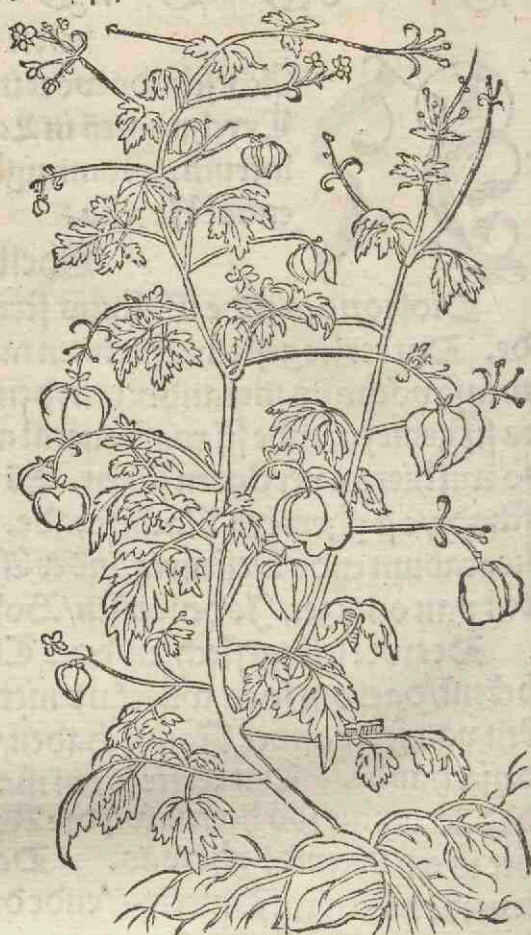

befien

Halicacabum uulgare.
Criecken van ouer zee.

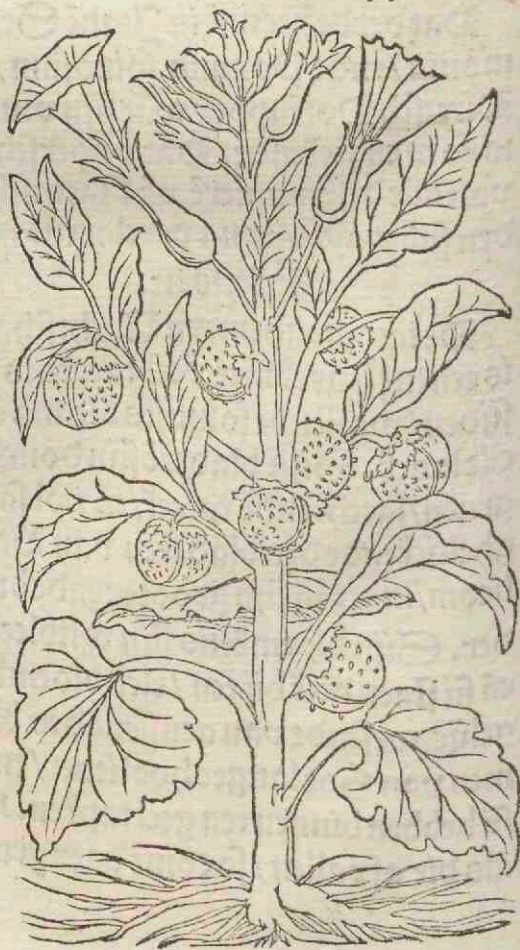
Halicacabum peregrinum.
Roomsche Criecken van ouer zee.

Mandragora morion. Dulcruyt.

Nux Methel. Dorenappel.

D besien na/de welcke swert worden als sij beginnen te rijpen. Die wortel van Nachtschade is wit/en recht ende slecht met veel veesen. De Criecken van ouer Zee hebben stelen die worden soo lanck als eenen arm/ende sij buyghen haer ter eerden waert. De bladeren sijn der tamme Nachtschade wat ghelijck/maer sij sijn breeder. Sij cruyghen oock bleecke bloemen/grooter dan van Nachtschade/ende niet so wit/ende hier wt was sen holle/gruene/gants toeghesloten sackens oft blaeskens/die worden ten lesten heel root/daerinne staen rooderonde besyen/ghelijck roode Kersen oft Criecken/en dese Criecken hebben eenen seer bitteren smaect/principalick als mens te voren aenruert. Sij hebben een witte wortel/die cruypt met haer tackens hier ende daer. De Roomsche Criecken van ouer Zee hanghen aen steelkens ghelijck draeykens/ende de stelen spreiden haer verre wte. De bladeren sijn lanck ende diep ghekerst/vore scherp toegaende. Sijn bloekens sijn sneewit/daerwt comē blaeskens/die sijn eerst gruen ghelijck de Jodenkersen/ende ten lesten wordense bruynachtich. In dese blaeskens staen besyen so groot als Erwtē/die sijn swert/hebbende inde midden eenen swerten lap/die is gheheel een herte ghelijck. De wortel is wit en houdtachtich/met veel veesen. Dul cruyt is een fraey ghewas/dat wast somtijts drij ellen hooghe/ende het heeft veel tackens ter sijden/in maniere van een boomken. De stelen sijn eens deels castanybruyn/maer sijn bladeren ghelijcken de Nachtschade/daeromme wordet oock onder de Nachtschaden gerekent. Anders schij net meer te wesen een gheslecht van Alruyn. Dit ghewas cruycht langhe hole bloemen ghelijck schellen oft cloekens/ende die sijn bruyn en bleeck. Als dese cloekens afvallen/so comen daer ronde gruen besyen/so groot als Kersen oft Wijnbesyen/ende elck besye heeft haren besonderen steel/dese besyen worden ten lesten swert/ende binnen gheheel vol bruyns saps/ende cleyn greynkens. De wortel is vingers dicke ende lanck/cruypende hier ende daer in deerde. De Dorenappelen hebben bladerē die sijn den Nachtschade bladeren wat ghelijck/maer sij sijn veel grooter/ende sonderlinge die/die beneden bij de wortel staen. Sij cruygen schoon witte bloemen/heel ront/die sijn den bloemen van groote witte cloeken ghelijck/maer sij sijn langher ende grooter/hebbende eenen lieflijcken ryeck gelijc de witte Lelien. Als de bloemē afvallen/so volcht de vrucht/die is ront ghelijck eenen appel/ende gruen/met veel stekende doornen rontsomme verchiert/ende die is binnen vol saets/dat is den sade van Peper van Indien wat ghelijck. De wortel is bruynachtich/cruypende hier ende ghinder dweers in deerde/met veel cleyn wortelkens die daer aen hanghen.

Plaetse haerder wassinghe.

De ghemeyn Nachtschade wast bij de tuynen/op messien/aen mueren/en plaetsen daer veel lomber is. Men vindtse oock inde hoven. De Criecken van ouer Zee wassen gemeynlick inde wijngaerden/ende daer en cannense niet wtbrengghen als sij daer eens in ghewortelt sijn. De

De Roomsche Criecken van ouer Zee moeten inde hoven gesaeyt worden/ anders en comen sij hier te lande niet wt van haer seluen. Alsoo ist oock met de Dorenappelen/want dat is oock een vreemdt ghewas. Dat Dulcruyt wast int woudt.

Den tijt.

De ghemeyn Nachtschade bloeyt den gantsen somer / ende sij leuert haer vruchten inden Herst. De Criecken van ouer Zee bloeyen dan ooc/ maer de vruchten verthoonen haer in Augusto ende Septembri. De Roomsche Criecken van ouer Zee bloeyen in Julio/ende daerna beginnen sij te saeyen. Dat Dulcruyt bloeyt in Maio ende Junio/ende die Dorenappelen oock.

Natuer ende complexie.

De ghemeyn Nachtschade vercoelt/ ende sij treckt te samen / maer sij is middelbaer int drooghen ende int vochtich maken. Desgelijcke natuer hebben oock de Criecken van ouer Zee. Dat Dulcruyt is van venijni ghe natuer/ daeromme so en behoort mens niet te vseren binnens lijfs. Van dander twee gheslechten en hebben wij noch geen sonderlinghe experientie/ want het sijn vreemdtde cruyden / ende sij sijn nu onlancs eerst hier int landt ghebrocht.

Cracht ende werckinge.

De bladeren van gemeyn Nachtschade met Gersten mout gemengt ende geapplianceert/die sijn goet tegen dwilt vier. De bladeren alleen gheslooten ende opgeleyt/die ghenesen den hoofstweer / si sijn goet voor een heete mage/ende tot alle ander hittige ghebreken der ooghen/ooren/borsten/leuere / nieren ende blase. Sij verteeren ende doen verdwijnen dat gheswel achter de ooren / met sout gemengt ende daer op geleyt. Dat sap vande bladeren met olie van Roosen/schuym van siluer/ende ceruyse gemengt/dat is goet om dwilt vier te ghenesen. Als yemanden een scherpe fluxie in sijn ooghen gheuallen is / die sal dit sap met dat wit vanden eye menghen/ende daer op legghen. Wolle in dit sap nat ghemaect / ende inde vrouwelickheyt gedaen/dat stopt de sieckte vande vrouwen. In summa / dese Nachtschade is goet tot alle ghebreken die vercoelens ende restringerens behoenen. De Criecken van ouer Zee (so veel als de bladeren aengaet) die hebben al een operatie ghelijck de gemeyn Nachtschade. Maer haer vruchten lossen de vrine / sij suyneren ende verdriuen de verstoptheyt vande leuer. Daeromme sijn sij goet voor de ghene die de geelsieckte hebben. Sij suyneren oock de nierē ende de blase/ende hebben groote cracht om den steen te lossen. Vande Roomsche Criecken van ouer Zee ende vande Dorenappelen en hebben wij noch gheen sonderlinghe experientie/ daerom so en weten wi nu ter tijt van haer operatie niet te scrijuen. Maer om des wille dattet schoon cruyden sijn / so hebben wi die hier oock ghefigureert / op datmen metter tijt haer operatie mach experimenteren. Dat Dulcruyt heeft sonder twijfel de cracht des vierden

voert smilt vier
te vseren

K den gheslechts van Nachtschade/het maect den mensch rasende ende sin-
neloos/ende het brengt hem ter doot / soo men dat bij experientie bevon-
den heeft. Ick weet oock voorwaer dat twee kinderen/ die fraey ende ge-
sondt waren/van dese besyen ghegheten hebben/om datse sueten smaect
hebben/ende die sijn coorts daerna gestorven. Ick dencke dattet derde ge-
slecht is van Alruyn/also wi hier voren vermaent hebben.

Van Waelwortel.

Cap. CCLXVI.

Den naem.

Waelwortel wort ooc geheeten Swertwortel en Smeer-
wortel. In Griecx Symphyton / en Symphyton me-
ga. In Latijn Symphyton magnum/ende Solidago/
inder Apoteken Consolida maior. Alle dese namen sijn
haer ghegeuen om haer duecht ende operatie / die si heeft
om wonden ende sweeringhen te ghenesen.

Geslacht.

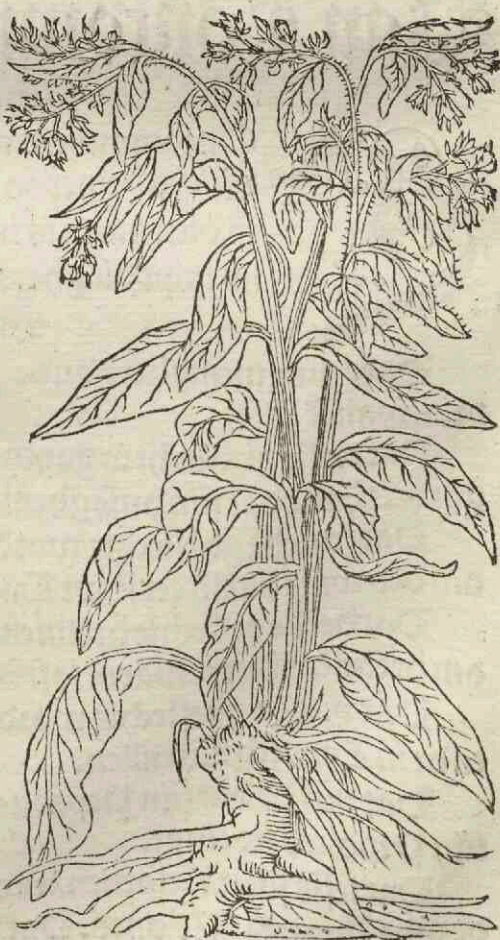
De Waelwortel is tweederhande/manneken en wijfken. Dat man-
neken heeft bruyn bloemen. Dat wijfken heeft bleecke witgeele bloemen.
Anders en hebben si geen onderscheet/
ende daerom hebben wij die alle bey- Symphytū magnū. Waelwortel.
de onder een figure begrepen.

Tsaetsoen.

B Waelwortel heeft eenen steel / die
mach een elle lanck sijn / ende somwij-
len oock langer / hi is seer gehayt ende
row/binnen hol/met canten/ende met
veel tacckens/die sijn met rouwe/lan-
ghe smale bladeren becleedt / gelijck de
grootte Buglosse. Sijn bloemen wor-
den ronde/holle bellen/ ende sommige
vā dien sijn bleeck wit geelverwich/ al
so wi hier bouen geseyt hebben/en som-
mighe sijn bruyn. Ende als dese afval-
len/ soo vindtmen tsaet in gruen huys-
kens. De wortel is buyten swert/ ende
binnen gants wit/glat/lijmachlich/en
slibberich.

Plaetse haerder wassinge.

Waelwortel wast geerne in vochte
beemden/ aendē watercant / men setse
ooc inde houen/en sonderlinge dman-
neken/want dwijfken is ghemeeyner.

Lij Den

Den tijt.

E Waelwortel bloeyt meest in Junio ende Julio.

Natuere ende complexie.

De Waelwortel verwermt ende droocht inden tweeden graet/ ende sij adstringeert oock seer.

Cracht ende werckinge.

D De wortel ghesuyert/ende in wijn oft water ghesoden ende gedroncken/die is goet voor de ghene die bloedt spouwen/ende die van binnen ghebroken oft gheschuerd sijn. Si is oock wt nemende goet tot alle wonden/want sij is seer heylsam. Een plaester daer af gemaect/ende op versche wonden gheleyt/daer mede heylen de wonden toe. Als sij bij vleesch ghesoden wordt/so comen de stucken wederom tsamen/also Dioscorides scrift. Dese wortel met de bladeren van Cruyswortel gestooten ende gheapliceert/daer mede vergaet de hitte oft ontstekinghe des fondaments. Waelwortel in wijn ghesoden/stopt der vrouwen sieckte/ende dat roode melizoen. Si lost oock de sluymen vander borst ende vander longhen. Dese wortel stootmen/ende men leytse op gheschoortheyt. In summa/Waelwortel is goet tot alderhande wonden en ghebroken been deren/ende daer omme moghen de Chirurghs dese wortel wel in grooter eeren houden.

Van Concommeren. Cap. CCLXVII.

Den naem.

A Concommeren worden in Griecx gheheeten Sicys/ende Sicys hemeros. In Latijn Cucumis/ende Cucumer/en dien naem is inder Apoteken bliuen duerende. Aetius noempt dit ghewas Angurium.

Gheslacht.

Daer sijn menigherhande gheslechten van Concommeren/ende principalick sesse.

Dat eerste gheslecht is gants ghemeyn/ende dat heeten sommige Anguria. Ende dat sijn onse ghemeyne Concommeren.

B Dat tweede gheslechte wordt gheheeten Turcksche Concommeren/om des wille dat sij eerst wt Turckyen hier int landt ghebrocht sijn.

Dat derde geslechte heetmen in Latijn Cucumer marinus/ende daerom heetment Succomarin/oft Zee Concommeren.

Dat vierde gheslechte wordt inder Apoteke Citrulum ghenaeempt/ende in Duytsch Citrullen.

Dat vijfde dat sijn Pepoenen oft Pioenien/diemen in Griecx en Latijn Pepones noempt.

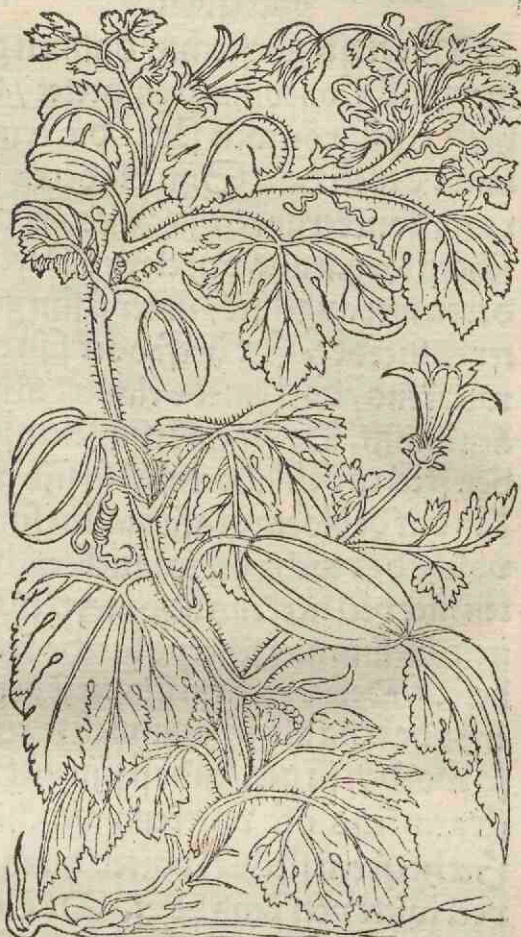
Dat sesste sijn Meloenen/ende die heetmen inde voorszeyde spraken ende inde Apoteke Melones. Dat onderscheet sullen wi hierna beschrijven.

Saetsoen.

Cucumis sativus vulgaris.
Concommeren.

Cucumis Turcicus.
Turckſche Concommeren.

Cucumer marinus. See Concommer.

Cucumis citrulus. Citrullen.

C

Haetsoen.

Pepones. Pepoenen.

Dat eerste gheslechte / dat men ghe-
meynlick Concommeren heet / dat
heeft eenen rouwen steel / die cruypt
lanck der eerden. Sijn bladeren sijn
row / donckergroen / gecantet / en vore
scherp toegaende / den cleyne Veyl bla-
deren niet ongelijck / maer si sijn groo-
ter en breeder. Het heeft oock sijn clau-
wierkens / daert mede clauert en hem
aenhangt. De bloemē wassen tusschē
den steel en de bladeren / en sij sijn geel.
Na dat de bloemen afgeuallen sijn / so
volcht de vrucht / die is lanck / vā buy-
ten met veel ticckens bespraeyt / en bin-
nen allesins met scherpe breede keernē
beset. Dese vruchten sijn eerst gruen /
ende daerna als sij beginnen te rijpen
so worden sij geel / ende si sijn met veel
straemkens oft vorekens verchiert.
Het heeft een slechte wortel / die is met
veel witte veeskens beset. De Turck-
sche Concommer is der gemeyne Con-
commer met stelen / cruyt / clauwierkens / bladeren / bloemen ende vruch-
ten wat gelijck / maer sij is in alle manieren grooter. De bladerē sijn veel
dieper doorsneden / ende gruender / ende achter aen den steel niet wtghes-
neden ghelijck de Veyl bladeren. De bloemen sijn veel grooter / ghesaets-
soeneert gelijck clocken / maer sij sijn vore in vijf oft ses deelen gheclouen /
ende geel gelijck Saffraen. De vruchten worden seer groot / en heel geel.
De wortel is houtachtich. De See Concommer is der Turckse seer
gelijck van stelen / clauwierkens / bladeren / bloemen ende wortele / maer
sij is in alle dingen cleynder. De bladeren vande See Concommer gelijc-
ken oock meer den Veyl bladeren dan de bladeren vande Turckse Con-
commer. De vruchten sijn heel ront ende gestreemt / en van coluere eerst
groen / ende daerna geel. De Citrullen sijn den vreemdbem Coloquin-
tiden seer gelijck van stelen / bloemen ende bladeren / en dese bladeren sijn
met veel sneden oft kernē gheclouen. De vruchten sijn oock ront ende
gruen / en veel grooter / binnen beset met groote / bruyne / breede keernen.
De Pepoenen ende Meloenen hebben bijcans eenderhande cruyt / ste-
len ende bloemen. Si liggen meer op deerde dan dat sij opwaerts was-
sen. Haer clauwierkens sijn veel cleynder dan aen ander Concomeren.
De bladeren sijn ront ende row / gelijckende den Wijngaert bladeren.
De tacckens ter sijden dragen tweederhande geel bloemen / gelijck als de
Concommeren / de eerste vallen af / ende na dandere volgen cleyne knop-
pen /

Spen/daer wt comen de vruchten/die sijn som lanc ende geel/ende die heet men Pepoenen/ende som sijnse heel rondt ende gruen / ende die heet men Meloenen / om des wille datse rondt sijn ende gesaetsdeneert gelijck appelen. Beyde dese vruchten hebben stremen oft strepen / ende sij sijn wat row/ende binnen heel geel/ende vol saps/ ende rûgelinghe met keernen beset/ende sij hebben eenen lieflijcken rueck/ende sij sijn suet van smake.

Plaetse haerder wassinghe.

Alle de Concommeren willen vette eerde ende veel sonne hebben. Dat eerste geslecht is hier te lande ghemeyn/maer dander drij geslechten van Concommeren sijn voor seker iaren herwaerts hier int lant gebracht/also men wt haren naem mercken mach. De Pepoenen en Meloenen willen oock wel gebowde eerde hebben/ en ooc veel sonnen. Ontrent Nueremberch waster seer vele. Den tijt.

De Concommeren/Meloenen en Pepoenen worden rijp in Julio en Augusto. Natuer ende complexie.

G De Concommeren / Meloenen ende Pepoenen sijn cout ende vochtich inden tweeden graedt. Maer haer saet ende wortel drooghen inden eersten graedt/na datse ghedorret oft ghedroocht sijn.

Cracht ende operatie.

De Concommeren lareren/ende sij sijn goet voor een heete mage/als mensse etet. Sij sijn der blasen oock goet. Dat saet lost de vrine. Alsmen met melck oft met sueten wijn inneempt/ so ist goet voor de gene die enich gesweer hebben inde blase. De bladeren genesen tghene dat van honden ghebeten is/alsmen die met wijn stootet ende daerop leyt. De Pepoenen lossen de vrine / als mensse etet. Alsmen se opt voorhoofd leyt / soo vergaet daermede de hitte der oogen. De buytenste schelle geappliqueert/drijft achterwaerts de vloten die inde oogen loopen. Dat sap daeraf inde sonne gedroocht/dat maect een schoon aensicht/alsmen daerop strijct. De wortel gedroocht en gepuluerizeert / ende in Neede ingenomen een drachma swaer/dat maect spouwen. Met hueninck gemengt en geappliqueert/dat geneest de sweeringen daer quade vochticheyt wt loopt. Alsmen met de Pepoenen de huyt oft vel/ ende dat aensicht bestrijct dat vuyl ende leelick is/so verdrijft men daermede alderhande masen/plecken/sproet/en dier gelijcke mismaectheyt/die daeraen sijn mach. Alsmen se etet/so genereren sij quaet bloet/en brengen met haer een sieckte / diemen Cholera noempt/dat een mensch onder ende bouen te mael ouergeeft. Dat saet van Pepoenen lost den lendensteen. De Meloenen sijn niet so schadelick als de Pepoenen/ende sij dienen oock badt voor de maghe. Als yemant die in onmacht gevallen is/aen Meloenen oft Pepoenen riet/so comt hi weder om tot hem seluen. Alsmen te veel Concommeren ende andere vruchten etet / so verdrooghet daermede dat manlick saet / ende den lust van bijslapen vergaet daermede. Si genereren oock int lijf veel taey quade humoren/ende daerwt comen langduerende cortsen/en crimsel inde dermen.

Van Esels Concommer.

Cap.

CCLXVIII.

Den naem.

A

Sels Concommer / oft wilde Concommer die heetmen in Griec *Sicys agrios* / oft *Platerion* / en in Latijn *Cucumis anguinus* / *sylvestris* / ende *erraticus* / en inder Apoteken *Cucumis asininus*.

Haetsoen.

De Esels Concommer is met stelen ende bladeren der Zee Concommer wat gelijk / maer dese bladeren sijn rouwer / ende meest te samen gebuycht. Maer sij en heeft geen clauwierkens daer si mede opclimt. Haer bloemen sijn bleekgeel / en van haetsoen ghelijck de bloemen van Citrullen. Die vrucht vande Esels Concommer is veel cleynder dan van ander Concommeren / ende sij is gants

Valsmen den steel wt treect / datmē daer af verschriekt en veruaert is. De wortel is wit ende groot / bouen gesaetsoneert ghelijck een Kape / met veel wortelkens ende veesen aen alle sijde. Dit gheheel ghewas is seer bitter.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit gewas en wast hier int landt niet van hem seluē dat ick weet / maer men moetet planten oft saden. Ende soo waer dattet eens comt te staen / daer besadet hem seluen alle iaer / also datmē sijns daerna niet quijt en can worden. Het wast geerne in plaetsen daer veel sants is.

E

Den tijt.

De Esels Concommer bloeyt in Augusto / ende sij leuert daerna tegen den Herst haer vruchten oft appelen.

Natuere ende complexie.

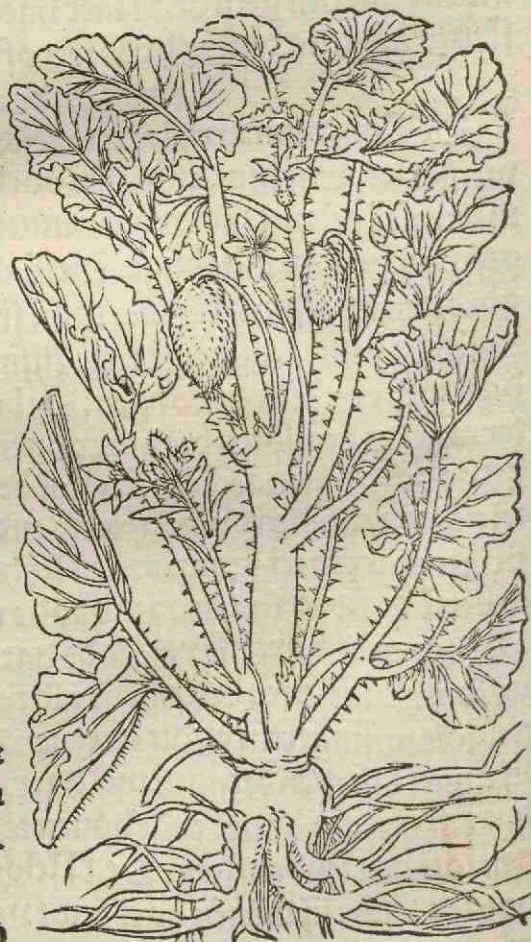
Dit ghewas moet werm en drooghe sijn / ouermids dattet seer bitter is / also wi geseyt hebben.

Cracht ende werckinge.

Dat sap vande bladeren inde ooren ghedaen / maect den mensch wederom hoorende. De wortel ghestooten en met Gersten mout gemengt / ende

Cucumis asininus.

Esels Concommer.

Dende gheapplianceert/daermede vergaet alderhande gheswel dat van con-
de fluxien oft vloten compt. Sij verdrijs dat Podagra / als mensse in a-
zijn siedet/ ende daerop leyt. Sij verdrijs de pijn der tanden/ als mensse
in water siedet/ ende dat inden mondt houdt. Dat sop daer af is goet in
een clysterie inghenomen voor die ghene die weedom ende pijn hebben
in haer huepe. De wortel ghedroocht ende ghepuluerizeert/ ende met
hueninck aen ghestreken/ daermede verdrijs men de quade crauwagie/
en alderhande masen oft vlekken die een mensch in sijn aensicht ende ouer
sijn gheheel lijf heeft. Dat sap vande wortel een half drachma swaer ten
hoochsten inghenomen/ dat lost de galle ende taey humoren door den ca-
merganc/ ende tis sonderlinghe goet voor de gene die dwater laden/ en
de het en schadet der maghen niet. Dat sap vande vruchten/ Elaterium
genaempt/ daer af een half drachma ten hoochsten inghenomen/ dat heeft
groote cracht om de galle ende de quade humoren/ ende slijmicheyt van
E onder ende bouen wt te driuen. Het brengt den vrouwen haer maent-
stonde. Het gheneest de gheelsiecke/ als ment met melck tempert/ ende in-
den nuse doet. Oock soo nemet wech de pijn ende weedom int hooft/
als ment in deser manieren ghebruyct. Waert sake dat yemandt een ghe-
sweer inden hals hadde/ gheheeten Angina/ soo salmen dit sap met huen-
inck ende met oude olie menghen/ ende van buyten daerop stricken/
want het verteert de inwendighe swellinghen. Dat sap datmen wt de
bladeren ende wt de wortel persset/ dat en heeft soo seer grooten cracht
niet/ ghelijck als dat sap dat wter vrucht compt. Ende men seyt/ dat de
voghen gheen druyuen vanden Wijngaert eten en sullen/ ist datmen
de wortel vanden Wijngaert met Elaterium bestrijcket oft aenrueret.
Men sal oock van desen sappe niet bouen eenen haluen scrupel teenen
mael innemen/ want waert sake datmens meer name in ghewichte/ soo
mochte een mensch daer af steruen. Dit sap blijft oock thien iaer lanc in
sijn cracht duerende.

Van Roomsche Boonen.

Cap. CCLXIX.

Den naem.

De Roomsche Boonen oft Phaseolen / dat is recht dat
gewas dat Dioscorides Smilax cepea noempt/ ende in
Latijn Smilax hortensis. Galenus/ Theophrastus en
de meer ander meesters heeten dit ghewas Dolichum.
Serapion ende sijn navolghers heeten Phasiolos oft
Phaseolos. Men ghebruycket niet inder Apoteken.

Maetsoen.

De Roosche Boonen wassen seer hooge ouer eynde/ hebbende teeder
stelen/

Van Roomsche Boonen.

B stelen/die vlichten ende winden haer aen de stocken gelijk als Soppe. De bladeren sijn den Veelbladeren gheleijck / maer sij sijn teerder en breeder / gemeynlick drij bladeren cruyfswijs op eenen steel gelijk een Clauerblat. Tusschen de bladeren comen de bloemen wt op teeder stelen / sommighe wit ende sommighe root. Wt de bloemen wassen seer langhe hauwen / gelijk men siet aen den *Fenumgrecum* / maer sij sijn veel breeder / langer ende grooter. In elcke hauwe ligghen de vruchten oft Boonen / ende sommighe van dien sijn root / ende sommighe lijf

C verwich / met swerte plecke bespreyt / ende sommighe sijn leuerverwich / ende die sijn oock bespreyt / ende sommighe sijn sneewit / sommighe witgraw / ende sommighe gheel. Elcke vrucht oft Boone is in alle manieren gelijk een niere.

Plaetse sijnder wassinghe.

De Roomsche Boonen plantmen inde hoven. Ende men moet se in vette eerde planten / daer de sonne altijt toemach comen.

Den tijt.

De Roomsche Boonen dat is een recht somer gewas / want si en comen gheenem rijm oft coude lijden. Daeromme so veruriesen dese vruchten van stonden aen / als men se inde Lenten te vroeck in deerde leyt / ende daer eenen couden rijm op valt. Sij bloeyen in Julio ende in Augusto / ende inden Herst worden sijn rijp.

D

Natuer ende complexie.

De Roomsche Boonen sijn werm ende vochtich inden eersten graet.

Die cracht ende operatie.

Dese Boonen sijn goet om eten ghelijck als de Erwtten / als men se met de hauwen siedet. Sij lossen de vrujne / maer sij doen den mensch swaer ende onrustelick slapen. Sij voeden soo wel als de Erwtten / ende sij en maken oock gheen winden. Sij gheuen grof voetsel / als men nochtans mostaert daertoe doet / soo worden sij beter / alsoo dat se min schaden. Dese Boonen gesoden ende gedroncken / brengen den vrouwen haer maentstonde.

Van Stane

Cap. CCLXIX.

Smilax hortensis.

Roomsche Boonen.

Van Standelcruyt.

Cap. CCLXX.

Den naem.

21

Tandelcruyt wordt in Griecx gheheeten Satyrion Triphyllon / ende in Latijn Satyrion trifolium. Bij onsen tijden heetment Testiculus vulpis oft sacerdotis / en dat niet sonder redene.

Maetsoen.

Standelcruyt en heeft ghemeynlick niet meer dan drij bladeren / die ghelijcken den bladeren van witte Lelien / maer si sijn cleynder ende wat rooder. Het heeft eenen naeckten steel / die is ontrent een elle lanck. Ende int sop van desen steel wassen witte bloemen / die sijn den witte Lelien bij na ghelijck / maer sij sijn veel cleynder. De wortelen sijn ghesaetsoneert ghelijck twee ronde nootkens / ende die sijn buyten lijfverwich / ende binnen wit / ende sij hebben eenen sueten liefslijcken smaect / en sij en hebben niet veel veeselinghen / ende deen is grooter dan dander.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt dit Standelcruyt in beemden die aen berghen liggen / ende op plaetsen daer de sonne veel schijnt.

Den tijt.

Standelcruyt bloeyt meest in Junio.

Natuer ende complexie.

Ghemerct dat Standelcruyt eenē suetē smaect heeft / so moetet ooc werm ende vochtich sijn.

Cracht ende operatie.

De wortel van dit ghewas in rooden wijn ghedroncken / maect lust ende begeerte om bijslapen. In deser manieren wordet oock ghebruyckt / en tis goet voor den cramp die achterwaert treect. Plinius scrjft / datmen eenen sonne sal crjgen / als men de onderste wortel inneempt die oock grooter is. Ende ist datmen de opperste wortel inneempt / die oock de cleyenste is / so salt een dochter sijn.

Satyrion trifolium.
Standelcruyt.

Van Cruys

Van Cruysbloemen. Cap. CCLXXI.

Den naem.

A **D**e Cruysbloemen heeten daerom also/om dat men se meest inde Cruysweke vindt / want dan bloeyen se ghemeynlick. De Grieksche meesters die lest ghescreuen hebben / die heeten se Satyria Basilica / ende in Latijn Satyria regia. In der Apoteken heet men se Palmas Christi / en in Arabische sprake Bucheiden. Auicenna heet se Digitos citrinos. Ende men heet se Palma Christi / om der wortel wille / die ghelijct der palme oft der hant van eenen mensch.

Geslacht.

B De Cruysbloemen sijn tweederhande / manneken ende wijfken. Dat manneken heeft bladeren / die en sijn niet bespraeyt / ende het heeft gants bruyn bloemen. Dat wijfken heeft bespraeyde bladeren / ende veel bree-der dan de bladeren van d' manneken. De bloemen sijn gants lijfverwich. Dese twee gheslechten hebben oock onderscheyden wortelen.

Maetsoen.

De manlijcke Cruysbloeme heeft eenen weecken ronden steel / daerop wassen seer smalle bladeren ghelijck de Lelybladeren. De bloemen sijn

Satyrium basilicum mas.
Cruysbloeme manneken.

Satyrium basilicum foemina.
Cruysbloeme wijfken.

bruyn /

Cruyn/in alle manieren ghesformeert ghelijck de bloemen van Standelcruyt/maer sij sijn cleynder. De wortelen sijn van aensiene ghelijck twee handekens te samen geleyt op de slincke sijde/en sij hebben somtijts vier/en somtijts vijf/sesse oft meer vingeren. Dat wijfken is den manneken gelijk van stelen/maer het heeft veel breeder bladeren/en die sijn met swertere ticckens bespraeyt. Het heeft lijfverwige bloemen. Het heeft wortelen gelijk handekens/dyer hangender somtijts drij oft meer aen eenen steel.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt de Cruysbloemen ghemeynlick op grasachtighe bergen/ende op plaetsen die inde sonne ghelegghen sijn.

Den tijt.

De Cruysbloemen worden inden Mey ende in Junio gheuonden/ontrent de Cruysweke/alsmen met de cruycen gaet. Men vindt dmanneken in Junio/ende dwijfken inden Mey.

D Natuer ende complexie.

De Cruysbloemen sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt. Ende dat wijfken is wat bitterder dan dat manneken.

Die cracht ende operatie.

De wortel ghestooten ende ghestreken/daermede verdrijftmen de rimpelen oft fronselen/ende sij maken dat vel effen ende glat. Sij is wtnemende goet tot de pine der nerven oft zenuwen/alsmen se daerop leyt. De wortel is een sonderlinghe medicijne tot alle dinghen die schadelick oft hinderlick sijn. Men seyt oock dat een mensch bewaert is van venijn ende alderhande tooverie/als hi dese wortel aen sijnen hals draget. Dat saet ghedroocht ende ghepuluerizeert/ende in wijn ghedroncken ende in ghenomen neghen daghen lang veruolgends/dat gheneest de stuypen oft de vallende sieckte. Alsmen de wortel schaest ende in wijn inneempt/ende dat drinckte eer de vierdaechsche cortse oft quarteyne aencompt/soo wordtmen die quijte.

Van Duyuels beet. Cap. CCLXXII.

Den naem.

Duyuels beet heeft dien naem vercreghen om sijnder wortel wille/die onder af ghebeten is. Want sommighe simpel menschen geloouen dat de Duyuel dese wortel af bitet/om dat hi de menschen dese crachtige medicijne niet en gonnet. Ende ouermids dien heetmen dit cruyt bij onsen tijden in Latijn Morfus Diaboli. Naer hoe de oude meesters dit cruyt hieten/en oft sij dit cruyt ghekent hebben oft niet/dat en is mi niet kenlick. Naer men macht in Latijn wel Succisa heeten.

Haetsoen.

Duyuels beet heeft eenen ronden steel/die wast somtijts twee oft drij ellen

Van Duyuels beet.

Cap. CCLXXII.

Succisa.

Duyuels beet.

Vellen hooghe. Sijne bladeren sijn der
Sondtsribbe oft der Offentonge ghe-
lijck/maer nochtans sijne caelder/en-
de sij hebben cleyn snedekens/ende sij
sijn donckergruen van coluere. Op de
stelen wassen purpurbruyn bloemen/
die staen vast te samen gheset ghelijck
als een rondt hoedeken oft Hopbolle-
ken. Ende als die afvallen/soo vliecht
dat saet wech/also men sien mach aen
dat Apostueny cruyt oft Scabiose/
daer wij hierna af scrijuen sullen. De
wortel van desen cruyde heeft veel vee-
sen/ende sij is swertachtich/ende dat
hert van elcke wortel is inden grondt
C asghebeten.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt dit cruyt op drooghe
beemden ende driesen/aende hegghe/
ende in afghehouwen bosschen.

Den tijt.

Duyuels beet bloeyt in Augusto/
dan so latet hem meest kennen.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas moet werm ende drooghe sijn/aenghesien dattet seer
bitter is.

Cracht ende operatie.

De wortel van Duyuels beet deylt ende verteert/ende daeromme is
sij sonderlinghe goet in wijn ghesoden ende ghedroncken teghen geron-
nen bloet/dat hem ergens vergadert heeft van vallen/slaen oft stooten.
Sij is oock seer goet van binnen ende van buyten geseert teghen de Pe-
stilentie. Want als men dat cruyt/ende de bloemen ende de wortel gruet
stootet/ende op de clieren oft gheheuen sweeringhen leyt die vande Pe-
ste comen/so maken sij die rijp/ende sij ghenesen. Dit cruyt is oock goet
teghen alderhande venijn. De wortel in wijn ghesoden en-
de dat ghedroncken/daermede vergaet de pij-
ne der vrouwelickheyt.

Van Scab

Van Scabiose.

Cap. CCLXXIII.

Den naem.

A Scabiose oft Apostuenycruyt en wordt bij onsen tijden anders niet geheeten dan Scabiosa/dat is te seggen/Crauwagiecruyt/om des wille datment tegen de schorsricheyt ende ruydicheyt gebruyct. Maer oft de oude meesters dit cruyt kenden/ende hoe sij dat hieten/dat is mi noch onbekent. Ende hoewel dat veel meesters dit cruyt ghenomen hebben voor Stebe/daer Dioscorides af scrijft/ende sommige voor Cirsion/en die andere voor Psora/nochtans en is haer meyninghe niet gefondeert/ende daerome so latent wij noch bij sijnen naem bliuen/en wij latent noch Scabiosa heeten.

Haetsoen.

B Hoewel dat de Scabiose menigerhande is/nochtans so willen wij hier alleen vande alderghemeynste ende principaelste scrijuen. Deselue heeft eerst bladeren in maniere van scherpe tongen/sonder keruen/maer de bladeren die daerna volghen/die hebben groote keruen/ghelijckerwijs als die bladeren van groote Valeriane/oft van wit Mostaertcruyt/maer sij sijn row. De voorste punten vande bladeren sijn ghesaetsoneert gelijk een ijer van een spieffe. Sijn stelen sijn rondt ende ghehayt/bijna twee ellen lanck. Int opperste vande stelen wassen breede geschelfferde bloemen/die sijn van aensiene een breedt hoedeken ghelijck/Ende si sijn purpurbruyn van coluere. Alle de bloemen van desen cruyde sijn met veel cleyn bloemkens te samen gheset/gelijk als een biehuysken. De wortel is wit/lanck ende dicke.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt de Scabiose bijna in alle beemden/en sonderlinge in vochtighe beemden.

Den tijt.

Sij bloeyt meest in Junio/en dan behoortmen se te vergaderen eer de beemden afghemaeyt worden.

Natuur ende complexie.

Scabiose is werm ende drooghe ghelijck als Duyuels beet/want si is bitter van smake.

Scabiosa. Scabiose.

M ij Cracht

D

Cracht ende operatie.

De Scabiose heeft alle de cracht ende operatie gelijk Duyuels beet/ daer wij hier bouen af ghescreuen hebben. Sij is sonderlinghe goet tot alderhande schorsichheyt ende ruydicheyt/ als men dat cruyt met de blade ren ende bloemen in stucken stootet/ ende dat ment lijf daermede wrij- ue/ oft een sweetbat daer af make. De bloemen van desen cruyde met suyc ker gheconsijt/ ende dat gheuseert ghelijck een electuarie/ daermede pur- geert men ende suyuert men de borst/ ende tis goet teghen den hoest. Dat cruyt inde looghe gheleyt/ ende thoost daermede ghewasschen/ dat doot det de meluxen die int hayr wassen.

Van groote stekende Wranghe.

Cap. CCLXXIIII.

Den naem.

A

De groote stekende Wranghe/ oft scherpe Wrange wort in Griec gheheeten Smilax trachia/ ende Milax/ ende in Latijn Smilax aspera. Sij heeft haren naem alsoo om der stelen wille/ die sijn scherp ende doren- achtig.

Smilax aspera.

Groote stekende Wranghe.

Haetsoen.

De groote stekende Wrange heeft veel teeder tacckens / verchiert met veel doornen ende stekende punctkens Sij vliddert om de boomen ende an der ghewas dat bij haer staet/ ende si hanghet allesins aen met haer clau-
wierkens / so wel nederwaert als op waert. Haer bladeren sijn den Veel- bladeren ghelijck / maer sijn sijn voor scherper. Die bloemen sijn wit. Dye vruchten dat sijn besyen / dyer stater veel bij malcanderen gelijk als dru- yen/ ende na dat se rijp sijn / soo wor- den sijn root / ende sijn sijn wat scherp van smaecte. Die wortel is dick en- de herdt.

Blaetse daert wast.

De groote scherpe Wranghe en wast hier int lant niet / het en sijn dat- mense inde hoven sette. Men vindtse

in rouwe

Van groote stekende Wranghe. Cap. CCLXXIIII.

En rouwe waterachtighe plaetsen/ en in dalen oft valleyen daer veel lom-
ber is/ als Plinius beschrijft.

Den tijt.

Dit gewas bloeyt inde Lenten/ ende het leuert daerna sijn vruchten/
also dat Theophrastus verclaert.

Natuer ende complexie.

Dese Wranghe is werm ende drooghe/ ouermids datmen bewindet
dat sij een luttel scherp is van smake.

Die cracht ende operatie.

De bladeren ende vruchten van dit gewas gedroocht ende gepulueri-
zeert/ ende voor ende na in wijn gedroncken / dat is seer profijtelick ende
goet tegen alderhande dootlick venijn. Men seyt / waert sake dat yemāt
dat puluer vande voorseyde vruchten ende bladeren eenen nien geboren
kinde te drincken gaue / dat hem dan namaels gheen venijn meer schade
doen en can. Daerom salmen dit ghewas gebuycken ende vseren tot al-
derhande medicijnen diemen tegent venijn maect. Dat sap wt de besyen
gheperst ende inghenomen / dat heeft oock groote cracht teghent venijn.
De pijn int hooft vergaet eenen mensch / als hi eenen hoet oft crans van
dese bladeren maect ende op sijn hooft sedt.

Van witte Clocken. Cap. CCLXXV.

Den naem.

It cruyt heetmen groote effen Wrange / oft witte Clo-
cken / om dattet groote witte bloemen heeft / oft men heetet
Windtcruyt / om dattet hem allesins om windt. Diosco-
rides heet dit cruyt Smilax lia / en Galenus heetet Mili-
lar. In Latijn heetment Smilax leuis. De Apotekers en
meer andere heetent Volubilis maior / sommige heetent Campanella / en
de Junis arborum. Ende men heetet oock glat oft effen Windtcruyt /
om des wille dattet gheen stekende punctkens oft doornen en heeft / ghe-
lijck de Wranghe oft Winde / daer wij int voorgaende Capittel af ghe-
screnen hebben.

Haetsoen.

Dit cruyt loopt om de boomen ende tynnen / ghelijck als Hoppe. Het
heeft bladeren die sijn den Veelbladeren ghelijck / maer sij sijn wecker /
ende teerder / en glatter oft caelder. Sijn tacken sijn der stekende Wran-
ghe ghelijck / maer sij sijn gants effen ende cael / want sij en hebben gheen
stekende punctkens. De bloemen dat sijn schoon groote ronde witte cloc-
ken. Ende als die af vallen / soo brenghet met der tijt swert hoeckachtich
saet / ghelijck als Vychboonen / oft groote Wicken / ende dat leyt in ron-
de knopkens besloten. Sijn wortel is wit / ende sij cruypt ende vliddert
inde eerde / ende sij is een luttel bitter van smake.

iii Plaetse

Van witte Clocken.

C

Plaetse daert wast.

Dit cruyt cruypt ende clauert op de tuynen / ende op heggen ende haghen / ende het wast gheerne op ghebowde plaetsen.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio en voorts den gantsen somer / ende teghen den Herst dan leueret sijn saet.

Die natuer ende complexie.

Aenghesien dat dit cruyt wat bitter is / ende dattet (alsoo Galenus scrjft) seer ghelijcke operatie heeft ghelijck de voorgaende groote stekende Wran- ghe / so moetet oock werm ende droo- ghe sijn / maer niet so seere als de steken de Wran- ghe.

D

Cracht ende operatie.

Die oude meesters en bescrijuen de operatie van dese witte Clocken deen niet ghelijck dander. Want Dioscori- des scrjft dat een mensch daer af seer veel en onrustelick slaept. Galenus seyt / dat dit cruyt eensdeels de kracht ende operatie heeft vande stekende Wran- ghe. Plinius seyt / dattet gants crachteloos is / so datmen daer wt niet sekers en weet te seggen. De mees- ters die sindt dyer tijt geweest hebben / ende die nu leuen / die gebruycken de bloemen van desen cruyde / ende tsap vande bloemen tot heete ghebre- ken des hoofis ende der ooghen. Men seyt dat dit cruyt ende de wortel goet is tot een verstopte leuer ende milte. Ende dit ghelijct best der waer- heyt / want dat gheheel cruyt / ende sonderlinge de wortel / is wat bitter / also hier bouen ghedeclareert staet. Daeromme soo is dit ghewas oock goet teghen de geelsiecke.

Cap. CCLXXV.

Smilax lia. Witte Clocken.

Van Watermunte. Cap. CCLXXVI.

Den naem.

21

Dit cruyden / daer wij hier af scrjnen sullen / die heetmen in Griecx ende Latijn Sisymbria. De redene van desen naem staet verclaert inden Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Sisymbrium is tweederhande. Dat eerste wort van sommigen geheeten Corona Veneris / ende inder Apoteken Balsamita. Sommige heetent in Latijn Mentha aquatica / dat is in Duytsche Wa- termunte.

Van Watermunte.

Cap. CCLXXVI.

Mentha aquatica. Watermunte. *Sisymbrium cardamine*. Waterkerffe.

D termunte. Dat tweede heetmen *Sisymbrium cardamine* / en inde Apo-
teke *Nasturtium aquaticum* / in Duytsch Waterkerffe.

Haetsoen.

De Watermunte is der tamme Munte niet onghelijck / sij heeft eenen
viercanten / rootachtigen steel. De bladeren ghelijcken den bladeren van
de tamme Munte / en sij sijn ringsomme gekerft en breeder / ende goet van
ruecke. De bloemen wassen aen elck ledt wte / ende sij sijn bruyt lijfver-
wich / ende van aensiene sijn sij eenen spille wordel gelijck. De Water-
kerffe / diemen ooc Bruynkerffe heetet / die heeft eenen holen steel / ontrent
een elle lanck. Als de bladeren eerst wtcomen / so sijn se ront / daerna wor-
E den sij doorsneden / gelijck men sien mach aen wildt wit Mostaertcruyt.
Sijn bloeyfel dat sijn seer cleyne witte bloemkens. Na dese volgen cleyne
hawkens / die sijn gevult met seer cleyne gulden sadeken / ghelijck wit Mo-
staert saet. Sijn wortelen dat sijn seer reyne witte hayrachtige veeskens
ghelijck hayr oft sijde. Plaetse haerder wassinghe.

De Watermunte wast inde vijvers / ende op den cant vande water-
grachten. De Bruynkerffe oft Waterkerffe die duyst meest opt water
in werme springende fonteynen.

Den tijt.

De Watermunte / ende de Waterkerffe bloeyen ghelijck als ander
M iij Munte

D Munte inden somer/ende principalick in Augusto.

Natuur ende complexie.

Dese twee cruyden verwerpen ende droogen inden tweeden graet/terwyle dat sij noch groen ende vochtich sijn. Maer als sij drooge worden inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Dat saet van Watermunte in wijn ghesoden ende ghedroncken/dat is goet teghen de cowpisse/ende den lendensteen. Men verduyft daermede dat crimsel der dermen/ende den hick. De bladeren ghestooten en opt voorhoofd/ende opten slaep vanden hoofde gheleyt/daermede vergaet den hoofdsweer. Sij sijn oock treffelijcken goet voor de ghene die vande Byen oft Wespen ghesteken sijn/alsment daerop leyt. Dat saet ghesoden ende ghedroncken/daermede cesseert dat braken. De Waterkerse lost de vrijne/alsmen se siedet ende drincket. Dit cruyt verduyft alderhande masen/vlecken/rouwichheit ende mismaechtheit vande huyt oft vel/alsment stootet ende den gantsen nacht daerop leyt/maer des morgens salment afwasschen. Beyde dese cruyden/te weten Watermunte ende Waterkerse/die sijn goet teghen alderhande stekende ghedierte/ghelijck als horszelen oft hummelen/ende dierghelijcke/alsmen se daerop leyt. Dye vrouwen die bevrucht sijn sullen haer wachten van dese cruyden in te nemen/want sij mochten de vrucht afsiaghen. Alsmen yemandt wilt wacker maken/so salmen dat sap van Waterkerse met azijn tempereren/en dat salmen hem inden nuse doen.

Van Waterponge. Cap. CCLXXVII.

Den naem.

21 **D**it cruyt heetmen Waterponge/om des wille dattet gheerne inde beken en int water wast. In Griec heetmet Sion oft Anagallis enydros/ende in Latijn Sium/Anagallis aquatica/ende Lauer. De redenen en oorspronck van dese namen staen geallegeert inden Latijnschen Herbario.

Maetsoen.

Waterponge oft Beeckponge is een cruyt dat heeft veel tacckens ter siden/ende sijn stelen sijn rondt ende vet. De bladeren sijn satgruen/dicke/vol saps/ende vet/bijna ghelijck de bladeren van Boonen. Alsmen se met de vingheren in stucken wrijft/dan gheuen si eenen lieflijcken reuck. Op beyde syden vanden steel/en niet opt sop/wassen schoone lichtblauwe bloemkens/schier ghelijck de bloemkens van dat vrouwelick Muer oft Guychelheyl. Na dat dese bloemkens afgheualen sijn/so volcht dat saet/dat is den sade van Hoenderseue/oft middelbaer Muer wat ghelijck. Sijn wortel is wit ende vreeselachtich/alsoo men aende Waterkerse siende is.

Plaetse

Van Waterponghe.

Cap. CCLXXVII.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Anagallis aquatica. Waterponge.

Dit cruyt wast in vlietende en staen de water/ende inde grachte. Het wort dickwils heel bedeckt vanden water/als dewater seer loopt.

Den tijt.

Het bloeyt meest in Junio/en daer na leneret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is van warmer en droo-gher natueren/alsoo sinen smaect dat claelick wtgheeft/want dat gants ge was is bitter/bijna ghelijck de Waterkerse/maer niet so scherp op de tonghe als die. Ende daer door comet dat die sommighe lieden dit cruyt onder de Waterkerse nemen/en sijn maken daer salaet af.

C Cracht ende operatie.

De bladeren van desen cruyde als sijn noch teeder ende ionck sijn/so maect men daer salaet af/gelijck als van Waterkerse/oft men siedtse oft men coocktse om te eten/ende aldus breken sijn den steen inde lendenen/sijn lossen de vrinne/ende brenghe den vrouwen haer maentstonde. Desghelijcke operatie heeft oock dat saet/twee drachma daer af in wijn inghenomen. Dat cruyt ghesoden/ende tsoop daer af in een clysterie ghenomen/dat is goet voor de ghene die dat roode meliszoen hebben. De bladeren groen ghestooten/ende des nachts gheapplianceert/die maken een schoon aensicht/ende sijn verdriuen die masen ende vleckten die daer in sijn/oft men nemet t sap vande bladeren/ende daer mede bestrijctmen dat aensicht. De hoef smeden gebruycken dit cruyt noch heden sdaechs/want sijn verdriuen daer mede alderhande gheswel ende ruydicheyt vande peerden.

Van Gerwe.

Cap. CCLXXVIII.

Den naem.

A dese Gerwe/oft Schaepsgerwe/oft Duyssentblat wort in Griecx geheeten Stratiotes chiliophyllos/ende in Latijn Stratiotes millefolia/en inde Apoteke Millefolium. Den oorspronck van dese namen vindi int Latijn verclaert.

Geslacht.

Men vint tweederhande gheslecht van Gerwe. Deen heeft gants witte

V witte bloemkens/ende dander lijfverwige bloemkens/ anders en hebben si gheen onderscheydt/ ende daeromme hebben wij die beyde onder een figure begrepen.

Ufaetsoen.

Gerwe is een cruyden dat is seer ghekerfelt ende geclonen eer dattet stelen heeft. Sijn stelen zijn ront en hol/ ontrent anderhalf elle lanck/ ende die zijn tot boue aende croone toe becleet met veel cleyne/rouwe/ gheveederde/ corte/ende doorsneden bladen/die staen al te samen aen eenen steel/ ende ghelijcken den vliegelen van ionghen voghelen. De croonen vande bloem schijnen gheheel wit of lijfverwich te zijn/ende die zijn dick ende volcomen/ want de stelen deylen haer bouen in veel tacckens/ ende daerop wassen de bloemen. Dat saet dat daer wt valt dat is den sade van ghemeyn Camilleghelijck. De wortel is swert en heeft veel veesen/ende sij cruypt in deerde ouer ende weder.

Plaetse haerder wassinghe.

De Gerwen wassen oueral op herde ende drooge plaetsen/inde grasbouen/aenden wech ende aende straten.

Den tijt.

Beyde dese gheslechten van Gerwe bloeyen den gantsen somer tot in den Herst.

Natuer ende complexie.

D Dese cruyden trecken te samen / sij drooghen/ende sij heylen van buyten ende binnen.

Of vassische wonden en oude quade fistelen

Die cracht ende operatie.

Dese cruyden zijn goet geyseert tot alderhande wonden en sweeringen binnen en buyten den line/als men se in wijn siedet en drinct/ oft dat men se gebruycke tot plaesteren en saluen. Si genesen oock oude quade fistelen. Si stelpent bloet/als men se in stucken stootet en daer op leyt. In deser manieren zijn si oock goet genuttet voor de vrouwen als sij haer siecte te seer oueruloedich hebben/want si cesseert daermede. Si zijn oock goet tegen geronnen oft gestolt bloet/ende in summa het zijn costelijcke cruyden om wonden ende quetsuren te ghenesen / ende ouermids dien so worden sij daghelick seer geyseert vande Chirurghs ende Barbiers.

Van Hey-

Van Heydensch wondcruyt.

Cap. CCLXXIX.

Den naem.

A Heydensch wondcruyt wordt bij onsen tijden in Latijn gheheeten *Solidago Sarracenica* / *Consolida Sarracenica* / ende *Herba fortis* oft *sortis*. Den oorspronck ende redene van dese namen staet wijt ende breedt in onsen Latijnschen Herbario verclaert. Maer hoe de oude Medicijnmeesters dit cruyt gheheeten hebben / dat en can ny ter tijt niet weten. Ick dencke dat sij dit cruyt niet ghekent en hebben / ghelijck oock sommighe ander cruyden / die eerst vanden nacomelinghen ghenonden sijn. Het en is niet dat *Ceratophylax* / ghelijck als sommighe meynen / alsoo wi dat met veel redenen ende woorden verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Maetsoen.

B Heydensch wondcruyt heeft eenen ronden / bruynen / hollen steel / die wast somtijts mans lengde hooge / ende hij is becleedt met lange bladeren ghelijck als Wilghebladeren / ende sij hebben rondsomme veel keruen. Int sop vanden stelen wassen bleeckgeele ghesterre de bloemē / als die rijp worden so vliegghen sij wech / ghelijck als de bloemen vande Cruyswortel. Die wortel vanden desen cruyde heeft veel veeselingen / ende sij is buyten rootachtich.

Solidago Sarracenica.
Heydensch wondcruyt.

C Plaetse daert wast.

Dat Heydensch wondcruyt wast in doncker bosschen / ende op seer hooghe berghen / ende sonderlinghe daert vochtich staet / ende niet veel sonne en heeft.

~~Wonden cruydt~~

Den tijt.

Dat Heydensch wondcruyt bloeyt principalick in Augusto.

Natuer ende complexie.

Heydensch wondcruyt is wat bitter / ende het trecket te samen / daeromme soo is het heel drooghe van natueren / ende het gheneest seer ende heylet alderhande wonden / ghelijck als wij hiernaer breeder verclaren sullen.

Cracht

Van Heydensch wondteruyt. Cap. CCLXXIX.

D

Cracht ende werckinge.

Heydensch wondteruyt/also den naem wtgeeft/ gheneest alderhande wonden ende sweeringen. Daeromme als men Gruen in stucken stoot ende op een wonde leyt/so maket dat daer eerst vleesch in comt/ende daerna so heylet ende maect dat de wonde toegaet. Dit cruyt gedroocht ende ghepuluerizeert/ende in versche ende in oude wonden/ende oock in fistelen ghestroyt/hiermede worden sij eerst gesuyuert/ende daerna heylen sij ter stont toe. Men mach in alle manieren vseren gelijk Sanickel/Waelwortel ende Gerwe.

Van Steenruyte. Cap. CCLXXX.

Den naem.

21

Steenruyte oft Muerruyte wort in Griec gheheeten Sarifragon/Sarriphagon en Empetron/in Latijn machment noemen Sarisragum/oft Sarisraga/oft Muraria ruta. Sommige heeten Salvia vita. De Apotekers ghebruycken dit cruyt voor Capillus Veneris/maer sij hebben daerin onghelijck/also wij sulcx bouen verclaert hebben int Cappittel van Vrouwenhayr. Dit cruyt wordt daeromme Steenruyte oft Muerruyte gheheeten/om des wille dattet wt de steen ende wt de mueren wast/ende om dattet der Wijnruyte wat ghelijck is.

Saxifraga. Steenruyte.

Laetsoen.

Steenruyte heeft veel cleyn/teeder/swerte ende corte steelfens. Sijn bladerkens sijn den bladerkens vā Wederdon oft Polythrichon wat gelijc/mer sij sijn grooter/oft den bladeren van Wijnruyte/ende sij sijn met keruen gecloen ende cleynder. Deselue bladeren sijn op deen sijde glat ende effen/ende op de dander sijde crughen sij tippekens/die sijn gelijck gout/bijna gelijck den Engelsuet. Dit cruyt en leuert geen bloemen noch saet. Sijne wortel is ruschachtich/ende swert/en en wordt in medicijnen niet ghevsuert.

Plaetse sijnder wassinghe.

De Steenruyte wast wt de spelten ende ioncturen vande steenen en mueren. Maer principalick wort sij genon

den int

Eden in oude kerckmuieren/ende dyerghelijcke edificien.

Den tijt.

De Steenruyte blijft bijcans den gantsen winter duerende sonder letsel. Si en verderft niet/ten sij datter eerst ander iongebladerkens wtcomen / want iaerlic cruypen die inden April wte tusschen de oude bladerkens / ende die sijn heel bot omgebogen gelijk de eerste bladeren van de Hertstonghe. Maer in Junio is sij tot haren alderschoonsten.

Natuere ende complexie.

De Steenruyte is sonder twijfel drooghe van natuere/ende redelijcken warm.

Die cracht ende operatie.

Steenruyte in wijn ghesoden en ghedroncken / die is goet teghen de compisse/ende teghen den hick. Si lost de vrine/ ende sij breect den steen inde blase/ende sij brengt den vrouwen haer maentstonde.

Van Peper van Indien.

Cap. CCLXXXI.

Den naem.

Peper van Indien wort oock gheheeten Indiaenschen oft Calcoetschen Peper / oft root Peper / ende Plinius heetet *Siliquastrum* / om des wille dat hi groote lange hauwen heeft. Men heetet oock *Piperitis* / daerom dat sijn saet scherp is van sinake ghelijck als Peper. Auicenna noempt dit cruyt na minen duncken *Piper caninum* / ende alsoo hietment oock doen ment hier eerst int lant bracht. De ander Arabische meesters heeten *Cordumenum*. Daeromme so is desen Peper / daer wi hier afscrijuen / een gheslecht oft maniere van vruchten / diemen bij onsen tijden inder Apoteken *Grana Paradisi* heetet. Ick gelooue dat *Actuarius* dit ghewas *Capicum* heetet / om des wille dat sijn saet rijghelings inde hauwen besloten is ghelijck in een kiste. Bij onsen tijden heetment *Piper Hispanum* / *Piper Indianum* / ende *Piper Calecuticum*.

B

Geslecht.

Ick hebbe vierderley Peper van Indien ghesien. Dat eerste heeft groote langhe hauwen / die sijn donckerbruyn van coluere. Dat twee de geslecht heeft hauwen / die sijn den voorgaenden gelijk in grootheyt ende in lengde / maer sij sijn gants root ghelijck Menie. Dat derde geslecht heeft smaelder bladeren dan dandere / ende sijn hauwen sijn oock smaelder ende langer / ende root ghelijck Menie. Dat vierde gheslecht heeft groote ronde hauwen / som ghesaetsoneert ghelijck scherpe hoedekens / ende sommighe ghelijck ghemeyn Cauwoorden / ende van coluere root ghelijck Menie / also wij hierna breeder verclaren sullen.

N Saetsoen.

C

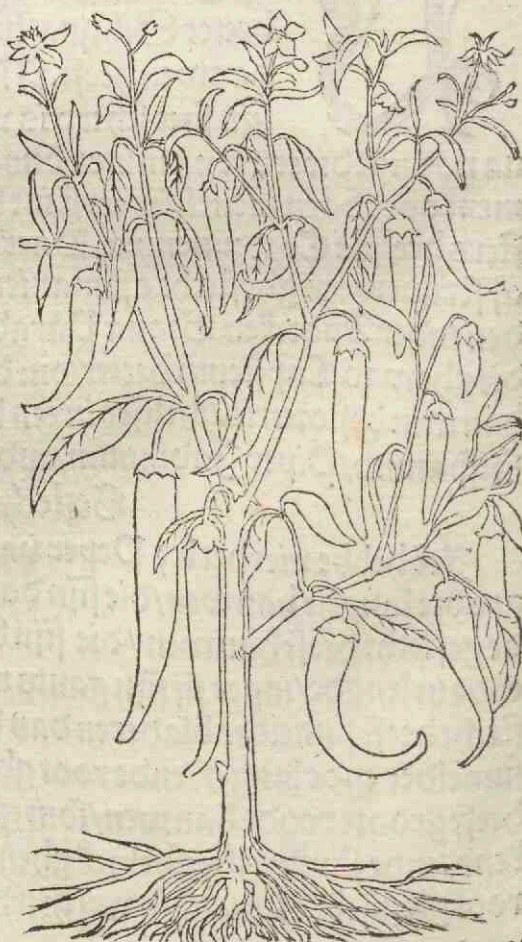
Kactsoen.

Peper van Indien is een cruyt / dat heeft bruynachtighe viercantige stelen / een elle lanck / met veel ledekens ende ronde tacckens / die sijn becleedt met donckergruene teeder bladeren / ende die ghelijcken bijna den bladeren van ghemeyn Nachtschade / oft Lauwerbladeren / maer si sijn smaelder ende scherper dan de bladeren van Nachtschade. Tusschen de vliegelen vande stelen ende bladeren aen dicke stelen wassen de bloemen wt / die sijn wit van coluere / ende sij hebben ghemeynlick vijf oft ses bladerkens / ende binnen een groen stercken. Ende als die afvallen / soo comen daer hauwen na / aen deerste ende aent tweede gheslechte / so lanck als eenen vingher / aent derde gheslechte noch langher ende smaelder / ende aent vierde breeder ende rondt / inder formen so hierna gespecificeert staet. Dese hauwen sijn eerst groen / daerna worden sij heel root / maer int tweede gheslechte sijn sij donckerbruyn. Ende aende twee eerste gheslechten / die wi onder een figure begrepen hebben / is de vrucht / als si rijp is / van aensiene ghelijck een clauwe oft scheere van een crabbe. De buytenste schelle glict van effenheyt / ende sij is seer teeder ende dunne. Inde vruchten oft hauwen leyt veel saets besloten / dat is breeet ende bleeckgeel / hebbende eenen heeten scherpen smaect ghelijck als Peper / ia noch scher-

Caplicon rubeum & nigrum.
Peper van Indien.

Caplicon oblongius.
Lange Peper van Indien.

per/

Van Peper van Indien.

Per. De wortelen sijn houtachtich ende vol veeselinghen.

Plaetse haerder wassinghe.

Peper van Indien is een vreemdt gewas/ende tis onlanc hier int lant gebracht. Men settet in teylen ende in cruythouen. Het en can gheen conde lijden/het moet wtgeset worden / oft inden winter in een stoue / oft in eenē wermen kelder bewaert worden / so brenget dan inden nauolghenden somer wederom vruchten voort. Dit heb ick also beuonden.

S Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio/ende het leuert rijpe vruchten inden Herst.

Natuer ende complexie.

Peper van Indien verwermt ende droocht seere/alsoo men dat mercken mach eerst aende bladerē / die sijn bitter van smaecte/ende daerna aent saet/dwelc seer scherp is op de tonge.

G Cracht ende operatie.

Dat saet van dit ghewas wort in veel plaetsen voor Peper geseert/want het heeft recht de cracht van Peper. Het verwermt/het deylt ende verteert / ende conforteert de conde maghe / ende maeckt goede digestie. Het verdrijft de winden. Het trect die taey humoren wt en hoofde / als ment met Luyscruyt (*Staphis agria*) inden mont knawt. Het geeft appetijt ende lust om eten. Het is goet voor de tanden en voor tant vleesch/want het verteert de quade humoren ende vochticheyt die daerin is / ende voet quact verrot tam welijc de het houdtse suuer datse niet en verrotten oft en veruuylen / ende ouermids desen soo maket eenen welriekenden mont. Het verteert de croppen ende clieren ende alderhande gheswel/als ment met peck mengt/ende in maniere van een plaester daerop leyt. Men maeckter dat aensicht met schoone / ende het verdrijft de masen / als ment met hueninck stootet ende daerop strijct. In summa/het heeft binna alle de operatien ende duechden van oprechte Peper.

Cap. CCLXXXI.

Capficon latum.

Brede Peper van Indien.

V ij Van Zoock.

Den naem.

A

Loock wordt in Griecx gheheeten Scorodon/ ende in Latijn Allium/ en dyen naem blijft noch inder Apoteken duerende. In Duytsch heetment oock Knooploock. Deredene waerom datment aldus heetet / die vindij in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

Men vindt drijerhande Loock. Dat eerste is Hofloock oft tam Loock. Dat tweede heet in Griecx Ophioscorodon/ ende dat is oock tweederhande. Dat eerste noemen wij wildt Loock/ ende dat ander Veldtknooploock. Noch isser een maniere van wilt Loock/ dat heetmen in Latijn Vrsinum/ ende om dat hi geerne int woudt wast/ daerom heeten wi dat hier Woudtknooploock.

B

Gaetsoen.

Dat tam Loock heeft breede bladeren/ die sijn groen gelijk Gras/ gelijkende dloof van Ayeuyn. Het heeft eenen ronden hollen steel. Int sop vā dyen steel wassen de bloemē en tsaet/ maer dat eerst int tweede iaer/ gesaetsoneert met haer bollekens gelijk den Ayeuyn. Sijn wortel is oock gesaetsoneert gelijk eenen Ayeuyn/ ende si is van veel clijsters te samen geset/ want eenen Loockbol heeft somtijts tot inde dertich clijstere/ tusschen dunne vellekens beslotē. Alenden bol wassen veel cleyn dunne hayz kens wte. Dat wildt Loock en heeft gheen breede bladeren/ maer het heeft dunne/ lange/ ronde/ hole pijskens/ cleyn der dan den Ayeuyn. Op de middelste pijs bouen int sop wast een bruyner wighe knoppe met veel stekende dingherkens/ ende daerinne leyt swert saet. De wortel gheslijct den tammen Loocke/ want sij is oock van clijstere tsaemen ghesedt.

C

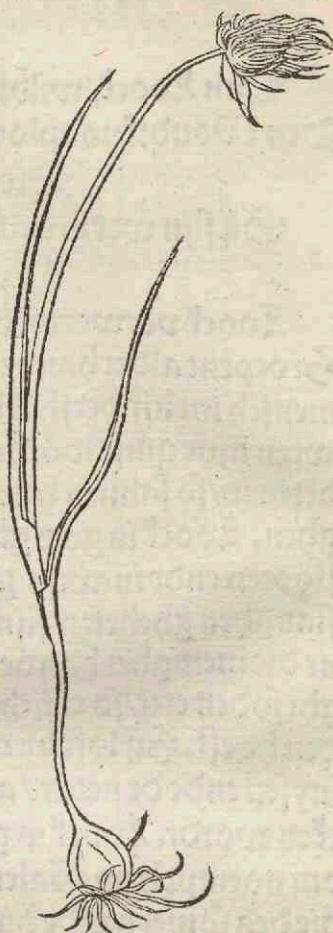
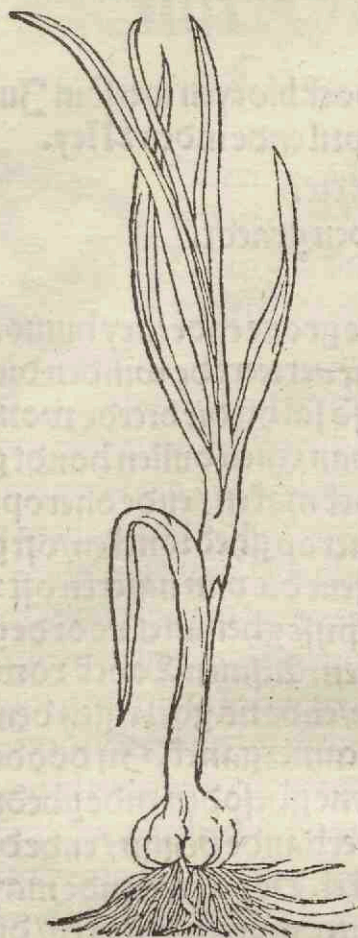
Den Veldtknooploock is met bladeren/ stelen/ bloemē/ ende saet den tammen Loocke gelijk/ nochtans sijn alle dese cleyn der/ dan aenden gemeynen Loock. De wortelen crijcht geen clijstere. Den Woudtknooploock is een cruyt dat heeft ghemeynlick twee groote breede bladeren/ die sijn in alle manieren den cruyde van Aleybloemkens ghelijck. Tusschen dese bladeren cruypt eenen steel oft twee wte/ daerop wassen witte bloemen/ gesaetsoneert gelijk sterren/ ende haer bladerkens staen verscheyden van malcanderen. De wortel is wit/ van aensiene gelijk eenen cleynen iongen tammē Loockbol/ die niet bouen een maent in deerde gestaent en heeft. Desen Woudtknooploock heeft eenen quaden stercken ruck.

Plaetse haerder wassinghe.

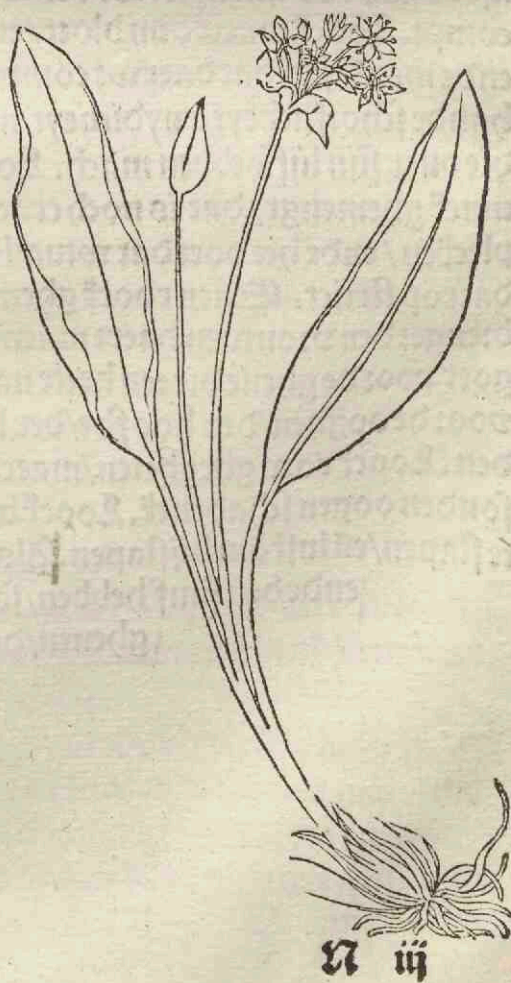
Den tammen Loock wort oueral inde houen geplant. Wildt Loock ende Veldtknooploock wort inde wijngaerden/ op de ackers/ ende opt veldt hier en daer gheuonden. Woudtknooploock wordt aldermeest in doncker/ vochtighe/ ende natte wouden oft bosschen gheuonden.

Den

Allium hortense. Tam Looch. *Allium sylvestre primum*. Wildt Looch.

Alliū sylvestre alterū. Veltknooplooch. *Allium ursinū*. Woutknooplooch.

D

Den tijt.

Tam Loock/wilddt Loock/ ende Veldtloock bloeyen meest in Julio.
Den Woudtknooploock int leste vanden April ende inden Mey.

Die natuer ende complexie.

Sij sijn werm ende drooghe inden vierden graedt.

Cracht ende operatie.

Loock verwermt dat lijf/ ende scheydt de groue ende taey humoren.
Si oepent alderhande verstoptheyt/ ende hij verteert de winden die een
mensch int lijf heeft. Als yemant Loock etet/ so sal hij die breede wormen
wten lijue quijt worden. Ist dat yemandt van eenen dullen hondt ghe-
beten is/ so salmen hem een plaester van Loock maken/ ende daerop leg-
ghen. Loock is goet ghegheten ende wijn daerop ghedroncken/ oft ghe-
stooten ende in wijn ghedroncken voor de gene die van nateren oft van
E slanghen ghebeten sijn. Loock is goet inde spijse ghenuttet voor de ghe-
ne die menigherhande water drincken moeten. Als men Loock row oft
ghesoden etet/ so crijchtmen een clær stemme/ ende tis goet tegen den ou-
den hoeft. Hij lost de vrijne ende lareert den camerganck. Hij doodet de
luyfen ende de neten/ als hi met Hofmageleyne ghesoden ende ghedron-
cken wordt. Loock is goet gheten teghen alderhande venijn/ ende daer-
om noempt hem Galenus der boeren theriakel. De pickers ende mayers
die des somers inde hitte onghesondt las water moeten drincken/ die sul-
len Loock met haer spijse eten. De nateren vlien wech vanden Loock/ ge-
lijck vande Wijnruyte. Loock is goet teghent crimsel dat van winden
compt. Loock maect dun bloet/ ende een root aensicht. Loock gestooten
ende mettet sap dat daerwt compt de huyt gesmeert/ dat verdrift alder-
hande schorsichheyt/ ruydicheyt/ masen en vleckē/ waer dat een mensch
die ouer sijn lijf hebben mach. Loock tot asschen gebrandt/ ende met hue-
ninc ghemencht/ dat is noch crachtigher tot de voorseyde vleckē ende
F daerop strijct. Venen roock ghemaect van Loock met sijn bladeren/ dat
brenget den vrouwen haert maentsonde. Loock is schadelick ende niet
goet voor de ghene die een heete natuerre hebben/ en principallick ist quaet
voor de ooghen/ den hoofde/ der longhen/ ende den nieren van sulcke lie-
den. Loock row ghegheten/ maect den mensch dorstich/ ende hi is den ge-
sonden oogen schadelick. Loock brengt vaeck ende gheneyghentheyt om
* te slapen/ en lust om bijslapen. Als de hinnen ende hoenderen den sprow
ende den snuf hebben/ soo salmen haer Loock te eten
ghenen/ dat is seer goet.

Van S. Jas

Van S. Jacobsbloem.

Cap. CCLXXIII.

Den naem.

A It cruyt is daerom S. Jacobsbloeme gheheeten / om dattet ontrēt S. Jacobs dach sijn beste bloeyfel leuert. Maer oft dit gewas den ouden meesters bekend heeft ge weest / dat en weet ick te deser tijt niet.

Ufaetsoen.

S. Jacobsbloeme is een cruyt / met eenen langen bruynen steel / ghe-
lijck den steel van Bijnoot / hebbende veel holckelen oft strepen / ende beset
met veel tacckens aen alle syden. Int
eerste iaer en heeft dit cruyt gheen
steel. Sijn bladeren sijn gheclouen /
ende tot veel plaetsen diep wtghesne-
den / also men sien mach aende blade-
ren van tam wit Mostaertcruyt / oft
Cruyswortel. Sijn tacckens dragen
veel geel bloemkens / ghesaetsoenect
als sterrekens / gelijck Chamilleblo-
men / ende als die rijp sijn / soo wordt
dat een graw wolachtich saet / ende
vliecht wech / alsoo men oock aende
Cruyswortel sien mach. De wortel
is wit / en sijn heeft veel veeselinghen /
gelijck de wortel van Wechbreede.

Plaetse daert wast.

S. Jacobsbloeme wast oueral
aende canten vande ackers / ende aen
den watercant / ende op onghewor-
de / sandachtige / ende herde plaetsen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio ende Au-
gusto / maer ontrēt S. Jacobs dach
alderlustichst / ghelijc wij hier bouen
gheseyt hebben.

Natuere ende complexie.

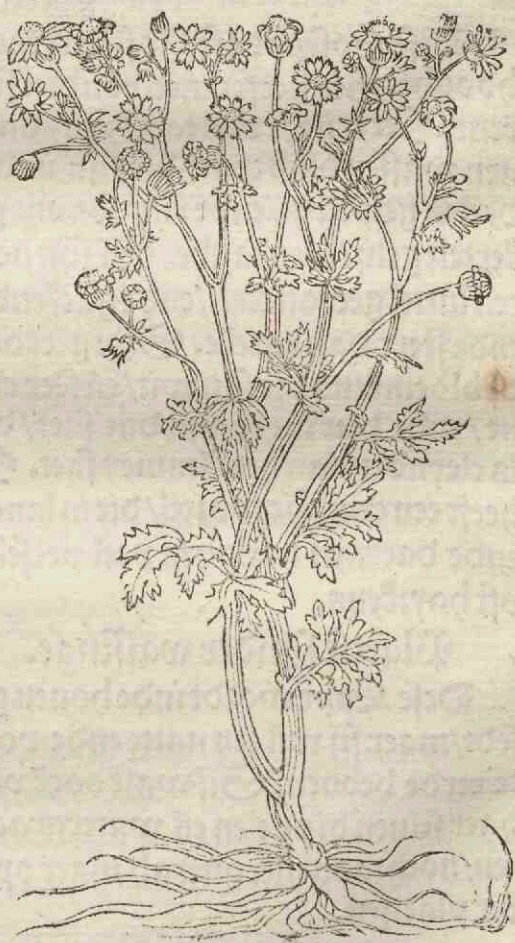
S. Jacobsbloem oft cruyt is vā werme en drooge natuere / also men
claelic weten mach wt sine smaec / want die is bitter / en hi adstringeert.

Cracht ende operatie.

Dit cruyt met sijn geel bloemen is goet om wonden ende oude vlcera
dien daarmede te ghenesen / desgelijc ooc de fistelen / want het maect dat
se niet dieper voorts en eten. Men mach dat cruyt groen stooten / ende
daerop legghen / oft men mach dat drooghen ende puluerizeren / ende

A iij dat

Flos S. Iacobi. S. Jacobsbloem.

dat puluer inde wonden ende vlcerationen stroyen. Daeromme/ghemeret dattet een wondtcruyt is/ so macht wel in hooger eeren gehonden worden vande Chirurghs ende Barbiers.

Van Ioffrowmerck. Cap. CCLXXXIII

Den naem.

Al Ioffrowmerck heetmen oock Eppe/ en in Griecx Selinon cepeon / ende in Latijn Apium hortense. Desen naem Apium blijft inder Apoteken duerende. Maer waeromme dat de Griecsche meesters dit cruyt Selinon geheeten hebben/ dat staet in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Haetsoen.

Dese Hofeppe oft Ioffrowmerck wast de lengde van eenen cubitus hooghe. Het heeft eenen ronden steel met veel teedere holkelen oft voorrens. Het crijcht veel tacckens / daeraen wassen bladeren / die sijn in drijdeelen gespletten/ ende ringsomme gekertelt gelijk een saghe. Si sijn oock een luttel gecronckelt/ ende glickende/ ende sterc van ruecke. Sijn gecroonde bloemkens die sijn wit/ en seer cleyne/ ende hierwt compt dat saet / dat is cleynder dan het Ammey saet. Het heeft een eenighe wortel/ die is lanc/ ende daeraen hanghen veel veeselen oft haykens.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dese Eppe wordt inde hoven gesedt/maer sij wil een natte ende vochte eerde hebben. Sij wast oock van haer seluen bi poelen en watergrachten/ nochtans niet oueral/ maer op seker plaetsen.

Den tijt.

Ioffrowmerck bloeyt in Junio en Julio/ en daerna begint sij te saeyen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden tweeden graedt/ ende drooghe int middel vanden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Eppe lost de vryne/ ende sij brengt den vrouwen haer siecte. Si ver teert de winden die een mensche binnen sijn lijf heeft. Sij is goet tot dye

medic

Apium hortense. Ioffrowmerck.

D medicijnen diemen teghent venijn bereyt. Want dit cruyt alleen voor hem seluen ghesoden ende dat gedroncken/dat contrarieert ende wederstaet den venine/ouermids dien dattet eenen mensch doet spouwen. Dit cruyt is goet voor heete ontfteken oogen/ alsment met broot oft met Gersten mout mengt/ende daerop leyt. Het verteert oock de gheclontertheyt vande vrouwen borsten / alsment in deser maniere daerop leyt. Het lost de vrine / alsment row oft ghesoden etet. Dat saet is crachtigher tot alle de voorsyde ghebreken dan dat cruyt. Als de visschen inde vijuers ende vischputten sieck sijn/ soo comen sij met Eppe wederom tot haer seluen. Die Eppe neemt wech alderley verstoptheyt. Sij is goet teghen den hick/die van groue taey fluxien oft vloten compt. Sij suyuert ende purgeert de nieren ende de blase. Een menschen sal niet droncken worden/ *Legen dronckenschap.* als hij te voren tsaet van dit cruyt inneempt. Eppe in water ghesoden/ ende daerin geseten/dat lost den steen/ende verdrijft de droppelpisse / oft de winden die inde vrine vergadert sijn. Dat melc verdroocht oock van desen cruyde/daeromme so en sullen de vrouwen die sooghen van desen cruyde niet eten. Men doet dat gheronnen bloet verteeren dat blauw gestooten oft gheslaghen is / ende dat vel crijcht wederomme een goede verwe / alsment saet van Ioffrowmarck in water siedt ende daerop leyt. Sommighe meesters scrijuen dat de Eppe van sulcke natuere is / dat een mensch lichtelick stuypen en de vallende sieckte daeraf crijcht. Want veel menschen die van dese sieckte eens ghenesen waren/ also haest als sij Eppe innamen/so vielen sij wederom inde selue sieckte. *voet te stoten oft te legen oft te knest lieden die dz bloet gezonnen in blauw en groff te wolle*

Van S. Barbaracruyt.

Cap. CCLXXXV.

Den naem.

In Barbaracruyt schijnt sijnen naem genonden te hebben vanden Latijnschen woorden *Herba carpentariorū* / want also is dit cruyt in Latijn ghenempt/om des wille dat de timmerlieden/scrijnwerckers ende wagenmakers haer quetsuren daermede plegen te ghenesen. Dwelck die Duytschen gehoort hebbende/hebben dat woort *Carpentaria*/Barbara gemaect/ gelijk sij somtijts in anderen gelijcken cruyden gedaen hebben. Plinius noempt dit cruyt *Scopa regia* / ende *Sideritis latifolia* / om des wille dattet met sijn geele tsamenghedronghen bloemkens eenen bessem ghelijck is/ende breede bladeren heeft.

Gaetsoen.

S. Barbaracruyt heeft eenen ronden vasten steel/die is met veel hol kelen oft voorkens verchiert. Sijn bladeren sijn rondt / vet / taey / ende glickende / den cruyde van Eppe niet seer onghelijck / maer de bladeren van

Van S. Barbaracruyt.

Van dit cruyt sijn breeder. Int opperste vanden stelen wassen veel cleyn geelle bloemkens/ende als die afvallen/so wordent cleyn lange ronde hawkens/daerinne leyt cleyn sadeken besloten. De wortel is wat dick ende lancck/ende sij cruypt dweers in deerde.

Plaetse sijnder wassinghe.

S. Barbaracruyt wast oueral op de heyde ende opt veldt.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt principalick inden Mey ende Junio/ende daerna leueret sijn saet.

Wonden cruyt

C Natuer ende complexie.

S. Barbaracruyt is werm en drooghe van natueren/ende dit machmen aen sijnen sinaeck mercken/want als ment proeft/so schinet eerst wat scherp te sijn/ende daerna so adstringeret een luttel.

Cracht ende werckinge.

Dit ghewas is een wondtcruyt/al so men dat daghelick bij experientie beuindt/ende soo oock de oude meesters daeraf scrijuen. Maer principalick wordet gheuseert tot wonden die onreyn sijn/ende daer vuyl onnut vleesch in is/want ouermids dat tet seer droocht/so suyneret de wonden/ende het verteert dat ouertollich quaet vleesch dat daerin is.

Cap. CCLXXXV.

Herba carpentariorum.

S. Barbaracruyt.

Van witte Steenbreke.

Cap. CCLXXXVI.

Den naem.

Diese witte Steenbreke/oft hooghe Steenbreke heeft dyen naem om haer cracht en duecht wille/die si dagelick thoont int breken vanden steen/soo wel inde nieren als inde blase. Bi onsen tijden wort sij Saxifraga alba en maior gheheeten. Inde Apoteke heetment simpelick Saxifraga.

Maetsoen.

Witte Steenbreke heeft eenen blooten/ronden/gehayden/bruynen/biesachtighen steel/wassende eenen cubitus lancck. Sijn bladerkens liggen gemeynlick op der eerden wtgespreyt/ende sij sijn ront ende met kerfens/bijcans van aensiene ghelijck de bladeren van Onderbanck/maer de bla

Van witte Steenbreeke.

Cap. CCLXXXVI.

V de bladeren van dit cruyt sijn vetter/
saechter/ ende geelgruender. Int sop
vande stelen wassen veel witte bloe-
men neffen malcanderē/ van aensien
gelijc witte Vilieren. De wortel van
dit cruyt is bruynachtich/ en vol vee-
sen/ ende daeraen hangen veel greyn-
kens/ van aensiene gelijck eenen eyer-
stock in een hinne/ want also hangen
dese ronde lijfverwighe greynkens
inder eerden aen malcanderen/ ende
sij en sijn niet meerder dan Corian-
der saet/ ende sij smaken seer bitter/ en
de de Apotekers gebruycken dese ron-
de greynkens voor dat saet van de-
sen cruyde.

C Plaetse daert wast.

De witte Steenbreeke wast geer-
ne op drooghe/rouwe/steenighe/ en-
de sandighe bergen. Somtjits oock
in beemden die aen bergen liggen/ en-
de in sandtachtighe gras hoven.

Den tijt.

De witte Steenbreeke bloeyt inden May/ ende in dyen tijde behoort
mensse te soecken ende te vergaderen/ want na desen tijde verdwijnt sij/
ende men en sietse niet meer.

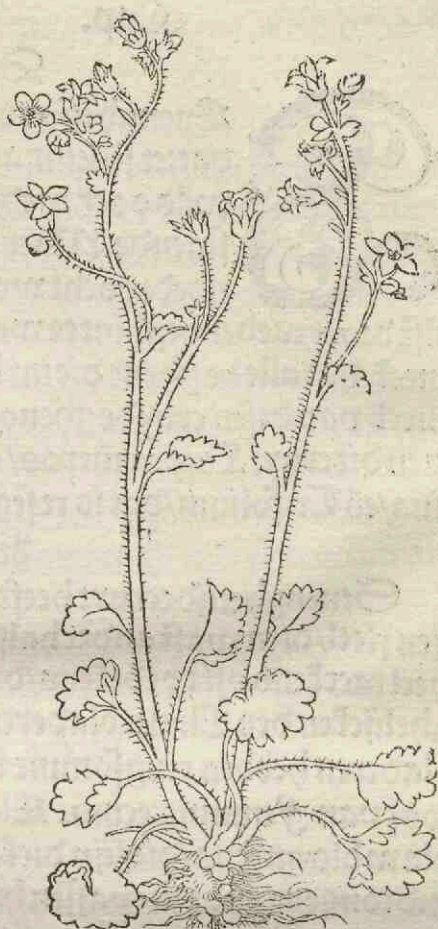
Die natuer ende complexie.

Aenghesien dat de bladeren/bloemen/ ende wortel van dit cruyt seer
bitter sijn van smake/ so volcht daerwt dat dit cruyt werm ende drooge
is inden derden graedt.

D Cracht ende operatie.

Steenbreeke met sijn wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken/ dat
loft de vrijne/het maelt ende breect den steen inde lendenen/ ende inde bla-
se. Si is goet tot de compisse/sij purgeert/suyuert/ ende scheydt de groue
dicke humoren die inde aderen sijn. Sij brengt den vrouwe haer maent
stonde/ ende sij purgeert de borst vande dicke taey fluxien
oft vloten/ die ontrent de borst ver-
gadert sijn.

Van Ses

Van Senenghetijdecruyt.

Cap. CCLXXXVII.

Den naem.

21

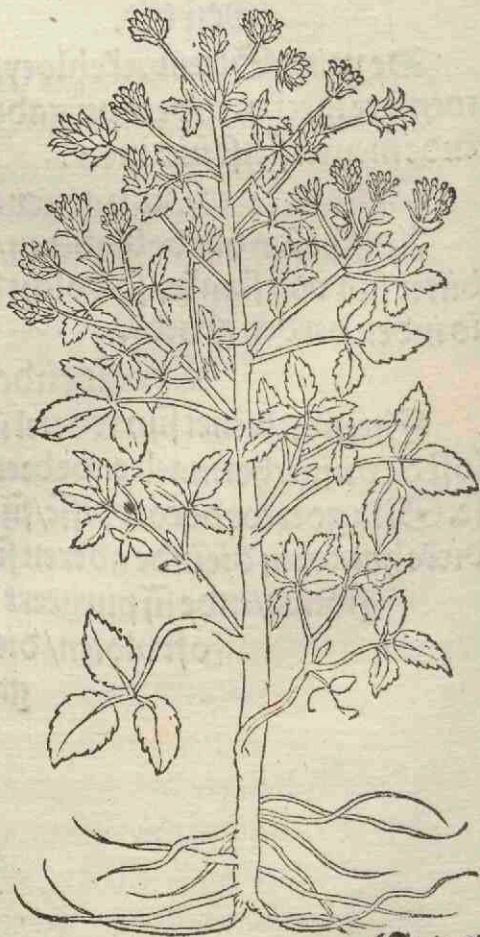

Senenghetijcruyt heeft dyen naem wt deser oorsaken/ om dattet seuenmael des daechs sinen rueck heeft/ ende so dick wils oock wederom verliest/ so langhe alst int veldt blijft staende. Maer na dattet wter eerden ghetrocken is/ ende ghedroocht wort/ so blijuet sijnen rueck houdende. Ende alst droef weder beghint te worden/ so geeft dit cruyt so oueruloedighen rueck/ dat alle de ghene die int huys sijn daer dit cruyt leyt oft hangt/ den rueck van desen cruyde gheuoelen ende riecken moeten. In Griecx heetmen dit cruyt Lotos emeros/ ende Triphyllon/ ende in Latijn Lotus satina/ en Trifolium/ dat is te seggen/ tamme Lotus/ oft tam Clauercruyt.

Maetsoen.

Senenghetijdecruyt heeft eenen ronden/ hollen/ glatten/ witverwigen steel/ dien wast anderhalf elle lanc/ ende somtijts oock langer/ met veel tacckens oft roedekens/ die sijn oueral met bladerkens verchiert/ die ghelijcken den Clauerbladeren/ altijt drij bladeren op eenen steel/ en dese bladeren hebben ringsomme veel kerckens/ also men ooc sien mach aent loof van Fenugrecum. Elck puyken vande tacckens heeft sijn purpur blaw bloemkens/ die sijn dick te samen gedrongen/ ende sij wassen hooge opwaerts. En wt elck bloemken comt ee colcken met veel stekende puntkens/ ende daerinne leyt gheel saet besloten/ dat is den sade van Fenogrecum wat gelijc/ maer tis veel cleynder. Het heeft een slechte witte wortel/ gelijck de wortel van Dylle. Maer dat gantse cruyt sonder de wortel/ dat heeft eenē besonderen rueck/ bijcans gelijck wel riecken de peck/ ende tis wat bitter van smake.

Lotus satina. Senengetijcruyt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit Senengetijdecruyt oft tamme Claueren en vindtmen niet opt veldt/ gelijck ander Clauere/ maer men moetet inde hoven setten. Oock soo ist een recht somercruyt/ en het saeyt alle iaer hem seluen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt principalick in Julio/ en daerna brenget sijn saet in scherpe huyskens.

Natuer

D Natuer ende complexie.

Seuengetijdecruyt is middelbaer werm ende cout/ ende het droocht oock redelick.

Die cracht ende operatie.

Dat sap dat wt dit cruyt ghedort wordt met hueninck gemengt/ ende inde ooghen ghedaen/ dat maect clær ghesichte. Het is goet tot alle gebreken die behoeyende sijn dat mensche drooge ende suyuer make. Dat gantse cruyt/ ende principalick tsaet/ dat droocht ende deylt/ ende maect subtil/ ende verteert alderhande gheswel/ ende die croppen oft quade clieren/ als ment van buyten ghebruyct ende daer op leyt. Dat saet ghesoden ende ghedroncken/ dat lost de dicke ende taey fluxien die op de borst ende longhen vergadert ligghen. Als ment in deser manieren gebruyct/ so stoppet den loop des buycr/ en het lost de vrine. Het heeft bijna alle de cracht ende operatie vanden wilden Lotus/ nochtans en ist niet so crachtich.

Van cleyn Steenclauer.

Cap. CCLXXXVIII.

Den naem.

A **S**teenclauer oft geel Clauer en/ is tghene dat Dioscorides ende ander Griecsche meesters Lotos agrios/ in Latijn Lotus syluestris/ dat is te seggen/ wilden Lotus oft Claueren heeten. De Romeynen hieten dit cruyt in ouden tijden Trifolium minus/ dat is te seggen/ cleyn Clauercruyt/ om des wille dat sijn bladeren smaelder sijn dan ander Clauerbladeren/ en principalick sijn sij smaelder dan de bladeren van tam Clauercruyt/ oft Seuengetijcruyt/ daer wi af gescreuen hebben in dit voorgaende Capittel. De Apotekers gebruycken dit cruyt voor Melilotum/ maer daerin faelgeren sij/ also wi dat inden Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Haetsoen.

B Dit cruyt heeft eenen ronden steel/ twee ellen lanck/ ende somtijts oock langer/ met veel rijs oft tackens. Sijn bladeren sijn den bladeren van gemeyn Clauercruyt/ oft van Bocchoren oft Fenogriecck seer ghelijck/ rontsomme gekerft/ althijts drij op eenen steel. Sijn bloemkens sijn geel/ wassende gelijck arekens/ gelijckende van saetsoenen den bloeyfel oft bloemen van Erwten/ maer dese sijn cleynder/ en sij hangen nederwaert/ en sij riecken wel. Na dat dese aren met de bloemkens af gheuallen sijn/ soo wassen daer ronde hawkens oft sackens wt/ die sijn binnen vol saets/ dat is den Bocchoren/ dwelck men Fenogrecum heetet/ heel ghelijck/ en tis den bloemkens ghelijck van smake. Het heeft een langhe wortele.

Plaetse sijnder wassinghe.

Steenclauer wast op de ackers/ ende oueral aen cleyn berchsfens.

Van cleyne Steenclauer.

Cap. CCLXXXVIII.

C

Den tijt.

Lotus syluestris. Wilde Claueren.

Steenclauer bloeyt den gantsen so-
mer/ende principalick in Julio.

Natuere ende complexie.

Dit cruyt/ en principalick sijn saet/
dat is werm ende drooghe inden twee-
den graedt.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt verwermt ende maect re-
delick suyuer. Daeromme verdrijuet
alderhande vleckten en masen int aen-
sicht/ als ment met hueninck mengt en-
de daerop strijct. Het is goet teghen de
weedom ende pijn in de blase/gedroo-
ghet ende ghepuluerizeert/ ende in sue-
ten wijn ghedroncken. Het lost de vrij-
ne/ende maelt den steen in stucken/ en-
de het deylt ende lost de taey dicke hu-
moren oft sluymen/ die op de borst en-
de ontrent de longhen liggen. Dat sap
van de bloemen oft bladeren wtghe-
druckt/ dat is goet voor doncker oo-
gen/ en het maect claer ghesichte/ want
het deylt ende verteert de vellen oft schellen in doogen. Dit cruyt neemt
wech alle verstoptheyt vande leuer ende vande milte.

Van Moren.

Cap. CCLXXXIX.

A

Den naem.

Dese cruyden/daer wi in dit Capittel af scrijuen/ die hee-
ten in Griecx Sisara/ende in Latijn Sisera/ en sommi-
ghe meesters heetense Pastinacas. In Duytsch heeten
sij Moren. Geslecht.

Daer sijn tweederhande Siseren oft Moren/tamme ende wilde. De
tamme sijn oock tweederhande. Deen gheslecht is groot/ en siet den wil-
den heel gelijk/ en daerom machmen dat wel groote tamme Moren hee-
ten. Dat ander tam geslecht is veel cleynder/ ende den anderen twee ghe-
slechten niet seer gelijk/ also wi hierna claerlick daer af scrijue sullen. In
Duytsch heete sij witte Morkens/ oft cleyne tamme Morkens/ oft suycker
wortelkens. Dat wildt geslecht is den eersten tammen geslechte gelijk/
ende men heetet in sommighe Apoteken Baucias.

Maetsoen.

De groote tamme More hebben eenē steel/ die is mans lengde hooge/
hebbende

Van witte Moeren.
Sifarum satium magnum.
Tamme Moeren.

Cap. CCLXXXIX.
Sifarum satium primum.
Witte Moerkens.

V hebbende veel holkeelen en vorekens. Sijn bladeren zijn lancachtich/ veel aen eenen steel/ rontsomme gekerft/ en gants gruen. Int sop vande stelen wassen schoon geel bloemkens/ en als die afvallen/ so leuere sij breed saet. De wortel is den geele Peen gelijk van saetsone en van smake. De witte Moerkens hebben eenen bruynen steel met veel holkeelen oft voren. Sijn bladeren zijn wat ronder/ ende niet so diep ghesneden. De bloemen zijn wit/ ende daerna volcht dat saet/ dat en is niet so seer breedt. Der wortelen sijnder veel bij malcanderen/ gesaetsoneert ghelijck cleyn Pekens/ sij zijn wit van coluere/ en sij hebben eenen sueten lieflijken smaeck. De wilde Moeren zijn den groote tamme Moeren in alle dingen gelijk/ maer sij hebben cleynder stelen ende bladeren dan de tamme.

C Plaetse haerder wassinghe.

De groote tamme Moeren en wassen niet van selfs/ men moetse inde houen planten/ want si en zijn hier te lande noch niet ghemeyn. Maer de witte Moerkens die sedtmen hier en ghinder inde cruythouen. De wilde vindtmen oueral inde beemden/ aenden wech/ ende op ander ongebowde plaetsen.

Den tijt.

Alle dese Siferen oft Moeren bloeyen meest in Junio ende Julio/ ende daerna leuere sij haer saet.

O u Natuer

Van Moeren.

Cap. CCLXXXIX.

D Natuer ende complexie.

Sifer syluestre. Wilde Moeren.

De Moeren sijn werm inden twee den graedt/ en drooghe inden eersten. Nochtans sijn de wilde wat drooger dan de tamme.

Cracht ende operatie.

De wortel van Moeren/ ende son-
derlinghe van de witte Moerkens/ gesoden/ die is seer lieflick om te eten / sij is goet voor de maghe/ sij lost de vrinne / ende sij maectt goeden appetijt.
Dat saet ghedroocht ende ghepuluerizeert/ ende in wijn ghesoden/ dat is
goet voor de ghene die den hick hebben/ ende die criemsel int lijf hebben. De Siferē oft Moeren maken lust om bijslapen. Sij conforteren dat herte. Sij sijn goet voor de ghene die ghebraectt oft ouergegeuen hebben. Dat sap van tamme Moeren met gheyten melck gedroncken / dat stopt den loop des buycx.

Van Vūgheboom.

Cap. CCXC.

Den naem.

En Vūgheboom heetet in Griecx Syce/ in Latijn Ficus/ ende dien naem is inder Apoteken bliuen duerende.

Geslecht.

Men vindt twee geslechter van Vūgen/ tam en wildt. Maer wi sullen hier alleen vande tamme scrijuen.

Haetsoen.

Den Vūgeboom en wast niet hooge/ hoewel dat sommige seer groot worden gelijck als Peereboomen. Sinen stam is cort/ met een effen glatte schorsse. Sijn bladeren sijn groot ende breedt/ ende diep gekerft / ende elck blat is in drij deelen ghedeylt / aen te sien ghelijck drij vingeren neder waerts hangende. Si en brengt geen bloeyfel. De vrucht wast in yst boonen den steel vande bladeren wt/ ende sij is ront gelijck een peercken/ en sij is weeck/ en binnen vol cleyn greynkens. Als si begint rijp te worden / so is haer sap binnē wit gelijck melck/ maer als sij rijp is/ dan wort dat sap geel gelijck als hueninck. De wortel van desen boom is lanck en crom.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den Vūgeboom is seer teeder/ hi en can geen conde verdragen/ daerom

Van Vijngeboom.

Cap. CCXC.

Vom wast hij geerne in warme landen.
 Hiens wort hi inde hoven geplandt/
 maer hi brengt seldom vrucht voort.

Den tijt.

Het is spade eer den Vijngeboom wt
 loopt oft wt bottet / te weten na de Len-
 ten / niet lange voor den Solstitium /
 als de sonne niet veel meer en climpt /
 en daerom en can hij hier te lande niet
 wel rijpe vruchten voortbrengen.

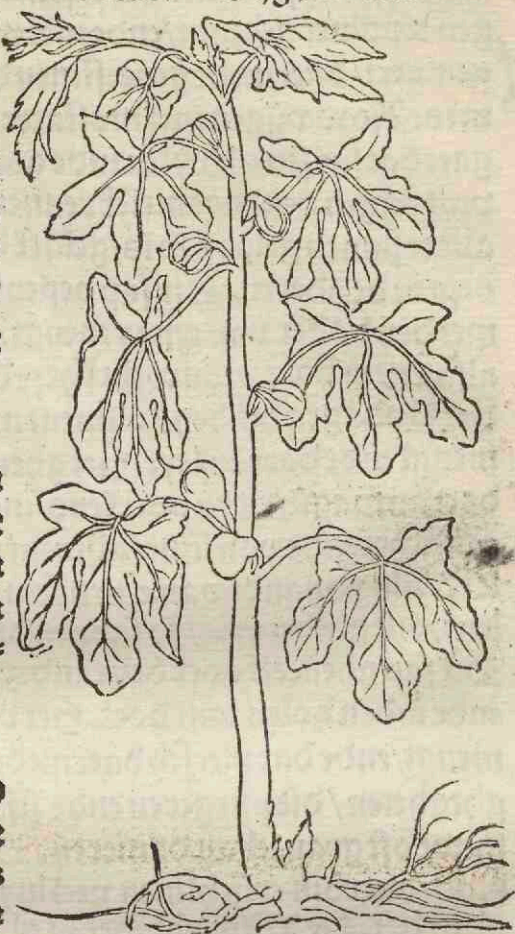
Natuer ende complexie.

De Vijngeboom is warm van natu-
 ren / ende is van subtiel substantie. De
 vijghen sijn volcomelick warm inden
Ceersten graet / oft int beghinsel vanden
 tweeden graedt / ende drooge int mid-
 den vanden eersten.

Cracht ende operatie.

De vijgen die rijp / teeder / en versch
 sijn / die sijn quaet ende schadelic voor
 de maghe. Sij maken den loop des
 buycx / maer hi cesseert haest. Si doen
 sweeten / ende sij maken dat de kinder-
 poeckens ende de maseren haest wt slaen. Si ver-
 slaen den dorst / en ver-
 driuen de hitte. De drooge vijgen die voeden wel / ende sij ver-
 wermen /
 ende sij maken den mensch dorstich / ende sij houden luyf open. Maer sij
 sijn schadelick voor een mage / daer de vloten oft fluxien van boue inval-
 len. Si sijn goet voor de keele / en voor de nieren ende blase. Desghelijc
Dooch voor de gene die van langen tijt sieck te sijne bleeck gheworden sijn /
 ende voor de gene die eenen corten adem hebben / en die de vallende siecke
 hebben / ende die dwater laden. Vijgen met Xsape gesoden ende gedronc-
 ken / die purgeren de borst / sij sijn goet tegen den langduerenden hoest / en
 ander diergelijcke gebreken der longhen. Alsmense met salpeter en Sof-
 fraen stootet ende etet / so laxeren sij. Dat water daer de Vijghen in ghe-
 soden sijn / ghegorgelt / dat is goet voor een rouwe ende heessche keele / en-
 de tot de barbelen ende tandbeen dat gheswollen is. Vijghen met Ger-
 sten meel ghemengt ende met Fenogriec / ende daerna gesoden / dit ver-
 teert alderhande gheswel / ende het maect die herde sweeringen weec / en
 de morw / als ment stootet en daerop leyt. Si vermorwen oock de swee-
 ringen omtrent den ooren / ende ander bloetsweeren / als mense met blaw
 wilde Lelien / Iris / ende salpeter / ende met calck mengt ende stootet / en-
 daerop leyt. Desghelijcke cracht hebben sij oock row / als mense ghebruyc
 ende vseert gelijk als vore. Sij sijn goet den ghenen die dwater laden /

O ij met

E met wijn/Alsene/ ende Gersten meel gesoden ende daerop gheleyt. Vūgen te puluer gebrant/ende met was ghemengt/ ende daeraf een plaester gemaect/ daer mede geneestmen de cackhielen/ en de voeten daer de vorst in is. Row vūgen met mostaert gemengt ende gestooten/ daer mede vergaet dat suysen en tuyten inde ooren/ alsment also daerop leyt. Dat sap van vūgen doet dat melck rennen/ ende het scheydt dat melck wederom alst te samen gelooopen is/ gelijk den azijn. Het etet innewaerts/ ende het oepent de aderen. Dit sap oepent oock den camergancx. Alsment dit sap met den doder van een ey mengt/ so brengt dit den vrouwe haer maent/ alsment in haer vrouwelickheyt doet. Het is oock goet voor de ghene die dat Podagra hebben/ alsment met meel van Fenogriek ende met azijn mengt ende daerop leyt. Het gheneest ende heylt oock de ruydicheyt/ qua de crauwagie/ cleyn pocckens/ masen/ en meer ander mismaechteyt van aensichte ende van liue/ alsment met Gersten mout mengt/ ende daerop leyt. Als yemandt van eenen scorpioen ghesteken is/ ende van eenen dullen hont ghebeten is/ so salmen dit inde wonden druypen/ soo gheneset.

F Dit sap gheneest oock den tandtweer/ alsment cottoen daerin nat maect ende inden hollen tant doet. Het verdriest de wratten/ alsment met sinout mengt/ ende dat vleesch daer mede rondt somme bestrijct. Gruen vūgen ghegheten/ die purgeren ende sij suueren/ ende daerom druyen sij dat sandt oft graueel wt de nieren. De drooghe vūghen en maken geen goet bloet/ daerom crijchtmen veel luyfen/ alsment dickwils veel drooghe vūghen etet. De Vūghebladeren ghestooten ende gheapliceert/ die verteen de croppen oft clieren/ ende si vermorwen ende scheyden oock alle ander gheswel. De vūghen hebben een sonderlinghe cracht tegent venijn/ alsment se alle daghe nuchteren inneempt/ ende principalick met Okennoten inghenomen. Alsschen van Vūgeboom/ die maken goede looge/ daer mede heyltmen oft gheneestmen alderhande quade sweeringen/ alsment een spongie daerin nat maectt ende opt ghesweer leyt. Men gheneest ende men heylt de verbrandtheyt daer mede/ alsment se met was en olie van Roosen mengt/ ende een plaester daeraf ghemaect ende daerop gheleyt. In water ghedroncken dat is wt nemende goet voor de gene die van bouen hooghe gheuallen hebben/ ende ghebroken sijn. Dat geronnen bloet scheydt hem oock daer mede.

Van Spaensch Brem. Cap. CCXCI.

Den naem.

21

Al gene dat wij hier Spaenschen Brem heeten/ dat heeten de Grieksche meesters Sparion/ oft Spartion/ ende de Romeynen noement Spartum. In ouden tijden plachmen dit ghewas veel te gebruycken om den Wijn gaert daer mede te binden.

faets

Van Spaensch Brem.

B

Haetsoen.

Cap. CCXCI.

Spartum. Spaensch Brem.

Spaensch Brem is eenē struyck met lange/taeye/ende stercke roeden/die en hebben geen bladeren met allen / want die smaelt tongeskens die daerop was- sen/en sijn niet weerdt dat men se blade ren heete. De bloemen sijn geel/ende sijn en ghelijcken niet qualick den bloemen van steen Violieren. Als de bloemen afghenallen sijn / so comen daer haw- kens wt/daerin leyt breedtsadeken/ge- lijck als Wicken. De wortel is lanc en- de smal.

Plaetse sijnder wassinghe.

Spaensch Brem wast gheerne op dorre oft drooghe plaetsen/ende is bij- cans gefaetsoeneert ghelijck een Biese.

Den tijt.

Spaensch Brem bloeyt in Junio/ ende daerna brenghet sijn saet.

C Natuer ende complexie.

Spaensch Brem is werm en droo- ge/alsomen claerlick mercken mach wt sijn operatie/en wt sinen smaect.

Die cracht ende operatie.

Dat saet ende de bloemen van Spaensch Brem een drachma swaer in Medeinghenomen/purgeert den mensch van bouen met braken/ghel- ijck als Niescruyt / ende sonder perijckel. Dat saet alleene purgeert van onder door den camerganc. Dat sap van des Spaenschen Brem's roe- dekens ingenomen/dat purgeert oock. Maer men moet de roedekens in water te weyck legghen / ende daerna stooten ende wtperssen. Van dit sap salmen des morghens nuechteren drij loot drincken. Dit sap is oock goet om in een clysterie te ghebriuycken voor die ghene die weedom inde huerpe oft dat Sciatica hebben.

Van Leuistock. Cap. CCXCII.

Den naem.

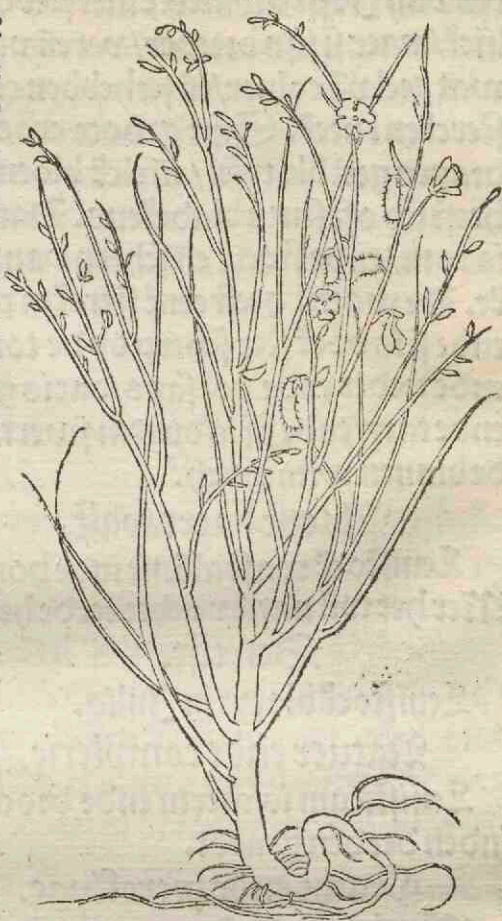
A

Leuistock heetmen in Griec ende Latijn Smyrnum. Bi onse tijden heetet inder Apoteke Leuisticū. Den oorspröck van desen naem Smyrniū suldi inden Latijnschen Her- bario vinden.

Haetsoen.

Leuistock heeft eenen helen / ronden / cnoopachtighen steel / met veel

O iij tackens.

Van Leuistock.

Cap. CCXCII.

Leuisticum.

Leuistock.

Blaetkens. De bladeren sijn den bladeren van Joffrowmerck niet seer ongelijck/maer si sijn breeder/vet en vaste/wat geel vā coluer/en sijn hebben eenen stercken rueck. Sijn groote croonen dragen geel bloeyfel/en elck bloemken heeft ses oft senen bladekens. Dat saet is ront/ende swert en scherp van smake. De wortel heeft eenē stercken ruc/ende si is oock seer scherp op de tonge/ende teeder ende vol saps/dat is gheel ende taey/ende sijn is buyten swert/en debinnen witachtich.

C Plaetse daert wast.

Leuistock wast alome inde hoven.
Mer het wil natte vochte eerde hebbē.

Den tijt. *Iulius*

Leuistock bloeyt in Julio.

Natuer ende complexie.

Leuisticum is werm ende drooghe
inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Men leydt de bladeren van dit cruyt in azijn ende in sout/ende men eets se gelijck meer andere diergelijcke cruyden/ende sijn stoppen den loop des buycx. De wortel is goet ghesoden ende ghedroncken voor de ghene die **D**van nateren ende slanghen ghebeten sijn. Si is goet tegen den hoest/en de cortheyt van adem. Si lost de vrine. Si verteert alderhande geswel ende herde sweeringhen/gruen ghestooten ende daerop geleyt. Si heylt de wonden te samen. Dat saet is tresselijcken goet tot allerley verstoptheyt vande leuer/milte/nieren ende blase/alst gesoden is en gedroncken. Het brengt den vrouwen haer maent/ende het drijft de nageboorte wt/alsment in deser manieren nuttet oft vseert. Het is goet met wijn ingenomen voor de gene die dat Sciatica oft weedom inde huepe hebbē. Voc so nemet wech alle opworpinge ende windachticheyt vande mage. Het maect den mensch oock sweetende. Maer sonderlinghe ist goet in wijn inghenomen voor de ghene die dwater laden. Dat saet maelt den steen in stucken. De wortel ghedroocht ende ghepuluerizeert/die is den Peper ghelijck van smake/daerom machmen ooc de spijs daermede bereyden/want si dient wel voor een conde mage/en sijn helpt de spijs verdouwen/en si verteert alle ouertollige vochticheyt ende humoren. Si is oock wt nemende goet teghen alderhande venijn. De vrouwen die in liggen van kinde/sullen dese wortel in haer spijs gebruycken/want sijn maect dat de vrouwen na den arbeyt wel ghesuyuert worden. Men mach van dit cruyt

Van Leuistock.

Cap. CCXCII.

De cruyt oock eenen damp ende waterbaden maken/ want dat lost de vrine ende den steen/ ende het brenget den vrouwen haer sieckte/ ende het verwermt alle de leden van binnen. Dat sap van Leuistock maect een claer aensicht/ ende het maect de huylt schoon/ wit/ ende suuer/ als ment seker daghen lanck daermede wasschet. Oock so ghenestet alle seerichet in den mondt/ inden hals/ int fondament/ ende in alle heymlijcke plaetsen/ als ment daermede wasschet/ en een lijnē doerckens daer ouer slaet. In summa/ Leuistock is een duechdelick cruyt/ ende daerome ist wel weert dat ment in alle hounen sette.

Van Meesterwortel.

Cap. CCXCIII.

Den naem.

Ostrutium

Meesterwortel is sonder twijfel een maniere oft gheslecht van cruyde/ dat men in Griec Silphion heetet/ en in Latijn Laser/ ende Laspitium. Ende daer dore comet dat men dit cruyt bi onse tijden Ostrutium/ ende Ostrutium/ oft Aleritium ende Meesterwortel heetet/ welcke namen al haren oorspronck nemen wt dat woordken Laspitium. Ende namijn duncken/ so hiet dit cruyt in voorleden tijden Laspitium/ en daerwt is bi lanckheyt van tijde gecomen den naem Meesterwortel/ also wi int Latijn breet verclaert hebben.

Haetsoen.

Laspitium. Meesterwortel.

Dit Laspitium heeft eenē ronden cnopachtigen steel gelijck de Angelica oft de Venckel/ en ter wortelwaert is hi bruyn. Sijn bladerē sijn den bladeren van Eppe wat gelijc/ maer si sijn veel grooter. Elckē steel heeft drij bladerē/ ende elck blat is met twee oft drij sneden gheclouen/ ende buyten sijn sij rondsomme met cleyn kerckens ghekerst gelijc een sage. Op de stelen wassen croonē/ die dragen veel witte cleyne bloemkens gelijck Joffrowmerck/ daerwt comt breet saet gelijck Dylsaet/ dat is grawswert/ gelijckende de wantluyfen van aensiene. De wortel is vingers dicke/ somtijts ooc dicker/ ende die vliddert hier en daer/ ende sij is buyten grawswert/ en binnen wit/ hebbende eenē stercken lieflickē ruc/ en daer comt geel taey sap wt/ dat is seer scherp/ en het bernt op de tonghe.

Plaetse

C

Plaetse haerder wassinghe.

Men vindt dit cruyt op hooch gheberchte/maer nu sedtment oueral inde hoven. Dat alderbeste Silphium wast in Aphyrica/ende sijn sap wort bij onsen tijden inder Apoteken Belzuinum/oft Ben Juinum gheheeten/ende voortijts hietment Succus Cyrenaicus. Dat sap van Silphium dwelckmen wt Media ende Syria brengt/ dat heet inder Apoteken Asa fetida/ dat is te seggen/ Duyuels dreck/ daeromme dattet so seer stinct/ als oftet de duyuel ghescheten hadde.

Den tijt.

Meesterwortel bloeyt in Junio/daerna so leueret sijn breedtsaet/ dat is ghelijck een cleyn bladeken.

Natuur ende complexie.

Dit cruyt is heeter ende scherper dan Peper/ daerom ist werm ende drooge tot inden derden graedt. Maer de wortel endetsaet die sijn wermmer ende drooger dan den steel ende de bladeren.

D

Die cracht ende operatie.

De wortel/ tsaet/ cruyt/ endetsap van Meesterwortel die sijn wonderlijcken goet teghen alderhande venijn. Ende sonderlinge salment gebruycken in tijden van Pestilentie/ teghen de quade vergiffte locht. Men scheydt ende verteert daermede de dicke/taeye/ coude fluxien oft vloten/ die een mensch in sijn lijf heeft. Si sijn oock goet tegen den hoest die van coude compt. Si verteeren oock de dicke humoren ende sluymen die ontrent de borst vergadert ligghen. Maer sonderlinge is dat sap goet ingenomen/ oft van buyten gestreken teghen alderhande steken en beten van veninich gedierte. Dit sap heylt ende geneest quade crampwagie/ alsment met azijn mengt ende daerop strijct. Het is oock goet met drooge vijgen inghenomen voor de ghene die de gheelsucht hebben/ oft die dwater laden. Alsien dit sap ouer maeltijt ghebruyct/ soo crijchtmen daer goede verwe af ouer alle dlijf. Dit sap scheydet dat gheclontert melck ende gheronnen bloet/ alsien dat van buyten daerop strijct. Het conforteert de maghe/het maectt appetijt om eten/het lost de vrine/ende het brengt den vrouwen haer maentstonde/ alsment in een weeck oft morw gesoden ey inneempt. De bladeren van dit cruyt gruen ghestooten/ daermede gheheest men de wonden die van eenen dullen hondt oft van nateren ghebeten sijn/ alsien se daerin doet. Dat cruyt in wijn en water ghesoden/ dat geneest de wonden van binnē. Alsment in deser maniere vseert/ so suyueret ooc de moeder/ en het drijft de doode vrucht wt. Alst dor oft drooge is/ en daeraf dickwils eenen roock gemaect/ daermede verdrijft men alderhande weritten die achter aent fondament ghewassen sijn. Dit sap is goet tot weedom inde hnepe/ alsment met gecoocten hueninck mengt en daerop strijct. In wijn ist goet ingenome om den mensch te doe sweetē/ wāt het helpt den verstoruē couden man weder op. Een half drachma daeraf ingenome/ dat is goet tottē cramp/ en diergelijcke coude gebreken der ner-

Van stinckenden Andoren. Cap. CCXCIIII.

der nieren oft zenuwen. Het is goet voor een coude longhen/teghen den
kichhoest/ende andere desgelijcke ghebreken der borst. Het versuertet dat
Podagra/met azijn ende water gemengt/ende daer om gheslaghen.

Van stinckenden Andoren.

Cap. CCXCIIII.

Den naem.

A At ghene dat wij hier stinckenden oft rieckenden Andoren
noemen/dat heeten sommige oock wilde Saue oft Berch
saue/in Griecx en Latijn heet Stachys. Den oorsprong
van dien naem staet inden Latijne verclaert.
Haetsoen.

Dit cruyt heeft eenē seer rouwen ge Stachys. Stinckenden Andoren.
hayden/viercantigen steel. Sijn bla
derē sijn heel wolachtich/gruysachtich/
oft wit ghelijck de bladeren van Wol-
cruyt/ende rontsomme gekerft. Sijn
bloemen sijn bruyn van coluere / oft
rootachtich / in huyskens besloten.
Sijn saet is rondt. Dat gantse cruyt
heeft eenē stercken ruck. De wortel is
geel/ende vol veeselinghen.

B Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast op ongebowde row
plaetsen/daer Distelen ende ander on-
cruyt wast.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas is bitter en scherp/daer
om so ist werm van natuere tot inden
derden graedt/ende drooghe.

Cracht ende operatie.

C De bladeren van rieckenden Ando-
ren ghesoden ende ghedroncken/die brengen den vrouwen haer maent/
ende sij lossen de Secondine. Naer de vrouwen die groot gaen van kin
de/die sullen haer wachten van dit cruyt. Anderst heuet alle
de operatien gelijk andere Andorens oft Malro-
uen/alsoo wij van elcken in sijn Capis-
tel ghescreuen hebben.

Van Roge

Van Rogghe. Cap. CCXCV.

Den naem.

Rogghe en heet niet in Latijn Siligo/als sommighe meynen. Want Plinius scrijft lib. xviij. cap. ix. dat van Siligo dat lieflickste/ morwste en witste broot gemaect wort. Ende van Rogge bactmen gemeyn/ swert/ swaer broot/ voor den ghemeynen man ende arm lieden om den honger daermede te weeren. Item Siligo brengt een are die staet recht ouer eynde opwaerts / ende de Rogghen aren sien nederwaerts ter eerden. Daertoe so heeft Siligo schoon wit glat oft cael coren/ in veel vellekens oft caf besloten/maer dat Roggen coren oft saet is swert/ met veel vorekens/ ende tleyt in luttel vellekens oft caf besloten. Oock soo en hebben de aren van Siligo geen vlimmen/maer de Roggen aren die sijn heel row van vlimmen/ alsoo wij sulcx breeder verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario. Maer den rechten naem van Rogghe in Latijn / dat is Secale ende Farrago/ also ons Plinius bescrijft.

B Gaetsoen.

Rogghe heeft eenen stroohalm / die is der Terwe oft Weyte ghelijck/ maer hi is teerder ende langher/ draghende scherpe grasscheyden oft bladeren in maniere van Rietbladeren/ aen elcken knoop een besonder blat/ ende elcken stroohalm heeft ghemeynlick vier knopen / ende daeromme so wast den Rogghe hoogher dan ander coren. De Roggen aren sijn row/ ende selden staen sij recht opwaerts/ wat sij buygen haer alrijt nederwaert ter eerden. Si brengen bleecgeel bloey sel. Dat saet oft coren en is niet wel int caf besloten/daerom wordet swert en onlieslick van aensiene.

Plaetse sijnder wassinghe.

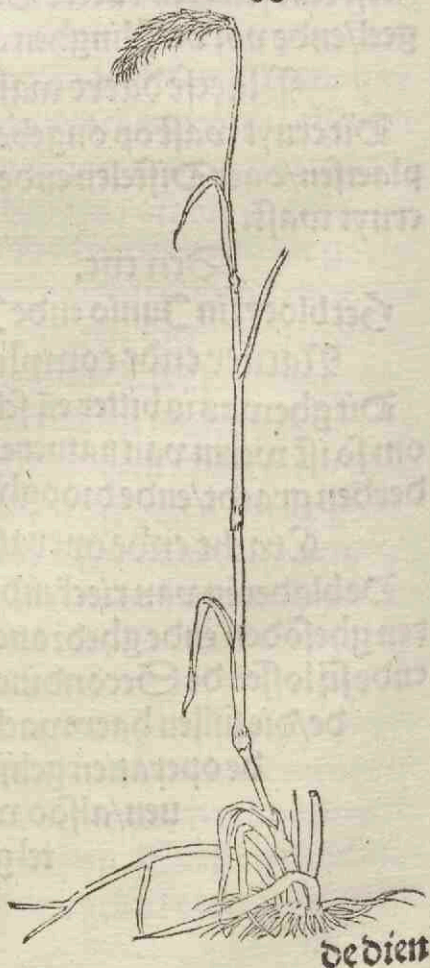
E Den Rogge wast schier op alle eerde/ende daerom vindtmen bijna oueral in dese nederlanden / ende bouen in Beyerlant.

Den tijt.

Den Rogge wort tweemaal gesaeyt int iaer. Eerst in September en October / ende also leyt hi den winter lanck gruen/ niet hooge wter eerden/ ende in de Lenten dan schiet hi op ende crijcht halmen. Ende daeromme heetme dat Winterrogge/ oft Wintercoren. En-

Secale.

Rogghe.

De dient

Van Kogghe.

Cap. CCXCV.

De dien Kogghe wort in vijf weken rijp/na dat hi gebloeyt heeft. Dat an der Somercoren saeytmen inde Lenten/alsmen de Gerste saeyt. In Julio worden sij beyde ghemaeyt ende inde schuere ghedaen.

Natuer ende complexie.

Den Kogghe is warmer ende drooger dan de Terwe/maer niet soo drooghe als Gerste oft Spelte.

Cracht ende werckinge.

Den Kogghe is wat taey ende slijmachtich/ende daeromme stopt hij lichtelick. Dat Roggenbroot beswaert de maghe/ende sonderlinge als hi niet wel ghebuydelt en is. Daeromme is den Kogghe bequamer voor den ghemeynen man die grooten arbeyt doet/en die groue spijsse behoeft om hem te versaden.

Van Ledtcruyt.

Cap. CCXCVI.

Den naem.

A It cruyt heetmen daerom in Duytsch Ledtcruyt oft Lede-
cruyt / om dattet principalick gebruyct wort tot de gewon-
de leden. Men heetet oock Apparitorie. In Griecx ende La-
tijn wordet Sideritis genoempt/ooc om dyer redene wil-
le/also wi in onsen Latijn
schen Herbario verclaert hebben.

Sideritis. Ledtcruyt.

Maetsoen.

Dit cruyt heeft eenen rouwen ghe-
hayde viercâtigen steel/een elle lanck.
Sijn bladeren sijn der Malroue wat
gelijck/maer sij sijn langer / bijcans ge-
saetsoneert gelijck de Saniëbladeren/
maer sij sijn smaelder ende cleynder.

B Kontom den steel van dit cruyt was-
sen witgeel bloemkens / die ligghen in
vellekens oft huyskens gesloten / ende
als de bloemen afvallen/so vindtmen
daerinne swert rondt saet. De wortel
van desen cruyde is dun ende geel.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne in row steen-
achtige en onghebowde plaetsen/som-
tijts ooc in beemden en gras hoven / en
sonderlinge aende tuynen vande houe.

Den tijt.

Set bloeyt in Junio/ende voort tot
inden Herst.

C

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt suyuert/ en het treect een luttel tsamen. Nochtans is dat meeste deel van dit cruyt vochtich ende redelick cout.

Die cracht ende operatie. *wond ruydt*

De bladeren van dit cruyt gruen gestootē en geapliceert/ die heylen de wonden/ en sij bedwingē de heete swellingē en bloetsweerē. Dit cruyt is so crachtich/ dattet tbloet terstont stelpt/ so haest als ment op de wonden bint. Hier worde ick denckende op sommige onghelerde Apotekers die dit cruyt nemen voor Chamepytis/ dat is Hoe langher hoe liener/ maer het en is so niet/ so wi hierna in sijn Capittel verclaren sullen.

Van Sorgsaet. Cap. CCXCVII.

Den naem.

A

It is een vrembt gewas/ en men heetet in Italien Sorggi/ en daerom so noemē en heeten wi dat ooc Sorgsaet. Sommige heetent oock Lombaertsche Milie oft Hirs. Soemen dit in ouden tiden hiet/ dat en is mi noch niet bekent/ het en sij een geslecht van Daren/ want in Vranckē rijck heetment Frumentum rubrum en barbatum/ dat is te seggen Roodt Coeren/ ende ghebaert Coeren. Maer daer bij laten wi dat bliuen.

Sorggi. Sorgsaet.

Haetsoen.

Dit Sorgsaet oft Lombaertschen Hirs heeft vier oft vijf dicke/ hooge/ cnoopachtige en bruynachtige stelen/ met lange/ scherpe/ breede/ vore scherp toegaende bladeren becleet/ den Riere niet onghelijck. Op de stelen wassen baerdachtige oft dicke bruynroode aren/ en die sijn grooter en dicker dan de aren van Panicum. Het draecht geel bloeyfel ghelijck ander vruchten. Dat saet is rootachtich ende ront/ so groot als een Linse/ en tis scherp. De wortel heeft veel veesen.

Plaetse sijnder wassingē.

Dit vrembt gewas is in corte iaren herwaert eerst hier int lant gebracht. Het moet alle iaer inde hoven gesaeyt worden.

Den tijt.

Desen Lombaertschen Hirs bloeyt

in Ius

In Julio ende Augusto/maer het en wort niet ryp voor inden Herst.

Natuer ende complexie.

Aenghesien dat dit gewas suet is gelijk Panicum / en oock denseluen smaect heeft/ so moetet ooc eenderhande natuere ende complexie hebben ghelijck den Panicum.

Cracht ende operatie.

Dit Sorgsaet en wort noch hier te lande niet sonderlinge gheuseert. Maer aengesien dattet sulcken smaect heeft gelijk de Panicum/ so moetet oock sonder twijfel sijn operatie ende werckinghe hebben.

Van Waterwortel.

Cap. CCXCVIII.

Den naem.

Alterwortel heetmen inder Apoteke Serpentaria / oft Bistorta / maer het en is de oprechte Serpentaria niet/ daer de oude meesters af gescreuen hebben/also wi sulcx int Capittel van Slangencruyt ghedeclareert hebben. Maer oft dese Waterwortel in ouden tijden bekenst gheweest heeft/ende hoemen die hiete/dat en can ick v noch niet seggen. Hoe wel dat sommighe meynen dattet Limonium is/so en ist hem niet ongheelijck van kracht ende duechden. Want dat Limoniū (daer de oude meesters af ghescreuen hebben) dat heeft sulcken kracht ende operatie gelijk de Waterwortel. Maer wij nemen een ander cruyt voor Limonium/alsoo wij hier bouen claerlick daer af ghescreuen hebben int Capittel van Wintergruen.

Geslecht.

Men vindt tweederhande Waterwortel. Dat eerste heeft glatte/effen bladeren/ende een tsamen ghecromde wortel/ende dat is de redene datment bij onsen tijden in Latijn Bistorta heetet / ende in Duytsch machment manlijcke Waterwortel heeten. Dander gheslechte heeft bladeren die sijn meer gefronsselt oft gherimpelt/ende het heeft een grooter wortel met veel veesen. Sommige heeten dit cruyt in Latijn Colubrina. Wij moghent wel vrouwelijcke Waterwortel heeten/ op datmen se onderkenne. Daerom heeten dese cruyden Waterwortelen/want als sij eerst wter eerden cruypen/so sijn se ouertrocken ende bedect met een teeder velcken/dat is eender tonghe van een natere ghelijck.

Gaetsoen.

De manlijcke Waterwortel heeft eenen teederen/biesachtigen/glatten/effenen steel. Sijn bladeren wassen principalick beneden aende wortel/ende sij sijn lanc ende breet gelijk de bladeren van Suerpeerdick wortele/ende sij sijn op deen sijde gruen/ende op dander sijde blawgruen/ende gebuycht. Maer de bladeren die aenden steel wassen/dyer en isser niet veel/ende sij sijn seer cleyne/ende scherp gelijk tongsefens. Int sop van

Den steel wast een schoon are ghelijck een dodde/ met veel cleyn lijfverwi
ghe bloemkens te samen ghedronghen/ ghelijck de bloemen van cleyn
Wechbreede. De wortel is ghecronckelt ende ghewronckelt ghelijck een
natere/ ende si is buyten swert ende binnen root/ en si is row van smake.

De vrouwelijcke Waterwortel heeft ooc eenen langen effenen teederen
steel. Maer de bladeren sijn meer ghecronckelt/ ende om gheboghen/ en
de donckergruen/ maer op dander sijde sijn sij oock blawgruen. Int sop
vanden steel heuet oock gheerde bloemen/ ghelijck de voorgaende Wa
D terwortel/ maer de dodde is grooter. Als de bloemkens afvallen/ soo
brenghet in sijn doddekens bruynachtich ghehoeckt saet/ ghelijck als de
voorgaende Waterwortel. Sijn wortel is lanck ende groot/ ghesaetsoe
neert ghelijck thoost van een slanghe oft natere/ ende tis verchiert met
veel hayrs oft veesen.

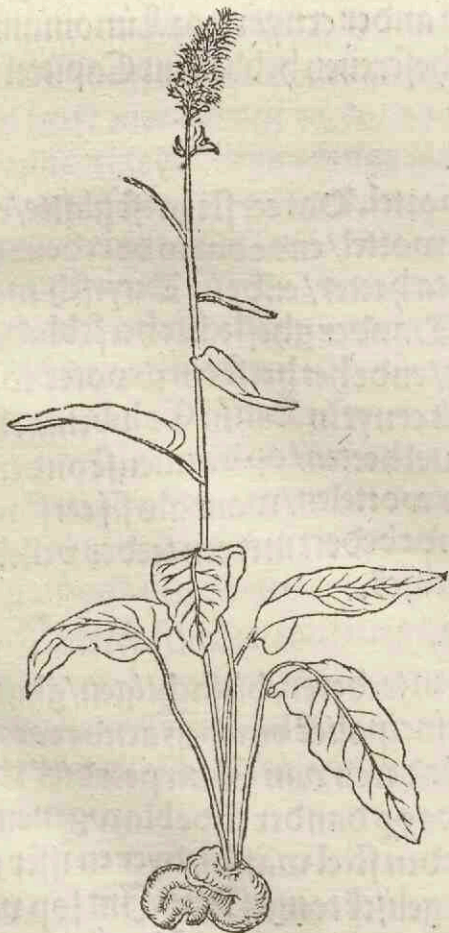
Plaetse haerder wassinghe.

Dese cruyden wassen geerne op vochtige plaetsen daer veel lombreis/
ende sonderlinghe in beemden die in bosschen ligghen.

Den tijt.

Si bloeyen beyde in Maio ende Junio/ daerna leueren sij haer saet/
dat heeft veel canten oft hoecken.

Serpentaria mas, seu Bistorta.
Waterwortel manneten.

Serpentaria femina.
Waterwortel wijfken.

Natuer

Van Waterwortel. Cap. CCXCVIII.

Natuer ende complexie.

De Waterwortelen/aenghesien dat sij eenen rouwen smaect hebben/ ende seer adstringeren/so vercoelen ende drooghen sij/als sommige meynen/inden derden graedt. Ende dit is waerachtich van droogen/maer sij en sijn soo coudt niet van natueren / datse inden derden graedt coudt worden.

Cracht ende operatie.

De wortelen van beyde dese cruyden ghesoden ende ghedroncken/die ghenesen ende heylen de wonden / sij doen dat braken ende ouergheuen ophouden/ ende si sijn goet voor de gene die dat roode melizoen hebben. Dat water daer af gheneest de voortsetende sweeringhen des monds/ als men den mondt daer mede gorgelt. De Waterwortelen met cruyde ende wortelen ghesoden ende dat ghedroncken / dat stopt de sieckte van de vrouwen. Desghelijcx doet oock dat puluer vande Waterwortele in rooden wijn inghenomen. In summa/ dese cruyden sijn goet tot alderhande ghebreken/die drooghens ende adstringerens behoeuen.

smurrende mot

Van Waterchamedren.

Cap. CCXCIX.

Den naem.

Waterchamedren oft Scordien / dat heetmen in Griecx Scordion/ende in Latijn Trirago palustris. Den oorspronck van dese namen vindij inden Latijnschen Herbario int lange verclaert. Dit gewas heb ick Waterchamedren genoempt/daerom dattet den Chamedren wat gelijk is van bladeren ende van bloemen/ende om dattet geerne bi d'water wast. Men macht oock wel Scordium heeten.

Laetsoen.

Dit cruyt heeft viercantighe stelen / ende die sijn becleedt met bladerkens/gelijckende int laetsoen den bladeren van cleyn Chamedren / maer sij sijn langher ende grooter/ende niet so diepe rondomme ghekerst/ende sij hebben eenen bitteren smaect/bijna ghelijck Loock. Sijn bloemen sijn den bloemen van cleyn Chamedren heel ende gants ghelijck/ comen de oueral aenden steel wt/ende niet alleen int opperste sopvanden stelen/also sommige meynen. De wortel deylt haer in veel deelen met veel veeskens / cruyppende hier ende ghinder. Niet veel Apotekers en kennen dit cruyt in dese landen/ en nochtans gebruyctment tot de Theriakel. Maer daertoe nemen sij wildt Loock in stede van dit cruyt/ ende daerin faelgeren ende dolen sij grootelick.

Plaetse sijnder wassinghe.

De Waterchamedren wassen geerne in vochtige plaetsen / nochtans

p iij wat

Vat inder hoochde liggende. Ouer seker iaren herwaerts heeft dit cruyt seer luttel bekent geweest/maer nu wordet in veel plaetsen gheplandt. Het grijpt haest stadt/al ist datmen niet meer dan een struycken in deerde en sedt/want het wortelt haest/ende cruypt hier ende ginder/ende het breydet hem seluen seer wt.

Den tijt.

C Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio. Ende soo veel als ick daerwt heb connen mercken/so en blijft een bloemken niet ouer eenē dach duerende/also volcht deē bloemken altijt na dander.

Natuer ende complexie.

De Waterchamedien sijn werm ende drooghe/want sijnen smaect is bitter ende scherpachtich.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt ghedroocht/ghepuluerizeert ende met wijn ghedroncken/dat lost de vrine/ende tis goet voor de ghene die vande nateren gebeten sijn/ende die doodelick venijn gedroncken hebben. Twee drachmen van dit cruyt met Medeinghenomen/dat gheneest dat roode melizoen/de pijn inde maghe/ende de cowpisse. Het purgeert de borst van sluymen. Ooc ist wt nemende goet teghen den langduerenden hoeft/alsment met hueninck mengt/ende een electuarium daer af ghemaect. Dit cruyt gesoden ende ghedroncken/dat brengt den vrouwen haer maent/ende tis goet voor de ghene die van binnen gheschoort oft gebroken sijn/ende die den cramp hebben/ende het opent de verstoptheyt van leuer ende van milte. Dit cruyt gheneest de groote oude wonden/alsment gruen stootet ende daerop leyt. Maer alsment droocht/ende dat poeder daerin stroyt/soo suyneret die onreyn wonden eerst/ende ten lesten heylet die. Desghelijc doetet oock alsment met hueninck mengt/ende daerop strijckt. Dat puluer van desen cruyde verteert dat vuyl ende ouertollich vleesch dat inde wonden wast/alsment daerin stroyt. Dit cruyt is goet den ghenen die dat Podagra hebben/in water ghesoden oft met azijn daerop gheleyt. Men mach ooc dat sap wt dit cruyt persen/dat heeft sulcken cracht ende operatie gelijk dat cruyt/alsment inneempt ende drinckt.

Van Stichas cruyt. Cap. CCC.

Den naem.

A Stichas cruyt is een vreemdt ghewas. Ende om des wil-
le dattet noch gheenen Duytschen naem en heeft / so genen
wi hem desen naem na dat Griecx ende Latijnsch woor-
deken Stichas / oft Stechas / want alsoo heetet in beyde
dese spraken. Inder Apoteken heetmen dit ghewas Sti-
chas Arabica. De redene waerom vindi j in den Latijnschen Herbario.

Maetsoen.

Stichas cruyt is een ghewas met veel teeder tackens / den Thymus
oft Roomschen Cuel niet seer onghelijck. Nochtans heeft dit langer bla-
deren / bijcans gelijk Xsope / oft Lauender bladeren / maer dese sijn cleyn
der / teerder / ende geelder. Int sop vande stelen wassen aren oft dodden /
die ghelijcken haer schier den bloemen van bruyn Betonie. Dese geaerde
dodden sijn van veel cleyne blauwe bloemkens tsamen geset. Ende als
B die verderuen ende afvallen / so wordt dat doddeken heel geel / ende daer
in vintmen cleyn bruyn sadeken. De wortel is cleyn ende houtachtich.
Dit gheheel cruyt riekt seer wel / alst gruen is.

Plaetse sijnder wassinghe.

Stichas cruyt wast principalick in seker eylanden geheeten Stechas
des / ligghende inde Zee teghen ouer
Massilien / ende daerna heeft dit cruyt
sijnen naem. Men vindt oock in Ara-
bien / ende in meer ander landen. Bij
ons sedtment inde cruythouen in tey-
len / ende wilment opbrengen / so moet
ment wel gade slaen / want het is een
teeder cruyt.

Stechas. Stichas cruyt.

Den tijt.

C Dit cruyt bloeyt in Junio / als de La-
uender bloeyt / ende dyer ist oock ghe-
lijck van bladeren / also wi hier bouen
gheseyt hebben.

Natuer ende complexie.

Stichas cruyt is van tweederhan-
de substancie / alsomen wt sijne smaect
mercken mach / want het treect tesamen
ende tis bitter. Daeromme soo is het
warm ende drooghe van complexie /
alsoo sijn operatie datselue claerlick
wtwijst.

Cracht ende operatie.

Dat Stichas cruyt met sijn bloemē

p iij ghesoden

D gesoden ende ghedroncken/ dat neemt wech alderhande verstoptheit/ het scheydt/ ende purgeert/ ende conforteert de leden van binnen/ en tghes heel lijf. Het is oock wtnemende goet tot de gebreken vande borst en longen/ gelijck de hof Xsope/ oft Satureye/ men mach deen voor dander nemen. Het breng het den vrouwen haer maent/ als ment in deser manieren vseert. Oock so vseert ment inde medicinen diemen tegent venijn maect. Als yemandt aen dit cruyt en bloemen riet/ so conforteert dat de crancs te herffenen. Men mach dit cruyt om sinen lieffelijcken rueck wille wel in eeren houden ghelijck de Lauender/ Spicanardi/ ende dierghelijcke cruyden/ diemen ghebruyct ende vseert om thoost te conforteren.

Van Seepcruyt.

Cap. CCCI.

Den naem.

A Seepcruyt heet in Griecx Struthion/ ende in Latijn Radicula/ ende Lanaria/ en inder Apoteken Condisi. Sommige heeten dit gewas Herba fullonum/ dat is te seggen/ Volders cruyt. Sommige heetent oock Saponaria/ en daerwt heetet in Duytsch Seepcruyt. Ende dese namen

sijn hem daerom ghegeuen/ om dattet vande Volders tot de cleederen ghebruyct wort/ want het doet alderhande plecken en vuylicheyt wt de cleederen/ so wel als de zeepe. Den oorsprœc en redene van dander namen staet verclaert in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

B Men vindt tweederhande Seepcruyt/ tam ende wildt. Dat tam en wordt in dese landen niet gheuonden/ oft men moetet inde hoven planten.

Dat wildt wast oueral/ so wi hier na verclaren sullen. Dese twee cruyden sijn malcanderen seer ghelijck.

Saetsoen.

Tam Seepcruyt heeft eenen ronden ghehayden steel/ met veel ledens. Sijne bladeren sijn smaet ende scherp ghelijck de bladeren van Olijfboom/ ende gruen van coluere/ ende dier compter somtijts vijf te samen. Int sop vande stelen wassen schoone witte bloemkens van saetsoene gelijck

Struthion. Seepcruyt.

Ginoffelen/

C Ginoffelen/maer sij sijn cleynder/cruypende wt een hol rondt blaesken oft saccken. De wortel is buyten root/groot/rondt ende lancck/cruypende lancck wt bouen in deerde. Men snijdt dese wortel in stucken / en daermede suyuertmen de wolle / ende de cleederen. Dat wilde is den tammen ghelijck/maer sijn stelen en sijn niet so seer root/maer bruynachtich. Het heeft grooter bladeren ende bloemen dan dat tamme. De bladeren sijn oock saecht ende vet int tasten.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat tam Seepcruyt wast gheerne in rouwe steenachtighe plaetsen. Men vindets oock bi ons niet dan inde houen/daerment planten moet/also wi hier bouen gheseyt hebben. Dat wilde wast oueral inde haechbosschen/neffens de ackers aende tuynen.

Den tijt.

Seepcruyt bloeyt principalick in Junio/en daerna blijuet twee gantse maenden lancck bloeyfel draghende.

D Die natuer ende complexie.

Seepcruyt/ende principalick dat tamme/is werm ende drooghe seer bijcans inden vierden graedt.

Die cracht ende operatie.

De wortel/dewelcke scherp is/met hueninck gemengt/ ende in maniere van een electuarie ingenomen/ dat lost de vrine / ende tis goet voor de ghene die ghebreck hebben in haer leuer/ende tegen den hoeft / ende voor de ghene die dempich sijn op de borste/ende cort van adem. In deser manieren gheuseert sijnde/so laxeret. Dese wortel met Cappers wortel ghemengt ende inghenomen/die breekt den steen/ende sij drijsten wt door de vrine. Si maect de milte cleynder/alsinense ghebruyct also hier vore verclaert is. Alsinense inde schamelheyt vande vrouwen doet / so brengt sij den vrouwen haer maent / ende sij drijft die doode vrucht wt. Sij gheueest de ruydicheyt ende schorscheyt / alsinense met Gersten mondt ende **E** azijn mengt/ ende dat daerop strijckt. Sij verteert de swellinghen ende bloetsweeren/als sij met Gersten meel in wijn gesoden is / ende dat daerop gheleyt. Men ghebruyctse oock tot de medicijnen die een claer gesichte maken. Dese wortel ghepuluerizeert/ende dat inden nuese gedaen/dat maect den mensch niesende. Alsinense met hueninck mengt/ende inde nuese doet/dat purgeert door den mondt. De wortel gesoden ende gedroncken/dat is goet voor de ghene die de geelsiecke hebben/ ende tot de gebreken vande borst/sij lost de vrine/ende laxeret den buyck/ ende sij purgeert de vrouwelickheyt. De wortel gepuluerizeert/ende een drachma swaer in Meede inghenomen/ dat helpt de gene die eenen swaren adem hebben.

Van See

Van Zee Ayeuyn. Cap. CCCII.

Den naem.

A En Zee Ayeuyn oft Squille/heetmen in Griecx ende in Latijn Scilla/ende inde Apoteke Squilla.

Ufaetsoen.

De wortel van Zee Ayeuyn heeft veel schellen/deen bozen dander gelijk den Ayeuyn. Daerwt wast eenen steel/alsulck als men aenden Saffraen siet/ende desen steel draecht witgeel oft bleecke bloemen. Als die verouden/so comen na veel dagen de bladeren wt/die en wassen op geen en steel/ende sij sijn in deele den Ayeuyn bladeren ghelijck/maer sij sijn groeter ende breeder/ende dmeeste deel van des bladeren buyghen haer ter eerdenwaert.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den Zee Ayeuyn wast oueral daer hi gheplant wort/ghelijck Zoodt ende Ayeuyn.

B

Den tijt.

Den Zee Ayeuyn (also Theophrastus daeraf scrijft) bloeyt drijwerf/ende met dat bloeyfel gheeft hij te verstaen/wanneer dattet goet ackeren ende aren is.

Natuer ende complexie.

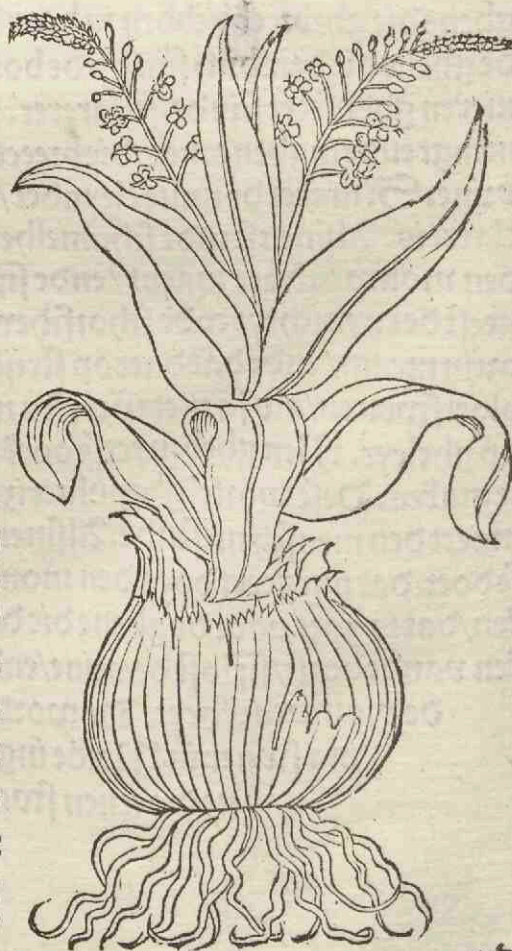
Den Zee Ayeuyn scheydet alle quade dicke humoren/ende hi is werm in den tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

Alsinen den Zee Ayeuyn ghebruycken wil/so moet hi te voren ghesoden oft gebraden sijn/want als dan en is hij so scherp niet/ende hij en is so schadelick niet om te vseren. Zee Ayeuyn row in olie gesoden/dat is goet voor de ghene die vande nateren ghebeten sijn/alsinen dit daerop leyt. Een deel gebranden Zee Ayeuyn/ende acht delen souts daertoe/ende onder een ghestooten/ende ghegheten/dat lareert/ende maect weeck inden bnyck. Ende men ghebruycket den Zee Ayeuyn oock tot de medicijnen die de vryne lossen. Sij is oock goet voor de ghene die de gheelsiecke hebben/ende die dwater laden/ende voor de gene die hoesten/en eenen corten adem hebben/

Scilla.

Zee Ayeuyn.

ende

Van Zee Ayeuyn.

Cap. CCCII.

Ende die crimsel int lijf hebben/ als men een half drachma hieraf met hueninck mengt ende inneempt. Si conforteert de maghe/ ende maect goede digestie/ met hueninck gesoden ende gegeten. Gebraden Zee Ayeuyn gheueest ende heylt de wratten/ ende cackhielen / oft voeten daer den winter in is/ als men dat daer op leyt. Maer alle de ghene die binnen int lijf ghequetst sijn/ oft eenich open ghebreck hebben/ die sullen haer wachten van Zee Ayeuyn te gebruycken. Men seyt dat een huys bewaert is van toouereijde ende guychelijce/ als men eenen gheheelen Zee Ayeuyn voor oft bouen de dore vanden huys hangt. Zee Ayeuyn met hueninck ende azijn ghebruyct ende inghenomen/ dat verdrift de wormen ende ander onsuuer ghespuys wt en lijue. Als de ghene die dwatet laden grooten onlijdelijcken dorst hebben/ so sullen sij verschen Zee Ayeuyn onder haer tonge legghen/ daer mede vergaet den dorst.

ack hielen off
voeten daer den
winter in is

Van Luyscruyt.

Cap. CCCIII.

Den naem.

Luyscruyt wort in Griec geheete Staphis agria / en also heetet noch inder Apoteke. In Latijn heetet Herba pedicularis/ en Pituitaria. Den oorspronck van dese name staet in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Haetsoen.

Pituitaria. Luyscruyt.

Luyscruyt heeft rechte/ weecke/ ende donckergruene stelen. Sijn bladeren sijn den bladeren van wilden Wijn gaert gelijck/ en si sijn gespleten in vijf oft ses deelen/ meer oft min. Het heeft schoon hemelblaw bloemen/ wassende op besonder stelen/ ende elck bloem heeft ses onderscheyden bladerkens. Als de bloemen afvallen/ soo volghet daer drucantich swertbruyn saet in gruen huyskens/ hebbende eenen scherpen smaect. Sijn wortel is slecht ende hondtachtich. Hier wt mach men merckelick sien/ dat dit cruyt een gheslecht is van Staphis agria. Maer oftet dat oprecht Staphis agria is/ dat staet noch in twijfel/ aengesien dat het gheen gheel bloemen en heeft/ gheslijck de Weedt/ Isatis ghenoept.

Plaetse sijnder wassinghe.

Luyscruyt dat wilt inde houen ghe

plandt

Epilaudt sijn. De rechte Staphis agria wast geerne in plaetsen daer veel lombris.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt inden somer.

Natuur ende complexie.

Luyfcruyt is werm en drooghe inden vierden graet/ want het bernt.

Cracht ende operatie.

Vijftien greynkens van tsaet van desen cruyde ghestooten en in Me de ingenomen / dat lost de groue taey humoren bouen wt doort braken. Ende als men de voorseyde medicijne inghenomen heeft / so salmen daer op gaen spaceren / ende dickwils Mededrincken / want dat saet bernt seere / als men dit niet en doet. Als men dit saet inden mont houdt en knot / so treect dat de taey humoren wt en hoofde en wt de herffen. Dit cruyt / **D**saet / oft wortel / in azijn ghesoden / ende dat werm inden mondt ghehouden / daermede vergaet den tandtsweer. De wortel gepuluerizeert ende met hueninck ghemengt / dat gheneest de sweerende vuyl monden. Dat cruyt / saet / oft wortel / gruen ghestooten / oft ghedroocht ende ghepuluerizeert / en met olie ghemengt om een salue daerastemaken / dat verdrift ende doodet de luyfen ende neten / ende tis goet teghen dat inecken / en het heylt de ruydicheyt. Desghelijcke operatie heeft oock de wortel in water oft looghe ghesoden / ende daermede ghewasschen. Men ghebruyct dat Luyfcruyt oock tot medicijnen die bernen. Sijn bloemen ghedroocht ende ghestooten / ende in wijn ghedroncken / die sijn goet den ghenen die van nateren ghebeten sijn. Dat cruyt in azijn gesoden / ende de cleederen daermede bespraeyt / dat verdrift de luyfen wt en cleederen.

voet d'ye sweerende
wijlle monde

Van Sefeli.

Cap. CCCIIII.

Den naem.

A

De cruyden vande welcke wi hier scrijuen sullen / die heeten wi hier int generael Sefeli / na haren Griecschen ende Latijnschen naem. Ende hoe dat sij elck besonder in Duytsch heeten / dat sullen wi hierna verclaren.

Seslecht.

Daer sijn drij gheslechten oft manieren van Sefeli. Dat eerste heetet in Latijn Sefeli Massiliense / inder Apoteken Siler montanum / dat is te segghen / Berchsese / oft Silermonteyn. Na mijnen duncken (ick en hebbs noch niet sien wassen / want sijn saet / hoewel dat ick dat dickwils saeyde / en heeft niet willen wtcomen) ist ghene dat sommige Berchvencel heeten / om dattet der Vencel ghelijck siet / ende geerne op hooge bergen wast. Sijn figure en heb ick v hier niet connen leueren. Dat tweede gheslecht / Aethiopicum gheheeten / ist gene dat men in Duytsch witten Hertwortel noempt / also sijn gesteltenisse ende saetsoen dat wi wijst.

Dat

Van Sefeli.

Sefeli Aethiopicum.
Witte Hertwortel.

Cap. CCCIII.

Sefeli Peloponesiacum.
Swerte Hertwortel.

V Dat derde gheslecht van Sefeli/dat Peloponesiacum gheheeten wort/
is tghene dat wi in Duytsch swerte Hertwortel heeten / ende dat mach-
men claerlick sien inde beschrijvinghe vande oude meesters/ ist dat ghi die
met dit cruyt confereert.

Haetsoen.

Silermonteyn heeft bladeren gelijk de Venckel/maer sij sijn dicker.
Sinen steel is oock wat stercker. Sijn croone ghelijck der croone van
Dylle/maer de bloemen sijn heel wit. Dat saet is lanck ende gehoect / en
met veel vorekens oft holkeelen verchiert/hebbende eenen scherpen bitter-
ren smaect. De wortel is lanck ende sterck van rucke. De witte Hert-
wortele heeft eenen steel met knopen/bijna gelijk de Angelica/oft Nee-
C sterwortel. Sijn bladeren sijn den bladeren van Veel ghelijck/maer sij
sijn cleynder ende langachtiger. Het heeft oock een croone gelijk de Dyl-
le/maer de bloemen daer af sijn wit ghelijck de bloemen van Silermonteyn.
Sijn saet is dick gelijk Terwe/bitter/ende scherper / ende stercker
van smake dan Silermonteyn. De wortel is lanck ende groot/van buy-
ten bruyn verwich/bedect met groflanck hayr/dat staet opwaerts tegen
den steel. De swerte Hertwortel heeft eenen hooghen steel / somtijts
mans lengde hooge/gelijckende den steel van Venckele. Sijn bladeren
ghelijcken den bladeren van wilde venijnighe Peterfelie/maer sij sijn
Q breeder

D breeder ende dicker. Int sop vanden stele wast een schoon breede croone van witte bloemen. Ende als die afvallen/so compt dat saet/dat is breeder dan tsaet van witte Hertwortel/ende tis den sade van Dylle gelijck/ende het heeft goeden rueck. De wortel is buyten heel swert/ende gelijck als dat voorgaende cruyt oock bedeckt met hayre dat opwaerts teghen den steel staet/ende tis goet van ruecke/schier ghelijck wier oock.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat alderbeste Berchseseft oft Silermonteyn wast ontrent Massilien/also Dioscorides scrift/ende daerna heuet oock sijnen naem/dat ment Sefeli Massiliense heetet. De witte Hertwortel wast op hooge bergen inde wildernisse. De swerte Hertwortel wast op rouwe vochtige plaetsen/ende op cleyn berchskens. Si is gemeeynder dan de witte.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen principalick in Julio/ende tegen den Herft dan leueren sij rijp saet.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt.

De

Die cracht ende operatie.

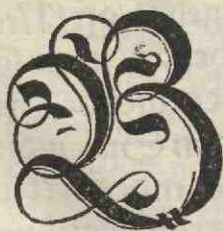
Dat saet ende wortel van dese cruyden ghesoden ende ghedroncken/die sijn goet teghen de compisse/voor de ghene die corten adem hebben/ende voor de vrouwen als de moeder opwaerts climpt/ende den genen die met de vallende sieckte beladen sijn. Si brenghen den vrouwen haer maent/ende sij driuen de doode vrucht wt. Si sijn goet tot alderhande ghebreken van binnen/ende tot den langduerenden hoest. Dat saet met wijn inghenomen/dat maect goede digestie/oft verteeringe inde mage. Het verdriift dat criemsel int lijf/ende het lost de vrine. Het is oock goet den gheyten ende ander viervoetich ghedierte te drincken ghegeuen/om lichtelick haer ionghen te worpen. Desgelijcke operatie hebben de bladeren oock/als mensche den vee teten geeft.

Van Beermortel.

Cap. CCCV.

Den naem.

A

Beermortel is in Griec ende Latijn geheeten Tordylon/Tordylon/en Sefeli Cretici/sommige heetent Gordylion. En dien naem is hem gegeven om des rows hayre wille dat aende wortel tegen den steel opwaerts staet/oft om dat dit gewas goet is tot veel gebreke der beermoede.

Haetsoen.

Beermortel heeft diepe gekersde doorhackelde bladeren/die sijn den Venckelcruyde so gelijc/dat mensche voor Venckel aensien mocht. Sinen steel is rondt/ende hi crijcht ledekens ende knopen ghelijck de Venckel.

Sijn

Van Beerwortel.

Cap. CCCV.

Tordylon. Beerwortel.

B Sijn bloeyfel dat sijn witte croonen met seer cleyn bloemkens. Als sijn saet rijp is / so ist rondt ende tweevoudich ghelijck eenen schilt / sterck van rucke / ende een luttel scherp van smake. Set heeft een langhe wortel / vinghers dicke / ende die is bouen met veel rouwes hayres ouertrocken / hebbende eenen stercken ruck / ende eenen scherpen smaect.

Plaetse daerse wast.

C De Beerwortel wast op hooch geberchte inde beemden. Men settet oock inde hounen.

Den tijt.

De Beerwortel plach principalick in Julio te bloeyen / ende daerna so begint haer saet te rijpen.

Natuur ende complexie.

Beerwortel is heet ende drooge van nature / alsomē claerlick mercken mach aen sijn operatie.

D Die cracht ende operatie.

Dat saet van Beerwortel ghesoden ende ghedroncken / dat is goet teghen de droppelpisse / ende het brenghet den vrouwen haer maent. Dat sap wt den steel ende gruen saet gheperst / ende daer aen half drachma thien daghen lanck in sueten wijn ghedroncken / dat gheneest de ghebreken der nieren. De wortel ghedroocht ende ghepuluerizeert ende met hueninck een electuarium daer aen ghemaect / dat drijft de conde taeye slijmicheyt wter longhen ende vander borst. Dat saet ende de wortel van dit cruyt in wijn ghesoden ende ghedroncken / dat is een gheproefde ende waerachtighe medicine teghen alderhande venijn. Si lossen den steen / ende sij sijn seer goet voor de vrouwen die den witten vloet hebben. In summa / men behoortse te ghebruycken tot sulcke gebreken / die wermens ende drooghens behoenen.

Van Voghelnest.

Cap. CCCVI.

Den naem.

21

D It cruyt heet Vogelnest om sijn croonē wille / die gelijckē eenen nest van eenē vogel alst saet begint te rijpen / en t'is dat derde geslecht vā Dancus / daer Dioscorides as scriuet / alsomen wt sijn bescriuinge claerlick mercken mach.

Q ij Saetsoen.

Van Vogelnest.

Cap. CCCVI.

Dauci tertium genus. Vogelnest.

B

Haetsoen.

Vogelnest heeft eenē ronden bruyn achtighen steel met veel tacken. Sijn bladeren sijn des Corianders bladeren ghelijck. Het heeft een croone met witte bloemen/ die gelijck der croone vā wilde Pastinaken. Tsaet is lanc/ van saetsone den Roomschen Comijn ghelijck/ ende scherp van smake. De wortel van dit cruyt is bruynachtich ende lanc/ met veel veeselinghen daeraen hanghende.

C

Plaetse sijnder wassinghe.

Vogelnest en wast in onse landen niet van selfs/ maer men moetet inde hoven setten.

Den tijt.

Vogelnest bloeyt principalick in Julio/ ende daerna beghint sijn saet ter rijpen.

Natuer ende complexie.

Tsaet van Vogelnest is seer werm ende drooge/ ende desgelijck oock dat cruyt/maer niet so seer alst saet.

D

Cracht ende operatie.

Dat saet van Vogelnest ghesoden ende gedroncken/ dat lost de vrine/ het brengt den vrouwen haer maent/ en het drijft de doode vrucht wten lijue. In deser manieren geyseert wesende/ doetet dat crimsel binnen den lijue cesserē/ ende tis goet teghen den langduerenden hoeft. Het is goet in wijn inghenomen voor de ghene die van venijnich ghedierte gebeten sijn. Het verteert alderhande gheswel/ als ment buyten daerop leyt. De wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken/ die doet dat roode melizoent cesserē. Plinius scrjft dat de bladeren de pijlen wten lijue trecken/ als men die daerop leyt. Maer in andere dinghen en hebben sij soo grooten cracht niet alst saet.

Van Bloetcruyt.

Cap. CCCVII.

Den naem.

A

D

It cruyt heetmen in Nederlant oueral gemeynlick Pimpinelle/ ende het wordt oock Onfers Heeren baerdeken gheheeten. Maer hoe dat de oude medicijn meesters dit cruyt gheheeten hebben/ dat en weet ic niet. Bij onsen tijden

Van Bloetcruyt.

Cap. CCCVII.

B tijden heetment in Latijn Sanguisorba/ dat is te segghen / Bloetsuyp-
cruyt/om dattet groote cracht heeft om dbloet te stelpen. Want ghelijck
dat drooge eerdtrijck dwater na hem treect ende opsuypt/also verslint en
suypt dit cruyt dbloet. Ende daeromme heetment Bloetcruyt. Sij do-
len die dit cruyt voor Pimpernelle houden/ also wi dat wijt ende breedt
verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deen heeft groote langhe bladeren/ende
teeder dunne stelen ghelijck Rogghen stroohalmen / ende daerom heet-
ment groot Bloetcruyt. Dander is in alle dingen cleynder/wtgenomen
de stelen. Anders sijn sij beyde malcanderen ghelijck.

C Gaetsoen.

Bloetcruyt heeft veel bruyn stelen/ die sijn met veel holkeelen oft vore-
kens verchiert / en met een luttel wolle oft hayrs ouertrocken. Sijn bla-
deren sijn row ende langachtich/ ende rontsomme gekerft ghelijck een sa-
ghe. Op de stelen wassen ronde castanybruyne colf kens oft cudsekens/
die sijn vol gaetkens oft huyskens/ gelijck biehuyskens/ die doen haer sel-
uen open / ende daerwt comen cleyngruen bloemkens/ ende int midden
van dese bloemkens wassen gheel hayrkens. De wortel van dit cruyt is

Sanguisorba maior.
Groot Bloetcruyt.

Sanguisorba minor.
Cleyng Bloetcruyt.

D lanck ende dicke/hebbende eenen amperen ende rouwen smaect.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat groot Bloetcruyt wast geerne in drooge beemden en gras plaetsen. Dat cleyne wast op dorre rouwe plaetsen / ende ongebowde ackers ende velden / daer de sonne alijt mach schijnen.

Den tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen in Maio ende Junio.

Natur ende complexie.

Aenghesien dat dese cruyden seer adstringeren oft te samen trecken int smaken / ende wat sljmich sijn / daerom drooghen ende stelpen sij wter maten seere / also wi hierna breeder verclaren sullen.

Cracht ende werckinge.

E Dese cruyden hebben groote kracht om alderhande vloten van bloede te stelpen / alsoo datmen seyt / dat sij dbloet stelpen / al ist datmen se niet dan inde hant en houdt. Men beuindt bij experientie / dat gheen dinck so grooten kracht heeft om de sieckte vande vrouwen te doen cesserem als si die ouervloedelick hebben / als dese twee geslechten van Bloetcruyt. De bladeren gruen ghestooten / die ghenesen de wonden / fistelen / ende den cancker. Desghelijck doen sij oock ghedroocht ende gepuluerizeert / ende daerin gestroyt. Si stoppen dat roode melizoen / ende ander fluxien des buycr / wonderlijcken seere / in wijn oft water gesoden ende gedroncken. In summa / het sijn rechte wondtcruyden / ende daeromme so mogen de Chirurgijns dese cruyden wel in grooter eeren houden.

Van Artischaut.

Cap. CCCVIII.

Den naem.

A **I**t is een vreemdt gewas / in Griec heetment Scolymus / ende in Latijn Strobilus en Cinara. Bi onsen tijden heetmen dit cruyt Arocum / oft Alcocalum / Articoalus en Artico / ende daerwt comt sijnen naem Artichaut.

Maetsoen.

Artichaut heeft groote bleeckgruene stekende bladeren op beyde syden doorsneden / rondtsomme met scherpe punten ende doornen beset / en seer lanck. Midden tusschen de bladeren wast eenen ronden steel / die mach soo dick sijn als eenen steck / ende die is met sommighe cleyne stekende bladeren besedt / brengende int opperste eenen grooten schoonen / ronden / scherp / gheschelferden Dystelbol / schier ghelijckende de noten oft appelen van Cipperboomen / ende sij draghen schoon purpuren oft Violet bruyn bloeyfel. In dese stekende bollen / als sij rijp sijn / leyt witgraw saet in saechte wolte verborghen / ghelijckende bijcans den sade van wilden hof Soffsaen / Cnicum ghenaempt. De wortel van dit ghewas is seer lanck ende groot.

Plaetse

Van Artichaut.

Cap. CCCVIII.

B Blaetse sijnder wassinghe.

Strobilus. Artichaut.

Artichaut moet inde houen geplant worden / in cortē iaren herwaerts is hi hier int lant gebracht wt Italien en wt Vranckrijck.

Den tijt.

Artichaut begint te bloeyen ontrent den sonnenkeer / als de sprinckhanen meest gheluyt gheuen.

Natuer ende complexie.

Artichaut is werm ende drooge in den tweeden graedt.

C Cracht ende werckinge.

De wortel vā Artichaut in wijn gesoden en ghedroncken / daermede verdrifmen den quaden rueck en stanc die een mensch ouer alle sijn lijf mach hebben. Desgelijck doet sij ooc groen gestooten / en daerop geleyt. Als sij in wijn gesoden is en gedronckē / so heeft si groote cracht om de stinckende vruet te lossen. Als de bladeren noch teeder en ionck sijn / so eetmense gelijck Spargē oft Coraelcruyt / en dyergelijcke cruyden meer. De Italianen en Franzoyzen bereyden de opperste bollekens ter wijle datse noch ionck sijn / in haer spijs / wāt sij maken den mensche lustich ende begeerlich om bijslapen. De wortel gestooten met azijn / ende aen gestreken / dat geneest de ruydicheyt ende quade crauwagie.

Van Wandtluyscruyt. Cap. CCCIX.

Den naem.

A Antluyscruyt schijnt een manier oft geslacht te sijn vā Lis / hoewel dat de wortel vā dit cruyt een ander faetsoen heeft dan de wortel van Gladiol oft Lis / also wi dat in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben. Inde Apoteke heetet Sphatula fetida. Daeromme heetet Wantluyscruyt om dattet de wantluyzen doodet.

Haetsoen.

Wandtluyscruyt heeft bladeren die sijn gefaetsoeneert gelijck de bladeren van blauw wilde Lelien / maer sij sijn cleynder ende scherper van punte. Tusschen de bladeren cruypt den steel wt / ende opt sop van desen steel wassen groote hauwen / bijcans ghelijck de hauwen van Peonien bloemen. En als haer dese hauwen ontpluycken ende opgaen / so vindtmen

Daer

Van Wandluyfcruyt.

Cap. CCCIX.

V daer schoon rondt root saet inne. De wortel van dit cruyt is eens deels bo-
nen rondt / ende daerwt comen veel
cleyn wortelkens.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast bij de tuynen ende
haechbosschen / en tis in Italien ghe-
meyn / maer men vindt hier te lande
niet vele.

Den tijt.

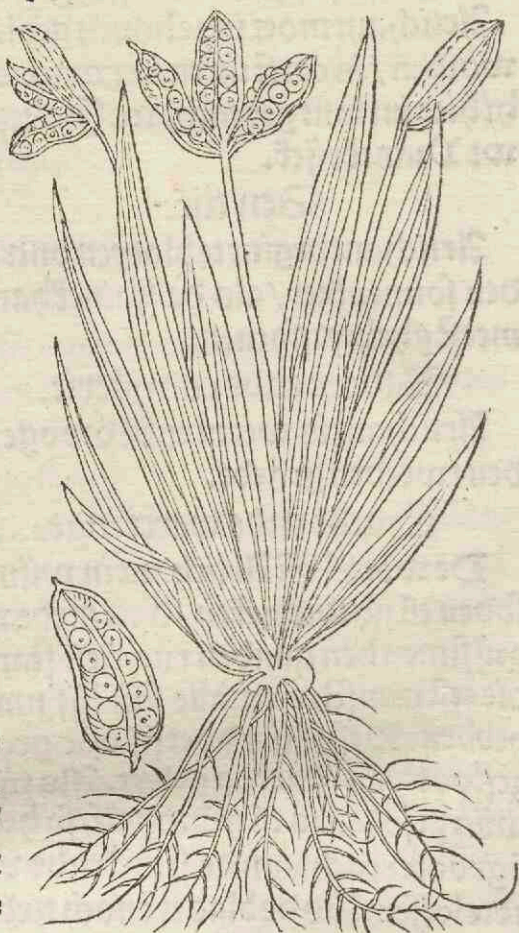
Tegen den Herst leuert dit gewas
sijn hauwen / die gaen daerna op en-
de sij verthoonen haer saet.

Natuere ende complexie.

Wandluyfcruyt is werm en droo-
ghe / want tis seer scherp van smake.

E Cracht ende operatie.

Wandluyfcruyt heeft bijna desel-
ue operatie die dat Luyfcruyt heeft.
Het sijneret en reynicht crachtelijck /
daerom ist seer goet (ende principalic
sijn sap) om de ruydicheyt ende cran-
wagie daermede te verduynen. Het
treect pülen ende doornen wten lijue sonder pijn. Men veriaecht en doo-
det de wandluyfen met desen cruyde / also wi hier boue verclaert hebbē.

Van Wederdoot.

Cap. CCCX.

Den naem.

Dit cruyt wort in Griec en Latijn gheheeten Trichoma-
nes en Capillaris. Inder Apotekē heetet Polythrychon /
maer niet wel / wāt dien naem hoort den Vrouwēhayr
toe / dwelckmen Adiantum / oft Capillus Veneris heet.
De oorsake van sinē naem staet inden Latijnschen Her-
bario ghescreuen.

Laetsoen.

Wederdoot is een cleyn cruydeken ontrent een spanne lanc / hebben-
de seer cleyn castanybruyne glickende roedekens oft steelkens gelijk net-
garen / ende die sijn op beyde sijden doorgaens beset ende becleet met seer
cleyne ronde bladerkens / schier geliç de Zeelinsen / en op de sijde ter eerden
waert sijn dese bladerkens bespraeyt met veel cleyn bruyngeel placckens
oft tickkens / gelijk als Engelsot. Het en leuert bloemen noch saet. Het
heeft een swerte wortel / vā veel cleyn hayre oft veeskens tsamē gehoopt.
Plaetse

Van Wederdoot.

Cap. CCCX.

Trichomanes. Wederdoot:

B Plaetse sijnder wassinghe.

Wederdoot wast gheerne in doncker vochtige plaetsen/ ende na bij dwaer/ ende principalick op vochtige ende natte steenrooten ende oude mueren.

Den tijt.

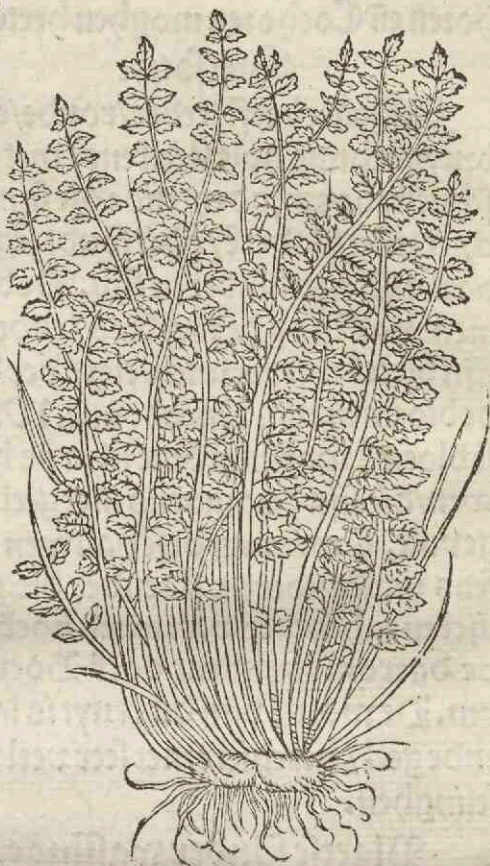
Men behoort dit cruyt te vergaderen int beginsel vanden Herst ontrent S. Barthelmeus dach.

Natuur ende complexie.

Dit cruyt is middelbaer werm ende cout/maer het droocht/ ende het scheyt ende verteert.

C Cracht ende werckinge.

Wederdoot gesoden ende gedroncken/ dat is goet voor de ghene die met pine haren adem hebben/ en die de geel sieckte hebben/ ende tot de sieckte inde milte/ en tot de droppelpisse. Het breekt den steen/ ende daerom heetent sommighe oock Steenbreke. Het stoppet den loop des buycks. Dit cruyt is goet in wijn gedroncken voor de gene die van venijnich gedierte ghebeten sijn. Het brengt den vrouwen haer maentstonde/ ende het lost de secondina/ maer het stelpt dat bloetspouwen. Oock ist goet voor de gene die van venijnich gedierte gebeten sijn/ als ment gruen stootet ende daerop leyt. Als ment inde looge leyt/ ende thoof daermede gewasschen/ daer af wordet hayr wederom wassende na dattet wt gheualen is/ het verdriift oock de schelsseringhe vanden hoofde/ ende het gheneest de loopende schorsie hoofden. Als men dit cruyt in water siedet/ ende met wijn mengt/ ende in looghe ghedaen/ ende daermede thoof ghewasschen/ soo en salt hayr niet wt vallen. Het verteert oock de croppen/ in deser manieren ghesoden ende daerop gheleyt. Summa/ het heeft al een cracht ende operatie ghelijck dat Vrouwenhayr/ Capillus Veneris/ daer wij int xxviij. Capittel af ghescreuen hebben.

Van Fenigrieck. Cap. CCCXI.

Den naem.

A Fenigrieck heeft dyen naem na den Latijne/ wāt in Griec heetet Telis/ Ceraitis/ Negoceros ende Bucerus/ ende in Latijn Fenumgrecum/ ende alsoo heetet noch inde Apoteke. De redene van dese namen staet inden Latijnschen Herbario

Van Fenigrieck.

B Herbario bescreuen. Dit cruyt soude na den Griekschē naem wel Boerhoren en Coehoren moghen heeten.

Haetsoen.

Fenigrieck heeft teeder/ronde/ende bruynachtige hōle steeltkens/ met veel schuettkens ter sijden/ende die sijn verchiert met bladerē/ ghij soudt seggen dattet Clauerbladeren sijn. De bloemen wassen op de tackens/ende die sijn bleek witverwich/cleynder dan de bloemen van Vychboonē. Wt dese bloemē wassen crōme scherpe hauwen/die sijn doorgaens met geel saet gevult. Twee van dese hauwen nefsens malcanderen staende/die gheclijcken tghēhoren van eenen bock/ende daerom heetment oock Boerhoren. De wortel van dit cruyt is lanc ende geel/verchiert met seer veel vee selinghen.

Plaetse sijnder wassingē.

Fenigrieck is een somer ghewas/het en can niet wel conde lijden. Set en wast hier te lande niet van hem seluen/men moetet inde houen door sijn saet opbrenghen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio/als dan brenget sijn lange crome hauwen/ende daerin dat saet/dat wort in Augusto rijp.

Die natuer ende complexie.

D Dit gewas is werm inden tweeden graet/ende drooge inden eersten.

Cracht ende operatie.

Dat meel van Fenigrieck maect weeck ende verteert. Alsment in Alee de siedet ende appliceert/soo ist goet teghen heete sweeringhen van buyten ende van binnen/als die sweeringhen niet te seer ionck en sijn. Ende het maect de milte cleynder/alsment met salpeter ende met azijn menget/ende daerop leyt. Dat saet in water ghesoden ende daerinne gheseten/dat is goet voor de ghene die eenich geswel aen haer vrouwelickheyt hebben. Dat saet in water ghesoden/ende dat sop daeraf door een doercken ghedaen/dat heylet de loopende ende schorste hoofden/ende het verdrijft de schelsseren. Dat meel met gansen smout gemengt/ende een suppositorium daeraf ghemaect/dat opent de gheswollen ende ghesloten vrouwen schamelheyt/alsmen dit daerinne doet. Men besighet dit saet tot de

Cap. CCCXI.

Foenumgræcum. Fenigrieck.

E tot de clysterien/diemē tot dat roodemelizoen maect. Dat sop daer tsaet in gesoden is/ dat gebruyctmen tot dat colica passio/om dat fondament daermede te wasschen. Dat saet in wijn ghesoden/ dat maect den vrouwen lichten arbeyt. Dat meel van dit saet met Lijn saet gesoden/ dat doet de weedom ende pijnē der moeder cesserē / als men dit daerop leyt. Het verdrijft de masen ende plecken wten aensichte / ende de ruydicheyt / als ment met solfer ende hueninck mengt / ende daerop strijct. Dat saet verdrijft den stanck vande ockfelen/ als ment in water siedet/ ende de ockfelen daermede wasschet. Dit saet is goet om pijnē en sinerte te doen cesserē/ ende om alderhande gheswel te verteerē / als ment van buyten gebruyct ende daerop leyt. Daerom ist goet in Neele ghesoden / ende gheleyt op sweeringhen ontrent den ooren/ tot dat Podagra / ende meer ander pijnē ende weedom der leden/ die verteerens behoeven.

Van Wondtcruyt. Cap. CCCXII.

Den naem.

It cruyt heet Wondencruyt / om dattet de wonden heylt. Men heetet oock Knechtkens cruyt / om dat ment gebruyct als de iongers gebroken oft geschoort sijn / in Griecx heetet Telephon / ende Alizon agrion / in Latijn Telephium ende Illecebra / inder Apoteke Crassula maior.

Geslecht.

Dit cruyt is tweederley. Deen heeft purpurbruyn bloemen / ende dit machmen voor dmanneken houden. Dander heeft witte bloemen / ende dit mach wel dwijfsken heeten. Dese twee cruyden hebben oock een onderscheedt in de bladeren / alsoo wij hierna breeder verclaren sullen. Vo uen dese twee cruyden isser noch een / dat heeft gheel bloemen / maer dat en hebbe ick op dit pas niet connen crighen / om te doen betrecken ende contrefeyten.

Bsaetsoen.

Dmanlick Wondencruyt heeft eenen ronden / vetten / bruynen steel / die is doorgaens becleedt met vette bladeren / die sijn vol saps / ghelijckende den bladeren van Porceleyne / ende sijn sijn niet ghekerft. Int sop vande stelen wassen schoon / bruyn / gecroonde bloemen / sonder ruck / van saetsoene schier ghelijck Boelkens cruyt / hoewel dat sijn schoonder ende bruyn der sijn van coluere / ende elck cleyn bloemken is int aensien ghelijck een cleyn lieflick stercken. Die wortel is wit / ende cnoopachtich / door malcanderen ghevlochten. Dat vrouwelick Wondencruyt is den manneken seer ghelijck / maer sijn stelen en sijn niet so seer bruyn / sijn bladeren sijn oock gruender / ende ghekerft oft met schaerden ghelijck eenen hanencam. De bloemen sijn wit van coluer / en sijn wortel is grooter ende cnoopachtigher.

Plaetse

Van Wondcruyt.
Acetabulum alterum purpureum.
 Wondcruyt manneken.

Cap. CCCXII.
Acetabulum alterum album.
 Wondcruyt wijsken.

C

Plaetse haerder wassinghe.

Dese Wondencruyden wassen gheerne op plaetsen daer veel lombre is/als onder Wijngaerden/ende oock op vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Dese Wondencruyden comen seer vroech wt inde Lenten. Si bloeyen in Julio en Augusto. **Natuer ende complexie.**

Beide dese gheslechten van cruyden sijn werm inden eersten graedt/ende drooge inden tweeden perfectelick/ oft int beginsel vanden derden.

Cracht ende operatie.

D Dit cruyt gestooten en gheapliceert/dat heylt alderhande wonden/en principalick gebrokenheyt oft geschoortheyt op heymelijcke plaetsen. Het stelpt dat bloet oock crachtelijcken seer. Dit cruyt heylt de gebrokenheyt/als ment daerop leyt/ende alderhande gequetsheyt oft vlceration/het sijn inde maghe/longen/leuer/moeder oft inghewandt. Daerom soo machment besigen tot dat roode melizoen. Dat sap datmen wt de stelen ende bladeren perst / dat heeft desghelijcke operatie. De wortel met hueninck in wijn ghesoden ende ghedroncken/dat heeft oock sulcken cracht. De bladeren met azijn ghestooten/die verdriven de witte en swerte plecken die een mensch aen sijn lijf heeft.

Van Freyssams

Van Freyffamcruyt. Cap. CCCXIII.

Den naem.

A Keyffsamcruyt dat wordt ooc Drijunldicheyt bloem gheheeten/om datmen drierhande coluer aen sijn bloemē siet. Het is een maniere van Violetten/ende na minen duncen ist tghene datmen in Latijn Iouis flos/ende in Griec Dios anthos noempt. Bi onsen tijden heetmen dit cruyt Herba Trinitatis/Jacea/ende Herba clauellata/en vande sommighen Penfer bloemen cruyt.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande/tam ende wildt/ende die sijn malcanderen seer ghelijck/also wi hierna scrijuen sullen.

Maetsoen.

Tam Freyffsamcruyt heeft eenē steel die is dricantich/ende binnen hol/met veel holkeelen ende ledekens. De bladeren als sij eerst wtcomen/soo sijn se rondt/rondtsomme ghekerst en donckergruen/ende daerna worden silancachtich. Wt de ledekens oft knoopen wassen langhe bloote dunne stelen/daerop staen schoon bloemen/die hebben veelderhande/ende principaelick/drijerhande coluer. Elck bloemken oft Violette heeft vijf bladerkens/waeraf dat de twee opperste gemeynlick heel purpurbruyn sijn/en die twee ander sijn wit/en dat vijfde is gheel. Sommighe van dese Violetten hebben twee hemelblauwe bladerkens/neskens de bruynne/met swerte streken oft linikens doortogen/maer midden inde gantse Violette worden dese streepkens meest inde gheel sterrekens ghespuert. Ten derden so vindmen oock drij blauwe bladerkens staende onder de twee purpurbruynne. Int middel van alle dyen sietmen dat sterrekens. Alle dese Violette sijn sonder ruck. Als dese afvallen/so cruycht dit cruyt geel saet/dat leyt in bollekens besloten. Ende als dit saet rijp wordt/soo splijten de bollekens op/als dan sietmen dat cleyn gulden sadeken neffen malcanderen ligghen/ende tis cleynder dan tsaet van Vergouwe. Die wortel van dit cruyt is grawachtich/ende veeselachtich/ende cort/met veel haykens. Dat wildt Freyffsamcruyt is den tammen in alle din-

X ghen

D ghen seer ghelijck/wtghenomen dat sijn bloemkens cleynder sijn/ en niet so schoon van coluere/want sij sijn wit ende geel/ ende sommighe blaw ende geel. Het saeyt hem seluen ghelijck oock dat tamme.

Plaetse haerder wassinghe.

Dattam Freyffsamcruyt wort inde houen geplant/om dattet schoon der wtcomen soude. Dat wildt wast van selfs op de ackers.

Den tijt.

Beyde dese geslechten comen inde Lenten wt/na dat de ghemeyn Dioletten wtgecomen sijn/ende sij bloeyen den gantsen somer.

Natuer ende complexie.

De Freyffsamcruyden en sijn niet cout van natuere/ als sommigemeynen/maer sij sijn werm ende drooghe/ soo dat claerlick blijckt wt haren sinaeck ende operatien/ende so wi dat oock in onsen Latijnschen Herbario ghedeclareert hebben.

E

Die cracht ende operatie.

Freyffsamcruyt is goet ghesoden ende ghedroncken voor de ghene die swaerlick adem hebben/het purgeert de borst ende de longhen van alderhande slijmicheyt ende sluymen. Het is goet voor ionge kinderen die dat freyffsam oft stuypen ende besiecktheyt hebben/ ende daer door soo heetet Freyffsamcruyt. Dit cruyt heylet de ruydicheyt/ ende het verdrijft den iuecksel/alsment droocht/ende puluerizeert/ ende met hueninck menghet ende daerop strijckt. Oock so suyuert ende heylet de wonden/ alst daer in ghestroyt is.

Van Beete.

Cap. CCCXIIII.

Den naem.

A

Beete heetet in Griecx Tentlon oft Sentlon/ ende in Latijn Beta/ ende bij dyen naem kentment inde Apoteken. Den oorspronck van sinen naem staet verclaert in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Men vindt gemeynlick tweederhande Beete/wit ende root. De witte Beete wort in Latijn Sicula/ende bij onsen tijden Sicla genoempt.

De roode Beete heetet in Latijn Nigra Beta/want haer wortel/ bladeren/ende stelen sijn bruyneroot.

Gaetsoen.

De Beete heeft eenē steel die heeft veel ribben/ ende hi is redelick lanc. De bladeren sijn breedtachich/gelijck de bladeren van Melde/maer sij sijn grooter en langer. De bloemkens staen rijgelingendeen aen dander/ van beneden aenden steel/ ende de sijde tackkens tot bouen toe/ en sij sijn bleeckgruen/ van faetsoen gelijck sterrekens. Na dat die af genallen sijn/ so vol

Van Beete.

Cap. CCCXIII.

Beta candida. Witte Beete.

Beta nigra. Roode Beete.

B so volgen daer ronde stekende knoopkens/ dat is tsaet/ ende tis hert. De Beete heeft een eenighe slechte wortel/ ende sij is lanc ghelijck de wortel van Venckel/ somtijts wassen ter sijde wt de groote wortel twee oft drij cleyne met veel haykens.

Plaetse haerder wassinghe.

Men plant de Beete oueral inde hoven/ ende onder alle hofcruyden en isser nauwelick geen dat eer opschiet dan de Beete/ want waer dat dit saet eens ter eerden valt/ daer wilt dit cruyt altijt bliuen wassen.

Den tijt.

De Beete bloeyt in Julio ende Augusto/ ende daerna volcht dat saet.

Die natuer ende complexie.

De Beete is werm ende drooge/ also haer operatie dat merckelick wt-

C wijst.

Cracht ende operatie.

Roode Beete met Linsen ghesoden en dat gegeten/ dat stopt den loop des buycr/ ende de wortel noch veel meer. De witte Beete maect meer ca mergancs/ ende principalick tsap. Daeromme als men des te veel etet/ so knaghet de maghe/ ende sij wordt daeraf beswaert. Beete is goet voor de ghene die sieck sijn inde leuer ende milte/ want sij neemt wech haer verstoptheyt. Tsap van witte Beete met hueninck gemengt/ ende inden nuese ghedaen/ dat purgeret thoof. De bladeren gruen ghestooten/ die

R ij ghene

D ghenesen ende heylen de vlcerationen die voorts eten / als mensche daer ouer leyt. Si sijn seer goet ghecoockt / oft te voren ghesoden / tegen dwilt vier / ende verbrandtheyt. Dat sop vande bladeren / na dat sij ghesoden sijn / dat is goet teghen de schellen ende neten des hoofts. Die cackhielen oft de winter inde voeten heeft / die sal sijn voeten in dit sop baden. De witte Beete ghecoockt / ende met row Loock ghegheten / dat is goet tegen de wormen die een mensche in sijn lijf heeft. Dat sap van roode Beete inde ooren gedaen / dat is goet tegen langduerende pijn ende swimelinge int hoofst. Dat tuyten en suysen inde ooren vergaet ooc daer mede. Als ment drinct / dan lossen de vrine / ende het gheneest de geelsiecke. Het beneempt de pijn inde tanden / als ment daeraen strijckt.

Van Wouwe.

Cap. CCCXV.

Den naem.

21

It cruyt wordt oock Verwers bloemen / ende Geelbloemen gheheeten. Sijn bloemen worden tot geel verwen ghebesicht / ende sij sijn den Brem wat ghelijck. In Latijn machment wel Flos tinctorius oft tinctorum heeten. Maer hoe de oude Meesters dit cruyt hieten / dat is mij noch te deser tijt onbekent.

Maetsoen.

Flos tinctorius. Wouwe.

Dit cruyt is den Brem seer gelijck / en theest veel gruene dunne rijstkens / die sijn doorgaens beset met doncker gruene cleyn scherpe bladerkens ghelijck bladerkens van Ysop. Int sop van dese roedekens oft geerdekens wassen geel bloemkens / veel bij een ghedrongen / ghelijckende den bloeyfel van Erwt. Ende als dese bloemen afvallen / so wassen daer langhe swerte hawkens wt / die sijn vol swert grauwes saets ghelijck Wicken. De wortel van dit cruyt is heel houdtachtich.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dese Wouwe oft Verwbloemen wassen op dorre ongheworde plaetsen / en somtijts bij cleyn berchskens ende houelen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio en Julio / en in Augusto wort sijn saet rijp.

Natuur

Van Houwe.

Cap. CCCXV.

C

Natuur ende complexie.

Dit gewas is bitter gelijk Brem/ ende daerom so moetet inden twee den graedt verwerpen ende drooghen.

Cracht ende operatie.

Aenghesien dat dit ghewas sulcken natuere ende complexie heeft ghe-
lijck den Brem/so heuet oock sulcken operatie. Ende dese operatie suldij
vinden int lxxix. Capittel/sprekende vanden Brem.

Van Wolfsmelck. Cap. CCCXVI.

Den naem.

A

Wolfsmelck/oft Geytenmelck/dat heetet in Griecx Ti-
thymalus / ende in Latijn Lactaria / en Lactuca ca-
prina oft marina. Bi onsen tijden worden alle de sor-
ten van Wolfsmelck Esula geheeten / en desen naem
Esula blijft noch inder Apoteken duerende.

Gheslacht.

Wolfsmelck is menigerhande/maer principalick hebben wij drij ghe

Tithymalus helioscopius.
Groote Wolfsmelck.

Tithymalus cyparissias.
Smale Wolfsmelck.

X iij flechten

Van Wolsmelck.

Vlechten oft sorte van Wolsmelck doe conterseyten. Dat eerste wort vā Dio scorides geheeten Helioscopius / ende in Latijn Solisequus / en in Duytsch Sonvolgende Wolsmelck oft groot Wolsmelck. Dat tweede geslechte heet in Latijn Cyparissias / daerom dat tet den Cypres wat ghelijck is / en hier om heeten wij dat Cypressen Wolsmelck / oft smale Wolsmelck. Dat derde geslechte is in Griecx geheeten Platyphyllos / in Latijn Latifolius / dat is te segghen breed Wolsmelck. Dat onderscheedt van alle drij dese cruyden staet hierna bescreuen.

C Haetsoen.

Dat groot Wolsmelck heeft eenen ronden rooden steel / die is teeder ende vol wit melcks. Sijn bladeren gelijcken den bladeren van Porceleyn / maer sijn sijn soodick niet / ende sijn hebben rondt somme cleyn keruen ghelijck een saghe. Op sijnen steel wassen schoon croonen / somtijts vier oft vijf neffen malcanderen / ende elck ionctuerken is met drij ronde bladerens omleyt. Het brengt schoon gruen bloeyfel / ende daerna brenghet cleyn nootkens drijuoudich onderscheyden / daerwt springt bruyen sadeken. De wortel is seer cleyn ende vol veesen. Dat smal Wolsmelck heeft veel roode stelen / comende wt een wortel / ende dese stelen sijn van onder tot bouen met smale langhe bladerkens becleedt / bijna gelijck alst gemeynste wildt Vlas. Op den steel wassen geel croonen. De wortel is bruyen ende houtachtich. Dat breedt Wolsmelck heeft eenen dicken langhen gruenen steel / en sijn bladeren sijn lanc en smal. Het gelijck dat groot Wolsmelck seer wel van bloeyfel en saet. En het heeft oock een houtachtighe wortel.

Plaetse haerder wassinge.

Deerste geslecht van Wolsmelck wast hier en ginder inde hoven / en inde wijngaerden. Dat tweede wast op sandtachtighe heyden / ende vochtighe velden. Dat derde vindt men int woudt ende in bosschen.

Den tijt.

Dat saet van Wolsmelck wordt tegen den Herst ruy. Sijn saet vergadert men int beginsel vanden Somer.

Natuere ende complexie.

Dese cruyden sijn werm inden vierde graet / en si droogen seer / si etsen
ende

Cap. CCCXVI.

Tithymalus platyphyllos.
Breede Wolsmelck.

Van Wolsmelck.

Cap. CCCXVI.

En eten inwaerts/en sijn bernen / sonderlinge dmelck dat wt dese cruyden compt.

Cracht ende operatie.

Dat melcksap is alder crachtichst/daerna tsaet/de bladeren ende wortel. Maer dese cruyden worden meer van buyten geveert dan van binnen/om hayr/schorstheyt van hoofde en werten daermede te verdwijnen/want si suyuere seer/en maken reyn. Men ghebruyct oock dese ghestooten wortel/cruyden/ende melck / tot quade erfseerichheyt oft schorstheyt des hoofts/een salue daeraf ghemaect. De buytenste schorsen van dese wortel eenen dach ende nacht in melck oft azijn te weycke geleyt / ende wederom gedroocht ende gestooten ende gepuluerizeert / ende daeraf een half drachma met Meede oft wijn ingenomen / dat drijft alderhande waterachtige vochticheyt wten lijue. Daerom sijn dese cruyden sonderlinge goet voor de gene die dwater laden. Maer men salse altijt met sorge gebruycken/en altoos mastix daer bi doe / om haer cracht wat te benemen/en op dat sijn der magen te min schadelick sijn mogen. Maer dbeste is datmen dese cruyden alleen van buyten vserre/aenghesien datse seer heet sijn ende seer innewaerts eten ende bernen.

Van Clauercruyt.

Cap. CCCXVII.

Den naem.

Trifolium pratense purpureum.

Bruyn Clauercruyt.

Al Lanercruyt wordt in Griecx geheetē Triphyl lon chortocopyon / ende in Latijn Trifolium pratense. Alle cruyden die drij bladeren hebben / worden in Duytsch Claueren geheetē / en sonderlinghe dit cruyt / dwelck drij bladeren heeft/en het wast geern inde beemden.

Geslecht.

Dit Clauercruyt is drijerhande. Deerste heeft schoon lichtbruyne bloemen / ende daerom heetet bruyn Clauer cruyt. Dat tweede heeft witte bloemen/ende daer dore heetet wit Clauer cruyt. Dat derde heeft gheel bloemen/ende daerom heetet geel Clauer cruyt / oft cleyne Steenclauer.

Tsaetsoen.

Bruyn Clauercruyt heeft veel ronde teeder steelkens/en haer ionctuerkes sijn met dri Clauerbladefes becleet/bo

K iij uen

Van Clauercruyt.
Trifolium pratense album.
 Wit Clauercruyt.

Cap. CCCXVII.
Trifolium pratense luteum.
 Geel Clauercruyt.

Vuen op de stelen wassen lieflijcke/lichtbruyne/ronde/tsamen ghedrongen bloemen/ en als dese verwelcken/dan comt daer rondt saet / dat leyt in gedrongen huyskens geslotē/en dat smaect gelijk Wicken. De wortel is houtachtich en lancē. Wit Clauercruyt is den voorgaenden cruyde gheelijck/wtgenomen dat sijn stelen row en gehayrt sijn / en desgelijcx ooc de bladeren/die oock daertoe wat langer en smaelder sijn dan bruyne Claueren. Dit cruyt crijcht witte bloemē. Geel Clauercruyt crijcht ronde biesachtige steelkens en ronde Clauerbladekens. Sijn bloemkens sijn cleyne in een gedrongen/geel van coluer/ende als si rijp sijn/so wordent swerte bollekens/dat is crom ghedronghen saet in swerte vellekens ghesloten.

Plaetse haerder wassinghe.

C Dese Clauercruyden wassen oueral inde beemden / ende inde hoven. Dat geel wort oock int Cozen ende op de ackers gheuonden.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Maio ende Junio/ende na desen brengen sij haer saet voort.

Die natuer ende complexie.

Si sijn werm ende drooghe van natueren/also haren smaect dat wt wijst/ende so wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Die

D

Die cracht ende operatie.

Dese Clauercruyden sijn goet gesoden ende gedroncken voor de vrouwen die den witten vloet hebben. De bloemen met dat saet in water ende olie ghesoden / daermede rijpen de herde bloetsweeren ende swellin ghen / als men dit daerop leyt.

Van Bocrbaert.

Cap. CCCXVIII.

Den naem.

A

Dit cruyt is daerom Bocrbaert gheheeten / om dat sijn bloemen eenen grisen baert ghelijck sijn / oft om des wille dat sijn gecroonde bladerkens / die onder aende cnopkens vande bloemen staen / eenē baert van eenen bock ghelijck sijn. Sommige heeten dit gewas oock Coeckoeerbroot / wāt het heeft gemeynlic aen sijn knoppen oft ioncturē wit schuym ghelijck speecksel / en sijn meynen dat de Coeckoeck sulcx doet. In Griecx heet het Tragopogon / ende Come / ende in Latijn Barba hirci / ende Coma. In der Apoteken en wordet niet ghebruyct.

Haetsoen.

Bocrbaert heeft eenē ronden knoop achtigen langē steel. De bladerē staen na bi malcanderē aenden steel / bicans totten eynde toe / ghelijckende den bladeren van tammē Soffraen oft Looch. Opten steel wassen dubbel / geel / groote / gesterrede bloemē. Als dese vergaē / dan wordent groote hayzighe bollen / veel grooter dan de bollen van Keerel cruyt / dit wolachtich hayz heeft swert saet onder hem / also vliecht elck sadeken wech met sijn wolle / die opt scherpe vātsadeken staet. De wortel is wit ende rondt / vingers dicke. Dat gants gewas is binnen vol melcks.

Plaetse daert wast.

Bocrbaert wast oueral inde houen ende in beemden.

Den tijt.

Bocrbaert bloeyt meest in Maio en Junio. Men vindes oock noch in Augusto / als dat Gras wederom wast.

Natuere ende complexie.

⚔ Dit ghewas is suete / daerom moetet redelick werm sijn / ende oock is wat vochtich.

Cracht

Barba hirci. Bocrbaert.

C

Cracht ende operatie.

Als dit cruyt ionck is dan eedtmient om sijnder suetheyt wille. Men macht oock coken / ende inde spijse ghebruycken ghelijck als ander cruyden. Het is wt nemende goet voor een heete maghe / ende tot ghebreken in de borst / leuer / nieren ende blase. Sijn sap is wonderlijcken goet teghen steecten inde sijde.

Van Lisdodden.

Cap. CCCXIX.

Den naem.

A

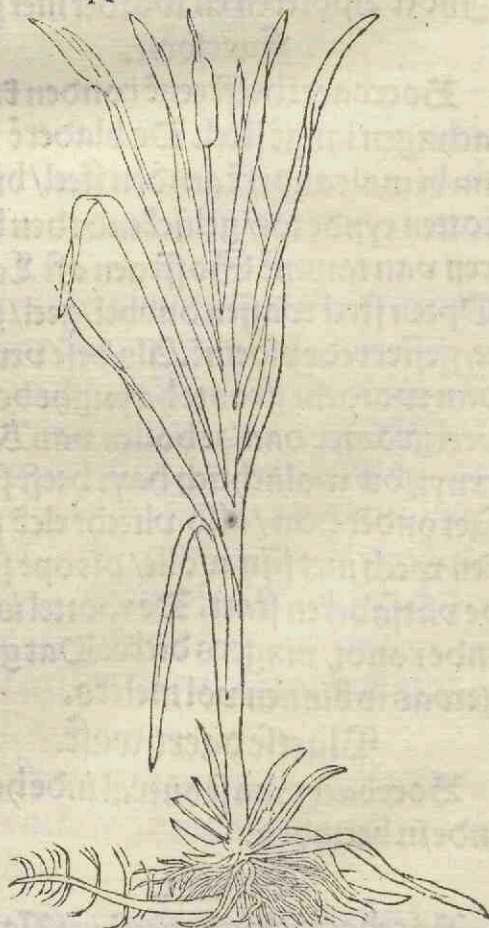
L

Is dodden heeten in Griecx Typhe / en in Latijn Typha. Dit ghewas en wort inde Apoteke niet ghebruyct.

Tsaetsoen.

Dit gewas cruycht lange swerte bladeren / gelijk den wil den Galigaen / maer sij sijn smal en scherp. Het heeft eenen effenen calen steel / sonder knopen / en niet hol. Op de stelen wassen de colue oft dodden / dat en is anders niet dan sijn tsamen tgedrongen bloemen / ende dat worden ten lesten grauwe wolle / en het vliecht wech. De wortel is vol ledkens met veel ioncturen / binnen wit en heel bol / aende ioncturen comen iaerlicx nieuw ooghen / daerwt wassen andere swerte bladeren.

Typha. Lisdodden.

B Plaetse sijnder wassing.
Dese Dodden wassen aende water cant / inde maras ende in vijvers.

Den tijt.

In Julio wassen de Dodden op de stelen / en in Augusto beginnen si wech te vliegen. In sommighe landen vult men de bedden en cussens met de wolle oft hay dat vande Dodden vliecht.

Natuur ende complexie.

De Dodden sijn middelbaer werm ende cout / ende sij suyuereu redelick.

Cracht ende werckinge.

Dodden met oude verckens liefse ghemengt / dat is een goede en waersichtige medicijne om den brandt van verberntheyt daermede te lesschen ende te verdriven / als ment also daerop leyt. De Cuypers besigen de lange swerte bladeren / om den bodem vande vaten daermede te voeghen.

Van

Van Torcksch Coren. Cap. CCCXX.

Den naem.

21

It gewas daer wi hier af scrijuen / dat is cortelinge wt Torckijen / Asia ende Griecten landt / hier int landt ghebracht / en daerom heetment Torcksch Coren. In Latijn en heetet noch anders niet dan Turcicum frumentum.

Geslecht.

Men vindt vierderley geslechte oft sorten van Torcksch Coren. Deerste leuert bruyn Coren / dat tweede rootachtich Coren / dat derde geel Coren / dat vierde wit Coren. Sij hebben ooc een onderscheet inde aren / de welke / al ist dat si alle geen vlimmen en hebben / nochtans dragen sij bloeyfel na tcoren dat si brengē / deen bruyn dander root / ende so voortaeen. Anders sijn si malcanderen ghelijck / ende daerom hebben wij die al onder een figure begrepen.

Turcicū frumentū. Torcksch Coren

Maetsoen.

Torcksch Coren heeft seer hooghe oft langhe halmen oft stelen / ende die sijn rondt ende dicke / ende ter wortel waert sijn sij bruyn / met veel knoopen oft ioncturen. Het heeft langhe bladeren / ghelijck scherpe Riedtbladeren. Op de stelen wassen aren / die sijn sonder vlimmen / ende sij sijn heel ydel / want sij en brengen daerin geen saet / ende sij draghen bloeyfel ghelijck de Kogghe / nu bruyn / nu root / wit oft geel / daerna dat sij Coren brengghen. Dat Coren is drijcantich / ligghende in groote ronde dicke grasscheede gesloten / derwelcke ter sijden vande halmen wt de ioncturen sluypen. Dit Coren leyt oock herdttsamen ghedronghen / want elck scheede heeft somtijts acht regelen / somtijts thien / maer selden daerouer. Dat dun hayz / derwelck bouen wt de grasscheyden wast / dat is van sulcker coluer / ghelijck dat Coren dat daerin leyt. De wortel is van veel cleyn hayzēns tetsamen gheset.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit Coren is eerstmael wt Torckijen hier in dit landt ghebracht. Het compt wel op / ende daeromme ist nu seer ghemeyn / want men saeyet in de hoven.

Den

D

Den tijt.

Torcksch Coren moet inde Lenten/ende principalick inden April/ghe
saeyt worden. Maer tegen den Herft wordet hier te lande eerst rijp.

Die natuer ende complexie.

Torcksch Coren heeft sonder twijfel sulcken natuere ende complexie
ghelijck de Terwe/ende de redene van dyen hebben wij in onsen Latijn-
schen Herbario verclaert.

E

Cracht ende operatie.

Gelijck als dat Torcksch Coren de natuere heeft vande Terwe/alsoo
heuet oock de operatie. Van dit Coren maectmen wter matē schoon wit
meel/daeraf bactmen broot/dat stopt lichtelick. Ende daerom seytmen
datmen in Torckijen van dit Coren geen broot en bact/dan in dieren tij-
den/alsmen geen ander coren crijghen en can. Dat sap dat wt de blade-
ren gheperst wordt/dat wilt cout sijn/ende daeromme wordet veel ghe-
besicht tottet wildt vier.

Van Thymus. Cap. CCCXXI.

Den naem.

A

D

It cruyt heet oock in Griecx ende Latijn Thymus. Deres-
dene waerom dattet al-
so heet/suldi in onsen La-
tijnschen Herbario be-
screuen vinden.

Thymus.

Thymus.

Maetsoen.

Thymus is een cruyden met veel
tackens/die sijn becleet met seer cleyn
bladerkens/den bladerkens van Ser-
pyllum ghelijck/maer sij sijn cleynder
ende donckergruender. Int sop van
dese tackens wassen schoon cleyn lijf
verwige bloemkens/gelijck de bloem-
kens van Knel. De wortel is veesach-
tich/en sij heeft veel gruen schuettens/
daer si mede in deerde wortelt. Dit ge-
heel gewas heeft eenē stercken ruec/ge-
lijck de Serpyllū/mer hi is lieflijker.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den Thymus wast geerne op ma-
gher steenachtighe eerde/daer de son-
ne dickwils schijnt.

Den tijt.

Thymus bloeyt spade/also Theo-

phrastus

Van Thymus.

Cap. CCCXXI.

Ephrastus scrjft / te weten ontrent S. Jans dach int midden vande so-
mer / ende sijn bloemen sijn altyt vol byen.

Natuer ende complexie.

Thymus is werm ende drooghe inden derden graedt.

Die cracht ende operatie.

Thymus met hueninck ghesoden ende ghedroncken / dat is goet voor
de gene die kichen ende eenen swaren adem hebben. Si lost oock de wor-
men / ende de secundine / ende hi brengt den vrouwen haer maent / ende hi
doet dat gheronnen bloet scheyden. Met sout ende azijn is hij goet ghe-
droncken / want door den camergancck lost hij de taey humoren en vocht-
ticheyt / Pituita ghenaeemt. Een electuarie met hueninck ghemaect van
ghedroochden ende ghepuluerizeerden Thymus / ende dat geyseert / dat
D doet de sluymen wel wtwerpen. Den Thymus met azijn gestooten / en-
de gheapliceert / dat verteeret de swellinghen die van conde vloten co-
men. Hij verdrijft de wratten / alsinent daerop leyt. Hij is goet tot wee-
dom inde hupen / met wijn ende Gersten mout ghemengt ende daerop
gheleyt. Alle de ghene die onstercke ooghen ende cranck ghesicht hebben /
sullen altyt Thymus in haer spijse doen / want daertoe is hij wonder-
lijcken goet. Thymus is oock seer goet den ghenen die de vallende sieck-
te hebben. Ende als yemandt gheuallen is / dan salmen hem daeraen la-
ten riecken / so compt hij wederom tot hem seluen. Als yemant Thymus
met hueninck ende azijn ghemengt op sijnen buyck leyt / soo lost hij veel
windts. Desghelijck oock / alsinent op de gheswollen manlickheyt leyt.
Desghelijcken operatie heeft hij oock alsinent droocht / ende een drach-
ma van dat puluer met Meedenuechteren inneemt. Thymus ghepul-
uerizeert ende met sout ghemengt / ende inde spijse gheyseert / dat maect
goeden appetijt om eten.

Van groote Chamedren.

Cap. CCCXXII.

Den naem.

21

It cruyt heet in Griecx en Latijn Teucrium. Het mach
wel groote Chamedren heete / wat het is den Chamedre
seer gelijk / wtgenomē dattet veel grooter en langer is.

Maetsoen.

Groote Chamedren is een gewas ghelijck een roede /
met bruyn stelen ende ronde gecronckelde bladeren / den Chamederbla-
derkens heel gelijk / en ringsomme gekerft gelijk een sage. Sijn bloem-
kens sijn cleyn en bruyn / gelijk de bloemkens van Chamedren. De wor-
tel is van veel cleyn dunne witte veeskens tsamen gheset.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt en heeft niet langhe hier int landt gheweest / soo ick meyne /
S want

Van groote Chamedrien.

Cap. CCCXXII.

V want het is wt vrembde landen gecomen/ en men moetet inde houen saeyen ende planten.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio/ gelijk de Chamedrien/ ende daerna leu-
ret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit gewas is werm inden tweeden
graedt/ ende drooghe inden derden.

C Cracht ende werckinge.

Groote Chamedrien gedroocht/ gesoden ende ghedroncken/ daeraf wort de milte seer cleyne. Het is goet voor de ghene die sieck sijn inde milte/ als ment met azijn ende met vijghen menghet/ ende ouer de milte leyt. Oock ist goet voor de ghene die van venijnich ghedierte ghebeten sijn/ als ment met azijn mengt ende daerop leyt.

Van S. Jans cruyt. Cap. CCCXXIII

Den naem.

A

Int Jans cruyt heetet in Griecx en Latijn Hypericum. Sommighe heeten oock in Latijn Perforata/ ende Fuga demonum/ om dat sijn bladerkens/ als mensse teghen de Sonne houdt/ sien als of se met naelden doorsteken waren/ ende men seyt dattet alle quaet ghespuys van gheesten veriaecht.

Maetsoen.

S. Jans cruyt heeft eenen bruynrooden viercantighen steel/ met veel tacrkens verciert. Sijn bladerkens sijn den bladeren van Wijnruyte niet ongelijk/ sijnde cleyne ende smal/ ende het schijnt als of se al met naelden doorsteken waren/ als geseyt is. Bouen int sop wassen geel bloemen/ elck bloem hebbende vijf bladerkens. Als mensse met de vingheren in stucken wrijft/ so comt daer bruynroode bloedich sap wt. Na dat dese bloemen af ghefallen sijn/ so volgen daer hawkens na/ die sijn achter aenden steel rondt/ bouen scherp toegaende ghelijck een Gersten coeren/ ende in dese hawkens leyt swert saet/ dat rieckt ghelijck hers. Het heeft een houtachtighe/ langhe/ geel wortel.

Plaetse

Van S. Jans cruyt.

Cap. CCCXXIII.

B

Plaetse daert wast.

Hypericum. S. Jans cruyt.

S. Jans cruyt wordt oueral inde haechbosschen ende op de canten vande ackers gheuonden.

Den tijt.

Dit ghewas bloeyt meest in Julio ende Augusto / ende daerna brenghet sijn saet in hawkens.

Natuere ende complexie.

S. Jans cruyt is werm ende drooghe van natuere / ende subtyl van substancie.

Cracht ende werckinge.

C S. Jans cruyt met bloemen ende saet gesoden ende gedroncken / dat lost de vrine / en brengt den vrouwen haer maent. In wijn gesoden en gedroncken / verdrijuet de tertiane oft quartane / dat is te segghen / de drijdaechsche en vierdaechsche cortse. Sijn saet gesoden / ende veertich daghen veruolgens ghedroncken / dat geneest de weedom inde huepe / dat is dat sciatica. De bladeren metten sade gestooten / daermede gheneestmen de verbrandtheyt / alsment daerop leyt. De bladeren ghedroocht ende ghepuluerizeert / dat gheneest de vuyl rottende ulcerationen ende sweeringhen / alsment daerin stroyt. Dat saet ghesoden ende ghedroncken / dat stopt den loop des buycx / ende tis wtneemende goet tot den steen inde blase.

Van Belsentruyt.

Cap. CCCXXIIII.

Den naem.

A

Belsentruyt oft Jusquiamus / dat heetmen in Griecx ende de Latijn Hyoscyamus ende Apollinaris. De Arabische meesters heetent Altercum. Inder Apoteken heetet Jusquiamus. Den oorspronck van sijn namen staet beschreven in onsen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Hoewel dat de oude meesters gescreuen hebben van drijerley Belsentruyt / nochtans en is ons nu ter tijt maer een bekent / wyens contrefeytsel ende figure wi hier gheset hebben. Aldus so willen wi op dit pas van deen scrijuen / ende laten dander varen.

S ij Saet:

Belsencruyt heeft seer dicke stelen. Sijn bladeren als die eerst wtwasfen/die sijn seer breedt/saecht/weeck/ende wolachtich/doorsneden en ghesclouen bijna ghelijck Wycken loof/doncker aschverwich gruen. Dese bladeren worden opwaerts aenden steel cleynder/smaelder/en scherper/gekerst met vijf oft seuen scherpe punten/int aensien gelijck een handeken.

C De bloemē dat sijn bleecke doderverwighe bellen oft schellen/cruypende eerst gelijck wt byen huyskens/ende sij hebben binnen vier oft vijf purpu ren kopkens/ende als dese afvallen/soo wordent ghelijck pottkens met cleyn deekselkens toegedect/die wasfen aenden steel in ordinancie tot bouen toe. Hierinne leyt saet/ende als dit rijp is/dan ghelijcket den Suelsade/maer tis grauer ende eerdtverwiger. Dit cruyt heeft een geel slechte wortel/vingers dicke/met veel veesen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Jusquiamus wast oueral aenden watercant/aenden wech/ende in oude hofsteden.

D

Den tijt.

Belsencruyt bloeyt den gantsen somer/ende principalick in Julio.

Die natuer ende complexie.

Belsencruyt en tsaet sijn cout van nature/en den menschen schadelick/somtjts oock dootlick/en daerom en salment niet van binnen innemen.

Die cracht ende operatie.

Jusquiamus gruen gestooten/alleen oft met Gersten mout gemengt/en geapplianceert/dat stilt alderhande pine en doet die cesserē. Dat sap dat wt dit cruyt gheperst is/daerin maectmen doeckens nat/en die leyimen ouer heete/loopende/ende quade ooghen/want dat doet haer hitte/ende vloten/ende haer ghebreck cesserē. Dat sap oft de olie van tsaet inde ooren gedaen/dat doet de steecte ende pijnē inde ooren vergaen. Nochtans salment met sorghen ghebruycen. De bladeren doen alderhande gheswel cesserē en vergaen/als men se also gruen daerop leyt. Si stillen ende verdriue de pine der leden/dat Podagra dat van hitte compt/als si met Gersten mout gemengt worden/en gestootē en daerouer geslagē.

Ken

E Een voetwater van Jusquiamus gemaect/dat maect den mensch slapende. Desgelijck doet oock de olie die van tsaet gemaect is/met azijn gemengt/ende opt voorhoofst/ende inden slaep vanden hoofde gestreken. De bladeren stelpen dat bloeden / ende sij sijn goet voor de vrouwen die haer suyueringe te seer ouervloedich hebben/ gestooten ende daer op gheleyt. De wortel van dit cruyt in azijn gesoden / en sekeren tijt lanck inden mont gehouden/ daermede vergaet de groote onlijdelijcke pine inde tanden. In summa/aengesien dat de gruen Belsen bladeren/ dat saet / ende tsap/niet alleen den mensch/maer oock twee en de beesten dul ende rasende maect/so en salment niet van binnen innemē/maer alleenlick van buyten vseren/ om de pine te doen cesserē / ende den mensch slaperich te maken/ende tselue salmen ooc doen met discretie. Dit vermane ick hier / om de quacksaluers ende lantvaerders wille / die somtijts met dit Belsen cruyt seer grof omgaen. Naer waert sake dat de heeren daertoe sagen/ datmen dese netboenen niet toe en liet delieden soo iammerlick te bedriegen/so en waer dese vermaninghe niet van noode.

Van Meertsbloemen. Cap. CCCXXV.

Den naem.

A It gewas/dwelck wi Hyacinthus cceruleus maior mas. hier Meertsbloemen Grootte blauw Meertsbloem manneken. heeten / dat is een maniere van bloemen die in Griecx ende Latijn Syacynthi genoemt sijn. Daerom heeten se Meertsbloemen/om dat se meest inde Meerte wtcomen / als haer de blauw Violetten verthoonen.

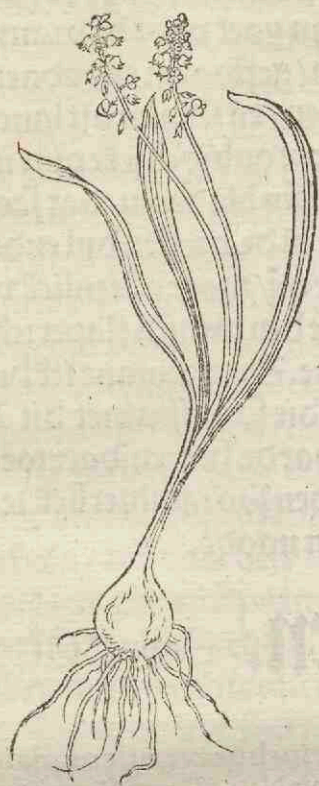
Geslacht.

B Na de beschrijvinge van Columella/so sijn de Meertsbloemen principalick tweederhande / blauw en sneewit. De blauwe heeten Syacynthi cerulei/ende dier isser vier sorten oft geslechten/die ons bekent sijn. Deerste is wat grooter van wortel en bladeren dan de andere/ende daeromme heeten wi die tot een onderscheet/ groote blauw Meertsbloem manneken. Dat tweede is den eersten seer gelijck/maer tis wat cleynder van wortel/bladeren en bloemen. Ende dit hebben wi den naem ghegeuen groote blauw Meertsbloem wijf

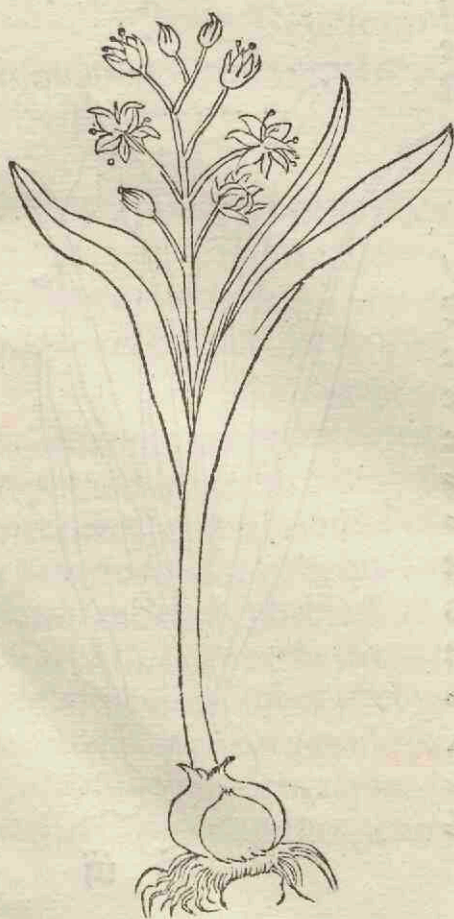

S iij Een.

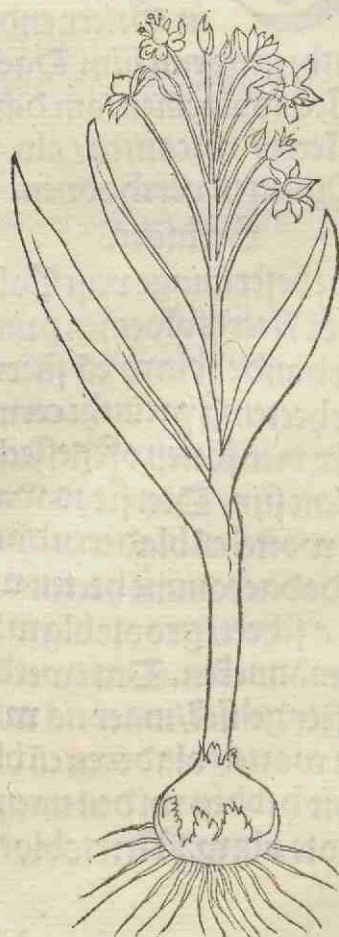
Hyacinthus cœruleus maior foemina. Hyacinthus cœruleus minor mas.
 Groote blauw Meertsbloem wijffen. Cleyn blauw Meertsbloem manneken.

Hyacinthus cœruleus minor foemina.
 Cleyn blauw Meertsbloem wijffen.

Hyacinthus niueus.
 Witte Meertsbloem.

Eten. De derde Meertsbloeme heeft ghemeynlick niet meer dan twee bladeren/ende haer bloemen staen ghelijck sterren/den blauwen Violetten niet seer onghelijck/ende wij heeten dese cleyn blauw Meertsbloem manneken. De vierde Meertsbloem heeft ghemeynlick drij bladeren/ende haer bloemen sijn ooc veel bleecker dan de voorgaende/ende men heetse cleyn blauw Meertsbloem wijfken. De vijfde is der vierde in alle dinghen ghelijck/wtghenomen dat de bloemen van dese sneewit sijn. Ende daeromme gheeft hem Columella sijnen rechten naem/ende hij heetet *Nineus Hyacinthus*.

Gaetsoen.

De Meertsbloemen hebben gemeynlick twee oft drij bladeren/die sijn smal ende lanc/ den bladeren van Loock oft van Veldtayeuyen seer gheelijck. Tusschen dese bladeren comen cleyn dunne steelkens wt gelijck als Biesen/ende die sijn met blauw bloemkens beset/die aende twee eerste geslechten seer cleyn ende ront sijn/gesaetsoneert gelijck een laetbussse/ende daer bouen op staet een cleyn schoon wit stercken. De twee ander geslechten hebben gesterrede bloemkens/ende dat leste gheslecht heeft sneewitte bloemkens/also wi hier vore verclaert hebben. Als die bloemkens vande twee eerste gheslechten afvallen/so wordent drij cante bollekens/ende in elcke clystere leyt een ront swertgraw sadeken besloten. De bloemen vande drij leste/dat worden ronde knoppen/so groot als Erwtten/somtijts oock meerder/ende die liggen vol goutgeel saets gelijck als *Milie* oft *Hirs*. De wortel is rondt ghelijck eenen Ayeuyen bol/deen grooter dan dander/also die figure dat claerlick wtwijst.

Plaetse haerder wassinghe.

Meertsbloemen wassen geerne in dicke bosschen ende geberchten. De twee eerste geslechten en sijn niet so ghemeyn als de twee leste.

Den tijt.

De Meertsbloemen comen al wt inde Lenten/ende als dan brengen ende leueren sij haer schoon bloemkens. Nochtans comen de twee eerste wat langamer wt dan de leste/want die comen ghemeynlick wt int leste van Februarij ende Martijns. Inden Mey verdwijnen sij wederomme ghelijck meer ander cruyden.

E

Natuur ende complexie.

De wortel van dese Meertsbloemen is coudt inden tweeden graedt/ende drooghe inden eersten. Maer tsaet is drooghe inden derden graet/ende middelbaer werm ende coudt.

Cracht ende operatie.

Als men dese wortel met wijn stootet/ende op de schamelheyt van eeni gheionghers strijcket/soo en sal daerop gheen hayr comen wassen. De wortel met wijn ghedroncken/dat stoppet den loop des buycks/ende lost de vrine/ende is goet den ghenen die van venijnich ghedierte ghebeten sijn. Dat saet stoppet meer/daeromme heeftet meer crachten om den

S iij loop

loop des buycr te doen cesserē dan de wortel. Dat saet met wijn gedroncken / dat geneest de geelsiecke. Sommighe nemen Aueroone daertoe.

Van Ysope.

Cap. CCCXXVI.

Den naem.

A Ysope oft Hyssop heetmen in Griec ende Latijn Syssopus. Ende so heetet oock inder Apoteke.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande Ysope / tam ende wildt. De tamme wordt inde houe gheseet / ende daeromme heetmen die oock hof Ysope. De wilde heetmen berch Ysope / om datse op de berghen wast.

Faetsoen.

De hof Ysope is een houndtachtich cruyt / hebbende een herde wortel / ende daerwt wast eenen stam / somtijts twee oft drij / na dat den stock oudt wordt. Het crijcht veel tacckens oft rijkens / die sijn van onder tot bouen met schoon gruen bladerkens becleedet / van faetsoene ghelijck de bladerkens van Saturon oft Kuel. Het leuert bloemē / die sijn op bruyen blauw ghecolureert / ende dese bloemen staen aen malcanderen deen bo-
Vuen dander gelijc een are. Als de bloemen afvallen / dan volcht daer cleyn sadeken na / dat leyt in huyskens besloten. De wortel is lanc ende houndtachtich. De wilde Ysope en is ons noch niet ter hant comen / ende daeromme en consten wij die niet af conterseyten.

Plaetse haerder wassinghe.

De tamme Ysope wordt oueral in de houe gheplandt. De wilde wast op berghen / also wi gheseyt hebben.

Den tijt.

De hof Ysope bloeyt principalick in Julio / ende dan behoortmense te vergaderen / om der bloemen wille.

Natuere ende complexie.

De Ysope is werm ende drooghe inden derden graedt / ende sij is van subtyl substantie.

Cracht ende werckinge.

Ysope met Vigen / Wijnruyte en

Hyssopus. Ysope.

huemincē

D hueninck in water ghesoden ende gedroncken / dat helpt den genen die kichen ende swaren adem hebben / en langduerenden hoeft en snoteringe. Ysope met hueninck gemengt / en in maniere van een electuarie inghenomen / dat doodet de wormen. Ysope met Orymeli ingenomen ende ghedroncken / dat lost de taey slijmicheyt door den camerganck. Ysope met Vüngen gegeten / dat laxert. Het maect goede coluer. Het verteert dat geronnen bloet dat onder blaw geslagenheyt leyt / in water ghesoden ende daerop gheleyt. Met Vüghen ghesoden ende isop gegorgelt / dat is goet voor den huyghe / ende geswel inde keele. Ysope met azijn gesoden / ende isop daer af inden mont gehouden / daermede versuetet den tandtsweer. Het is seer goet teghent büten van nateren / met Roomschen Comijn ende hueninck ende sout ghestooten / ende daerop gheleyt. Ysope in olie ghesoden ende ghestreken / dat verdrüft de luyssen. Dwater daer Ysope in gesoden is / dat geneest ruydicheyt / schorste hoofden / ende quade crauwagie / als ment daermede wascht.

Van Waterpeper. Cap. CCCXXVII.

Den naem.

21

Waterpeper heeft daer o dyen naem om dattet scherp ende amper is van smake / en tbernt op de tonghe ghelijck als Peper. Sommighe heetent oock Vlieghecruyt / om des wille dat de vliegen ende muggen oft muesien niet aenrueren en sullen yet dat met dat sap van dit cruyt bespraeyt is.

Haetsoen.

Waterpeper heeft eenē vasten / stercken steel met veel knopen ende ioncktuertkens. En hierop wassen sijn bladeren / die sijn den Wilghebladeren gelijck / grawachtich van coluere / ende sonderlinghe op dye sijde ter eerdenwaert. Sijn bloemen sijn te samen gedronghen / ghelijck een scherpe / smale are / ende sneewit van coluere. Als dese afvallen / soo leueret bruyn breedtsaet / dat is oock heet op de tonghe. De wortel heeft seer veel veesen.

Hydropiper. Waterpeper.

Plaetse

B

Plaetse sijnder wassinghe.

Waterpeper/na dat sijnen naem wtwijst/wast geerne op vochtighe plaetsen/bij vijuers/poelen/ende vischputten.

Den tijt.

Waterpeper bloeyt meest in Augusto/ende daerna leueret sijn saet.

Natuere ende complexie.

Waterpeper is seer werm ende drooghe.

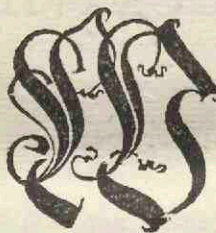
Cracht ende operatie.

De bladeren ende tsaet ghestooten / dat verteert de sweeringhen ende gheronnen bloet / ligghende ondert ghene dat blaw ghestooten oft gheslaghen is / alsment daerop leyt. De bladeren ghedroocht ende ghepulue rizeert / daermede machmen de spijse bereyden in stede van Peper. Dat sap dat wt de bladeren gheperst is / dat is goet tot vuyl wonden / om die daermede te wasschen.

Van Wolcruyt. Cap. CCCXXVIII.

Den naem.

A

Wolcruyt dat heetmē oock Toortsecruyt / oft Keerssecruyt. In Griec heetet Phlomos / in Latijn Verbascum / Candela regis / Candelaria / en Lanaria / inder Apoteke Capsus barbatus. Den oorspronck van dese namen staet in onsen Latijnschen Herbario gheallegeert.

Gheslacht.

Men vindt principalick sesterhande Wolcruyt. Deerste (also Dioscorides scrijft) heetet Verbascum candidum mas / dat is te segghen / wit Wolcruyt manneken / oft Toortsecruyt. Dat tweede heetet Verbascum candidū femina / dat is / wit Wolcruyt wijfken. Dat derde swert Wolcruyt / oft Wolbladeren. Dat vierde Verbascum syluestre / dat is / wildt Wolcruyt. Dat vijfde Verbasculum / dat is cleyn Wolcruyt / ende dit is tweederhande. Deen geeft eenen goeden stercken ruck / ende dit heetmen S. Peeters cruyt / oft geel Hemelsluetel. Dander en rieckt niet / ende dat heetet witte Sluetelbloemen. Dat sesste heet Lychnitis / ende in Duytsch Marien rooskens / ende dit is oock tweederhande / bruyn ende wit. Dit sijn alle de soorten van Wolcruyt / die ons nu te deser tijt bekendt sijn.

Gaetsoen.

Dat eerste heeft eenen hooghen grauwen ghehayrden steel / dit is van onder tot bouen toe met bladeren verchieret / alsoo dat altijt een blat bouen dander staet / altijt cleyn der ende smaelder. De bladeren beneden bij de wortele / die sijn seer breedt ende lanck / wit aschverwich gruen / wolachtich ende saecht. Bouen de bladeren verthoonen haer geel welriekende bloemen / die staen rondtom den steel tot bouen toe / en elck bloeme is met

C is met vijf bladerkens onderscheyden. Als die afvallen / so worden dat ronde gehayzde bollekens oft knoppkens / die sijn vol saets gelijck Snel saet / maer tis cleynder. Ende desen langen steel met sijn bloemen siet ghe lijck een schoon keerse oft toortse / ende daerom heetment oock Toortscruyt / also bouen ghescreuen is. Het heeft een lange slechte wortel / die is houtachtich ende rondt / ende vinghers dicke. Dat tweede is desen gelijck van stele ende wortele. Sijn bladeren sijn wit / ende wat wolachtich. Sijn bloemen sijn sneewit / elck bloeme met ses bladerkens onderscheyden. Tsaet leyt oock in knoopachtighe bollekens besloten. Dat derde / dwelck men swert Wolcruyt oft Wolbladeren heetet / dat is den eersten heel ghelijck / maer sijn bladeren sijn grooter ende swarter. Sijn bloemen sijn oock veel grooter / ende ghesaetsoneert ghelijck rooskens.

D Dat vierde gheslechte / dwelck men wildt Wolcruyt heetet / dat heeft langhe ende dicke stelen / ende heeft bladeren ghelijck Saniebladeren. Sijn bloemen sijn geel ende minder dan deerste / en sijn hebben een bruyn oft purpuren stercken inde middel. Sijn wortel is seer dicke / alsoo / dat dit gants ghewas / dat daerwt compt / wel een boomken gelijet. Dat vijfde geslecht dat heet S. Peeters cruyt / oft geel Slnetelbloemen / en dit cruyt spreyt hem wt op deerde met witte gefronsselde bladeren / die sijn

Verbascum candidum mas.
Wit Wolcruyt manneken.

Verbascum candidum feemina.
Wit Wolcruyt wijsken.

eerst

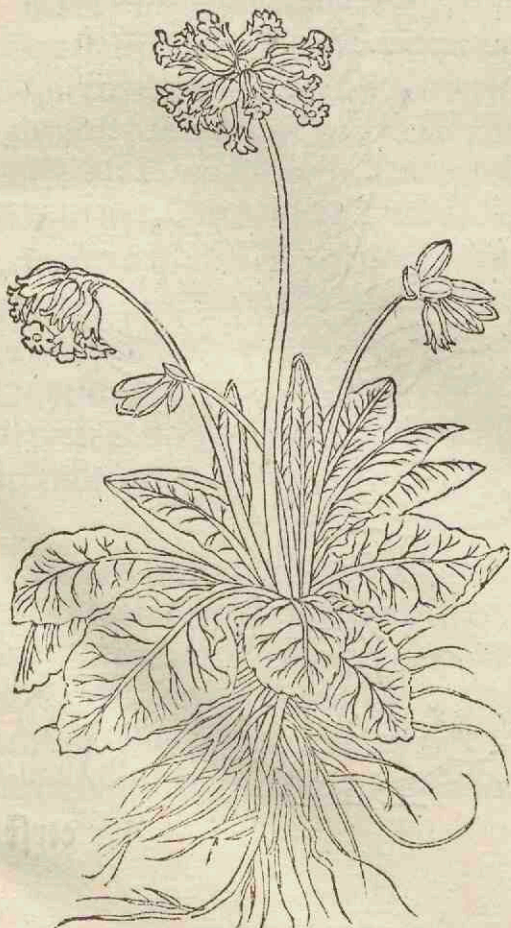
Verbascum nigrum.
Swerte Wolbladeren.

Verbascum sylvestre.
Wildt Wolcruyt.

Verbasculum odoratum.
S. Peeters cruyt.

Verbasculum non odoratum.
Witte Slueteelbloemen.

Eerst rondt. Tusschen de bladeren wast eenen ronden glatten oft effenen steel / een spanne lanck / ende aschverwich. Int sop van elcken steel hanghen dodergeele bloemen / die sluypen wt witte holle sacrkens oft borskens / niet anders dan wt cleyn cloetkens oft sluetelpijpkens / somtijts elue meer oft min op eenen steel. Als de bloemen wtualen / so worden dat cleyn bollekens in maniere vā Suelfaet / die sijn vol swerts cleyns saets. De wortel is wit ende veesachtich / ghelijck de wortel van Wechbreede.

De witte Sluetelbloeme is den voorgaenden cruyde ghelijck / maer dit heeft veel breeder bladeren dan dat. Sijne bloemen sijn heel bleeckgheel / bijcans wit / ende daeromme heetet witte Sluetelbloeme. Sij en hebben gheen sonderlinghen ruck ghelijck de gheele. Dat seste gheslecht / met namen Marien Rooskens / dat heeft bladeren die sijn aschverwich gruen / dick / saecht / ende wolachtich / ghelijck dat eerste Wolcruyt / maer dese sijn teerder. Sinen steel heeft veel ioncktuieren oft knoppen / ende hi is ghehayt oft wolachtich. Desen steel draecht schoon rooskens / die sijn van coluer bruyt oft wit / ende na dat elck bloem vergaen is / soo comt daer een bolleken ghelijck een Suelbolleken / dat is bouen scherp ghelijck een cleyn Leckel / ende hierin leyt aschverwich saet. Sijn wortel is oock houtachtich gelijck de wortel van ander Wolcruyden.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese Wolcruyden vindmen hier ende ghinder. Deerste drij gheslechten wassen ghemeynlick op de heyde / neffens den wech / aende hanghen / ende bij de tuynen. Nochtans en is dat gheslecht niet de witte bloemen niet soo ghemeyn / als de twee andere / ende men vindes oock niet omeral. Dat vierde wast geerne op de heyde / ende sonderlinghe op drooghe ende steenachtighe heyden. De geel Sluetelbloemen oft S. Peeters cruyt dat wast op drooge beemden / ende int Gras. De witte Sluetelbloemen wassen ghemeynlick op de berghen ende in bosschen. De Marien Rooskens die setmen inde hoven.

Den tijt.

G De Wolcruyden bloeyen principalick in Julio ende Augusto. Ende men behoort die te vergaderen teghen den Herft. Maer de Sluetelbloemen comen vroech wt / want daeraen merckten dat de Lenten voor de hant sijn. Ende in dier tijt behoort men se te vergaderen / want sij verdwinen ende vergaen haest.

Die natuer ende complexie.

De Wolcruyden sijn alle drooghe van natuere / maer nochtans niet seer werm.

Cracht ende operatie.

De wortel vande Wolcruyden in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken / dat stoppet den loop des buycks. In water ghesoden ende ghedroncken / soo is sij goet voor de ghene die ghebroken sijn / ende als yemanden in sijn lijf yet gheschoort oft ghequetst is. Item teghen den

T lang.

S langduerenden hoeft. Den tandtzweer versuertet daermede / als men dit sap werm inden mondt houdt. De Wolcruyden met de gheel bloemen inde looghe ghedaen / die maken schoon hayr. De bladeren in water ghesoden ende gheappliqueert / die verteeren de coude swellinghen / ende ander sweeringhen. Si sijn oock goet gheleyt op dat ghene dat van eenen Scorpioen ghesteken is. Dese bladeren ghedrooghet / ghepuluerizeert / ende met hueninck ghemenghet / ende dat inde sweeringhen ende wonden ghedaen / die sullen daermede ghenesen. De bladeren van dat wildt Wolcruyt ghestooten / daermede gheneestmen de verbrandtheyt / als men dit daer op leyt. Om Vuyghen allet iaer dore onghescheyndt te houden / soo salmen die op de bladeren van dat vrouwelick wit Wolcruyt legghen / want alsoo bliuense goet. De wortel vande Wolcruyden met Ruyte in water ghesoden ende ghedroncken / dat is goet voor den ghenen die van eenen Scorpioen ghesteken is. Dat Wolcruyt met de gheel bloemen / dat is goet ghesoden ende ghedroncken tot alderhande ghebreken vande borst / als hoeft / sluymen etc. Dat saet in wijn ghesoden / ghestooten ende gheappliqueert / dat is goet gheleyt op yemandts leden / die wt een oft wt malcanderen sijn / want dit beneempt de pijn ende tgheswel. Als men de bladeren met dat saet in wijn siedet / ende dan stootet / soo treckt dat de doornen ende splinters wt en lijue / ist dat men daer op leyt. De Sluetelbloemen hebben deselve cracht ende operatie / want de bladeren ende bloemen drooghen neder / ende sij verteeren de swellinghen / ende daeromme sijnse seer goet tot pijn ende weedommen inde knokelen ende ioncktuieren / oft fleercijn. Ende daeromme heeten sommighe dit ghewas in Griec Arthritica / ende bij onsen tijden Herba paralytis / dat is te segghen Gichtcruyt. Dat sop daer de Sluetelbloemen in gesoden sijn / dat verdrijft de blaw ende swerte plecken / als men se daer mede wascht. Ditselue doet oock dat sap dat men wt de bloemen dowt. Daeromme plegghen de vrouwen haer aensicht met dit sap te bestrijcken ende te wasschen / om de plecken / masen ende rimpelen wt den aensichte te verdriuen.

Van Erdtbesientcruyt.

Cap. CCCXXIX.

Den naem.

A Erdtbesientcruyt heetmen Fragaria bij onsen tijden / ende sijn vruchten Fraga / dat is te segghen Erdtbesyen. Maer hoe de oude Griecsche meesters dit schoon lieflick cruyt hieten / dat en weet ick niet / het en sij messchien Rubus Ideus / ende sonderlinghe tghene dat gheen stekende punctkens oft doornen en heeft / also wi in onsen Latijnschen Herbario met meer woorden bewesen hebben.

Geslecht

B

Geslecht.

Eerdtbesycruyt is tweederhande. Deen heeft grooter bloemen ende vruchten dan dander / ende oock rooder besyen. Anders en hebben sij gheen onderscheedt. Ende daeromme hebben wij die beyde onder een si guere begrepen.

Aetsoen.

Fragaria. Eerdtbesycruyt.

Eerdtbesycruyt cruypt ende vliedert op deerde / ende het en heeft gheen stengel / maer het crijcht veel lange draeykens / cruyppende wt de wortel gelijk als netgaren / en sij haken allesins op deerde aen met cleyn cnoppkens / daerwt comen ionghe stekelinghen. Het heeft ghehayrde stelen / ende op eenen steel en wassen niet meer dan drij bladeren / ende elck bladeken is rondt omme ghekerst ghelijck een sage. Dese bladeren sijn oock op deen sijde ter eerden waert gants aschverwich / ende si hebben veel ribbekens. Als dese bladekens eerst wtcomen / so sijnse te samen ghenouden ghelijck Clauerbladeren / ende seer gefronsselt. De bloemen sijn ghelijck schoon witte ghesterrede Violetten / binnen gheel. Als de vijf witte bladerkens ter sijden afvallen / so copt wt dat middelste geel dingesten / een row besie / die is eerst gruen / ende daerna als sij heel rijp is / dan soo wordtse schoon root / binnen vol cleyn sadekens / hebbende eenen lieflicken rueck / Den sueten smaect. De wortel is buyten bruyt / ende binnen wit / ghehayt ende veesachtich.

Plaetse haerder wassinge.

De Eerdtbesyen wassen op drooge grasachtige huenelen / aen haech bosschen / ende inde hoven / maer alderlieft int woudt / ende in berghen daer veel lombre is.

Den tijt.

Eerdtbesycruyt bloeyt inde Lenten / ende den gantsen somer door tot inden Herft. Naer geen tijt vanden iare en crijchtmen de besien bat dan int beginsel vanden somer.

Die natuer ende complexie.

De bladeren ende wortel van dit cruyt sijn condit ende drooghe inden eersten graedt. De besyen vercoelen ende drooghen / diewijl datse noch

Tij onrijp

E onrûp sijn. Maer als sijn rûp sijn/dan sijn sijn werm ende drooghe.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt ghestooten ende gheappliceert/dat heylt de wonden. Ghesoden ende ghedroncken/so stoppet den loop des buycks/ende der vrouwen sieckte. Dat sap daerasinden mondt ghehouden/dat conforteert ende sterckt dat tandvleesch/het gheneest de vuyl quade monden/ende het verdrift den quaden rueck oft stanc daer wt. Dat sap vande bladeren gheneest alderhande ghesweer/ende sonderlingheint aensicht/ist dat ment daermede wascht. Ende daeromme sullen de lieden dit sap dickwils ghebruycken/dyen haer aensicht root wtbreect. De Eerdtbesyen verlaen den dorst/ende sijn dienen wel voor een heete Colerike maghe. Dat sap vande rijpe Eerdtbesyen is goet voor de ghene die dat graueel hebben/ghedroncken/ende het suyuert ende purgeert de borst. De wortel ghesoden/ende daeraf des auonds ende des morghens gedroncken/dat is goet teghen ouergroote hitte der leuer.

Van Valeriane.

Cap. CCCXXX.

Den naem.

21

Valeriane heet oock Cattencruyt en Voghecruyt/om dat de catten de wortel van dit cruyt geerne riecken/en haer ooggen daermede stercke. In Griec en Latijn heetet Phyl en Nardus sylvestris. Inde Apoteke heetet Valeriana.

Beslacht.

Valeriaen is tweederhande. Deerste is groote Valeriana/ende die wort van sommighen gheheeten Theriacaria/dat is/Theriacelcruyt. Dander heet ghemeyn Valeriane. Dat onderscheedt dat tusschen dese twee sorten is/dat suldi hierna bescreuen vinden.

Gaetsoen.

22

Groote Valeriane heeft eenen ronden/holen/effenen/teederen/bruyzen stenghel/met ioncturen oft leden onderscheyden. De bladeren sijn eerst redelick breedt/ghelijck Wechbree bladeren/ende daerna worden se gheclouen ghelijck bladeren van witten hof Mostaert/van coluere schoon gruen. Op den steel wassen schoon sneewitte bloemen/hoewel datse schijnen lijfverwich te sijn eer sijn haer ontpluycken. Als tsaet rijp wordet/dan vliegghet wech ghelijck dat saet van Lattouwe. Die wortel is vinghers dicke/met veel cleyn veeselingen oft wortelkens daer nefsens aen hanghende/door malcanderen ende ouer malcanderen ghelijck de wortel van dat Heylich Kerstcruyt/maer veel geelder/hebbende eenen seer lieffelijcken rueck. Ende in sommighe plaetsen vercoopen de vrouwen dese wortel voor Calmus. De ghemeyn Valeriane is der voorghenoemden ghelijck van stenghel/wtghenomen dat hij int

Van Valeriane.

Cap. CCCXXX.

Phu uerum. Groote Valeriane.

Phu uulgare. Ghemeyn Valeriane.

Cint opperste canten oft holkelen ende strepen heeft. Sijn eerste bladeren
sijn heel smal/altoos twee/deen teghen dander/ghelijck twee vluegelen/
daerna worden sij wat ronder ende breeder/ringsomme gheclouen/en-
de donckergruen van coluere. Int sop vanden steel wassen lijfverwige
bloemē. De wortel van dit cruyt is cleynder dan de wortel vande voor-
seyde Valeriane/en sij is vol veesen. Alle iaer stootet sij nieuw cleyne wit-
te wortelkens besijden wt/daermede reynighet sij haer wederomme.

Plaetse haerder wassinghe.

De groote Valeriane moet inde houen ghesedt worden / want sij en
is in alle landen niet ghemeyn. Dander wast in vochte plaetsen / in
beemden/ende in watergrachten.

D

Den tijt.

Valeriane bloeyt den gantsen Somer lanck.

Natuere ende complexie.

Valeriane is werm ende drooghe inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

Valeriaen wortel ghesoden ende gedroncken/dat lost de vrine. Des-
ghelijcke kracht heeft oock dat puluer/in wijn ghedroncken. Sij doet de
pijne ende weedom cesserē/die een mensch in sijn sijde heeft. Sij leuert
den vrouwen haer maentstonde. Men doetse oock inde medicijnen / die

T ij men

E men teghent venijn inneempt/ daerom ist seer goet datmen in tijden van Pestilentie daerasdrincke. Item Valeriaen wortel in wijn oft water gesoden/ ende dat inde ooghen gedrupt/ dat maect een claer ghesichte. Sij is oock wtneemende goet om wonden ende vlceren te heylen en geneesen.

Van Linsen.

Cap. CCCXXXI.

Den naem.

21

L

Insen heetmen in Griec Phacos oft Phace / in Latijn Lens / ende Lenticula. Ende aldus heetment noch inder Apoteke.

Haetsoen.

De Linsen wassen op ghelijck de Wicken/ met cleyn stelen/ een elle lanck/ op alle syden becleet met cleyn bladerkens ghelijck veederkens. Elck blat heeft sinen draet oft clauwierken / daert mede haect ghelijck de Erwtten. De bloemkens worden bruyn met wit gemengt/ en sij cruypen onder wt den steel tusschen de bladeren tot bouen toe / also dat de opperste bloemkens noch nauwelick haer hawkens en hebben/ als de onderste rijp worden. Men vint selden meer dan vier Linsen inde hawkens/ die daer wassen na dat de bloemkens afgevallen sijn/ ende sommis ghe vande Linsen sijn leuer verwich/ som gheelwit/ ende som grawswert. Sij hebbē een teedere wortel met veel vreesen.

Plaetse daerse wassen.

De Linsen moeten in ackers opgebracht worden gelijk als ander pottagie vruchten / en sij willen een middelbaer eerde hebben.

Den tijt.

De Linsen bloeyen in Julio / daerna worden haer hawkens rijp / ende dan moetmen se vergaderen.

Natuere ende complexie.

De Linsen sijn middelbaer werm ende coudt / ende sij drooghen inden tweeden graedt.

Cracht ende werckinge.

Die veel Linsen etet/ die crijcht daer af doncker droene oogen / want sij en sijn niet goet om verdouwen/ ende sij sijn quaet voor de maghe / want sij

Lens. Linsen.

blasen

Cblasen de mage ende de dermen seer op. Alsmen de Linsen met haer sluy-
men etet/dan stoppen sij den buyck/ want haer sluymen oft schellen trec-
ken seer te samen. Linsen in water gesoden/ende dat sop daeras gedronc-
ken/dat lareert. Maer alsmen deerste sop wtgietet/ende als si weder om
in een ander water ghesoden worden/so stoppen si. Daerom sijnse goet
aldus bereyt voor de ghene die den loop des buyck/ ende dat roode meli-
zoen hebben. Sij sijn oock goet voor de vrouwen / die te seer oueruloe-
dich haer fluxie hebben. Als de sluymen oft schellen vande Linsen ghe-
daen sijn/so en stoppen sij niet so seere/maer sij voeden badt/niet teghen-
staende datse grof/quaet melancoliens bloet maken. Daerom soo wor-
den de menschen lichtelick lazarus oft malaetsch / ende crijgen den can-
ker / alsmense dicke wils ende veel etet. Sij maken oock swaer droomen/
ende sij sijn den hoofde ende den nerven oft zenuwen schadelick. Maer
tis goet datmen de schellen af doe vande Linsen / daertoe nemende En-
diuie/ Porceleyne/ Mispelen/ drooghe Roosen/ Queappelen/ ende dyer-
ghelijcke cruyden/so stoppen sij des te meer. De pijn van dat Podagra
Dversuetmen met Linsen/met Gersten mout ghesoden / ende daerop ghe-
leyt. Linsen met hueninck gecooct/die dienen wel tot loopende ende ine-
tende vlcerationen. Sij verteeren herde swellingen ende croppen/in azijn
ghesoden / ende daerop gheleyt. De Linsen in zeewater oft sout water
ghesoden/soo scheydet dat gheclontert melck inde vrouwen borsten/ en-
de sij verteeren dat ouertollich melck dat daerinne is/ alsment op de bor-
sten leyt. De Linsen sijn goet tot alderhande ghesweer / ende tot schorst-
heyt ende ruydicheyt van lijue. Si sijn goet in Meede ghesoden/ende ge-
leyt op de leden die opclieuen. De Linsen wel ghesoden/ende daerna ghe-
stooten ende gheapplianceert / dat stoppet bloedt dat wt de wonden oft el-
ders wt loopt. Si sijn goet ghegheten voor de ghene die oueruloedelick
vochtich sijn / maer den ghenen die seer drooghe sijn van natuere / dyen
sijnse wter maten schadelick / want sij drooghen seer. Daeromme aen-
ghesien datse dat mannelick saet verteeren ende verdrooghen / soo bene-
men sij den mensch den lust om bij te slapen. Ende hieromme dienen sij
badt den genen die in suyerheyt leuen willen / dan die inden houwelijc-
ken staet sijn.

Van de Linde.

Cap. CCCXXXII.

Den naem.

A Linde heet in Griecx Philyra / ende in Latijn Tilia/
ende also heet sij noch inde Apoteker.

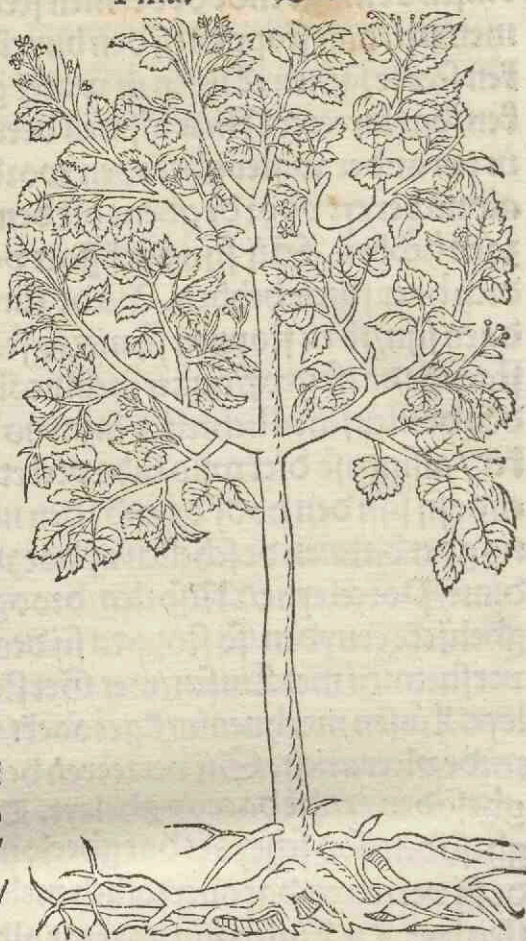
Geslacht.

De oude meesters scrijuen van tweederhande Linde
boom/te weten manneken en wijfken. Dmaneken heeft
herdt/vael/kenoopachtich houdt / ende een dicke schorffe / die en laet
T iij haer

V haer niet booghen als sij af gheschelt is/ en sij rieckt bat dan de schorisse van dwijfken. Daerop en wassen oock gheen bloemen noch vruchten. Dat wijfken heeft eenē dicken stam / ende wit hout / ende dese schorisse laet haer buygen / want daer worden wiegen afghemaect. Het brengt bloeyfelen- de vruchten. Dwijfken is ons alleen bekent / ende daerom hebben wi oock alleen sijn figure hier geset / ende van sijn faetsoen bescreuen.

Faetsoen.

E De Linde dat wijfken heeft eenen dicken stam / die breydt hem verre wt met sijn tacken. Sijn bladerē sijn den Veyle niet onghelijck / maer dese sijn wecker / ende bouē scherper toegaen- de / ende rondtsomme ghekerst gelijck een sage. Diewyl dat de bloemē noch in haer huyskens oft borsekens stekē / dan sijnse gruen / maer alse wtcomē / dan sijn sij bleeckgheel. Ende hier wt compt de vrucht / die is rondt ghelijck de besyen van Veyl. Ende gheen beeste en proeft oft en etet van dese vruchten / maer de bladeren en laten sij niet te eten.

Plaetse haerder wassingē.

D De Linden wassen geerne int gheberchte. Maer nu setmense oueral daermen wil / ende sonderlinghe dwijfken.

Den tijt.

Dat wijfken bloeyt in Junio.

Natuer ende complexie.

De Lindenboom is werm / hi adstringeert een luttel / ende hi suyuert.

Die cracht ende operatie.

De bladeren vande vrouwelijcke Linde / die heylen de wonden / als men dit met azijn stootet ende daerop leyt. Dat sap wt de bladeren ende bloemen / dat verdrijft de fronsfelen ende rimpelen / en vleckē wten aensichte / als men dat aensicht daermede wascht. Dat sap vande binnenste schorisse / doet dat gheswel vergaen / als men dat hiermede bestrijct. Men heylt de wonden met dese schorisse / als men se inden mont knowt en daer- op leyt. Dit voorseyde sap is goet teghen dat wtvallen des hayrs / ende dat hayr wort daeraf wassende / als men daerop strijct. De vuyl mon- den genesen / als men de bladeren van Linde inden mont knowt. De bla-
deren

Van de Linde.

Cap. CCCXXXII.

E deren in wijn oft water ghesoden ende ghedroncken/die lossen de vrine/ ende sij brenghen den vrouwen haer maent. Si sijn oock goet ghevseert voor de ghene die de vallende sieckte hebben/ ende sij driuen ende lossent graueel. De wortel heeft desghelijcke cracht. De bladeren gheknust oft ghestooten/ ende op gheswollen voeten gheleyt/ daermede vergaet dat gheswel. Van dbloeyfel van Linde maectmen een conserue oft suycker/ dat is goet teghen de stuypen ende tsreysssem.

Van Gouwe.

Cap. CCCXXXIII.

Den naem.

De Gouwe oft Vergouwe/heetmen oock groot Swa-
lwenecruyt/ende in Griecr heetmen se Chelidonium me-
ga/ende in Latijn Chelidonium maius/inder Apoteken
Chelidonia. Den oorspronck vā desen naem staet in on-
sen Latijnschen Herbario bescreuen.

Haetsoen.

Gouwe heeft eenen teederen/ronden/ gehayden steel/ met veel tac-
kens ter syden ghelijck een boomken. Elck taccken aenden rechten steel
heeft veel ledakens ende knoopkens. Sijn bladeren sijn den bladeren van
Boterbloemen wat ghelijck/ maer sij
sijn teerder ende doorsneden/ ende op
deen sijde switzergrue oft grawgrue/
ende op dander sijde blawgruen. Bo-
uen op den steel/ ende op de tacckens
wassen schoon saffraengeel bloemen/
ghelijck geel Violetten/ende dat wor-
B den ten lesten lange hawkens oft ho-
renkens/ daerin leyt gheel bleeck cleyn
sadeken gelijk Huelsaet. Alsinen dat
cruyt/ steel en bloemen in stucken wij-
uet/so compt daer geel sap wt/ende al-
dermeest de wortel/ want die is soo
gheel als goudt/ met veel veesen daer-
neffens aenhanghende. Dit sap is
gheel ghelijck Saffraen/ ende scherp
ende bitter/ ende het heeft eenen ster-
cken ruck.

Chelidonium maius. Gouwe.

Plaetse haerder wassinghe.

Gouwe wast oueral in plaetsen
daer veel lombre is/ ende sonderlinge
bij mueren ende oude structuren/ en-
de oock bij tuynen ende haghén.

Den

C

Den tijt.

Gourwe crijcht terstont bloemē/ bijcans ontrent dyen tijt als de swa-
luren ouercomen/ ende sijn bloeyfel duert den gantsen somer.

Natuer ende complexie.

Gourwe is werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende operatie.

Tsap van dit cruyt met hueninck ghemengt/ ende in een eeren pottes-
ken ghesoden/ dat maect claer ghesichte/ ist datment inde oogen druypt.
Men salt tsap van dit cruyt inden Mey/ ende int beginsel vanden somer
vergaderen. Tsap van Gourwe heylt de fistelen/ den cancker/ ende den
wolf/ daermede ghewasschen. Dat ghedroocht puluer heeft oock sulcke
cracht/ alsment inde wonden ende ghebreken doet. De wortel met Anijs
in witten wijn ghesoden ende ghedroncken/ dat opent de verstoptheyt
vande leuer/ en het verdrijft de geelsiecke. Alsmense inden mont knowt/
so vergaet den tandtsweer daermede.

Van Speencruyt. Cap. CCCXXXIIII.

Den naem.

A

Speencruyt heetmē oock
cleyne Schelwortel/ oft
cleyne Gourwe/ in griec
heetet Chelidonium mi-
cron/ in Latijn Chelido-
nium minus/ en inder Apoteke Scrofu-
laria minor. Tsaetsoen.

Chelidonium minus. Speencruyt.

Dit cruyt en heeft gheenen stengel/
maer het cruyt lanc der eerde. Sijn
bladerkens sijn ronder/ cleynder/ teer-
der/ wecker/ ende vetter dan de blade-
ren van Veyl. Dese bladerkens was-
sen op cleyne/ dunne/ bruynachtige ste-
len/ metgaders de bloemen/ dewelcke
dodergeel sijn/ ende seer glicken/ ende
sij staen gelijck schoon sterrekens. Sijn
wortelen sijn knoopachtich/ ende som-
miche van dyen sijn lancachtich ghe-
lijck Gersten corenen/ gemeynlick drij
oft vier bij een/ met veesen daert hem
mede vast maect in deerde.

Plaetse sijnder wassinghe.

Speencruyt wast bi vochtighe grachten/ in sommighe beemden en-
de hoven die nat sijn.

Den tijt.

B

Den tijt.

Dit cruyt comt wt int eynde van Februario. Het bloeyt inde Meer-
te/ende principalick ontrent dier tijt als de swaluwen ouer comen. Als
den Mey ghepasseert is/dan verwelct ende verdwijnet wederom.

Natuur ende complexie.

Dit cruyden dat hier te lande wast/is wat scherp en heet/maer niet
so seer als Galenus scrjft/want alsment proeft/soo en ist soo scherp niet
op de tonghe/als die oude meesters scrjuen. Ende dit is messchien des
eerdtrijcks schult/want dit lant is wat couder dan veel ander landen.
Ende dese Speencruyden sijn scherper/die op drooge plaetsen was-
sen/dan diemen op vochtighe plaetsen vindt/alsoo wij in onsen Latijn-
schen Herbario dat breeder verclaert hebben.

C

Die cracht ende operatie.

Tsap vande wortel met hueninck gemengt/ende inden nuese gedaen/
dat purgeret thoost. Desghelijcks doet oock dat cruyt met der wortel in
wijn ghesoden/ende hueninck daeronder gedaen ende ghegorgelt. Dat
cruyt ende wortel gruen gestooten/dat heylt ende geneest/ende verdrjft
de spene/ende de croppen oft clieren/alsment daerop leyt. Desghelijcke
cracht heeft oock dat poeder/alsment daerop stroyt.

Van Chamedren. Cap. CCCXXXV.

Den naem.

A

S

Chamedren/dit is een sorte van cruyden diemen in Griec
heet Chamedrys/en in Latijn Trirago. Den Grietschen
naem is inder Apoteken best bekent. Anders heet oock
Quercula minor/ende Serratula.

Gheslacht.

Men vindt principalick vier gheslechten oft sorten van Chamedren.
Deerste en heeten wij anders niet dan Chamedren/want het is dat op-
recht Chamedrys/na dat de oude meesters daeraf scrjuen. Dat tweede
gheslechte heeten wi cleyn Chamedren. Sommighe nemen oock deerste
voor dmannekē/en dit voor dwijfken. Dat derde heet Kerdwier oock.
Tvierde/blaw Chamedrē. Alle dese vier sorten van cruyden sijn sonder
twijfel geslechten van Chamedrys. Men deerste en is geen twijfel/want
alle Apotekers houdent daer voor. Dat tweede riekt seer wel/en tis oock
een sorte van Chamedrys/want Plinius scrjft lib. ix. cap. r. dattet eenē
goeden rueck heeft. Wi hebben de twee leste sorten oock hier onder begre-
pen/want sijn dienen nergens beter dan onder dit Capittel.

Haetsoen.

Dat eerste gheslecht is ontrent anderhalf spanne lanc/hebbende veel
dunne geerdekens/die sijn met cleyn bladerkens verchiert/staende alijt
gepaert/ende volkerfkens/den Lycken loone seer ghelijck/en bitter van
smake.

Chamædrys uera mas.
Chamedren.

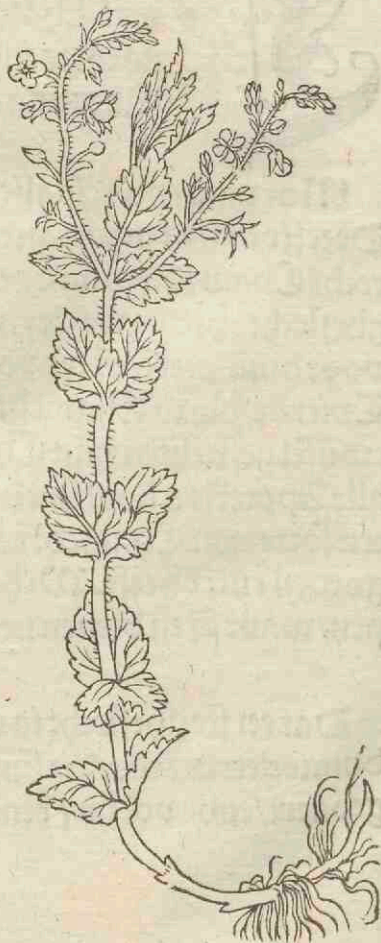
Chamædrys uera fcemina.
Cleyen Chamedren.

Chamædrys uulgaris mas.
Erdwierock.

Chamædrys uulgaris fcemina.
Blaw Chamedren.

Van Chamedren. Cap. CCCXXXV.

Esmake. Het crijcht bruynachtige bloemkens/die climmē hooge op in maniere vā een are. Ende als dese afvallen/so leueret in sijn huyskens cleyn ront swert sadeken. Sijn wortel is dunne ende cleyn/en wit/cruypende hier ende ginder in deerde. Dat tweede heeft eenen wt nemenden goeden rueck/en tghelijct den eersten seer wel met bloemkens wassende wt huyskens. Sijn bladerē sijn oock den Eycken looue gelijc/maer si sijn cruyf wijs geclouen en gespleten/ende si sien gelijc bladeren van Alsene/maer dese sijn cleynder en schoonder. Sijn wortel is wat dicker/cruypende hier en ginder met haer veesen. Dat derde geslecht is een seer lieflick gheswas/hebbende twee oft drij stelen/die sijn ront ende gehayrt/en ontrent een spannelanc. De bladerkens die op sijn stelen wassen sijn wat langer ende scherper dan de twee eerste/ende si sijn oock ringsom gekerft gelijc een zage. Het crijcht seer schoone blauwe lieflijcke geaerde bloemkens/en die en wassen niet int opperste vande stelen/maer ter sijde gelijc als deerste. Sijn wortelkens sijn veesachtich ende dunne. Dat vierde gheslecht ende dat aldergemeynste/is den derden seer gelijc met wortel/stele/bladerkens ende bloemkens/nochtans sijn sijn bladerkens wat grooter ende D breeder/ende sijn bloemkens en sijn niet seer blauw noch geaert gelijc alst derde geslecht. Het brengt sijn sadeken in twee teskens gelijc Kerēprijs.

Plaetse haerder wassinghe.

Deerste ende alderbeste gheslecht van Chamedren wast op de bergen onder heggen ende hagen/ende somtijts op steenachtighe plaetsen. Dat tweede wast geerne op steenachtighe plaetsen. Dat derde ende vierde in beemden ende gras houen oueral.

Den tijt.

Dat eerste ende tweede gheslecht bloeyen meest in Junio ende Julio. De twee ander sorten int beginsel vanden Mey.

Natuere ende complexie.

De twee eerste sijn werm ende drooge inden derden graedt. De twee leste sijn oock van sulcker natuere/maer niet so hooge inden graedt van wermte ende droochte als de twee eerste.

ECracht ende operatie.

Tcruyt ende de bloemen van Chamedren in water gesoden ende ghesdroncken/die sijn wt nemende goet voor de gene die hoesten en een herde milte hebben/ende die haer water niet wel maken en connen/en die dwatter beginnen te laden. Si brengen den vrouwe haer maentstonde/si verdriuen de verstoptheyt van binnen/ende si scheyden de groue taey humoren ende vochticheyt. Met azijn gemengt ende gedroncken/so maken sij de milte cleynder. In wijn ingenomen oft van buyten geapliceert/also sijnse goet tegen alderhande venijn. Gedroocht ende ghepuluerizeert en met hueninck gemengt/also suyueren sij de oude vlceraen. Sij genesen de geschoortheyt oft gebrokenheyt/ende wonden ende voortsetende vlceraen/als men se met olie mengt ende daerop gestreken. Dat sap vande bladeren

deren met olie gemengt/dit verdriift de donckerheyt vande ooghen/ als ment daerop strijct. In summa de Chamedren sijn seer heylsame en goe de wontcruyden/ ende sij dienen oock wel om alle groue vochticheyt en humore te scheyden/ daerom machmen se wel in grooter weerdē houdē.

Van Cypres.

Cap. CCCXXXVI.

Den naem.

21

Cypres heetmē in Griecx Chamecyparissus/ in Latijn Pumila Cupressus/dats te seggen/nederē oft cleynē Cypres/tot onderscheedt vanden grooten boom die oock so heet.

Haetsoen.

Cypres is houtachtich gelijk de Lauender/ en tgants cruyt is aschverwich gruen/met seer cleyn ronde gesnede bladerkens/bij cans gelijk Heyde als si eerst begint te wassen/oft gelijk de vrouwelijcke Aueroone. Int sop vande tackens wassen schoō geel bloemkens/van haetsoen gelijk Madelieuē/maer elck bloem staet op eenē besonderē steel/ staende daerop gelijk eē keesken. Sijn wortel is houtachtich en vol vee sen. Dit geheel gewas heeft eenē seer goedē ruc gelijk den Cypresboom.

Plaetse sijnder wassinghe.

Chamaecyparissus. Cypres.

Men sedt den Cypres inde houen en in teylen.

Den tijt.

Den Cypres bloeyt in Julio/ en sel den wort hi met de bloemē genonden.

Natuur ende complexie.

Cypres droocht sonder groote hitte/ also dat sinē smaect claerlick wtwijst.

B

Cracht ende werckinge.

De Cypres bladeren gestooten ende geapliceert/die heylen de wonden/en si stelpent bloet. In dier manieren genesen si oock de geschoortheyt oft ghebrokenheyt. Si sijn oock goet/en sonderlinge met Gersten mout/tot wildt vier/en desghelijcke heete sweeringen/ als die wat verondet sijn. De bladerē gesoden ende gedroncken/die stoppen den loop des buycks ende troode meli zoen/ ende si verteeren en drooghen de ouertollige vochticheyt ende humore/ die eē mensch in sijn lijf heeft. De wortel met gaders de bladeren ghesoden ende gedroncken/ die sijn goet voor de blase/ ende tot de droppelpisse. Dat cruyt ghedroocht en tpuluer daer af in wijn ghedroncken/dat is goet teghen alderhande venijn.

Van On

Den naem.

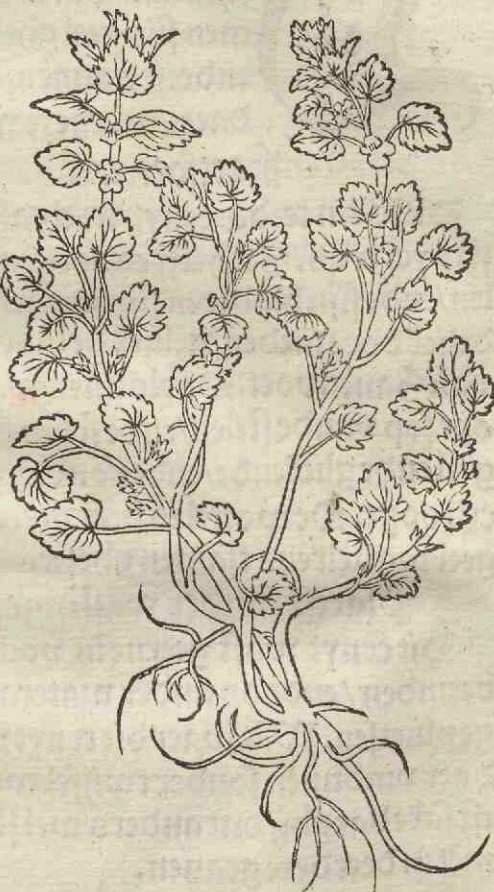
2

Onderhaue wort in Griecx geheeten Chamecyssos/in Latijn Hedera terrestris/ende Corona terre. En daerome heet dit in sommighe landen Eerdcranskens/en Eerdteveyl/want het spreyt hem wt met sijn tackkens ende rijfkens/ende het croneert ende bedecket deerde.

Maetsoen.

Chamacyssos. Onderhaue.

Onderhaue heeft veel teeder steelkens/die sijn viercant ende ontrent een spanne lanck/ende op alle sijden besedt met ronde bladerkens gelijk Veyl/en dese bladerkens sijn rowachtich/ront omme met kerfkens/cleynder ende teeder dan de Veylbladeren/bitterachtich van smake/en sterck van ruecke. Tusschen dye bladeren wassen purpuren bloemkens gelijk Violetten/en die vallen af sonder vrucht ende sonder saet. Het heeft een cleyne wortel/ende die en wort inde Apoteke niet gheuseert. Dit cruyt hangt aen deerde/en soo cruypt hier en ghinder.

Plaetse sijnder wassinghe.

Onderhaue wast gemeynlick inde hoven bi de tuynen ende mueren. Sij ouertrect oock somtijts wel eenen gansen acker/also ick wel ghesien hebbe.

Den tijt.

Onderhaue compt vroech wt inde Meerte/ende inden April begint si te bloeyen/en so voorts den gheheelen somer.

Natuer ende complexie.

C Dit cruyt is werm ende drooge/also tblijct aen sinen smaect/want hi is bitter.

Cracht ende werckinge.

Tcruyt van Onderhaue in water ghesoden/ende veertich oft vijftich dagen vernolgens daeraf gedroocken/dat is goet voor de gene die tsciatica oft weedom inde huepe hebben. Oock verdriuet de geelsiecte/als ment ses oft seuen dagen achtermalcanderen drinct. De bloemen alleen/openen de verstoptheyt vande leuer. Dit voorszeyde cruyt in wijn gesoden ende gedroncken/dat lost de vrine/ende leuert den vrouwen haer maentsonde. Onderhaue is oock goet tegen alderhande venijn/ende het drijft dat wt metten sweete. En daer door comet dat de hoessmeden dit cruyt seer gebruycken tot de peerden die de vijuel hebben/dat is een maniere vande

Vij pesten.

Van Boterbloemen. Cap. CCCXXXVIII.
peste. Oock geneestmen daermede quade vuyl monden / en schorsheyt/
ende meer ander corrosien / die een mensch aen sijn lijf heeft.

Van Boterbloemen.

Cap. CCCXXXVIII.

Den naem.

Dese Boterbloeme heet in Griec ende Latijn Chrysanthemum / dat is te seggen / Goutbloeme / want sijn bloemen sijn geel ghelijck gout / ende sij glicken oft blincken / ende ist datmen se met vingeren in stucken wrijft / so gaet daer vetticheyt wt.

Haetsoen.

Chrysanthemum. Boterbloemen.

Dit is een teeder cruyt / nochtans ist struyck wijs. Het heeft caele effene stelen / ende sijn bladeren sijn menichuuldelick doorsneden / gelijk de bladeren van Sanenvoet. De bloemen wassen opt sop vande stelen / ende si sijn goutgeel ende glickende / ende rondt gelijk een ooge. De wortel is van veel cleyn geel wortelkens tsamen gheset.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast geerne in vochtige beemden / ende op ander waterachtige plaetsen. Wat waer dit cruyt wast daer vindtmen sonder twijfel water / ist sake dat ghij dat anders wel soeckt met in deerde te grauen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt inden Mey / ende daeraf blincken de beemden / ende ander vochtighe plaetsen daert gheerne wast / also wi gheseyt hebben.

Die natuer ende complexie.

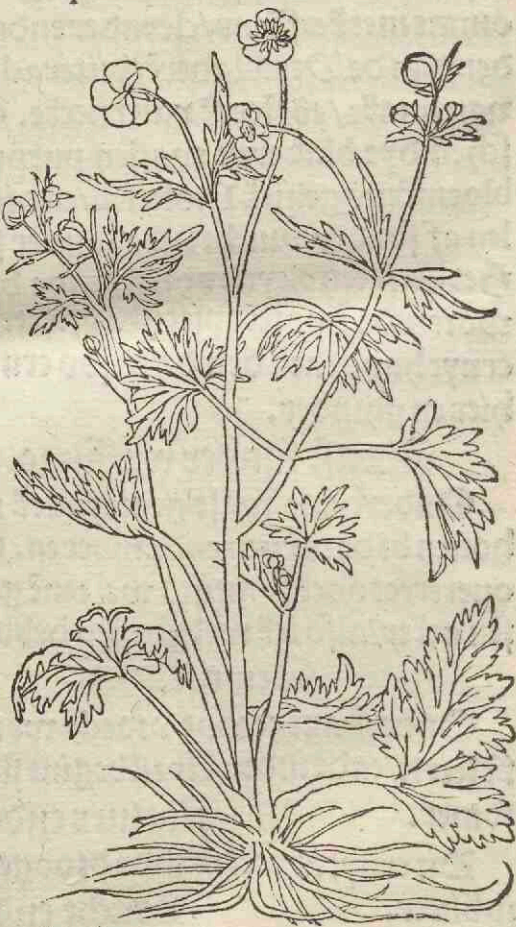
Dit cruyt is werm ende drooge in alle manieren ghelijck de Coedille.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt gheneest de gheelsieckte / alsment siedet ende daeraf een badt gemaect / ende een goede wijle daerin geseten / ende daerna gedroncken.

Het is oock goet teghen den steen inde blase. De bloemen met was ghemengt / ende daeraf een plaester gemaect / dit verteert ende scheydt alderley gheswel / alsment daerop leyt.

Van Luers

255

Van Euerwortel. Cap. CCCXXXIX.

Den naem.

A Derwortel oft Beerwortel / dat heetet oock na Dlatijn Beercaerden / *Carduus suarius*. De Griecsche ende Romeynsche meesters hieten dit in voorleden tijden Chameleon / en *Carduus varius*. Men heetet inde Apoteke *Cardopatum* na dit woordeken *Pancratium* / want alsoo noempt Apuleius dit cruyt.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deerste leyt op der eerden / want het en heeft als gheenen stenghel. Want den steel daer die stekende bloeme op staet / ende niet bouen eenen vinger lanck en is / dat en can geen en stengel heeten in sulck groot gewas. En dit heet Chameleon albus / dat is te segghen witte Euerwortel. Dat tweede geslechte cruycht eenen steel / die wast eenen cubitus lanck. Het heetet Chameleon niger / dat is te seggen / swerte Euerwortel. Want dit heeft een swarter wortel dan deerste. Anders sijn sij malcanderen seer ghelijck.

Laetsoen.

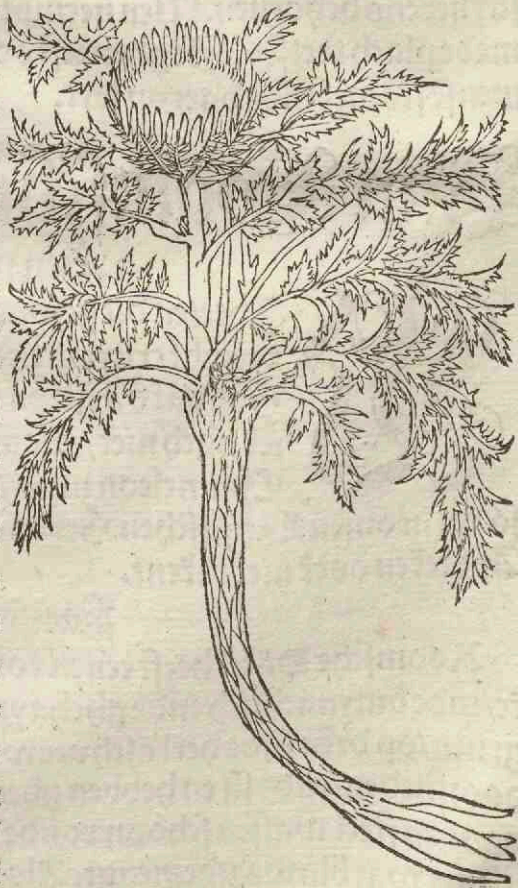
Carduus suarius. Euerwortel.

Witte Euerwortel heeft bladeren / die sijn den bladeren van Artichaut gelijck / maer si sijn scherper en meer stekende / liggende op der eerden. Sij en heeft geen en stengel / dan alleen tgene daer de stekende bloembollen opstaen / en dat en is niet eenen vingher lanck. Dese bollen draghen purpuren oft ro sijnroot bloeyfel / ende dit wort daer na graw hayr / daerinne leyt dat saet verborgen / ende tgelijck den sade van wilden hof Soffraen. Het heeft een lange dicke wortel / binnen wit / sterck van ruecke en suet. De swerte Euerwortel heeft bladeren ghelijck de witte / maer sij sijn wat rooder. Den stengel is vingers dicke / rootachtich / ende anderhalf spanne lanck / daer op wassen oock stekende bleekverwige bloemen. Dye wortel is oock lanck / swert ende dicke / int herte gemeynlick opgeclouen / en in stucken gecnaecht / binnen is sij gheel / ende wat scherp op de tonghe.

Plaetse haerder wassinghe.

De witte Euerwortel wast geern op row bergen in vaste witte eerde.

V iij De

D De swerte Euerwortel wast in bosschen en op rouwe hooge bergen.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Julio ende Augusto.

Natuur ende complexie.

De wortelen van beyde dese cruyden sijn drooge inden derden graet/
en de witte is werm inden tweeden graet/ende de swerte inden derden.

Cracht ende operatie.

E De wortel van witte Euerwortel gepuluerizeert en een drachma van
dyer met wijn inghenomen/ dat verdrijsf ende iaecht de breede wormen
wten lue/ het is goet voor de gene die dwater laden/ en het lost de vrije
met crachte. Aldus is sij oock goet tegen alderley venijn/ ende principa-
lick tegent venijn ende viericheyt der pestilentie. Dese wortel in azijn ge-
soden/ die verdrijsf de ruydicheyt/ schorsfheyt en quade crauwagie/ als
een mensch hem daermede wascht. Si verdrijsf den tanzweer/ als men-
se inden mondt houdt. De wortel vande swerte Euerwortel heeft wat
dootlics in haer/ also Galenus scrift/ ende daerom en behoort niet dat
men die int lijf inneme. Maer van buytē salmensē besigē tot ruydicheyt/
cleyne poeckens/ crauwagie/ ende tot alderhande desgelijcke gebreken die
suyuerens behoeuen. Men neemtse oock tot de medicamenten/ daermen
mede placht te etsen. Si gheneest oock de voortetende quade vlcere/ als
mensē stootet ende daerop leyt.

Van Roomsche Distel. Cap. CCCXL

Den naem.

A Iheeten dit gewas Roomsche Distelen/ om dattet een
vrembt cruyt is ende hier te lande niet van selfs en wast.
Hoe dat dit gewas in voorleden tijden hiet/ dat en weet
ick noch niet/ want dat is waerachtich/ dattet niet en is
Chameleon niger/ also sommige meesters meynen/ ende
so wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben. Het en is inder
Apoteken oock niet bekent.

Maetsoen.

Roomsche Distel heeft eenen ronden langen steel/ die is vingers die-
ke/ ende bruynachtich ende ghehayt. De bladeren sijn groot ende bleek-
gruen/ op deen sijde heel aschverwich ende wolachtich/ op beyde sijden
doorsneden/ ende sij en hebben gheen scherpe stekende doornen. Opt sop
vanden steel wassen schoon ronde rouwe bollen/ die draghen wit bloey-
sel met wat blaws ghemengt. Als dese rijp worden/ soo leyt daer graw-
saet in verborghen/ dat ghelijct der hauere/ wtgenomē dattet bouen seer
hayrachtich is. Het heeft een swerte houtachtighe wortel.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dese Distel/ alsoo wij hier voor gheseyt hebben/ en wast hier in dese
landen

Van Roomsche Distel.

Cap. CCCXL.

Vlanden niet van haer seluē/men moet se inde hoven planten. Ende als sij eens gheplant is/dan besaeyt sij haer seluen voorts alle iaer/ende sij compt wel op.

Den tijt.

Dese Roomsche Distel bloeyt in Julio/ende in Augusto daerna/dan leuert sij row ghehayt saet.

Cracht ende werckinge.

Soewel dat wij noch gheen experientie en hebben van dit schoon ghewas/des niet te min wij hebbent doe contrafeyten om dattet so schoon is. De Italianen sieden haer hoenderen en ander vleesch met dese Distelbollen/ghelijck Artichaut/ende daerom denck ick dat dit cruyt oock bijna sulcken cracht ende operatie heeft. Ende die dat begeert te wetē/die soecke elck in sijn Capittel.

Van Hoe langher hoe lieuer.

Cap. CCCXLI.

Den naem.

A

Hoe langher hoe lieuer dat heet in Griecx Chamepitys/in Latijn Ainga oft Abiga/ende Ibiga/ende daer door comt dattet inder Apoteken Iua gheheeten wort. Den oorsprong van dese namē staet inden Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Daer sijn drij geslechten oft soorten van Chamepitys/maer ick en ken ne dyer niet meer dan twee. Deerste/dat heet ick hier Hoe langer hoe lieuer dwijfsken. Ende dmanneken/dat is dat derde geslecht/daer Dioscorides afscrijft. Van haer onderscheedt suldi hierna hooren.

Haetsoen.

Hoe langher hoe lieuer dwijfsken is een neder cruyden/ cruyppende lancx deerde/ende het crompt hem eens deels. Sijn bladen sijn gelijcken den bladen van manlick cleyn Donderbaert oft Bladeloos/maer sij sijn ghehayt/ende daer is taey vochticheyt binnen in. De bloemen sijn geel oft wit. De wortel is slecht ende houtachtich ghelijck de wortel van Endiue. Dmanneken is ooc een cleyn sijn cruyden/met bruynachtige

V iij gehayrde

B gehayzde tackens / die sijn eerst ter wortelwaert met breede en gekersde bladeren becleet / daerna met cleyndere die sijn gehayt / en elck bladt is in drij deelen oft scherpe punten ghedeylt. Het heeft schoon geel bloemkens / en als dese afvallen / so brengen de huyskens cleyn ront sadeken. De wortel is hondtachtich ende geel. Dit gants cruyt rieckt ghelijck hers.

Plaetse haerder wassinghe.

Ik en heb dat eerste gheslecht in ons landt noch niet sien wassen. Dat derde heb ick gesien / en dat wast geern in berchachtige ende steenachtige plaetsen.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Si sijn werm inden tweeden graet ende drooghe inden derden.

C

Cracht ende operatie.

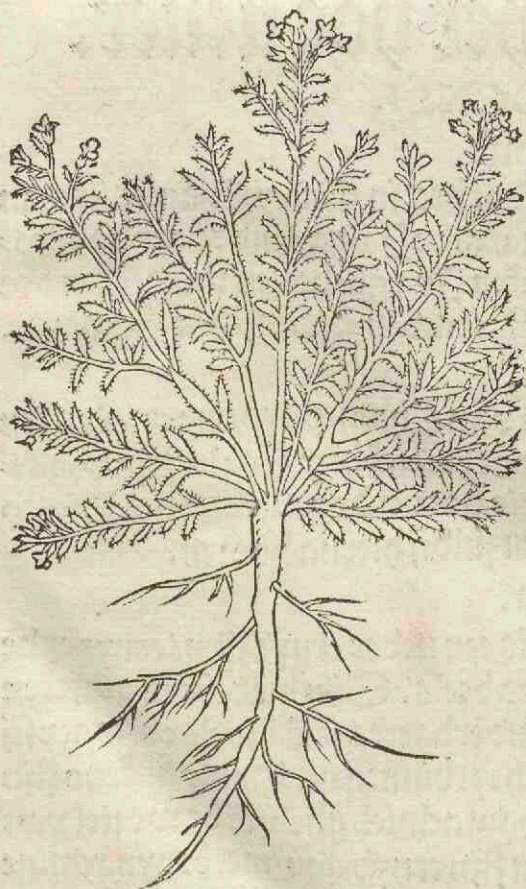
De bladeren van Hoe langer hoe lieuer seuen dagen achter malcanderen in wijn gedroncken / dat geneest de geelsiecke. Si genesen dat sciatica oft weedom inde huepe / veertich dagen lanck in meede gedroncken. Sij sijn oock sonderlinge goet tegen de Leuersiecke / droppelpisse / ende ander gebreken der nieren. Si lossen de vrine / ende sij brenghen den vrouwen haer maentstondt / in deser manieren geyseert. Dit cruyt giuen ghesoo-

Chamæpitys prima.

Hoe langer hoe lieuer dwijfken.

Chamæpitys tertia.

Hoe langher hoe lieuer dmanneken.

Van Hoe langer hoe lieuer.

Cap. CCCXLI.

D ten/ dat heylt de groote wonden / ende vuyl vlcere. Met hueninck ghemengt en gheapliceert / so heylet de voortsetende vlcerationen. Het is goet tegen de hertheyt van vrouwen borsten / groen gestooten ende daerouer geslagen. Gepuluerizeert ende met vijnghen ghemengt / ende so inghenomen / dat lareert. Het suyuert de moeder / met hueninck ghemengt sijnde / ende inder vrouwen schamelheyt ghedaen. Oock ist goet voor de ghene die van nateren gebeten sijn / als ment gruen stoot ende daerop leyt. Een mensch sal worden sweetende / als hij sijn lijf bestrijckt met dat sap vande bladeren. Dit cruyt ghesoden ende gedroncken / dat lossiet verstoct oft dick bloet. Met azijn gesoden en gedroncken / so lossiet de doode vrucht.

Van Bloocruyt.

Cap. CCCXLII.

Den naem.

2

It cruyt heet in Griec Psyllion / in Latijn Herba pulicaris / dat is te segghen / Vloocruyt / om dat sijn saet den vloyen heel ghelijck is.

Haetsoen.

Dit cruyt heeft bladeren die sijn den Hertshoren oft Craeyenvoet gelijck / ende gehayt ende langer / sonder wtgaende schuetskens. Als dit cruyt eerst wtcompt / so ist gelijck gras. Sinen steel is ront en gehayt / een elle lanck. Wt den selue comen lanckachtige geaerde bollekens / die draghen geel bloeyfel / en als sij rijp worden / so vindtmen daerin cleyn sadeken / dat is den vloyen heel ghelijck. Het heeft een slechte witte wortel met veel veesen oft wortelkens ter syden.

Herba pulicaris. Vloocruyt.

3

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt en wast hier te lande niet van hem seluen / soo ick meyne / maer men moetet inde hoven setten. Ende waert eens geplandt is / daer besaeyet hem seluen alle iaer / en daerna en can men tselue niet wel wtroeden.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt den gantsen somer dore / ende sijn bloemkens hangen aen langhe bollekens / die sijn den hoofde van eenen hondt wat ghelijck. Sijn saet wordt inden Herst rijp.

Natuer ende complexie.

Dat saet wordt meest tot de medi-

v v cinnen

Cijnen ghebruyct/ende tselue is cout inden tweeden graedt/ endere delick drooghe ende vochtich.

Die cracht ende operatie.

Dat saet van Vloocruyt met olie van Roosen oft azijn geknust ende geapliceert/dat is goet tot pine inde knueckelen/ ende tot pine int hooft/ ende ander sweeringhen oft gheswel des lijfs/ ende sonderlinghe teghen wildt vier. Met azijn ghestooten sijn/so ist goet voor de ionghe kinde ren die gebroken oft gheschoort sijn/want het gheneestse als ment daerop leyt. Set is oock goet geleyt op eenen nanel die te verre wtgaet/want hij gaet hiermede achterwaerts. Set suynert de wonden/met boter gestooten. Tsap/dwelck wt dit cruyt gheperst wort/met hueninck gemengt/en in loopende ooren ghedaen/dat gheneestse. Men seyt/dat gheen vloyen inde huysen en wassen/daermen dit cruyt in draecht/tewijle dattet noch gruen is. Dit cruyt met der wortel ghesoden/ende gheapliceert/dat gheest colica passio.

Van valsche Spicanard.

Cap. CCCXLIII.

Den naem.

Alcruyden die in Griec ende Latijn Pseudonardi heeten/die noemen wij hier valsche Narden/om des wille dattet niet de oprechte Nardi en sijn/daeraf dat Dioscorides ende ander oude meesters ghescreuen hebben.

Beslacht.

Men vint tweederhande valsche Spicanardi/dmannen en vrouwen. Dmannen is wat hooger/dicker/breeder/ende stercker en lieflijcker van rucke dan dwijfken. Bi onsen tijden wordet om sijn gheerde bloemen wille Spicanardi geheeten. Dwijfken en is niet so sterck ende lieflick van rucke/het is leegher ende dunner/inder Apoteken heetet Lavanula oft Lauendula/om datment int badt oft inde stone ghebruyckt om de looghe ende meer ander dinghen welriekende te maken/ende in Duytsch heetet oock Lanender.

B

Haetsoen.

De Spicanardi ende Lanender hebben viercante stelen/die sijn een weynich hol. De bladeren sijn vet/dicke/smal/ghedayt/aschverwich gruen/gelijck de bladeren van Roosmarijn/maer sij sijn langher ende breeder. De bloemen wassen int opperste vanden steel/in haetsoen vant een are met veel cleyn bruytblauwe bloemkens. Naer de Lanender bloemen sijn veel bruynder dan de bloemen vande Spicanard. Tsact is grawswert. De wortel is heel houtachtich met veel veesen.

Plaetse haerder wassinghe.

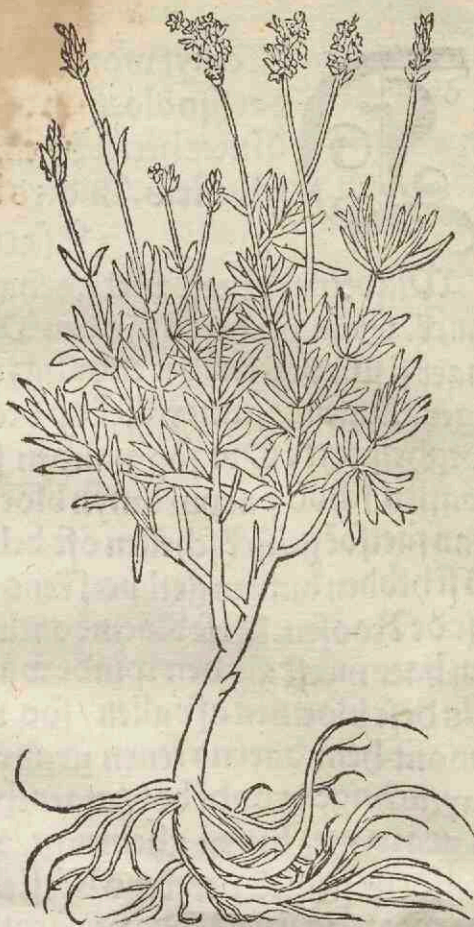
Beyde dese cruyden wassen gheerne op steenachtighe plaetsen/daer de sonne

De gens twilt
Vier
voez die kinder
macuel die te
vandt wt gaet

Van valsche Spicanard.

Cap. CCCXLIII.

Pseudonardus mas. Vals Spicanard, Pseudonardus femina. Lauender

De sonne veel toecompt. Men machse saeyen/maer si comen beter op als men de tacckens astrict/ende wederom in deerde leyt.

Den tijt.

Dese cruyden worden inde Lenten wederom gruen/si bloeyen in Junio ende Julio/ende dan vergadertmen haer welriekende bloemen.

Natuer ende complexie.

Dese struycken oft cruyden sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt/ende sij sijn van subtyl substantie.

Cracht ende werckinge.

D Spicanard en Lauender met wijn gesoden en gedroncken/die lossen de vrine / ende sij sijn goet tot alderhande gebreken der nieren ende blase. Alsinense in deser manieren drij oft vier dagen vseert/ so brenghen si den vrouwen haer cranchtheyt/ ende sij lossen de secundina / ende driuen die wt. Si verwarmen een coude maghe/ ende si verdriuen de inflatien die daerin sijn. Si doen de pijn der moeder cefferen/si vermorwen een herte milte/en sij sijn goet voor een verstopte leuer / ende tegen de geelsiecke.

* Dese cruyden van buyten gheapliceert / die verdriuen de pijn en swij-
| melinge int hooft/want si conforteren seer/en stercken thoost dat cranch-
is. Si sijn oock goet tot lamme leden/ende sij verdriuen
de beuinghe der seluer leden.

voor pijn en
drijselingen
des woets.

Van

Van Windtcruyt.

Cap. CCCXLIII.

Den naem.

A It cruyt wort oock Cuckenschelle gheheeten / daeromme dat sijn bloemen den schellen oft cimbaleu ghelijck sijn. In Griec heet Anemone agrios / ende in Latijn Anemone syluestris. Anders heet Herba venti / dat is Windtcruyt.

Laetsoen.

Windtcruyt heeft veel ghehayrde stelen / ontrent anderhalf spanne lanck. Sijn bladeren sijn den Venckelcruyde gelijc / oft den Coriander / maer si sijn veel teerder ende hayrach tiger / liggende gemeynlick op deerde wtghespreyt. Opt sop vanden stelen wassen schoo purpurbruyn bloemē / van laetsoe gelijck schellen oft bellen / en si hebben binnen geel veeskens ghelijc de Roosen. Dese bloemē ontluycken haer meest als den windt waeyt.

Anemone syluestris. Windtcruyt.

V Als dese bloemen afvallen / soo verthoont hem daerna eenen grauwen hayrachtigen rondē bol / maer thayr is grau met bruyn ghemengt / van laetsoene gelijck verckens borstelen. De wortel is swert ende veesachtich. Dat gāts gewas is scherp / en tbernt met sijnen smaek op de tonge gelijck den scherpen Janenvoet ende Aron.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast geerne op drooghe sandighe berghen / ende in bosschen.

Den tijt.

Windtcruyt begint vroech inden Meerte te bloeyen. Ende den geheelen somer lanc vindtmē daer schoon bloemen aen / want ick hebse in Julio ende noch spader met schoon bloemen sien staen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is seer heet ende drooghe / te weten tot inden vierden graet ghelijck Mostaertcruyt / ende dat blijckt aen sijnen smaek / want hij is wter maten scherp.

Cracht ende operatie.

Aengesien dat dit cruyt seer bernt op de tonge / so machment gebruycken om op te buiten ende innewaerts te eten / want het treckt tot hem ende lockt wt alle de vochticheyt die int lijf sijn mach. De wortel gheknowt

Denot weseñde / die treect die taey vochticheyt wten hoofde. Men purgeert thoost met dat sap vande wortel / als ment indē nuese doet. Als ment inden ooghen laet druypen / so verteeret die dicke vellekens die daerinne ghewassen sijn / ende het maeckt een claer ghesichte. Dit cruyt met de stelen ghesoden / ende met ghesuyuerde Gerste daer de sluymkens ende tcaf af ghedaen is / hieraf cruyghen de suyghende vrouwen veel melck / als sij dat aldus eten. Desghelijck oock gruen gestooten ende op der vrouwen borsten gheleyt. In deser manieren worden sij oock geseert om der ruydicheyt / ende dyerghelijcke onsuuerheyt van lijue daermede te genesen / ende vuyt onsuuer vlceraen. Tsap datmen wtet cruyt en stelen dowt / dat heeft oock desghelijcke cracht. Een deel wollen oft cottoen hierinne nat ghemaect / ende dat inder vrouwen schamelheyt gedaen / daer af cruyghen si haer maentstonde. Men doetet oock in onsuuer wonden / want het gheneest die.

Van Vingerhoetcruyt.

Cap. CCCXLV.

21

Den naem.

Iheeten dit cruyt Vingerhoet / om dat sijn bloemen eenē vingerhoet daermen mede naeyt seer ghelijck sijn. Men macht in Latijn Digitalis noemen.

Geslacht.

Vingerhoetcruyt is tweederhande. Deen heeft schoon lijfverwighe bruyne bloemen / ende dit machmen bruyñ Vingerhoetcruyt heeten tot een onderscheedt van dander / dwelck schoon gheel bloemen heeft / ende mach daeromme wel geel Vingerhoetcruyt gheheten worden. Sij en hebben anders geen onderscheedt dan alleen inde bloemen.

Maetsoen.

Vingerhoetcruyt heeft eenen ronden steel / die is een elle lanck. De bladeren sijn lanck ende breed / den Wechbreede niet seer ongelijck / maer dese sijn ringsomme gekerft gelijck een saghe. Ter sijden aende stelen wassen schoon lieflijcke bloemen / staende in ordinancie deen bouen dander / van den haluē stengel af tot bouen toe / lijfverwich bruyñ oft geel van coluer / ende van maetsoen ghelijcken sij eenen vingerhoet seer wel. Als dese bloemen afvallen / so verthoont hem dat saet / dat is breed ende lanck achterich / hebbende voor eenen langhen punct / die cruycht bouen twee gasseltens. De wortel is swert / ende heeft veel veesen. In summa / het is een schoon lustich cruyt van aensiene.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese cruyden wassen geerne op bergen / op steenighe plaetsen / en daer veel lombre is. Si en sijn niet seer ghemeyn / ende men vindtse selden.

Den

Van Vingerhoetcruyt.
Digitalis purpurea.
 Bruyn Vingerhoetcruyt.

Cap. CCCXLV.
Digitalis lutea.
 Geel Vingerhoetcruyt.

C

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Julio/ende daerna leueren sij haer saet.

Natuer ende complexie.

Si sijn werm ende drooghe / dat machmen lichtelick mercken wt ha-
 ren smaect / want hi is seer bitter.

Cracht ende operatie.

D De Vingerhoet cruyden ghesoden ende ghedroncken / die scheyden de
 groue dicke humoren / sij suyneren ende purgeren / ende sij nemen wech
 de verstoptheyt vande leuer / ende der inwendighe leden. In deser ma-
 nieren brenghen sij den vrouwen haer maentstont / sij doen den mensch
 wtwerpen / ende sij purgeren de borst. Dese cruyden sijn goet teghen al-
 derhande venijn ende viericheyt / in wijn ghesoden ende ghedroncken.
 Dat puluer van dese cruyden heylt de wonden / alst daerin ghestroyt is.
 Met hueninck ghemengt ende gestreken / daermede verdrifstmen de ma-
 sen ende vleckten / die een mensch in sijn aensicht / ende aen sijn gheheel lijf
 hebben mach. In summa / sij hebben alsulcke kracht ende ope-
 ratie gelijck de Gentiane. Ende so wie die opera-
 tie begheert te weten / die soeck se int
 liij. Capittel.

Van wyl

Van wilde Basilie.

Cap. CCCXLVI.

Den naem.

A

Alde Basilie heeft dyen naem om datse der tamme Basilie wat gelijck is van smake en van bladeren. In Griecx heetet Ocymoides/in Latijn Ocymastrum. Veel Apostekers en kennen dit cruyt niet.

Tsaetsoen.

Ocymastrum. Wilde Basilie.

B De wilde Basilie heeft eenen rouwen ghehayden viercanten steel / die is becleet met cleyn bladefens / die sijn der tamme Basilie heel gelijck vā faetssoene ende van smake / maer niet soo sterck. Sijn bloemkens staen ringsom den steel / ende sijn sijn bruyn oft purpu ren. Als de bloemkens asgenallē sijn / so comen daer cleyn hawkens gelijck potttekens / gelijckende den potttekens van Belsencruyt / hierinne leyt cleyn swert sadeken / dat en is den swerten Coriander sade niet seer onghelijck. Sijn wortel breydt haer seer wt inde eerde / cruyppende hier ende ginder met haer cleyn teeder veeskens. Sij en wort in medicijnen niet gheuseert.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast geerne in sandtachtighe eerde aenden watercant.

Den tijt.

C Het bloeyt den gantsen somer dore tot inden winter / dan moet van conde verderuen.

Natuer ende complexie.

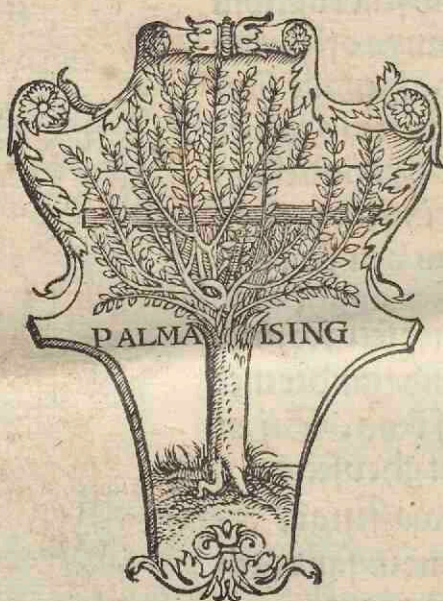
De wilde Basilie is werm en drooge van nature / alsomen aen sijnen smaect lichtelick mercken mach / wāt hi is bitter / en adstringeert een luttel.

Cracht ende operatie.

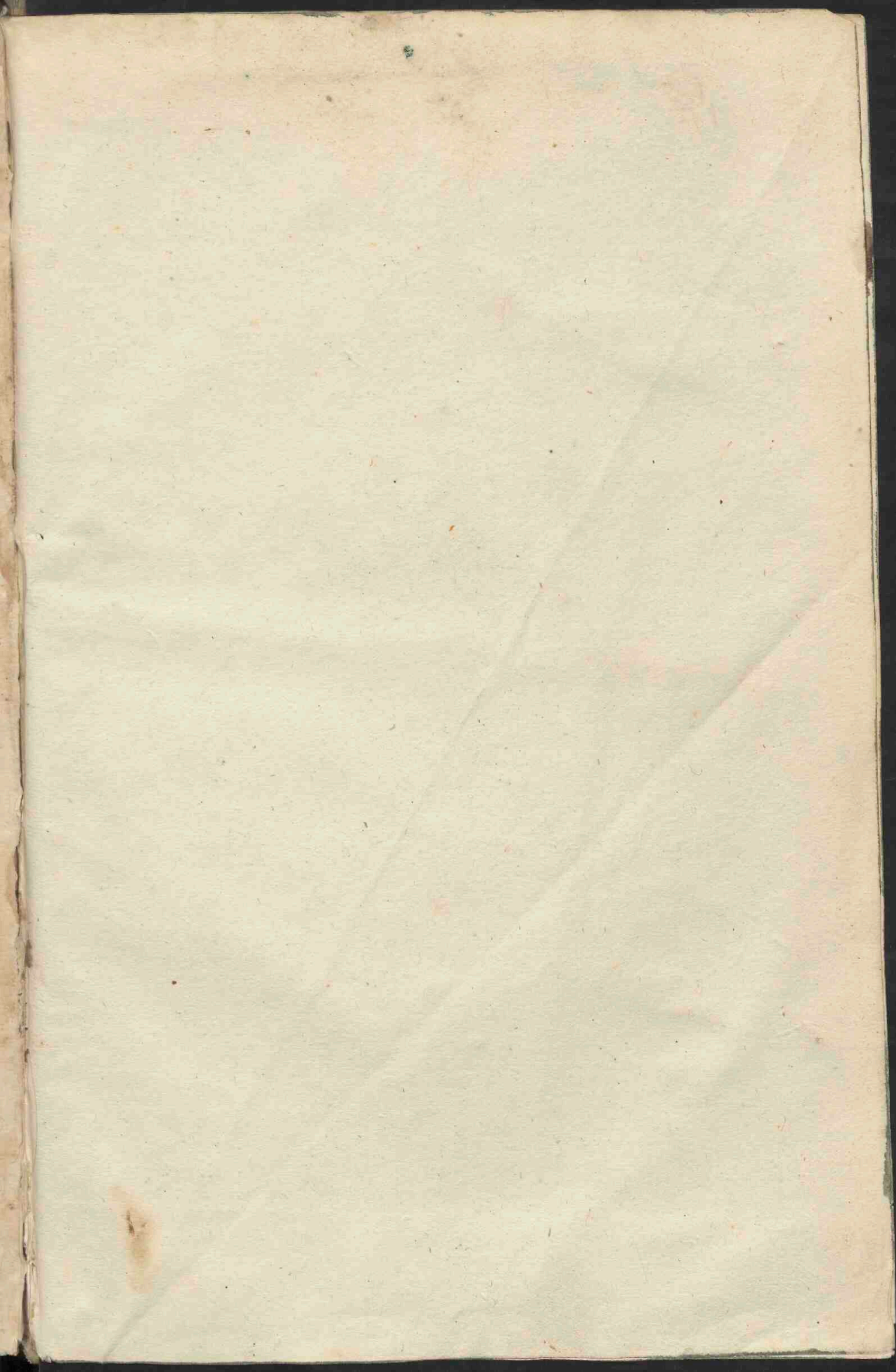
Tsaet van wilde Basilie in wijn ghesoden en gedroncken / dat is goet voor de gene die van slangen ende ander venijnich gedierte gebeten sijn. Plinius scrijft dat dit cruyt oock alle de duecht ende operatie heeft / die men der tamme Basilie oft Basilicom toescrijft / also ghij dat in sijn Cappittel vinden sult.

Also willen wi hier deerste deel van desen Cruydeboek besluyten / ende metter tijt / wilt God / oock dander deel / dwelck wij onderhanden hebben / inde printe laten wtgaen / tot profijt van alle liefhebbers van deser const. Onsen lieuen Heere ende God sij lof / eere / ende prijs inder ewicheyt / Amen.

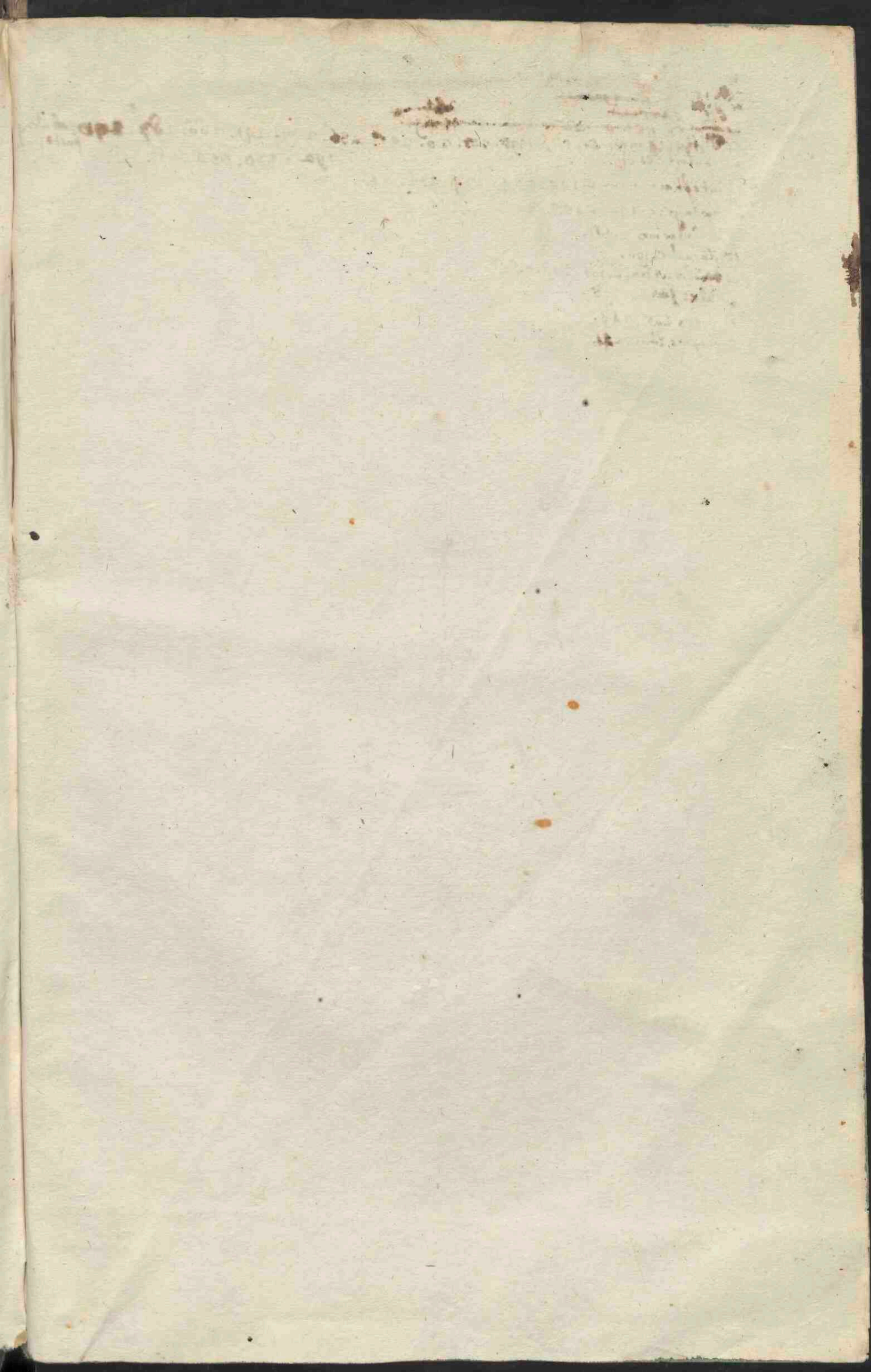
1261293

Ant 3413

ad fauces
cap. 23.

~~ad hunc mala 23.~~

~~ad hunc mala 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.~~

ad intestina mala C. 144. 224. 234. 238. 243.

ad podagr: C. 146. C. 158. 227

De Rosularibus C. 145.

et hilarant C. 190.

ad oculor. vitia C. 191. 236. 240.

ad ilic: fcor: C. 195.

ad fcor: 238. 249.

ad flegma Rhu: 244.

ad hunc: parte pagi: na.

520 h. h. f.

20
11

6010

